
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 16 07 04 014 4

גאנץ אמעריקא

דיא געשיכטע פון אלע לענדער אין דער נייער וועלט

פון

פיליפ קראנץ

פערפאַסער פון „קולטור געשיכטע“, „אמעריקא בעפאָר קאָלומבוס“, „געשיכטע פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן“, א. ז וו.

אין צוויי בענדער

מיט 125 בילדער און לאַנדקאַרטען, מיט אַן אינדעקס און מיט אן הקדמה פון

א ל כ ס נ ד ר ה אַ ר ק אַ ו ו י

ערשטער באנד

דיא געשיכטע פון יונייטעד סטייטס, קענעדע, מעקסיקאָ און צענטראל אמעריקא

ארויסגעגעבען פון

עדיוקיישאָנאל קאָמיטע פון ארבייטער רינג

175 איסט בראָדוויי

נ י ו י אָ ר ק

1915

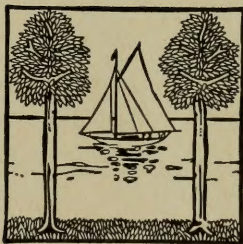
ALL AMERICA

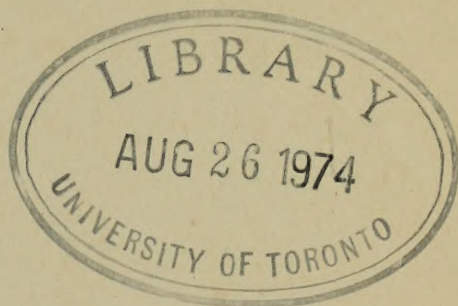
HISTORY OF ALL THE COUNTRIES IN THE NEW WORLD

By

PHILIP KRANTZ

In Two Volumes.

175 East Broadway,
New York.

במקום הקדמה.

אַ בריעף פון אלכסנדר האַרקאַווי צום עדיוקיישאַנאַל קאָמיטע פון ארבייטער רינג, וואס האָט פערלאַנגט זיין מיינונג וועגען דיעזען ווערק.

געעהרטע הערען!

אויף אייער בריעף פון דעם 22טען אָקטאָבער, אין וועלכען איהר פערלאַנגט, איך זאָל שרייבען א „פאָאָר ווערטער" צו דעם בוך „גאַנץ אמעריקא" פון ה' פיליפּ קראַנץ, קען איך אייך ענטפערן, דאס איך נעהם דיעזען כבוד אָן מיט פערגניגען, הגם מיין פריינד דער פערפאסער נעטיגט זיך ניט אין קיין הסכמות. דער אידישער עולם קען קראַנץ'ען זעהר גוט פון זיינע פריהערדיגע ווערק—פון זיין „קולטור געשיכטע", „אמעריקא פאר קאָלומבוס" און אנדערע—און וויים, וואס עס האָט צו ערוואַרטען פון אַ ווערק, וואס געהט ארוים פון זיין פעדער. ה' קראַנץ האָט הינטער זיך אַ רעקאָרד פון איבער אַ דריטעל יאָהרהונדערט ניצליכע און פעהיגע ליטעראַרישע טהעטיגקייט און אונזער פובליקום וויים שוין לאַנג, ווער ער איז.

פריהער פאר אלץ וויל איך אייך זאָגען, דאס ארויסגעבענדיג א ווערק פון געשיכטע גרייפט איהר דאס בעסטע מיטעל פיר די בילדונג און אויפקלערונג פון די מאסען. טיעף־וויסענשאפטליכע—ווי מאטעמאטישע און פיזישע—ווערק פאָדערן פון דעם ניט־געשולטען לעזער פיעל אנשטרענגונג און בלייבען איהם אָפט אין גאַנצען אונפערשטענדליך. נאַטירליך, געשיכטע אליין קען ניט פערנעהמען דעם אָרט פון אלע וויסענשאפטען, אָבער מען שמועסט דאָ פון די ברייטע ארבייטער־מאסען, וועלכע האָבען ניט די געדולד און ניט די פּאָרבערייטונג אין זייערע קאַרגע פרייע מינוטען צו קענען פערטיעפען זיך אין שווערע ענינים. פיר אזעלכע איז געשיכטע דאס בעקוועמסטע בילדונגס־מיטעל. און געשיכטע איז אויך דאס וויכטיגסטע פון אלע בילדונגס־מיטלען; די בעשפּרעכונג פון די פיעלפאכע ערשיינונגען אין דעם לעבען פון פעלקער איז זעהר גוט צוגעפּאסט דעם לעזער צו מאכען פיעל־זייטיג, איהם צו ענטוויקלען און אויפקלערען.

עס איז איבריג אָנצואווייזען אויף די וויכטיגקייט פיר אונז זיך בעקאַנט צו מאכען מיט דער געשיכטע פון די לענדער, אין וועלכע מיר לעבען און מיט וועלכע אונזערע שיקזאלען זיינען פערבונדען. מיר איינגעוואַנדערטע אידען, וועלכע האָבען געמאכט די לענדער פון אמעריקא פיר אונזער היים, דארפען אונבעדינגט זיך בעקענען מיט דער געשיכטע פון דיעזען וועלט־טהייל. ניט קענענדיג אמעריקא'ס געשיכטע בלייבען מיר דאָ אימער פרעמדע און אונוויסענד אין אלץ, וואס איז פיר אונז כדאי צו וויסען אלס אנזעסיגע. דאס בוך „גאַנץ אמעריקא" דארף ניט פעהלען ביי קיין איינציגען פון דעם אידיש־לעזענדען פובליקום אין דיעזען וועלט־טהייל.

קראַנץ׳ס געשיכטע פון אמעריקא בעזיצט אַלע מעלות, מיט וועלכע עס צייכנען זיך אויס די אנדערע ווערק פון דעם זעלביגען פערפאַסער. דער אינהאַלט איז בינדיג; די שפּראַך איז לייכט און גראַד, ניט פערדרעהט. די היסטאָרישע פאַקטען אין דיעזען ווערק זיינען גרופּירט לויט זייער נאַטיר־ליכען, אינערליכען צוזאַמענהאַנג. דאס ווערק איז ניט קיין טרוקענע כראָ־נאָלאָגיע, וואו עס ווערען געגעבען אָפּגעזונדערטע טרוקענע פאַקטען און דאַטומס, ווי אין די כראָניקעס פון לוחות,—נאָר א היסטאָריע, אין וועלכער פאַקטען ווערען בעלויכטען און עס ווערען געוויזען די אורזאַכען און די פאָלגען פון פּאַסירונגען. דאס איז די אמת׳ע אַרט, ווי צו שרייבען געשיכטע.

אַ גרויסע מעלה פון דיעזען ווערק איז דורכאויס די שטרענגע צוועקמע־סיגקייט פון זיין שטאָף. אַלעס, וואס קומט דאָ, איז צום פּונקט, ניטאָ קיין צוטשעפּעניסען פון זייטיגע זאַכען, וועלכע האָבען קיין שייכות ניט מיט דעם פערפאַסער׳ס אויפגאַבע. דיעזע מעלה בעגעגענט מען אין געשיכטליכע ווערק ניט אָפט, און די לעזער וועלען דעם פערפאַסער פון „גאַנץ אמעריקא“ פיר דיעזעס זעהר דאַנקבאַר זיין. דאס שטרענגע האַלטען זיך צו דער זאַך גיט דעם לעזער די מעגליכקייט קלאָר צו פאַסען דעם ענין און איהם צו בעהאַלטען אין זכרון; אָפּווייכונגען, דאַגעגען, צוטומלען איהם און שטויסען איהם אָפּ פון דעם ווערק. ניט איינער וואַרפט אוועק לעזען אַ בוך דערפאַר, ווייל עס ווייכט אָפט אָפּ פון זיין טהעמא און פערקריכט אין זייטיגע ענינים, וועלכע פּאַסען ערגעץ אנדערס.

די אויפמערקזאַמקייט פון דעם לעזער פערדיענען אויך די איללוסטראַציאָ־נען, די בילדער און צייכנונגען, וועלכע קומען אין דיעזען ווערק. דיעזע איללוסטראַציאָנען זיינען זעהר גוט צוגעקליבען; פיעלע פון זיי, בעזונדערס צייכנונגען פון מאָנומענטען פון פערשוואונדענע קולטורען, זיינען ניט צו טרע־פען אין געוועהנליכע געשיכטליכע ווערק איבער אמעריקא.

דער פערפאַסער האָט פיעל פערגרעסערט די ניצליכקייט פון זיין ווערק מיט דעם, וואס ער האָט צו איהם צוגעגעבען (צום שלוס פון צוויי׳טען באַנד) אַן אינדעקס אָדער רעגיסטער פון פּערזאָנען און זאַכען, דורך וועלכען די לעזער וועלען קענען אויפשלאָגען יעדען נאָמען אָדער יעדען ענין, איבער וועלכען זיי ווילען אָפּפרישען זייער זכרון.

דער ארבייטער רינג פערדיענט אַלע אנערקענונג פיר די ארויסגאַבע פון דיעזען ווערק. עס איז צו ווינשען, דאס איהר זאָלט ארויסגעבען וואס מעהר ווערק פון דיעזען סאָרט, וועלכע זיינען דאס בעסטע מיטעל פיר די אויפקלע־רונג פון אונזערע מאַסען.

מיט גרוס און מיט אכטונג,

ניו יאָרק, 26 דעצ. 1914. אלכסנדר הארקאַווי.

אינהאַלט פון ערשטען באנד

די געשיכטע פון קענעדע

די געשיכטע פון מעקסיקא:

די געשיכטע פון צענטראל אמעריקא.

———ooo———

צום סוף פון צווייטען באנד קומט אן אינדעקס אָדער אַלפאַבע־טיישער אָנצייגער פון אלע נעמען און ענינים אין דיעזען היסטאָרישען ווערק.

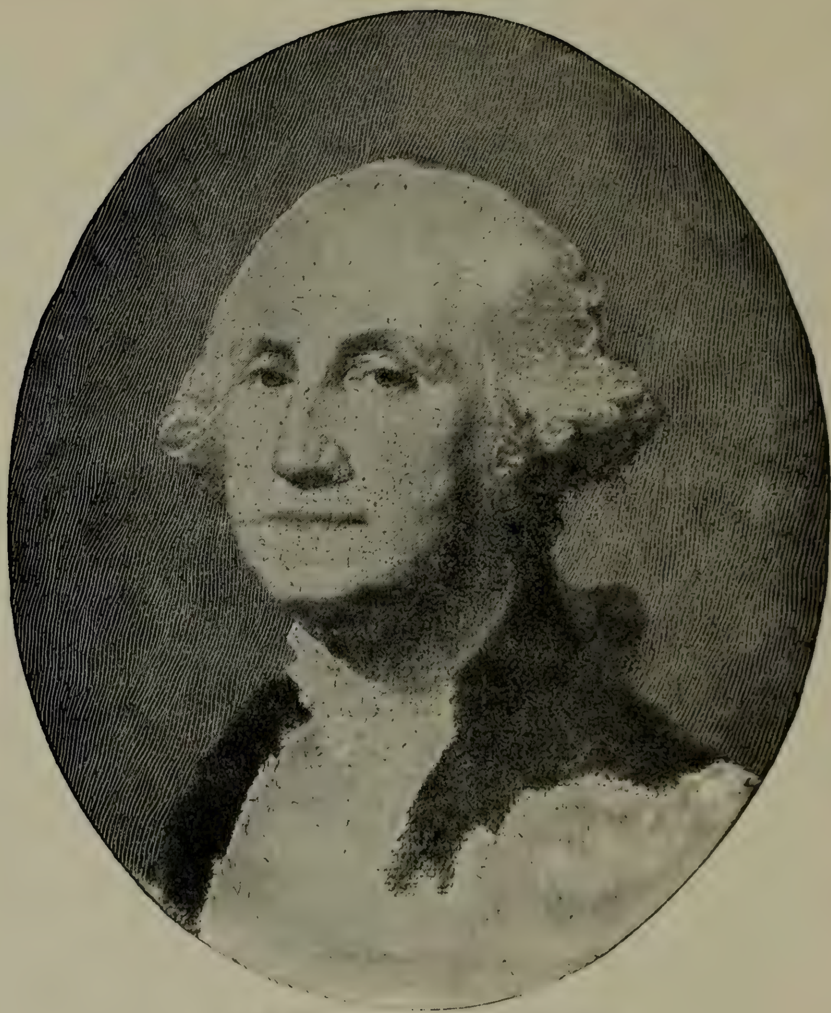

בילדער און לאַנד־קאַרטען פון ערשטען באַנד

די פעראייניגטע שטאאטען
פון אמעריקא

United States of America

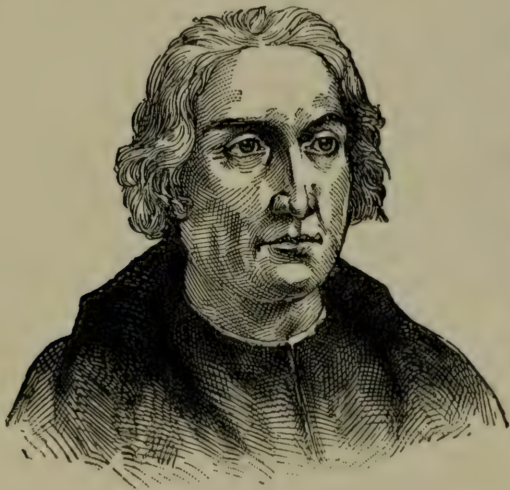

G. Washington

איינליייטונג

אַמעריקאַ ביז קאָלומבוס'עס צייט

באלד נאָך קאָלומבוס'עס ערשטע רייזע איבער דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן אין יאָהר 1492 האָבען זיך פיעלע אַנדערע מוטהיגע ים־פאָהרערס א לאָז געטהאָן אויף דעם זעלבען אונבעקאַנטען וועג, וועלכער האָט ווער ווייסט וויפיעל טויזענדע יאָהרען אָבגעזונדערט די אַל־טע פון דער נייער וועלט, וועלכער האָט געטראָגען אין די גריכיש־רוימישע צייטען דעם נאָמען "דער ים פון פינסטער־ניס" און וועלכער איז פאָרגעשטעלט געוועזען אויך ביי די פאָרטגעשריטענ־סטע וועסט־אייראָפּעאישע פעלקער אַלס א טהייל פון דער ערד, וואָס איז פול מיט שרעקענס־בילדער, בעוואָהנט פון שרעקליכע בעשעפעניסען.

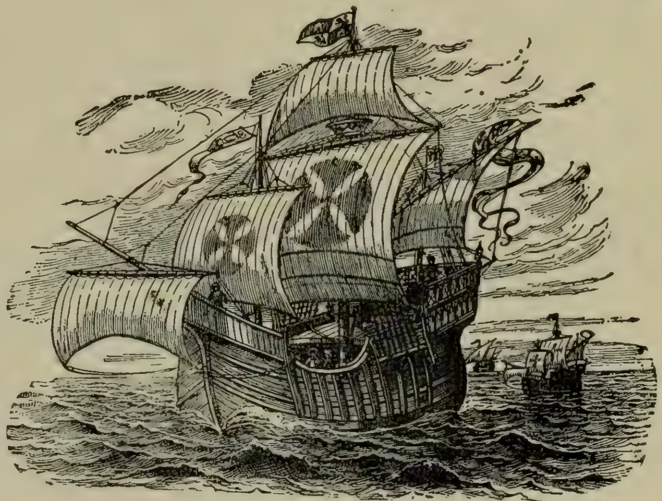

קריסטאָפער קאָלומבוס.

אָבער אַלע דיעזע רייזענדע, וועלכע זיינען געקומען צו פערשיעדע־נע פּונקטען פון אַמעריקאַ און האָבען אויף מעהר אָדער וועניגער נאָכגע־פאָרשט דיא ברעגען פון דיעזער נייער וועלט אויף לאַנגע שטרעקען, האָבען גאָר ניט גערעכענט, אַז זיי געפינען זיך ווירקליך אין א גאַנץ נייער וועלט. זיי האָבען אַלע געמיינט אזוי וויא קאָלומבוס, דאָס זיי זיינען צוגעקומען צו דיא ווייטעסטע מזרח־ברעגען פון אינדיען אָדער פון כינא און יאפּאַן, וויא דיזע לענדער זיינען בע־שריבען געוואָרען פון דעם איטאַליענישען רייזענדער מאַרקאָ פּאָלאָ צו ענדע פון 13טען יאהרהונדערט. דער צוועק פון זייערע רייזען איז יעדענפאַלס געוועזען צו געפינען א נייעם וועג צו דיעזע רייכע מזרח־לענדער, ספּעציעל צו אינדיען, מיט

וועלכע דיא איירָאָפּעאישע פעלקער האָבען קיינמאָל ניט אויפגעהערט צו פיהרען האַנדעל אויף וועגען, וועלכע זיינען שוין געווען איינגעפיהרט און געברויכט לאַנג־לאַנג פאַר דער צייט, ווען אַלכסנדר מוקדון האָט זיך אַהין אריינגעריסען נאָך זיין זיעג איבער דעם הערשער פון פּערסיען.

ערשט מיט אַ יאָהר דרייסיג נאָך קאָלומבוס'עס גרויסע ענטדעקונג, נעמליך: נאָך מאַגעלאַן'ס ערשטע רייזע ארום דער ערד אין 1521 — אַ רייזע, וועלכע האָט אונבעשטרייטבאַר בעוויעזען אַז דיא ערד איז קיילעכדיג — האָט מען זיך גענומען ארומזעהן, אַז אויף דער מערב־זייט פון אַטלאַנטישען אָקעאַן האָט מען ניט צו טהאָן מיט אינזלען אָדער האַלב־אינזלען פון אַזיאַטישע לענדער, זאָנדערן מיט אַ גאַנץ נייען וועלט־טהייל.

קאָלומבוס האָט טאַקע ביז זיין טויט ניט געוואוסט, אַז ער האָט אין דער אמת'ן ענטדעקט אַ נייע וועלט. פאַר דיא איירָאָפּעאישע פעלקער איז אַמעריקאַ געווען אַ גאַנץ נייע וועלט, ניט אַזוי דערפאַר, וואָס זיי האָבען פריהער גאָר ניט געהערט פון איהר, אָבוואָהל עס האָט אפשר געקענט פּאַסירען, וויא מען דערצעהלט עס געוועהנליך

איינע פון קאָלומבוס'עס שיפען.

אין דיא געשיכטען איבער דער ענטדעקונג פון אַמעריקאַ, אַז דיא מוטהיגע ים־־רויבער פון סקאַנדינאַוויען האָבען על פּי סבה דערגרייכט אין 10טען יאָהר־הונדערט ביז גרענלאַנד און לאַבראַדאָר אין נאָרד אַמעריקאַ, וויא מיר וועלען עס באַלד זעהען; אויך ניט דערפאַר, וואָס מען האָט אויף איהר געפונען נייע חיות און פלאַנצען, נור ספּעציעל דערפאַר וואָס זיא איז בעוואָהנט געווען פון אַ גאַנץ נייע ראַסע מענשען — דיא רויט־הויטיגע ראַסע, וועלכע מען רופט געוועהנליך מיט דעם אַלגעמיינען, אָבער ניט ריכטיגען נאָמען אינדיאַנער.

דער אורשפּרונג פון דיעזער ראַסע, דיא פראַגע, אויב דיא רויט־הויטיגע מענשען זיינען אויפגעקומען אין אַמעריקאַ גופא, אָדער זיי זיינען אין גרוי־אַלטע צייטען אריבערגעקומען פון אַזיען אָדער פון אַן אַנדער טהייל פון דער אַלטער וועלט — דאָס איז נאָך ביז היינט צו טאָג ניט אויסגעפּאָרשט געוואָרען. מען ווייס נור מיט זיכערהייט, אַז דיא אינדיאַנער שטאַמען און שבטים אין דיא

נארד־וועסטליכע טהיילען פון אמעריקא זיינען לאנג־לאנג פאר דיא רייזען פון קאלומבוס געווען אין פערקעהר מיט דיא שטאמען פון דיא נארד־אסטליכע טהיילען פון סיביר דורך דעם שמאלען וואסערוועג, וואס טראגט יעצט דעם נאמען בעהרינג (נאך דעם נאמען פון דעם דענישען ים־פאהרער, וואס האט דעם דאזיגען וועג ענטדעקט אין 1728) און וואס טהיילט אב אזיען פון אמעריקא. עס איז דארום מעגליך, אז אמאל האבען מענשען אריבערגעוואנדערט פון אזיען נאך אמעריקא, וואו זיי האבען זיך צושפרייט ביסלעכווייז. דיא רויט־הויטיגע ראסע האט טאקע אזוי פיעל עהנליכקייט צו דער מאנגאלישער, אז אייניגע געלעהרטע רעכענען, דאס זיא שטאמט פון אזיען.

יעדענפאלס, וואס מען זאל ניט דענקען וועגען דעם אורשפרונג פון דיא אינדיאנער, נור דאס איז בעשטימט, אז אויף דער גאנצער לענג און ברייט פון דער נייער וועלט, פון קענעדע ביז ארגענטיניען, זיינען זיי געווען שטאמען אדער שבטים פון איין ראסע.

פאר זיי איז דיא נייע וועלט נאטירליך געווען א גאנץ אלטע. לאנג־לאנג פאר קאלומבוס'ען האבען זיי אפילו געגרינדעט גרויסע מלוכות אין אייניגע געגענדען. ביי אויסגראבונגען אין געוויסע ערטער האט מען געפונען אונבעשטרייט־בארע בעווייזע, אז מענשען האבען געלעבט אין אמעריקא נאך אין דער צייט ווען איהר נארד־טהייל איז געווען בעדעקט מיט אייז, דאס הייסט אלזא, נאך דיא רעכנונגען פון געלעהרטע געאלאגען אדער ערד־פארשער, מיט הונדערטע טויזענד יאהרען צוריק.

ביי דיא ברעגען פון ביידע אקעאנען — דעם אטלאנטישען אקעאן אין מזרח־זייט און דעם פאסיפישען אדער גרויסען אקעאן אין מערב־זייט פון אמעריקא — און אויך ביי דיא ברעגען פון גרויסע אמעריקאנער טייכען האט מען געפונען לאנגע און ברייטע בערגלעך פון שאלעכץ אדער שיסעלעך פון ראקעס, איסטערס און פון אנדערע אזעלכע ים־בעשעפעניסען. דיזע בערגלעך טראגען דעם נאמען "קיך־הויפענס" און זיינען היינט דיא איינציגע סמנים פון מענשען, וועלכע האבען אמאל דארטען געלעבט און זיך ערנעהרט דערמיט, וואס דער ים האט זיי צגעווארפען אדער וואס זיי האבען שוין געקענט פאנגען.

אין פערשיעדענע ערטער פון דיא פעראייניגטע שטאאטען, בעזאנדערס אין דעם שטאאט אהייא, האט מען געפונען צעהנדליגע טויזענדע ערד־אנשיטונגען, וואס טראגען דעם ענגלישען נאמען "מאונדס" און וואס זיינען געמאכט געווארען פון מענשען, פון וועלכע דיא אינדיאנער שטאמען אין קאלומבוס'עס צייט האבען שוין גאר ניט געוואוסט. ווייטער האט מען אין דיא וויסטע טהיילען פון דיא פעראייניגטע שטאאטען, ספעציעל אין שטאאט ניו־מעקסיקא, געפונען הייזער אויף הויכע בערג און אזעלכע שטעדט, וואס טראגען דעם שפאנישען נאמען "פועבלא" און וואס זיינען שוין לאנג פערלאזען געווען בשעת דיא

ערשטע שפּאַנישע גאָלד־זוכער זיינען אהין צוגעקומען. דיא איינוואָהנער פון דיעזע מערקווירדיגע פּועבלאָס, וועלכע עס האָט געווים געקומען לאַנגע יאָהרען אויפצובויען אין אזעלכע ערטער, וואָס זיינען היינט גאָר וויסטע, — זיינען פערשוואונדען לאַנג פאר קאָלומבוס'עס צייט. אמאָל האָט דאָרטען געלעבט א צימליך געדיכטע בעפעלקערונג, וועלכע האָט זיך פלייסיג בעשעפטיגט מיט אקערבוי און וועלכע האָט זאָגאר געגראָבען קאנאלען.

אין דיא געדיכטע וועלדער פון אייניגע געגענדען אין צענטראַל־אמעריקא האָט מען געפונען חורבות פון פּאַלאַצען און טעמפּלען, וועלכע זיינען געבויט געוואָרען פון פעלקער, וועלכע זיינען שוין פערשוואונדען געווען אין דער צייט ווען הערנאנדאָ קאָרטעץ האָט איינגענומען דיא מלוכה פון דיא אצטעקען אין מעקסיקאָ. דיעזע חורבות ווערען בעוואונדערט פון רייזענדע און געלעהרטע נאכפאָרשער און צייגען, אז דיא געהיימניספאָלע פעלקער, וואָס האָבען דאָרטען געלעבט, זיינען געשטאנען אויף א צימליך הויכער שטופע פון קולטור.

ארום דער צייט, ווען שפּאַנישע שווערד־העלדען האָבען גענומען אויס־וואנדערען נאָך דער נייער וועלט, אום דאָרטען צו געפינען גאָלד און א שם אלס העלדען — כמעט אלעס צו וואָס זיי האָבען געשטרעבט אין לעבען — האָבען אין אמעריקא עקזיסטירט צוויי גרויסע און אין פיעלע הינזיכטען זעהר מערק־ווירדיגע אימפּעריעס: איינע אין דעם נאָרדליכען טהייל וואָס דיא יעצטיגע רעפּובליק מעקסיקאָ פערנעהמט, און דיא אנדערע אין דעם זידליכען טהייל וואָס איז נאכהער צוטהיילט געוואָרען צווישען דיא רעפּובליקען פּערו, טשילי, עקוואַ־דאָר און ארגענטיניען.

דיא ערשטע פון דיעזע אימפּעריעס, וועלכע האָט אונטער דער הערשאפט פון דעם קריעגערישען אינדיאַנער שטאם אַצטעקען מיט זייער קעניג מאָנטעזומאַ ארויפגעיאָגט א שרעק אויף פיעלע ארומיגע פעלקער, איז צושטערט געוואָרען אין יאָהר 1521 פון א הייפעלע שפּאַניער אונטער דער קאָמאַנדע פון הערנאַנדאָ קאָרטעץ, וועלכער איז געווען אזוי גרויזאַם וויא העלדיש, אזוי קלוג וויא פּאַנאַ־טיש און וועלכער איז בכלל א מערקווירדיגע פיגור אין דער וועלט־געשיכטע.

דיא צווייטע אימפּעריע, דיא פּערואַנישע, וועלכע האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט מיט איהרע קאָמוניסטישע איינריכטונגען, איז צושטערט גע־וואָרען אין יאָהר 1536 פון א הייפעלע שפּאַניער אונטער דער קאָמאַנדע פון פראנציסקאָ פּיזאַראָ, וועלכער האָט אפילו ניט געקענט אונטערשרייבען זיין נאָמען.

דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען האָבען דאן בעוויעזען וואונדער איבער וואונדער אין זייער קאַמפּף מיט דיא אינדיאַנער, בעזאָנדערס אין מעקסיקאָ, וואו דיא קריעגערישע און בלוטיגע אַצטעקען האָבען זיך געוועהרט מיט ווילדער פערצווייפלונג. דיא געשיכטע פון דיעזע שפּאַניער און פון זייערע מיליטערישע

גבורות קלינגט יעצט וויא א ראָמאַן. עס גלויבט זיך ניט, אז מענשען זאָלען קענען זאָ עטוואס בעווייזען, אָבער זייערע וואונדערבארע אויפטואונגען זיינען דאָך היסטאָרישע פאקטען.

אין מיין בוך "אמעריקא פאר קאָלומבוס" האָב איך אויספיהרליך בע־שריבען, וואָס מען איז ביז אונזערע צייטען דערגאנגען דורך אויסגראָבונגען און דורך אנדערע וויסענשאפטליכע נאָכפאָרשונגען וועגען דיא פערשוואונדענע אמע־ריקאנער פעלקער און זייער קולטור, וויא אויך וועגען דיא האלב־ציוויליזירטע פעלקער, וועלכע דיא ערשטע אייראָפּעער האָבען געפונען אין דער נייער וועלט. דאָ האָב איך נאָר אָנגעוויעזען אויף דעם, אום דער לעזער זאָל וויסען, דאָס ניט אלע איינגעבאָרענע פון אמעריקא זיינען געווען אזעלכע ווילדע מענשען, וויא מען שטעלט זיך עס געוועהנליך פאָר אונטער דעם וואָרט אינדיאנער.

* * *

וואָס אנבעלאנגט דיא חורבות פון טעמפּלען און פּאלאצען, וואָס מען האָט מיט אונגעפעהר א יאָהר 150 צוריק ענטדעקט אין דיא פערוואָרפענסטע ווינקע־לעך פון דיא געדיכטע טראָפּישע וועלדער אין צענטראל־אמעריקא, ספּעציעל אין יוקאטאַן, זאָ בלייבט עס ביז היינט צו טאָג א טיעפע געהיימניס, ווער זייערע בויערס זיינען געווען און וואָס עס איז פון זיי געוואָרען.

וועגען דעם זיינען אָנגעשריעבען געוואָרען א סך ספּעציעלע ביכער. מאנכע פאָרשער האָבען געזוכט צו בעווייזען, אז דיעזע טעמפּלען פון דיא פערשוואונ־דענע פעלקער אין צענטראל אמעריקא האָבען זעהר פיעל עהנליכעס מיט דיא בודדהיסטישע טעמפּלען אין אזיען, אָבער אנדערע האָבען עס געזוכט אָבצו־שטרייטען און צו צייגען, דאָס דיא סטאטוען און אנדערע סקולפּטורען דאָרטען האָבען גאָר מעהר עהנליכקייט צו עגיפּטישע און גריעכישע.

דיא מערקווירדיגסטע און אינטערעסאנטעסטע פון דיעזע געהיימניספאָלע חורבות זיינען לכל הדעות דיא יעניגע, וואָס זיינען ענטדעקט געוואָרען לעבען דעם מעקסיקאנער דאָרף סאנטאָ־דאָמינגאָ־דע־פּאלענקע. מען רופט זיי דארום דיא טעמפּלען אָדער חורבות פון פּאלענקע. דיא סקולפּטורען דאָרטען האָבען ווירקליך א שלאגענדע עהנליכקייט צו געוויסע סקולפּטורען אין אלטע בודדהיסטישע טעמפּלען אין אזיען. דיא סקולפּטור אין דער פאָרמע פון א קרייץ, וואָס טראָגט טאקע דעם נאָמען "דער קרייץ פון פּאלענקע", האָט ער־וועקט דעם גרעסטען אינטערעס צווישען ארכעאָלאָגען אָדער פאָרשער פון אל־טערטהימער און בלייבט א גרויסע רעטעניס אין דער געשיכטע פון דער נייער וועלט.

אויף יעדען שריט אין דיא וועלדער ארום פּאלענקע שטויסט מען זיך אָן אויף טיעפע געשיכטליכע געהיימניסע. דיא שטומע עדות פון אן אמאָליגע קול־

טור גיבען אונז קיין אנטוואָרט ניט אויף אַלע אונזערע פראגען מכח דיעזע פער־לאָזענע טעמפּלען. ווער האָט זיי געבויט? דאָס ווייס מען ניט, טראָטץ אַלערליי פאָרשונגען און אויסגראָבונגען וואָס זיינען דאָרטען ביז יעצט געמאכט געוואָרען פון פערשיעדענע אַרכעאָלאָגען. ווען זיינען זיי געבויט געוואָרען? דאָס קען מען ווידער ניט בעשטימען. וואו זיינען אהינגעקומען דיא מענשען, וואָס האָבען מיט יאהרהונדערטע צוריק געבויט אזעלכע ריעזיגע טעמפּלען? דאָס איז ווידער א געהיימניס.

זיכער איז עס, אז דיא פערשיעדענע אינדיאנער שטאַמען אין צענטראַל אמעריקא האָבען שוין צו דער צייט פון קאָלומבוס'עס רייזען ניט געוואוסט, ווער עס זיינען געוועזען דיא בויערס פון דיא וואונדערבארע טעמפּלען מיט דיא היעראָגליפישע אויפשריפטען, צו וועלכע מען האָט נאָך ליידער ניט געפונען און מען וועט שוין וואהרשיינליך קיינמאָל ניט געפינען א שליסעל. אפילו צווישען דיא פאָרטגעשריטענסטע פון דיא דאָרטיגע פעלקער, דיא מאיאס, האָט זיך צו דער צייט פון הערנאַנדאָ קאָרטעז ניט געפונען אימיצער צו קענען לעזען אָדער ערקלערען דיא דאָזיגע צייכענס, וואָס וואָלטען אונז געגעבען א קלאָרע תשובה אויף פיעלע קולטור־געשיכטליכע פראגען, וועלכע וועלען וואהרשיינליך אייביג בלייבען אונפערענטפערט.

נאָר אָט געפינט מען גאָר אין אַלטע כינעזישע שריפטען און כראָניקעס אַ שילדערונג מכח אַ ווירקליך מערקווירדיגע רייזע פון בודהיסטישע מיסיאָנערען אין א וואונדערבארער געגענד אויף דער אַנדער זייט פון גרויסען אָקעאַן, אַ לאנד צום מזרח פון כינאַ, אַ לאנד וואָס איז פערצייכענט געוואָרען אונטער דעם נאָמען "פוזאנג" אָדער "פוזו", ווייל דאָרטען זיינען געוואקסען וואונדער־בארע בוימער מיט דעם דאָזיגען נאָמען.

אין דיא כינעזישע כראָניקעס איז נעמליך פערשריעבען, אז א געוויסער בודהיסטישער מיסיאָנער מיט'ן נאָמען הוי־שען, אַ געבאָרענער פון דער שטאָדט קאבול, וועלכע איז אַמאָל געווען אַ גרויסער צענטער פון דער בודהיסטישער רעליגיאָן, איז צו דער צייט פון דעם כינעזישען קייזער יונג־יואָן געקומען צוריק פון א געהיימניספאָלע לאנד מיט'ן נאָמען פוזאַנג. נאָך דיא רעכנונגען פון געלעהרטע היסטאָריקער איז דאָס געשעהן צו ענדע פון 5־טען יאהרהונדערט פון דער קריסטליכער צייטרעכנונג, אלזאָ מיט 1400 יאָהר צוריק. אין כינאַ זיינען דאַן געווען גרויסע פּאָליטישע אונרוהען. עס האָט אויסגעבראָכען אַן אויפשטאנד וואָס האָט זיך געענדיגט, ווען דער קייזער וואו־טי פון א נייער דינאסטיע איז ארויף אויף'ן "הימלישען" טראָן.

ערשט דאן, נעמליך אין 502טען יאָהר פון דער קריסטליכער צייטרעכנונג, האָט עס דער בודהיסטישער מיסיאָנער הוי־שען געהאט דיא מעגליכקייט אָבצו־געבען דעם כינעזישען קייזער א בעריכט מכח זיין וואונדערבארע נסיעה און צו

דער זעלבער צייט אויך ברייננגען מתנות און קוריאָזיטעטען פון דיא אונבעקאַנטע ערטער מעבר לים. צווישען דיעזע זאכען איז אויך געווען א מאַטעריאַל וואָס האָט אויסגעזעהן ווי זייד, נאָר דיא פעדים און שנירלעך זיינען געווען שטאַר־קערע וויא זיידענע. מען רעכענט, אז דאָס איז געווען דער שטאָף פון דיא מעקסיקאַנער בוימער וואָס טראָגען איצט דעם נאָמען "אַגאַווע".

דער כינעזיישער קייזער וואו־טי האָט אויפגענומען דעם בודדהיסטישען מי־סיאָנער זעהר פריינדליך און האָט בעפוילען, אז איינער פון זיינע מיניסטערס זאָל גוט אויספרעגען דעם מיסיאָנער און אַלעס ריכטיג פערשרייבען. דעריבער האָט מען עס יעצט אַ ווירקליך היסטאָרישען בעריכט, אויב עס איז נאָר געווען אמת דאָס, וואָס הוי־שען האָט איבערגעגעבען.

הוי־שען האָט נעמליך דערצעהלט, אז צו דער צייט פון דעם כינעזישען קייזער טא־מינג (אונגעפעהר אין 458טען יאָהר פון דער קריסטליכער צייטרעכנונג) האָבען פינף בודדהיסטישע גלחים פון קאַבול געמאַכט א רייזע איבער'ן ים נאָך דעם לאַנד פוזאַנג, וואו דיא בעפעלקערונג האָט פריהער גאָר ניט געהערט פון דעם גרינדער פון דער בודדהיסטישער רעליגיאָן. זיי האָבען אויך מיטגענומען דיא הייליגע ביכער און חפצים פון דיא בודדהיסטישע טעמפּלען. אין פוזאַנג זיינען זיי פערבליבען אזוי לאַנג ביז זיי איז געלונגען צו בעקעהרען א סך איינ־געבאָרענע און אויך אויסצובילדען היימישע גלחים און פרעדיגער.

דאָ בעט זיך דיא פראַגע: וויא אזוי האָבען דיעזע מיסיאָנערען געקענט אריבערפאָהרען דעם גרעסטען אָקעאַן, וואָס טהיילט אָב מזרח־אזיען פון מערב־אמעריקא? הוי־שען ענטפערט אויף דיעזע פראַגע מיט א בעשרייבונג פון דעם איינציגען מעגליכען וועג פאַר אזא לאַנגע און שווערע רייזע אין יענע צייטען.

דאָס איז נעמליך דער וועג פון דעם האַלב־אינזעל קאַמטשאַטקא אין סיביר ביז צום האַלב־אינזעל אַלאַסקאַ אין אמעריקא. דיעזע קאַלטע געגענדען ווערען אָבגעטהיילט דורך דעם אויבען דערמאָנטען בעהרינג־וואַסערוועג. אין אונזערע צייטען האָט מען צוזאַמענגעקליבען א סך בעווייזע מכח דעם, וויא דיא ווילדע שטאַמען דאָרטען פלעגען אין דיא עלטעסטע צייטען אריבערוואַנדערען אויף קליינע שיפלעך איבער דעם בעהרינג וואַסערוועג און דיא וואַסערען צווישען דיא פיעלע אינזלען דאָרטען. מען האָט למשל געפונען א סך מערקווירדיגע עהנליכ־קייטען אין דיא מנהגים, שפּראַכען, בילדער־שריפטען א. ז. וו. פון דיא אינדיאַנער שטאַמען אין נאָרד־קענעדע און אין אַלאַסקאַ פון איין זייט און פון דיא טשוק־טשים, אַלעאוטען א. ז. וו. אין סיביר פון דער אנדער זייט.

פאַר דיא עסקימאָסען און אנדערע יעגער־שטאַמען פון דיעזע קאַלטע גע־גענדען זיינען אזעלכע רייזען גאָר ניט אזוי שווער און געפעהרליך, וויא מען קען עס מיינען פון ערשטען בליק. וויא געזאָגט, דיעזער וועג איז לאַנג־לאַנג פאַר קאָלומבוס'עס רייזען דורכגעמאַכט געוואָרען פון פערשיעדענע ווילדע שטאַמען

און קען אויך יעצט דורכגעמאכט ווערען פון זיי אויף דעם זעלבען שטייגער און מיט דיא זעלבע מיטעל, וויא אפילו מיט טויזענדער יאָהרען צוריק.

הוי־שען'ס בעריכט ערקלערט, אז בודדהיסטישע מיסיאָנערען, וועלכע האָבען שוין לאנג פריהער דערגרייכט צו דיא פעלקער אין נאָרד פון סיביר, האָבען זיך אויך א לאָז געטהאָן אויף דעם וועג פון קאמטשאַטקא נאָך אַלאַסקאַ, אום צו פּרעדיגען זייער רעליגיאָן צו נייע פעלקער (מען דארף וויסען, אז נאָך מיט 200 יאָהר פאר יעזוס'עס געבורט איז בודדהא'ס תורה פערשפּרייטעט געוואָרען פון מיסיאָנערען אין דעם גרעסטען טהייל אַזיען). נאכהער האָבען זיך דיעזע מיסיאָנערען אַרונטערגעלאָזען לעבען דיא ברעגען פון אַמעריקאַ אַליין ווייטער צום זידען ביז זיי האָבען דערגרייכט דיא רייכע געגענדען פון דיא "פוזאַנג" בוימער. מאנכע פון דיא בעשרייבונגען פון דיעזע בוימער שטימען מיט דיא מעקסיקאַנער בוימער מיט'ן נאָמען "אַגאַווע". אויך מאנכע אנדערע בעשרייבונגען פון הוי־שען ווערען אָנגענומען פאר סמנים, אז בודדהיסטישע מיסיאָנערען האָבען טאקע דערגרייכט ביז צו מעקסיקאָ און ווייטער צום זידען אין צענטראַל־אַמעריקאַ.

נאָר וואָס, וועט דער לעזער פרעגען, איז דערפון געדרונגען, ווען מען זאָל שוין גאָר ניט צווייפלען אין דעם, אז בודדהיסטישע מיסיאָנערען זיינען טאקע געוועזען אין צענטראַל־אַמעריקאַ וויינינגסטענס מיט 1400 יאָהר פריהער פאר דיא קריסטליכע?

געדרונגען איז, ענטפערען פיעלע אַרכעאָלאָגען און פאָרשער, אז דיא וואונדערבארע טעמפּלען אין צענטראַל־אמעריקא, דארונטער אויך פון פּאַלענקע, זיינען עס געבויט געוואָרען פון דיא אינדיאַנער שטאַמען, וועלכע זיינען בעקעהרט געוואָרען פון דיא בודדהיסטישע מיסיאָנערען. מען זוכט יעצט יעדענפאלס צו פערבינדען דיא כינעזישע כראָניקעס מכח הוי־שען'ס רייזען מיט דיא געהיימניספאָלע טעמפּלען אין צענטראַל־אַמעריקאַ.

מען ווייזט למשל אָן, אז אויף דיא וואנד פון דעם פּאַלענקע טעמפעל געפינט זיך אויך א סקולפּטור פון אן עלעפאַנט'ס קאָפּ. דאָס איז ווירקליך ערשטוינענד. דיא רויט־הויטיגע ראסע האָט דאָך גאָר ניט געקענט וויסען פון עלעפאנטען, ווייל דיעזע חיות האָבען זיך ניט געפונען אין אמעריקא. פון דער אנדער זייט איז אן עלעפאנט איינער פון דיא געוועהנליכסטע סימבאָלען פון בודדהאַ אין אַזיען.

אין ווייטערע איינצעלהייטען מכח דיעזען העכסט אינטערעסאנטען און זעהר דונקעלען ענין קענען מיר זיך דאָ ניט ארייגלאָזען. דאָס איז אן עסק פאר ספּעציעלע קולטור־געשיכטליכע פאָרשונגען און פאר אַרכעאָלאָגישע שריפטען. נאָך דיא נייעסטע פאָרשונגען פון געלעהרטע שיינט עס אליין מעהר צו זיין א היסטאָרישער פאקט, אז אַמעריקאַ איז ענטדעקט געוואָרען פון אַזיאַטען לאנג־לאנג פריהער פאר דיא אייראָפּעיער. קאָלומבוס'עס כבוד און גרויסקייט ווערט

דורך דעם אויף א האאר ניט פערקלענערט, ווייל ער האָט דאָך נאטירליך קיין אהנונג ניט געהאט דערפון; אָבער אין דער וועלט־געשיכטע איז דאָס א זעהר אינטערעסאנטער און ווייט בעלעהרענדער קאפּיטעל.

* * *

דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגען וועגען דיא בעריכטען און שילדערונגען מכח דעם, אז דיא מוטהיגע נאָרד־מענער האָבען מיט א יאָהר 500 פאר קריסטאָ־פאַר קאָלומבוס ענטדעקט געוויסע נאָרד־טהיילען פון אמעריקא. ניט נאָר האָט קאָלומבוס קיין מאָל אין זיין לעבען ניט געהערט און ניט געקענט הערען דערפון, זאָנדערן עס איז א גרויסע פראגע, אויב דיא לעגענדען און מעשות אויף וועלכע דיא נאָרוועגיער און בכלל דיא סקאנדינאווישע פעלקער שטיצען זיך אין זייערע בעהויפּטונגען, אז אייניגע פון זייערע אורעלטערן האָבען אין 10טען יאהרהונ־דערט פון דער קריסטליכער צייטרעכנונג דערגרייכט ביז דיא ברעגען פון אן אָרט, וואָס זיי האָבען גערופען "וויינלאנד", האָבען ווירקליך א ראיעלען גרונד און א היסטאָרישען ווערטה.

געוועהנליך, ווען מען בעשרייבט, וויא אזוי קאָלומבוס האָט נאָך לאנגע צרות געקענט אויספיהרען זיין טרוים צו פאָהרען זוכען א נייעם וועג צו דער אלטער אינדיען (הודו), זעגלענדיג אלץ ווייטער צו מערב איבער דעם אטלאנטי־שען אָקעאן, און וויא אזוי ער האָט אויף'ן וועג זיך אָנגעשטויסען גאנץ אונער־ווארטעט אָן א נייעם קאָנטינענט און ענטדעקט דעם וועלט־טהייל, וואָס האָט געקראָגען דעם נאָמען אמעריקא — פערפעהלט מען דערביי ניט צו בעמערקען, אז אייגענטליך איז שוין דיעזע נייע וועלט לאנג פריהער פאר איהם ענטדעקט געוואָרען, נאָר דיא ציוויליזירטע מענשהייט האָט וועגען דעם גאָר ניט געוואוסט.

בעזאָנדערס שטיצט מען זיך אין דיעזען פאל אויף א לעגענדע, וועלכע גע־לעהרטע פאָרשער האָבען אויסגעגראָבען אויף דעם אינזעל אייזלאנד ערשט אין אָנפאנג פון פאָריגען יאהרהונדערט. דאָס איז נעמליך דיא יעצט בעריהמטע "זאגע (מעשה) פון עריק דעם רויטען", א נאָרוועגישען העלד, וועלכער זאָל האָבען ענטדעקט אייזלאנד, וויא אויך גרענלאנד, און וועלכער זאָל האָבען נאכ־הער געשיקט זיין זוהן לעיף צו פאָהרען ווייטער ארונטער זידליך ביי דיא ברעגען פון נאָרד־אמעריקא. דער דאָזיגער לעיף, עריק'ס זוהן (עריקסאָן), זאָל עס האָבען אויף דער דאָזיגער רייזע ענטדעקט א לאנד, וואו עס האָבען געוואקסען אזוי פיעל וויינטרויבען, אז דערפאר האָט ער עס א נאָמען געגעבען "וויינלאנד".

זייט דער דענישער פּראָפעסאָר ראַפן האָט אין 1837 פערעפענטליכט זיין נאָכפאָרשונג מכח דיא לעגענדען, וועלכע מען האָט צוזאמענגעקליעבען אין אייז־לאנד, ספּעציעל מכח דיא רייזען פון עריק דעם רויטען און פון זיין זוהן לעיף, האָט מען שוין אָנגעשריעבען בערג מיט ביכער וועגען דעם זעלבען ענין, אָבער ביז היינט צו טאָג האָט מען קיין שום נייע בעווייזע ניט אויסגעפונען. אלץ

ווידערהאָלט מען דיא זעלבע פאַנטאַזיעס מכח עפּעס אַ "ווײנלאַנד", וויא דאָס איז פערצייכענט געוואָרען אין דער "זאַגע פון עריק דעם רויטען".

איינינע געלעהרטע האָבען שוין לאַנג אויסגעדריקט זייער צווייפעל אין דער גאַנצער מעשה און האָבען געזוכט צו ערקלערען, אַז דיא דאָזיגע לעגענדע האָט גאָר קיין היסטאָרישען גרונד ניט, אַז אונטער "ווײנלאַנד" דאַרף מען גאָר פערשטעהן עפּעס אַן איינגעבילדעטע גליקליכע געגענד, אַ מין גן־עדן, לויט וויא דיא נאָרד־מענער האָבען זיך עס פאָרגעשטעלט מיט 1000 יאָהר צוריק, ווען זיי זיינען נאָך געווען ווילדע געצענדיענער. זיי זאָגען, אַז אין דער ווירקליכקייט האָט עס גאָר ניט עקזיסטירט אַזאַ "ווײנלאַנד", וויא עס ווערט בעשריעבען אין דער זאגע פון "עריק דעם רויטען". וויא פיעל מען האָט ניט געזוכט אין אונזערע צייטען אַ ווינקעל ביי דיא ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ, וואָס זאָל עפּעס האָבען אַ שטיקעל עהנליכקייט צו דעם "ווײנלאַנד" פון דער דאָזיגער לעגענדע — האָט מען עס ניט געפונען.

דר. נאַנסען, דער וועלט־בעריהמטער נאָרד־פּאָל רייזענדער, לייקענט אויך גאַנץ ענטשיעדען דיא אַלטע מעשה מכח דעם, אַז זיינע אמאָליגע לאַנדסלייט, דיא מוטהיגע נאָרד־מענער, וועלכע האָבען ענטדעקט דיא גרויסע קאַלטע אינזלען אייזלאַנד און גרענלאַנד, האָבען אויך ענטדעקט אַמעריקאַ מיט אַ יאָהר 500 פאַר קאָלומבוס'ן.

מען האָט בעהויפּטעט און מען האָט אַ געוויסע צייט געגלויבט אָדער, גיכער, געוואָלט גלויבען, אַז איינינע זאָנדערבאַרע קריצונגען אויף אַ פעלז אין דאַיטאָן, מאַססאַטשוזעטס, זאָלען עס האָבען אַן עהנליכקייט צו אַ מין שריפט פון דיא אַמאָליגע סקאַנדינאַווען, וויא עריק דער רויטער; אָבער מען האָט נאָכהער בעוויזען, אַז עס איז ניטאָ קיין שום גרונד צו מאַכען אַזעלכע בעהויפּטונגען. דיעזע אויסקריצונגען האָבען געקענט געמאַכט ווערען פון אינ־דיאַנער פונקט אַזוי גוט וויא פון דיא אייזלענדער מיט אַ 1000 יאָהר צוריק.

דיא סקאַנדינאַווען, ספּעציעל דיא איינוואָהנער פון דעם אינזעל אייז־לאַנד, האָבען אָבער גאָר ניט געוואָלט צווייפלען אין דעם היסטאָרישען גרונד פון דיא לעגענדען מכח דיא העלדישע ים־פאָהרערס עריק און זיין זוהן לעיף. זיי האָבען אַלץ געגלויבט און גלויבען היינט אויך, אַז דער ערשטער ענטדעקער פון אַמעריקאַ איז ניט געווען קאָלומבוס, נאָר לעיף עריקסאָן. דיא אייזלענדער האָבען זאָגאַר געשטעלט אַ מאָנומענט צום אַנדענקען פון דיעזען לעגענדאַרי־שען העלד. דארום זיינען דיא נאָרוועגיער גאָר ניט צופריעדען, וואָס זייער גרויסער און בעריהמטער לאַנדסמאַן, פּראָפעסאָר נאַנסען, איז אויך געוואָרען אַן אפּיקורס אין דער דאָזיגער "ווײנלאַנד" מעשה. ער האָט צוקלאַפּט אין גאַנצען זייערע איינבילדונגען, וועלכע זיינען אייגענטליך בעגרינדעט געווען אויף נאַ־ציאָנאַלע אייטעלקייט.

יעדענפאַלס, וואָס פאַר אַ מיינונג מען זאָל ניט האָבען וועגען דער "וויינ־לאַנד"־לעגענדע און וועגען דיא רייזען פון לעיף עריקסאָן, איז עס זיכער, אַז מען וואָלט דערפון טאַקע גאָר ניט געוואוסט אפילו אין אונזערע צייטען, אויב גע־לעהרטע וואָלטען ניט געפאָרשט דיא מיטהען, לעגענדען, פאַבלען, ליעדער א. ז. וו. פון אַלע פעלקער און לענדער.

אַזוי וויא קאָלומבוס האָט אין זיינע יונגע יאָהרען, לויט וויא זיינע ביאָ־גראַפען דערצעהלען עס, אויך געמאַכט רייזען אַלס אַ מאַטראָז אין נאָרד־מעער, זאָגאַר ביז אייזלאַנד, דארום האָבען מאַנכע געוואָלט אויספיהרען, אַז ער האָט עפּעס דאָרטען געמוזט הערען מכח אַ מעשה, וויא לעיף עריקסאָן האָט ענט־דעקט אַ וואונדערבאַרע "וויינלאַנד" אויף דעם אַנדערען ברעג פון אַטלאַנטישען אָקעאַן. וויא אַזוי האָט ער אָבער דאַן געקענט הערען פון אַזעלכע מעשות, וועלכע זיינען געבליבען פערבאָרגען און געהיימניספאָל אַפילו פאַר דיא מייסטע אייזלענדער אליין?

ווען עס וואָלטען זיך צו דער צייט פון קאָלומבוס אָדער נאָך פריהער גע־פונען אַזעלכע נאָרוועגישע ים־פאָהרער, וואָס זאָלען פּרובירען זייער גליק אי־בערצושווימען דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן נאָך דעם ביישפּיעל פון לעיף עריקסאָן, וואָלט מען עס געוויס געהערט אין גאַנץ אייראָפּאַ. דיא אייזלענדער האָבען אָבער אליין פערגעסען אָן יענע רייזען, אויב אַזעלכע האָבען ווירקליך ווען עס איז שטאַטגעפונען, און האָבען נאַכהער קיין מאָל גאָר ניט פּרובירט צו לאָזען זיך ווייטער איבער דעם אַטלאַנטיק זוכען דעם וואונדערבאַרען "וויינלאַנד".

וואָס אָנבעלאַנגט קאָלומבוס'ן, זאָ וואָלט ער געוויס זיך געשטיצט אויף אַזאַ מעשה אין זיינע ביטעס און שריפטען צו פּרינצען, קאַרדינאַלען און קעניגע, אַז מען זאָל איהם געבען דיא מעגליכקייט אויסצופיהרען זיין פּלאַן, וועלכען מען האָט געהאַלטען דאַן פאַר אַן אפיקורסות און פשוט פאַר אַ משוגעת, אויב ער וואָלט נאָר עפּעס געהערט פון אַזעלכע רייזען. אַזאַ געשיכטע וואָלט דאָך פאַר איהם געוועזען דער בעסטער און שלאַגענדסטער בעווייז, וויא ריכטיג זיינע אויספיהרונגען זיינען. ער האָט אָבער אין קיינע פון זיינע שריפטען אַ וואָרט ניט דערמאָנט מכח דיא אַמאָליגע נאָרוועגישע ים־פאָרשער פון אייז־לאַנד נאָך גרענלאַנד און פון דאָרטען ווייטער ביז צו אַ "וויינלאַנד", וואָס זאָל זיך האָבען געפונען, וויא מאַנכע גלויבען עד היום — אָבער וויא שוין בעמערקט אָהן שום היסטאָרישען גרונד — ערגעץ ביי דיא ברעגען פון מאַססאַ־טשוזעטס.

קורץ, ניט מען האָט געפונען אירגענד וועלכע גרינדליכע היסטאָרישע בע־וויזע, אַז אירגענד וועלכע אייראָפּעער האָבען ווען עס איז בעפאָר קאָלומבוס'ן איבערגעשיפט דעם אַטלאַנטיק, און ניט עס לאָזט זיך דענקען, אַז גראַדע קאָלומבוס זאָל עס האָבען געהערט פון דיא אייזלענדישע לעגענדען, נאָר ער האָט

גאָר ניט געהאַלטען פאַר נויטיג אָדער וויכטיג דאָס בעקאַנט צו מאַכען אין זיינע אייגענע אינטערעסען.

* * *

מיט איין וואָרט, דיא עהרע פון דער ענטדעקונג פון אמעריקאַ געהערט טאַקע צו קיין אַנדערן ניט, וויא נאָר צום אָרימען און געניאַלען איטאַליענישען ים־פאָהרער קריסטאָפאָר קאָלומבוס. ער האָט עס, נאָך לאַנגיעהריגע קאָפּ־ברעכענעס, מאַטערניסען, ערנידעריגונגען און האַרצקלעמענעס, געוויזען דעם וועג צו אַ נייער וועלט, אָבוואָהל עס קען גאָר קיין צווייפעל ניט זיין, דאָס ווען ער וואָלט ניט געוואַגט צו לאָזען זיך אין יאָהר 1492 אַליין וויטער צו מערב־זייט איבער דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן, וואָלט עס אַן אַנדער מוטהיגער קאַפּיטאַן בעוויזען מיט עטליכע יאָהר שפּעטער, ווייל דער היסטאָרישער מאָ־מענט פאַר אַזעלכע ענטדעקונגען איז שוין דאַן געקומען. דיא זון פון דער נייער צייט איז שוין אויפגעגאַנגען צו ענדע פון 15טען יאָהרהונדערט, און איהרע בעלעבענדע שטראַהלען האָבען אַליין מעהר דורכגעבראָכען דיא פינסטערנים און דיא געדיכטע וואָלקענס פון מיטעלאַלטער.

דיא אַלטע האַנדעלס־וועגען צווישען אייראָפּאַ און אינדיען.

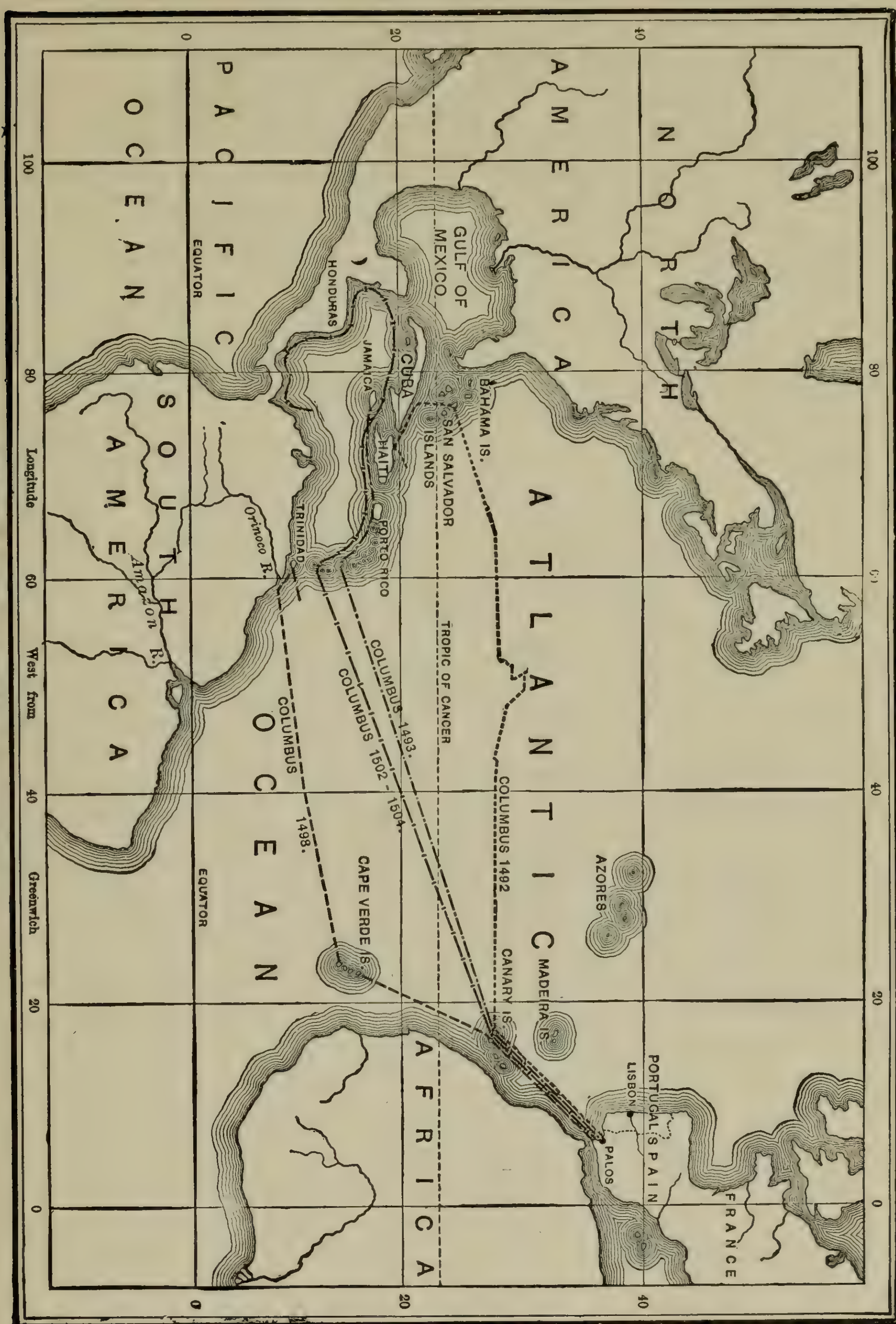
ים־רייזען צו געפינען נייע וועגען צו דיא מזרח־לענדער און בעזאָנדערס צו אינדיען זיינען געוואָרען אַ סאָציאַל־פּאָליטישע נויטווענדיגקייט פאַר דיא וועסט־אייראָפּעאישע פעלקער, ספּעציעל פאַר געוויסע פּאָרט־שטעדט און צענטערס פון האַנדעל אין מיטעלמעער, וויא יעדער סטודענט פון דער וועלט־

געשיכטע ווייס עס. קאָלומבוס'עס ערשטע רייזע איז דארום ניט געווען א צופאַל, וויא משונה'דיג און אויך אפיקורסיש זיא האָט ניט אויסגעזעהען אין דיא אויגען פון דיא גלחים.

דערביי איז נאָר געשעהן דער צופאַל, וואָס האָט איהם אראָפּגעפיהרט אביסעל מעהר צום זיד (דרום) אויף זיין וועג איבער דעם אטלאַנטישען אָקעאַן. עס איז שווער צו זאָגען, וויא דיא נייע וועלט וואָלט פערטהיילט געוואָרען צווישען דיא אייראָפּעאישע פעלקער, וועלכע האָבען דאַן געזוכט א חלק אין איהר, נעמליך: צווישען שפּאניען, ענגלאנד, פראנקרייך און פּאָרטוגאַל, ווען קאָלומבוס וואָלט זיך געהאלטען אויף זיין ערשטען אָנגענומענען וועג און וואָלט דארום ניט געלאַנדעט אויף איינעם פון דיא פיעלע אינזלען, וועלכע ליעגען אין דעם גרויסען וואסער־גוס (זיין געאָגראַפישער נאָמען איז אין ענגליש: מעקסיקען גאָלף) פון אטלאַנטישען אָקעאַן צווישען דעם נאָרדליכען און זידליכען טהייל פון אמעריקא און וועלכע טראָגען דעם אַלגעמיינעם נאָמען אַנטילען אָדער וועסט־אינדיען. וואָלט קאָלומבוס ניט א קירעווע געטהאָן אָן א זייט צוליעב אורזאכען, וועלכע עס איז דאָ ניט דער אָרט צו ערקלערן, וואָלט ער געוויס געלאַנדעט ערגעץ ביי דיא ברעגען פון דעם האלב־אינזעל פלאָרידא, וואָס איז יעצט א טהייל פון דיא פעראייניגטע שטאאטען. דאָרטען וואָלטען נאַטירליך דאַן געגרינדעט געוואָרען דיא ערשטע שפּאַנישע קאָלאָניעס און דיא שפּאַניער וואָלטען זיך וויטער צושפּרייט איבער די טהיילען פון נאָרד־אמעריקא, וואָס זיינען נאכהער פערנומען געוואָרען פון ענגלענדער און פראַנצויזען. דאָס הייסט מיט אַנדערע ווערטער, אַז ניט דיא ענגלישע ציוויליזאציאָן וואָלט איינגעפיהרט געוואָרען אין נאָרד־אמעריקא, נאָר דיא שפּאַנישע. אויב עס וואָלט זיך איבערהויפּט ענטוויקעלט אַזאַ גרויסע רעפּובליק, וויא אונזערע יונייטעד סטייטס, וואָלט זיא דאַן געהאַט א גאַנץ אַנדערע געשיכטע און א גאַנץ אַנדערן כאַראַקטער.

יעדענפאַלס האָט עס אַזוי פּאַסירט, דאָס גראַדע דיא ציוויליזירטעסטע און דאַרום אויך אַם געדיכטעסטען בעפעלקערטע לענדער פון דער נייער וועלט זיינען אריינגעפאַלען אין דיא הענד פון דיא גרויזאַמע און פאַנאַטישע שפּאַנישע שווערד־העלדען, וועלכע האָבען דאָרטען אַלעס חרוב געמאַכט אין א גאַנץ קורצע צייט.

דאָ האָבען מיר א בעזאָנדערס מערקווירדיגען ביישפּיעל, וויא א פּשוט'ער צופאַל שפּיעלט אַמאָל א זעהר גרויסע ראָלע אין דעם שיקזאַל פון פיעלע פעלקער, אין דער געשיכטע פון דער גאַנצער מענשהייט. אָט צוליעב אַזאַ סיבה, א קאַפּריז מעג מען זאָגען, איז עס געשעהען, דאָס קאָלומבוס האָט גאָר זיין פוס קיין מאָל ניט געשטעלט אויף דעם נאָרדליכען טהייל פון דער נייער וועלט — וויא מיר ווילען עס באַלד זעהן, איז נאָרד־אמעריקא, ספּעציעל ניי־ענגלאַנד,

MAP OF THE VOYAGES OF COLUMBUS.

די קארטע פון קאלומבוס׳עס פיער רייזען.

גאָר ענטדעקט געוואָרען פון דעם ים־פאָהרער דזשאָהן קאַבאָט — און דאָס איידער דיא שפּאַניש׳ע אַוואַנטוריסטען, גאָלד־זוכערס און קאַפּיטאַנען זיינען צוגעקומען צום האַלב־אינזעל פלאָרידאַ, האָט שוין דיא ענגלישע מלוכה געהאַט אַ טענה און, נאָך דיא אינטערנאַציאָנאַלע פיהרונגען, אויך אַ חזקה אויף אַ גרויסען טהייל פון דיא געגענדען ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ.

ערשטער קאפיטעל.

דיא אַנדערע רייזען און דיא ערשטע בעזעצונגען אין נארד־אַמעריקאַ

מיר ווע̇לען יעצט ווארפען א קורצען בליק אויף'ן אנפאנג פון דער געשיכטע פון אונזער נייעם פאטערלאנד, — דיא גרעסטע, מעכטיגסטע און פארטגעשריטענסטע רעפובליק אין דער וועלט, דיא וויגעלע פון פאליטישע און רעליגיעזע פרייהייטען, דער מוסטער פאר אנדערע רעפובליקען אין דער נייער וועלט.

אויבען איז שוין דערמאהנט געווען, אז קאלומבוס, וועלכער האט געמאכט פיער רייזען נאך אמעריקא, האט גאר ניט געזעהען נארד אמעריקא. ער האט מייסטענס ארומגערייזט צווישען דיא אנטיללען אינזלען, זוכענדיג אלץ א וועג נאך אינדיען. בלויז איין מאל איז ער צוגעקומען צום הויפט־לאנד פון זיד־אמעריקא (נעמליך: צום טייך ארינאקא אין ווענעצועלא). וויא בעוואוסט, איז ער געשטארבען אין יאהר 1506, געבראכען פון צרות און ארמוטה, פערלאזען פון אלעמען, ניט האבענדיג אפילו דיא טרייסט, דאס ער האט טאקע ענטדעקט א גאנצע נייע וועלט, וועלכער עס איז בעשערט געווען צו מאכען א גרויסע איבערקעהרענים אין דער אלטער וועלט. איהם זיינען נור געבליעבען דיא קייטען, אין וועלכע מען האט איהם איינגעשמידט, ווען מען האט איהם געבראכט נאך שפאניען אויף דער פאלשער בעשולדיגונג, דאס ער האט געוואלט ווערען א קעניג אין דיא ערטער, וועלכע ער האט ענטדעקט. מיט דיא פרוכטען פון זיין וועלט־בעגליקענדער ענטדעקונג, צוליעב וועלכער ער האט זיין גאנצען לעבען געליטען, האבען זיך בענוצט אנדערע. איהם איז אפילו ניט בעשערט געווען, דאס דיא וועלט, וואס ער האט ענטדעקט נאך אזוי פיעל הארצקלעמענעס און אפפער, זאל טראגען זיין נאמען.

דאס לעצטע איז אבער געשעהען ניט אויס אונדאנקבארקייט צו איהם, נור איינפאך דורך דעם, וואס מען האט ניט געוואוסט, אז ער האט טאקע ענט־

דעקט אַ נייע וועלט. דער נאָמען אַמעריקאַ קומט פון דעם איטאַליענער ים־פאָהרער אַמעריגאָ וועספּוטשי, וועלכער האָט אין 1499, אַלזאָ בלויז מיט 7 יאָהר נאָך קאָלומבוס'עס ערשטע רייזע, נאָכגעפאָלגט קאָלומבוס'עס וועג און זיך אויך בענוצט מיט קאָלומבוס'עס קאַרטען. ער האָט ארומגערייזט דיא ברעגען פון זיד אַמעריקאַ און האָט נאָכהער בעשריבען אַלעס וואָס ער האָט געזעהן. אין יאָהר 1507 האָט אַ דייטשער פּראָפעסאָר מיט דעם נאָמען וואַלדזעע־מילער אָבגעדרוקט אַ ביכעל איבער געאָגראַפיע און האָט דאָרט ערקלערט, דאָס אַזוי וויא דער פערטער וועלט־טהייל איז ענטדעקט געוואָרען פון אַמעריגאָ אָדער אַמעריקוס, דאַרום מעג מען איהם אָנרופען אַמעריקאַ. דיזער פאָרשלאַג איז אָנגענומען געוואָרען פון אַנדערע געאָגראַפען און רייזענדע, זאָ דאָס דיא גאַנצע נייע וועלט וועט שוין טראָגען דעם דאָזיגען נאָמען זאָ לאַנג מענשען וועלען עקזיסטירען אויף'ן ערד־קוגעל.

אמעריגא וועספוטשי.

אנפאנגס האָט בלויז דער זידליכער טהייל פון דער נייער וועלט געטראָגען דיעזען נאָמען, נאָר נאָכהער, אַזוי וויא מען האָט ניט געוואוסט ריכטיג דיא גרענעצען פון דיא ענטדעקטע לענדער, האָט מען אויך דעם נאָרדליכען טהייל אריינגערעכענט אונטער דעם זעלבען נאָמען.

דער אמת'ער ענטדעקער פון נאָרד־אַמעריקאַ איז אָבער געווען דזשאָהן קאַבאָט. ער איז אויך געווען אַן איטאַליענער, נאָר אין דער צייט, ווען קאָלומבוס איז צוריק געקומען פון זיין ערשטע רייזע, האָט ער געלעבט אין ענגלאַנד. אַזוי שנעל וויא ער האָט דערהערט מכח קאָלומבוס'עס ענטדעקונג, האָט ער זיך געווענדעט צום ענגלישען קעניג הענרי דעם זיעבעטען צו געבען איהם דיא מעגליכקייט צו מאַכען אַ רייזע איבער דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן אין נאָרד. זיין צוועק איז געווען צו געפינען אַ נאָרדליכען וועג צו כינאַ און צו אינדיען, אום ענגלאַנד זאָל קענען האָבען אַ דירעקטען האַנדעלס־וועג מיט אַזיען.

דער קעניג האָט אָנגענומען דיזען פאָרשלאַג אין 1497, און אַזוי וויא קאַבאָט האָט זיך אָנגעשטויסען אויף זיין וועג אָן דיא מזרח־ברעגען פון דיא טהיילען פון נאָרד־אַמעריקאַ, וועלכע זיינען געבליבען אַ טהייל פון אונזער רעפּובליק, — האָט דורך דעם ענגלאַנד געקראָגען אַ חזקה אויף דיזע ניי־ענט־

רעקטע לאַנד. נאָר אַזוי וויא קאַבאָט האָט ניט בעשטימט דיא גרענעצען פון ריא ברעגען, וועלכע ער איז פערבייגעפאָהרען (מען ווייס אפילו ניט אויף זי־כער וואו ער האָט געלאַנדעט; מען רעכענט, אַז ער האָט אויסגעפאָרשט דיא אַטלאַנטישע ברעגען פון נאָוואַ סקאָשיע אין קענעדע ביז דעם סטייט דזשאָרדזשיאַ) האָבען דיא פראַנ־צויזען אויך געקראָגען אַ חזקה אויף אַ טהייל פון נאָרד־אַמעריקאַ, נעמליך אויף קענעדע, נאָך דער רייזע פון דעם פראַנצויזישען ים־פאָהרער זשאַן קאַרטיע אין 1535 (ער האָט עס ענט־דעקט דעם סענט־לאָרענס טייך, זוכענדיג אויך אַלץ אַ וועג נאָך אינדיען).

דער ים־פאהרער קאבאט.

אזוי זיינען אין אָנפאַנג פון 16טען יאָהר־הונדערט דיא ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ לע־בען דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן געוויסער מאָסען צוטהיילט געוואָרען צווישען דריי לענדער: שפּאַניען אין זידען, פראַנקרייך אין נאָרד און ענגלאַנד אין מיטען צווישען דיזע ראָמאַנישע שכנים.

מיט הונדערט יאָהר שפּעטער איז נאָך צוגעקומען האָלאַנד, וועלכע האָט אויך געשיקט אַן עקספּעדיציאָן אין דער נייער וועלט, מיט דער האָפנונג דאָך צו געפינען דעם וואַסערוועג וואָס אַלע האָבען דאַן געזוכט, נעמליך אַ וועג נאָך אינדיען.

דער ענגלישער קאַפּיטאַן האָדסאָן, וועלכער האָט געדיענט אין דער האָ־לענדישער פלאָטע, האָט אין 1609 ענטדעקט דעם גרויסען און הערליכען טייך, וועלכער טראָגט זייט דאַן זיין נאָמען. ער איז אריין אין דעם האַפען, וואו עס ליעגט יעצט דיא גרעסטע שטאָדט פון דער נייער וועלט, ניו יאָרק, און איז געשוואומען אויף דעם טייך ביז אָלבאַני, וואו ער האָט זיך ארומגעזעהן, אַז אויף דיעזען וועג וועט ער ניט קענען דערגרייכען ביז אינדיען. דער רעזול־טאַט פון זיין רייזע איז געווען, דאָס אַ האָלענדישע קאָלאָניע איז געגרינדעט געוואָרען אין דער געגענד, וועלכע איז יעצט דער ניו יאָרק שטאַאַט. דיזע קאָ־לאָניע האָט אנפאַנגס געטראָגען דעם נאָמען ניי־ניעדערלאַנד און איהר הויפּט פּאָרט — ניי־אַמסטערדאַם. אָבער אין 1664 נאָכדעם וויא דיא שטאַרקערע ענגלענדער האָבען פעריאָגט דיא האָלענדער אויף דעם גרונד, דאָס דזשאָהן קאַבאָט האָט דער ערשטער ענטדעקט דיא ברעגען פון דיעזער קאָלאָניע, האָט מען איהר געגעבען דעם ענגלישען נאָמען ניו יאָרק לכבוד דעם קעניג׳ס ברודער. אַזוי וויא דיא האָלענדער האָבען אָנגעהאַלטען זייער קאָלאָניע אונגעפעהר 50

EUROPEAN COLONIES--ABOUT 1650.

די קארטע פון פראנצויזישע, ענגלישע, שפאנישע, שוועדישע און האלענדישע בעזעצונ־
גען אין מזרח זייט פון נארד־אמעריקא אין מיטען פון 17טען יאהרהונדערט.

יאָהר, האָבען זיי אייגענטליך קיין ראָלע ניט געשפּיעלט אין דער געשיכטע פון נאָרד־אַמעריקאַ.

דיא גרעסטע און שטאַרקסטע געגנער אין נאָרד־אַמעריקאַ זיינען דאַן גע־בליבען דיא שפּאַניער און ספּעציעל דיא ענגלענדער און פראַנצויזען. דיא זיעגער זיינען שליסליך פערבליבען דיא ענגלענדער און נאָכהער זייערע נאָכ־פאָלגער, דיא ניי געבילדעטע אַמעריקאַנער נאַציאָן, וועלכע איז אויך געוואָרען דיא הערשענדע מאַכט אין דער גאַנצער נייער וועלט.

פון דיא ערשטע רייזען און ענטדעקונגען ביז צו דיא ערשטע שטענדיגע בעזעצונגען אין נאָרד־אַמעריקאַ זיינען פאָריבער איבער הונדערט יאָהר. דעם גאַנצען 16טען יאהרהונדערט זיי־נען ענגלאַנד און פראַנקרייך נאָר געבליעבען ביי זייערע פּרעטענ־זיעס און חזקות. ערשט אין אָנ־פאַנג פון 17טען יאָהרהונדערט האָבען ביידע לענדער זיך ערנסט אַ נעהם געטאָן צו גרינדען קאָ־לאָניעס אין דיא געגענדען, וועל־כע זיי האָבען בעטראַכט אַלס זיי־ערע. דיא ערשטע ענגלישע קאָ־לאָניע איז געגרינדעט געוואָרען אין 1607 (אַלזאָ, מיט גאַנצע 110 יאָהר נאָך קאַבאָט'ס ערשטע רייזע) אין דער געגענד, וועלכע טראָגט דעם נאָמען ווירדזשיניאַ. דעם דאָזיגען נאָמען האָט איהר געגעבען דער בעריהמטער ענגלי־שער אַדעלמאַן סער וואָלטער ראָלעי אין 1584 צו עהרע פון דער קעניגין־בתולה עליזאַבעטע (ווירדזשין בעדייטעט בתולה). דיעזער בראַווער אַדעלמאַן איז געוועזן דער ערשטער ענג־לענדער, וואָס האָט געמאַכט גרויסע אָנשטרענגונגען און אויך געאָפּפערט זיין פערמעגען צו גרינדען קאָלאָניעס, אָבער אַלע זיינע אונטערנעהמונגען האָבען גאָר קיין ערפאָלג ניט געהאַט, ווייל אויסער דיא געוועהנליכע שוויריגקייטען, וואָס קאָלאָניסטען טרעפען און מוזען טרעפען אין ווילדע ערטער, אין אונ־בעזעצטע געגענדען, האָט מען אויך געהאַט צו קעמפּפען מיט ווילדע און זעהר מוטהיגע איינגעבאָרענע, דיא רויט־הויטיגע שטאַמען, אָדער וויא מען רופט זיי אינדיאַנער. אַלעס וואָס ער האָט אויפגעטהאָן מיט זיינע רייזען איז געוועזן,

סער וואָלטער ראָלעי.

דאָס ער האָט איינגעפיהרט צוויי בעזאָנדערס וויכטיגע אַמעריקאַנער פלאַנצען — טאַבאַק און קאַרטאָפעל — אין דער אַלטער וועלט.

דיא ערשטע פראַנצויזישע קאָלאָניע איז געגרינדעט געוואָרען פון דעם בעריהמטען פראַנצויזישען רייזענדען שאַמפּלעין אין 1608 אין דער שטאָדט לעבען דעם טייך סענט־לאָרענס, וואָס טראָגט יעצט דעם נאָמען קוויבעק. דערמיט איז געלייגט געוואָרען דער פונדאַמענט פון דער פראַנצויזישער הער־שאַפט אין קענעדע און אויך אין דער אונגעהייערער געגענד, וואָס ווערט בעוואַסערט פון דעם מעכטיגען טייך מיסיסיפּי, און דערמיט האָט זיך אויך אָנגעפאַנגען דער גרויסער קאַמפּף צווישען ענגלאַנד און פראַנקרייך פאַר דיא אויבערהערשאַפט אין גאַנץ נאָרד־אַמעריקאַ, אַ קאַמפּף, וועלכער האָט זיך געצויגען 150 יאָהר, ביז דעם זיעג פון דיא ענגלענדער אין דער בעריהמטער שלאַכט פון קוויבעק אין 1759, וויא דאָס וועט געשילדערט ווערן אין דער גע־שיכטע פון קענעדע.

אין 1620, מיט 13 יאָהר נאָך דער גרינדונג פון דער ערשטער ענגלישער קאָלאָניע דזשיימסטאַון אין ווירדזשיניאַ, איז געלייגט געוואָרען דער פונדאַ־מענט פון אַ נייע ענגלישע קאָלאָניע אין אַ טהייל פון נאָרד אַמעריקאַ, וואָס טראָגט דעם נאָמען ניי־ענגלאַנד. דיעזע קאָלאָניע האָט געשפּיעלט דיא וויכ־טיגסטע ראָלע אין דער געשיכטע פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען. דאָס איז געווען דיא קאָלאָניע פון דיא זאָגענאַנטע פּוריטאַנער אין פּלימוטה, מאַססאַ־טשוזעטס. דיא גרינדער פון דיעזער קאָלאָניע האָבען ניט געזוכט גאָלד, וויא דיא שפּאַניער, אויך ניט רייכטהום און הערשאַפט בכלל, זאָנדערן איינפאַך רעליגיעזע פרייהייט, דיא מעגליכקייט צו אַרבייטען און צו לעבען נאָך זייערע איבערצייגונגען. אין דעם איז בעשטאַנען זייער קראַפט און צוליעב דעם האָבען זיי עס טאַקע, מעג מען זאָגען, געשאַפען אַ נייע גייסטיגע וועלט אין דער נייער פיזישער וועלט.

מען דאַרף וויסען און געדענקען, אַז אין אָנפאַנג פון 17טען יאהרהונדערט איז אין אייראָפּאַ נאָך ניט געווען אַזאַ לאַנד, וואו רעליגיעזע פרייהייט איז פאָל־שטענדיג אַנערקענט געווען. אין ענגלאַנד זיינען ניט נאָר דיא פּאַפּיסטען (וויא מען האָט גערופען דיא קאַטאָליקען), זאָנדערן אויך פּראָטעסטאַנטישע סעקטאַנ־טען פערפאָלגט געווען. אַ טהייל פון דיעזע סעקטאַנטען, אַ געוויסע צאָהל פון דיא זאָגענאַנטע פּוריטאַנער, האָבען עמיגרירט נאָך האָלאַנד, דיא איינציגע מדינה, וואו פערפאָלגטע פאַר זייערע רעליגיעזע איבערצייגונגען, דאַרונטער אויך אידען, האָבען דאָן געקענט געפינען אַ מקום מנוחה. נאָר דיעזע פּוריטאַנען האָבען זיך ניט געפיהלט בעקוועם אין האָלאַנד און האָבען אויך געוואָלט פערבלייבען ענגלענדער, דאַריבער האָבען זיי בעשלאָסען אויסצוואַנדערען אין גאַנצען פון דער אַלטער וועלט און צו בעזעצען זיך ערגעץ אין דער נייער וועלט, וואו זיי האָבען געהאָפט

צו לעבען פּאָלשטענדיג נאָך זייערע אייגענע רעליגיעזע און אויך פּאָליטישע אי־בערצייגונגען.

דיעזען הויפּט־צוועק האָבען זיי אויך אויסגעפיהרט, ווייל דיא ענגלישע רעגיערונג, וועלכע האָט איבערהויפּט געוואונשען צו קריעגען קאָלאָניסטען אין איהרע נייע פּאָסעסיעס, האָט זיי ניט געשטערט אין זייערע רעליגיעזע מיינונגען און אויך ניט אין זייערע קהל'שע פיהרונגען און פּאָליטישע איינ־ריכטונגען. זיי האָבען אויסגעוועהלט איינעם פון זייערע מיטגליעדער פאר אַ גובערנאַטאָר און האָבען אליין פערפאַסט דיא געזעצע נאָך וועלכע זיי האָבען זיך געפיהרט.

דאָס איז געוועזען אַ פּאָלקס־רעגיערונג אין דעם פולסטען זינען פון דיזען וואָרט, טאַקע אַן אמת'ע דעמאָקראַטיע. פון אַזאַ מין רעגיערונג האָט מען דאַן אין אייראָפּאַ ניט געוואוסט, אויסער אין עטליכע קאַנטאָנען פון דער שווייץ. אַלע פּאָרשלעגע פלעגען בעשפּראָכען און אָנגענומען ווערען דורך אַ מאַיאָרי־טעט אויף אַן אסיפה. אַלע מיטגליעדער האָבען געהאַט גלייכע רעכטע און אַ גלייכע דעה.

אָבער רעליגיעזע פרייהייט האָבען דיעזע פרייהייט־זוכענדע פּוריטאַנער דאָך ניט אַנערקענט אפילו אין פּרינציפּ. וויא זאָנדערבאַר דאָס זאָל ניט שיינען, אָבער עס איז אַ פאַקט, אַז זיי האָבען ניט געדולדעט אַנדערע, וועלכע האָבען ניט געגלויבט גראַדע וויא זיי. זיי האָבען נאָר גערן אויפגענומען זייערע מיט־גלויביגע; אַנדערע סעקטאַנטען האָבען זיי אָבער צוריקגעוויזען פון זייער קאָ־לאָניע. דיא איינציגע פרייהייט, וואָס זיי האָבען געגעבען עמיגראַנטען מיט אַנדערע רעליגיעזע אַנזיכטען, איז געוועזען צו בעזעצען זיך ערגעץ אַנדערסוואו און טאַקע וואָס ווייטער פון זייערע קאָלאָניעס.

אָנפאַנגס האָבען נאָר איינגעוואַנדערט אהין פּוריטאַנער, זאָ דאָס אַלע האָבען געלעבט רוהיג און אָהן שטרייטען. נאָך ארום 1630, ווען עס זיינען צוגעקומען אַנדערע קאָלאָניסטען, האָבען זיך אָנגעפאַנגען שוועריגקייטען און פיינדליכקייטען. דיא פּוריטאַנער האָבען זאָגאַר ניט געוואָלט אַנערקענען, אַז אַנדערע סעקטאַנטען זאָלען האָבען אַ שטימרעכט אין מאַסאַטשוזעטס. אזוי ווייט אינטאָלעראַנט זיינען געוועזען דיא זעלבע מענשען, וואָס האָבען פערלאָזען זייער פאַטערלאַנד און האָבען זיך ניט אָפּגעשטעלט פאר אַלע דאַמאָלסדיגע געפאַהרען אַריבערצופאָהרען אין דיא קליינע זעגעל־שיפען פון יענער צייט דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן און צו לעבען אין ווילדע ערטער צווישען ווילדע אינדיאַנער, אבי נאָר צו פיהרען זיך נאָך זייערע רעליגיעזע איבערצייגונ־גען! דאָס צייגט, וויא וועניג אפילו פּראָטעסטאַנטען האָבען דאַן פערשטאַנען, וואָס רעליגיעזע פרייהייט איז, וויא ווייניג טאָלעראַנט אַפילו דיא פאָרטגע־שריטענסטע פעלקער זיינען געוועזען ערשט מיט אַ פּאָאַר הונדערט יאָהר צוריק.

דיא פוריטאַנער זיינען געווען אַזוי אַבערגלויביש און פאַנאַטיש, דאָס זיי האָבען אַפילו געברענט דיא אונגליקליכע פרויען, וועלכע מען האָט גערעדע אָנגענומען פאַר מכשפות, פונקט וויא מען האָט עס געטאָן אין איירָאָפּאַ אין דערזעלבער צייט!

דער שטאַאט רהאָד־איילאַנד, וועלכער איז פערבליבען דער קלענסטער אין אונזער פעדעראַטיווער רעפּובליק, איז געגרינדעט געוואָרען נאָר צוליעב דיא רעליגיעזע פערפאָלגונגען פון דיא פוריטאַנער. דער גייסטליכער ראָדזשער וויליאַמס איז געווען איינער פון דיא וויניגע מענשען אין יענער צייט, וועלכער האָט געגלויבט אין פולע רעליגיעזע פרייהייט. ער האָט אונערשראָקען ערקלערט, אַז מען טאָר קיינעם ניט צווינגען צו בעלאַנגען צו אירגענד וועלכער קירכע געגען זיין אייגענעם ווילען. דערמיט האָט ער אַזוי אויפגעבראַכט געגען זיך דיא פוריטאַנער, דאָס זיי האָבען איהם בעפוילען צו פערלאָזען דיא קאָלאָניע אין דער צייט פון אַ ביטערע ווינטער קעלט. דיא אינדיאַנער זיינען שוין געווען פריינדליכער צו דיזען גייסטליכען, וועלכער מעג גערעכענט ווערען פאַר דעם פאָטער פון פאָלשטענדיגע רעליגיעזע פרייהייט אין דער נייער וועלט, וויא דיא פרייהייטס־זוכענדע פוריטאַנער. דיעזער מאַן האָט עס געגרינדעט אין 1638 ניו־פּאָרט און נאַכהער פּראָווידענס, דיא הויפּט־שטאָדט פון רהאָד־איילאַנד.

אין דער זעלבער צייט האָט דיא הערשענדע פוריטאַנער סעקטע פערבאָטען דיא באַפּטיסטען צו פּרעדיגען אין מאַסאַטשוזעטס, און דיא יעניגע וואָס האָבען ניט געפאָלגט, האָט מען בעשטראָפט. אַ פרוי מיט'ן נאָמען אַנאַ הוטשינסאָן האָבען דיא פוריטאַנער געצוואונגען אויסצוואַנדערן פון מאַסאַטשוזעטס, ווייל זיא האָט קריטיקירט זייערע פיהרונגען.

דיא ערשטע ענגלישע קאָלאָניע אין אַמעריקאַ, וועלכע האָט ערקלעהרט פולע רעליגיעזע פרייהייט — אָבער בלויז נאָר פאַר קריסטען — איז גרַאדע געווען מערילענד, וואָס איז געגרינדעט געוואָרען אין 1634 פון קאַטאָליקען, וועלכע האָבען אויך פערלאָזען ענגלאַנד צוליעב רעליגיעזע פערפאָלגונגען. דיזע קאַטאָליקען, אונטער דער פיהרונג פון לאָרד באַלטימאָר, זיינען אין אַלגעמיינען געווען אַ סך טאָלעראַנטער פאַר דיא פוריטאַנער אין מאַסאַטשוזעטס. אין זייער קאָלאָניע האָבען זיי אויך פריינדליך אויפגענומען דיא פוריטאַנער, וועלכע מען האָט פערפאָלגט אין ווירדזשיניאַ, און דיא קוויקערס און באַפּטיסטען, וועלכע דיא פוריטאַנער האָבען געיאָגט פון מאַסאַטשוזעטס. דאָרום איז טאַקע דיא בעפעלקערונג פון מערילענד זעהר שנעל געוואַקסען.

פאָלשטענדיגע רעליגיעזע פרייהייט פאַר ניט־קריסטען — און דאָס האָט דאַן פּראַקטיש געמיינט פאַר אידען — אַזוי גוט וויא פאַר קריסטען, איז נאָר איינגעפיהרט געוואָרען אין רהאָד־איילאַנד אַזוי שנעל וויא ראָדזשער ווי־

ליאמס האָט געקראָגען אַן ערלויבנים פון דער ענגלישער רעגיערונג אין 1644 איינצופיהרען אַ קאָלאָניאַלע פערוואַלטונג נאָך דעם וואונש פון דיא גרינדערס. דארום איז טאָקע דיא ערשטע אידישע קאָלאָניע געגרינדעט געוואָרען אין ניו־פאָרט, רהאָד־איילאַנד. דיעזע קליינע ענגלישע קאָלאָניע איז דאַן געווען דער איינציגער אָרט אין דער נייער וועלט, וואו אידען האָבען געקענט לעבען גאַנץ פריי און זיך פיהלען פאָלשטענדיג זיכער, אַזוי גוט וויא יעצט אין אַלע טהיילען פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען.

ווען מען זאָל אָבער ניט רעכענען זייער אינטאָלעראַנץ און ענג־רעליגיעזען סעקטאַנטישען גייסט און נאָר נעה־מען אין אַנבעטראַכט זייערע פּאָליטי־שע פיהרונגען, מוז מען צוגעבען, אַז דיא פוריטאַנער זיינען געווען אמת'ע דעמאָקראַטען. זיי האָבען מוטהיג בע־שיצט זייערע פרייהייטען. זייער פּאָ־ליטישע פערוואַלטונג איז געווען אַ מוסטער פאַר דיא אַנדערע קאָלאָנים־טען וואָס האָבען זיך בעזעצט אין נאָרד־אַמעריקאַ נאָך זיי. אין אַלע ענ־גלישע קאָלאָניעס, פון וועלכע עס האָ־בען זיך נאָכהער געבילדעט דיא ער־שטע דרייצעהן שטאַאטען פון אונזער רעפּובליק, איז איינגעפיהרט געוואָרען

וויליאַם פּען.

דיא סיסטעם פון פאָלקס פערוואַלטונג, וועלכע איז פערבליעבען ביז היינט צו טאָג אַלס דער פונדאַמענט פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען.

צו ענדע פון 17טען יאָהרהונדערט איז צוליעב רעליגיעזע פערפאָלגונגען אין ענגלאַנד געגרינדעט געוואָרען נאָך אַ קאָלאָניע, וועלכע האָט געשפּיעלט אַ העכסט וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס. דאָס איז געווען דיא קאָלאָניע פון דער סעקטע קוויקערס, וועלכע איז אָנגערופען גע־וואָרען פּענסילווייניא נאָך דעם נאָמען פון זייער פיהרער וויליאַם פּען (סיל־וויינִיאַ מיינט: אַ וואַלדיגע געגענד).

צווייטער קאַפּיטעל.

דיא מלחמה מיט דיא פראַנצויזען

וואָס פעסטער דיא ערשטע ענגלישע קאָלאָניסטען, דיא פּיאָנערען פון וויר־דזשיניאַ און פון מאַסאַטשוזעטס, זיינען געבליבען אויף זייערע ערטער, אַלץ לייכטער איז עס געוואָרען פאַר נייע איינוואַנדערער צו בעזעצען זיך אַרום זיי. פּלאַץ איז דאָך געווען איבערגענוג. דיא בעפעלקערונג פון נאָרד־אַמעריקאַ איז דארום אַלץ געוואַקסען, לאַנגזאַם אָבער שטענדיג. יעדען פריהלינג פלעגען זעגעל־שיפען ברייגגען מענשען, וואָס פלעגען אויסוואַנדערען פון דער אַלטער וועלט, ניט צו זוכען גאָלד אין דער נייער וועלט, וויא דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען פלעגען עס טאָן, נאָר צו בעאַרבייטען דיא פעלדער און צו פערבלייבען אויף דיא נייע ערטער. דיא מייסטע איינוואַנדערער זיינען געווען ענגלענדער און פּראָטעסטאַנטען, וועלכע האָבען צוליעב רעליגיעזע און עקאָנאָמישע אורזאַכען פערלאָזען זייער פּאָטערלאַנד. זיי זיינען פון דעסטוועגען געבליעבען אַזוי טריי צו ענגלאַנד דאָס זיי האָבען אויך געקעמפּפט געגען דיא פראַנצויזען פון קענעדע, אָבוואָהל פּערזענליך האָבען זיי קיינע אינטערעסען ניט געהאַט זיך צו שלאָגען מיט זייערע פראַנצויזישע שכנים.

ענגלאַנד און פראַנקרייך האָבען יאָהרהונדערטע געפיהרט אַ ביטערען קאַמפּף. צו ענדע פון 17טען יאָהרהונדערט האָבען זיי אָנגעפאַנגען אַ נייע מלחמה, וועלכע האָט זיך כמעט אונאויפהערליך געצויגען גאַנצע הונדערט יאָהר. דיעזער לאַנגער קאַמפּף, וועלכער האָט זיך שליסליך געענדיגט מיט אַ זיעג פאַר ענגלאַנד, איז אויפגעפלאַקערט געוואָרען צוליעב זייערע פּאָליטישע און קאָלאָניאַלע אַמביציעס.ביידע מלוכות האָבען בעזאָנדערס געשטרעבט צו בלייבען דיא אויבער־הערשער אין אינדיען און אין נאָרד אַמעריקאַ. דיא קאָלאָניסטען פון ביידע נאַציאָנען זיינען ביסלעכווייז אריינגעשלעפּט געוואָרען אין דיעזען קאַמפּף און האָבען געפיהרט שלאַכטען עפּעס אַזוי וויא עס וואָלט זיי ענג געווען צו לעבען אין דער נייער וועלט וואו עס איז נאָך היינט צו טאָג פאַראַן פּלאַץ פאַר הונדערטע מיליאָנען איינוואַנדערער.

דיא צאָהל פון פראַנצויזען איז שטענדיג געווען אַ סך קלענער פאַר דיא צאָהל פון ענגלענדער אין נאָרד־אַמעריקאַ. דיא פראַנצויזען האָבען איבערהויפט ניט ליעב אויסצוואַנדערען פון זייער פאָטערלאַנד. אין דער צייט, ווען דער ענגליש־פראַנצויזישער קאַמפּף האָט זיך אויף פאַנאַנדערגעברענט אין נאָרד־אַמעריקאַ, זיינען שוין געווען ווענינסטענס 15 ענגלענדער אויף יעדען פראַנצויז. אָבער דיא פראַנצויזען האָבען געהאַט הילפע פון דיא מייסטע אינדיאַנער שטאַמען אויף זייער זייט. זיי האָבען איבערהויפט מערקווירדיג פריינדליך געלעבט מיט אייניגע אינדיאַנער שטאַמען, פריינדליכער פון אירגענד וועלכע אַנדערע אייראָפּעער. צוליעב דעם האָבען זיי ניט נאָר געקענט אריינדרינגען אין רעכטען מיטען פון נאָרד־אַמעריקאַ, ווען זייערע רייזענדע, פאָרשער און מיסיאָנערען האָבען זיך אַ לאָז געטאָן אַליין ווייטער פון זייער צענטראַל־פּונקט קוויבעק אין קענעדע דורך דעם סענט־לאָרענס טייך און דיא גרויסע לעיקס (אָזערעס) און נאַכהער דורך דיא גאַנצע לענג פון דעם טייך מיסיסיפּי ביז ניו־אָרלעאַנס און דעם מעקסיקאַנער ים (מעקסיקען גאָלף), זאָנדערן זיינען געווען אין שטאַנד זיך צו האַלטען אַזאַ לאַנגע צייט געגען דיא אַטאַקעס פון דיא ענגלענדער צוזאַמען מיט דיא אַמעריקאַנער קאָלאָניסטען.

ראָבערט לאַסאַל.

ווען דיא פראַנצויזישע מלוכה וואָלט געקענט אָנהאַלטען דיזע ריעזיגע געגענד און דיא עטליכע קליינע פעסטונגען, וואָס דער בעריהמטער **ראָבערט לאַסאַל** (ער האָט עס דער ערשטער געמאַכט דיא געוואַגטע רייזע איבער דער גאַנצער לענג פון מיסיסיפּי) און אַנדערע מוטהיגע פראַנצויזישע רייזענדע האָבען אויפגעבויט אין אייניגע סטראַטעגישע פּונקטען (יעצט זיינען נאָר פערבליבען סמנים דערפון אין דיא פראַנצויזישע נעמען פון עטליכע טייכען און שטעדט אין דיא שטאַאטען מישיגאַן, אילינאָי, אייאָוואַ, וויסקאָנסין, מיזורי, א. ז. וו.) — וואָלטען דיא ענגלישע קאָלאָניעס ניט געקענט פערשפּרייטען זיך צו מערב־זייט און וואָלטען איבערהויפּט קיין גרויסע צוקונפט ניט געהאַט. זיי וואָלטען געבליבען בעגרענצט צווישען דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן אין מזרח און אַ שמאָלען פּאַס לאַנד אין מערב ביז דיא אַפּאַלאַטשיאַן בערג.

דער קאַמפּף צווישען דיא ענגלענדער און פראַנצויזען אין נאָרד־אַמעריקאַ טראָגט דאָרום אין דער געשיכטע פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען דעם נאָמען: "דיא פראַנצויזישע און אינדיאַנער מלחמה". זיא האָט אויסגעבראָכען אין 1689,

האָט זיך געצווינגען אַ יאָהר זיעבציג, אריינרעכענענדיג דיא צווישענצייטען פון שטילשטאנד און פריעדען, און האָט זיך אָפיציעל געענדיגט אין 1759, ווען דיא ענגלענדער האָבען געשטורמט דיא פעסטונג פון דער קאנאדישער הויפּט שטאָדט קוויבעק, וואָס מען האָט גערופען "דער גיבראַלטאַר פון אַמעריקאַ". דיזע שלאַכט איז דיא וויכטיגסטע נאָך איהרע רעזולטאַטען אין דער געשיכטע פון דער נייער וועלט. זיא האָט ניט נאָר געגעבען דיא אויבער־הערשאַפט אין נאָרד־אַמעריקאַ צו ענגלאנד, זאָנדערן האָט אויך געפיהרט דערצו, אַז דיא פראנ־צויזען זאָלען זיך אין גאַנצען צוריקציהען פון נאָרד־אַמעריקאַ. נאָך דעם פריע־דענס־אָפּמאַך פון 1763 האָט פראַנקרייך געמוזט איבערגעבען צו ענגלאנד גאַנץ קענעדע און אויך דיא גרויסע און וויניג אויסגעפאָרשטע געגענדען ביז דיא מזרח־ברעגען פון מיסיסיפּי טייך.

איינער פון דיא רעזולטאַטען פון דיזען גרויסען און לאַנגען קאַמפּף איז אָבער אויך געוועזען אַזעלכער, דאָס ענגלאַנד האָט מיט 13 יאָהר נאָך דיזען פריעדען מיט פראַנקרייך פערלאָרען איהרע 13 אַמעריקאַנער קאָלאָניעס און איז נאָר פערבליעבען אין קענעדע. אין דיא שלאַכטען מיט דיא אינדיאַנער און פראַנצויזען זיינען דיא אַמעריקאַנער קאָלאָניסטען פערהאַרטעוועט געוואָרען און האָבען זיך געפיהלט אַזוי שטאַרק און אונאַבהענגיג, דאָס זיי האָבען זיך ניט געשראָקען פאַר אַ קאַמפּף מיט ענגלאַנד זעלבסט, אום צו בעשיצען זייערע רעכטע, זייער זעלבסטפערוואַלטונג, זייערע פּריווילעגיעס און פרייהייטען. זייענדיג געצוואונגען צו אַרבייטען מיט ביקסען ביי דער זייט אויף דיא פעלדער, אום זיך צו בעשיצען געגען דיא אינדיאַנער, וועלכע האָבען נאַטירליך געהאַסט דיא ווייסע און געזוכט זיי אויסצוראָטען, זיינען דיא קאָלאָניסטען געוואָרען גוטע שיסערס און האָבען איבערהויפּט זעהר גוט געטויגט צו מלחמה. יעדער פּאַרמער איז געוועזען אַן אויסגעצייכענטער, מען מעג זאָגען, אַ געבאָרענער סאָל־דאַט.

דאָס האָט ענגלאַנד גלייך אויסגעפונען, וויא נאָר עס איז געקומען אַזוי ווייט אַז דיא קאָלאָניסטען האָבען אָנגעפאַנגען צו קעמפּפען פאַר זייער אונ־אַבהענגיגקייט.

מיר קומען דאָ צו דעם וויכטיגסטען מאָמענט אין דער געשיכטע פון נאָרד אַמעריקאַ, צו דער גרויסער רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט געפיהרט צו דער גרינ־דונג פון אונזער רעפּובליק — דיא פעראייניגטע שטאַאטען פון אַמעריקאַ.

דריטער קאַפּיטעל.

דער אָנפאַנג פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן

ענגלאַנד האָט גראַדע אין אָנפאַנג זעהר קלוג און גוט בעהאַנדעלט איהרע קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט. זיא האָט געהאַנדעלט זעהר קלוג און פּראַק־טיש. זיא האָט ערלויבט דיא קאָלאָניסטען זעלבסטפערוואַלטונג און האָט זיי געלאָזען צו רוה אין זייערע אינערליכע אַנגעלעגענהייטען. עס איז אמת, אז דיא ענגלישע רעגיערונג האָט געהאַט דאַן אין אויג צו צוציהען וואָס מעהר מענשען אין דיא קאָלאָניעס, אום צו קענען בעסער און מיט מעהר קרעפטע קעמפּפען געגען דיא פראַנצויזען. עס איז אויך אמת, אז פון דער ווייטענס איז עס זעהר שווער געווען צו קאָנטראָלירען דיא צוזייטע און צושפּרייטע קאָלאָניסטען איבער ריעזיגע ווילדע געגענדען. אָבער דעם פּרינציפּ פון קאָלאָ־ניאַלע זעלבסטפערוואַלטונג האָט ענגלאַנד אייגענטליך קיין מאָל ניט אָבגע־שטריטען אין גאַנצען.

פון דער אַנדערער זייט זיינען דיא קאָלאָניסטען געווען צו שוואַך און צו ווייט אָבגעזונדערט, אַז זיי זאָלען קענען האַנדלען צוזאַמען. דערצו נאָך האָבען זיי אויך מורא געהאַט איבערוועלטיגט צו ווערען פון דיא פראַנצויזען, זאָ דאָס זיי האָבען ניט נאָר קיין געדאַנקען ניט געהאַט וועגען אָבטהיילען זיך פון ענג־לאַנד, זאָנדערן זיי האָבען נאָך בעטראַכט זייער מוטערלאַנד אַלס זייער בעשי־צערין און זיינען טאַקע געווען צוגעבונדען צו איהר, אָט אזוי וויא היינט, למשל, דיא קענעדער אָדער דיא אויסטראַליער.

אָבער דיא לאַגע האָט זיך שנעל געענדערט אַ קורצע צייט נאָך דעם, וויא ענגלאַנד און פראַנקרייך האָבען געשלאָסען פריעדען. דיא ענגלישע רע־גיערונג האָט זיך דאַן ארומגעזעהן, אַז זיא קען אויך ציהען אַ גרויסען פינאַנציע־לען נוצען פון איהרע אַמעריקאַנער קאָלאָניעס, וועלכע זיינען אַלץ רייכער גע־וואָרען. זיא האָט אויך געוואָלט האָבען מעהר דעה אין זייערע אינערליכע אַנגעלעגענהייטען. זיא האָט נעמליך אָנגעפאַנגען איינצופיהרען גרעסערע טעק־סעס אָדער שטייערען, וואָס עס האָט נאַטירליך גאָר ניט געשמעקט דיא קאָ־

לאָניסטען, וועלכע זיינען צוגעוואָהנט געוואָרען צו אָטאָנאָמיע און פּראַקטישע אונאַבהענגיגקייט אין פערלויף פון דיא אַנדערהאַלבען הונדערט יאָהרען זייט זייער גרינדונג. פיהלענדיג זייער מאַכט, זייער פעהיגקייט צו בעשטעהן זייער שטעטעל מיט געוועהר אין דיא הענד, האָבען דיא קאָלאָניסטען זעהר ענערגיש פּראָטעסטירט געגען דיא אַלץ גרעסערע פּרעטענזיעס און שטרעבונגען פון דער ענגלישער רעגיערונג זיי צו בעהערשען און צו בעשטייערן, וויא א געוועהנליכע ענגלישע פּראָווינץ.

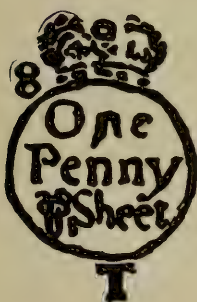
קוים צעהן יאָהר זיינען פאַריבער זייט ענגלאַנד איז געוואָרען דיא הערשע־רין פון קענעדע און פון דיא ריעזיגע געגענדען אין דער מזרח־זייט פון מיסי־סיפּי נאָך דעם זיעג איבער דיא פראַנצויזען אין דער בעריהמטער שלאַכט פון קוויבעק, וויא דיא זעלבע קאָלאָניסטען, וואָס האָבען פריהער געקעמפּפט ביי דער זייט פון דיא ענגלישע סאָלדאַטען און האָבען איהר אַזוי פיעל געהאָלפען צו זיעגען, זיינען אַרויס אין אָן אויפשטאַנד געגען זייער מוטערלאַנד. נאָך מעהר, זיי האָבען גערופען צו הילפע דיא פראַנצויזען, וועלכע זיי האָבען ערשט מיט א יאָהר פופצעהן פריהער געהאָלפען צו פעריאָגען פון נאָרד־אמעריקא! דער זעלבער דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, וואָס איז געוואָרען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע און נאָכהער דער ערשטער פּרעזידענט פון דער ניי־געשאַפענער רעפּובליק, האָט זיך אויסגעצייכענט אין דער מלחמה מיט דיא פראַנצויזען אַלס א הייסער ענגלישער פּאַטריאָט.

אַזוי שנעל און אַזוי שטאַרק האָבען זיך געביטען אַפילו דיא געפיהלען פון דיזע קאָלאָניסטען.

דיא הויפּט אורזאַכען פון אַזאַ ווירקליך מערקווירדיג שנעלער איבערקעהר־רענעס זיינען מייסטענס געווען עקאָנאָמישע. אין דער צייט פון דעם קאַמפּף מיט פראַנקרייך האָט דיא ענגלישע רעגיערונג געקוקט און האָט אויך געמוזט קוקען צווישען דיא פינגער אויף דעם, וואָס דיא קאָלאָניסטען האָבען גאָר ניט אָבגעהיט דיא אַלטע פאָרשריפטען וועגען האַנדעל. עס איז נעמליך פערבאָטען געווען דיא קאָלאָניסטען צו האַנדלען מיט אַנדערע לענדער אויסער מיט ענגלאַנד און צו גרינדען פאַבריקען. דער צוועק דערפון איז געווען צו געבען דיא ענגלישע קויפלייטע און פאַבריקאַנטען דיא מעגליכקייט צו מאַכען וואָס מעהר געלד דורך דעם האַנדעל מיט דיא קאָלאָניעס. דיא קאָלאָניסטען פלעגען אָבער שטענ־דיג אריינשמוגלען סחורות פון אַנדערע לענדער. אין דער צייט ווען דיא ענגלישע רעגיערונג איז פערנומען געווען מיט דער מלחמה מיט פראַנקרייך, האָבען דיא קאָלאָניסטען פון ניו־אינגלאַנד אַלץ מעהר און אָפענער געהאַנדעלט מיט דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס אין וועסט־אינדיען. דורך דיזען האַנדעל זיינען דיא קאָ־לאָניסטען פון ניו־אינגלאַנד אַלץ רייכער געוואָרען. דאַרום איז זייער אונצו־פריעדענהייט געוואָרען גאָר פייערדיג, ווען דיא ענגלישע רעגיערונג, וועלכע

האָט געזוכט מיטעל צו דעקען דעם ריעזיגען חוב דורך איהרע מלחמות אין איי־ראָפּאַ, אַזיען און אַמעריקאַ, האָט ניט נאָר בעשלאָסען אָבצוהאַקען דיזען קאָנט־ראַבאַנדע האַנדעל, זאָנדערן אויך איינצופיהרען געוויסע אָבצאָהלונגען אָדער אַ טאַריף אויף פערשיעדענע אַרטיקלען.

אויף׳ן ענגלישען טראָן איז דאַן געזעסען דזשאָרדזש דער דריטער, וועלכער איז איינפאַך געווען אַ משוגענער דעספּאָט. וואָס מעהר דיא קאָלאָניסטען האָבען פּראָטעסטירט געגען דיא נייע בעשטייערונגען און טיראַנישע האַנדלונגען, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרען זיין דעספּאָטישע לוסט צו ברעכען זייער וויעדער־שטאַנד און צו צווינגען זיי מיט געוואַלט צו פאָלגען. צוערשט האָט דיא ענגלי־שע רעגיערונג אויסגעשטעלט לעבען דיא ברעגען פון דיא קאָלאָניעס קריעגס־שיפען, אום צו פאַנגען דיא אַמעריקאַנער שיפען, וואָס האָבען געהאַנדעלט מיט וועסט־אינדיען. דאַן האָבען ענגלישע בעאַמטע געמאַכט אין באָסטאָן און אין אַנדערע פּאָרט־שטעדט הויז־זוכונגען צו פערכאַפּען געשמוגעלטע סחורות און נאַכהער, אין 1765, האָט דער ענגלישער פּאַרלאַמענט בעשטימט איינצופיהרען אין דיא קאָלאָניעס דעם זאָגענאַנטען "סטעמפּ־אַקט".

דיא סטעמפּס אין געברויך אין 1765.

מען האָט נעמליך געצוואונגען דיא קאָלאָניסטען צו געברויכען פערשיע־דענע סטעמפּס אָדער מאַרקעס אויף פערשיעדענע אַרטיקלען, אום זיי זאָלען דערמיט ביישטייערן צו דיא אויסגאַבען פון דער ענגלישער רעגיערונג. דאָס איז געווען, וואָס מען רופט, אַן אינדירעקטע טאַקסע. דיעזע אָבצאָהלונגען זיינען אין דער אמת׳ן געווען קליינע, און דיא קאָלאָניסטען זיינען ניט נאָר געווען אים שטאַנד אַזוי פיעל בייצושטייערן צו דיא אויסגאַבען פון זייער מוטערלאַנד, זאָנדערן האָבען נאַכהער געמוזט פיעל מעהר צאָהלען, ווען זיי האָבען נאָך זייער לאַנגען און שווערען רעוואָלוציאָנערען קאַמפּף איינגעפיהרט זייער אייגענע רע־גיערונג. אָבער עס האָט זיך ניט געהאַנדעלט וועגען דיא סומע פון דיא אָבצאָה־לונגען, נאָר וועגען פּרינציפּ פון אַזאַ שטייער. דיא קאָלאָניסטען האָבען פּראָ־

טעסטירט געגען יעדע טאקסע וויא באלד דיא ענגלישע רעגיערונג האָט זיי וועגען דעם פריהער ניט אָנגעפרעגט. זייער פאָדערונג איז געווען, אַז מען זאָל זיי ערלויבען צו שיקען זייערע פערטרעטער אין ענגלישען פארלאמענט און דאָן בעשטימען צוזאַמען, וויא פיעל זיי דאַרפעןביישטייערן פאר דיא אויס־גאַבען פון דער מלוכה.

"קיינע טאַקסעס אָהן פערטרעטונג" — איז געווען זייער קריעגס־געשריי געגען דיא שטרעבונג פון דער ענגלישער רעגיערונג זיי צו צווינגען צו צאָהלען, וויא פיעל און ווען זיא וועט עס בעשטימען נאָך איהר ווילען, אזוי וויא מען טהוט עס אין אַ דעספאָטישע מלוכה. דיא קאָלאָניסטען האָבען גאַנץ גוט גע־פיהלט און פערשטאַנען, אַז וויא באלד זיי וועלען נאָכלאָזען זייערע רעכטע אין דער פראַגע וועגען שטייערן, דאָס הייסט, ווען זיי וועלען ערלויבען דיא ענגלישע רעגיערונג ארויפצולייגען אויף זיי טאַקסעס אָהן זייער דעה און צושטימונג, וועלען זיי אין אַ קורצער צייט אַרום פערליערען זייער זעלבסט־פערוואַלטונג און מוזען אויסשטעהן אַלע קאַפריזען פון דיא ענגלישע גובער־נאַטאָרס.

דאַרום האָבען זיך אָנגעפאַנגען צו שיטען פראָטעסטען פון אַלע זייטען גע־גען דעם "סטעמפ־אקט". דעלעגאַטען פון דיא קאָלאָניעס האָבען זיך צוזאַמענ־געטראָפען אין ניו יאָרק, אום אויסצודריקען אַן ענערגישען פראָטעסט אין נאָמען פון גאַנצען פאָלק אין אַלע קאָלאָניעס, 13 אין צאָהל. אין פיעלע ערטער האָט מען דיא פערהאַסטע סטעמפס איינפאַך צוריסען אונטער דיא געשרייען: "טעקסעס אָהן פערטרעטונג איז טיראַניי!" אָדער "פרייהייט און קיינע סטעמפס!"

ווען דיא נאַכריכטען וועגען דיעזע פראָטעסטען זיינען אָנגעקומען אין ענגלאַנד, האָט זיך דיא רעגיערונג אַרומגעזעהן, אַז זיא איז פערקראָכען צו ווייט. דער פארלאַמענט האָט דאַרום אָבגעשאַפט דעם סטעמפ־אקט; אָבער דערביי האָט מען געגעבען דיא פיעל בעדייטענדע ערקלערונג, אַז דיא ענגלישע רע־גיערונג האָט דאָס רעכט צו בעשטייערן דיא קאָלאָניעס און בכלל איינצופיהרען אזא אָרדנונג, וויא זיא געפינט עס פאַר נויטיג.

אָט דער שטרייט וועגען דיעזען פונקט האָט עס געפיהרט צו דער רעוואָלו־ציאָן און נאכהער צו דער ערקלערונג פון אונאבהענגיגקייט פון דיא דרייצעהן פערייניגטע קאָלאָניעס אם 4טען יולי 1776 וויא מיר וועלען עס באלד זעהען.

דער רעוואָלוציאָנערער קאַמפף האָט זיך אָנגעפאַנגען, ווען דער קעניג דזשאָרדזש דער דריטער האָט געשיקט סאָלדאַטען אין דיא גרעסטע שטעדט פון דיא קאָלאָניעס אויף דער רעכנונג פון דער דאָרטיגער בעפעלקערונג. אין ניו יאָרק האָט דאָס פאָלק זיך ענטשיעדען ענטזאגט אויפצוהאלטען דיא סאָלדאַ־טען, וואָס דער קעניג האָט געשיקט זיי צו אונטערדריקען. אין באָסטאָן איז עס אין 1770 געקומען צו אַ בלוטיגען געשלעג צווישען דיא בירגער און דיא סאָל־

דאַטען, אַ געשלעג וואָס טראָגט אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס דעם נאָמען "באָסטאָן מעסעקר (אויסשלאכטונג)", און אין רהאָד־איילאנד האָט מען צושטערט דיא קריעס־שיף "גאַספּי", וואָס דיא ענגלישע רעגיערונג האָט דאָרט געהאַלטען געגען שמוגלערס.

דאָס זיינען אַלץ געווען בליצען פון דעם קומענדען שטורם. נאָר דער משוגענער קעניג מיט זיינע מיניסטאָרען זיינען אַזוי בלינד געווען, אַז זיי האָבען אַלץ ווייטער געטריעבען דיא קאָלאָניסטען צו אַן אָפענעם אויפשטאַנד און צו פערצווייפלונג. זיי האָבען נעמליך אַרויפגעלעגט אין 1767 אַ נייע טאַקסע: געוויסע אָבצאָהלונגען אויף גלאָז, פּאַפּיער, פאַרב און טהעע. דיא קאָלאָניסטען האָבען דאַן בעשלאָסען ניט צו אימפּאָרטירען און בכלל ניט צו געברויכען דיזע אַרטיקלען אום אַזוי אויסצומיידען פון איין זייט צו פאָלגען און פון דער אַנדער זייט צו קומען אין אַ צוזאַמענשטויס מיט ענגלישע בעאַמטע און סאָלדאַטען. אַנדערע זיינען געגאַנגען ווייטער אין זייער ווידערשטאַנד

סעמיועל אדאמס.

און האָבען געפאָלגט דעם ביישפּיעל פון סעמיועל אַדאַמס פון באָסטאָן, גענאַנט "דער פאָטער פון דער רעוואָלוציאָן", ניט צו עסען, טרינקען אָדער טראָגען אירגענד וועלכע אימפּאָרטירטע זאַך פון ענגלאַנד ביז דיא נייע טעקסעס וועלען אָבגעשאַפט ווערען.

דער ענגלישער פּאַרלאַמענט האָט דאַן ווידער געמוזט צוריקרופען דיזע טעקסעס. אָבער פון זיין רעכט צו בעשטייערן דיא קאָלאָניעס אָהן זייער צושטימונג האָט ער זיך אַלץ ניט ענטזאַגט. כדי דיא קאָלאָניסטען זאָלען ניט מיינען, אַז זייער פאָדערונג מכח אַ דעה אין דיא איינקינפטע און אויסגאַבען פון דער רעגיערונג ווערט אַנערקענט אין פּאַרלאַמענט, האָט מען איבערגעלאָזען אַ קליינע אָבצאָהלונג אויף טהעע. דיא קאָלאָניסטען האָבען אָבער אויך דערפון ניט געוואָלט הערען, ווייל זיי האָבען געוואָלט צווינגען דיא ענגלישע רעגיערונג נאָכצוגעבען דעם פּרינציפּ פון פערטרעטערשאַפט אין פּאַרלאַמענט און פון פולע זעלבסט־פערוואַלטונג. זיי האָבען ערקלערט, אַז זיי וועלען ניט נעהמען טהעע אפילו אַלס אַ געשאַנק, אויב דיא אָבצאָהלונג וועט פערבלייבען. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט אָבער גאָר ניט געאַכטעט דערויף, און שיפען מיט טהעע זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרען פון לאָנדאָן נאָך ניו יאָרק, באָסטאָן, פילאַדעלפיא, טשאַרלזטאָן און אַנאַפּאָלים. אום דיא קאָלאָניסטען זאָלען קריעגען

חשק צו קויפען דיזע טהעע, האָט מען אַרונטערגעלאָזען דיא פּרייזען אַזוי, דאָס צוזאַמען מיט דער טאַקסע איז עס געווען ביליגער פאַר דיא טהעען, וואָס מען פלעגט קריעגען אַריינגעשמוגעלט פון האָלאַנד.

דיא גרעסטע אויפרעגונג האָט דאַן געהערשט אין באָסטאָן. דיזע שטאָדט איז איבערהויפּט געווען דער צענטער פון דעם ווידערשטאַנד געגען דיא ענגלי־שע קרוין. דאָרטען איז דאַן אויפגעקומען אַ פּאַרטיי, וועלכע איז געקרוינט גע־וואָרען מיט'ן נאָמען "באָסטאָן טי פּאַרטי". ווען דריי שיפען מיט טהעע זיינען אָנגעקומען אין באָסטאָן, האָבען דיא בירגער בעשלאָסען ניט צו דערלאָזען, אַז דיעזע סחורה זאָל אויסגעלאָדען ווערען. איין נאַכט זיינען אַ געוויסע צאָהל בירגער, וועלכע האָבען זיך פערמאַסקירט וויא אינדיאַנער, בעפאַלען דיעזע שי־פען און האָבען אַריינגעשליידערט אַלע קאַסטענס מיט טהעע אין ים.

דאָס האָט פּאַסירט אין 1773 און דאָס איז אייגענטליך געווען דער אָנפאַנג פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן. דער שאַדען איז געווען אַן אונבעדייטענדער, סך הכל אַ הונדערט טויזענד דאָלאַר, אָבער דער אַקט איז אָנגענומען געוואָרען אין דיא ענגלישע רעגיערונגס-קרייזען איינפאַך פאַר אַ מרידה במלכות. דער קעניג און זיינע מי־ניסטאָרען זיינען העכסט אויפגעבראַכט גע־וואָרען אויף דיזע "מיאַטעזשניקעס" און האָ־בען געשיקט דעם גענעראַל גיידזש אַלס גו־בערנאַטאָר פון מאַסאַטשוזעטס צוזאַמען מיט עטליכע רעגימענטען סאָלדאַטען, אום צו פערוואַלטען דיא קאָלאָניע אויף אַ דעספּאָ־טישען שטייגער, גאָר אָהן שום צערעמאָ־ניעס. זיי האָבען אויך בעשלאָסען צו האַלטען געשלאָסען דעם פּאָרט פון באָסטאָן ביז דיא איינוואָהנער וועלען בעצאָהלען פאַר די טהעע וואָס מען האָט אַריינגעשליידערט אין ים.

דזשאָהן הענקאָק.

דיעזע האַנדלונגען פון דעם קעניג האָבען אויפגערעגט אַלע קאָלאָניסטען, און אין עטליכע מאָנאַט אַרום האָבען זיך פערטרעטער פון דיא קאָלאָניעס פער־זאַמעלט אין פילאַדעלפיאַ צו בעטראַכטען וואָס זיי זאָלען טאָן. דאָס איז געווען דער ערשטער קאָנגרעס פון דיא קאָלאָניעס. ער האָט געקראָגען דעם נאָמען: "קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס". איינער פון דיא דעלעגאַטען פון ווירדזשיניאַ, וועלכע איז דאַן געווען דיא גרעסטע און וויכטיגסטע קאָלאָניע, אויף דיעזען קאָנגרעס איז געווען דזשאָרדזש וואַשינגטאָן. אַ קורצע צייט שפּעטער (אין 1775) האָבען דיא בירגער פון מאַסאַטשוזעטס, ניט אַכטענדיג אויף דעם קעניג מיט

דער גאַנצער ענגלישער רעגיערונג, אויסגעוועהלט אלס זייער אייגענעם גובער־נאַטאָר א געוויסען דזשאהן הענקאָק, א רייכען קויפמאַן פון באָסטאָן. אויך האָבען זיי אָרגאַניזירט א מיליץ פון 12 טויזענד מאַן.

דיא צאָהל פון איינוואָהנער אין אַלע דרייצעהן קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמע־ריקא איז דאַן געווען ניט מעהר פון 3 מיליאָן; אָבער דיא בירגער האָבען דאָך בעשלאָסען זיך ניט אונטערצוגעבען אָהן א ביטערען קאַמפּף און צו ענטפערען מיט געוואַלט אויף געוואַלט. אָבוואָהל זיי זיינען געווען צעוואָרפען אויף א ריעזיגע שטרעקע לאַנד, פון דיא גרענעצען פון קענעדע ביז פלאָרידאַ, זיינען זיי דאָך מייסטענס געווען אייניג און פעסט ענטשלאָסען צו בעשיצען מיט גע־וועהר אין דיא הענד זייער פרייהייט, זייער זעלבסטפערוואַלטונג.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען האָט עס געמוזט קומען צו א רעוואָלוציאָ־נערען אויסברוך. עס האָט טאַקע לאַנג ניט געדויערט ביז בלוט איז פערגאָסען געוואָרען אין א צוזאַמענשטויס צווישען ענגלישע סאָלדאַטען און קאָלאָניאַלע מיליץ. דאָס איז וויעדער געשעהן אין מאַססאַטשוזעטס, טאַקע לעבען באָסטאָן. דער ערשטער בלוטיגער צוזאַמענשטויס איז געשעהן, ווען דער ענגלישער גובערנאַטאָר, גענעראַל גיידזש, האָט אַרויסגעשיקט סאָלדאַטען צו צושטערן דיא פול־ווער און פּראָוויזיעס, וואָס דיא בירגער, וועלכע האָ־בען זיך דאַן אָנגעפאַנגען צו רופען פּאַטריאָטען, האָבען צוזאַמענגעקליבען אין קאָנקאָרד, א מייל 12 פון באָס־טאָן. דיא סאָלדאַטען איז עס געלונגען צו צושטערן איינינגע מיליטערישע מאַגאַזינען פון דיא פּאַטריאָטען; אָבער אויף'ן וועג צוריק האָבען זיי זיך צוזאַמענגע־טראָפען מיט אַ ליז מעהר בירגער, וועלכע זיינען גע־קומען צו לויפען פון אַלע זייטען, און 300 פון זיי זיינען געפאַלען טויט. דאָס איז געווען דיא ערשטע שלאַכט פון דער רעוואָלוציאָן. דיא פאַרמערס זיינען

אן אמעריקאנער סאלדאט אין אנפאנג פון דער רע־וואלוציאן.

געווען גוטע שיסערס און האָבען אויך גוט געציעלט. פון הינטער יעדער וואַנד און בוים האָבען דיא זאָגענאַנטע "מיניוט־מען" (דיזען נאָמען האָבען דיזע פּאַטריאָטישע מיליציאַנטען בעקומען, ווייל צו יעדער מינוט האָבען זיי בעדאַרפט זיין גרייט צום קאַמפּף) געשאָסען אויף דיא ענגלישע סאָלדאַטען. דיזער צוזאַ־מענשטויס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "דיא שלאַכט לעבען לעקסינגטאָן" און האָט פּאַסירט דעם 19טען אַפּריל 1775.

נאָך דיזער בלוטפערגיסונג האָט שוין קיין רייד ניט געקענט זיין וועגען פשרות און פרידליכע פערהאַנדלונגען. פון ביידע זייטען האָט מען זיך גענומען

צוגרייטען צו מיליטערישע אָפּעראַציאָנען און צו גרויסע שלאַכטען. מיט קנאַפּע דריי מאָנאַט שפּעטער, ווען דער ענגלישער גובערנאַטאָר, גענעראל גיידזש האָט געקראָגען פערשטערקונגען פון ענגלאַנד און האָט געצעהלט אַן אַרמעע פון 8000 רעגעלע סאָלדאַטען, איז עס געקומען צו אַ פיעל ערנסטערע שלאַכט, וויא לעבען לעקסינגטאָן, נעמליך: צו דער שלאַכט פון בונקער הילל אין דעם טהייל פון באָסטאָן, וואָס הייסט טשאַרלסטאָון. דריי מאָל האָבען דיא ענגלישע סאָלדאַטען געמוזט שטורמען דעם דאָזיגען באַרג, אום צו פעריאָגען דיא אַמעריקאַנער, וואָס האָבען זיך דאָרט בעפעסטיגט, און ערשט ווען זיי האָבען פערלאָרען איבער 1000 מאַן און דיא פּאַטריאָטען, וועלכע האָבען פערלאָרען אַ 500 מאַן, זיינען געבליבען אָהן פּולווער און קוילען, האָבען זיי פערנומען דיא פּאָזיציעס פון דיא פּאַטריאָטען.

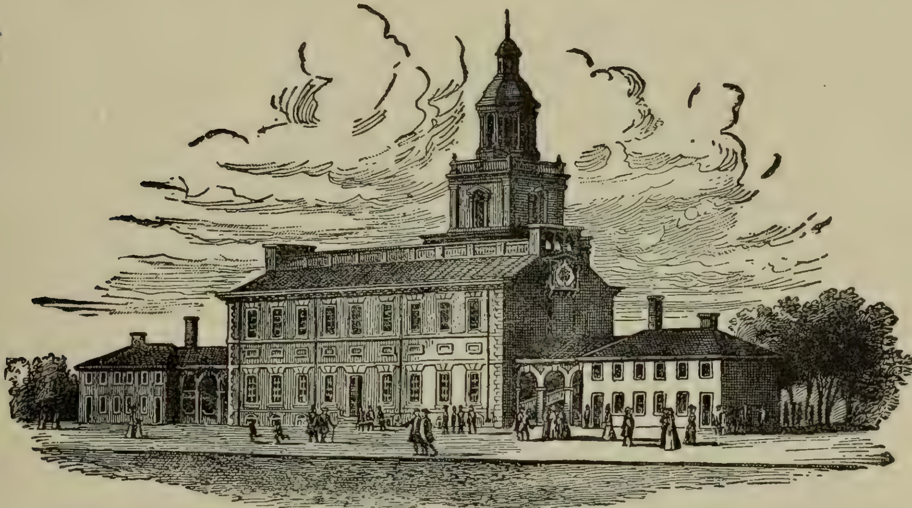
דער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס האָט דאַן אויסגעקליבען דזשאָרדזש וואַשינגטאָן פאַר דעם הויפּט־קאָמאַנדיר פון דיא אַמעריקאַנער קרעפטע. קיין בעסערע אויסוואהל האָבען גאָר דיא פערטרעטער פון דיא קאָלאָניעס ניט געקענט מאַכען, ווייל ער איז וויא געשאַפען געוועזען צו דער גרויסער ראָלע, וועלכע ער האָט געשפּיעלט אין דער רעוואָלוציאָן און נאַכהער אַלס פּרעזידענט פון דער נייער רעפּובליק, וויא מיר וועלען עס באַלד זעהען.

פיערטער קאַפּיטעל.

דער קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט

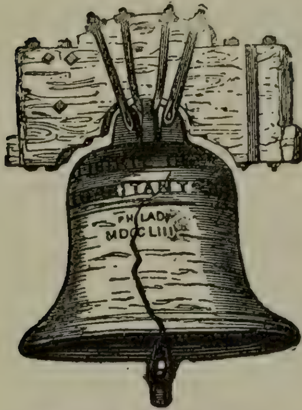
דער רעוואָלוציאָנערער קאַמפּף, וועלכער האָט אויסגעבראָכען, וויא דאָס איז געשילדערט אין פאָריגען קאַפּיטעל, האָט זיך געצויגען איבער זעקס יאָהר, נעמליך: ביז דער שלאַכט פון יאָרקטאַון אין 1781, ווען דיא ענגלישע אַרמעע

אינדעפּענדענס האָלל אין פילאַדעלפיא אין 1776.

אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל קאָרנוואַליס איז אַרומגערינגעלט געוואָרען און האָט זיך געמוזט אונטערגעבען. דעם ערשטען יאָהר האָבען דיא קאָלאָניסטען ניט גערעכענט זיך אָבצוטהיילען אין גאַנצען פון ענגלאַנד. דערזעלבער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס, וואָס האָט אויסגעוועהלט דזשאָרדזש וואַשינגטאָן פאַר דעם גענעראַל־קאָמאַנדיר און האָט בעשטימט צו שאַפען אַן אַרמעע פון 15 טויזענד מאַן, האָט פונדעסטוועגען ערקלערט, אַז ער אַנערקענט דזשארדזש דעם דריטען פאַר דעם אויבערהאַר אויף איבער דיא קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקאַ. אָבער דיעזע טרייהייט צום ענגלישען טראָן איז שנעל פערשוואונדען.

דעם נעכסטען יאָהר, נעמליך: דעם 4טען דזשולאַי (יולי) 1776 האָט דיעזער קאָנגרעס אָנגענומען דיא וועלט בעריהמטע "דעקלערייישאָן אָוו אינדעפּענדענס" (ערקלערונג פון אונאַבהענגיגקייט), וועלכע טהאָמאַס דזשעפערסאָן, איינער פון דיא גרעסטע און עדעלסטע מענער וואָס זיינען וועז געבאָרען געוואָרען אין דער נייער וועלט, האָט פערפאַסט און וועלכע איז פערבליבען אַזאַ פונדאַמענט פון אַמעריקאַנער פרייהייט וויא דיא קאָנסטיטוציאָן פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען. דער טאָג, ווען דיעזע ערקלערונג איז אונטערשריבען געוואָרען פון דזשאָהן הענקאָק, פּרעזידענט פון קאָנגרעס, ווערט זייט דאַן יעדעס יאָהר געפייערט אַלס דער גרעסטער נאַציאָנאַלער יום טוב פון אונזער רעפּובליק. ער איז אויך איינער פון דיא גרעסטע און גלענצענדסטע טעג אין דעם קאַמפּף פון פעלקער פאַר פּאָליטישע פרייהייטען.

די פרייהייטס-גלאָק אין אינ-דעפּענדענס האָלל, פילאַדעל-פיא.

זייט דיזען אויף אייביג אונפערגעסליכען טאָג, זייט יענעם 4טען דזשולאַי, האָבען דיא קאָלאָניסטען געקעמפּפט ציעלבעוואוסט פיר זייער אונאַבהענגיג-קייט אַלס אַ בעזונדערע נאַציאָן. פריהער וואָלטען אפילו דיא הייסעסטע פּאַטריאָטען פון דיא קאָלאָ-ניעס געבליבען טריי צו ענגלאַנד, ווען דער קעניג און דער פּאַרלאַמענט וואָלטען בעוויליגט זייערע גע-רעכטע פאָדערונגען. אָבער נאָך דער דעקלאַראַציאָן פון אונאַבהענגיגקייט האָט זיך דיא שטימונג פון דיא קאָלאָניסטען בכלל אַזוי געענדערט, אַז מען האָט גאָר ניט געוואָלט הערען פון פּשרות מיט דער ענגלישער רעגיערונג און אַז מען האָט זאָגאַר אָנגעפאַנגען צו פערפאָלגען דיא זאָגענאַנטע "טאָרים", דאָס הייסט אַזעלכע בירגער, וואָס זיינען געווען געגען דיא אונאַבהענגיגקייט פון דיא קאָ-לאָניעס און האָבען געוואָלט בלייבען פערבונדען מיט זייער מוטערלאַנד. דער קאַמפּף איז יעדענפאַלס געווען זעהר אַ שווערער און אונגלייכער פאַר דיא קאָ-לאָניסטען, און עס האָט ניט פיעל געפעהלט, אַז זיי זאָלען שליסליך פערליי-רען.

גליקליכערווייזע האָבען זיי אָבער אין דער ריכטיגער צייט, אין דעם סאַמע קריטישען מאָמענט, געקראָגען דיא הילפע פון דעם זעלבען פאָלק, געגען וועל-כען זיי האָבען אַזוי מוטהיג געקעמפּפט מיט אַ יאָהר 18 צוריק צו שטיצען ענגלאַנד. דיא הילפע איז נעמליך געקומען פון פראַנקרייך, וועלכע האָט ניט נאָר אַנערקענט דיא אונאַבהענגיגקייט פון דער נייער רעפּובליק, זאָנדערן האָט נאָך געשיקט געלד און קריעגס-שיפען מיט סאָלדאַטען געגען דיא ענגלישע אַרמעע. אויף דיעזען שטייגער האָט זיך עס פראַנקרייך אָפּגערעכענט פאַר

איהרע נידערלאַגעס אין דעם לאַנגען קאַמפּף מיט ענגלאַנד, פאַר איהר פערלוסט פון קענעדע. דער מאַן, וואָס האָט אויסגעפיהרט, אַז פראַנקרייך זאָל אויס־שטרעקען איהר מעכטיגע האַנד צו דער ניי־געשאַפענער רעפּובליק, איז געווען בענדזשאַמין פראַנקלין, ווען דער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס האָט געשיקט אַלס אַמבאַסאַדאָר צום פראַנצויזישען קעניג. דערמיט, קען מען זאָגען, האָט דיעזער מערקווירדיגער מאַן, וועלכער האָט זיך אויך אונשטערבליך געמאַכט מיט אַן ענטדעקונג אין פיזיקע, אַזוי פיעל אויפגעטהאָן פאַר דיא פעראייניג־טע שטאַאטען, וויא וואַשינגטאָן מיט זיין שווערד און דזשעפערסאָן מיט זיין "דעקלערײשאָן אָוו אינדעפּענדענס". דיא נעמען פון דיעזע דריי גרעסטע מענער פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן זיינען אַ צירונג ניט בלויז פאַר דיא אַמעריקאַ־נער נאַציאָן, זאָנדערן אויך פאַר דיא גאַנ־צע מענשהייט.

בענדזשאַמין פרענקלין.

פראַנקרייך'ס אַנטהייל אין דער רע־וואָלוציאָנערער מלחמה האָט באַלד געהאַט אַזאַ ווירקונג, אַז דיא ענגלישע רע־גיערונג האָט פאָרגעשלאָגען שלום און בעווילליגט אַלעס וואָס דיא קאָלאָניסטען האָבען פערלאַנגט מכח זעלבסטפערוואַלטונג, מיט אויסנאַהמע, נאַטירליך, פון אונאַבהענגיגקייט. אָבער דיעזער פאָרשלאַג איז שוין געקומען צו שפּעט. דיא שטיצע פון פראַנקרייך האָט צוגעגעבען מוטה דיא פּאַטריאָטען. זיי האָבען דאַ־רום זיך ענטזאַגט אָנצונעהמען אַלעס וואָס דיא ענגלישע רעגיערונג האָט זיי אָנ־געבאָטען און האָבען בעשלאָסען צו קעמפּפען ביז'ן ביטערען סוף פאַר זייער אונאַבהענגיגקייט, פאַר אַ זעלבסשטענדיגע רעפּובליק.

צווישען דיא פראַנצויזען, וועלכע זיינען געקומען אַלס וואָלאָנטירען צו העלפען דיא קאָלאָניסטען צו קעמפּפען פאַר פרייהייט און אונאַבהענגיגקייט, האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט דער יונגער מאַרקיז לאַפאַיעט, וועל־כער האָט שפּעטער אויך געשפּיעלט אַ זעהר גרויסע ראָלע אין דער גרויסער רעוואָלוציאָן פון זיין פאָטערלאַנד.

דער קאַמפּף, וועלכער האָט זיך אָנגעפאַנגען פאַר דאָס רעכט פון זעלבסט־פערוואַלטונג, האָט זיך אַלזאָ שנעל אומגעוואַנדעלט אין אַ קאַמפּף פאַר פאָל־שטענדיגע אָבטהיילונג פון ענגלאַנד. אין דיא פינף יאָהר, וואָס דיא מלחמה פיר אונאַבהענגיגקייט האָט זיך געצויגען, זיינען פאָרגעקומען פיעלע שלאַכטען,

וועלכע האָבען זיך געענדיגט מיט זיעגען און נידערלאגען אמאָל פאַר איין צד, אמאָל פאַר דעם אנדערען. מיט איינצעלהייטען וועגען דיזע שלאַכטען וועלען מיר זיך דאָ ניט פערנעהמען, ווייל מען דאַרף האָבען עפּעס קענטניסע אין מי־ליטערישע אנגעלעגענהייטען אום דאָס צו פערשטעהן. פאַר ניט־מיליטאַריסטען זיינען איינצעלהייטען מכח שלאַכטען, ווי זיי זיינען געפיהרט געוואָרען און וויא מען האָט זיי בעדאַרפט פיהרען — בכלל זעהר לאַנגוויילינ.

מאַרקיז לאַפאַיעט.

נאָך יעדען קלאַפּ, וואָס וואַשינג־טאָן האָט געקראָגען פון דיא ענגלענדער, איז איהם מייסטענס געלונגען זיך אָפּ־צורעכענען נאָך מיט אַ בעסערען קלאַפּ. ווען דיא פראַנצויזען האָבען צוגעשיקט סאָלדאַטען און אַ פלאָטע, האָט זיך וואַ־שינגטאָן זעהר גוט און געשיקט בענוצט דערמיט צו דערלאַנגען דיא ענגלענדער אזאַ קלאַפּ, אז זיי זאָלען פערלירען דעם חשק ווייטער צו פיהרען דיעזע מלחמה. דאָס איז געשעהן, וויא שוין אויבען דערמאָנט, אין דער שלאַכט לעבען יאָרקטאַון, ווען דער ענגלישער גענעראַל איז אַרומגערינגעלט געוואָרען און האָט זיך געפונען וויא אין אַ פאַסטקע. פון איין זייט איז געשטאַנען דיא פראַנצויזישע פלאָטע, פון דער אנדער זייט האָט זיך אויסגעשטעלט אויף גוטע פּאָזיציעס אַן אַרמעע פון 9000 אַמעריקאַנער און 7000 פראַנצויזען, געגען וועלכע דיא ענגלענדער האָבען זיך אומזאָנסט געוועהרט אַ וואָך. שליסליך האָבען זיי קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט וויא זיך אונטערצוגעבען. דאָס איז געשעהן דעם 19טען אָקטאָ־בער 1781.

דערמיט האָט זיך געענדיגט דיא מלחמה פאַר אונאַבהענגיגקייט. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט ביי דער ערעפענונג פון פּאַרלאַמענט אין 1782 געמוזט אנערקענען דיא אונאַבהענגיגקייט פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען, דיא ערשטע רעפּובליק אין דער נייער וועלט, און דעם נעכסטען יאָהר איז אין פּאַריז אונטער־שריבען געוואָרען אַ אָפּמאַך, נאָך וועלכען דיא נייע רעפּובליק האָט געקראָגען דאָס לאַנד פון אַלע 13 קאָלאָניעס, וועלכע זיינען געוואָרען שטאַאטען, און אויך דאָס הינטערלאַנד, וואָס מען האָט גערופען "נאָרד וועסט טעריטאָרי" און וואָס האָט זיך געצויגען ביז דעם טייך מיסיסיפּי. צוזאַמען האָט דאָס פערנומען אי־בער 800 טויזענד סקווער (קוואַדראַט) מייל.

פינפטער קאַפּיטעל.

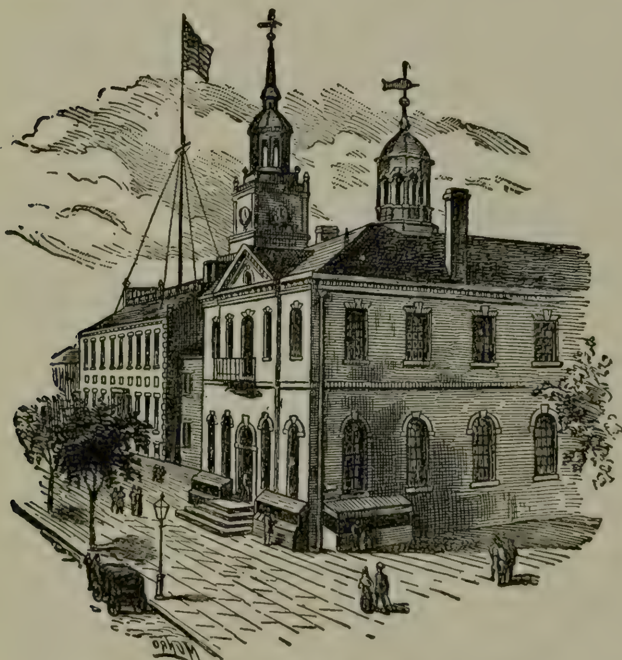
דיא קאָנסטיטוציאָן פון דער נייער רעפּובליק און דזשאָרדזש וואַשינגטאָן איהר ערשטער פּרעזידענט

דיא 13 קאָלאָניעס, וועלכע האָבען זיך פערבונדען געגען ענגלאַנד און האָבען נאָך אַ רעוואָלוציאָנערען קאַמפּף אין פערלויף פון אַכט יאָהר געוואונען זייער אונאַבהענגיגקייט, וויא דאָס איז געשילדערט אין דיא פאָריגע קאַפּיטלעך, זיינען נאָך אָבער ווייט ניט געווען פעראייניגט צווישען זיך. זאָלאַנג דיא מלחמה געגען ענגלאַנד האָט געדויערט, האָבען דיא קאָלאָניסטען געקעמפּפט אַלע צוזאַמען וויא איין נאַציאָן געגען אַ געמיינשאַפטליכען שונא; אָבער אַזוי שנעל וויא מען האָט געשלאָסען פריעדען מיט ענגלאַנד און מען האָט פונאַנדערגעלאָזען דיא רעוואָלוציאָנערע ארמעע, האָט זיך באלד אַרויסגעוויזען, אז אמת׳ע אינערליכע איינינגקייט עקזיסטירט נאָך ווייט ניט צווישען דיא קאָלאָניעס. דער קאָנטינענטאלער קאָנגרעס האָט געהאט ווייניג אָטאָריטעט, און יעדע קאָלאָניע האָט זיך געהאלטען פאר א פאָלשטענדיג אונאבהענגיגען שטאַאט.

עס האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ מיסטרויען פון דיא קלענערע שטאַאטען צו דיא גרעסערע. אלע צוזאמען זיינען זיי געווען פערשולדעט זעהר פיעל צוליעב דיא קאָסטען פון דער לאַנגער מלחמה פאַר אונאַבהענגיגקייט. דיא לאַגע אין אַלגעמיינען איז געווען אַ זעהר טרויעריגע און פערפּלאָנטערטע. דער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס איז געווען צוגלייך אַ פּאַרלאַמענט און אַ רעגיערונג; אָבער זיין מאַכט איבער דיא שטאַאטען איז געווען אַ זעהר שוואַכע. קיין ריכטיגע צענטראַל־רעגיערונג און קיין פּרעזידענט האָבען דיא שטאַאטען ניט געהאַט. דער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס האָט געהאַט דאָס רעכט צו בעשטימען געוויסע געזעצע פאַר׳ן גאַנצען לאַנד און ארויפלייגען געוויסע אַלגעמיינע שטייערן; אָבער ער האָט ניט געהאַט דיא מאַכט צו צווינגען דיא בירגער אין דיא נייגעשאַפענע שטאַאטען דאָס אויסצופיהרען.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען האָט עס ניט פיעל געפעהלט, אַז דער בע־

באנד פון דיא 13 שטאאטען זאָל אויפהערען. דיא הויפט אורזאכע, וואָרום זיי האָבען זיך דאָך געהאַלטען צוזאַמען אַלס איין רעפּובליק איז געווען צוליעב דעם אינטערעס, וואָס זיבען פון זיי האָבען געהאַט אין דער "נאָרד וועסטליכער טעריטאָריע", וועלכע זיי האָבען געקראָגען דורך דעם פריהערן זיעג פון דיא ענג־לענדער איבער דיא פראנצויזען אין קענעדע, וויא מיר ווייסען עס שוין פון פאָריגען קאַפּיטעל. יעדער פון דיא שטאאטען, וואָס האָבען זיך געגרענעצט מיט דער דאָזיגער ריזיגער טעריטאָריע ווייט אין מערב זייט ביז דעם מיסי־סיפּי ריווער, האָט נאַטירליך געזוכט צו קריגען וואָס א גרעסערען חלק פון דער דאָזיגער, זאָ צו זאָגען, פראַנצויזישער ירושה. נאָך לאַנגע טענות און פּערדרעהע־נעסען האָבען דיא שטאַרקסטע און וויכטיגסטע פון דיא אָריגינעלע 13 שטאאטען, נעמליך: ווירדזשיניא, ניו יאָרק, מאַסאַטשוזעטס און קאָנעקטיקוט, אָפּגעמאַכט צווישען זיך, אז דער קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס זאָל ענטשיידען זייערע שטרייט־פראַגען און זאָל פערטהיילען דיא "נאָרד־וועסטליכע טערי־טאָריע" צום וואָהל און בעסטען פון דעם גאַנצען לאַנד.

קאָנגרעס האָלל אין פילאַדעלפיא, 1790.

דאָס האָט, זעלבסט־פערשטענדליך, פער־שטארקט דיא אָטאָריטעט און דיא מאַכט פון דעם קאָנגרעס; אָבער דאָס איז נאָך אַלץ ווייניג געווען צו האַלטען דיא שטאַאטען אזוי פעראייניגט צוזאַמען, וויא דאָס האָט בעדאַרפט צו זיין און וויא דאָס איז גליקליכערווייזע אַלץ מעהר איינגעפלאַנצט געוואָרען אין דיא אינטערעסען פון אַלע בירגער פון אונזער גרויסער פעדעראַטיווער רע־פּובליק. דיא בעסטע און איינפלוסרייכסטע מענער פון דיא שטאַאטען האָבען אַלץ מעהר פערלאַנגט, אז מען זאָל אויסאַרבייטען אַן אַלגעמיינע קאָנסטיטו־ציאָן און איינריכטען דיא נייע רעפּובליק אויף א פעסטען נאַציאָנאַלען פונ־דאַמענט.

ענדליך האָט מען אין 1787 אָפּגעהאַלטען אין פילאַדעלפיא א קאָנווענציאָן

פון 55 פערטרעטער פון דיא שטאאטען אונטער דעם פּאָרזיץ פון דזשאָרדזש וואשינגטאָן, אום צו בילדען אַ שטאַרקערען און פעסטערען פערבאַנד. דיזע קאָנ־ווענציאָן האָט געהאַלטען געהיימע זיצונגען אין פערלויף פון 4 מאָנאַט. פיעלע שטרייטען זיינען פאָרגעקומען איידער מען האָט אָנגענומען דיא אַרטיקלען פון דער אַלגעמיינער קאָנסטיטוציאָן.

דער וויכטיגסטער שטרייט־פּונקט איז דאַן געווען וועגען דיא פערטרעטער־שאַפט פון דיא שטאַאטען אין קאָנגרעס. דיא 13 קאָלאָניעס זיינען פון אָנפאַנג אָן געווען און זיינען געבליבען ווייט ניט גלייך אין זייער שטח און אין בע־פעלקערונג. אונטער דער אויבערמאַכט פון ענגלאַנד איז יעדע פון זיי נאַטירליך געווען אין גאַנצען אונאַבהענגיג פון דיא אַנדערע. דאָס וואָס איין קאָלאָניע האָט פערנומען מעהר לאַנד אָדער איז געוואָרען געדיכטער בעפעלקערט — דאָס האָט גאָר ניט אויסגעמאַכט, וויא באַלד יעדע האָט געהאַט איהר אייגענע פער־וואַלטונג און איז ניט געשטערט געוואָרען פון דיא ענגלישע גובערנאַטאָרס. אַזוי שנעל אָבער, וויא זיי האָבען אָראָפּגעשליידערט פון זיך דעם ענגלישען יאָך און האָבען זיך פערבונדען צוליעב געוויסע געמיינשאַפטליכע אינטערעסען אין איין רעפּובליק, האָבען דיא קלענערע אָנגעפאַנגען זיך צו שרעקען, אַז זיי ווע־לען איינגעשלונגען ווערען פון דיא גרעסערע, אָדער אַז זייער דעה אין דער רעפּובליק וועט זיין אַן אונבעדייטענדע.

דיא קליינע שטאַאטען האָבען דאַרום געקעמפּפט געגען פּאָרשלעגע, אַז יעדער שטאַאט זאָל שיקען מיטגליעדער אין קאָנגרעס פּראָפּאָרציאָנעל צו זיין בעפעלקערונג. זיי האָבען געטענה'ט, אַז דיא מעהר בעפעלקערטע און גרעסערע שטאַאטען וועלען האָבען דיא גרעסטע דעה אין דער רעפּובליק און וועלען קאָנ־טראָלירען דיא גאַנצע רעגיערונג פון לאַנד. זיי האָבען דאַרום פערלאַנגט אַזעל־כע פּונקטען אין דער אַלגעמיינער קאָנסטיטוציאָן, אַז זיי זאָלען קענען האָבען אַזאַ דעה אין קאָנגרעס, וויא דיא גרויסע שטאַאטען. אום צו בעפרידיגען דיא פאָדערונגען פון דיא קלענערע שטאַאטען, האָט מען דאַרום בעשטימט צו ביל־דען אַ סענאַט, אין וועלכען יעדער שטאַאט, גרויס און קליין, זאָל זיין גלייך פערטראָטען דורך צוויי מיטגליעדער.

אַזוי איז עס פערבליבען עד היום און אַזוי וועט עס נאָך ווער ווייסט וויא לאַנג פערבלייבען אין אונזער פעדעראַטיווער רעפּובליק. פון ערשטען בליק שיינט עס זעהר זאָנדערבאַר און אויך גאָר ניט גערעכט, אַז אַזאַ שטאַאט וויא, למשל, ניו יאָרק וואָס צעהלט ניט ווייניגער פון אַ צעהנטעל פון דער גאַנצער בעפעלקערונג פון יונייטעד סטייטס (נאָך דעם צענזוס פון 1910 געפינען זיך אין ניו יאָרק סטייט 9,113,279 נפשות), זאָל זיין פערטראָטען אין יונייטעד סטייטס סענאַט דורך צוויי מיטגליעדער פּונקט וויא דער שטאַאט נעוואַדאַ, וואָס צעהלט סך הכל 82 טויזענד נפשות. לויט נאָך זייערע בעפעלקערונגען קע־

נען דיא סטייטס נעוואדא, וויאָמינג, מאָנטאנא, יוטאה, איידעהאָ, אריזאָנא און ניו מעקסיקאָ צוזאמען אפילו מיט קאָלאָראדאָ זיך בעהאלטען אין מענ־העטען און בראָנקס (בלויז 2 טהיילען פון דער שטאָדט ניו יאָרק); אָבער נאָך זייער שטח איז יעדער פון זיי פיעל גרעסער פאר גאנץ ניו יאָרק סטייט. אָט טאַקע נעוואדא, וואָס איז דער קלענסטער סטייט אין בעפעלקערונג, איז צוויי און א פינפטעל מאָל גרעסער אין שטח פאר ניו יאָרק סטייט.

ניט וויינינגער אויפפאלענד איז א פערגלייך צווישען אזעלכע צוויי שטאַ־אטען וויא טעקסעס און רהאָוד איילאנד. טעקסעס פערנעהמט 265,780 סקווער מייל (דאָס איז גרעסער פאר דיא גאנצע דייטשע אימפעריע צוזאמען מיט דער שווייץ, מיט דענעמארק, האָלאנד און בעלגיען, ניט רעכענענדיג זייערע קאָ־לאָניעס). דאָס איז אונזער גרעסטער שטאַאט אין שטח, און רהאָוד איילאנד איז דער קלענסטער (ער פערנעהמט בלויז 1250 סקווער מייל, אָבער דערפאר איז ער איינער פון דיא אינדוסטריעלסטע און אויך זעהר געדיכט בעפעלקערט; צעהלט איבער 542 טויזענד נפשות).

ווען מיר בעטראַכטען דיא 48 שטאַאטען פון אונזער רעפּובליק, וויא זיי זיינען אָבגעגרענעצט געוואָרען און וויא זיי זיינען אין אונזערע צייטען בעפעל־קערט, וואַרפט עס זיך פּשוט אין דיא אויגען, אַז דיא וויינינגער בעפעלקערטע קענען בעהערשען אין יונייטעד סטייטס סענאַט דיא מעהר בעפעלקערטע. עס קומט אלזאָ אויס פּונקט פערקעהרט, וויא דיא פערטרעטער פון דיא קלענערע קאָלאָניעס האָבען עס גערעכענט בשעת דיא קאָנסטיטוציאָן פון דיא פעראיי־ניגטע שטאַאטען איז אויסגעארבייט געוואָרען.

אָבער בשעת מען האָט אויסגעארבייט דיא קאָנסטיטוציאָן פון דער נייער רעפּובליק, האָט מען זיך אויך פערזאָרגט געגען אזאַ מעגליכקייט. פון איין זייט האָט מען טאַקע נאָכגעגעבען דיא פאָדערונגען פון דיא קליינע שטאַאטען, אָבער פון דער אנדער זייט האָט מען אָנגעהאלטען דעם דעמאָקראטישען פּרינציפּ, אַז דער ווילען פון דער מאַיאָריטעט שטעהט העכער פאר דעם ווילען פון דער מינאָריטעט אין א לאנד — אחרי רבים להטות.

דיא פאָטערס פון אונזער רעפּובליק האָבען נעמליך געמאַכט אזאַ פשרה צווישען דיא גרעסערע און דיא קלענערע פון דיא ערשטע דרייצעהן שטאַאטען:

דער קאָנגרעס זאָל בעשטעהן פון צוויי געזעצגעבענדע הייזער, וועלכע זאָ־לען, זאָ צו זאָגען, קאָנטראָלירען איינע דיא אנדערע צום וואָהל און בעסטען פון גאנצען פאָלק, אין דיא קליינע סטייטס אזוי גוט וויא אין דיא גרויסע. איין הויז, גענאַנט "האוז אָוו רעפּרעזענטייטיווס", זאָל בעשטעהן פון פאָלקס־פערטרעטער אין פּראָפּאָרציע צו דער בעפעלקערונג פון יעדען שטאַאט בעזונדער. אזעלכע פאָלקספערטרעטער, וועלכע מען רופט אויך קאָנגרעסמען, זאָלען ערוועהלט ווערען דורך א דירעקטע אָבשטימונג פון די בירגער. די אנדע־

רע הויז, גענאַנט "סענאַט", זאָל בעשטעהען פון סטייט־פּערטרעטער, צו צוויי פון יעדען סטייט, אָבגעזעהען פון זייער בעפעלקערונג אָדער שטח. אַזעלכע, זאָ צו זאָגען, אַמבאַסאַדאָרען אָדער געזאַנדטע פון די פּריווילעגירטע פערבונדענע שטאַאַטען זאָלען שוין ניט ערוועהלט ווערען דירעקט פון די בירגער, נאָר אינדירעקט דורך אַן אָבשטימונג פון די אויסערוועהלטע סטייט־פּערטרעטער, נעמליך: פון די געזעצגעבענדע הייזער אָדער לעדזשיסלייטשורס פון די סטייטס.

בקיצור, די גרעסערע שטאַאַטען האָבען זיך פערזיכערט געגען די קלענערע דערמיט, וואָס זיי האָבען געקענט שיקען מעהר דעפּוטאַטען אין דער האַוז אָוו רעפּרעזענטייטיווס, און די קלענערע שטאַאַטען האָבען זיך בעשיצט געגען די גרעסערע דערמיט, וואָס אין סענאַט זיינען זיי געוועזען גלייכע יחסנים. אָט, למשל, ניו יאָרק סטייט איז אויף דעם גרונד פון דער לעצטער פאָלקסצעהלונג (1910) בערעכטיגט צו שיקען 43 פּערטרעטער אין דער האַוז אָוו רעפּרעזענטייטיווס, וועהרענד נעוואַדאַ וועט נאָך דער נעכסטער פאָלקסצעהלונג (אין 1920) וואַהרשיינליך אויך ניט קענען שיקען מעהר פון איין קאָנגרעסמאַן.

די פאָלקסצעהלונגען ווערען געמאַכט אין אונזער רעפּובליק יעדע צעהן יאָהר, און נאָך יעדער פאָלקסצעהלונג ווערט עס אויך בעשטימט אין קאָנגרעס, וויא פיעל פאָלקספּערטרעטער יעדער סטייט האָט דאָס רעכט אויסצואוועהלען פּראָפּאָרציאָנעל צו זיין בעפעלקערונג. אָבער מיט די פּערטרעטער פון די סטייטס אין סענאַט האָבען די פאָלקסצעהלונגען גאָר ניט צו טאָן. די צאָהל פון יונייטעד סטייטס סענאַטאָרס הענגט נאָר אָפּ פון דער צאָהל פון די סטייטס און בלייבט די זעלבע (וויא שוין געזאָגט, צו 2 פון יעדען סטייטס) זאָלאַנג עס קומען ניט צו נייע סטייטס.

אויב דיעזע סיסטעם פון פּערטרעטערשאַפט אין קאָנגרעס איז אַ גוטע און אַ ריכטיגע; אויב עס איז פאַראַן אָדער אויב מען קען אויסטראַכטען אַ בעסערע רעפּרעזענטאַטיווע סיסטעם און בכלל פערפאַסען אַ בעסערע קאָנסטיטוציאָן — דאָס זיינען פראַגען, וועלכע עס איז ניט דאָ דער אָרט צו בעטראַכטען. מיר שרייבען דאָך ניט די געשיכטע פון קאָנסטיטוציאָנען. זיכער איז עס יעדענפאַלס, אַז דאָס איז געוועזען און בלייבט דער פונדאַמענט פון אונזער פעדעראַטיווער רעפּובליק. אָהן דיעזע פּשרות צווישען די גרעסערע און קלענערע ערשטע דרייצעהן שטאַאַטען וואָלט די עקזיסטענץ פון דער נייער רעפּובליק גאָר ניט מעגליך געוועזען.

וויא מיר וועלען עס זעהען אין אַ נעכסטען קאַפּיטעל, ווען עס וועט געשילדערט ווערען דער שרעקליכער בירגער־קריעג, דער ריזיגער קאַמפּף פאַר די אָבשאַפונג פון דער נעגער־שקלאַווערייַ — האָט עס ניט פיעל געפעהלט, נאָך אַלע פּשרות און קאָנסטיטוציאָנעלע גאַראַנטיעס פאַר די סטייטס, אַז

אונזער רעפובליק זאָל צושפּאַלטען ווערען וויינינגסטענס אין צוויי טהיילען. אָבער צו דער צייט, סך הכל מיט אַ יאָהר 120 צוריק, ווען דיא קאָנסטיטוציאָן פון יונייטעד סטייטס איז נאָך פיעלע שטרייטען און פשרות אָנגענומען געוואָרען אין קאָנטינענטאַלען קאָנגרעס, זיינען אַלע ערשטע שטאַאטען געווען אַזוי שוואַך צוזאַמענגעבונדען און אַזוי שטאַרק פערקאָכט אין זייערע שטאַאט־רעכטע און אַזוי מיסטרויעריש און אייפערזיכטיג צו אַ צענטראַלער אָדער אַן אַלגעמיינער רעגיערונג פון דער גאַנצער פעדעראַציאָן אָדער רעפובליק, אַז עס האָט נאָך געדויערט אַ היבשע צייט ביז דיא בירגער אין יעדען שטאַאט האָבען, ווידער נאָך לאַנגע טענות און שטרייטען, געשטימט פאַר דיזע קאָנסטיטוציאָן און אַזוי בעשלאָסען צו ווערען בירגער פון אַ גרויסער פעדעראַטיווער רעפובליק.

אַלעקסאַנדער האַמילטאָן.

עס האָט געדויערט אַ צוויי יאָהר צייט ביז דיזע קאָנסטיטוציאָן, פון וועלכער אפילו איין אות איז ניט געענדערט געוואָרען עד היום (ניט רעכענענדיג נאַטירליך דיא 17 צוזעצונגען אָדער אַמענדמענטס, וועלכע מען האָט שוין געמוזט אָננעהמען, און אנדערע, וועלכע שטעהען היינט אויף דער טאַגעס אָרדנונג און וועלען אין דיא נעכסטע יאָהרען אָנגענומען ווערען), ווייל דיא אַמעריקאַנער נאַציאָן קוקט אויף איהר וויא אויף אַ הייליגטהום, איז אָנגענומען געוואָרען נאָך אַ רעפערענדום־וואוט פון דיא בירגער. אין איינינגע סטייטס איז עס געווען בעזאָנדערס שווער צו בעוועגען דיא בירגער צו שטימען פאַר איהר, ווייל זיי האָבען גערעכענט, אַז מען האָט געגעבען דער צענטראַלער אָדער נאַציאָנאַלער רעגיערונג צו פיעל מאַכט.

דער מאַן וואָס האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט מיט זיינע אָנשטריינגונגען איינצורייזען דאָס פאָלק צו אַנערקענען דיא קאָנסטיטוציאָן, וועלכע האָט פעסטגעשטעלט אונזער פעדעראַלע און דעמאָקראַטישע רעפובליק, איז געווען דער פעהיגער שטאַאטסמאַן אַלעקסאַנדער האַמילטאָן, אַ בירגער פון ניו יאָרק.

עס האָבען זיך געבילדעט צוויי פּאַרטייען: דיא פעדעראַליסטען, וועלכע האָבען געגלויבט, אַז דיא רעפובליק נויטיגט זיך אין אַ שטאַרקער צענטראַל־רעגיערונג און האָבען דארום געשטימט פאַר דיא קאָנסטיטוציאָן, און דיא אַנטי־פעדעראַליסטען, וועלכע האָבען מורא געהאַט, אַז אַ שטאַרקע צענטראַל־רעגיערונג קען ווערען געפעהרליך פאַר דיא פרייהייטען פון פאָלק און פאַר דיא

אָטאָנאָמיע פון דיא שטאאטען און וועלכע האָבען דארום געשטימט געגען דיא קאָנסטיטוציאָן.

מען מעג זאָגען, אז דיזע פּארטייען עקזיסטירען אין אונזער רעפּובליק אויף היינט צו טאָג, נאָר זייערע נעמען האָבען זיך מיט דער צייט געענדערט, נעמליך: דיא אַנטי־פעדעראַליסטישע פּארטיי איז אומגעוואנדעלט געוואָרען אין דער דעמאָקראַטישער און דיא פעדעראַליסטישע האָט א געוויסע צייט געטראָגען דעם נאָמען ווהיגס (Whigs) און הייסט יעצט דיא רעפּובלי־קאַנישע.

אין 1789 האָבען זיך דיזע ביידע פּארטייען פעראייניגט, אום אויסצו־קלייבען דזשאָרדזש וואַשינגטאָן פאר פרעזידענט פון דער ניי־געשאַפענער רעפּובליק, וועלכע האָט ערשט דאַן מיט רעכט געקענט טראָגען דעם נאָמען: יונייטעד סטייטס (פעראייניגטע שטאאטען) פון אַמעריקא. דיא הויפּט שטאָדט פון דער רעפּובליק איז דאַן געוועזען ניו יאָרק, וואו וואַ־שינגטאָן האָט אויך געשוואָ־רען טרייהייט צו דער קאָנ־סטיטוציאָן. דיעזע שבועה האָט ער אזוי עהרליך געהאַל־טען, דאָס ביידע פּארטייען האָבען איהם ערוועהלט צום צווייטען מאָל אין 1793.

פעדעראַל האַלל אין ניו יאָרק.

ער איז אזוי געוועזען פּרעזידענט פון דער נייער רעפּובליק 8 יאָהר און האָט אויך מיט זיין געזונטען פערשטאַנד און מיט זיין מעסיגקייט אין דיא פּאָליטישע פראַגען, שוין ניט ריידענדיג פון זיין בעוואוסטע עהרליכקייט און בעוויזענע מיליטערישע פעהיגקייטען, זעהר פיעל געהאָלפען צו פערשטאַרקען און צו בעפעסטיגען אונזער רעפּובליק. ער טראָגט דארום דעם כשר פערדיענטען נאָמען "פאָטער פון דער רעפּובליק", און זיין געבורטס־טאָג (22 פעברואר) ווערט געפייערט אַלס א נאַציאָנאַלער יום טוב פון אַמעריקאַנער פאָלק.

ער פערנעהמט אויך א בעזונדערן פּלאַץ אין דער וועלט־געשיכטע אַלס א מאַן, וואָס האָט זיך ניט געוואָלט בענוצען מיט זיין גרויסער מאַכט אַלס קאָמאַנדיר פון דער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע און אַלס פּרעזידענט, אום צו ווערן קייזער, וויא נאַפּאָלעאָן און אַנדערע האָבען עס געטאָן אין אַזא לאַגע.

אַ יאָהר נאָכדעם, וויא וואַשינגטאָן איז געוואָרען פּרעזידענט, האָט מען געמאַכט דיא ערשטע פאָלקסצעהלונג אין אַלע שטאַאטען, און מען האָט אויסגעפונען, אַז דיא נייע רעפּובליק האָט געצעהלט קנאַפּע 4 מיליאָן נפשות. זייט דאַן איז דיא בעפעלקערונג פון יונייטעד סטייטס געוואַקסען מיט אַ וואונדערבאַרער שנעלקייט ניט נאָר צוליעב דיא ליבעראַלע איינוואַנדערונגס־געזעצע און דיא גרויסע פרייהייטען און דעמאָקראַטישע פיהרונגען בכלל, זאָנדערן אויך צוליעב דיא ריעזיגע פרוכטבאַרע געגענדען, וואָס מען פלעגט פערטהיילען צווישען איינוואַנדערער. דיא בעפעלקערונג האָט זיך אַלץ ווייטער גערוקט צו וועסט, וואו עס זיינען שנעל געגרינדעט געוואָרען נייע טעריטאָריעס, פון וועלכע עס זיינען אויך שנעל געוואָרען שטאַאטען.

זעקסטער קאַפּיטעל.

טהאָמאַס דזשעפערסאָן און דיא פערגרעסערונג פון דער רעפּובליק דורך דיא "לואיזענע פּוירטשעס"

דער צווייטער פּרעזידענט פון יונייטעד סטייטס איז געווען דזשאָהן אַדאַמס, וועלכער האָט געשפּיעלט איינע פון דיא גרעסטע ראָלען אין דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמפּף געגען ענגלאַנד און וועלכער האָט פאָרטגעזעצט וואַשינגטאָן'ס פּאָליטיק.

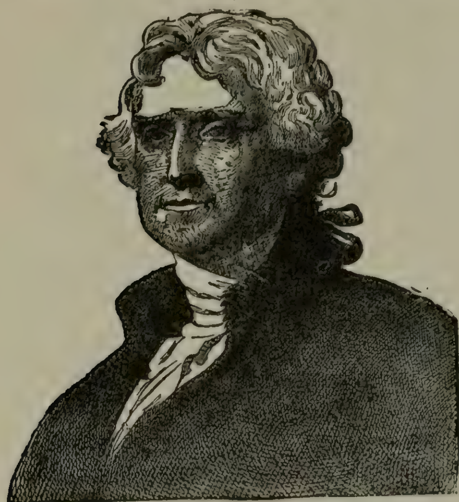

דזשאהן אדאמס

צוויי יאָהר נאָכדעם, וויא וואַשינגטאָן האָט אָפּגעטראָטען זיין פּלאַץ צו דזשאהן אַדאַמס, איז ער געשטאָרבען אויף זיין פארם אין מאונט ווערנאָן, ווירדזשיניא, בעווייזענט פון דער גאַנצער נאַציאָן אַלס דער מאַן, וועלכער איז טאַקע געווען, וויא דאָס פאָלק האָט וועגען איהם געזאָגט: "דער ערשטער אין קריעג, דער ערשטער אין פריעדען און דער ערשטער אין דיא הערצער פון זיינע מיטבירגער".

דער דריטער פּרעזידענט איז געווען טהאָמאַס דזשעפערסאָן, וועלכער האָט געהערט צו דער אַנטי-פעדעראַליסטישער פּאַרטיי און וועלכער ווערט אויך גערעכענט פאַר דעם פאָטער פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ער איז געווען איינער פון דיא עדעלסטע מענער פון זיין צייט, וועלכע איז בכלל רייך געווען אין גרויסע און ערהאַבענע כאַראַקטערען. מיט זיין פעדער האָט ער אַזוי פיעל אויפגעטהאָן פאַר דיא גרינדונג פון דער רעפּובליק, וויא וואַשינגטאָן מיט זיין שווערד. ער איז אויך געווען צוויי טערמינען פּרעזידענט (פון 1801 ביז 1809), אַזוי וויא וואַשינגטאָן.

דיא וויכטיגסטע פּאַסירונג אונטער זיין פּרעזידענטשאַפט איז געווען דיא זאָגענאַנטע "לואיזענע פּוירטשעז", דאָס הייסט: דיא אָפּקויפונג ביי פראַנקרייך

פון דעם ריזיגען טהייל לאַנד אין רעכטען מיטען פון נאָרד־אַמעריקאַ, וואָס האָט זיך געצויגען פון דיא מערב־ברעגעס פון מיסיסיפּי ביז צו דיא הויכע בערג, וואָס טראָגען דעם נאָמען "ראָקי (פעלזען) מאונטינס (בערג)". דיעזע ריזיגע געגענד, וואָס איהרע גרענעצען זיינען נאָך דאַן ניט געוועזען גענוי בעשטימט, האָט זיך אַלץ גערעכענט אונטער דער אויבער־הערשאַפט פון פראַנקרייך. נאַפּאָלעאָן דער ערשטער, וועלכער האָט דאַן גע־פיהרט אַ גרויסע מלחמה מיט ענגלאַנד, האָט זיך שטאַרק געגויטיגט אין געלד און האָט אויך מורא געהאַט, אַז ענג־לאַנד וועט שיקען אַ פלאָטע און פער־כאַפּען דיא פראַנצויזישע קאָלאָניע, וועל־כע האָט דאַן געטראָגען דעם נאָמען לו־איזענע, און איהר הויפּט־שטאָדט ניו־אָרליענס. דארום האָט ער בעשלאָסען צו פערקויפען דיעזע קאָלאָניע צו דער נייער רעפּובליק, וועלכע ער האָט דערמיט אויך געוואָלט פערשטאַרקען געגען ענגלאַנד.

טהאָמאַס דזשעפערסאָן.

דזשעפערסאָן האָט זיך נאַטירליך אָנגעכאַפּט אָן אַזאַ אויסגעצייכענטע גע־לעגענהייט צו פערדאָפּלען מיט איין קלאַפּ דיא רעפּובליק אין לאַנד. אין 1803 איז דיעזער היסטאָרישער מסחר געשלאָסען געוואָרען. דיא יונגע רעפּובליק האָט דאַן געקויפט בלויז פאַר 15 מיליאָן דאָלאַר אַ געגענד, וועלכע איז געוועזען גרע־סער פאַר אַלע 13 שטאַאַטען צוזאַמען מיט דער נאָרד־וועסט טעריטאָריע ביז דיא מזרח־ברעגען פון מיסיסיפּי. דאָס האָט אויסגעמאַכט צו צוויי און אַ האַלב סענט פאַר אַן אַקער; אָבער ווען מען וואָלט בעצאָהלט טויזענד מאָהל אַזוי פיעל, וואָלט עס אויך ווערטה געוועזען פאַר אונזער רעפּובליק.

דעם ווערטה פון דיעזען גרויסען מסחר איז גאָר ניט אָפּצושאַצען, ווייל דורך דעם האָט דיא יונגע רעפּובליק געקראָגען דיא מעגליכקייט ניט נאָר צו פערדאָפּלען איהר טעריטאָריע, זאָנדערן אויך צו פערשפּרייטען זיך פרידליך פון איין ברעג ים ביז צום אנדערן, פון דעם אטלאַנטישען אָקעאַן ביז צום פּאַסי־פישען, פון ניו יאָרק ביז סאַן פראַנציסקאָ. ווען דיא "לואיזענע טעריטאָרי" וואָלט פערבליבען אין פראַנצויזישע הענד, וואָלט דער וועסטליכער גרענעץ פון דיא פעראייניגטע שטאַאַטען געוועזען דער טייך מיסיסיפּי וואָס פערנעהמט דעם רעכטען מיטען פון אונזער לאַנד. אויף דיעזער טעריטאָריע, וועלכע האָט פער־נומען אַ 900 טויזענד סקווער מייל, ליעגען היינט אַזעלכע גרויסע און רייכע

אקערבוי־שטאאטען וויא קענסעס, מיזורי, ארקענסא, לואיזענע, אייאווא, נעב־ראסקא, מינעסאטא,ביידע דאקאטאס און טהיילען פון א פאאר אנדערע שטאא־טען. צום 100־יעהריגען יובילעאום פון דיעזער העכסט וויכטיגער פאסירונג אין דער געשיכטע פון אונזער רעפובליק האט שטאטגעפונען אין סענט לואי (איינע פון דיא גרעסטע שטעדט אין דער אפגעקויפטער געגענד) א וועלט־אויסשטעלונג.

דעם נעכסטען יאהר (1804) האט פרעזידענט דזשעפערסאן ארויסגעשיקט אן עקספעדיציאן אויסצופארשען דיא וויטעסטע נארד־וועסטליכע גרענעצען פון דער "לואיזענע טעריטארי". דיא "מרגלים" זיינען צוגעקומען אין 1805 צו אן ארט פון דיא הויכע פעלזען־בערג, וואס זיי האבען אנגערופען דיא "טויערן פון דיא ראקי־מאונטינס". פון דארט זיינען זיי אריבער דיזע בערג און זיינען צוגע־קומען צום אנפאנג פון א טייך, אויף וועלכען זיי זיינען געשוואומען אויף שיפ־לאך אלץ ווייטער ביז זיי זיינען צוגעקומען צום פאסיפיק אקעאן. דיזער טייך טראגט דעם נאמען קאלומביא און ציהט זיך דורך א גרויסע געגענד, וועלכע ווערט יעצט פערנומען פון דיא גרויסע און פרוכטבארע שטאאטען ארעגאן און וואשינגטאן. אויף דיזער ארט האט אונזער רעפובליק דערגרייכט ביז צו דיא ברעגען פון פאסיפיק אקעאן נאך אין דזשעפערסאן'ס צייט און האט דע־ריבער געקראגען דארטען א חזקה אויף א זעהר גרויסע געגענד, גענאנט "ארעגאן טעריטארי" פריהער פאר ענגלאנד און אויך פריהער פאר שפאניען, ווייל דיזע מלוכות האבען אויך געהאט פרעטענזיעס אויף איהר.

זיעבעטער קאַפּיטעל.

דיא מלחמה מיט ענגלאַנד

אַזוי זיינען פאַריבער דיא ערשטע 25 יאָהר פון דער עקזיסטענץ פון דער נייער רעפּובליק. אין דיזער קורצער צייט איז זיא אָבער אַזוי שנעל געוואקסען אין דער צאָהל פון איהר בעפעלקערונג און אין מאַכט, דאָס זיא האָט זיך ניט אָפּגעשראָקען צו ערקלערען קריעג צו ענגלאַנד, אום צו בעשיצען איהר רעכט אַלס אַן אונאַבהענגיגע מדינה.

דאָס איז געשעהן אין 1812, ווען דער פּרעזידענט איז געווען דזשיימס מעדיסאָן, וועלכער האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט ביי דער פערפאַסונג פון דער קאָנסטיטוציאָן פון יונייטעד סטייטס. דער אַמעריקאַנער האַנדעל מיט איירָאָפּאַ האָט דאַן זעהר פיעל געליטען דורך דיא מלחמה צווישען פראַנקרייך און ענגלאַנד. דיא פלאָטען פון ביידע לענדער פלעגען אָהן צערעמאָניעס פער־האַלטען אַמעריקאַנער שיפען און שלעכט בעהאַנדלען דיא מאַטראָזען. דיא ענגלישע רעגירונג איז געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז איהרע שיפס־קאַפּיטאַנען פלעגען זאָגאַר פאַנגען דיא מאַטראָזען פון דיא פערהאַלטענע אַמעריקאַנער שיפען און זיי צווינגען אַריינצוטרעטען אין ענגלישען מיליטערישען דיענסט.

דאָס האָט ענדליך אַזוי אויפגעבראַכט דאָס אַמעריקאַנער פאָלק, אַז אין זומער פון 1812 האָט דער קאָנגרעס ערקלערט קריעג געגען ענגלאַנד. דיזע מלחמה, וועלכע ווערט אויך גערופען "דיא צווייטע מלחמה פאַר אונאַבהענגיג־קייט", האָט זיך געצויגען ביז דעם אָנפאַנג פון 1815. דיא אַמעריקאַנער האָבען וויעדער בעוויזען, אַז זיי קענען אַזוי גוט פיהרען מלחמה וויא דיא ענגלענדער. אין דיא מייסטע שלאַכטען אויף'ן וואַסער און אין איינינגע אויף דער יבשה האָבען דיא אַמעריקאַנער געזיעגט. נאָר זייער פלאָטע איז געווען זעהר אַ קליינע, און דיא ענגלענדער האָבען דאַרום געקענט בלאָקירען דיא אַמעריקאַנער פּאָרטען און באָמבאַרדירען און פערברענען עטליכע שטעדט. דיא ענגלענדער איז אויך געלונגען צו פערכאַפּען דיא הויפּט שטאָדט וואַשינגטאָן גראַדע אין דער צייט, ווען פּרעזידענט מעדיסאָן האָט זיך געקליבען צו עסען מיטאַג־שפּייז. דער ענגלישער אַדמיראַל מיט זיינע אָפיצירען האָבען זעהר לוסטיג אויפגעגעסען

אַלעס, וואָס זיי האָבען געפונען אין דעם פּרעזידענט'ס הויז. נאָכהער האָבען זיי געהייסען פערברענען דיא געביידע פון קאָנגרעס. דיא פלאַמען האָבען זיך צו־שפּרייט אַלץ ווייטער און ווייטער, און דיא אַמעריקאַנער הויפּטשטאָדט איז אַזוי אומגעוואַנדעלט געוואָרען אין אַ בארג אַש.

אין דיזער מלחמה האָבען זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט קאַפּיטאַן פּעררי מיט אַ גרויסען זיעג אויף לעיק אירי און גענעראַל דזשעקסאָן, וועלכער איז שפּעטער געוואָרען פּרעזידענט (פון 1829 ביז 1837).

דיא לעצטע שלאַכט איז פאָרגעקומען אין ניו אָרליענס אַ צוויי וואָכען נאָכדעם, וויא דער פריעדענס־אָפּמאַך איז אונטערגעשריבען געוואָרען פון דיא ענגלישע און אַמעריקאַנישע פערטרעטער אין דער בעלגישער שטאָדט גהענט (דעם 24 דעצעמבער 1814). אין יענער צייט האָט עס גענומען אַ מאָנאַט און זאָגאַר 6 וואָכען אַריבערצופאָהרען דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן, און דאַרום האָט מען נאָך אין אַמעריקאַ ניט געוואוסט וועגען דעם פריעדען, וואָס איז געשלאָסען געוואָרען אין איירָאפּאַ צו דער צייט (8טען יאַנואַר 1815), ווען אַן ענגלישע אַר־מעע פון 10 טויזענד מאַן האָט אַטאַקירט ניו אָרליענס אום ענגלישע קריעגשיפען זאָלען קענען אריינקומען אין דעם טייך מיסיסיפּי און דאָרטען באָמבאַרדירען אַמעריקאַנער שטעדט. נאָר גענעראַל דזשעקסאָן האָט אַזוי גוט פערטהיידיגט דעם פאָרט פון ניו־אָרליענס, אַז אין איין שטונדע האָבען דיא ענגלענדער פער־לאָרען אַזוי פיעל סאָלדאַטען, דאָס זיי האָבען גלייך בעשלאָסען זיך צוריק צו ציהען.

דער וויכטיגסטער רעזולטאַט פון דיזער מלחמה איז געווען, דאָס ניט נאָר ענגלאַנד, זאָנדערן אויך אַנדערע איירָאפּעאישע מלוכות האָבען זיך איבערצייגט, אַז דיא יונגע רעפּובליק איז אויך אַ מיליטערישע מאכט, מיט וועלכער מען מוז זיך רעכענען, וויא מיט אַ נייער וועלטמאכט.

אין דיזער מלחמה מיט ענגלאַנד האָט זיך אַרויסגעוויזען אַן אונטערשיעד צווישען דיא נאָרדליכע און זידליכע שטאַאטען — אַן אונטערשיעד, וועלכער האָט בּיסלעכווייז געפיהרט צו דעם גרויסען בירגער־קריעג אין דיא זעכציגער יאָהרען פון 19טען יאָהרהונדערט, ווען דיא נעגער־שקלאַווערייַ איז אין גאַנצען אָפּגעשאַפט געוואָרען אין דיא יונייטעד סטייטס. ניו־ענגלאַנד און איבערהויפּט דיא נאָרדליכע שטאַאטען זיינען אייגענטליך געווען געגען דיא מלחמה מיט ענגלאַנד, ווייל זייער האַנדעל האָט דורך דעם זעהר שטאַרק געליטען. זיי האָבען אויך געוואָלט לעבען בשלום מיט זייערע שכנים אין קענעדע, וועלכע זיינען געבליבען טריי צו ענגלאַנד. דיא זידליכע שטאַאטען זיינען גראַדע געווען זעהר היים פאַר דער מלחמה מיט ענגלאַנד. בכלל זיינען דיא בעציהונגען פון דיא נאָרד־ליכע און זידליכע שטאַאטען אַלץ פיינדליכער געוואָרען צוליעב דיא שוואַרצע שקלאַווערייַ, וויא מיר וועלען עס זעהען אין נעכסטען קאַפּיטעל.

אַכטער קאַפּיטעל.

דיא נעגער־שקלאַווערייא און מיזורי־קאָמפּראָמיס

דער אָנפאַנג פון נעגער־שקלאווערייא אין נאָרד־אמעריקא איז געמאַכט געוואָרען אין ווירדזשיניא אין 1619 בשעת דיזע קאָלאָניע האָט זיך גענומען צו פערזייהען טאַבאַק, וואָס עס האָט איהר געשטעלט עקאָנאָמיש אויף דיא פיס און ערלויבט צו ענטוויקלען זיך ווייטער. וויא בעוואוסט, האָט מען צוערשט אָנגעפאַנגען צו פיהרען נעגערן אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס, ווייל פון איין זייט האָבען דיא איינגעבאָרענע רויטהויטיגע, דיא זאָ־גענאַנטע אינדיאַנער, ניט געטויגט צו שווערע און בכלל ניט צו רעגעלמעסיגע טאָג־טעגליכע אַרבייט און ווייל פון דער אַנדער זייט האָבען דיא ווייסע נאָר געוואָלט זיין הערן און שנעל רייך ווערען. ביסלעכווייז זיינען נעגער־שקלאַווען אימפּאָרטירט געוואָרען אין אַלע קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט, ספּעציעל אין דיא זידליכע שטאַאטען, וואו זיי האָבען זעהר גוט געטויגט צו אַקערבוי אונטער דער ברענענדער זון.

צו דער צייט ווען דיא נאָרד־אמעריקאַנער קאָלאָניעס האָבען ערקלערט אין זייער "דעקלאַריישען אָוו אינדעפּענדענס", אַז אַלע מענשען זיינען גלייך און פריי, האָבען זיי שוין בעזעסען מאַסען שוואַרצע שקלאַווען. דיא נעגערן האָט מען כמעט גאָר ניט גערעכענט פאַר מענשען, בעזאָנדערס אין דיא געגענדען, וואו מען האָט געצויגען דעם גרעסטען נוצען פון זייערע עבודת פּרך. דיא גרעסטע און בעסטע מענער פון דער נייער רעפּובליק, אַפילו דזשעפערסאָן און וואַשינגטאָן, זיינען אויך געווען שקלאַווען־האַלטערס.

ווען מען האָט פערפאַסט דיא קאָנסטיטוציאָן פון דיא פעראייניגטע שטאַאַטען, איז איינער פון דיא שווערסטע און אויך געפעהרליכסטע שטרייט־פּונקטען געווען וועגען דעם, אויב מען זאָל אַריינרעכענען דיא נעגערן אין דער צאָהל פון דער בעפעלקערונג פון יעדען שטאַאַט. דיא זידליכע שטאַאטען וואו דיא שוואַרצע זיינען אַלין געוואַקסען אין צאָהל, ווייל אָהן זיי וואָלט מען ניט געקענט בעאַרבייטען דיא פּלאַנטאַציעס פון טאַבאַק, בוימוואָל און רייז, האָבען נאַטירליך געוואָלט, מען זאָל אַריינרעכענען דיא נעגערן אין דער צאָהל פון דיא איינוואָה־

נער פון אַ שטאַאט, אום ער זאָל קענען האָבען מעהר פערטרעטער אין דער האוז אָוו רעפּרעזענטייטיווס, נעמליך: פּראָפּאָרציאָנעל צו דער טאָטאַלער בעפעלקע־רונג. די נאָרדליכע שטאַאטען האָבען אָבער פערלאַנגט, אַז מען זאָל שיקען פערטרעטער אין קאָנגרעס בלויז נאָך די צאָהלען פון ווייסע איינוואָהנער. נאָך לאַנגע און הייסע דעבאַטען איז מען שליסליך אויך אין דיזען פאַל געקומען צום קאָמפּראָמיס (פּשרה), אַז נאָר דריי פינפטעל פון די נעגער־שקלאַווען זאָל גע־רעכענט ווערען אין בעצוג אויף שיקען פערטרעטער אין קאָנגרעס און אויך שטייער־צאָהלונגען.

דערפון קען מען זעהן, אַז די פראַגע וועגען נעגער־שקלאַווערײַ איז שוין פון אָנפאַנג אָן געווען וויא אַ דאָרן אין דער זייט פון דער נייער רעפּובליק. וואָס ווייטער איז די זע צרה אַלץ ערגער געוואָרען. די שוואַרצע מכה אויף דעם געזונטען קערפּער פון אַמעריקאַנער פאָלק איז אַזוי שנעל און ברייט געוואַקסען, אַז זיא האָט פריהער אָדער שפּעטער געמוזט פּלאַצען. נאָר ליידער איז דאָס ניט אָבגעלאָפען אָהן שרעקליכע בלוט־פערגיסונגען נאָך ריזיגע שלאַכטען, וויא מיר וועלען עס זעהען.

אין די נאָרדליכע שטאַאטען האָבען זיך שטענדיג געפונען בירגער, וועלכע פלעגען אַלץ העפטיגער פּראָטעסטירען געגען די נעגער־שקלאַווערײַ און האָבען אַלץ ענערגישער געשטרעבט איהר אָבצושאַפען. אין 1808, אונטער דער פּרע־זידענטשאַפט פון טהאָמאַס דזשעפערסאָן, וועמעס עדעלע הארץ האָט געבלוטעט, וואָס די שקלאַווערײַ פון נעגערן איז אַזוי איינגעוואָרצעלט געוואָרען אין ווירדזשיניאַ (זיין געבורטס־שטאַאט) און אין אַנדערע זידליכע שטאַאטען, האָבען די נאָרדליכע געגנער פון שקלאַווערײַ דורכגעפיהרט אַ געזעץ אין קאָנגרעס, אַז מען זאָל ווייניגסטענס מעהר ניט ברייגגען נייע שקלאַווען פון אַפריקאַ. מען דערצעהלט וועגען איהם, אַז ער פלעגט זאָגען, דאָס "די שוואַרצע שקלאַווערײַ שרעקט מיך וויא אַ פייערגלאָק ביי נאַכט". ער האָט געזוכט אויסצומיידען דיסקוסיאָנען איבער דיזער מכה, ווייל ער האָט געזעהען, אַז דאָס מוז פיהרען צו גרויסע שפּאַלטונגען און אַ ביטערן קאַמפּף צווישען די נאָך אַלץ שוואַך־פערבונדענע שטאַאטען, בעזאָנדערס טאַקע צווישען די נאָרדליכע און זידליכע.

ווען דזשיימס מאָנראָו איז נאָך דער מלחמה מיט ענגלאַנד געוואָרען פּרע־זידענט (פון 1817 ביז 1825), האָט אויסגעבראָכען אַ פייערדיגער שטרייט אין קאָנגרעס און אין גאַנצען לאַנד וועגען דעם, אויב מען זאָל ערלויבען איינצו־פיהרען נעגער־שקלאַווערײַ אין די נייע שטאַאטען, וואָס זיינען אויפגעקומען אויף דער מערב־זייט פון מיסיסיפּי (דאָס הייסט אין דער "לואיזיענע טעריטאָריע" וואָס מען האָט אָבגעקויפט ביי פראַנקרייך). די נאָרדליכע שטאַאטען זיינען געווען געגען די ווייטערע פערשפּרייטונגען פון שקלאַווערײַ ניט נור אויס

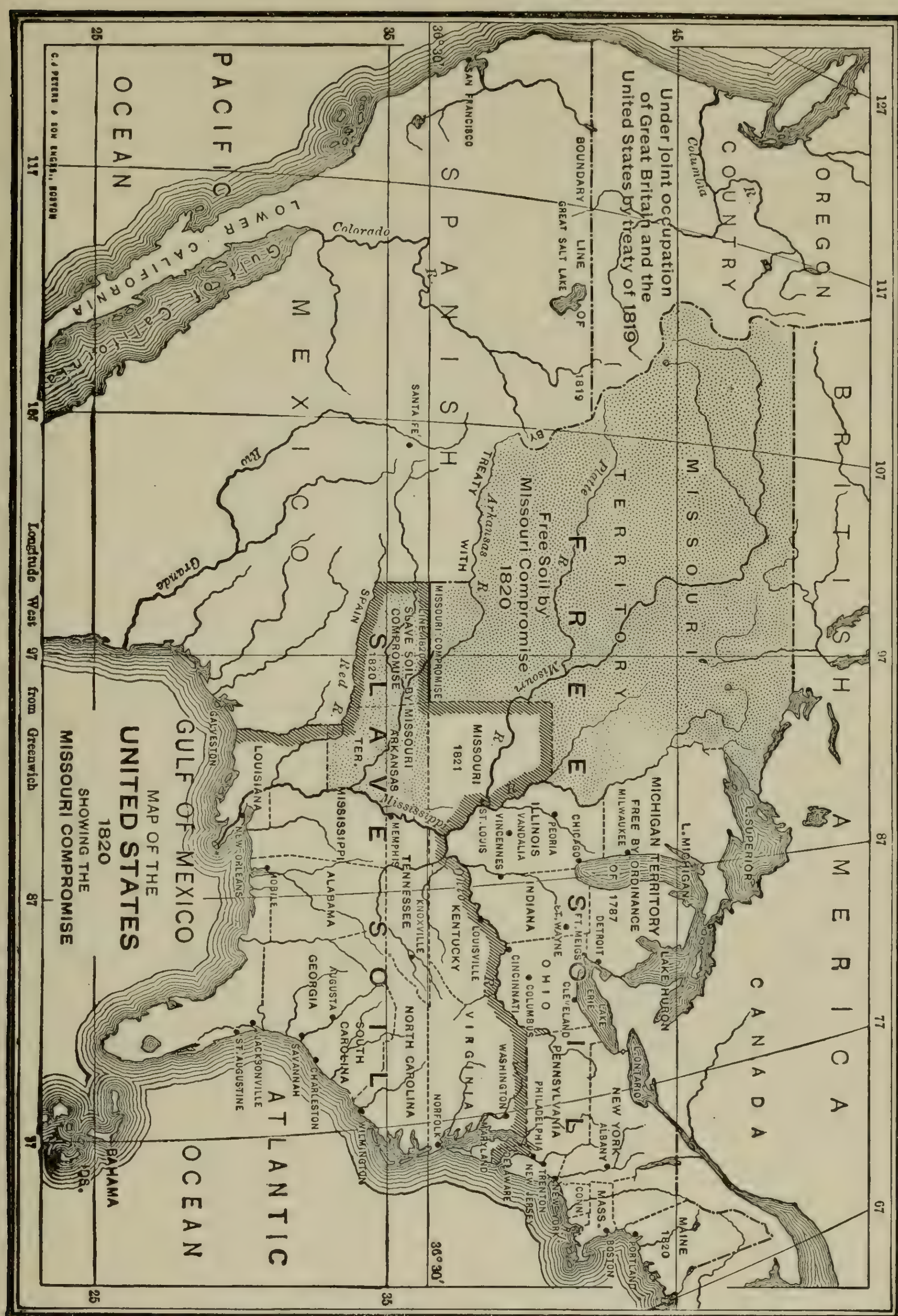
געפיהלען פון מענשליכקייט, זאָנדערן אויך ווייל זיי האָבען מורא געהאַט, אַז דיא זידליכע שטאַאטען וועלען דורך דעם קריגען אַ מאַיאָריטעט אין קאָנגרעס.

אין דער זעלבער צייט האָט זיך געהאַנדעלט וועגען אַן אַנדער גרויסע אור־זאַכע פון שטענדיגע רייסערייען צווישען פערשיעדענע, ספּעציעל צווישען אינדוסט־ריעלע און אַגריקולטורעלע (אַקערבויערשע) שטאַאטען. אַלץ העפטיגער איז אויך אויפ־געשוואומען דיא שטרייט־פראַגע וועגען "פריי־טרעיד" (פריי־האַנדעל) און "פּראָטעק־שען" (שוץ־צאָל אָדער טאַריף אויף אויס־לענדישע סחורות) — אַ פראַגע, וועלכע איז נאָך עד היום דער וויכטיגסטער אונטערשיעד צווישען דיא צוויי גרויסע לאַנד־פּאַרטייען: דיא דעמאָקראַטישע און דיא רעפּובליקאַנישע.

דזשיימס מאַנראָ.

אין מאַסאַטשוזעטס און אין אַנדערע ניו־ענגלאַנד שטאַאטען האָט מען שוין צו יענער צייט געהאַט איינגעפיהרט פיעלע פאַב־ריקען, און דיא דאָרטיגע בירגער האָבען געוואָלט, אַז דער קאָנגרעס זאָל אַרויפ־לייגען וואָס העכערע אַבצאָהלונגען אויף אויסלענדישע אַרטיקלען, אום צו בע־שיצען דיא ניי־געשאַפענע היימישע אינדוסטריען געגען אויסלענדישע קאָנקורענץ. דיא זידליכע שטאַאטען אָבער, וואָס האָבען זיך נור בעשעפטיגט מיט אַקערבוי און געמוזט איממפּאָרטירען אַלע פאַבריק־סחורות, זיינען נאַטירליך געוועזען גע־גען אַזעלכע אָבצאָהלונגען. אַזוי איז עס געוויסער־מאַסען פערבליבען ביז היינט צו טאָג: דיא אינדוסטריעלע שטאַאטען, מייסטענס דיא נאָרדליכע, זיינען פאַר זעהר הויכע פּראָטעקטיוו טאַריפען און שטימען דאַרום מייסטענס פאַר דיא רעפּובליקאַנישע פּאַרטיי, און דיא לאַנד־ווירטהשאַפטליכע שטאַאטען, מייסטענס דיא זידליכע, זיינען געגען אַזעלכע טאַריפען און שטימען דאַרום מייסטענס פאַר דיא דעמאָקראַטישע פּאַרטיי.

צו דער צייט, ווען דיא פרוכטבאַרע געגענדען אויף דער מערב־זייט פון מיסיסיפּי זיינען פערנומען געוואָרען פון אַלץ גרעסערע צאָהלען קאָלאָניסטען, איז דיא פראַגע וועגען נעגער־שקלאַוועריי געוועזען ענג פערבונדען מיט דער פראַגע וועגען פּראָטעקציאָניזם און פרייען האַנדעל. דיא בירגער פון דיא אינדוסט־ריעלע נאָרד־שטאַאטען האָבען בעזאָנדערס מורא געהאַט, דאָס ווען מען וועט ער־לויבען איינצופיהרען דיא נעגער־שקלאַוועריי אין דיא ניי־געשאַפענע שטאַאטען, וועלען דיא זידליכע שטאַאטען קריגען דורך דעם אַזאַ מאַיאָריטעט אין קאָנגרעס, אַז זיי וועלען אויך קענען דורכפיהרען געזעצע צו גונסטען פון פרייען האַנדעל.

די טהײלען מיט פּינטעלעך אין מיטען פון דיעזער לאַנדקאַרטע פון יונײַטעד סטײטס אין 1820 צײגען די געגענדען פון דעם ״מיזורי קאָמפּראָמיס״.

דיא זידליכע שטאאטען האָבען, פערקעהרט, מורא געהאַט, דאָס וויא באַלד דיא נעגער־שקלאַווערייע וועט ניט אָנגעהאַלטען ווערען אין דיא נייע שטאאטען, וועלען זייערע געגנער פון נאָרד קריגען דיא אויבערמאַכט און זיי דאַרום אויך צווינגען צו צאָהלען העכערע פרייזען צוליעב דיא פראָטעקטיווע טאַריפען אויף איממ־פּאָרטירטע אַרטיקלען.

עס איז זעהר וויכטיג צו נעהמען אין אַנבעטראַכט דיזען עקאָנאָמישען פּונקט, אום צו פערשטעהן, וויא און וואַרום דער קאַמפּף וועגען דיא נעגער־שקלאַ־ווערייע איז געוואָרען אַזאַ פייערדיגער, אַז ער האָט געפיהרט און געמוזט פיהרען צו אַ מורא׳דיגען בירגער קריעג, וואָס האָט געסטראַשעט צו צושפּאַלטען דיא פעראייניגטע שטאאטען ווייניגסטענס אין צוויי בעזונדערע רעפּובליקען.

אין 1819, ווען פּרעזידענט מאָנראָו האָט געמאַכט אַ פיינעם מסחר מיט שפּאַניען, אָבקויפענדיג ביי איהר דעם האַלב אינזעל פלאָרידאַ, אַ טעריטאָריע פון אונגעפעהר 60 טויזענד סקווער מייל, פאַר 5 מיליאָן דאָלאַר, איז עס גראַדע אויסגעקומען, אַז דיא צאָהלען פון דיא פרייע און שקלאַווערייע סטייטס זיינען געווען גלייכע, נעמליך אַ העלפט פון דיא עקזיסטירענדע 22 סטייטס. יעדער צד האָט דאַרום בעזאָנדערס אייפערזיכטיג אויפגעפאַסט, אַז דיזער פּאָלי־טישער גלייכגעוויכט זאָל ניט צושטערט ווערען דורך אַ צו־וואַקס אויף דער אנדער וואָגשאָל.

אויף אַ צייט האָט מען דיזע געפעהרליכע מכה פערדעקט מיט אַ פלאַסטער, וואָס טראָגט דעם נאָמען "מיזורי קאָמפּראָמיס". אין 1820, ווען אַ געוויסער טהייל פון דער גרויסער טעריטאָריע, וועלכע מען האָט דאַן גערופען "מיזורי" (דאָס איז געווען דער נאָרד וועסטליכער טהייל פון דער "לואיזיענע טעריטאָריע", זעה ביילינענדע קאַרטע), איז געוואָרען אַזוי בעפעלקערט, אַז ער האָט געקראָ־גען אַ רעכט צו ווערען אַ שטאַאט, האָט מען ענדליך נאָך אַ רייסעריי אין קאָנ־גרעס צווישען דיא פערטרעטער פון נאָרד און סאַוטה (דרום), וועלכע האָט זיך געצויגען צוויי יאָהר, זיך געאייניגט אויף דעם פּשרה־פּאָרשלאַג, דאָס אין דעם נייען שטאַאט, וועלכער האָט טאַקע געקראָגען דעם נאָמען מיזורי, זאָל שקלאַווערייע ערלויבט ווערען, נאָר דערפאַר זאָלען דיא צוקינפטיגע שטאַ־אַטען צום נאָרד־וועסט פון דיזען סטייט ניט טאָרען האַלטען שקלאַווען. דאַן זיי־נען אויך דיא פרייע שטאאטען (דאָס הייסט: אָהן נעגער־שקלאַווערייע) און דיא שקלאַווערייע־שטאאטען געבליבען גלייך אין צאָהל, נעמליך: צו צוועלף. פּאָלגליך האָבען זיי געהאַט אַ גלייכע דעה אין סענאַט, אין וועלכען יעדער שטאַאט ווערט פערטראָטען פון צוויי מיטגליעדער, וויא מיר ווייסען עס שוין.ביידע זייטען האָבען זיך דאַרום בערוהיגט נאָך דעם דאָזיגען קאָמפּראָמיס, און קורצזיכטיגע מענשען האָבען אָנגעפאַנגען צו גלויבען און צו רעכענען, אַז דיא שקלאַווערייע־פראַגע איז שוין געלייזט געוואָרען אויף אימער.

נײנטער קאַפּיטעל.

דיא מאָנראָו־דאָקטרין און דיא מלחמה מיט מעקסיקאָ

װען מאָנראָו איז געװען פּרעזידענט, איז פאָרגעקומען נאָך א פּאַסירונג, װעלכע האָט געהאַט אַן אונגעהײער גרױסע װירקונג אויף דעם שיקזאַל פון דיא פערײניגטע שטאַאטען. דיזע פּאַסירונג איז בעקאַנט אין דער גאַנצער װעלט אונטער דעם נאָמען: ״מאָנראָו דאָקטרין״.

דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס האָבען אין אָנפאַנג פון 19־טען יאָהרהונדערט אָנגעפאַנגען צו מאַכען אױפשטאַנדען, אום צו װערען אונאַבהענגיגע רעפּובליקען. מעקסיקאָ, װענעצועלא, פּערו א. ז. װ. האָבען אַראָפּגעװאָרפען פון זיך דעם שפּאַנישען יאָך. דיא אײראָפּעאישע מלכים האָבען דאַן גערעכענט זיך צו בע־נוצען דערמיט, אום צו קענען בעהערשען דיזע שװאַכע רעפּובליקען און יעדען־פאַלס צו פערכאַפּען שטיקער לאַנד אין צענטראַל און זיד־אַמעריקא. מאַנכע װאָלטען עס געטהאָן מיט דער אױסרײדע, אַז זײ געהען העלפען דעם שפּאַנישען קעניג צו אונטערדריקען דיא אױפשטאַנדען אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס. עס פערשטעהט זיך, אַז דיא בירגער פון דיא פערײניגטע שטאַאטען האָבען סימ־פּאַטיזירט מיט דיא רעװאָלוציאָנערען אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס און אז זײ האָבען בכלל געװאונשען צו האָבען נאָר רעפּובליקען אין דער נײער װעלט. אױסער דעם האָבען זײ טאַקע מורא געהאַט פאַר אַ צו נאָהענטע שכנות מיט דיא אײראָפּעאישע מאָנאַרכיעס. דאַרום איז עס פּרעזידענט מאָנראָו ארױס אין 1823 מיט זײן בעריהמטער ערקלערונג, װעלכע לױטעט:

״מיר װעלען בעטראַכטען יעדען פערזוך פון דיא אײראָפּעאישע מעכטע צו פערשפּרײטען זײער סיסטעם אויף אירגענד װעלכען טהײל פון דער נײער װעלט אַלס געפעהרליך פאַר אונזער פריעדען און זיכערהײט און אַלס אַן אַקט פון אונפרײנדליכקײט צו דיא פערײניגטע שטאַאטען.״

מיט אַנדערע װערטער האָט עס געהײסען, אַז ״אַמעריקא דאַרף געהערען צו איהרע אײנװאָהנער״ און אַז דיא פערײניגטע שטאַאטען װעלען ניט דערלאָזען דיא אַרײנמישונג פון אײראָפּעאישע מעכטע אין דיא אינערליכע אַנגעלעגענ־הײטען פון דיא נאַציאָנען אין דער נײער װעלט. דערבײ האָט מאָנראָו אויף

ערקלערט, דאָס דיא פעראייניגטע שטאאטען זיינען ענטשלאָסען ניט אריינצומי־
שען זיך אין אייראָפּעאישע אנגעלעגענהייטען. דיזע ערקלערונג איז עס דיא
"מאָנראָו־דאָקטרין". זיא איז פערבליבען דער גרונד־שטיין פון דער אויסלענ־
דישער פּאָליטיק פון אונזער רעפּובליק. א דאנק דיזער זעהר קלוגער אויסלענ־
דישער פּאָליטיק האָט עס אונזער רעפּובליק געקענט וואקסען און זיך ענטוויקלען
פריעדליך, אָהן דיפּלאָמאטישע פערדרייהעניסען מיט אייראָפּא און אָהן פורכט
פאַר מלחמות.

דיא אמעריקאנער נאַציאָן, זייענדיג געזיכערט דורך איהר געאָגראַפישע
לאַגע, וויטקייט פון אייראָפּא און דיא "מאָנראָו־דאָקטרין" געגען אויסלענדישע
אַטאַקעס און האָבענדיג דיא מעגליכקייט צו פערשפּרייטען זיך אַלץ ווייטער
איבער דיא אונגעהייערע גרויסע געגענדען צו מערב־זייט ביז צו דיא ברעגעס
פון פּאַסיפישען אָקעאַן, איז זעהר שנעל געוואַקסען אי דורך דיא נאַטירליכע
פערמעהרונג אונטער גינסטיגע אומשטענדען, אי דורך דיא אַלץ שטיי־
גענדע אימיגראַציאָן. דיא ערפינדונגען פון דאמפּף־מאַשינען און אייזענבאַהנען
האָבען מעכטיג מיטגעהאָלפען אַריינצודרינגען אין דיא נייע געגענדען, און נייע
דערפער און שטעדט זיינען געוואַקסען מיט א וואונדערבאַרע שנעלקייט אויף
דער ברייט און לייגג פון אונזער ריעזיגער רעפּובליק. אין 1825 איז געענדיגט
געוואָרען דער אירי־קאַנאַל, וועלכער פערבינדעט דעם האָדסאָן טייך מיט דער
לעיק אירי לעבען דער שטאָדט באָפּלאָ און וועלכער האָט עס בעזאָנדערס בייגע־
טראָגען, אַז דיא שטאָדט ניו יאָרק זאָל ווערען דער גרעסטער פּאָרט אין אמעריקאַ.

אַלעס וואָלט צוגעגאַנגען אויף דעם בעסטען אופן אין אַלע סטייטס און
דאָס לאַנד וואָלט פּראָגרעסירט פריעדליך, יעדענפאַלס אָהן שום שרעק פאַר א
בירגער־קריעג און שפּאַלטונגען, ווען ניט דיא שטענדיגע מכה — דיא נעגער־
שקלאַווערייי — וועלכע איז אַלץ געוואַקסען.

מען האָט אייגענטליך קיין אַלגעמיינע לאַנד־פראַגע ניט געקענט פער־
האַנדלען אָהן דעם, אַז דערביי זאָל ניט אריינגעמישט ווערען, דירעקט אָדער אינ־
דירעקט, דיא פערשאָלטענע נעגער־פראַגע. דאָס איז אַזוי ווייט געגאַנגען, אַז
אין 1845, ווען דיא ניי־געשאַפענע רעפּובליק פון טעקסעס האָט געבעטען איינ־
געשלאָסען צו ווערען אין דיא פעראייניגטע שטאאטען, איז דיא אַנטי־שקלאַ־
ווערייי אָדער אַבאָליציאָניסטישע פּאַרטיי געוועזן ענטשיעדען דאַגעגען.

דיא ריזיגע געגענד צום זיד־וועסט פון דער "לואיזענע טעריטאָריע" האָט
אָפיציעל געהערט צו שפּאַניען. א טהייל דערפון איז געוועזן דער היינטיגער
סטייט טעקסעס, דער גרעסטער פון אַלע אונזערע 48 סטייטס אין שטח. אין
דער צייט, ווען פּרעזידענט מאָנראָו האָט געמאַכט דעם מסחר מיט שפּאַניען מכח
פלאָרידאַ, וויא דאָס איז אויבען איבערגעגעבען געוואָרען, האָט מען אויך אָב־
געמאַכט, אַז שפּאַניען זאָל זיך אָבזאָגען פון איהרע פּרעטענזיעס אויף דיא

"אָרעגאָן טעריטאָריע" און אז דערפאר זאָל אונזער רעפובליק אנערקענען דיא חזקה אָדער אויבער־הערשאַפט פון שפאַניען אויף דער ריזיגער טעריטאָריע וועלכע מען האָט דאַן גערופען טעקסעס (זעה דיא לאַנד קארטע אויף זייט 60).

נאַכהער, ווען מעקסיקאָ האָט געוואונען איהר אונאַבהענגיגקייט נאָך א לאַנגען רעוואָלוציאָנערען קאַמפף געגען שפאַניען, זיינען טעקסעס און בכלל דיא גאַנצע ריזיגע געגענד צווישען דיא "לואיזענע טעריטאָריע" אין מזרח־זייט און דעם פאַסיפישען אָקעאַן אין מערב־זייט איבערגעגאַנגען, זאָ צו זאָגען, בירושה פון דער שפאַנישער מלוכה צו דער מעקסיקאַנער רעפובליק. ביסלעכווייז האָבען זיך אָבער אמעריקאַנער קאָלאָניסטען גענומען בעזעצען אין טעקסעס; נור דיא מעקסיקאַנער גובערנאַטאָרס זיינען גאָר ניט צופריעדען געווען מיט דיזע קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען פון זייער זייט געזוכט גאָר אין גאַנצען פטור צו ווערען פון דער מעקסיקאַנער אויבער־הערשאַפט.

אין 1830, ווען גענעראַל בוסאַמענטע איז געוואָרען דער דיקטאַטאָר פון מעקסיקאָ, האָבען זיך געפונען ביז 20 טויזענד אַמעריקאַנער אין טעקסעס. דיזער דיקטאַטאָר האָט גאָר אין גאַנצען פערבאָטען אַמעריקאַנער בירגער צו בעזעצען זיך אין טעקסעס. זיי האָבען אָבער דערפאר בעשלאָסען צו גרינדען א בעזונ־דערן שטאַאַט. דער סוף פון דיא רייסערייען און צוזאַמענשטויסען צווישען דיא מעקסיקאַנער און אַמעריקאַנער אין טעקסעס איז געווען, דאָס דיא אַמעריקאַנער האָבען זיך אין 1836 ערקלערט אונאַבהענגיג פון מעקסיקאָ. זייער הויפּט־קאָ־מאַנדיר, גענעראַל סעמועל האוסטאָן, איז דאַן ערוועהלט געוואָרען פאר פּרע־זידענט.

סעמיועל האוסטאָן.

אַזוי איז דאַן געשאַפען געוואָרען א נייע רע־פובליק אין דער נייער וועלט — דיא טעקסעסער רעפובליק. אָבער ניט לאַנג האָט געדויערט איהר אונאַבהענגיגקייט. פון איין זייט האָבען דיא אַמעריקאַנער קאָלאָניסטען דאָרטען זיך גאָר ניט געיאָגט דוקא צו האָבען א זעלבסטשטענדיגע רע־פובליק, און פון דער אַנדער זייט האָבען דיא זיד־ליכע סטייטס זעהר שטארק געוואָלט, אז טעקסעס זאָל ווערען א טהייל פון יונייטעד סטייטס, אום אַזוי צו געווינען מעהר סטייטס און שטימען פאר דיא שווארצע שקלאַווערייַ.

צוערשט האָט דער קאָנגרעס אנערקענט דיא אונאַבהענגיגקייט פון דער טעקסעס רעפובליק; אָבער ווען עס איז אריינגעבראַכט געוואָרען א פאָרשלאַג אריינצונעהמען דיזע רעפובליק אַלס א סטייט, זיינען דיא פערטרעטער פון דיא נאָרדליכע סטייטס גאַנץ ענטשיעדען ארויסגעטראָטען

דאַגעגען. דיא אורזאַכע דערפון איז פשוט געווען, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט, אַז דורך דעם וועלען שטאַרקער ווערען דיא זידליכע סטייטס מיט זייער שקלאַ־ווערײַ. שליסליך האָבען דיא זידליכע סטייטס געזיעגט אין דיזען פאַל, און אונזער רעפּובליק איז אַזוי ווידער רייכער געוואָרען מיט אַ ריזיגער טעריטאָריע.

דאָס איז געווען דיא דריטע טעריטאָריאַלע פערגרעסערונג פון דיא פער־איינינגטע שטאַאטען (דורך דיא פעראייניגונג מיט טעקסעס האָט מען שליסליך צוגעקראָגען אַ געגענד פינף מאָל אַזוי גרויס וויא ענגלאַנד). אָבער דיזעס מאָל איז עס ניט אָבגעלאָפען פריעדליך. דיא מעקסיקאַנער רעפּובליק איז נאַטירליך גאָר ניט צופריעדען געווען מיט אַזאַ ענדע פון איהר לאַנגען שטרייט מיט טעקסעס. זיא האָט גאָר ניט געוואָלט אנערקענען דיא אונאַבהענגיגקייט פון טעקסעס, זיא האָט פּראָטעסטירט, ווען דער קאָנגרעס האָט ענדע 1845 אָפיציעל אַנערקענט טעקסעס פאַר אַ סטייט. דערצו נאָך איז עס געקומען צו אַ שטרייט וועגען דיא גרענעץ־ליניע צווישען טעקסעס און מעקסיקאָ.

דיזע רייסערייען האָבען שליסליך געפיהרט און געמוזט פיהרען צו אַ בלו־טיגען צוזאַמענשטויס אויף'ן גרענעץ און דאָס האָט ווידער געמוזט פיהרען צו אַ מלחמה.

דעם 13טען מאַי 1846 האָט דער קאָנגרעס אָפיציעל ערקלערט מלחמה צו מעקסיקאָ. אַזוי וויא אונזער רעפּובליק איז געווען פיעל שטאַרקער פאַר מעק־סיקאָ, דאַרום זיינען דיא מעקסיקאַנער שנעל בעזיעגט געוואָרען אויף אַלע פּונק־טען. אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל סקאָט האָט זיך אַן אַמעריקאַנער אַרמעע אריינגעריסען אין רעכטען מיטען פון מעקסיקאָ און האָט נאָך אַ רייהע פון זיעגרייכע שלאַכטען איינגענומען דעם וויכטיגען פּאָרט וועראַ־קרוז (אין 1847) און מיט אונגעפעהר אַ האַלב יאָהר שפּעטער אויך דיא הויפּט־שטאָדט מעקסיקאָ. דאַן האָט שוין דיא מעקסיקאַנער רעגיערונג ניט נאָר געמוזט בעטען פריעדען, זאָנדערן אויך צושטימען, אַז אויך קאַליפאָרניא און ניו־מעקסיקאָ זאָלען געהערען צו יונייטעד סטייטס. נאָך דעם פריעדענס־אָפּמאַך מיט מעקסיקאָ אין 1848 זיינען עס פעסטגעשטעלט געוואָרען דיא זידליכע גרענעצען פון יונייטעד סטייטס כמעט אַזוי וויא זיי זיינען היינט. אונזער רעפּובליק איז גרעסער געוואָרען נאָך דיזער מלחמה מיט אַ מיליאָן סקווער מייל׳ען.

אונגעפעהר אין דער זעלבער צייט איז אויך געשליכטעט געוואָרען דער שטרייט מיט ענגלאַנד וועגען דיא שוין דערמאָנטע „אָרעגאָן טעריטאָריע". זייט שפּאַניען האָט זיך ענטזאַגט פון איהרע פּרעטענזיעס אויף דיזע טעריטאָריע, זיינען אויף'ן פעלד פאַרטען געבליבען ענגלאַנד און יונייטעד סטייטס. איינִיגע אַמעריקאַנער האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אהין אין 1843 צו גרינדען אַ נייעם שטאַאט, אָבער דיא ענגלענדער פון קענעדע האָבען אויך ניט געדרעמעלט. אין

1846, אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון פּאָלק, איז דיא אויפרעגונג אין אונזער רעפּובליק, בעזאָנדערס אין דיא נאָרדליכע סטייטס, געווען אזוי גרויס ווענען דיזען סכסוך, אַז עס האָט ניט פיעל געפעהלט עס זאָל טאַקע קומען צו אַ נייער מלחמה מיט ענגלאַנד. אָבער שליסליך זיינען ביידע צדדים געקומען צו אַ פּשרה.

דיזע זעהר גרויסע טעריטאָריע איז צוטהיילט געוואָרען אזוי, אַז דיא נאָרדליכע העלפט איז איבערגעגאַנגען צו ענגלאַנד (מען רופט עס זייט דאַן בריטיש קאָלומביא) און דיא זידליכע העלפט, אונגעפעהר 300 טויזענד סקוועער מיילען, איז געוואָרען אַ טהייל פון יונייטעד סטייטס און ווערט היינט פערנומען פון דיא שטאאטען אָרעגאָן, וואשינגטאָן און איידעהאָ און טהיילווייז פון דיא שטאאטען מאָנטאַנאַ און ווייאָמינג.

אזוי האָט זיך עס אין מיטען פון פאָריגען יאהרהונדערט אונזער רעפּובליק צושפּרייט פון דיא אַטלאַנטישע ברעגען ביז צו דיא פּאַסיפישע אויף אַ שטח פון כמעט דריי מיליאָן סקוועער מיילען. אונזער רעפּובליק האָט אין 1800 פערנומען 827,844 סקוועער מיילען און מיט 50 יאהר שפּעטער, נאָך דיא אבקויפונגען ביי פראַנקרייך און שפּאַניען, נאָך דעם אָבמאַך מיט ענגלאַנד וועגען אָרעגאָן און נאָך דער מלחמה מיט מעקסיקאָ, האָט זיא זיך צושפּרייט איבער 2,980,959 סקוועער מיילען.

אַז מיר האַלטען שוין ביי דער טעריטאָריאַלער פערגרעסערונג פון אונזער רעפּובליק, וועלען מיר פערלויפען אַביסעל פאָרויס אין דער געשיכטע און וועלען דאָ איבערגעבען, אַז אין 1867 איז זיא גרעסער געוואָרען מיט נאָך אַ ריזיגער שטיק לאַנד. אין יענעם יאָהר האָט אונזער רעגירונג געמאַכט אַ גרויסאַרטיגען מסחר מיט רוסלאַנד. דיא טעריטאָריע אַלאַסקאַ, וואָס פערנעהמט 591 טויזענד סקוועער מיילען, איז אָבגעקויפט געוואָרען ביי דער רוסישער רעגיערונג סך הכל פאַר 7 מיליאָן דאָלאַר. דער סטייט־סעקרעטערי (מיניסטער פון אויסלענדישע אַנגעלעגענהייטען) סואַרד האָט דאַן בעזאָנדערס געווירקט אין קאָנגרעס, אַז מען דאַרף מאַכען דיזען מסחר, אום צו פערגרעסערען דיא מאַכט פון אונזער רעפּובליק אויף דעם פּאַסיפישען אָקעאַן. פּיעלע קאָנגרעסמען האָבען דאַן גערעכענט, אַז עס איז אַן עבירה אויסצוגעבען אַזוי פיעל געלד אויף אַ שטיק וויסטע לאַנד, וואָס זיי האָבען גערופען "דער אייז־קאַסטען פון יונייטעד סטייטס".

אויסגעלאָזען האָט עס זיך אָבער, וויא יעדער איינער וויים עס היינט, אַז אין דעם דאָזיגען "אייז־קאַסטען" געפינען זיך טאַקע "קלאָנדייקס" — ניט נאָר פון גאָלד, זאָנדערן אויך פון שטיין קוילען, פון קופּער און פון אַנדערע מעטאַלען, שוין ניט רעכנענדיג דיא אונגעהייערע פישערייען, וועלדער און אפילו פעלדער פאַר אַקערבוי.

דיא ערווערבונג פון אַלאַסקאַ איז געווען דיא זעקסטע עקספּענשען (פּער־

שפּרייטונג) פון יונייטעד סטייטס. דער שטח פון אונזער רעפּובליק האָט דאַן דערגרייכט 3,616,484 סקוועער מייל‎ען, וואָס דאָס איז אונגעפעהר אזוי גרויס וויא גאַנץ אייראָפּאַ.

נאָר לאָמיר זיך אומקעהרען צום אינערליכען קאַמפּף וועגען דיא שוואַרצע שקלאַווערייַ אין דיא זידליכע סטייטס.

צעהנטער קאַפּיטעל.

דער בירגער־קריעג וועגען די בעפרייאונג פון די נעגערן

צוזאַמען מיט דיא שטענדיגע פערגרעסערונגען אין שטח און פערמעהרונגען אין בעפעלקערונג (פון קנאַפּע 5½ מיליאָן נפשות אין 1800 איז דיא בעפעלקערונג געוואַקסען איבער 23 מיליאָן אין 1850) איז אויך, מעג מען זאָגען, געוואַקסען דער אינערליכער קאַמפּף — אַלץ צוליעב דיא פערשאָלטענע שקלאַ־ווערײַ פון דיא נעגערן.

וואָס ווייטער האָט מען זיך אַלץ מעהר אַרומגעזעהן, אַז דיא איינינקייט פון דער רעפּובליק העננט אויף אַ האָאר, זאָלאַנג דיזע פראַגע וועט בלייבען אָפּען, זאָלאַנג מען וועט ערלויבען צו האַלטען נעגער־שקלאַווען.

אין 1831 האָט אַן אָרימער יונגערמאַן מיט'ן נאָמען וויליאַם ללאָיד געריסאָן אָנגעפאַנגען צו דרוקען אין באָסטאָן אַ גאַנץ קליינע צייטונג, וועלכע האָט געטראָגען דעם הויך־קלינגענדען נאָמען "ליבערייטאָר (בעפרייער)" און וועלכע האָט אויך שליסליך אויסגעפיהרט איהר גרויסען צוועק אָבצושאַפען אין גאַנצען דיא נעגער־שקלאַווערײַ אין יונייטעד סטייטס. ווען ער האָט ערקלערט אַז מען מוז אונבעדינגט בעפרייען דיא נעגערן, אויב דיא פעראייניגטע שטאַאטען זאָלען דורך דעם אפילו צושפּאַלטען ווערען אין צוויי בעזונדערע רעפּובליקען — דיא נאַרדליכע און זידליכע — האָט מען אויף איהם געקוקט וויא אויף אַ משוגענעם און מען האָט איהם אויך פערפאָלגט.

גראַדע האָט עס געטראָפען, דאָס אין דעם זעלבען יאָהר, ווען געריסאָן האָט אָנגעפאַנגען זיין "משוגענע" אַגיטאַציאָן פאַר דיא בעפרייאונג פון דיא נעגערן, האָט אין ווירדזשיניאַ אויסגעבראָכען אַן אויפשטאַנד פון דיא נעגער־שקלאַווען. מען האָט זיך בענוצט דערמיט איהם צו בעשולדיגען, אַז ער רייצט עס אָן דיא שוואַרצע געגען דיא ווייסע. דאַרום האָט מען איהם אפילו אין באָס־טאָן, וואו עס איז געווען דער צענטער פון דער אַבאָליציאָניסטישער (פאַר דיא אָבשאַפונג פון שקלאַווערײַ) בעוועגונג, געוואָלט לינטשען. דיא יעניגע, וואָס וואָלטען מיט'ן גאַנצען הארצען געשטימט פאַר דיא בעפרייאונג פון דיא שקלאַ־ווען, זיינען דאָך אין אָנפאַנג געווען געגען איהם. ווייל זיי האָבען מורא געהאַט,

אַז זיין אַגיטאַציאָן וועט פיהרען צו בירגער־קריעג און צו אַ צוטהיילונג פון דער רעפּובליק.

אָבער גערריסאָן׳ס מוטהיגע און ערדלע אַגיטאַציאָן איז ניט געווען אומזיסט. אין אַ גאַנץ קורצער צייט זיינען אין דיא נאָרד־שטאַאטען געגרינדעט געוואָרען 2000 ״אַבאָלישען סאָסייעטים״ אָדער פעראיינען מיט דעם צוועק אויסצופיהרען, אַז דיא שקלאַווען זאָלען בעפרייט ווערען. דיא אַנטי־שקלאַווערייַ בעוועגונג האָט פון דער צייט אָן אַלץ מעהר פערשאַרפט דעם אונטערשיעד צווישען דיא נאָרדליכע און זידליכע שטאַאטען.

נאָך דער מלחמה מיט מעקסיקאָ האָט אויפגעפלאַמט אַ נייער שטרייט צווישען דיא נאָרדליכע און זידליכע שטאַאטען. עס האָט זיך ווידער געהאַנדעלט, אויב אין דיזע נייע טעריטאָריען זאָל מען ערלויבען אייַנצופיהרען נעגער־שקלאַ־ווען. עס האָט דאַמאָלס אויך ניט ווייט געהאַלטען, אַז עס זאָל קומען צו אַ שפּאַלטונג אין דער רעפּובליק, פּשוט צו אַ בירגער־קריעג, אָבער עס איז גליק־ליכערווייזע ווידער געלונגען צו פערדעקען דיא וואונד און אויסצומיידען בלוטפערגיסונגען מיט אַ קאָמפּראָמיס, דאָס קאַליפאָרניאַ זאָל ווערען אַ פרייער שטאַאט, נאָר אין דיא אַנדערע טהיילען פון דער ריזיגער געגענד, וואָס מען האָט צוגענומען ביי מעקסיקאָ, זאָלען דיא איינוואָהנער זעלבסט ענטשיידען, אויב זיי ווילען אָנהאַלטען דיא שקלאַווערייַ אָדער ניט. דאָס איז דיא פּשרה וועלכע טראָגט אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס דעם נאָמען ״קאָמפּראָמייז פון 1850״.

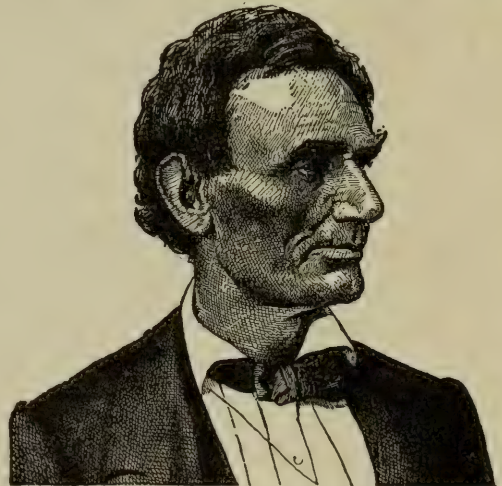
פיער יאָהר נאָך דיזען קאָמפּראָמיס, אין 1854, האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ פערצווייפעלטער קאַמפּף צווישען דיא אַנהענגער און געגנער פון נעגער־שקלאַ־ווערייַ וועגען דעם בעזיץ פון דער געגענד, וואו עס געפינען זיך יעצט דיא שטאַאטען קענזעס און נעבראַסקאַ. נאָך לאַנגע און שטורעמדיגע דעבאַטען האָט דער קאָנגרעס אָנגענומען דעם פּאָרשלאַג, וואָס איז געווען געגען דעם ״מיזורי קאָמפּראָמיס״ פון 1820, וועגען וועלכען עס איז גערעדט געווען אין אַ פּאָריגען קאַפּיטעל, און וואָס האָט ערקלערט, אַז דיא איינוואָהנער פון דיזע טעַ־ריטאָריעס האָבען דאָס רעכט אַליין צו בעשליסען, אויב זיי זאָלען האַלטען שקלאַווען אָדער ניט. אום צו האָבען אַ מאַיאָריטעט, האָבען זיך אַ סך בעוואַ־פּענטע בירגער אַ לאָז געטהאָן אי פון נאָרד אי פון דער סאַוטה (דרום) צו פערכאַפּען וואָס מעהר לאַנד אין קענזעס. ביידע פּאַרטייען האָבען אויסגעקליבען זייערע רעגירונגען. דיא ״פרייע״ האָבען געהאַט זייער הויפּט־שטאָדט אין טאָפּיקאַ, דיא שקלאַווען־האַלטערס — אין ליווענוואָרטה.

דיא אויפרעגונג איז געווען אַזוי גרויס, אַז עס איז דאָרטען געקומען צו אַ בירגער־קריעג. זעקס יאָהר האָט געדויערט אַ בלוטיגער קאַמפּף אין דער קענזעס טעריטאָריע, וועלכע האָט דאַן צוליעב דעם געקראָגען דעם צונאָמען: ״בלוטענדע

קענזעס״. דיא שקלאווען־האלטערס זיינען בעפאלען דיא ״פרייע״ שטאָדט לאָורענס און האָבען איהר בערויבט און פערברענט. דערפאר האָט דער בראוער דזשאָהן בראַון, וועלכער איז אונשטערבליך געוואָרען אלס מערטירער נאָכדעם וויא מען האָט איהם הינגעריכטעט אין 1859 אין וועסט־ווירדזשיניא, ווייל ער האָט זיך מיט א קאָמפּאַניע פון 20 מאַן אריינגעריסען אין שטאאט וויר־דזשיניא און געוואָלט דאָרטען מיט געוואַלט בעפרייען דיא נעגערן — צוזאַמענ־געקליבען א באַנדע ״פרייע״ און איז בעפאלען א בעזעצונג פון שקלאווען־האל־טערס, וועלכע מען האָט אַרויסגעשלעפּט פון זייערע בעטען און אויסגעשלאכטעט.

ענדליך האָבען דיא ״פרייע״ געזיעגט, און קענזעס איז אין 1861 אַנערקענט געוואָרען פון קאָנגרעס און אריינגערעכענט געוואָרען אלס סטייט אָהן שקלא־ווערייַ.

דער בירגער־קריעג אין קענזעס און דיא הינריכטונג פון דזשאָהן בראַון דעם 2טען דעצעמבער 1859 אין טשארלזטאָון, ווירדזשיניא (היינט א שטאָדט אין סטייט וועסט־ווירדזשיניא), האָבען נאַטירליך אין העכסטען גראַד אויפגערודערט דאָס גאַנצע לאַנד. דאָס איז געווען, קען מען זאָגען, דער אָנפאַנג פון דעם גרויסען בירגער־קריעג, וועלכער האָט אויסגע־בראָכען, ווי נאָר אייבערעהעם לינ־קאָלן, דער קאַנדידאַט פון דער אַנטי־שקלאַווערייַ פּארטיי, וועלכע האָט ארום יענער צייט געקראָגען דעם נאָ־מען: רעפּובליקאַנישע, איז אויס־געוועהלט געוואָרען אין 1860 פאר פּרעזידענט פון דיא פעראייניגטע שטאאטען. דיזע עלעקשען האָט גע־צייגט, אז דיא מאַיאָריטעט פון אמע־ריקאנער פאָלק, וואָס האָט דאַן גע־צעהלט ביז 30 מיליאָן נפשות, איז געווען פאר די אָבשאפונג פון שקלא־ווערייַ, ווייל לינקאָלן איז געוועזען בע־וואוסט אלס איינער פון דיא הויפּט־רעדנער און פיהרער פון דער אנטי־שקלא־ווערייַ אָדער אבאָליציאָניסטישער פּארטיי.

אייבערעהעם לינקאָלן.

דארום האָט דער שטאאט סאוטה־קאראָליינא באלד בעשלאָסען זיך אָבצו־טהיילען פון דיא פעראייניגטע שטאאטען אלס א ״פרייע און אונאבהייגיגע רעפּובליק״. דיזער שטאאט האָט בכלל שטענדיג געקעמפּפט פאר דעם רעכט פון יעדען שטאאט אַרויסצוטרעטען פון פערבאַנד, ווען ער וויל עס נאָר. נאָך דעם זיעג פון דער אַנטי־שקלאַווערייַ פּארטיי דורך די אויסוואהל פון לינקאָלן

האָבען דיא בירגער פון סאוטה קאראָליינאַ פעסט געגלויבט, אַז דיא מאַיאָרי־טעט פון דיא נאָרדליכע שטאַאטען וועט זיך טאַקע באַלד נעהמען צו דער בע־פרייאונג פון דיא פערשקלאַווטע נעגערן. דארום האָבען זיי שוין גאָר ניט גע־וואָלט וואַרטען אויף דיא פערהאַנדלונגען אין קאָנגרעס און האָבען אויפגעהויבען די פאָהן פון אינערליכע מלחמה, פון ברודער־קריעג דעם 20טען דעצעמבער 1860.

דער בעשלוס פון סאוטה קאראָליינאַ ארויסצוטרעטען פון דער יוניאָן אָדער פערבאַנד פון דיא שטאַאטען אין נאָרד־אַמעריקאַ איז געוועזען אַ סיגנאַל פאַר דיא אַנדערע זידליכע שטאַאטען זיך צו ערקלערען אונאַבהייננגיג. אין 1861 האָבען זיך דיזע שטאַאטען פערבונדען אונטער דעם נאָמען "קאָנפעדערייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ" און האָבען אָרגאַניזירט זייער צענטראַל־רעגיערונג און אויסגעוועהלט אַלס זייער פרעזידענט דעם סענאַטאָר דזשעפערסאָן דייוויס פון שטאַאט מיסיסיפי.

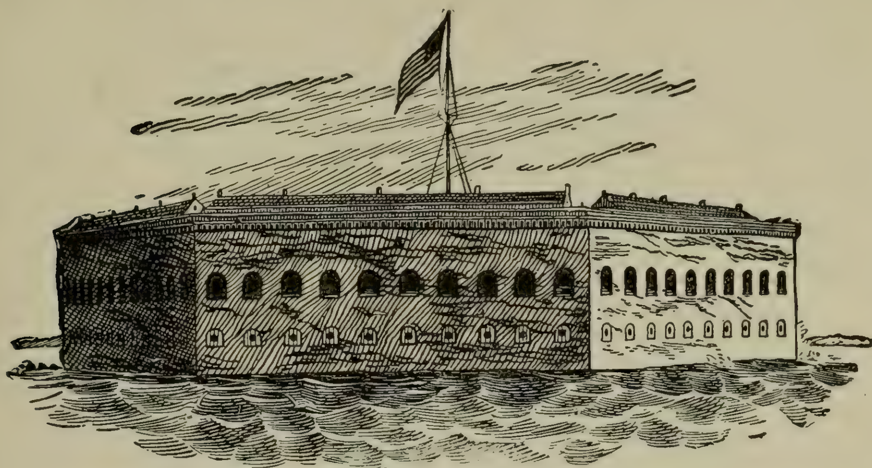

דזשעפערסאָן דייווים.

דיא פעראייניגטע שטאַאטען זיינען אזוי צושפּאָלטען געוואָרען אין צווייען; אָבער דיא בירגער פון נאָרד און איבערהויפּט דיא מאַיאָריטעט פון אַמעריקאַנער פאָלק זיינען ענטשלאָסען געוועזען דאָס ניט צו דערלאָזען און צוזאַמענצובינדען ווידער אַלע שטאַאטען מיט געוועהר אין דיא הענד. זיי האָבען ניט געוואָלט אַנערקענען דאָס רעכט פון אַ שטאַאט ארויסצוטרעטען פון פערבאַנד, אַ רעכט וואָס דיא זידליכע שטאַאטען האָבען אין דער ווירקליכקייט נאָר פערטהיידיגט, אום צו קענען האַלטען אונגעשטערט זייערע שקלאַווען. מיט לייב און לעבען האָבען זיי געוואָלט קעמפּפען פאַר דיא "יוניאָן", פאַר אַ פעסטען און געצוואונגענען פערבאַנד פון אַלע שטאַאטען און טעריטאָריעס אויף דעם גאַנצען ריזיגען שטח פון יונייטעד סטייטס.

דער ערשטער שאָס פון דעם שרעקליכען בירגער־קריעג, וועלכער האָט זיך געצויגען פיער יאָהר, איז געמאַכט געוואָרען אין אַפּריל 1861 פון דיא שקלאַווען־האַלטערס, וועלכע האָבען זיך דאַן גערופען קאָנפעדעראַטען, ביי דער אַטאַקע אויף דעם פאָרט סאַמטער אין דעם האַפען פון דער שטאָדט טשאַרלסטאָן (סאוטה־קאראָליינאַ).

דאַן האָט שוין פרעזידענט לינקאָלן ארויסגעלאָזען אַן אויפרוף צום פאָלק, אַז מען זאָל זיך פערשרייבען פאַר וואָלאָנטירען. ער האָט גערעכענט, אַז עס וועלען גענוג זיין 75 טויזענד וואָלאָנטירען און אַז מעהר פון 3 מאָנאַט וועט

זיי ניט אויסקומען צו דיענען. כמעט אלע האָבען דאן געגלויבט, אז דיזער קאמפף וועט דויערן ניט לאנג. דיא בירגער אין נאָרד האָבען ניט געוואוסט, וויא וויית דער צאָרן פון דיא שקלאַווען־האַלטער איז אויפגערייצט געווען דורך זייער פורכט, טאָמער וועט מען אָבשאַפען דורך א געזעץ דיא נעגער־שקלאַווריי.

פארט סאמטער פאר דיא באמבארדירונג.

דיא מאַיאָריטעט פון דיא נאָרדליכע שטאַאטען איז אָבער ניט געגאַנגען אזוי וויית אין דיזער פראגע. זיא האָט שטאַרק מורא געהאַט פאר א צוזאַמענ־שטויס מיט דיא אויפגעקאָכטע און היציגע סאָטהערנערס (בירגער פון דיא זיד־ליכע שטאַאטען). אפילו לינקאָלן אליין האָט אייגענטליך ניט געציעלט אָבצו־שאַפען דיא נעגער־שקלאַווריי אין דיא זידליכע שטאַאטען דורך א בעשלוס אין קאָנגרעס. אין זיין רעדע בשעת ער איז אינסטאַלירט געוואָרען פרעזידענט (4טען מאַרטש 1861) האָט ער זיך אויסגעדריקט אזוי וועגען דיזע געפעהרליכע מכה אויף דעם געזונטען קערפער פון דער אמעריקאַנער נאַציאָן:

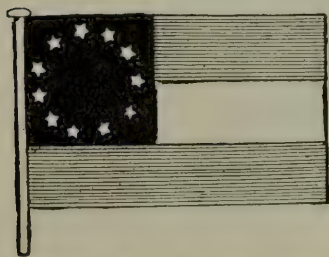
"איך האָב ניט דיא אבזיכט אריינצומישען זיך, דירעקט אָדער אינדירעקט, אין דער אינסטיטושען פון שקלאַווריי אין דיא סטייטס, וואו דיא שקלאַווריי עקזיסטירט. איך גלויב, אז איך האָב ניט קיין געזעצליכען רעכט דאָס צו טהאָן, און איך בין אויך ניט גענייגט דאָס צו טהאָן".

נאָר אין דער סאוטה האָט מען ניט אָנגעהויבען צו גלויבען אין אזעלכע פערזיכערונגען. דאָרטען האָט מען געפיהלט, אז עס קען קיין שלום ניט הערשען צווישען ביידע טהיילען פון דער רעפּובליק, זאָ לאַנג אפילו אין איין סטייט וועט דיא שקלאַווריי ניט אָבגעשאַפט ווערען. דאַרום האָט מען אויך דאָרטען ניט געוואַרט אויף א נייעם ווערטער־קאַמפף אין קאָנגרעס און אויף נייע פשרות. וויא נאָר דיא אַנטי־שקלאַווריי שטאַאטען האָבען געקראָגען דיא מאַיאָריטעט און

אויסגעוועהלט זייער פרעזידענט אין דער פערזאָן פון אייבערעהעם לינקאָלן, האָ־בען דיא זידליכע שטאאטען אָנגעפאנגען דעם ברודער־קריעג.

אין דיזען פירכטערליכען בירגער־קריעג, אין וועלכען וויינינגסטענס א האל־בער מיליאָן מענשען זיינען געטויטעט און פערוואונדעט געוואָרען און וועלכער האָט אָבגעקאָסט געווים 5 מיליארד דאָלארס, האָבען ביידע זייטען בעוויזען גלייכען מוטה און גלייכע מיליטערישע פעהיגקייטען. נאָר דיא זידליכע שטאאטען זיינען געווען פיעל וויינינגער אין בעפעלקערונג און אָרימער אין געלד פאַר דיא נאָרדליכע, ניט רעכענענדיג דעם וויכטיגען פאַקט, דאָס זיי האָבען געקעמפפט פאַר אזא אונגערעכטע זאַך, וויא שקלאַווערייַ. דיא אַרמעען פון דיא נאָרדליכע שטאאטען אָדער פון דיא יוניאָניסטען (ווייל זיי האָבען ספעציעל געקעמפפט פאַר דיא אויפהאַלטונג פון דער יוניאָן אָדער פערבאַנד פון אַלע טהיילען פון דיא פעראייניגטע שטאאטען) זיינען געווען צאָהלרייכער און בעסער בעוואָ־פענט פאַר דיא אַרמעען פון דיא זידליכע שטאאטען אָדער דיא קאָנפעדעראַטען. א געוויסע צייט האָט דיא יוניאָן־אַרמעע געצעהלט ביז אַ מיליאָן מאַן.

אָנפאַנגס האָבען אפילו דיא קאָנפעדעראַטען בעזיגט דיא יוניאָניסטען, ווייל זיי זיינען געווען בעסער צוגעגרייט צו דער מלחמה און האָבען אויך געהאַט געניטערע גענעראַלען. אָבער מיט יעדען נעכסטען יאָהר פון דיזען פערצווייפעלטען קאַמפף האָט זיך אַליץ מעהר ארויסגעוויזען, וויא שטארקער דיא נאָרד־ליכע שטאאטען זיינען, ווייל אויסער זייער צאָהל און זייערע פאַבריקען, אין וועלכע מען האָט געקענט צופערטיגען אַלעס וואָס עס איז נויטיג פאַר מלחמה, האָבען זיי אויך געהאַט גענוג שיפען צו בעהערשען דיא ברעגען און צו בלאָקירען דיא זידליכע פאָרטען, זאָ דאָס דיא קאָנפעדעראַטען האָבען שליסליך ניט געקענט קריגען קיינע געוועהר און אַמוניציאָן פון אויסלאַנד.

דער פלאַג פון דיא קאָנפע־דעראַטען.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען איז דער קאַמפף געווען אַ פערלאָרענער פאַר דיא זידליכע שטאאטען אַזוי שנעל וויא דיא נאָרדליכע שטאאטען האָבען אָרגאַ־ניזירט אַ גרויסע אַרמעע. אָבער דיא קאָנפעדעראַטען האָבען זיך ניט אונטערגע־געבען ביז דער לעצטער מינוט, לייגענדיג צו גרויסע האָפנונגען אויף זייער גרעסטען און פעהיגסטען קאָמאַנדיר, גענעראַל לי.

מיט מיליטערישע איינצעלהייטען פון דיזען לאַנגען און ריזיגען בירגער־קריעג וועלען מיר זיך דאָ ניט פערנעמען. אויך וועלען מיר ניט שילדערן, וועלכע פון דיא גענעראַלען פון ביידע זייטען האָבען ארויסגעוויזען גרעסערע מיליטערישע פעהיגקייטען. דערויף זיינען דאָ בעזונדערע מיליטערישע געשיכטען. מיר וועלען דאָ נאָר פערצייכנען דיא צוויי גרעסטע און וויכטיגסטע שלאַכטען, וועלכע האָבען

בעזאָנדערס ענטשיעדען דעם שיקזאַל פון דעם בירגער־קריעג. איינע פון זיי איז פאָרגעקומען אין 1863 ביי געטיסבורג, ווען 50 טויזענד מאַן זיינען געטויטעט און פערוואונדעט געוואָרען און גענעראַל לי האָט געמוזט צוריקטרעטען, און די אנדערע ביי וויקסבורג (אויף אין 1863), ווען דיא גענעראַלען גראַנט און שערמאַן, דיא בעסטע פון דער יוניאָן ארמעע, האָבען געצוואונגען 32 טויזענד קאָנפעדעראטען זיך אונטערצוגעבען נאָך א לאַנגער בעלאַגערונג.

ענדליך זיינען דיא קרעפטען פון דיא קאָנפעדעראטען אזוי צושלאָגען און אָבגעשוואַכט געוואָרען, אז אין אַפּריל 1865 האָט גענעראַל גראַנט געקענט פער־נעהמען זייער הויפּט־שטאָדט ריטשמאָנד אין ווירדזשיניא, און אין א וואָך ארום האָט זיך גענעראַל ראָבערט לי, זייער בעסטער און פעהיגסטער קאָמאַנדיר, גע־

גענעראַל ראָבערט לי.

גענעראַל וויליאם שערמאַן.

מוזט אונטערגעבען מיט זיין קליין געבליבענער און הונגעריגער ארמעע. דאָס איז געווען דער סוף פון דעם שרעקליכען בירגער קריעג, דעם גרעסטען און אויך בלוטיגסטען וואָס דיא וועלט האָט ווען עס איז געזעהן.

דיא זיעגרייכע יוניאָניסטען האָבען קיינעם פון דיא קאָנפעדעראטען ניט פערפאָלגט. דאָס איז געווען אזוי עדעל און גרויסמוטהיג, וויא קלוג און אויס־גערעכענט. מען האָט נאָר פון זיי פערלאנגט, אז זיי זאָלען אָבגעבען זייערע געוועהר און זיך אומקעהרען צו זייערע וואָהנונגען. דער הויפּט־קאָמאנדיר גראַנט און אַלע אנדערע יוניאָן־גענעראַלען האָבען זעהר גרויסמוטהיג בעהאַנדעלט דיא געפאַנגענע קאָנפעדעראַטען.

וואָס אַנבעלאַנגט פּרעזידענט לינקאָלן וואָלט ער זיכער זיין בעסטעס געטהאָן

אום וואָס שנעלער צו פערהיילען דיא שרעקליכע וואונדען פון דעם פערצוויי־
פעלטען בירגער־קריעג; אָבער דיזען גרויסען מאַן איז ניט בעשערט געווען צו
זעהען, וויאביידע פיינדליכע לאַגערן וועלען לעבען פרידליך אַלס בירגער פון
איין נאַציאָן אונטער איין פלאַג — דעם פלאַג פון "סטאַרס ענד סטראַיפּס"
(שטערען און פּאַסען). דעם 14טען אַפּריל 1865, גראַדע אויף דעם נעכסטען טאָג
נאָך דעם, ווי דער פלאַג פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען איז אויפגעהאַנגען
געוואָרען אויף דער פעסטונג סאָמטער, פון וואַנען ער איז מיט פיער יאָהר צו־
ריק אַראָפּגעשאָסען געוואָרען פון דיא שקלאַווען־האַלטערס, איז לינקאָלן דערשאָ־
סען געוואָרען אין אַ וואַשינגטאָנער טהעאַטער פון אַ געוויסען ווילקעס בוטה,
איינער פון דיא פאַנאַטישע קאָנפעדעראַטען, וועלכע האָבען געמאַכט אַ פערשוועָ־
רונג איהם אומצובריינגען, עפּעס אַזוי וויא נאָר ער אַליין איז געווען שולדיג אין
דער נידערלאַגע פון דיא זידליכע שטאַאטען און אין דער אָבשאַפונג פון דער
נעגער שקלאַווערייַ. נאָך דזשאָרדזש וואשינגטאָן איז אייבערהעם לינקאָלן געבלי־
בען דער פערעהרטעסטער פון אַלע פּרעזידענטען פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען.

עלפטער קאַפּיטעל.

נאָך'ן בירגער־קריעג ביז צו דער מלחמה מיט שפּאַניען

דיא צייט נאָך דעם בירגער קריעג טראָגט אין דער געשיכטע פון דיא פער־איינינגטע שטאַאטען דעם נאָמען "רעקאָנסטראָקשאָן", דאָס הייסט איבערבוי־אונג, ווייל מען האָט געהאַט צו שאַפען פון דיא צוויי פיינדליכע טהיילען פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען איין נאַציאָן ניט נאָר מיט'ן נאָמען, נאָר טאַקע אין דיא געפיהלען און אין גייסט.

דאָס איז געוועזען א זעהר שווערע אויפגאַבע. דיא בירגער פון דיא נאָרדלי־כע שטאַאטען האָבען געקוקט אויף דיא קאָנפעדעראַטען וויא אויף פערבלאָנזעטע ברידער און האָבען געשטרעבט וואָס פעסטער צוצובינדען דיא זידליכע שטאַאטען צו דער רעפּובליק; אָבער דיא קאָנפעדעראַטען האָבען נאַטירליך ניט געקענט אַזוי לייכט און שנעל פערגעסען אָן זייער נידערלאַגע נאָך דיא גרויסע צרות און נויט, וואָס זיי האָבען געליטען אין דיא 4 יאָהר פון דעם בירגער קריעג, און בעזאָנדערס אָן דעם פערלוסט פון זייערע שקלאַווען. לינקאָלן'ס נאָכפאָלגער, דער וויצע־פּרעזידענט דזשאָהנסאָן, האָט גלייך אַרויסגעלאָזט אַ מאַניפעסט, אַז אַלע בירגער פון דיא זידליכע שטאַאטען וועט פערגעבען ווערען זייערע זינד פאַר דעם קאַמפּף געגען דיא איינינקייט פון דער רעפּובליק, ווען זיי וועלען שווע־רען טרייהייט צו דער קאָנסטיטוציאָן פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען.

ווייטער האָבען זיך דיא זידליכע שטאַאטען פערפפליכטעט צו פאָלגען דעם דרייצעהנטען אַמענדמענט צו דער קאָנסטיטוציאָן פון יונייטעד סטייטס. דער דאָזיגער אַמענדמענט איז אָנגענומען געוואָרען אין קאָנגרעס שוין נאָך דעם שלום פון דעם בירגער קריעג אין 1865. ער לויטעט, אַז שקלאַווערייַ איז פערבאָטען אונטער דעם פלאַג פון דער רעפּובליק.

בירגער פון דיא זידליכע שטאַאטען האָבען געגעבען דיא פערלאַנגטע שבועה. דעם דרייצעהנטען אַמענדמענט האָבען זיי געמוזט וויא עס איז אַרונטערשלינגען. זיי האָבען שוין קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט, ווייל אין דער צייט פון דעם בירגער קריעג זיינען אַלע שקלאַווען בעפרייט געוואָרען דורך אַ פּראָקלאַמאַציאָן,

וואָס פּרעזידענט לינקאָלן האָט אַרויסגעלאָזען דעם 1טען יאַנואַר 1863. עס האָט שוין נאַטירליך קיין שום רייד ניט געקענט זיין אפילו וועגען האַלטען דיא אַלטע שקלאַווען אין אירגענד וועלכען פּונקט פון דער רעפּובליק ביז זיי וועלען בּיסלעכווייז אויסשטאַרבען. דיא זיעגערס האָבען דיקטירט דיא בעדינגונגען און דיא בעזיעגטע האָבען געמוזט נאָכגעבען.

אָבער ווען עס איז געקומען צו דער פראַגע, אויב דיא שטאַאטען פון דער געבראָכענער קאָנפעדעראַציאָן זאָלען גלייך קריעגען דאָס רעכט צו שיקען פערטרעטער אין קאָנגרעס, וויא פאַר דעם בירגער קריעג, איז ענטשטאַנדען אַ שטרייט צווישען פּרעזידענט דזשאָהנסאָן און דיא פאָלקס־פערטרעטער.

דזשאָהנסאָן איז געווען אַ סאָטהערנער (ער איז געבאָרען געוואָרען אין ראַלי, סאַוטה קאַראָליינאַ אין 1808) און אַ דעמאָקראַט. ווען דער בירגער קריעג האָט אויסגעבראָכען איז ער אַרויסגעטראָטען געגען דיא זידליכע סטייטס ניט צוליעב דיא אָבשאַפונג פון שקלאַווערייַ, נאָר ווייל ער איז אין פּרינציפּ געווען געגען דאָס רעכט פון אירגענד וועלכען סטייט אַרויסצוטרעטען פון דער יוניאָן אָדער פערבאַנד. אין הארצען האָט ער נאַטירליך סימפּאַטיזירט מיט זיינע לאַנדסלייט, דיא שקלאַווען־האַלטער. דאַרום האָט ער געוואָלט, אַז מען זאָל גלייך געבען פולע שטאַאט־רעכטע צו די בעזיגטע. דער קאָנגרעס האָט אָבער פריהער געוואָלט זיך פערזיכערען, אַז דער דרייצעהנטער אַמענדמענט וועט ריכטיג אויסגעפיהרט ווערען און אַז דיא בעפרייטע נעגער זאָלען בלייבען פריי ניט בלויז אויף'ן פּאַפּיער, זאָנדערן אויך אין דער פּראַקטיקע. דאַרום האָט מען בעשלאָסען אָבצואוואַרטען מיט דער צולאַזונג פון דיא פערטרעטער פון דיא זידליכע שטאַאטען אין קאָנגרעס.

גענעראַל יוליסעס גראַנט.

דיא רעפּובּליקאַנישע מאַיאָריטעט האָט דורכגעפיהרט עטליכע געזעצע צו פערטהיידיגען דיא "פרידמען" (דיא בעפרייטע שקלאַווען). פּרעזידענט דזשאָהנסאָן האָט וועטירט דיעזע בילס אויף דעם גרונד, דאָס דיא ווייסע אין דיא זידליכע שטאַאטען וועלען שוין האַלטען וואָרט און גוט בעהאַנדלען דיא "פרידמען". נאָר דער קאָנגרעס האָט ניעדערגעשטימט זיין וועטאָ לויט נאָך דיא פאָרשריפטען פון דער קאָנסטיטוציאָן.

די מחלקה צווישען פּרעזידענט דזשאָהנסאָן און דעם קאָנגרעס וועגען פערשיעדענע פאָרשלעגע אין בעצוג אויף די געזעצע שקלאַווערייַ־שטאַאטען איז געוואָרען אַזוי הייס און גרויס, דאָס דער

קאָנגרעס האָט בעשלאָסען איהם צו מישפּט'ן נאָך דיא פאָרשריפטען פון דער קאָנסטיטוציאָן. דיעזער מערקווירדיגער פּראָצעס איז פאָרגעקומען אין 1868.

מען האָט איהם "אימפּיטשט", דאָס הייסט פערקלאָגט, ווייל ער האָט זיך ענטזאָגט אויסצופיהרען געוויסע בעשליסע פון קאָנגרעס, בעזאָנדערס דעם "טעניור אָוו אָפיס אקט", וואָס איז טאַקע אָנגענומען געוואָרען דירעקט געגען איהם, ווייל ער פלעגט ענטלאַסען אַלע בעאַמטע, וועלכע האָבען ניט איינגעשטימט מיט איהם אין דיא פראַגען, וועלכע זיינען פערבליבען אַ נאָכוועהענעס פון דער שווארצער שקלאַווערייַ ביז היינט צו טאָג. דיעזע בעריהמטע "אימפּיטשמענט" האָט זיך אָבער געענדיגט אַזוי, אַז דזשאָהנסאָן איז פערבליבען פּרעזידענט ביז צום סוף פון דעם געזעצליכען טערמין. 35 סענאַטאָרס האָבען געשטימט, אַז ער איז שולדיג, און 19 האָבען געשטימט אַז ער איז ניט שולדיג. דאָס איז געוועזען בלויז מיט איין שטימע וויינינגער פאַר דיא צוויי־דריטעל מאַיאָריטעט, וויא דאָס פאָדערט זיך נאָך דיא פּונקטען פון דער יונייטעד סטייטס קאָנסטיטוציאָן מכח דיא "אימפּיטשמענט" פון אַ פּרעזידענט, און דארום איז ער פריי־געשפּראָכען געוואָרען.

דער קאָנגרעס האָט אָבער אויסגעפיהרט אַלעס וואָס ער האָט געוואָלט. דיא זידליכע סטייטס האָבען ניט נאָר געמוזט אָננעהמען דעם דרייצעהנטען אַמענד־מענט צו דער קאָנסטיטוציאָן, זאָנדערן אויך נאָך צוויי אַמענדמענטס, נעמליך: דעם פיערצעהנטען, וועלכער איז דורכגעגאַנגען אין 1866 און וועלכער ער־קלערט דיא נעגער פאַר בירגער, און דעם פופצעהנטען, וועלכער איז דורכ־געגאַנגען אין 1869 און וועלכער בעוויליגט דיא נעגער אויך דאָס שטימרעכט.

אזוי זיינען עס בלויז אין פיער יאָהר נאָך דעם בירגער קריעג דיא פריהערע שקלאַוון געוואָרען אַמעריקאַנער בירגער מיט פולע פּאָליטישע רעכטע. אין דער זעלבער צייט האָבען אויך דיא זידליכע שטאַאטען, וועלכע זיינען געשטעלט געוואָרען אונטער מיליטערישע הערשאַפט לויט אַ בעשלוס פון קאָנגרעס, געקראָ־גען זייערע פולע פּאָליטישע רעכטע.

נור דיא ראַסען־אַנטיפּאַטיען און פּאָראורטהיילע פון דיא ווייסע צו דיא שווארצע בלייבען נאָך, ליידער, אַלץ צו שטארק איינגעוואָרצעלט אין יונייטעד סטייטס. דיא נעגערן ווערן נעבעך אַלץ געהאַלטען אין שווארצען לייב. דאָס וואָס מען רופט "קאָלאָר ליין" (פאַרב־ליניע) איז בכלל פיעל שאַרפער אין אַלע אַנגלאָ־סאַקסישע לענדער, איידער אין דיא לאַטיינישע לענדער, וואו ראַסען מי־שען זיך פרייער.

אין 1870 איז דיא פערייניגונג אין גאַנצען דורכגעפיהרט געוואָרען, ווייל אויך דיא פיער זידליכע סטייטס, וועלכע האָבען זיך אָנפאַנגס ענטזאַגט אָנצו־נעהמען דעם 15טען אַמענדמענט, נעמליך: דיא סטייטס דזשאָרדזשיאַ, מיסיסיפּי,

טעקסעס און ווירדזשיניא — האָבען שליסליך נאָכגעגעבען. דארום איז שוין דאן קיין איינציגער סטייט ניט געבליבען אָהן זיינע פערטרעטער אין קאָנגרעס.

מאנכע פון דיא געוועזענע שקלאווערײ־סטייטס האָבען געהאט בעזאָנדערס גרויסע צרות אין דיזער "רעקאָנסטראָקשאָן" צייט, ווייל דיא מאַיאָריטעט פון זייער בעפעלקערונג איז געווען א נעגרישע. למשל, אין סאוטה קאראָליינאָ, אין דעם זעלבען סטייט, וואָס איז צוערשט ארויסגעטראָטען אין בירגער קריעג, זיינען דיא ווייסע געווען אין דער מינאָריטעט. עס איז זיי געווען גענוג ביטער אויף'ן הארצען וואָס זיי האָבען פערלאָרען זייערע שקלאַווען און וואָס זיי זיינען בכלל רואינירט געוואָרען אין דעם לאנגען און שרעקליכען קאמפף — האָבען זיי נאָך געמוזט דולדען, אז דיא בעפרייטע, דיא "פריעדמען" זאָלען זיצען בגדולה אין דיא לעדזשיסלייטשורס און דורכפיהרען געזעצע. דיא געוועזענע שקלאווען, וועלכע האָבען אפילו ניט געקענט לעזען, זיינען מיט איין קלאפ געוואָרען געזעצגעבערס איבער זייערע געוועזענע הערין! דערצו נאָך האָבען דיא געוועזענע שקלאווען־האלטערס זעהר פיעל געליטען פון דיא יעניגע ווייסע, וועלכע האָבען זיך דאן אריבערגעפעקעלט פון דיא נאָרדליכע שטאאטען, אום וואָס שנעלער רייך צו ווערען אין דער סאוטה. דיא דאָזיגע ווייסע האָט מען א נאָמען געגעבען "קארפעט־בעגגערס", ווייל זייער באגאזש איז געוועהנליך בעשטאנען פון א קארפעט־בעג (א סאקוואיאזש, טשעמאָדאן, רייזעטאש). צווישען זיי האָבען זיך געפונען א היבשע צאָהל אוואנטורניקעס. דיא מייסטע פון זיי האָבען זיך געיאָגט נאָך רעגיערונגס־פלעצער און האָבען זיך דארום אויך געחנפ'עט צו דיא "פריעדמען", וועלכע זיינען מיט אמאָל געוואָרען יחסנים, ווייל זיי האָבען געקראָגען שטימרעכט. דיא "קארפעט־בעגגערס" צוזאמען מיט דיא שווארצע האָבען דאן אזוי פיעל בערויבט דיא זידליכע סטייטס און אָנגעמאכט אזעלכע צרות, אז דיא סאָטהערנערס קענען עס נאָך אלץ ניט פערגעסען.

ביסלעכווייז האָבער האָבען דיא געוועזענע קאָנפעדעראטען געקראָגען דיא אויבערהאנד אין זייערע סטייטס און דיא ממשלה פון דיא פערהאסטע "קארפעט־בעגגערס" איז געקומען צו אן ענד. אויך האָט מען מיט געוואלט און בעזאָנדערס דורך פערשיעדענע דריידלעך און נייע געזעצע אזוי ארומגעצאמט דיא פאָליטישע רעכטע פון דיא שווארצע, אז אפילו אין דיא סטייטס, וואו זיי בילדען דיא מאַיאָריטעט פון דער בעפעלקערונג, ווערען זיי בעהערשט פון דיא ווייסע. אויף'ן פאפיער האָבען טאקע דיא שווארצע פונקט דיא זעלבע רעכטע וויא דיא ווייסע; אָבער אין דער פראקטיקע זיינען זיי מייסטענס "דיספרענטשייזד" געוואָרען, דאָס הייסט: כיען האָט ביי זיי צוגענומען זייער קאָנסטיטוציאָנעלען שטימרעכט אין אלע זידליכע סטייטס, וויא דאָס ווייס יעדער איינער, וועלכער האָט נאָר א פאאר יאָהר געלעבט אין יונייטעד סטייטס.

דיא נעגער־פראגע איז נאָך אלץ זעהר ווייט פון א ריכטיגער פראקטישער

לעזונג אין יונייטעד סטייטס. דיא לאַגע פון דיא שוואַרצע איז אַ זעהר טרויע־ריגע אין אַלע זידליכע סטייטס. ווער ווייסט, אויב עס וועט גאָר אַמאָל קומען אַ צייט, אַז דיא סאָטהערנערס זאָלען קוקען אויף דיא שוואַרצע, וויא אויף בירגער מיט גלייכע רעכטע, זאָגאַר וויא אויף גלייכע מענשען ?

ביסלעכווייז ווערען אָבער דיא בעציהונגען פון דיא ווייסע צו דיא שוואַרצע דאָך בעסער און מענשליכער. יעדענפאַלס קען שוין דורך דעם קיינמאָל ניט קומען צו צערשפליטערונגען און שפאַלטונגען אין אונזער רעפובליק. אין דיא 40 יאָהר, וועלכע טהיילען אונז אָפּ (דיעזע צייל ען ווערען געשריבען צו ענדע פון 1910) פון דיעזער פעראייניגונג נאָך דעם גרעסטען בירגער קריעג, וואָס האָט ווען פאַ־סירט אין דער וועלט, זיינען דיא פעראייניגטע שטאַאטען וואונדערבאַר שנעל געוואַקסען אין בעפלקערונג, אין אינדוסטריע און אין מאַכט. דיא וועסטליכע טהיילען פון אונזער לאַנד זיינען מערקווירדיג שנעל בעפעלקערט געוואָרען נאָך דער ענטדעקונג פון גאָלד אין קאַליפאָרניאַ (אין 1848) און בעזאָנדערס נאָכדעם, וויא דיא פאַסיפיק ריילראָוד, דיא ערשטע פון דיא אייזענבאַהן־ליניען, וואָס ציהען זיך איבער דיא גאַנצע ברייט פון אונזער לאַנד ביז דיא ברעגען פון פּאַ־סיפישען אָקעאַן, איז געענדיגט געוואָרען אין 1869.

דאָס איז שוין געשעהען אונטער דער ערשטער פּרעזידענטשאַפט פון גע־נעראַל יוליסעס גראַנט. דער אונגעהייערער ערפאָלג פון דיעזער אייזענבאַהן־ליניע האָט אַרויסגערופען אַ פיעבערהאַפטע יאָגענעס צו בויען נאָך אייזענבאַהנען, וואָס האָט וויעדער געפיהרט צו אַנדערע זעהר גרויסע אונטערנעהמונגען און אויפגעבלאָזענע ספּעקולאַציאָנען. דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, דאָס אין 1873 האָט אונזער לאַנד דורכגעמאַכט איינעם פון דיא ערגסטע און שווערסטע פינאַנץ־קריזיסען. אפילו דיא נאַציאָנאַלע רעגיערונג איז דאַן געווען אין אַ פינאַנציעלער פערלעגענהייט און האָט אויך געמוזט אָבלייגען דיא צאַהלונגען פון דיא נאַציאָנאַלע שולדען, וועלכע זיינען אונגעהייער גרויס געוואָרען דורך דעם בירגער קריעג. אַ סך מענשען זיינען דאַן רואינירט געוואָרען ; אָבער אין עטליכע יאָהר אַרום האָבען זיך וויעדער אָנגעפאַנגען גוטע צייטען אין דער אינ־דוסטריע און אין האַנדעל פון אונזער רעפובליק.

יעדענפאַלס האָט דיא פינאַנציעלע פּאַניקע פון 1873 ניט געשטערט צו פייע־רען דעם 100־יעהריגען יובילעאום פון דער אונאַבהענגיגקייט פון יונייטעד סטייטס אויך מיט אַ וועלט־אויסשטעלונג. דיעזער גרויסער נאַציאָנאַלער יום טוב איז געפייערט געוואָרען אונטער גראַנט'ס צווייטע פּרעזידענטשאַפט. דיא אויסשטעלונג, וועלכע איז אַראַנזשירט געוואָרען אין פערמאָונט פּאַרק, פילאַ־דעלפיאַ, אין 1876 און אויף וועלכער אַלע ציוויליזירטע נאַציאָנען זיינען געווען פערטראָטען, האָט בעזאָנדערס געצייגט, וואָס פאַר אַ ריזיגען פּאָרמשריט אונזער

רעפּובליק האָט געמאַכט אין הונדערט יאָהר און וויא גרויס עס זיינען דער אונטערנעהמונגס־גייסט און דיא ערפינדערישע פעהיגקייטען פון איהרע בירגער.

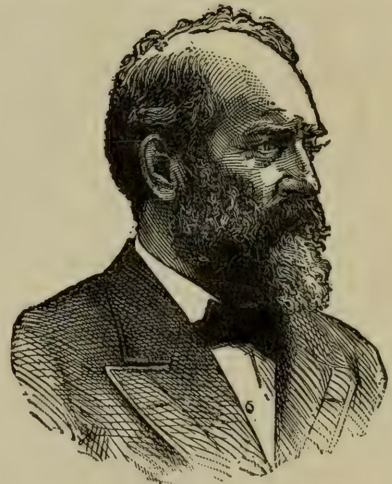
וויא פערשטאַרקט עס זיינען אויך געוואָרען דיא געפיהלען פון איינינקייט אין גאַנצען לאַנד, ניט אַכטענדיג אויף דעם לאַנגען בירגער קריעג און זיינע נאָך לענגערע צרה׳דיגע נאָכוועהענעסען אין דיא זידליכע שטאַאטען, האָט זיך אויך אַרויסגעוויזען ביי אַן אַנדער פּאַסירונג אין דעם זעלבען יובילעאום־יאָהר. דיא דאָזיגע פּאַסירונג איז געווען דיא ערוועהלונג פון רוטהערפאָרד העיז אין 1876 אַלס פּרעזידענט. ער איז אַפּילו געווען דער קאַנדידאַט פון דער זיעגרייכער רעפּובליקאַנישער פּאַרטיי, דאָך האָט ער געקראָגען בלויז מיט איין עלעקטאָראל וואָט מעהר פאַר זיין געגנער, סעמיועל טילדען, דעם קאַנדידאַט פון דער בעזיעגטער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי.

דיא דעמאָקראַטען האָבען גע׳טענה׳ט, אַז מען האָט זיי בעשווינדעלט, אַז אין דער ווירקליכקייט האָט זייער קאַנדידאַט געקראָגען דיא מאַיאָריטעט. אַזאַ שטרייט־פראַגע איז נאָך ניט פאָרגעקומען זייט אונזער רעפּובליק עקזיסטירט און וועט אויך קיינמאָל ניט פאָרקומען אין דער צוקונפט, ווייל מען האָט שפּעטער אָנגענומען געוויסע פּונקטען געגען אַזעלכע פּלאָנטערס ביי דיא וואַהלען פון אַ פּרעזידענט. דאַן האָט עס אַזוי אויפגערעגט דאָס גאַנצע פאָלק, בעזאָנדערס דיא זידליכע שטאַאטען, אַז מען האָט אָנגעפאַנגען זיך צו שרעקען פאַר אַ נייעם בירגער קריעג. גליקליכערווייזע איז מען אָבער נאָר אָבגעקומען מיט׳ן שרעק. דער געפעהרליכער שטרייט האָט זיך געענדיגט בשלום דורך אַ בעשלוס פון קאָנגרעס, אַז מען זאָל דיא ענטשיידונג איבערלאָזען צו אַ ספּעציעלער עלעקטאָראל קאָמיסיאָן, וועלכע איז בעשטאַנען פון 10 מיטגלידער פון קאָנגרעס און פון 5 ריכטער פון יונייטעד סטייטס סופּרים קאָרט, דעם העכסטען געריכט אין אונזער רעפּובליק. דיעזע קאָמיסיאָן האָט מיט 8 שטימען געגען 7 ענטשיעדען צו גונסטען פון דעם רעפּובליקאַנישען קאַנדידאַט.

דער עולם האָט זיך דאַן בערוהיגט, און אַזוי וויא פּרעזידענט העיז האָט גראַדע געזוכט צו קריגען חן אין דיא אויגען פון דיא סאָטהערנערס, האָט ער טאַקע געקענט פיעל גוטעס אויפטהאָן פאַר׳ן לאַנד. איינער פון דיא ערשטע און וויכטיגסטע אַקטען פון זיין פּרעזידענטשאַפט איז געווען צוריקצורופען פון די זידליכע סטייטס דיא סאָלדאַטען פון דער יונייטעד סטייטס אַרמעע, וועלכע זיינען דאָרטען אָנגעהאַלטען געוואָרען דיא גאַנצע צייט פון דער "רעקאָנסטראָקשאָן", אום דיא בעזיעגטע זאָלען בעסער פאָלגען דיא בעשליסע פון קאָנגרעס און אויספיהרען דיא קאָנסטיטוציאָנעלע אַמענדמענטס מכח דיא בעפרייטע שקלאַווען. פּרעזידענט העיז האָט ערקלערט, אַז דיא וואונדען פון דעם בירגער קריעג וועלען קיינמאָל ניט פערהיילט ווערען, אויב מען וועט ניט אויפהערען צו קאָמאַנדעווען אין דיא זידליכע סטייטס דורך בעפעהלען פון וואַשינגטאָן.

אַזוי האָט זיך עס טאַקע אויסגעלאָזען; אָבער דיא רעזולטאַטען דערפון זיינען געווען זעהר טרויעריגע פאַר דיא "פריעדמען". אַזוי שנעל וויא דיא יונייטעד סטייטס סאָלדאַטען האָבען זיך צוריקגעצויגען פון דער סאוטה, האָבען דיא ווייסע פערכאַפּט מיט געוואַלט דיא פּאָליטישע מאַכט אין דיא לעדזשיסלייטשורס און האָבען פערקירצט דיא בירגער־רעכטע און אפילו דיא לעבענס פון דיא געוועזענע שקלאַווען. מען מעג בכלל זאָגען, אַז דיא פעראייניגונג צווישען דיא נאָרדליכע און זידליכע שטאַאַטען איז אַלץ פעסטער געוואָרען, וואָס ווייניגער דיא ווייסע האָבען זיך געקימערט וועגען דיא פּאָליטישע רעכטע פון דיא שוואַרצע.

דער נעכסטער פּרעזידענט, דער צוואַנציגסטער זייט דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, איז געווען דזשעימס א. גאַרפיעלד, ווידער אַ רעפּובליקאַנער. נאָר אַ מערדערישע האַנד האָט געמאַכט אַ סוף פון זיין לעבען זעקס מאָנאַט נאָך זיין אינאָגיורייישאָן אָדער אינסטאַלירונג אין 1881. ער איז דערשאָסען געוואָרען פון אַ געוויסען גיטאָ, וואָס איז געווען אונצופריעדען, וואַרום מען האָט איהם ניט געגעבען אַ רעגיערונגס־שטעלע. דאַן איז וויים־פּרעזידענט אַרטהור, אויך אַ רעפּובליקאַנער, געבליבען פּרעזידענט ביז צו ענדע פון דעם געזעצליכען טערמין אין 1885.

דזשעימס גארפיעלד.

אַזוי זיינען פאַריבער 20 יאָהר זייט דעם טראַגישען טויט פון אייברעהעם לינקאָלן און דעם סוף פון בירגער קריעג. אין דיזען פינפצעהן יאהרהונדערט איז דיא רעגיערונגס־מאַכט געלעגען אין דיא הענד פון דער רעפּובליקאַנער פּאַרטיי, ווייל זיא האָט ניט נור געראַטעט דיא רעפּובליק פון אַ צערשפּליטערונג דורך דיא נעגער־שקלאַווערייי און דיא פּרעטענזיעס פון דיא זידליכע שטאַאַטען צו קענען אַרויסטרעטען פון פערבאַנד, ווען זיי וועלען עס נאָר אַזוי בעשטימען; זאָנדערן זיא האָט אויך פערטראָטען דיא פּאָליטישע און עקאָנאָמישע שטרעבונגען פון אַמעריקאַנער פּאָלק. נאָר ביסלעכווייז איז אַלץ געשטיגען דיא אונצופריעדענהייט מיט איהר פּאָליטיק און ספּעציעל מיט איהרע צו הויכע טאַריפען און אָבצאָהלונגען אויף סחורות פון אויסלאַנד. מיר ווייסען שוין, אַז דיא נאָרדליכע שטאַאַטען האָבען איינגעפיהרט אַ שטאַרקע פּראָטעקציאָן פאַר זייערע ניי־געבאָרענע אינדוסטריען געגען דעם ווילען פון דיא זידליכע שטאַאַטען; אָבער אין אונזערע צייטען, ווען דיא אַמעריקאַנער אינדוסטריע איז אַזוי ריזיג אויפגעוואַקסען, אַז מיט פיעלע אַמע־

דיקאַנער סחורות קען מען שוין קאָנקורירען אפילו אין אייראָפּאַ גופא, ווערט אַלץ גרעסער דער פערלאַנג ווייניגסטענס פאַר דיא פערקלענערונג פון דיא טאַריפען.

דאָס האָט שליסליך געפיהרט דערצו, אַז אין 1884 איז אַ דעמאָקראַטישער פּרעזידענט ערוועהלט געוואָרען, נעמליך: גראָווער קליוולענד. איינע פון זיינע וויכטיגסטע אויפטואונגען איז געווען דיא פערבעסערונג פון דער זאָגענאַנטער "סיוויל־סערוויס רעפאָרם", וועלכע מען האָט אָנגעפאַנגען ערנסט נאָכדעם וויא דער רעפּובליקאַנער פּרעזידענט גאַרפיעלד איז דערשאָסען געוואָרען אין 1881 פון אַן אונצופריעדענעם אָפּיס־זוכער.

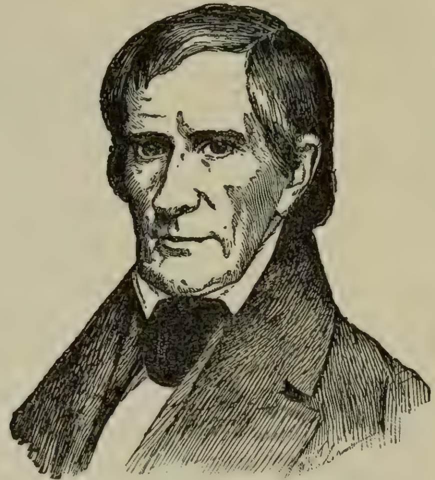

גראווער קליוולענד.

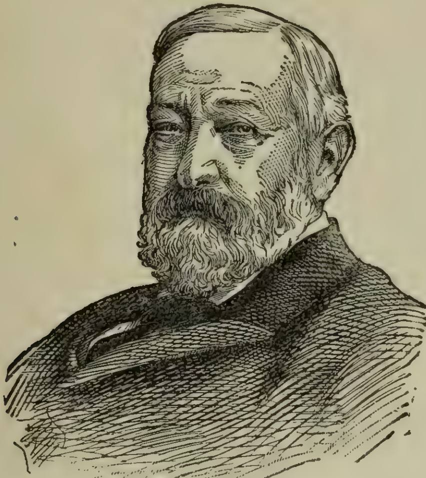
דיא סיוויל־סערוויס (בירגער־דיענסט) רעפאָרם בעשטעהט אין דעם, דאָס דיא רעגירונגס־בעאַמטע דאַרפען אויסהאַלטען געוויסע עקזאַמענס, אום צו קענען קריגען שטעלען. דער צוועק דערפון איז ניט נאָר צו האָבען פעהיגערע און פאַסענדערע בעאַמטע, זאָנדערן אָנצוהאַלטען מעהר עהרליכקייט אין דיא רעגירונגס־קרייזען און אָוועקצונעהמען ביי דיא מיטגליעדער פון קאָנגרעס און ביי איינפלוסרייכע פּאָליטיקער זייער מעגליכקייט צו פערשאַפען שטעלען פאַר זייערע פערוואַנדטע, פריינדע און העלפערס. דאָס איז געווען אַ העכסט וויכטיגער שריט אין דעם קאַמפּף געגען דיא זאָ־גענאַנטע "ספּאָיל (רויב)־סיסטעם", דאָס הייסט: געגען דעם אַלטען מנהג צו פערטהיילען דיא רעגירונגס־שטעלען נאָר צווישען דיא אנהענגער און נאָכשלעפּער פון דער זיעגרייכער פּאַרטיי.

ביי דיא נעכסטע וואַהלען איז אָבער דיא רעפּובליקאַנער געלונגען צו ערוועהלען זייער פּרעזידענט אין דער פּערזאָן פון בענדזשאַמין העריסאָן, אַן אור־אייניקעל פון דעם גענעראַל העררימאָן, וועלכער איז געווען פּרעזידענט אין 1841. אונטער זיין אַדמיניסטראַציאָן האָבען דיא רעפּובליקאַנער דורכגעפיהרט אין 1890 דעם זאָגענאַנטען "מעקינלי טאַריף־ביל", וועלכער האָט בעשטימט אַזעלכע הויכע טאַריפען, אַז דאָס האָט אַרויסגערופען אַן אונצופריעדענהייט אפילו אין דיא נאָרדליכע שטאַאטען און האָט שליסליך געפיהרט צו אַ צווייטען זיעג פון דעמאָקראַטישען פּרעזידענט־קאַנדידאַט גראָווער קליוולענד אין 1892.

דער "מעקינלי טאַריף־ביל" איז דאַן געענדערט געוואָרען נאָך אַ לאַנגען און ביטערען פּאַרטיי־שטרייט אין קאָנגרעס (אין 1894). מען האָט איינגע־

פיהרט דעם זאָ־גענאַנטען "ווילסאָן טאַריף־ביל", וועלכער האָט פערקלענערט דורכשניטליך דיא אָבצאָהלונגען אויף 25 פראָצענט. האָליז, וואָל און זאַלץ זיינען געשטעלט געוואָרען אויף דער "פרייער ליסטע", דאָס הייסט: מען האָט געמענט אימפּאָרטירען דיעזע אַרטיקלען אָהן שום אָבצאָהלונגען. אין דעם זעל־בען ביל האָט מען אויך אַריינגעשטעלט אַ זעהר וויכטיגען פּונקט געגען דיא "טראָסטס" אָדער גרויסע קאָמבינאַציאָנען פון קאַפּיטאַל צו קאָנטראָלירען דיא אינדוסטריען און דעם האַנדעל און צו בעשרענקען אַזוי דיא פרייע קאָנקורענץ.

גענעראַל וויליאַם העררישאָן, פּרעזי־דענט אין 1841.

בענדזשאַמין העררישאָן, פּרעזידענט פון 1889 ביז 1893.

נאָר דער דאָזיגער טאַריף־ביל האָט נאָך וועניגער צופריעדענגעשטעלט דאָס פאָלק, וויא דער מעקינלי טאַריף־ביל. אין 1893 האָט גראַדע אויסגע־בראָכען אַן אינדוסטריעלער קריזיס. אַ סך פאַבריקען זיינען געשלאָסען גע־וואָרען, און מאַסען אַרבייטער זיינען געבליבען אָהן בעשעפטיגונג.

איידער מען האָט אָנגעפאַנגען צו פיהלען דעם ביטערען קריזיס פון 1893, האָט עס אויסגעזעהען גאָר יום־טוב'דיג. מען האָט גראַדע געפייערט דעם 400־יעהריגען יובילעאום פון דער ענטדעקונג פון אַמעריקאַ דורך קריסטאָפער קאָלומבוס. אין שיקאַגאָ איז לכבוד דיעזען גרויסען יום טוב געווען אַ גרויסע און גלענצענדע וועלט־אויסשטעלונג, וועלכע איז ערעפענט געוואָרען פון פּרע־זידענט קליוולענד.

נאָר אַן עקאָנאָמישען קריזיס איז שווער, אויב ניט אונמעגליך אָבצוהאַלטען מיט קינסטליכע מיטלען, דאַרונטער אויך מיט וועלט־אויסשטעלונגען. דיא "שלעכטע צייטען" זיינען געקומען אין 1893 דורך עקאָנאָמישע אורזאַכען,

וויא דיא פריהערדיגע אינדוסטריעלע און פינאנציעלע קריזיסען אין אונזער לאנד אדער אין אייראפעאישע לענדער און וויא דער שפעטערדיגער, דערוויילע דער לעצטער קריזיס, נעמליך: דיא פינאנציעלע פאניקע אין 1907 בשעת טהעא־דאר רוזוועלט איז צום צווייטען מאל געווען פרעזידענט.

אבער דיא מאסען פון פאלק האבען געגלויבט, אז אין יענעם קריזיס איז נאר שולדיג געווען דיא דעמאקראטישע אדמיניסטראציאן מיט איהר ווילסאן טאריף־ביל. דארום האבען טאקע א סך בירגער געשטימט ביי דיא נעכסטע פרעזידענט־וואהלען געגען דיא דעמאקראטען, אבגעזעהען פון אירגענד וועלכע אנדערע לאנד־פראגען אדער "אישוס", וויא מען רופט עס אויף דעם פאליטישען לשון אין יונייטעד סטייטס. נאך עד היום איז צוליעב דעם זעהר שטארק פער־ברייטעט א גלויבען אין אמעריקאנער פאלק, אז אונטער א דעמאקראטישער אדמיניסטראציאן מוזען קומען שלעכטע צייטען אדער קריזיסען אין דיא גע־שעפטען.

נאר צו ענדע פון קליוולענד'ס צווייטע פרעזידענטשאפט האט עס זיך בע־זאנדערס געקאכט אין גאנצען לאנד מיט אן אנדער פראגע — מיט דער בעריהמ־טער זילבער־געלד־פראגע, "דהי פרי־סילווער אישו". דיא דעמאקראטישע פאר־טיי האט שליסליך אריינגענומען אין איהר פראגראם אדער פלאטפארם דיא פארדערונג פון א ראדיקאלער דריטער פארטיי, וועלכע האט געקראגען דעם נאמען "פיפלס (פאלקס) פארטי", און אויך פון מאנכע וועסטליכע סטייטס, דאס מען זאל ערלויבען יעדען איינעם צו בעקומען פאר זיין זילבער אזוי פיעל זילבערנע דאלערס, וויפיעל עס וועט וועגען לויט נאך דער געזעצליך בעשטימטער פראפארציע פון "סיקסטין טו וואן", דאס הייסט 16 אונציעס אדער פונט זילבער פאר איין אונציע אדער איין פונט גאלד.

דער מארקעט־פרייז פון דעם מעטאל זילבער איז אבער דאן בעדייטענד קלענער געווען וויא לויט דיעזער פראפארציע. דיא וואג פון זילבער אין א זילבערנעם דאלאר איז אין דער ווירקליכקייט ניט ווערטה געווען אפילו א העלפט (דאס הייסט, ניט מעהר פון 50 סענט) אין גאלד. נאר דיא אנהענגער פון דער פרייער זילבער־געלד מאכעריי האבען זיך איינגערעדט און אויך גע־וואלט איינרעדען דיא מאסען פון אמעריקאנער פאלק, אז מען קען קינסטליך, דורך געוויסע געזעץ־פראיעקטען, הויבען דעם פרייז פון זילבער.

אלס איהר קאנדידאט פאר פרעזידענט און קעמפפער פאר "פרי סילווער" האט דיא דעמאקראטישע פארטיי ארויסגעשטעלט אין 1896 דעם זעהר טאלענט־פאלען רעדנער וויליאם דזשענינגס ברייען פון סטייט נעבראסקא.

דיא רעפובליקאנישע פארטיי האט זיך ערקלערט געגען "פרי־סילווער" און נאר פאר דעם "גאלד סטענדערד" (דאס מיינט, אז נאר גאלד זאל זיין די מאס פון געלד). דערפאר האבען דיא רעפובליקאנער דאן געקראגען דיא צונעמענעס

"גאָלד באָגס". זייער קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט איז געווען וויליאַם מעק־קינלי, דער פאַטער פון דעם בעריהמטען טאַריף־ביל, וועלכער האָט געטראָגען זיין נאָמען.

דער קאַמפּף פאַר, זאָ צו זאָגען, "ביליגע געלד" איז ניט געווען אַ נייער אין 1896. דיא אייגענטהימער פון דיא זילבער־מינען אין דיא וועסטליכע שטאַאטען און טעריטאָריעס האָבען שוין אין דיא 70־ער יאָהרען זיך אָנגעכאַפּט אָן דיא איינגעבילדעטע גליקען פון "פרייע און אונבעשרענקטע זילבער־געלד". עס האָט זיך דאַן געגרינדעט אין לאַנד מיט זילבער־דאָלערס, וועלכע מען האָט גערופען "דיא דאָלאַרס פון אונזערע פאָטערס", נאָך אפשר מעהר, וויא אין 1896 בשעת ברייען איז צום ערשטען מאָל "געלאָפען" פאַר פרעזידענט פון יונייטעד סטייטס און איז שיער ניט ערוועהלט געוואָרען.

אין 1874 איז אויפגעקומען אַ נייע פּאָליטישע פּאַרטיי, וועלכע איז פערצייכענט געוואָרען אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס מיט'ן נאָמען "גרינבעק פּאַרטיי". דאָס מיינט אייגענטליך "אַסיגנאַציע־פּאַרטיי". אין דער צייט פון דעם בירגער קריעג האָט דיא רעגיערונג אַרויסגעלאָזען אַ מאַסע אַסיגנאַציעס, אום דערמיט צו קענען צאָהלען שולדען. דיא דאָזיגע אַסיגנאַציעס האָט מען גערופען "גרינבעקס", ווייל זייערע, זאָ צו זאָגען, רוקענס זיינען געווען געדרוקט מיט גרינע פאַרב. זייער קורס אָדער זייער ווערטה אין גאָלד איז נאַטירליך אַלץ מעהר געפאַלען, וואָס מעהר דיא רעגיערונג האָט זיי געדרוקט. אַרום 1864 האָט מען געמוזט געבען דריי "גרינבעקס" פאַר איין גאָלד־דאָלאַר.

קורץ, עס האָט זיך אין יונייטעד סטייטס ווידערהאָלט דיא זעלבע געשיכטע מיט אַסיגנאַציעס, וויא אין אַנדערע לענדער. דיא געשיכטע פון פינאַנצען איז פול מיטביישפּיעלען, וויא רעגיערונגען האָבען אַליין אַרויסגערופען פינאַנציעלע קראַכען, ווייל זיי האָבען ניט געוואָלט זיך רעכענען מיט דיא עקאָנאָמישע געזעצע און האָבען געמיינט, אַז זיי קענען קינסטליך אָנהאַלטען זייער געפאַלענעם קרעדיט און פשוט "שאַפען" געלד. מען דאַרף קיין מאָל ניט פערגעסען, אַז דער שטעמפּעל פון אַ רעגיערונג אויף אַן אַסיגנאַציע קען ניט האָבען אַ געלד־ווערטה זאָלאַנג דיא רעגיערונג האָט ניט גענוג גאָלד אויסצוקויפען צו יעדער צייט איהרע קרעדיט־פּאַפּיערען. זאָל, למשל, דיא רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס היינט אויפהערען אויסצובייטען פּאַפּיער־געלד אויף גאָלד, וועלען אַלע אונזערע פּאַפּיערענע דאָלאַרס באַלד פערלירען אירגענד וועלכען ווערטה.

נאָר נאָך דעם גרויסען קריזיס פון 1873, וועלכער איז שוין אויבען דערמאָהנט געוואָרען, האָט עס אַזוי געקראַכט, אַז מען האָט זיך איינגעבילדעט, דאָס מיט אַסיגנאַציעס וועט מען קענען שנעלער פּטור ווערען פון זיינע נאָכוועהענעסען. איינער פון דיא פּונקטען פון דער פּלאַטפאָרם אָדער פּראָגראַם פון דער "גרינבעק פּאַרטיי" האָט געלויטעט, אַז דיא נאַציאָנאַלע רעגיערונג זאָל

ארויסלאָזען אַסיגנאַציעס, "בעגרינדעט אויף דעם עהרען־וואָרט און אויף די רעסורסען פון דער נאַציאָן". דאָס וואָלט געווען אויסגעצייכענט, ווען אויך אויסלענדער וואָלטען זיך דארויף פערלאָזען און וואָלטען אָנגענומען אזעלכע אַסיגנאַציעס פונקט וויא גאָלד.

אין זומער פון 1876 האָט דיעזע זעהר קוריעזע פּאַרטיי אָבגעהאַלטען אַ קאָנווענציאָן אין אינדיאַנאַפּאָליס און האָט נאָמינירט איהרע אייגענע קאַנדידאַטען פאַר פּרעזידענט און וויס־פּרעזידענט (זיי האָבען דאַן געצויגען קנאַפּע 82 טויזענד שטימען). נאָכהער האָבען זיך דיא "גרינבעקערס" פעראייניגט מיט אַ געוויסער "לייבאָר רעפאָרם פּאַרטי", וועלכע האָבען צוזאַמען געצויגען אין 1878 ביז צו אַ מיליאָן שטימען און האָבען אויסגעוועהלט 14 פערטרעטער אין קאָנגרעס.

אין דיא 80־ער יאָהרען איז דיא "גרינבעק פּאַרטי" צופאַלען געוואָרען. נאָר אַ גרויסער טהייל פון איהרע מיטגליעדער איז צוגעשטאַנען צו דער אויבען דערמאָנטער "פּיפּלס פּאַרטי", וועלכע איז געגרינדעט געוואָרען אין 1891 און וועלכע איז עס צוזאַמענגעשמאָלצען געוואָרען מיט דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין 1896, ווען ברייען איז נאָמינירט געוואָרען פאַר פּרעזידענט מיט דעם זילבערנעם קריעגס־געשריי: "סיקסטין טו וואָן".

מיר זעהען אַלזאָ, אַז דער קאַמפּף פאַר "פרי סילווער מאָני" אָדער בכלל פאַר "ביליגע געלד", צי אין דער געשטאַלט פון אַסיגנאַציעס צי אין דער געשטאַלט פון זילבערנע דאָלאַרס, האָט זיך געצויגען אַ פערטעל יאהרהונדערט. עס קען זיין, אַז ער וואָלט שטילערהייט אויסגעגאַנגען, ווען אין 1893 וואָלט ניט פּאַסירט אַן אַנדער עקאָנאָמישער קריזיס. דאָס האָט אָבגעלעבט דיא אַמאָליגע "גרינבעקערס" און בכלל דיא יעניגע, וואָס האָבען זיך ניט געוואָלט בוקען צום "גאָלדענעם קרייץ" אָדער צו דער "גאָלדענער קאַלב", וויא מען האָט דאַן גערופען דעם "גאָלד סטענדערד". זיי האָבען דאַן אָנגעפאַנגען צו פאָרדערען, אַז מען זאָל פּרעגען אָדער שטעמפּלען זילבער־דאָלאַרס אין דער פּראָפּאָרציע פון "16 צו 1" גאָר אָהן שום גרענעץ — אָט וויפיעל זילבער איינער זאָל ניט ברייננגען אין דער יונייטעד סטייטס טרעזשורי (שאַץ־אמט, קאזנא), זאָל מען איהם גלייך אָבצעהלען זילבערנע דאָלאַרס נאָך דער וואָג פון זיין זילבער (אַראָפּרעכענענדיג נאַטירליך אַ גאַנץ קליינעם פּראָצענט פאַר דיא קאָסטען פון שמעלצען און שטעמפּלען דיא זילבערנע דאָלאַרס).

דער רעזולטאַט פון דיא וואהלען אין 1896 איז געווען, אַז דיא "גאָלד באָגס" אָדער דיא רעפּובליקאַנער צוזאַמען מיט דיא "גאָלד־דעמאָקראַטען" אָדער קליוולענדיסטען האָבען בעזיעגט דיא "זילבער־דעמאָקראַטען" אָדער ברייענים־טען. דיא "פּרי־סילווער" בעוועגונג איז זייט דאַן אַלײן שוואַכער געוואָרען, און

היינט איז זיא שוין, מעג מען זאָגען, אין גאַנצען אָבגעשטאָרבען און אויף בע־גראָבען געוואָרען. גאָלד זיצט אַליין אויף דעם געלד־טראָן אַזוי פעסט אין אונ־זער רעפּובליק, וויא אין ענגלאַנד, פראַנקרייך, דייטשלאַנד און בכלל אין אַלע ציוויליזירטע לענדער. זילבער איז היינט ניט מעהר יחסן פאַר אירגענד וועלכע אַנדערע סחורות אויף דעם וועלט־מארקעט. דיא אַלוועלטליכע מאָס פון געלד איז נור גאָלד.

צוועלפטער קאַפּיטעל.

פון דער מלחמה מיט שפּאַניען ביז אונזערע טעג

צו דער צייט, ווען וויליאם מעק־קינלי איז געוואָרען פּרעזידענט, האָט עס זיך אויך גערודערט אין גאַנצען לאַנד מיט אַן אויפשטאַנד אין קובאַ געגען דיא שפּאַנישע הערשאַפט. דאָס גאַנצע אַמעריקאַנער פאָלק האָט אין העכסטען גראַד סימפּאַטיזירט מיט דיא קובאַנער, וועלכע האָבען יאָהרען לאַנג געפיהרט אַן אונגלייכען קאַמפּף מיט דיא שפּאַניער. דערצו נאָך האָבען דיא האַנדעלס־אינטערעסען פון אונזער רעפּובליק זעהר פיעל געליטען דורך דיא שטענדיגע אונרוהען און בלוט־פערגיסונגען אויף דיזען גרעסטען און רייכסטען פון אַלע וועסט־אינדישע אָדער אַנטילען אינזלען. פיעלע צוקער־פּלאַנטאַציעס, וועלכע האָבען געהערט צו אַמעריקאַנער בירגער און קאָמפּאַניעס, זיינען אויך פערניכטעט געוואָרען דורך דעם אויפשטאַנד.

וויליאם מעק־קינלי.

דיא לאַגע פון קובאַ איז צו ענדע פון 19טען יאהרהונדערט געוואָרען אַזאַ שרעקליכע, אַז דיא רעגיערונג פון דיא פעראייניגטע שטאַאטען האָט זיך געמוזט אריינמישען אין נאָמען פון מענשליכקייט, פון אָרדנונג און פון דיא אינטערעסען פון האַנדעל און אינדוסטריע. וואָס לענגער דער אויפשטאַנד האָט זיך געצויגען אין קובאַ, איז אַלץ קלאָרער געוואָרען, אז ער וועט זיך ענדיגען אָדער מיט דער בעפרייאונג אָדער פשוט מיט דער אויסראָטונג פון קובאַנער פאָלק.

ארום 1898 האָט עס גראַדע געהאַלטען דערביי, אַז דיא שפּאַנישע אַרמעע אינטער דער קאָמאַנדע פון דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר ווייַלער וועט טאַקע אויסראָטען דיא גאַנצע בעפעלקערונג, מייסטענס נעגערן און מולאַטען.

דער קאַמפּף איז געפיהרט געוואָרען מיט ווילדע רציחות פוןביידע זייטען. די קובאַנער רעוואָלוציאָנערען האָבען געשוואָרען, אַז זיי ווע̇לען ניט אוועק־לייגען די געוועהר ביז זיי וועלען ניט פערי̇אָגען די שפּאַנישע טיראַנען און גרינדען אַן אונאַבהענגיגע רעפּובליק, און די שפּאַנישע רעגיערונג האָט זיך מיט אַ בלינדען צאָרן איינגעשפּאַרט ניט נאָכצוגעבען אפילו גאַנץ מעסיגע פּאָרדערונגען וועגען זעלבסט־פערוואַלטונג. די שפּאַניער האָבען ניט געזעהן אָדער ניט געוואָלט זעהען אין זייער עקשנות, אַז זיי וועלען שליסליך פערלירען קובאַ אזוי וויא זיי האָבען פערלאָרען אַלע אַנדערע זייערע קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט, אויב זיי וועלען ניט בעצייטענס נאָכגעבען.

אין אָנפאַנג פון 19טען יאהרהונדערט האָט שפּאַניען נאָך אָנגעהאַלטען איהר ריזיגע קאָלאָניאַלע אימפּעריע אין דער נייער וועלט. די שפּאַנישע מלכים פלעגען זיך בעריהמען, אַז אין "זייער קאָלאָניאַלער אימפּעריע געהט די זון קיינמאָל ניט אונטער", אַזוי וויא אין אונזערע צייטען בעריהמען זיך די ענגלענדער מיט זייער קאָלאָניאַלער אימפּעריע. דאָס איז טאַקע געוועזן ריכטיג. נאָר אין אַ קורצער צייט האָט שפּאַניען פערלאָרען איין קאָלאָניע נאָך דער אַנדע־רער אין דער נייער וועלט, אַלץ ווייל איהרע הערשער האָבען ניט פערשטאַ־נען, וויא צו בעפרידיגען די גערעכטע פאָדערונגען פון די קאָלאָניסטען. זיא איז געבליבען בלויז מיט די אינזלען קובאַ און פּאָרטאָ ריקאָ אין דער נייער וועלט און מיט די פיליפּינען אין אַזיען, ווייל די בעפעלקערונגען דאָרטען האָבען אַליין ניט געקענט אָרונטערשליידערען פון זיך דעם שפּאַני־שען יאָך.

וואָס אַנבעלאַנגט צו קובאַ, זאָ האָט מען אין יונייטעד סטייטס שוין פון לאַנג געקוקט אויף דיעזען "פּערל פון די אַנטילען", וויא אויף אַ טהייל פון אונזער רעפּובליק. אין 1845 האָט די אַמעריקאַנער רעגיערונג פּאָרגעשלאָגען 100 מיליאָן דאָלאַר דער שפּאַנישער רעגיערונג פאַר קובאַ. די זידליכע שטאַא־טען האָבען דאַן געוואָלט אַריינקריגען דיעזען אינזעל, וואָס איז אַזוי גרויס וויא פּענסלווייניאַ, אום דורך דעם צו פערשטאַרקען זייער פּאָזיציאָן געגען די נאָרד־ליכע שטאַאטען און בכלל געגען די אַבאָליציאָניסטען. די שפּאַנישע רע־גיערונג האָט זיך אָבער ענטשיעדען ענטזאַגט פון דיעזען מסחר. פון די זידלי־כע שטאַאטען האָט מען נאָכהער אַרויסגעשיקט עטליכע געהיימע עקספּעדיציעס אין קובאַ, אום אַרויסצורופען אַן אויפשטאַנד געגען די שפּאַנישע הערשער און אַזוי צו פערכאַפּען דעם אינזעל. אָבער דאָס איז דאַן ניט געלונגען. די נאָרדליכע שטאַאטען זיינען יעדענפאַלס געווען ענטשיעדען געגען אַן אָבקויפונג אָדער פערכאַפּונג פון קובאַ, ווייל זיי האָבען ניט געוואָלט פערשטאַרקען די שוואַרצע שקלאַווערייַ אין יונייטעד סטייטס.

אין 1868 האָט אויסגעבראָכען אַ בעזאָנדערס גרויסער אויפשטאַנד אין

קובא. אָבוואָהל דער דאָזיגער אויפשטאנד האָט זיך געצויגען א יאָהר צעהן, האָט זיך אונזער רעפּובליק פערהעלטניסמעסיג ווייניג אריינגעמישט דאן, ווייל זיא האָט געהאט גענוג אייגענע צרות נאָך דעם בירגער קריעג. נאָר צום סוף פון לעצטען יאהרהונדערט האָט דיא אַמעריקאַנער נאַציאָן אָנגעפאנגען אַלין שאַר־פער צו פאָרדערען, אַז מען זאָל זיך אריינמישען און ענדליך אין גאַנצען בע־פרייען קובאַ, ווען עס וועט אפילו אויסקומען צו פיהרען דעריבער אַ מלחמה מיט שפּאַניען.

פרעזידענט מעק־קינלי האָט אויך זעהר שטארק סימפאַטיזירט מיט דיא קובאַנער, אָבער ער האָט דאָך ניט געוואָלט נעהמען אויף זיך דיא שווערע פער־אַנטוואָרטליכקייט פאַר אַ מלחמה אפילו מיט אַזאַ שוואַכער אייראָפּעאישער מאַכט וויא שפּאַניען. ער האָט אַלין געהאָפט, אַז מען וועט וויא עס איז קענען קומען צו אַ פערשטענדיגונג מיט דער שפּאַנישער רעגיערונג פון איין זייט און מיט דיא קובאַנער רעוואָלוציאָנערען פון דער אַנדער זייט. ער האָט גערעכענט, אַז דיא שפּאַנישע רעגיערונג וועט שליסליך צושטימען, דאָס קובאַ זאָל קריגען אָטאָנאָמיע. עס איז זעהר מעגליך אַז קובאַ וואָלט נאָך ביז היינט צו טאָג געבליבען אַ שפּאַנישע קאָלאָניע, אויב דיא שפּאַנישע רעגיערונג וואָלט בעצייטענס געפאָלגט דעם גוטען ראַטה פון דער אַמעריקאַנער רעגיערונג; אָבער גראַדע האָט געטראָפען עטוואַס גאַנץ אונגעוועהנליכעס, וואָס האָט צוקלאַפּט אַלע פריעדליכע רעכנונגען און געטריבען צו אַ מלחמה מיט דער קראַפט פון אַ וויל־דען שטורמווינד.

דאָס איז געווען דיא עקספּלאָזיאָן פון דער אַמעריקאַנער שלאַכט־שיף "מעין" אין דעם האַפען פון האַוואַנאַ אין דער נאַכט פון 15טען פעברואַר 1898.

צוויי אָפיצירען און 264 מאַטראָזען זיינען אומגעקומען בשעת דיעזע שיף איז אויפגעריסען געוואָרען און איז געזונקען. וועגען דיא אורזאַכען פון דיזער עקספּלאָזיאָן האָבען געהערשט פערשיעדענע מיינונגען. פון דער אַמעריקאַנער זייט האָט מען בעהויפּטעט, אַז דיא "מעין" איז אויפגעריסען געוואָרען דורך אַ טאָרפּעדאָ אָדער באָמבע פון דרויסען, און פון דער שפּאַנישער זייט האָט מען בעהויפּטעט, אַז דיא עקספּלאָזיאָן איז געקומען פון אינעווייניג, דורך עפּעס אַן אינערליכע סבה. דיא וואַשינגטאָנער רעגיערונג האָט דאַן געשיקט אַ ספּעציעלע קאָמיסיאָן פון עקספּערטען נאָכצופאָרשען אויף'ן אָרט דיא ריכ־טיגע אורזאַכען פון דעם שוידערליכען אונגליק, און דער רעזולטאַט איז גע־ווען, אַז דיעזע קאָמיסיאָן האָט שליסליך ערקלערט, דאָס דיא "מעין" איז צו־שטערט געוואָרען דורך אַן עקספּלאָזיאָן פון אַ מינע אונטער'ן וואַסער. דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט עס ענערגיש געלייקענט און האָט פאָרגעשלאָגען, אַז מען זאָל אויסקלייבען אַן אינטערנאַציאָנאַלע קאָמיסיאָן פון מיליטערישע אינ־זשעניערען און עקספּערטען פאַר דיעזע אונטערזוכונג; אָבער אונזער רעגיערונג

האָט זיך ענטזאָגט פון דיעזען פאָרשלאַג, ערקלערענדיג אַז זיא פערלאָזט זיך אויף איהרע אייגענע עקספּערטען.

יעדענפאַלס, וועלכע אורזאַכען עס האָבען ניט אַרויסגערופען דיא עקספּלאָזיאָן פון דער שלאַכט־שיף "מעין", האָט עס זיך אָבגערופען מיט אַ גוואַלדיגען שטורם פון צאָרן אין גאַנץ יונייטעד סטייטס געגען שפּאַניען. פון אַלע זייטען האָט מען געפאָרדערט ראַכע פאַר דיא אָפּפער פון דער "מעין" און געשריען: "רעמעמבער דהי מעין! ניעדער מיט דער שפּאַנישער הערשאַפט אין דער נייער וועלט! עס לעבע דיא פרייע קובאַ!" מען האָט זיך געריסען צו געהן אין קריעג געגען שפּאַניען. אַזאַ קריעגערישער שטראָם האָט שליסליך אויך מיטגעריסען פּרעזידענט מעק־קינלי און אַלע זיינע ראַטהגעבער, וועלכע האָבען נאָך אַליץ געהאָפט צו קומען וויא עס איז צו אַ פריעדליכען אָבמאַך מיט שפּאַניען מכח קובאַ.

אדמיראל דיואי.

דעם 25טען אַפּריל 1898 האָט דער קאָנגרעס אָפיציעל ערקלערט קריעג צו שפּאַניען, אום צו בעפרייען קובאַ. דיעזע מלחמה האָט זיך שנעל געענדיגט מיט אַ פאָלשטענדיגער נידערלאַגע פון שפּאַניען. עס איז געוועזען פּשוט אַ משוגעת פון דער שפּאַנישער רעגיערונג ניט נאָכצוגעבען דיא גערעכטע פאָרדערונגען פון יונייטעד סטייטס, ווען זיא האָט צו גוט געוואוסט, וויא שוואַך שפּאַניען איז אין יעדען פּרט אין פערגלייך מיט דער מעכטיגער אַמעריקאַנער רעפּובליק. מיט איהר איז טאַקע אויסגעקומען, וויא מען זאָגט: אַז גאָט וויל איינעם בעשטראָפען, מאַכט ער איהם פריהער בלינד.

דיא ערשטע שלאַכט פון דיעזער מלחמה איז גראַדע געשעהען ניט אין אַמעריקאַ, נאָר אין אַזיען. אַ פלאָטע פון 6 אַמעריקאַנער קריעגס־שיפען אונטער דער קאָמאַנדע פון אַדמיראַל דיואי האָט פערניכטעט אַלע שפּאַנישע קריעגס־שיפען אין דעם פּאָרט פון מאַנילאַ, דיא הויפּט־שטאָדט פון דיא פיליפּינער אינזלען. דאָס איז געשעהען דעם 1טען מאי 1898, פינף טעג נאָך דער קריעגס־ערקלערונג, און דער רעזולטאַט דערפון איז, וואָס אונזער רעפּובליק איז אויך געוואָרען אַ קאָלאָניאַלע אימפּעריע און בעהערשט דיעזע 400 אַזיאַטישע אינזלען, וועלכע פערנעהמען צוזאַמען 40 טויזענד סקוועיר מיילען און זיינען בעפעלקערט פון 8 מיליאָן נפשות, מייסטענס פון דער מאַלאַיער ראַסע.

דיא צווייטע און אויך דיא לעצטע שלאַכט אויף'ן ים איז פאָרגעקומען מיט

צוויי מאָנאַט שפּעטער לעבען דיא ברעגען פון קובאַ. דיא בעסטע און נייעסטע פון דיא שפּאַנישע קריעגס־שיפען אונטער דער קאָמאַנדע פון אַדמיראַל סערווערא האָבען זיך ארייַנגעכאַפּט וויא עס איז אין דעם פּאָרט פון סאַנטיאַגאָ, קובאַ, וואו זיי זיינען פערבליבען אונטער דעם שוץ פון דיא דאָרטיגע פעסטונגען ביז דיא אַמעריקאַנער אַרמעע אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל שעפטער האָט געשטורמט דעם באַרג סאַן זשואַן און פעריאָגט פון דאָרטען דיא שפּאַנישע סאָלדאַטען. דיא שלאַכט פון סאַן זשואַן (דעם 1טען יולי 1898) איז אייגענטליך געווען דיא איינציגע וויכטיגע יבשה־שלאַכט פון דיעזען קריעג. אַזוי שנעל וויא אַדמיראַל סערווערא איז אַרויס מיט זיינע שיפען פון דעם פּאָרט פון סאַנטיאַגאָ, איז ער אַטאַקירט געוואָרען פון אַמעריקאַנער קריעגס־שיפען אונטער דער קאָמאַנדע פון אַדמיראַל שלעי, וועלכער האָט געהאַלטען דיא שפּאַניער, זאָ צו זאָגען, פערקאָרקעוועט אין דיעזען קובאַנער פּאָרט מיט אַ זעהר שמאָלען אַרייַנפאָהר. אין אַ פּאָר שטונדען זיינען דיא שפּאַנישע שיפען צושטערט געוואָרען, און אַדמיראַל סערווערא האָט זיך געמוזט אונטערגעבען מיט זיינע לעבעדיג געבליעבענע אָפיציערען און מאַטראָזען (דעם דריטען יולי 1898).

דאָס איז געווען דער סוף פון דיעזער אונגלייכער מלחמה. שפּאַניען איז געבליבען אָהן אַ פלאָטע און האָט זיך דאַרום געמוזט געזעגענען ניט נאָר מיט קובאַ, וועלכע איז טאַקע געוואָרען אַ זעלבסטשטענדיגע רעפּובליק אונטער דעם שוץ פון יונייטעד סטייטס, זאָנדערן אויך מיט פּאָרטאָ ריקאָ (דיא לעצטע שפּאַנישע פּאָסעסיע אין דער נייער וועלט), מיט גוּאַם (אַ קליינער אינזעל אויף דעם פּאַסיפיק אָקעאַן) און מיט דיא פיליפּינען. קיין קאָנטריבוציע האָט אונזער רעפּובליק ניט פערלאַנגט פון דעם פעראָרימטען שפּאַניישען פאָלק. פאַר דיא פיליפּינען האָט זיא נאָך בעצאָהלט 20 מיליאָן דאָלאַר דער שפּאַנישער רעגיערונג. אָפיציעל האָט עס געהייסען, אַז מען בעצאָהלט פאַר דיא עפענטליכע געביידעס, וואָס שפּאַניען האָט דאָרטען אויפגעבויט אין דער צייט פון איהר לאַנגער הערשאַפט, וועלכע האָט אויך דאָרטען אַרויסגערופען שרעקליכע אויפשטאַנדען.

אונזער רעפּובליק האָט אַזוי גע'ירש'עט דיא לעצטע שפּאַנישע קאָלאָניעס. פון דער ריעזיגער שפּאַניישער קאָלאָניאַלער אימפּעריע אין דער נייער וועלט איז נאָר געבליבען אַן אנדענקען אין דער וועלט־געשיכטע — און דאָס אויך בייסטענס אַ זעהר טרויעריגער. איינער פון דיא וויכטיגסטע רעזולטאַטען פון דיזער מלחמה, וועלכע האָט אַרויסגעוויזען אויך דיא ריזיגע מיליטערישע מאַכט פון אַמעריקאַנער פאָלק, איז געווען אַ גרויסע ענדערונג אין דער אויסווערטיגער פּאָליטיק פון יונייטעד סטייטס. מען מעג זאָגען, אַז אונזער לאַנד

איז דאַן ארויס פון איהרע "ניי־וועלטיגע" גרענעצען, וויא זיי זיינען בעשרענקט געוואָרען פון דער מאָנראָו דאָקטרין.

וויא דאָס איז שוין ערקלערט געוואָרען אין אַ פאָריגען קאַפּיטעל, האָט פּרעזידענט מאָנראָו אָנגענומען דיא פּאָליטיק, וועלכע ווערט אויסגעדריקט אם קורצעסטען און שאַרפסטען מיט דיא ווערטער: "אַמעריקאַ פאַר דיא אַמעריקאַנער". נאָך דער דאָזיגער פּאָליטיק האָט אונזער רעפּובליק שטענדיג געזוכט ניט נאָר צו בעשיצען דיא גאַנצע נייע וועלט געגען מעגליכע פערכאַפּונגען פון דיא אייראָפּעאישע מלוכות, זאָנדערן אויך אויסצומיידען פערדרעהענעסען און אריינמישונגען אין אייראָפּעאישע שטרייטען און אַנגעלעגענהייטען.

וויא באַלד אָבער אונזער רעפּובליק איז אויך געוואָרען אַ קאָלאָניאַלע מאכט אין אזיען, האָט דאָס שוין געמוזט פיהרען צו אַן אַנדער ווענדונג אין דער וועלט־פּאָליטיק, צו אַ נייער דאָקטרין אין אונזער אויסווערטיגער פּאָליטיק. דיא פּאָסעסיע פון קאָלאָניעס פאָרדערט נאַטירליך גרעסערע מיליטערישע בעוואָפּ־נונגען, שטאַרקערע אַרמעען און פלאָטען. דיא גרויסמעכטע פון דער אַלטער וועלט האָבען זיך זייט דאַן צו רעכנען מיט יונייטעד סטייטס ניט בלויז אין דער נייער וועלט, זאָנדערן אויך אין דער וועלט־פּאָליטיק בכלל.

דיא אנהענגער פון דער "מאָנראָו דאָקטרין" און בכלל פון דער אַלטער אויסווערטיגער פּאָליטיק פון יונייטעד סטייטס זיינען גאָר ניט צופריעדען גע־ווען מיט אַזאַ רעזולטאַט פון דער זיעגרייכער מלחמה מיט שפּאַניען. ביי דיא פּרעזידענט־וואַהלען פון 1900 האָט מען דארום אויך געפיהרט דעם וואַהל־קאַמפּף ארום דעם זאָ־גענאַנטען "אימפּעריאַליזמוס". צו אַלע פריהערע אינער־ליכע שטרייטען צווישען דיא צוויי גרויסע פּאַרטייען פון אונזער לאַנד, דיא רעפּובליקאַנישע און דעמאָקראַטישע, איז צוגעקומען אַן אויסווערטיגער שטרייט. דיא דעמאָקראַטישע פּאַרטיי איז אַרויסגעטראָטען געגען דיא קאָלאָניאַלע פּאָ־ליטיק פון דיא רעפּובליקאַנער און ספּעציעל געגען דיא אַרט און ווייזע, וויא אונזער רעגיערונג האָט בעהאַנדעלט דיא פיליפּינער רעוואָלוציאָנערען, וועלכע האָבען אויך אָנגעפאַנגען אַן אויפשטאַנד געגען זייערע נייע הערשער, ווען זיי האָבען זיך איבערצייגט, אַז זיי וועלען ניט קריגען דיא געווינשטע אונאַבהענ־גיגקייט. דיא דעמאָקראַטען און בכלל דיא אַנטי־אימפּעריאַליסטען האָבען גע־פאָרדערט, אַז מען זאָל באַלד בעוויליגען דעם פערלאַנג פון דיא געבילדעטע פיליפּינער צו גרינדען אַ זעלבסטשטענדיגע רעפּובליק. דיא געגנער פון דער נייער אימפּעריאַליסטישער פּאָליטיק האָבען גע'טענה'ט, אַז עראָבערונגען און קאָלאָניאַלע פערכאַפּונגען זיינען אַ געפאַהר פאַר דיא עקזיסטענץ פון אונזער פעדעראַטיווער דעמאָקראַטישער רעפּובליק און שטימען אויף קיין פאַל ניט מיט דעם גייסט פון אונזער קאָנסטיטוציאָן. זיי האָבען אויך גע'טענה'ט, אַז דיא אימפּעריאַליסטישע פּאָליטיק, וועלכע פיהרט צו אינטערנאַציאָנאַלע פערדרע־

העניסען און פארדערט גרעסערע בעוואפנונגען אויף דער יבשה און אויף'ן ים, אלזא א שטארקערען מיליטאריזם, קען נאך פיהרען צו א מאנארכיע אין אונזער לאנד.

נאר דיא מאיאריטעט פון אמעריקאנער פאלק, וואס איז געווען העכסט צופריעדען מיט דיא רעזולטאטען פון דיעזער מלחמה, האט זיך ניט איבערגעשראקען פאר דעם אימפעריאליזם און האט ווידער געשטימט פאר דיא רעפובליקאנער. וויליאם מעק־קינלי איז דארום צום צווייטען מאל ערוועהלט געווארען פרעזידענט (אין 1900), אבער איהם איז ניט בעשערט געווען צו ענדיגען דעם צווייטען טערמין. א מערדערישע האנד האט געמאכט א סוף פון זיין לעבען אין 1901 בשעת ער האט בעזוכט דיא פאן־אמעריקאנער אויסשטעלונג אין באפאלא. דער מערדער איז געווען א יונגער אנארכיסט מיט'ן נאמען לעאן טשאלגאש, וועלכער האט געשטאמט פון פוילישע עלטערן, נאר איז געבארען געווארען אין יונייטעד סטייטס.

דאס איז אלזא געווען דאס דריטע מאל אין דער קורצער צייט פון דער עקזיסטענץ פון יונייטעד סטייטס, וואס א פרעזידענט איז ערמארדעט געווארען. לאמיר האפען אז דאס וועט שוין זיין דאס לעצטע מאל.

טהעאדאר רוזוועלט.

דער וויס־פרעזידענט איז דאן געווען טהעאדאר רוזוועלט, וועלכער איז געווארען פאפולער פאר זיין אנטהייל אין דער מלחמה מיט שפאניען אלס דער פאלקאווניק פון א ספעציעלען וואלאנטירען־רעגימענט אונטער דעם נאמען "ראף ריידערס". צוזאמען מיט זיין רעגימענט האט ער זיך אויסגעצייכענט אין דער אויבען דערמאנטער שלאכט פון סאן זשואן לעבען סאנטיאגא. נאך דעם אלגעמיין בעדויערטען טויט פון מעק־קינלי איז ער גלייך, לויט דיא פארשריפטען פון דער קאנסטיטוציאן, געווארען פרעזידענט. ער האט ערקלערט, אז ער וועט פארטזעצען דיא אינערליכע און אויסווערטיגע פאליטיק פון זיין פארגענגער, און אזוי איז עס טאקע אנפאנגס געווען.

דאס לאנד איז דערווייליע אלין געוואקסען אין בעפעלקערונג און אין רייכטהום. דיא געלד־פראגע, וועלכע איז געווען דיא ברענענדיגסטע אין גאנצען לאנד ביי דיא פרעזידענט־וואהלען אין 1896, איז אראפ פון דער פאליטישער פלאטפארמע מיט א יאהר 4 שפעטער, ווען דיא הערשענדע רעפובליקאנישע

פּאַרטיי האָט שליסליך דורכגעפיהרט אין קאָנגרעס, אַז נאָר גאָלד זאָל אַנערקענט ווערען אין יונייטעד סטייטס אַלס דיא מאָס פון געלד (גאָלד־סטענדערד).

וואָס אנבעלאַנגט צו דער שטענדיגער שטרייט־פראַגע מכח אַ שוץ־צאָל אָדער פּראָטעקטיוו טאַריף, איז זיא דאַן גראַדע בעזאָנדערס איינגעשטילט געוואָרען דורך דעם זאָ־גענאַנטען "דינגלי טאַריף־בילל". דער דאָזיגער טאַריף־בילל איז איינגעפיהרט געוואָרען אויף דעם פּלאַץ פון דעם אויבען־דערמאָנטען ווילסאָן טאַריף־בילל אונטער דער צווייטער פּרעזידענטשאַפט פון גראָווער קליוולענד. ער האָט געהאַט מעהר מזל פאַר אַנדערע אַזעלכע בילס, וועלכע זיינען און מוזען נאַטירליך זיין קאָמפּראָמיסען (פּשרות) צווישען אַ סך פעראינ־טערעסירטע און קעמפּפענדע צדדים. אויף דעם דינגלי טאַריף־בילל האָבען דיא רעפּובליקאַנער בעזאָנדערס זיך געשטיצט אין זייער קאַמפּף געגען דיא דעמאָקראַ־טען און אַלע אַנדערע זייערע פּאָליטישע געגנער אין לאַנד ביז צו דיא פּרעזי־דענט־וואַהלען פון 1908, ווען זיי האָבען געמוזט פערשפּרעכען אַ פערקלענערונג פון דיא הויכע אָבצאָלונגען אויף געוויסע אימפּאָרטירטע סחורות.

אזוי וויא מיר האַלטען ביי דער טאַריף־פראַגע, וועלכע איז אַלץ געבליבען דיא וויכטיגסטע און דיא ברענענדיגסטע "אישו", ווילען מיר דאָ אביסעל פער־לויפען פּאַראויס און ווילען פערצייכנען, דאָס דער דינגלי טאַריף־בילל, וועלכער האָט אויסגעהאַלטען זייט 1897 אַלע אַטאַקעס און באָמבאַרדירונגען פון דיא דע־מאָקראַטען און געגנער פון טאַריפען בכלל, איז רעווידירט געוואָרען אויף אַ ספּעציעלע סעסיע פון דעם 61טען קאָנגרעס, וואָס דער פּרעזידענט וויליאַם טאַפט האָט צוזאמענגערופען אין 1909. דער רעזולטאַט פון דיעזער רעוויזיאָן איז געוועזען דער זאָ־גענאַנטער "פּעין־אלדרידזש טאַריף־בילל", וועלכער האָט גלייך פון אָנפאַנג ארויסגערופען אזוי פיעל אונצופריעדענהייט אין לאַנד, אז פון אַלע זייטען האָט מען אָנגעפאַנגען צו פערלאַנגען פערשיעדענע ענדערונגען און אז דורך דעם איז אויך דיא רעפּובליקאַנער פּאַרטיי דורכגעפאַלען ביי דיא קאָנ־גרעס־וואַהלען אין 1910 און פּרעזידענט־וואַהלען אין 1912.

לאָמיר זיך אומקעהרען צום אָנפאַנג פון 20טען יאהרהונדערט. דער זיעג־רייכער סוף פון דער מלחמה מיט שפּאַניען האָט אַלץ ווייטער געפיהרט און געמוזט פיהרען אויף דעם וועג פון אַ פעסטער אימפּעריאַליסטישער פּאָליטיק. אום צו קענען בעסער בעשיצען דיא פיליפּינען, האָט מען געמוזט פערנעהמען צוויי אַנדערע סטראַטעגישע פּאָזיציעס אויף דעם פּאַסיפיק אָקעאַן, נעמליך: דיא האַוואַאי, אָדער סענדוויטש אינזלען און אַ טהייל פון דיא סאַמאָאַ אינזלען, וועלכע ווערען בענוצט בעזאָנדערס אַלס קאָהל־סקלאַדען אָדער קאָולינג־סטיי־שענס פאַר דיא קריעגס־שיפען. אין פאַל פון אַ מלחמה האָבען אַזעלכע פּלעצער אַן אונגעהייער גרויסע בעדייטונג.

א וויכטיגער רעזולטאט פון דער מלחמה מיט שפאניען איז אויך דער, וואס דער פאנאמא־קאנאל ווערט יעצט געגראבען אויף דער רעכנונג פון אמע־ריקאנער פאלק. דער דאזיגער קאנאל האט א זעהר לאנגע געשיכטע הינטער זיך. דיא נויטווענדיגקייט צו פערבינדען דעם אטלאנטישען אקעאן מיט דעם פאסיפיק אקעאן דורך דעם איסטמוס (א גריכיש ווארט וואס בעדייטעט א שמאלער דורכגאנג) פון פאנאמא איז שוין אנערקענט געווארען באלד נאכדעם וויא דער שפאניער באלבאא האט אויסגעפארשט דיעזע געגענד און האט אזוי ענטדעקט דעם פאסיפיק אקעאן (אין 1513). דער שפאניער לאפעז דע גאמאר־פא האט אין 1551 אויסגעארבייט א פלאן צו גראבען דארטען א קאנאל און האט זיין פלאן פארגעלייגט דער שפאנישער רעגיערונג.

אין יונייטעד סטייטס האט מען אנגעפאנגען ערנסט צו ריידען מכח אזא קאנאל ערשט נאך דעם וויא קאליפארניא איז געווארען א סטייט (אין 1850). וואס מעהר אונזער לאנד איז בעזעצט געווארען און וואס מעהר דיא אינדוסטריען האבען זיך ענטוויקעלט, אלץ מעהר האט מען איינגעזעהען דיא גרויסע נוצען און דיא נויטווענדיגקייט פון אזא קאנאל.

ביי דיא פלענער און טרוימען איז מען אבער געבליבען ביז צו דיא 80־ער יאהרען פון פאריגען יאהרהונדערט. דיא ערשטע וואס האבען טאקע אנגעפאנ־גען צו גראבען דעם פאנאמא קאנאל זיינען געוועזען ניט דיא אמעריקאנער און אויך ניט דיא ענגלענדער, נאר גראדע דיא פראנצויזען. אונטער דער לייטונג פון דעם בעריהמטען פערדינאנד דע לעספעס, דעם גראבער פון דעם זועץ־קאנאל, איז אין פאריז געגרינדעט געווארען א קאמפאניע מיט א קאפיטאל פון 100 מיליאן דאלאר דורכצושניידען ענדליך דעם איסטמוס פון פאנאמא, וועלכער איז סך הכל פערציג און א האלב מייל ברייט.

ביי דער רעפובליק קאלאמביא, צו וועלכער דיעזע געגענד האט געהערט, האט מען געקראגען דיא נויטיגע קאנצעסיע פאר דיעזע ריזיגע אונטערנעהמונג, און מיט גוטע האפנונגען האט מען זיך גענומען צום גראבען. אבער אויף יעדען שריט האט מען זיך אנגעשטויסען אויף אזעלכע שוויריגקייטען, אז דיעזע אונ־טערנעהמונג האט זיך געענדיגט אין 1888 ניט נאר מיט א פינאנציעלען קראך, זאנדערן אויך מיט אזא פאליטישען סקאנדאל, וואס האט איבערטראפען אלע אנדערע און וואס בלייבט פערצייכענט אין דער וועלט־געשיכטע אונטער דעם נאמען "פאנאמא סקאנדאל".

אין דיא נייצנציגער יאהרען האבען פראנצויזישע און אויך איינצגע אמערי־קאנער קאפיטאליסטען ארגאניזירט נייע קאמפאניעס פארטצוזעצען דיא אנ־געפאנגענע ארבייט אין פאנאמא; אבער מען האט זיך אלץ מעהר ארומגעזעהען, אז דאס איז א צו גרויסע און שווערע אונטערנעהמונג פאר פריוואט־קאפיטאליס־טען און אז נאר אונזער רעפובליק קען ווירקליך אויספיהרען אזא ריזיגען פלאן.

דיא שטערונגען זיינען געווען ניט בלויז טעכנישע, ווייל מען האָט געמוזט גראָבען אין איין אָרט דורך גרויסע זומפּען, שטראָמיגע טייכען און טיעפע טהאָ־לען און אין אַן אַנדער אָרט שניידען זעהר הויכע שטיינערנע בערג, זאָנדערן אויך קלימאַטישע, ווייל דאָרטען זיינען געווען דיא געפעהרליכסטע נעסטען פון געלען פיעבער, גענגען וועלכע איירָאָפּעער האָבען קיין אַנדער רפואה ניט געהאַט וויא נאָר אָבצוטראָגען זיך פון דאָרטען ביי דער ערשטער אַטאַקע. צוליעב דעם האָט מען געמוזט אויסגעבען פיעל מעהר געלד אויף דיא אויסגראָבונגען, וויא מען האָט עס גערעכענט.

אין 1897 האָט פּרעזידענט מעק־קינלי אויסגעקליבען אַ קאָמיסיאָן אויסצו־פאָרשען, וועלכע פון דיא צוויי דאמאלס פאָרגעשלאָגענע קאַנאַלען צווישען דעם אַטלאַנטיק און פּאַסיפיק אָקעאַנען איז דער בעסערער פאַר יונייטעד סטייטס — צו דער פּאַנאַמער אָדער גאָר דער ניקאַראַגוער, וועלכער האָט אויך געפונען אַ סך אַנהענגער אין לאַנד. דיעזע קאָמיסיאָן האָט שליסליך אויסגעפונען, אַז עס איז ניט נאָר צוועקמעסיגער, זאָנדערן אויך ביליגער צו גראָבען אַ קאַנאַל אַן פּאַנאַ־מאַ און ניט אין ניקאַראַגואַ. דערצו נאָך האָט דיא נייע פראַנצויזישע פּאַנאַמאַ קאַ־נאַל קאָמפּאַניע שליסליך פאָרגעשלאָגען צו פערקויפען צו דיא יונייטעד סטייטס איהרע רעכטע, קאָנצעסיעס, מאַשינען און אַלעס וואָס זיא האָט בעזעסען אין פּאַנאַמאַ, פאַר 40 מיליאָן דאָלער.

אין 1902 האָט פּרעזידענט רוזוועלט רעקאָמענדירט אָנצונעהמען דיעזען פאָרשלאַג פון דער פראַנצויזישער קאָמפּאַניע און דער קאָנגרעס האָט עס בע־וויליגט. מיר זיינען אַזוי געוואָרען דיא יורשים פון דיא פראַנצויזען אין פּאַנאַמאַ. אָבער דערמיט האָבען זיך נאָך ווייט ניט געענדיגט דיא שוויריגקייטען און פּלאָנטערס דאָרטען. דיא הויפּט־שוויריגקייטען זיינען געווען מכח אַ פער־שטענדיגונג מיט דער רעפּובליק קאָלאָמביאַ. דיא יונייטעד סטייטס רעגיערונג האָט פערלאַנגט אַן אייביגע קאָנצעסיע אויף דעם קאַנאַל צוזאַמען מיט פּאַסען לאַנד, זעקס מייל ברייט, ביי ביידע ברעגען פון דעם קאַנאַל, און דיא קאָלאָמביאַ־נער רעגיערונג האָט גאָר קיין חשק ניט געהאַט נאָכצוגעבען אַזאַ טעריטאָריאַלע פאָדערונג. דיא רעפּובליקען פון ניקאַראַגואַ און קאָסטאַ ריקאַ האָבען גראדע גערן נאָכגעגעבען אַזעלכע פאָדערונגען פון יונייטעד סטייטס איך פאַל מען וועט בעשליסען צו גראָבען דעם קאַנאַל דורך זייערע טעריטאָריעס.

דיא פערהאַנדלונגען און פערדרעהעניסען מכח אַ קאַנאַל צווישען דעם אַטלאַנטיק און פּאַסיפיק האָבען זיך אַזוי געצויגען ביז נאָוועמבער 1903, ווען אַ געוויסער טהייל פון דיא איינוואָהנער פון דער פּראָווינץ פּאַנאַמאַ, וועלכע זיינען ניט געווען צופריעדען מיט דיא האַנדלונגען פון דעם קאָלאָמביאַנער קאָנגרעס און וועלכע זיינען געווען פעראינטערעסירט, אַז דיא אַמעריקאַנער

זאָלען וואס שנעלער אָנפאנגען צו גראָבען דעם קאנאל, האָבען זיך פּלוצלינג אָבגעטהיילט פון קאָלאָמביא און געגרינדעט אַן אייגענע רעפּובליק.

פּרעזידענט רוזוועלט האָט זיך שנעל בענוצט מיט אַזאַ געלעגענהייט און האָט אָהן שום שאלות ומענות אנערקענט דיעזע ניי־געשאַפענע רעפּובליק וועלכע וואָלט ניט געקענט עקזיסטירען אָהן אַמעריקאנער מיליטערישע שטיצע.

ביי די פיהרערס פון דיעזער רעפּובליק האָט מען שוין שנעל געקראָגען אַלעס וואס פּרעזידענט רוזוועלט האָט פערלאנגט, אום צו ענדיגען דיא אויסגראָבונג פון דעם קאנאל. דעם זאָגענאנטען „קאנאל־זאָון" אָדער פּאסען לאנד בייביידע ברעגען פון דעם קאנאל און אויך שטיקער לאנד פאר דאָקס און פעסטונגען ביי ביידע אריינפאָהרען אין דעם קאנאל האָט מען לייכט בעקומען אויף אייביג אלס א טהייל פון יונייטעד סטייטס.

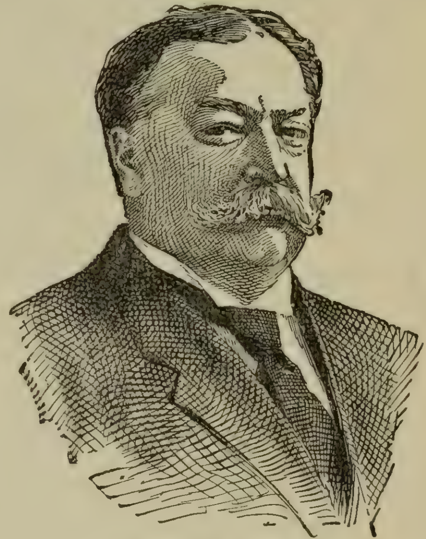
זייט דאַן גראָבט מען דעם קאנאל אויף דער רעכנונג פון דער אַמעריקאנער נאציאָן מיט עכט אַמעריקאנער ענערגיע. ער וועט קאָסטען פיעל מעהר, וויא מען האָט עס גערעכענט צו דער צייט, ווען מען האָט געמאכט פאר 40 מיליאָן דעם מסחר מיט דער פראנצויזישער קאָמפּאניע — געוויס ניט וויינינגער פון $400,000,000 — אָבער דערפאר איז ער שליעסליך פערטיג געוואָרען אין 1914. נור דיא אָפיציעלע ערעפנונג וועט געפייערט ווערען אין 1915 מיט צערעמאָניעס און אויך מיט אַ וועלט־אויסשטעלונג אין סאַן פראנציסקאָ.

רוזוועלט האָט זיך אויך ענערגיש אַ נעהם געטהאָן דורכצופיהרען אינערליכע רעפאָרמען. זיין פּאָפּולאריטעט איז אזוי געוואַקסען, דאס אין 1904 איז ער ערוועהלט געוואָרען אַלס פּרעזידענט מיט אַ בעזאָנדערס גרויסער מאיאָריטעט. ער וואָלט וואהרשיינליך ערוועהלט געוואָרען אויך אין 1908, ווען אין אונזער רעפּובליק וואָלט ניט איינגעוואָרצעלט געוואָרען דער מנהג, אַז קיינער זאָל ניט זיין פּרעזידענט מעהר פון צוויי טערמינען, ווייל דזשאָרדזש וואַשינגטאָן איז אויך ניט געווען פּרעזידענט מעהר פון צוויי טערמינען.

רוזוועלט'ס איינפלוס איז אָבער געווען אַזוי שטארק, דאס ביי דיא וואהלען פון 1908 האָט ער געשפּיעלט דיא ערשטע ראָלע און דאס וויליאַם טאַפט, זיין פּערזענליכער פריינד און רעכטע האנד אין זיין אדמיניסטראציאָן אָדער, אויראָפּעאיש גערעדט, מיניסטעריום, איז ערוועהלט געוואָרען פּרעזידענט מיט אַ ריזיגער מאיאָריטעט איבער זיין דעמאָקראַטישען געגנער, דעם בעריהמטען ברייען, וועלכער האָט דאַן פּרובירט מזל צום דריטען מאָל.

פּרעזידענט טאַפט האָט פאָרטגעזעצט דיא פּאָליטיק פון זיינע פאָרגענגער, מעק־קינלי און רוזוועלט, און בכלל פון דער רעפּובליקאנישער פּארטיי. זיין ערשטער אקט אַלס פּרעזידענט איז געווען צוזאמענצורופען אַן עקסטרא זיצונג פון קאָנגרעס צו רעווידירען דעם דינגלי טאַריף ביל, וויא דאס איז איבערגעגעבען געוואָרען אויבען (זעה זייטע 96).

אונטער זיין אדמיניסטראציאָן זיינען בעזאָנדערס פערשארפט געוואָרען די רייסערייען, וועלכע האָבען זיך אָנגעפאנגען אין דער רעפובליקאנישער פארטיי גופא צוליעב דעם טאריף, טראָסטס און בכלל עקאָנאָמישע פראגען און סאָציאלע רעפאָרמען. דער ראדיקאלער אָדער פראָגרעסיווער טהייל פון דיעזער פארטיי איז אלץ גרעסער און פעסטער געוואָרען, און דער סוף איז געווען די גרינדונג פון א בעזונדערער פאָליטישער פארטיי אונטער דעם נאָמען פּראָגרע־סיווע, וואס עס האָט געפיהרט און געמוזט פיהרען צו א זיעג פון דער דעמאָקראַ־טישער פארטיי ביי די נעכסטע וואהלען. טאפט האָט געוואָלט טאנצען צווישען צוויי שטולען און איז אין גאנצען דורכגעפאלען, וויא דאס פאסריט געוועהנליך.

וויליאם ה. טאפט

עס קען זיין, אז טאפט וואָלט דאָך אויסגעוועהלט געוואָרען פאר פרעזידענט אין 1912, אויב געגען איהם וואָלט ניט ארויסגעטראָטען רוזוועלט אליין, דער מאַן, וועמען ער האָט בעזאָנדערס געהאט צו פערדאנקען זיין גדולה. ניט אכטענדיג אויף זיינע פריהערע פאָזיטיווע פערזיכע־רונגען, אז אונטער קיינע אומשטענדען וועט ער שוין מעהר ניט „לויפען" פאר דעם אמט פון פרעזידענט פון יונייטעד סטייטס, האָט רוזוועלט דאָך ארויסגע־שטעלט אין זומער פון 1912 זיין קאנ־דידאטור פאר דיעזען אמט. צוערשט האָט ער געזוכט נאָמינירט צו ווערען פון דער רעפובליקאנישער פארטיי און נאכהער, ווען דיעזע פארטיי האָט איהם ענטזאגט און האָט נאָמינירט טאפט'ן, איז ער צו־געשטאנען צו דער פּראָגרעסיווער פארטיי, וועלכע איז אָרגאניזירט געוואָרען ענדע 1911 פון דעם ראדיקאלען פליגעל פון דער רעפובליקאנישער פארטיי, פון די זאָ־גענאנטע „אינסורירדזשענטס" (דאס מיינט: מיאטעזשניקעס, רעבע־לען) אונטער דער לייטונג פון ראָבערט לא פאָלעט, וועלכער האָט זיך אויסגעצייכנעט אלס ראדיקאל צוערשט אין זיין סטייט וויסקאָנסין און נאכהער אין יונייטעד סטייטס סענאט. א דאנק זיין גרויסער פּאָפולאריטעט איז רוזוועלט באלד נאָמינירט געוואָרען פון דיעזער נייער פּראָגרעסיווער פארטיי, וועלכע איז איי־גענטליך א היסטאָרישע פאָרטזעצונג פון די פריהערע רעפאָרם־פארטייען, ספּע־ציעל פון דער „פיפעל'ס פארטיי" (זעה זייטען 86 און 87).

אום צו קריעגען וואס מעהר שטימען האָבען דיעזע פּראָגרעסיסטען אונטער

רוזוועלט'ס פיהרונג אריינגעשטעלט אין זייער ראַדיקאַלער פּלאַטפאָרם (פּראָג־ראַם) אויף איניגע פּונקטען פון דער פּראָגראַם פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וועלכע האָט לאַנגזאַם געמאַכט פאָרטשריטע אויף איהר פעסט־בעשטימטען וועג אין פערלויף פון די לעצטע 25 יאָהר, אויסמיידענדיג אירגענד וועלכע פּאָליטישע פערבינדונגען און אָפּמאַכען ביי דיא וואַהלען מיט וואָסערע ניט איז בורזשואַזע אָדער קאַפּיטאַליסטישע פּאַרטייען, און וועלכע געווינט אַליין אַ גרעסערען פּלאַץ אין דעם סאָציאַל־פּאָליטישען לעבען פון אַמעריקאַנער פאָלק. רוזוועלט האָט אָבער נור אויסגעפיהרט, אַז וואודראָ ווילסאָן, דער קאַנדידאַט פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, האָט פערנומען טאַפט'ס פּלאַץ, אָבוואָהל ער האָט ניט געקראָגען דיא מאַיאָריטעט פון דיא אָבגעגעבענע שטימען, וויא דאַס איז צו זעהען פון פאָלגענדע ציפער, וועלכע מיר נעהמען ארויס פון וואָירלד'ס אַלמאַנאַק:

אין דיא וואַהלען פון 1912 האָבען זיך בעטהייליגט ארום 15 מיליאָן פון דיא שטימבערעכטיגטע בירגער און בירגערינען *) אין לאַנד. זייערע שטימען זיינען געווען צוטהיילט צווישען זעכס קאַנדידאַטען אזוי: וואודראָו ווילסאָן—6,293,019; טהעאָדאָר רוזוועלט—4,119,507; וויליאַם טאַפט—3,484,957; יודזשין דעבס (פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי)—901,873; יודזשין טשאַפין (פון דער פּראָהיבישאָניסטישער אָדער אַנטי־אַלקאָהאָלישער פּאַרטיי)—207,928; און אַרטהור רעימער (פון דער סאָציאַליסטישער ארבייטער פּאַרטיי)—29,259.

וויא אזוי עס פּאַסירט, אַז איינער פון דיעזע קאַנדידאַטען זאָל גאָר קענען ווערען פּרעזידענט פון יונייטעד סטייטס, ניט אַכטענדיג דערויף וואָס ער האָט ניט געצויגען דיא מאַיאָריטעט פון דיא וואָוטערס, דאָס ערקלערט זיך, ערשטענס, מיט דער סיסטעם פון פּלוראַטיטים, וועלכע איז איינגעפיהרט געוואָרען אין יונייטעד סטייטס נאָך דעם ענגלישען מוסטער (דאָס מיינט, אַז עס איז גענוג פאַר דעם זיעגענדען קאַנדידאַט צו האָבען אפילו מיט **איין שטימע** מעהר פאַר איגענד וועלכען פון זיינע געגנער בעזונדער), און צווייטענס, מיט דער סיסטעם פון עלעקטאָראַל וואָוטס, וועלכע איז אָנגענומען געוואָרען צוזאַמען מיט דער קאָנסטיטוציאָן פון יונייטעד סטייטס. יעדער סטייט האָט נעמליך

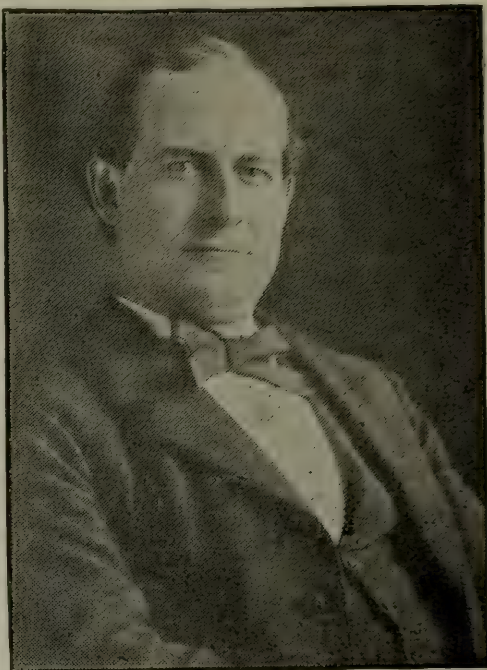
*) דיא בעוועגונג פאַר פאָלשטענדיגע גלייכבערעכטיגונג פון פרויען ווערט אַלץ שטאַרקער אין יונייטעד סטייטס. נאָך דיא לעצטע וואַהלען (דעם 3טען נאָוועמבער 1914) זיינען געוואונען געוואָרען נאָך צוויי סטייטס פאַר פרויען־שטימרעכט. פאָרלויפיג האָבען פרויען גלייכע שטימרעכט מיט מענער אין פאָלגענדע ע ל ף סטייטס פון אונזער רעפּובליק: קאַליפאָרניא, אָרעגאָן, וואַשינגטאָן, איידעהאָ, נעוואַדאַ, יוטאַה, אַריזאָנאַ, מאָנטאַנאַ, וויאָמינג, קאָלאָראַדאָ און קענזעס.

אויסצוקלייבען אַ געוויסע צאָהל בוררים, גענאַנט עלעקטאָרס, אין אַ בעשטימ־טער פּראָפּאָרציע צו זיין בעפעלקערונג, און דיעזע עלעקטאָרס האָבען עס אויס־צוקלייבען דעם פּרעזידענט פון יונייטעד סטייטס. דיא צאָהל פון אזעלכע עעלקטאָרס איז היינט, לויט דיא לעצטע בעשטימונגען פון קאָנגרעס אויף דעם גרונד פון דער לעצטער פאָלקסצעהלונג (אין 1910) 521. אָט פון דיעזער צאָהל בוררים האָט עס וואודראָו ווילסאָן בעקומען 435, וועהרענד רוזוועלט האָט בע־קומען 88 און טאַפט נור 8 (ער האָט געקראָגען פלוראַליטעט בלויז אין 2 סטייטס, וועלכע האָבען צו 4 עלעקטאָרס, נעמליך די סטייטס ווערמאָנט און יוטאַה).

וויא פיעל פּראָגרעסיסטישע שטימען רוזוועלט האָט דאַן געקראָגען, איז זעהר שווער צו בעשטימען, ווייל אויך אַ סך רעפּובליקאַנער האָבען פאַר איהם געשטימט. ביי דיא וואַהלען אין 1908 האָט טאַפט אליין געקראָגען 7,678,908 שטימען, דאס איז מיט 74 טויזענד שטימען מעהר פאַר דיא צאָהלען, וואס רוזוועלט און טאַפט צוזאַמען האָבען בעקומען אין 1912. ביי יענע וואַהלען (אין 1908) האָט אויך ברייען געקראָגען מעהר שטימען פאַר ווילסאָן'ען אין 1912 (נעמליך מיט 216 טויזענד שטימען מעהר), וואס עס צייגט קלאָר און דייטליך, דאס דיא דעמאָקראַטען האָבען צו דאַנקען ספּעציעל רוזוועלט'ן פאַר זייער זיעג ביי דיא לעצטע פּרעזידענט־וואַהלען.

דיא וואַהלען, וואס זיינען פאָרגעקומען דיא לעצטע צוויי יאָהר, צייגען אלץ, אז פון איין זייט פאַלט דיא פּראָגרעסיווע פּאַרטיי און אז פון דער אנדער זייט געווינט דיא רעפּובליקאַנישע פּאַרטיי צוריק איהרע פערלאָרענע פּאָזיציעס. דער פּאָליטישער שיקזאַל פון דער פּראָגרעסיווער פּאַרטיי שיינט צו זיין אַזאַ קורצווייליגער, וויא פון אַלע פריהערע ראַדיקאַלע פּאַרטייען, וועלכע רייסען זיך צייטענווייז אָפּ פון איינער אָדער פוןביידע גרויסע פּאַרטייען אין יונייטעד סטייטס. אזעלכע זאָגענאַנטע „דריטע" פּאַרטייען קענען זיך בכלל ניט האַלטען אַ לענגערע צייט אין לענדער, וואו עס איז איינגעפיהרט געוואָרען דיא פלוראַ־ליטי סיסטעם ביי דיא וואַהלען. אין אזעלכע לענדער ווערט דער פּאָליטישער קאַמפּף מייסטענס געפיהרט צווישען צוויי גרויסע פּאַרטייען, וויא למשל דיא ליבעראַלע און קאָנסערוואַטיווע אין ענגלאַנד, אָדער דיא דעמאָקראַטישע און רע־פּובליקאַנישע אין יונייטעד סטייטס. ווען געוויסע טהיילען פון דיעזע גרויסע פּאַרטייען, געוועהנליך דיא מעהר ראַדיקאַלע, רייסען זיך אָפּ און בילדען בע־זונדערע פּאַרטייען, ענדיגט זיך עס דערמיט, וואס דיא וויכטיגסטע פּונקטען פון זייערע פּראָגראַמען ווערען אָנגענומען פון דיא אַלטע פּאַרטייען. אזוי האָט עס פּאַסירט, למשל, מיט דער פּאָפּוליסטישער פּאַרטיי אין 1896, ווען דיא דעקאָקראַטישע פּאַרטיי האָט אונטער ברייען'ס איינפלוס איינגעשלונגען איהר פּלאַטפאָרם און אזוי ווענט עס, העכסט וואַהרשיינליך, געשעהען מיט דער פּלאַט־פאָרם פון דער פּראָגרעסיווער פּאַרטיי.

עס איז יעדענפאלס פאראן נור איין „דריטע“ פארטיי אין יונייטעד סטייטס, אזוי וויא אויך אין ענגלאנד און אין די אנדערע ענגליש־שפּרעכענדע לענדער מיט דער סיסטעם פון פלור־ראליטים און מיט צוויי גרויסע פאר־טייען, וועלכע וועט שוין קיינמאל ניט איינגעשלונגען ווערען פון דיא דעמאָ־קראטישע אָדער רעפובליקאנישע פאר־טיי און וועלכע מוז פערבלייבען גאנץ בעזונדער און זעלבסטשטענדיג. דאס איז דיא סאָציאליסטישע פּארטיי. דיא אורזאכע דערפון איז, וואס זיא שטרעבט צו דער דורכפיהרונג פון א גאנץ אנדער סאָציאלע סיסטעם, וויא דיא היינטיגע, און וואס זיא שטעלט פאָר א נייע געזעלשאפטליכע וועלט, דיא צוקונפטיגע וועלט פון סאָציאליזם געגען דיא היינטיגע וועלט פון קאפּי־טאליזם. איהר עקזיסטענץ און ענט־וויקלונג זיינען צוזאמענגעשמאָלצען מיט דער גאנצער ארבייטער בעוועגונג, וועלכע פערשפּרייט זיך אלץ ווייטער און שטארקער אין אלע אינדוסטריעלע לענדער.

וויליאם דזשעננינגס ברייען

פעראיינען פון ארבייטער צו פערבעסערען זייער לאגע עקזיסטירען שוין איי־גענטליך אין יונייטעד סטייטס ארום 200 יאהר. מען ווייס, למשל, אז אין דער שטאָדט ניו יאָרק האָט זיך געפונען א בעקער יוניאָן אין 1741 און אז אין פילאדעלפיא איז אָרגאניזירט געוואָרען אין 1792 א יוניאָן פון שוסטער. אין 1825 איז ערשיענען אין ניו יאָרק א צייטונג אונטער דעם נאָמען „וואָרקינג מען'ס אדוואָקייט“ — וואהרשיינליך דער ערשטער ארבייטער אָרגאן אין דער נייער וועלט. אין 1830 איז אין סיראקיוז, ניו יאָרק, אָבגעהאלטען געוואָרען אן ארבייטער קאָנווענציאָן, אויף וועלכער א געוויסער עזעקיעל וויליאמס איז נאָמינירט געוואָרען פאר גאָווערנאָר. אין 1832 האָבען דעלעגאטען פון ארביי־טער אָרגאניזאציאָנען זיך צוזאמענגעטראָפען אויף א קאָנווענציאָן אין דער סטייט־האוז אין באָסטאָן און האָבען אָנגעפאנגען א בעוועגונג פאר א צעהן־שטונדיגען ארבייטסטאג. ארבייטער קאָנגרעסען האָבען שטאטגעפונען אין שיקאגאָ אין 1847 און 1850. ארום 1860 זיינען שוין געוועזען 26 אזעלכע גרויסע יוניאָנס, וועלכע טראָגען אין יונייטעד סטייטס דעם נאָמען „נעשאָנאל“ (נאציאָ־

נאַלע), ווייל זיי זיינען ניט לאָקאַלע, נור פון דער גאַנצער נאַציאָן און שליעסען איין קלענערע יוניאָנס אָדער „לאָקאלס" פון פערשיעדענע טהיילען לאַנד. אַ פּאָאָר יאָהר שפּעטער זיינען אויפגעקומען זעהר שטאַרקע אָרגאַניזאַציאָנען פון אייזענבאַהן־ארבייטער אונטער דעם אַלגעמיינען נאָמען „בראָדערהודס".

נור ערשט צו ענדע פון דיא 60־גער יאָהרען פון פאָריגען יאהרהונדערט איז געמאַכט געוואָרען אַ פערזוך צו פערבינדען אויך דיא ארבייטער פאר פּאָליטישע צוועקען. דאס איז פאָרגעקומען אונטער דעם איינפלוס פון דער וועלט־בעריהמטער אינטערנאַציאָנאַלער ארבייטער אַסאָסיאַציאָן, וועלכע איז אָרגאַניזירט געוואָרען פון פראַנצויזישע און ענגלישע ארבייטער־פיהרער אין לאָנדאָן אין 1864 און וועלכע האָט געלייגט דעם פונדאַמענט פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג אין אלע קאַפּיטאַליסטישע לענדער. אין 1869 איז געגרינדעט געוואָרען אין פילאַדעלפיא אַן ארבייטער אָרגאַניזאַציאָן, וואס איז אין אַ קורצע צייט בעריהמט געוואָרען אונטער'ן נאָמען Knights of Labor (ריטער פון ארבייט) און וואס פערנעהמט אַ זעהר וויכטיגען פּלאַץ אין דער געשיכטע פון דער אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג.

דיא גרינדער פון דיעזער מערקווירדיגער און זאָנדערבאַרער ארבייטער־אָרגאַניזאַציאָן זיינען געווען עטליכע גאַרמענט קאַטערס (קליידער צושניידער) אונטער דער לייטונג פון איינעם פון זיי מיט'ן נאָמען יוראַיע סטיווענס (Uriah Stephens) וועלכער איז אויך געווען אַ פרי־מעיסאָן (פריי־מויערער) און וועלכער האָט זיך ארומגעטראָגען מיט אַ פּלאַן צו שאַפען אַ פערבאַנד פון אַרבייטער פון פערשיעדענע מלאכות. ער האָט עס איינגעפיהרט דיא געהיימע צייכענס, דיא שבועות און צערעמאָניעס, מיט וועלכע דיא „נייטס אָוו לייבאָר" האָבען זיך אונטערשיידעט פון אלע אנדערע ארבייטער אָרגאַניזאַציאָנען אין אונזערע צייטען. דאס איז געווען אַ מין ארבייטער אָרדען, וואס האָט ערקלערט, אַז „ארבייט איז נאָבעל און הייליג". סטיווענס האָט אויך געפּרעדיגט, אַז דיא ארבייטער וועלען קענען אָבשאַפען דיא היינטיגע לוין־סיסטעם דורך בילדונג, קאָאָפּעראַציאָן און אַ ציעלבעוואוסטען געברויך פון זייער שטימרעכט. נור דיא פריי־מויער'שע סודות און צערעמאָניעס זיינען געווען אַ גרויסע שטערונג פאר דיא פערמעהרונג פון מיטגליעדער. דארום איז עס אויף דער 5טער דזשענעראַל אסעמבלי (אסיפה) אָדער קאָנווענציאָן פון דיעזע „ריטער פון ארבייט", וועלכע איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אין דיטראָיט (מישיגען), בעשלאָסען געוואָרען צו פערעפענטליכען דעם נאָמען און דיא צוועקען פון דעם גאַנצען פערבאַנד. דאַן האָט זיך דיא צאָהל פון דיא „נייטס אוו לייבאָר" אַזוי שנעל פערמעהרט, אַז אין 1886 האָט מען זיי גערעכענט ביז אַ מיליאָן.

דאס זיינען געווען דיא בעסטע און גלענצענדסטע יאָהרען פון דיעזען ארבייטער אָרדען. אין דעם לעצטען צעהנדליג פון דעם פאָריגען יאהרהונדערט איז

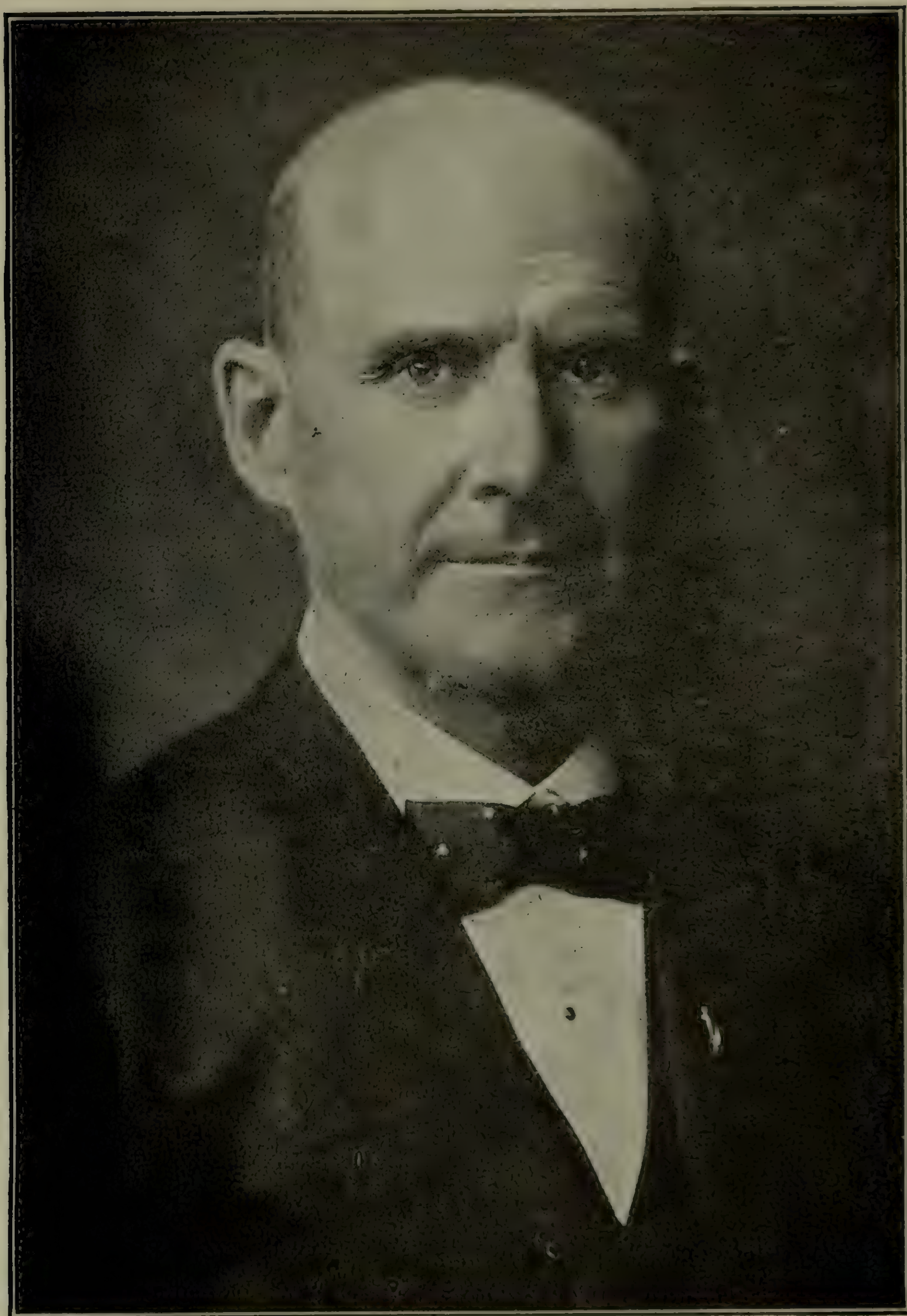
ער אָבער אזוי שנעל געפאַלען, וויא שנעל ער איז געוואַקסען אין דיא 80־גער יאָהרען. צום אָנפאַנג פון דיעזען יאהרהונדערט האָט מען שוין די צאָהל פון „נייטס אוו לייבאָר“ געשאַצט ארום 130 טויזענד. זיי האָבען אַלץ מעהר פער־לאָרען אין זייער קאַמפּף מיט דיא „אָפּענע“ אָדער געוועהנליכע טרעיד־יוניאָנס נאָך דעם אַלטען ענגלישען מוסטער, וועלכע האָבען זיך אין דיא 80־גער יאָהרען געגנומען פערבינדען אין „פעדעריישאַנס“. פון דיעזע פעדעריישאַנס איז שליעס־ליך אויסגעוואַקסען דיא בעריהמטע „אמעריקאַן פעדעריישאַן אוו לייבאָר“, וועלכע צעהלט יעצט ארום צוויי מיליאָן מיטגליעדער מיט סעמיועל גאָמפּערס אַלס איהר פּרעזידענט זייט איהר אָרגאַניזאציאָן אין 1887. כמעט אַלע גרויסע טרעיד־יוניאָנס פון יונייטעד סטייטס זיינען פערבונדען מיט דיעזער, מעג מען זאָגען, גרעסטער געווערקשאַפטליכער אָרגאַניזאציאָן אין דער וועלט.

פון דיא „נייטס אוו לייבאָר“ איז אָבער פערבליבען אַזא גרויסער אנדענ־קען וויא „לייבאָר דעי“. דיעזער ספּעציפישער פייערטאָג אין כמעט אַלע סטייטס פון אונזער רעפּובליק איז ביסלעכווייז איינגעפיהרט געוואָרען נאָך דעם פּאַראַד פון דיא „נייטס“ אין ניו יאָרק סיטי דעם ערשטען מאָנטאג פון סעפּ־טעמבער אין 1882. דיא נעכסטע יאָהרען האָבען זיי אָרגאַניזירט אַלץ גרעסערע פּראָצעסיאָנען פון ארבייטער אין דעם זעלבען מאָנטאג פון דעם זעלבען מאָנאַט, און אזוי איז עס געוואָרען א מנהג אין אנדערע שטעדט פון לאַנד. אין 1887 איז דער ערשטער מאָנטאג אין סעפּטעמבער ערקלערט געוואָרען אַלס א געזעצלי־כער יום טוב אין סטייט קאָלאָראַדאָ, און אנדערע סטייטס האָבען געפאָלגט דיעזען ביישפּיעל.

צוזאַמען מיט דיא טרעיד־יוניאָנס איז אויך געוואַקסען דיא בעוועגונג פאַר אַן 8־שטונדען ארבייטס־טאָג, וואס עס האָט נאַטירליכערווייזע געפיהרט צו אַלץ גרעסערע און וויכטיגערע סטרייקס. איינער פון אַזעלכע סטרייקס האָט געפיהרט צו דער בעריהמטער טראַגעדיע מיט דיא „שיקאַגאָ אַנאַרכיסטען“ אין 1886. אַלס א צענטער פון אייזענבאַהנען און פאַבריקען איז שיקאַגאָ אויך געוואָרען א צענטער פון דער טרעיד־יוניאָניסטישער בעוועגונג. א סך סטרייקס זיינען דאָרטען פאָרגעקומען, בעזאָנדערס אין 1886, 1894 (דער בעריהמטער פּולמאַן קאַר סטרייק אונטער דער לייטונג פון יודזשין דעבס) און 1904. צו דער צייט פון דעם סטרייק אין מאַק קאָרמיקס פאַבריקען אין 1886 האָבען זיך אין שיקאַגאָ געפונען זעהר טהעטיגע און ענערגישע אַנאַרכיסטען, וועלכע האָבען אָנגעפאַנגען צו פּרעדיגען אויף אַן אַלגעמיינען סטרייק, אום אויסצוקעמפּפען אַן 8־שטונדיגען ארבייטס־טאָג. א בעדייטענדע צאָהל ארבייטער האָבען זיך געפונען אונטער דעם איינפלוס פון דיעזע אַנאַרכיסטען, צווישען וועלכע עס זיינען אויך געווען גוטע רעדנער און שרייבער. דעם 4טען מאַי 1886, אויף

מאָרגען נאָך אונרוהען אין מאַק קאָרמיק'ס פאַבריקען, זוען דיא פּאָליציי האָט דער'הרג'ט עטליכע סטרייקערס, האָבען דיזע אַנאַרכיסטען גערופען אַ פּראָטעסט־מיטינג אויף אַ פּלאַץ, גענאַנט העימאַרקעט. דיא פּאָליציי איז דאָרטען געווען זעהר שטאַרק פערטראָטען אויך דורך שפּיאָנען. אויף דעם גרונד, דאס דיא רעדעס זיינען רעוואָלוציאָנערע און רייצען צו אַן אויפשטאַנד, האָט דיא פּאָליציי זיך אַ לאָז געטהאָן צו פעריאָגען דיא פערזאַמעלטע מאַסע. נור אין דעם מאָמענט האָט אימיצער אַ שליידער געטהאָן אַ באָמבע, וועלכע האָט געפּלאַצט און האָט פערוואונדעט און אויך געטויטעט עטליכע פּאָליציסטען. ווער עס האָט געוואָרפען דיזע באָמבע, בלייבט אַ געהיימניס ביז היינט צו טאָג (אויף זיכער ווייסט מען עס שוין הפנים קיינמאָל ניט וויסען), נור דיא פּאָליציי האָט זיך בענוצט מיט דיזער געלעגענהייט צו אַרעסטירען דיא מעהר בעוואוסטע אַנאַרכיסטישע אָנפיהרער אויף קלאָגען אין פערשווערונג און אין מאָרד. נאָך אַ לאַנגען פּראָצעס, וועלכער האָט ארויסגערופען גרויס אויפרעגונג אין גאַנצען לאַנד און אָנגעמאַכט אַ רושם אין דער וועלט, זיינען זיעבען פון דיא פערקלאָגטע פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט און איינער (אָסקאַר נעבע) צו 15 יאָהר געפענגניס. פון זיי זיינען פיער געהאַנגען געוואָרען דעם 11טען נאָוועמבער 1887, נעמליך: אוגוסט שפּיעז, אַלבערט פּאַרסאָנס, אַדאָלף פישער און געאָרג ענגעלס; איינער (לואי לינגג) האָט זיך אַליין גענומען דאס לעבען אין געפענגניס, און צוויי (סאַמיועל פיעלדען און מיכעל שוואַב) זיינען „בעגנאַדיגט" געוואָרען מיט לעבענסלענגליכע געפענגניס. נור מיט 7 יאָהר שפּעטער זיינען דיא לעבעדיג־געבליבענע אָפּפער פריי געלאָזען געוואָרען פון דעם בעריהמטען גאָווערנאָר אַלטגעלד אויף דעם גרונד, דאס די דזשורי און דער פּאָרזיצענדער ריכטער זיינען געווען צו פּאַרטייאיש און דאס עס איז גאָר ניט בעוויזען געוואָרען דיא פערבינדונג פון דיא פעראורטהיילטע מיט דער באָמבענוואַרפעריי אויף'ן העימאַרקעט.

אין דער שטאָדט ניו יאָרק האָט זיך דיא אַלץ שטייגענדע ארבייטער בעוועגונג אויסגעדריקט אין 1886 דורך אַ בעמערקענסווערטהען פּאָליטישען קאַמפּף. דיא אויפגעקלערטע און אָרגאַניזירטע ארבייטער האָבען ענטהוזיאַזטיש אונטערשטיצט אַלס קאַנדידאַט פאַר מעיר (בירגערמייסטער) אַ מאַן, וואס האָט זיך ערוואָרבען אַ גרויסען נאָמען מיט זיינע שריפטען איבער דיא וויכטיגסטע סאָציאַלע פראַגען פון אונזער צייט, ספּעציעל מיט זיין בוך „פּראָגרעס און אָרמוטה". דאס איז געווען הענרי דזשאָרדזש, וועלכער האָט געפּרעדיגט, אַז דאס לאַנד דאַרף געהערען צו אַלעמען גלייך. זיין פּלאַן פון לאַנד־ווירטשאַפט טראָגט דעם נאָמען „סינגעל טעקס", ווייל ער האָט פערלאַנגט, אַז אַלע שטייער צו דעקען דיא אויסגאַבען פון שטאַאַט זאָלען קומען פון אַ מאַקסע אויף גרונד־אייגענטהום

יודזשין וו. ד'עבס
אַרבייטער פיהרער און פרעזידענט־קאַנדידאַט פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי.

אין דער פאָרם פון רענט. זיין פּאָפּולאַריטעט איז דאַן געווען אזוי גרויס אין פאָלק, אַזביידע גרויסע קאַפּיטאַליסטישע פּאַרטייען (דיא רעפּובליקאַנישע און דעמאָקראַטישע) האָבען זיך געמוזט פערבינדען, אום צו קענען איהם בעזיעגען ביי דיא וואַהלען. ער האָט געקראָגען 68 טויזענד שטימען, בלויז מיט 22 טויזענד וועניגער פאַר דעם קאַנדידאַט פון דיזע פערבונדענע קאַפּיטאַליסטישע פּאַרטייען.

מיט אַ קורצע צייט שפּעטער איז שוין געלעגט געוואָרען דער פונדאַמענט פון אַ רעגעלמעסיגער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אזוי וויא אין איי־ראָפּא. דיא גרינדער זיינען מייסטענס געווען דייטשע סאָציאַליסטען מיט זייער טעגליכען אָרגאַן דיא „פאָלקסצייטונג“. נאַכהער זיינען צוגעקומען דיא אידישע סאָציאַליסטען מיט זייער אָרגאַן „דיא ארבייטער צייטונג“ (אין 1890). אונטער דעם נאָמען „סאָשיאַליסט לייבאָר פּאַרטי“ (סאָציאַליסטישע ארבייטער פּאַרטיי) האָבען שוין דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטען גענומען אַן אנטהייל אין דיא פּרעזי־דענט־וואַהלען פון 1888. זיא האָט דאַן געצויגען בלויז 2068 שטימען. דיא צאָהל פון איהרע אנהענגער איז געוואַקסען זעהר לאַנגזאַם, אָבער שטענדיג, ביז 1898, ווען דיא שטרייטען .וועגען איהר פּראָגראַם און טאַקטיקע זיינען אזוי פערשאַרפט געוואָרען, אַז עס איז געקומען צו אַ גרויסער שפּאַלטונג אין איהרע רייהען. דאַן איז עס פאָרמירט געוואָרען דיא סאָציאַליסטישע פּאַרטיי, וועלכע האָט גענומען וואַקסען פערהעלטניסמעסיג שנעל און וועלכע קען שוין היינט רעכנען אויף אַ מיליאָן שטימען ביי פּרעזידענט־וואַהלען. אין מאַנכע ערטער געלינגט איהר אַליין עפּטער צו ערוועהלען איהרע קאַנדידאַטען אין דיזע מוניציפּאַליטעטען (שטאָדט־פערוואַלטונגען) און לעגיסלאַטורען (געזעצגעבענדע קערפּערשאַפטען פון דיא סטייטס).

אין 1910 איז ענדליך אויך ערוועהלט געוואָרען אַלס קאָנגרעסמאַן איינער פון דיא פיהרער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין דער פּערזאָן פון וויק־טאָר בערגער פון מילוואָקי, וויסקאָנסין. ביי דיא נעכסטע קאָנגרעס־וואַהלען איז ער אפילו דורכגעפאַלען, אָבער ניט צוליעב דעם, וואס דיא צאָהל פון סאָציאַ־ליסטישע שטימען איז דאָרטען קלענער געוואָרען. יעדענפאַלס וועט שוין דער קאָנגרעס ניט בלייבען אָהן סאָציאַליסטישע פערטרעטער. אויף בערגער׳ס פּלאַץ איז געשיקט געוואָרען דער אידישער סאָציאַליסט מאיר לאָנדאָן, וועלכער איז שליעסליך, נאָך אַ לאַנגען און ביטערען קאַמפּף מיט אַן אַלטען פערטרעטער פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי (אויך אַ איד) ערוועהלט געוואָרען אין 1914 אין רעכטען צענטער פון דער אידישער בעפעלקערונג אין ניו יאָרק, וואס איז געוואָרען דיא גרעסטע אידישע שטאָדט אין דער וועלט.

דאס צייגט אגב, אַז אידען שפּיעלען שוין אַליין אַ גרעסערע ראָלע אין דעם פּאָליטישען לעבען פון זייער נייער היימאַטה, וואו זיי פערמעהרען זיך וואונדער־

באר שנעל דורך איינוואנדערונג פון דער אלטער וועלט, ספעציעל פון רוסלאנד זייט דיא פאגראמען פון 1881. דיא נארד־אמעריקאנישע רעפובליק, וועלכע איז געוואקסען אין בעפעלקערונג פון קנאפע 4 מיליאן צו ענדע פון 18טען יאהר־הונדערט (לויט דיא פאלקס־צעהלונג אין 1790) ביז 92 מיליאן אין אנפאנג פון דיעזען יאהרהונדערט (לויט דיא לעצטע פאלקס־צעהלונג אין 1910, ניט רע־כענענדיג דיא פיליפינען און אנדערע קאלאניעס וואס צעהלען צוזאמען ארום 10 מיליאן נפשות) ענטהאלט שוין א גרעסערע אידישע בעפעלקערונג פאר אירגענד וועלכער אנדערער מדינה אויסער רוסלאנד. נאך דיא מעסיגסטע אויסרעכענונגען פון סטאטיסטישע עקספערטען געפינען זיך היינט אין יוניי־טעד סטייטס איבער צוויי מיליאן אידען, דערפון ארום א העלפט אין דער שטאדט ניו יארק. עס איז שווער צו געפינען אפילו א דארף אין יונייטעד סטייטס, וואו מען זאל גאר ניט טרעפען א אידען, און עס איז ניטא אזא צווייג פון האנדעל, אינדוסטריע, קונסט און וויסענשאפט, וואו אידען זאלען ניט זיין גוט פערטראטען. „דער אייביגער איד" האט געפונען זיין בעסטע און זיכערסטע מקום מנוחה אין דער גרעסטער פון אלע רעפובליקען.

וויא גרויס עס איז געווארען דער פאליטישער איינפלוס פון אידען אין זייער נייעם פאטערלאנד האט זיך בעזאנדערס בולט ארויסגעוויזען פאר דיא גאנצע וועלט צו ענדע פון 1911, ווען זייערע שטייגענדע פראטעסטען וועגען דיא זאגענאנטע „פאספארטען פראגע" האבען געפונען אזא שטארקען סימפא־טישען אפקלאנג אין קאנגרעס און אין גאנצען אמעריקאנער פאלק, אז דער האנדעלס־אפמאך, וואס איז געשלאסען געווארען צווישען יונייטעד סטייטס און רוסלאנד אין 1832, איז אבגעשאפט געווארען אויף דעם גרונד, וואס אמע־ריקאנער אידען ווערען ניט בעהאנדעלט אזוי וויא אמעריקאנער קריסטען אין דער רוסישער אימפעריע. לויט דעם האנדעלס־אפמאך פון 1832 האט דיא רו־סישע רעגיערונג בעדארפט בעהאנדלען גאנץ גלייך אלע אמעריקאנער בירגער, צו וואס פאר רעליגיאן און ראסע זיי זאלען ניט געהערען; אבער זיא האט שטענדיג געמאכט איהרע געוועהנליכע אנטיסעמיטישע אונטערשיידע אויך גע־גען אמעריקאנער אידען. אויף דיא פראטעסטען פון דער אמעריקאנער רעגיע־רונג—און דיעזע פראטעסטען זיינען געווארען אלץ עפטער און אויסדריקליכער וואס מעהר אידען עס האבען זיך בעזעצט אין יונייטעד סטייטס—דאס דיא רו־סישע רעגיערונג איגנארירט דעם אפמאך פון 1832, ווען נור עס האנדעלט זיך וועגען אידען מיט אמעריקאנער פאספארטען, פלעגט אלץ קומען פון רוסישע דיפלאמאטען דער זעלבער תירוץ, אז אלע אויסלענדישע אידען ווערען בעהאנ־דעלט גלייך לויט דיא געזעצע פון לאנד און אז מען קען זיי ניט געבען מעהר רעכט פאר דיא היימישע אידען אין דער רוסישער אימפעריע.

דיא אַמעריקאַנער רעגיערונג פלעגט עס אַלץ דולדען, אַזוי וויא דיא רעגיערונגען פון ענגלאַנד, פראַנקרייך און אַנדערע ליבעראַלע לענדער, וועלכע פלעגען אויך פּראָטעסטירען פון צייט צו צייט, וואס מען האָנאָרירט ניט אין רוסלאַנד דיא פּאַספּאָרטען פון זייערע אידישע בירגער. און אַזוי וואָלט עס עד היום פערבליבען מיט דיא פּאַפּירענע פּראָטעסטען פון אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַטען וועגען דיא דאָזיגע פּאַספּאָרטען־פּראַגע, ווען דיא אידען וואָלטען ניט אָנגעפאַנגען אַלץ העכער און ענערגישער צו פאָדערען, אַז יונייטעד סטייטס זאָל זיך אין גאַנצען ענטזאַגען פון דעם האַנדעלס־אָפּמאַך פון 1832, אויב דיא רוסישע רעגיערונג וועט ניט נאָכגעבען דיא פאָדערונג וועגען בעהאַנדלען אַמעריקאַנער אידען פּונקט אַזוי וויא אַמעריקאַנער קריסטען אין רוסלאַנד.

אָט דיעזע זעהר וויכטיגע פאָרדערונג איז עס אויסגעפיהרט געוואָרען דעם 11טען דעצעמבער 1911 אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון וויליאַם טאַפט צו דער גרעסטער צופוקענעס פון אַנטיסעמיטען בכלל און פון דער רעגיערונג אין רוסלאַנד בפרט. אין דער גאַנצער וועלט האָט מען דיעזען ענערגישען, מען מעג זאָגען, אויסערגעוועהנליכען דיפּלאָמאַטישען שריט פון יונייטעד סטייטס אָנגענומען ניט בלויז אַלס אַ דעמאָנסטראַציאָן צו גונסטען פון אידישע גלייכבערעכטיגונג, זאָנדערן אויך אַלס אַ פּאַטש אין פּנים דער אידענפרעסענדער רוסישער רעגיערונג.

דערווייל בלייבען רוסלאַנד און יונייטעד סטייטס אָהן אַ האַנדעלס־אָפּמאַך. דיעזער סכסוך וועט זיך, העכסט וואהרשיינליך, ציהען אַזוי לאַנג, ביז אין דער רוסישער אימפּעריע וועלען פּאָרקומען אַזעלכע פּאָליטישע ענדערונגען, אַז דער „יעווריעיסקי וואָפּראָס" (אידען־פּראַגע) וועט זיך מוזען ענדיגען מיט דער עמאַנסיפּאַציאָן פון רוסישע אידען. קיין רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס וועט שוין יעדענפאַלס ניט אונטערשרייבען אַ האַנדעלס־אָפּמאַך מיט רוסלאַנד אָהן אַ גאַנץ קלאָרען און בעשטימטען פּונקט וועגען גלייכע בעהאַנדלונג און אַנערקענונג פון אַמעריקאַנער אידען.

אונזער רעפּובליק מאַכט בכלל מערקווירדיג שנעלע שריט אויף אַלע וועגען פון פּראָגרעס. זיא וואַקסט אַלץ אין רייכטהום און אין בעפעלקערונג. זיא ווערט אויך אַלץ שטאַרקער און איינפלוסרייכער אויסערליך. זיא לעבט מיט אַלע פעלקער ניט נור פריעדליך, זאָנדערן אויך פריינדליך. וועהרענד אין אייראָפּא ציהט זיך דיא גרעסטע און שרעקליכסטע מלחמה, וואס דיא וועלט האָט אמאָל געזעהן, דיא לאַנג־פּאָראויסגעזעהענע מלחמה צווישען דיא גרעסטע און מעכטיגסטע לענדער אין דער אַלטער וועלט, וואס האָט אויסגעבראָכען אין אויגוסט 1914,—הערשט גליקליכערווייזע פריעדען אין דער נייער וועלט, אויב מען זאָל ניט רעכענען דעם פערוויסטענדען בירגער־קריעג אין מעקסיקאָ, וואס שלעפּט

זיך אָהן אויפהער דיא לעצטע פיער יאָהר, זייט דיא רעוואָלוציאָן געגען דעם אַלטען דיקטאַטאָר פּאָרפיריאָ דיאַז.

צום געזאָגטען אין לעצטען קאפּיטעל פון דער געשיכטע פון מעקסיקאָ וועלען מיר דאָ צוזעצען, דאס פּרעזידענט ווילסאָן, וועלכער האָט זיך ענטזאגט „אין נאָמען פון מאָראַליטעט, הומאַניטעט און קאָנסטיטוציאָנאַליטעט" צו אַנערקענען דיא דיקטאַטור פון גענעראַל הוערטאַ (זעה זייט 298), האָט דערווייל נור אויסגעפיהרט, דאס דיעזער דיקטאַטאָר האָט טאַקע געמוזט רעזיגנירען און זיך אָפּטראָגען נאָך אייראָפּאַ; אָבער רוהע און אָרדנונג הערשען לײדער נאָך אַלץ ניט אין דיעזער פיעל־געפּרופטער מדינה. דיא געפאהר פון אַ מיליטערישער אריינמישונג פון יונייטעד סטייטס אין דיא אינערליכע אנגעלעגענהייטען פון מעקסיקאָ, וועלכע איז בעזאָנדערס גרויס געווען בשעת אַמעריקאַנער סאָלדאַטען האָבען געלאַנדעט אין ווערא קרוץ, דעם

וואודראָו ווילסאָן

וויכטיגסטען מעקסיקאַנער פּאָרט (אין אַפּריל 1914), איז פּאָראיבער נאָכדעם, וויא דיעזע סאָלדאַטען זיינען צוריקגעצויגען געוואָרען (אין נאָוועמבער 1914), וואס עס דארף דיענען אַלס אַ בעוויז, אַז דיא אַמעריקאַנער רעגיערונג האָט גאַנץ פריעדליכע אבזיכטען און וויל איבערהויפּט ניט פערכאַפּען טעריטאָריע ביי איהרע שכנים, וויא פּרעזידענט ווילסאָן האָט עס ערקלערט אויסדריקליך אויף אָפיציעל.

דערביי איז געמאַכט געוואָרען אַ גאַנץ נייער און זעהר וויכטיגער שריט אין דער אויסלענדישער פּאָליטיק פון יונייטעד סטייטס. דאס איז נעמליך דיא אנערקענונג פון אַ מין אַלגעמיינען פּאָליטישען בונד פון דיא רעפּובליקען אין דער נייער וועלט, אום צו קענען לייכטער און בעסער שליכטען שטרייטען צווישען זיי און ארויסצוטרעטען צוזאַמען אין פאַל פון אַטאַקע פון אירגענד וועלכער אייראָפּעאישער מאַכט אויף אירגענד וועלכער פון זיי. עס האַנדעלט זיך וועגען אַן ענדערונג אין דעם פונדאַמענט פון דער אַמעריקאַנער אויסלענדישער פּאָליטיק, נעמליך: אין דער מאָנראָו דאָקטרין.

אין זיד־אַמעריקאַ זיינען שוין אויפגעקומען וועניגסטענס דריי רעפּובליקען, וועלכע נויטיגען זיך גאָר ניט אין דער אָפּעקע פון יונייטעד סטייטס און וועלכע פערלאַנגען זאָגאר אַ דעה אין פראַגען און אַנגעלעגענהייטען, וואס ריהרען אָן די פּאָליטישע אינטערעסען פון די רעפּובליקען אין דער נייער וועלט.

דיעזע דריי זיד־אַמעריקאַנישע רעפּובליקען זיינען עס אַרגענטינע, בראַזיליען און טשילי וואס זייערע געשיכטען וועט דער לעזער געפינען אין צווייטען באַנד פון דיעזען היסטאָרישען ווערק. זיי האַלטען זיך פאַר גרויסמעכטע אין דער נייער וועלט און זיי פערלאַנגען אַן אַלגעמיינען אָדער, וויא מען זאָגט עס געוועהנליך, פּאַן־אַמעריקאַנישען קאָנצערט נאָך דעם מוסטער פון אייראָפּעאישען פּאָליטישען קאָנצערט. מען רופט זיי A. B. C. נאָך דיא ערשטע בוכשטאַבען פון זייערע נעמען (Argentine, Brazil, Chile) אָט דער דאָזיגער „דרייבונד“ פון דער נייער וועלט האָט זיך עס אריינגעמישט, מיט דער פריינדליכער צושטימונג פון פּרעזידענט ווילסאָן, אין דעם צוזאַמענשטויס צווישען דיא וואַשינגטאָנער רעגיערונג און הוערטאַ אין דעם מאָמענט, ווען פון אַלע זייטען האָט מען זיך געריכט אויף אַ מלחמה צווישען יונייטעד סטייטס און מעקסיקאָ. דיא געזאַנדטע פון דער „איי בי סי“ האָבען געהאַנדעלט אַלס פערמיטלער אין דיעזען סכסוך צו דער צופריעדענהייט פון אַמעריקאַנער פּאָלק און אויך פון דער גאַנצער לאַטיינישער אַמעריקאַ. דורך דעם האָט דיא מאָנראָו דאָקטרין אָנגענומען אַ נייע ווענדונג, אַ פּאַן־אַמעריקאַנישע ריכטונג, און עס איז אזוי אויסגעלעגט געוואָרען אַ וועג צו אַ פּאָליטישען בונד פון אַלע רעפּובליקען אין דער נייער וועלט.

דיא אמת־פריעדליכע שטרעבונגען פון דער וואַשינגטאָנער רעגיערונג, אונטער דער לייטונג פון פּרעזידענט ווילסאָן און פון זיין סעקרעטערי אוו סטייט (מיניסטער פון אויסלענדישע אנגלעגענהייטען) ברייען, האָבען זיך אויך ארויסגעוויזען אין אַנדערע אויסלענדישע פראַגען, אין דער שליעסונג פון ארביטריישאָן־טריטים מיט דיא מייסטע לענדער פון דער וועלט, נור ספּעציעל אין דער פראגע וועגען צאָהלונגען פאַר דורכפאָהרען דעם פּאַנאַמאַ קאַנאַל. דורך דיא דאָזיגע פראַגע, גענאַנט דיא „טאָלל־פראַגע“, איז עס געקומען צו אַן ערנסטען סכסוך פון יונייטעד סטייטס מיט ענגלאַנד און מיט אַלע אַנדערע האַנדעלס־נאַציאָנען. אונטער טאַפט׳ס פּרעזידענטשאַפט האָט מען אין קאָנגרעס דורכגעפיהרט אין 1912 אַ געזעץ, אַז אַמעריקאַנער שיפען, וואס פיהרען סחורות צווישען אַמעריקאַנער פּאָרטען, אָדער ברעג־שיפען וויא מען זאָגט עס קורץ, זאָלען קענען דורכפאָהרען דעם פּאַנאַמאַ קאַנאַל פריי, אָהן שום טאָלס. דיא ענגלישע רעגירונג האָט דאַן ערקלערט, אַז דאס איז געגען דעם בוכשטאַב פון איהר לעצטען אָפּמאַך מיט יונייטעד סטייטס וועגען דעם פּאַנאַמאַ קאַנאַל (דיא זאָ־גענאַנטע

„העי־פּאָונסיפאָט טריטי"), און זיא האָט דארום געפּאָרדערט גלייכע אבצאָהלונ־גען אָדער טאָלס פאר אַמעריקאנער שיפען אַזוי וויא פאר דיא שיפען פון אַלע נאציאָנען. איינזעהענדיג, אַז דיא ענגלישע רעגיערונג האָט רעכט אין דיעזען סכסוך און ניט וועלענדיג איינרייסען מיט אַלע אַנדערע נאציאָנען, וועלכע זיינען געשטאַנען נאַטירליך אויף דער זייט פון ענגלאַנד אין דיעזער טאָלל־פראגע, האָט פּרעזידענט ווילסאָן רעקאָמענדירט דעם קאָנגרעס צוריקצורופען זייער פריהערען בעשלוס און צו בעשטימען דיא זעלבע צאהלונגען פאר אַמעריקאנער אַזוי וויא פאר' אויסלענדישע שיפען, ווען עס קומט זיי אוים צו בענוצען זיך מיט'ן פאנאַמאַ קאנאל.

דער קאָנגרעס האָט אָנגענומען דיעזע וויכטיגע רעקאָמענדאציאָן, וויא כמעט אַלע אַנדערע, וועלכע פּרעזידענט ווילסאָן האָט פאָרגעשלאָגען. אונטער זיין לייטונג זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען פערהעלטניסמעסיג גיך אַזעלכע עקאָנאָ־מישע רעפאָרמען, וועלכע זיינען יאָהרענלאנג געשטאַנען אויף דער רייהע. איינער פון זיינע ערשטע אַקטען איז געווען צוזאַמענצורופען דעם קאָנגרעס (דעם 63טען אין צאָהל), אום ווידער צו ענדערען דעם טאַריף. דיעזעס מאָל האָט מען איהם טאַקע רעווידירט אַרונטער, דאס הייסט: בעדייטענד פערקלע־נערט דיא אָבצאָהלונגען אויף כמעט אַלע אויסלענדישע סחורות, וויא דיא דעמאָקראַטישע מאַיאָריטעט דאַרטען האָט עס געוואונשען. אַלע שפייזוואַרג און דיא וויכטיגסטע רויהע פּראָדוקטען פאַר אינדוסטריען זיינען געשטעלט געוואָרען אויף דער פרייער ליסטע.

נור אַזוי וויא דורך אַזעלכע פערקלענערונגען פון טאַריף־אָבצאָהלונגען האָט געמוזט ווערען אַ גרויסער דעפיציט אין דער שטאַאַטס־קאַסע, האָט מען גלייכצייטיג בעשלאָסען אין קאָנגרעס איינצופיהרען אַן אינקאָם־טעקס, דאס הייסט: אַ שטייער אויף איינקינפטע. דיעזע זעהר וויכטיגע רעפאָרם איז אָבער מעגליך געוואָרען דורך דעם, וואס מען האָט נאָך אַ זעהר לאַנגען און ביטערען קאַמפּף, דורכגעפיהרט אונטער טאַפט'ס פּרעזידענטשאַפט אַן אַמענדמענט צו דער יונייטעד סטייטס קאָנסטיטוציאָן, נעמליך דעם 16טען, וואו עס שטעהט אויסדריקליך, אַז דער קאָנגרעס האָט אַ רעכט צו בעשטייערן אירגענד וועלכע איינקינפטע אין' גאַנצען לאַנד.

כמעט גלייכצייטיג מיט דעם אַמענדמענט וועגען אינקאָם־טעקס איז אויך אריינגעטראָטען אין קראַפט (אין 1913) נאָך אַן אַמענדמענט (דער 17טער און פאָרלויפיג דער לעצטער) צו דער יונייטעד סטייטס קאָנסטיטוציאָן, וועגען וועלכען עס איז געפיהרט געוואָרען אַ קאַמפּף, מעג מען זאָגען, זייט דעם אָנפאַנג פון אונזער רעפּובליק. דאס איז נעמליך וועגען דעם, וויא אַזוי דיא יונייטעד סטייטס סענאַטאָרס זאָלען אויסגעוועהלט ווערען. אויף זייטע 48

זיינען שוין ערקלערט געוואָרען דיא קאָנסטיטוציאָנעלע פונקטען וועגען דער ערוועהלונג פון דיעזע פערטרעטער פון סטייטס. דיא פאָדערונג, אַז מען זאָל זיי אויסקלייבען אַזוי וויא אַלע אַנדערע פערטרעטער און בעאַמטע, דאס הייסט דירעקט פון דיא בירגער, איז אָבער אַלץ שטאַרקער געוואָרען, און דיא סענאַטאָרס אליין האָבען שליעסליך געמוזט פאָלגען דעם ווילען פון פאָלק. עס בלייבט וויא פריהער, אַז יעדער סטייט, וויא גרויס אָדער קליין ער זאָל ניט זיין, שיקט צוויי פערטרעטער אין יונייטעד סטייטס סענאַט, נור זייער ערוועהלונג ווערט שוין פאָרקומען לויט נאָך דיא געוועהנליכע וואהל־געזעצע, אָט אזוי וויא מען ערוועהלט, למשל, דיא מיטגליעדער פון דער האוז אוו רעפרעזענטאַטיווס, נעמליך: דירעקט פון פאָלק.

Vox popùli, vox Dei (דיא שטימע פון פאָלק איז דיא שטימע פון גאָט)— דיעזער אלטער שפּריך־וואָרט ווערט בכלל אַלץ מעהר און ווייטער פערווירקליכט אין אונזער גרויסער און פּראָגרעסיווער רעפּובליק.

ניו יאָרק, ענדע 1914.

קענעדע
Dominion of Canada

פארווארט

קענעדע*) און יונייטעד סטייטס בילדען דעם אנגלא־סאקסישען אדער, ריכטיגער געזאגט, דעם ענגליש־שפּרעכענדען טהייל פון דער נייער וועלט. זייערע געשיכטען זיינען זעהר ענג פערבונדען. פון דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס ווייסען מיר שוין, אז א געוויסע צייט האבען זיי זיך ביידע געפונען אונטער איין פלאג — דעם בריטישען. דיא געשיכטע פון קענעדע וועט אונז צייגען, וויא וועניג עס האט געפעהלט, אז זיי זאלען בלייבען אונטער איין פלאג — דעם אמעריקאנישען.

דער גרעסטער אונטערשיעד צווישען זיי בעשטעהט אין דעם, וואס קענע־דע איז צוערשט בעזעצט געווארען פון פראנצויזען און וואס איינע פון איהרע ריזיגע פּראווינצען איז געבליבען און וועט שוין אפנים שטענדיג בלייבען א פראנצויזיש־שפּרעכענדע. צוויי שפּראכען ווערען דארטען אפיציעל אנער־קענט אלס גלייכבערעכטיגטע. אין דיזען פּרט איז קענעדע אן אויסנאהמע פון אלע אנדערע לענדער אין דער נייער וועלט. ניט אין אונזער רעפּובליק און ניט אין אירגענד וועלכער פון דיא רעפּובליקען פון דער זא־גענאנטער "לאטיינישער אמעריקא" איז ווען עס איז פארגעקומען א שפּראכען־קאמפּף. געוועהנליך זיינען דארטען איינגעווארצעלט געווארען דיא שפּראכען פון דיא ערשטע איי־ראפּעאישע הערשער און קאלאניסטען. אזוי וויא שפּאניען האט בעהערשט צענט־ראל־אמעריקא און דעם גרעסטען טהייל פון זיד־אמעריקא, האט זיא דארטען איבערגעלאזען איהר שפּראך און דורך דעם אויך איהר קולטור אלס אן אייביגע ירושה. ווען דער טהייל פון זיד־אמעריקא, וואס טראגט דעם נאמען בראזי־ליען, וואלט ניט אבגעגעבען געווארען צו פּארטוגאל אויף דעם גרונד פון דער בעריהמטער ענטשיידונג פון פּאפּסט אלעקסאנדער דעם זעקסטען, וויא מיר וועלען עס זעהען אין דיא קאפּיטלעך פון דיזען בוך, אין וועלכע דיא געשיכטע

*) דאס איז דיא ענגלישע אויסשפּראכע פון דעם נאמען Canada, וואס זאל שטאמען פון אן אינדיאנער ווארט, וויא היסטארישע פארשער מיינען עס. דיא פראנצויזישע אויס־שפּראכע איז קאנאדא (מיט דעם קלאנג אויף דער לעצטער זילבע, וויא בכלל אין דער פראנ־צויזישער שפּראך). אזוי איז אויך דיא אויסשפּראכע איבעראל, וואו דער לאטיינישער בוכשטאב a ווערט אויסגעשפּראכען ווי א (פתח). פ. ק.

פון דיזער פּאָרטוגעזיש־שפּרעכענדער רעפּובליק וועט בעשריבען ווערן, — וואָלט אויך דאָרטען וואהרשיינליך איינגעפיהרט געוואָרען דיא שפּאַנישע שפּראַך.

עס איז געווען גאַנץ נאַטירליך, אַז אין דער נייער וועלט זאָלען ניט נור דיא איינגעבאָרענע רויט־הויטיגע שטאַמען בּיסלעכווייז איבערנעהמען דיא שפּראַך פון זייערע אייראָפּעאישע הערשער, זאָנדערן אַז אויך דיא שפּעטערע איינוואַנדערער פון אייראָפּאַ זאָלען אָנפאַנגען צו געברויכען דיא שפּראַך פון דיא ערשטע קאָלאָניסטען. דער ניי־אָנגעקומענער אייראָפּעער אין אירגענד וועלכער פון דיא לענדער פון דער נייער וועלט האָט דאָך קיינע פּרעטענזיעס ניט איינצופלאַנצען דוקא זיין נאַציאָנאַלע קולטור. ער איז געוועהנליך צופריעדען, ווען ער קען קריעגען בעשעפטיגונג און זיך עטאַבלירען אין דעם אָרט, וואו ער בעזעצט זיך.

דיא גרויסע נאָרד־אַמעריקאַנער רעפּובליק האָט שוין לאַנג געקראָגען דעם נאָמען "שמעלץ־טאָפּ פון פעלקער און ראַסען", ווייל דיא מאַסען איינוואַנדערער, פון וועלכען לאַנד זיי זאָלען ניט קומען און צו וועלכער נאַציאָן זיי זאָלען ניט געהערען, ווערען מערקווירדיג שנעל צוזאַמענגעמישט און צוזאַמענגעשמאָלצען מיט דער אַמעריקאַנער נאַציאָן. דאָס זעלבע איז אָבער אויך ריכטיג וועגען דיא רעפּובליקען פון זיד־אַמעריקאַ, ספּעציעל וועגען ארגענטינע, בלויז אין אַ קלענערער מאָס. דאָרטען ווערען דיא אימיגראַנטען אויך אַזוי אַסימילירט וויא אין יונייטעד סטייטס. אַזוי פּאַסירט עס און עס מוז שליסליך פּאַסירען אין יעדען אימיגראַציאָנס־לאַנד, אין אויסטראַליען אַזוי גוט וויא אין אַמעריקאַ און אין זיד־אַפריקאַ אַזוי גוט וויא אין אויסטראַליען.

אין קענעדע האָט אָבער פּאַסירט עטוואָס אונגעוועהנליכעס, עטוואָס אַזעלכעס, וואָס האָט מעהר עהנליכקייט צו דיא בעדינגונגען און צושטענדע אין דער אַלטער וועלט, וויא אין דער נייער. דאָס אונגעוועהנליכע איז בעשטאַנען ניט אַזוי אין דעם, וואָס צוויי פון דיא גרעסטע און שטאַרקסטע אייראָפּעאישע נאַציאָנען, דיא ענגלישע און דיא פראַנצויזישע, האָבען זיך פון אָנפאַנג אָן צוזאַמענגעשטויסען דאָרטען אַלס פייערדיגע געגנער, וויא אין דעם, וואָס נאָך זייער ענדליכען זיעג האָבען דיא ענגלענדער אַנערקענט דיא שפּראַך און אויך, מעג מען זאָגען, דיא נאַציאָנאַלע אַטאָנאָמיע פון דיא בעזיעגטע פראַנצויזען אין דער פּראָווינץ קוויבעק. צוזאַמענשטויסען, לאַנגע מלחמות און אויך גרויזאַמע געגענזייטיגע אויסשלאַכטען זיינען ניט איין מאָל פאָרגעקומען צווישען דיא אייראָפּעאישע פעלקער, וועלכע האָבען זיך דיא ערשטע אַ לאָז געטהאָן אַ קורצע צייט נאָך קאָלומבוס'עס ענטדעקונג צו פערכאַפּען קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט. איינינגע קאָלאָניעס זיינען עטליכע מאָל איבערגעגאַנגען פון איין האַנד אין דער אַנדערער, למשל פון דיא שפּאַניער צו דיא פראַנצויזען, נאַכהער פון דיא פראַנצויזען צו דיא ענגלענדער, און פון דיא ענגלענדער צוריק צו דיא

שפּאניער, און דאַן ווידער צו דיא פראַנצויזען, אָדער גאַר צו דיא האָלענדער אָדער פּאָרטוגעזער. מיר וועלען עס ניט איין מאָל האָבען א געלעגענהייט צו בעטראַכטען, ווען מיר וועלען זיך בעקענען מיט דיא געשיכטען פון דיא נייע אויפגעקומענע נאַציאָנען אין דער גאַנצער נייער וועלט. אָבער אין ערגעץ, אויסער אין קענעדע, האָט עס ניט געטראָפען, אַז נאָך זייער נידערלאַגע זאָלען דיא פריהערע הערשער קענען אָנהאַלטען זייער שפּראַך, זייערע פיהרונגען און בכלל זייער נאַציאָנאַלע קולטור אין דער קאָלאָניע.

דאַרום עקזיסטירט עס אין קענעדע אַזאַ מין נאַציאָנאַלער קאַמפּף, וויא אין דיא אייראָפּעאישע לענדער, אין וועלכע צוויי אָדער מעהרערע פעלקער לעבען אונטער איין צענטראַלער רעגיערונג און צוויי אָדער מעהרערע שפּראַכען ווערען אָפּיציעל אַנערקענט. דיא פראַנצויזיש־שפּרעכענדע קענעדער זיינען אייגענטליך אַזוי צוגעבונדען צו דער בריטישער אימפּעריע, וויא דיא ענגליש־שפּרעכענדע קענעדער. ביידע טהיילען האַלטען זיך היינט פאַר מיטגליעדער פון איין נייער נאַציאָן — דיא קענעדישע. פון דעסטוועגען רייסען זיי זיך אַלץ אַרום אין פיעלע אינערליכע אַנגעלעגענהייטען, וויא צוויי בעזונדערע נאַציאָנאַליטעטען. דיא פראַנצויזיש־שפּרעכענדע קענעדער קוקען אַלץ מיט פעראַכט און זאָגאַר מיט שנאה אויף זייערע ענגליש־שפּרעכענדע מיטבירגער, ווייל זיי האָבען מורא צו פערלירען זייער נאַציאָנאַלע אָטאָנאָמיע דורך דעם, וואָס זיי ווערען אַלץ א קלענערע מינאָריטעט אין לאַנד. זיי האָבען שוין לאַנג פערלאָרען זייערע פּאַטריאָטישע געפיהלען צו פראַנקרייך און ווינשען אויפריכטיג צו בלייבען אונטער דעם בריטישען פלאַג; אָבער זייער אַלט־פראַנצויזישע שפּראַך און זייערע אַלט־פראַנצויזישע מנהגים ווילען זיי אויף קיין פאַל ניט אויפגעבען. צוליעב זייער שפּראַך זיינען זיי בערייט צו געהן אין פייער און אין וואַסער.

וויא א רויטער שנור — רויט ווייל ער איז אָפט געפּאַרבט געוואָרען אין בלוט — ציהט זיך דער קאַמפּף צווישען פראַנצויזען און ענגלענדער דורך דיא גאַנצע געשיכטע פון קענעדע. דיא פאָרמען און אויך דער כאַראַקטער פון דיזען קאַמפּף האָבען זיך אין פערלויף פון דער צייט געביטען, אָבער אין גאַנצען הערט ער ניט אויף, וויא מיר וועלען זעהען אין דיא פאָלגענדע קאַפּיטלעך.

ערשטער קאַפּיטעל.

דיא ערשטע רייזע נאָך נאָרד־אַמעריקא און דיא ענטדעקונג פון קענעדע

אַלעס וואָס עס איז געזאָגט געוואָרען אין דער איינלייטונג צו דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס בעציהט זיך, נאַטירליך, אויך אויף קענעדע אַלס אַ טהייל פון דער נייער וועלט. צווישען אַנדערע רייזען אין דער ערשטער העלפט פון 16טען יאָהרהונדערט איז דאָרטען פערצייכענט (זעה זייטע 22), אַז דער פראַנצויז זשאַק קאַרטיע האָט אין 1535 ענטדעקט דעם סענט לאָרענס טייך, ווען ער האָט געזוכט דעם נאָרד־וועסטליכען וואַסערוועג נאָך אינדיען.

דיזע רייזע איז עס דער אָנפאַנג פון דער געשיכטע פון קענעדע. זיא איז אויך, מעג מען זאָגען, דער אָנפאַנג פון אַ גענויער היסטאָריע פון נאָרד־אַמעריקאַ. עס איז זיכער, אז דזשאָהן קאַבאָט האָט דער ערשטער ענטדעקט דיא ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ אין 1497, סך הכל פינף יאָהר נאָך קאָלומבוס'עס ערשטער רייזע, אָבער איינצעלהייטען פון זיין מאַרשרוט פעהלען. מען וויים אפילו ניט, אין וועלכען פונקט ער האָט געלאַנדעט. אויך איז מען אין דונקעלהייט וועגען דיא ענטדעקונגען פון זיין זוהן, סעבאַסטיאַן קאַבאָט, וועלכער האָט פאָרטגע־זעצט דיא רייזען פון זיין פאָטער אין דיענסט פון דעם ענגלישען קעניג הענרי דעם זיעבעטען. מען רעכענט, אז ביידע, דער פאָטער און דער זוהן, זיינען פאַרבייגעפאָהרען דיא ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ, אָנפאַנגענדיג פון דעם האַלב־אינזעל לאַבראַדאָר אָדער פון דעם אינזעל ניו־פאַונדלענד אין נאָרד ביז צום האַלבאינזעל פלאָרידאַ אין זיד. עבענזאָ ווייניג וויים מען פון דיא מאַרשרוטען פון קאַבאָט'ס נעכסטע נאָכפאָלגער.

יעדענפאַלס האָט קאַבאָט'ס ענטדעקונג געהאַט אונגעהייער וויכטיגע רע־זולטאַטען. אַזוי שנעל וויא בעריכטען וועגען זיין רייזע אונטער דעם ענגלישען פלאַג זיינען אָנגעקומען אויך אין אנדערע אייראָפּעאישע לענדער, האָבען זיך נייע ים־פאָהרערס אַ לאָז געטאָן צו דיא נאָרדליכע ברעגען פון דער נייער וועלט. שוין אין 1500 איז דער פּאָרטוגעזישער קאַפּיטאַן גאַספּאַר קאָרטערעאַל צוגעקומען צו דיא שטיינערנע ברעגען פון דעם וויסטען און קאַלטען האַלב־

אינזעל, וואָס טראָגט דעם נאָמען לאַבראַדאָר, וועלכען ער האָט איהם געגעבען. דיא בעדייטונג פון דיעזען פּאָרטוגעזישען וואָרט איז "אַקערבויער", וואָס עס פּאַסט ניט פאַר אַזאַ לאַנד, וועלכע בלייבט אַלין כמעט גאָר ניט בעפּעלקערט. ער האָט גראַדע געטראָפען אין איין אָרט אַ שטאַם אינדיאַנער, פון וועלכע איהם איז געלונגען צו פערנאַרען אַ 50 יעגער אויף זיין שיף, אום זיי צו ברענגען אין פּאָרטוגאַל אַלס שקלאַווען פאַר דיא גאַלער־שיפען. דעם נעכסטען יאָהר האָט קאָרטערעאַל אָנגעפאַנגען אַ נייע רייזע נאָך נאָרד אַמעריקאַ, אָבער צוריק איז איהם שוין ניט בעשערט געווען צו קומען אין פּאָרטוגאַל. מען רעכענט, אַז ער איז אונטערגעגאַנגען צוזאַמען מיט זיין שיפעל לעבען דיא געפעהרליכע ברעגען פון לאַבראַדאָר.

אַן אַנדער פּאָרטוגעזער ים־פאָהרער, איינער מיט'ן נאָמען עסטעוואַן גאָמעץ, האָט זיך אַ לאָז געטאָן אויף קאַבאָט'ס וועג צו דיא נאָרד־וועסטליכע ברעגען פון אַמעריקאַ. ער איז אָבער געשטאַנען אין שפּאַנישען דיענסט. מען רעכענט, אַז ער האָט אויך געריייזט ביי דיא ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ ביז צו דיא שפּאַנישע פּאָסעסיעס אין פלאָרידאַ. דיא שפּאַניער האָבען זיך אָבער געקימערט וועגען דיעזע נאָרדליכע רייזען אַזוי וועניג וויא דיא פּאָרטוגעזער. זיי האָבען זיך אַלין אַרומגעריסען וועגען זייערע חזקות אין זיד־אַמעריקאַ. אויף'ן קאַמפּף־פּלאַץ אין נאָרד־אַמעריקאַ זיינען פערבליבען בלויז ענגלאַנד און פראַנקרייך.

דיא ערשטע פראַנצויזען, וואָס האָבען אָנגעפאַנגען צו רייזען אויף קאַבאָט'ס וועג, זיינען געווען מוטהיגע פישער פון דיא פּראָווינצען ברעטאַן און נאָרמאַנדיע. זיי זיינען צוגעצויגען געוואָרען צו דיא בעריהמטע זאַמדבענק פון ניו־פאַונדלענד, וועלכע זיינען וואונדערבאַר רייך אין פיש אויך אין אונזערע טעג. איידער דער פראַנצויזישער קעניג פראַנסואַ דער ערשטער האָט זיך אַרומגעזעהען, אַז ער קען ניט איבערלאָזען אַזוי פיעל נייע לענדער צו שפּאַניען און פּאָרטוגאַל, און האָט אין 1524 געשיקט דעם איטאַליענישען ים־פאָהרער ווערראַצאַנאָ צו ענטדעקען עפּעס פאַר פראַנקרייך אויף דעם נאָרד־וועסטליכען וועג נאָך אינדיען, האָבען שוין דיא בראַווע פישערלייט פון סענט־מאַלאָ און פון אַנדערע וועסטליכע פראַנצויזישע פּאָרטען געהאַט זייערע פּלעצער צום טריקענען פיש ביי דיא ברעגען פון ניו־פאַונדלענד און פון אַנדערע אינזלען אין דעם גאָלף פון סענט לאָרענס טייך. זיי האָבען עס געגרינדעט דיא ערשטע בעזעצונגען פון אייראָפּעער אין ניו־פאַונדלענד, אין קענעדע און, מען מעג זאָגען, אין נאָרד־אַמעריקאַ בכלל.

פראַנסואַ דער ערשטער איז געווען אַ מערקווירדיגע פערזענליכקייט. זיין לעבען איז פול געווען מיט דראַמאַטישע און ראָמאַנטישע פּאַסירונגען. בעזאָנדערס האָט ער געקעמפּפט געגען דעם קייזער קאַרל דעם פינפטען, וועלכער האָט געשטרעבט צו בעהערשען דיא גאַנצע וועלט. אום אָנצוהאַלטען דאָס "אייראָ־

פעאישע גלייכגעוויכט" געגען דיא צו גרויסע מאַכט פון שפּאַניען אונטער דער הערשאַפט פון קארל דעם פינפטען, האָט זיך דיזער קעניג פון אַזאַ קאַטאָלישע מדינה וויא פראַנקרייך ניט אָבגעשראָקען אפילו פאר אַ בונד מיט דיא טערקען און אויך מיט דיא פּראָטעסטאַנטען אין דייטשלאַנד. ווען ער האָט דערהערט פון דער ענטשיידונג פון פּאַפּסט וועגען דיא צוטהיילונג פון דער נייער וועלט צווישען שפּאַניען און פּאָרטוגאַל, איז ער אין כעס געוואָרען און האָט געלאָזט וויסען זיין געגנער קארל דעם פינפטען, דאָס "ער וויים ניט וואו עס שטעהט געשריעבען, אַז אדם הראשון האָט איבערגעלאָזען בירושה דיא גאַנצע ערד צו דיא מלכים פון שפּאַניען און פּאָרטוגאַל". דאַן האָט ער עס געשיקט דעם איטאַליענישען קאַפּיטאַן ווערראַצאַנאָ צו ענטדעקען נייע לענדער פאַר פראַנקרייך.

פון דיזער רייזע האָט זיך אָבער אויסגעלאָזען ניט מעהר, וויא פון דיא רייזען פון קאָרטערעאַל און גאָמעץ. ווייטער פון ניו־פאונדלענד אין נאָרד האָט ווערראַצאַנאָ ניט דערגרייכט. זיין צווייטע רייזע האָט זיך געענדיגט מיט זיין טויט. מען רעכענט, אַז שפּאַניער האָבען איהם געפאַנגען און אויפגעהאַנגען אַלס פּיראַט. וואַהרשיינליכער איז עס אָבער אַז זיין שיף איז געזונקען אויף'ן וועג.

נור דער פראַנצויזישער קעניג האָט זיך יעדענפאַלס געשטיצט אויף ווע־ראַצאַנאָ'ס רייזע אין זיינע פּרעטענזיעס אויף נאָרד־אַמעריקאַ, אַזוי וויא דער ענגלישער קעניג האָט זיך געשטיצט אויף קאַבאָט'ס רייזען. דערווייל איז דיא נייע וועלט אַלץ מעהר בעקאַנט געוואָרען. מען האָט זיך אַלץ ווייטער אַרומגעזעהן, אַז זיא איז טאַקע אַ בעזונדערער טהייל פון ערד־קוגעל, אַזעלכער וואָס ציהט זיך פון דיא קעלטעסטע געגענדען אין נאָרד ביז צו דיא קאַלטע געגענדען אין זיד, צווישען דיא צוויי גרעסטע אָקעאַנען, דעם אַטלאַנטישען אין מזרח־זייט און דעם פּאַסיפישען (שטילען) אין מערב־זייט.

אין דער זעלבער צייט זיינען דיא ענטדעקטע לענדער אַלץ מעהר פער־כאַפּט געוואָרען פון שפּאַניען, פּאָרטוגאַל און ענגלאַנד, זאָ דאָס דער פראַנצוי־זישער קעניג האָט זיך געמוזט צואיילען מיט נייע עקספּעדיציעס און ענטדע־קונגען, אום ניט צו בלייבען אָהן שום חלק אין אַמעריקאַ. דארום האָט ער עס געשיקט אַ נייע עקספּעדיציע נאָך נאָרד־אַמעריקאַ אַזוי שנעל, וויא ער האָט וויא עס איז געשלאָסען פריעדען מיט שפּאַניען נאָך זיין ביטערע נידערלאַגע אין דער שלאַכט לעבען פּאַוויא, ווען ער איז אַליין געפאַנגען געוואָרען.

דאָס איז עס געוועזן דיא עקספּעדיציע אונטער דער קאָמאַנדע פון זשאַק קאַרטיע, וועמעס לעבענסגעשיכטע בלייבט אונבעקאַנט. מען וויים נור אויף זיכער, אַז ער איז געבאָרען געוואָרען אין סענט מאַלאָ, פון וואַנען דיא ברעטאַנער פישער פלעגען עס מייסטענס אָפּפאָהרען נאָך ניו־פאונדלענד, און אַז צו דער

צייט, ווען דער קעניג האט איהם געשיקט אין 1534 מיט צוויי שיפען און 120 מאטראזען און מיטהעלפער, איז ער אלט געווען א יאהר פיערציג. מען דארף אננעהמען, אז ער האט זיך פערשאפט א נאמען אין פראנקרייך אלס א מוט־היגער און פעהיגער ים־פאהרער און אלס איינער, וואס האט אויך געמאכט רייזען נאך נארד־אמעריקא אויף פישער־שיפען, זאנסט וואלט איהם דער קעניג ניט אנ־פערטרויט אזא עק־ספעדיציע, ווי צו זו־כען א נייעם וואסער־וועג נאך כינא און אינדיען און אויף'ן וועג צו פערנעהמען אלע ניי־ענט־דעקטע לענדער אין נאמען פון פראנק־רייך.

זשאק קארטיע, דער ענטדעקער פון קענעדע.

דיזע רייזע איז געווען א זעהר גע־לונגענע און אויך א זעהר שנעלע פאר די קליינע זעגעל־שיפען פון יענע צייטען. ווען קארטיע איז צו־געקומען צו די ווים־טע ברעגען פון לאב־ראדאר ארום 20 טעג נאך זיין אפרייזע פון פראנקרייך (דעם 20טען אפריל, 1534), האט ער געמוזטווארטען א געוויסע צייט, איידער ער האט געקענט דורכשווימען דעם וואסער־וועג צווישען דיזען האלבאינזעל און דעם אינזעל ניו־פאונדלענד, ווייל ער איז געווען בלאקירט מיט שטיקער אייז. דיזער וואסער־וועג טראגט עד היום דעם אונפערדיענטען נאמען

בעל־איל (אויף ענגליש: בעל־אייל סטרייטס), וואָס עס בעדייטעט: שעהנער אינזעל. דיא געגענד איז אזא וויסטע און טרויעריגע, אַז קאַרטיע האָט אָבגעגעבען אזא מיינונג וועגען איהר: "איך דענק אַז גאָט האָט אָבגעגעבען דיזע שטיק ערד צו קין'ען". דיא מאַטראָזען האָבען געזאָגט, אַז אַנשטאָט "בעל־איל" האָט מען דעם אָרט בעדאַרפט רופען "טייפעל'ס אינזעל".

דעם 3טען יולי איז קאַרטיע ארייגעפאָהרען אין אַ טיעפער בוכטע, וועלכע ער האָט אַ נאָמען געגעבען "שאַלויר", וואָס עס מיינט היץ, ווייל אין יענעם טאָג איז עס דאָרטען זעהר הייס געווען. דיזער וואַסער־בוזים (אויף ענגליש און פראַנצויזיש: בעי, אויף רוסיש: זאַליוו) געפינט זיך אויף דער זידליכער זייט פון דעם ים, וואָס טראָגט דעם נאָמען גאָלף פון סענט לאָרענס. דאָס איז יעצט אַ טהייל פון דער פראַנצויזיש־שפּרעכענדער פראָווינץ קוויבעק.

אויף אַ מערקווירדיגען פעלז, וואָס טראָגט דעם נאָמען גאַספּע (מען רעכענט, אַז דאָס איז אַן אינדיאַנער וואָרט, וואָס בעדייטעט אַ צושפּאָלטענער פעלז) האָט קאַרטיע אין דער אַנוועזענהייט פון פערוואונדערטע אינדיאַנער אויפגעשטעלט אַ הויכען קרייץ מיט דעם שיעלד פון פראַנקרייך און מיט אַן אויפשריפט: "עס לעבע דער קעניג פון פראַנקרייך!"

נאָכדעם האָט ער זיך צוריקגעקעהרט אַהיים דורך דעם זעלבען בעל־איל וואַסערוועג, גאָר ניט וויסענדיג, אַז ער איז צוגעקומען נאָהענט צום גרויסען טייך סענט לאָרענס. ער האָט מיטגענומען צוויי זיהן פון דעם הויפּט פון דעם אינדיאַנער שטאַם אין גאַספּע, אום זיי צו צייגען דעם קעניג און דיא העפלינגע. דיא שילדערונגען וועגען דיא געגענד אַרום שאַלויר־בעי האָבען אַזוי צופריעדענגעשטעלט דעם קעניג, אַז ער האָט בעשלאָסען שיקען אַ צווייטע עקספּעדיציע אַהין דעם נעכסטען יאָהר וויעדער אונטער דער קאָמאַנדע פון זשאַק קאַרטיע.

דאָס איז געווען קאַרטיע'ס צווייטע רייזע, ווען ער האָט שוין ענטדעקט דעם טייך סענט לאָרענס, וואָס איז געוואָרען דער צענטער פון דער פראַנצויזישער הערשאַפט אין נאָרד־אַמעריקאַ אין פערלויף פון צוויי מיט אַ פיערטעל יאָהרהונדערט. וויעדער איז ער צוגעקומען צו דיא ברעגען פון לאַבראַדאָר און דורכגעשוואומען — דיעזעס מאָל מיט דריי זעגעל־שיפען — דיא בעל־איל סטרעיטס, נור אין דעם סענט לאָרענס גאָלף האָט ער פערקירעוועט מעהר צו וועסט און דעם 10טען אוגוסט 1535 האָט ער געלאַנדעט אין אַ קליינער בוכטע, וועלכע ער האָט אַ נאָמען געגעבען סענט לאָרענס לכבוד דעם קאַטאָלישען הייליגען פון דעם דאָזיגען טאָג. נאַכהער איז דיזער נאָמען איבערגעגאַנגען אויף דעם גרויסען טייך און אויף דעם גאָלף, פון וועלכע דיזע בוכטע איז אַ טהייל.

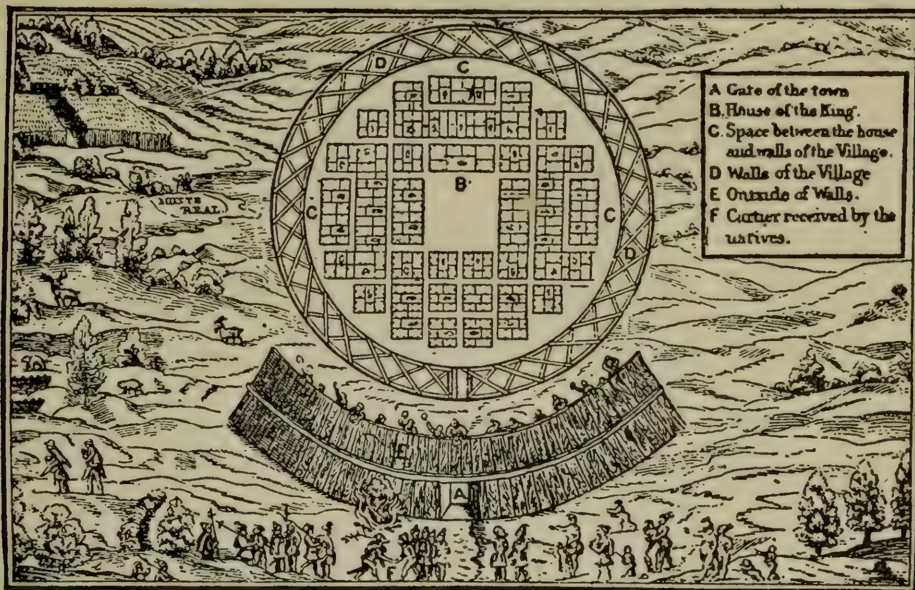
ווען דיא שיפען זיינען פערביי־געפאָהרען דיא נאָרדליכע ברעגען פון דעם גרויסען אינזעל אַנטיקאָסטי, וואָס ליעגט אין מיטען פון דער מינדונג (דאָס מיינט דעם אָרט וואו אַ טייך פאַלט אריין אין ים) פון סענט לאָרענס טייך,

האָבען דיא צוויי אינדיאַנער, וועלכער קארטיע האָט מיטגעבראַכט, וויא ער האָט עס פערשפּראָכען זייער פאָטער, אָנגעוויזען, אַז מען איז צוגעקומען צו דער געגענד סאַגענעי, וואו עס געפינט זיך רויטע קופּער, און אַז נאָך ווייטער צום זיד־וועסט פליסט דער גרויסער טייך פון האָשעלאַגא און קאַנאַדאַ (אַזוי איז דיא פראַנצויזישע אויסשפּראַכע פון דיזע אינדיאַנער ווערטער, וואָס זייער בעדייטונג איז נאָך ניט פעסטגעשטעלט געוואָרען).

קארטיע האָט זיך אַ לאַז געטהאָן אויף דיזען וועג. האַלטענדיג זיך ביי דיא נאָרדליכע ברעגען פון סענט לאָרענס איז ער צוגעקומען צו דיא ערטער, וואו דיזער טייך ווערט שמעלער און וואו עס איז שפּעטער אויף דיא בערג־ברעגען אויפגעבויט געוואָרען דיא גרעסטע און שטאַרקסטע פעסטונג פון ניי־פראַנקרייך אָדער קענעדע — קוויבעק. ווען ער האָט געלאַנדעט דאָרטען, זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אינדיאַנער אויף שיפלעך פון אַרום און אַרום. דער הויפּט פון דעם דאָרטיגען אינדיאַנער שטאַם האָט בעדאַנקט דעם פראַנצויזישען קאַפּיטאַן פאַר דיא גוטע בעהאַנדלונג פון דיא צוויי ווילדע, וועלכע ער האָט געבראַכט צוריק בשלום. דאָס האָט גלייך פון אָנפאַנג געפיהרט צו דיא פריינדליכע בעציהונגען צווישען דיא פראַנצויזען און דיא אַלגאָנקינער (אַזוי איז דער אַלגעמיינער נאָמען פון דיא אינדיאַנער שטאַמען ביי דיא וואַסערען פון סענט לאָרענס און בכל אין דער פּראָווינץ קוויבעק און אין קענעדע) — אַ פריינדשאַפט, וועלכע האָט זעהר פיעל געהאָלפען דיא פראַנצויזען צו פערשפּרייטען זייער הערשאַפט אַלץ ווייטער און טיעפער אין נאָרד־אַמעריקאַ, וויא מיר וועלען עס זעהן אין דיא נעכסטע קאַפּיטלעך.

לאָמיר דערוויילע נאָכפאָלגען דיא העכסט וויכטיגע רייזע פון זשאַן קאַרטיע איבער דעם טייך, וואָס ער האָט דער ערשטער ענטדעקט פאַר דיא אייראָפּעאישע וועלט און וואָס ער האָט אויך פערצייכענט אויף זיינע קאַרטען. נאָכדעם וויא ער האָט אויסגעפאָרשט דיא ברעגען און דיא אינזלען אין דער נאָכבאַרשאַפט פון דעם אינדיאַנער דערפעל סטאַדאַקאָנאַ, וואו עס איז שפּעטער געגרינדעט געוואָרען דיא פראַנצויזישע קאָלאָניע קוויבעק, און נאָכדעם וויא דיא מאַטראָזען האָבען זיך אויסגערוהט, איז ער אַוועק מיט איין שיף נאָך האָשעלאַגאַ, וועגען וועלכע ער האָט זעהר פיעל געהערט אין זיינע אונטערהאַנדלונגען מיט דיא אינדיאַנער. זיי האָבען אָבער גאָר ניט געוואָלט, אַז דיא ווייסע זאָלען זיך צוזאַמענטרעפען און בעקענען מיט דיא שטאַמען פון האָשעלאַגאַ. זיי האָבען דאַרום פּרובירט איינשרעקען דיא פראַנצויזען מיט אויסגעטראַכטע געשיכטען וועגען דיא גרויסע געפאַהרען אויף'ן וועג. אייניגע אינדיאַנער האָבען אויסגעשמירט זייערע געזיכטער מיט סאַזשע, האָבען אָנגעטאָן לאַנגע הערנער אויף זייערע קעפּ און זיך בעדעקט מיט פעל פון חיות, אום צו צייגען וואָס פאַר אַ שווידערליכע שדים עס געפינען זיך אין האָשעלאַגאַ. קארטיע האָט זיך, נאַ־

טירליך, אויסגעלאכט פון אזעלכע אַבשרעקענעסען. ארום ענדע סעפטעמבער איז ער צוגעקומען מיט איינע פון זיינע שיפען צו אַן אינזעל, וואו עס האָט זיך געפונען אַן אינדיאַנער דאָרף מיט'ן נאָמען האָשעלאַגאַ און וואו עס געפינט זיך היינט דיא גרעסטע און וויכטיגסטע האנדעלס־שטאָדט פון קענעדע — מאָנטריאָל.

דיא אינדיאַנער שטאָדט האשעלאַגאַ.
(נאָך אַן אַלטער צייכנונג).

דיא אינדיאַנער פון האָשעלאַגאַ האָבען אויך אויפגענומען זעהר פריינדליך דיא ווייסע געסט. אויף'ן וועג פון קוויבעק ביז מאָנטריאָל האָט קאַרטיע בע־וואונדערט דיא פראַכטפאָלע ברעגען פון סענט לאָרענס. דעם אינזעל פון האָ־שעלאַגאַ האָט ער אַ נאָמען געגעבען "מאָן ראָיאַל" צוליעב דעם הערליכען בארג דאָרטען. דאָס מיינט אויף פראַנצויזיש: "קעניגליכער בארג" און דערפון שטאַמט עס דער היינטיגער נאָמען Montreál (ענגליש אויסגעשפּראָכען: מאָנט־ריאָל).

אין דיא בעריכטען פון זיין רייזע איבער דעם גרעסטען און וויכטיגסטען פון אַלע נאָרד־אַמעריקאַנישע טייכען, וועלכע פאַלען אריין אין אַטלאַנטישען אָקעאַן, שילדערט קאַרטיע דיא פיהרונגען פון דיא אינדיאַנער אין האָשעלאַ־גאַ. ער דערצעהלט, אַז זיי האָבען געקוקט אויף דיא פראַנצויזען, וויא אויף געטליכע מענשען. ער בעשרייבט, וויא זייער, זאָ צו זאָגען, הויפּט שטאָדט איז געבויט געוועזן, וויא זייערע געמיינשאַפטליכע הייזער, יעדע אונגעפעהר 100 פוס לאַנג און 25 פוס ברייט, זיינען געבויט געוועזן און וויא אַזוי עטליכע

פאַמיליעס האָבען דאָרטען געלעבט. אַזעלכע לאַנגע הייזער, וויא אויף דער צייכ־נונג וואָס מיר גיבען דאָ, זיינען געווען אין געברויך ספעציעל ביי דיא אינדיאַ־נער שטאַמען, וועלכע דיא פראַנצויזען האָבען בעצייכענט מיט'ן נאָמען איראָ־קואַ (Iroquois, ענגליש אויסגעשפראָכען: איראָקוואָי) און וועלכע האָבען גע־שפיעלט אַ בעזאָנדערס וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע פון קענעדע און אויף פון ניו יאָרק סטייט, וויא מיר וועלען עס זעהן.

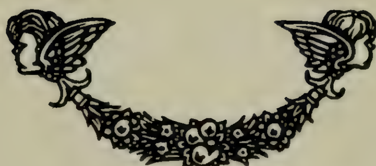

אַ לאַנגע הויז פון דיא איראַקוואַי שבטים.

אין אָקטאָבער האָט קאַרטיע זיך צוריקגעקעהרט צום פלאַץ לעבען קוויבעק, וואו ער האָט איבערגעלאָזען אַ טהייל פון זיין עקספעדיציע. דיא פראַנצויזען, וועלכע האָבען אָנגעהויבען צו קוקען מיט פערדעכטיגע אויגען אויף דיא אינ־דיאַנער, האָבען אויפגעבויט אַ מין פעסטונג, וואו קאַרטיע האָט בעשלאָסען איבערצואווינטערען. אַ שרעקליכער ווינטער איז דאָס געווען פאַר זיי. אַזעל־כע ביטערע פרעכט האָבען זיי ניט ערוואַרטעט נאָך דעם הערליכען נאָרד־אַמע־ריקאַנער הערבסט, וועלכער טראָגט דעם פערדיענטען נאָמען ”אינדיאַנער זו־מער”. זיי האָבען שטאַרק געליטען פון קעלט און פון קראַנקהייטען, ספעציעל פון סקאָרבוט. מעהר וויא דרייסיג בעגלייטער פון קאַרטיע זיינען געשטאָרבען פון סקאָרבוט, און ניט פיעלע פון דער גאַנצער מאַנשאַפט וואָלטען איבערגע־לעבט דעם ווינטער, אויב אַן אינדיאַנער וואָלט זיי ניט געגעבען אַן אַלטע אויספרובירטע רפואה געגען דיזע שרעקליכע קראַנקהייט אין קאַלטע לענדער.

ווען דער הייס־ערוואַרטעטער פריהלינג איז ענדליך געקומען נאָך דעם לאַנגען און שאַרפען קענעדער ווינטער, האָט קאַרטיע בעשלאָסען צו פאָהרען צוריק נאָך פראַנקרייך. מיט געוואַלט האָט ער געכאַפט עטליכע אינדיאַנער (דאָרונטער אויך זייער הויפט מיט'ן נאָמען דאָנאַקאָנא), אום זיי צו צייגען דעם קעניג. הינטער זיך האָט ער דאָרטען געלאָזען איינע פון זיינע שיפען, ווייל ער האָט ניט געהאַט גענוג מאַטראָזען, און אויף אַ קרייז, 35 פוס הויך, מיט אַ שילד פון פראַנקרייך.

אויף דיזער צוריקרייזע האָט ער זיך שוין געהאַלטען ביי דיא זידליכע ברעגען פון ניו־פאַונדלענד. ער איז אַזוי דורכגעשוואומען דעם וואַסער־וועג, וואָס טראָגט דעם נאָמען קאַבאָט סטרעיטס און וואָס פיהרט פון אַטלאַנטישען אָקעאַן אין דעם גאָלף פון סענט לאָרענס. עטליכע טעג האָט ער פערבראַכט אין איינינע האַפענס פון ניו־פאַונדלענד און דעם 16טען יולי 1536 איז ער אריינגעפאָהרען אין זיין געבורטס־שטאָדט סענט מאַלאָ מיט דער פרעהליכער בשורה, אַז ער האָט ענטדעקט אַ גרויסע לאַנד מיט אַ וואונדערבאַר ברייטען טייך פאַר פראַנקרייך.

צווייטער קאַפּיטעל.

דיא ערשטע פּראָבעס צו גרינדען קאָלאָניעס

אין פראַנקרייך האָט מען אָבער גאַנץ וועניג בעגריפען דיא אונגעהייערע וויכטיגקייט פון קארטיע'ס ענטדעקונגען. דער קעניג מיט זיינע מיניסטאָרען און אַדעליגע האָבען זיך נאָר פּעראינטערעסירט אין אַ מעשה, אַז דאָרטען גע־פינען זיך גאָלד, עדעלשטיינער און בכלל טהייערע מינעראַלען. דיא מעשה איז געווען בעגרינדעט אויף דעם, וואָס אַן אינדיאַנער פון האָשעלאַגא האָט אָנגע־כאַפּט קארטיע'ס שפּיעז מיט אַ בעגילטע הענטעל און האָט אָנגעצייגט מיט זיין האַנד אין דער ריכטונג פון דעם טייך אָטאַווע, אַז דאָרטען געפינט זיך אַזאַ מעטאַל. קארטיע האָט געמיינט, אַז ער וועט דאָרטען געפינען אַזעלכע אוצרות, וויא דיא שפּאַניער האָבען געפונען אין מעקסיקאָ און פּערו.

ערשט אַרום פינף יאָהר נאָך דער ענדע פון זיין צווייטער רייזע האָט קארטיע געקראָגען דיא ערלויבנים פון קעניג אויסצושטאַטען פינף שיפען און צו פיהרען אַ נייע עקספּעדיציע נאָך נאָרד־אַמעריקא. פאַר דעם גובערנאַ־טאָר פון דיא ענטדעקטע לענדער, פאַר דעם וויצע־קעניג איבער גאַנץ ניי־פראַנקרייך האָט אָבער פראַנסואַ דער ערשטער געמאַכט אַן אַדעליגען מיט'ן נאָמען ראָבערוואַל. אין דער זעלבער צייט האָט ער בעפוילען צו זוכען און אויסצוקלייבען אין דיא געפענגנִיסע קאָלאָניסטען פאַר דיא נייע פּאָסעסיעס. דיא אַרעסטאַנטען, וואָס קארטיע און ראָבערוואַל האָבען מיטגענומען צו בעזע־צען זיי ערגעץ ביי דיא ברעגען פון סענט לאָרענס זיינען אָבער ניט אַלע געווען קרימינאַל־פערברעכער. אַ טהייל פון זיי זיינען איינגעשפּאַרט געווען פאַר זייערע רעליגיעזע און פּאָליטישע איבערצייגונגען.

אַזוי וויא קארטיע'ס דריטע רייזע האָט פערהעלטניסמעסיג אַ קנאַפּע בעדייטונג, וועלען מיר זיך דאָ ניט פערנעהמען מיט איהר. ווען ער איז ווידער צוגעקומען צו האָשעלאַגא, האָט ער געוואָלט פאָהרען ווייטער אויף דעם סענט לאָרענס טייך, אָבער ער האָט ניט געקענט דורכשווימען דיא שטאַרקע שטראָ־מען וואָס טראָגען דעם נאָמען לאַשין.

אין פריהלינג 1542 האָט ער זיך צוריקגעקעהרט נאָך פראַנקרייך. ער

האָט זיך זעהר געאיילט צו ברענגען דיא גלאַנציגע מינעראַלען און קריסטאָלען, מיט וועלכע ער האָט אָנגעלאָדען זיינע שיפען, ווייל ער האָט געמיינט, אז זיי ענטהאַלטען אין זיך גאַנצע אוצרות מיט גאָלד און אַפילו מיט דיאַמאַנ־טען.

וואָס אָנבעלאַנגט צום וויצע־קעניג ראָבערוואַל, איז ער אַרויסגעפאָהרען מיט 3 שיפען און אַ 200 קאָלאָניסטען, מענער און אויך פרויען, אין פריהלינג פון 1542, ווען קאַרטיע האָט זיך שוין אַ לאַנג געטהאָן צוריק. אין מיטען זומער איז ער צוגעקומען צו דעם אָרט ביי סענט לאָרענס, וואו קאַרטיע האָט אויפגעבויט אַ פאָרט מיט'ן נאָמען טשאַרלזבורג. פון דאָרטען האָט ער זיך אַ לאַנג געטאָן אויסצופאָרשען דיא געגענד אַרום דעם טייך סאַגענעי, וואָס פאַלט אריין אין סענט לאָרענס. מען רעכענט, אַז דער צוועק פון ראָבערוואַל'ס וואַנדערונגען דאָרטען איז געווען צו געפינען דיא גאָלד־מינען, וועגען וועלכע דיא אינדיאַנער האָבען דערצעהלט בבא־מעשות.

ווען דער ביטערער ווינטער איז געקומען, האָבען דיא קאָלאָניסטען אַזוי שרעקליך געליטען פון סקאָרבוט, וויא קאַרטיע'ס מאַטראָזען. פופציג פון זיי זיינען אויסגעשטאָרבען, און דיא איבעריגע האָבען זיך אָבגעטראָגען דעם קו־מענדען פריהלינג, ווען נייע שיפען זיינען אָנגעקומען פון פראַנקרייך (מען רע־כענט, אַז דיעזע שיפען זיינען געווען אונטער דער קאָמאַנדע פון קאַרטיע, וועל־כער האָט געקראָגען פון קעניג ערלויבנים צו פיהרען אַ פיערטע עקספע־דיציע).

דיא ערשטע פּראָבע פון דיא פראַנצויזען צו גרינדען אַ קאָלאָניע אין קע־נעדע איז אַלזאָ דורכגעפאַלען פונקט אַזוי שנעל וויא טרויעריג.

וואָס עס איז געוואָרען פון מסיע ראָבערוואַל נאָך דיזען דורכפאַל, ווייס מען ניט אויף זיכער. וועגען קאַרטיע ווייס מען, אַז ער האָט געענדיגט בשלום זיינע יאָהרען אַרום 1577 אין זיין געבורטס־שטאָדט. דיא רעזולטאַטען פון זייערע רייזען אין נאָרד־אַמעריקאַ, וויא אויך פון דיא יעהרליכע רייזען פון דיא פראַנצויזישע פישער נאָך ניו־פאַונדלענד, קען מען זעהען אויף דיא אַלטע לאַנד־קאַרטען, וועלכע זיינען פערבליבען עד היום. דיא בעסטע פון דיעזע קאַרטען רעפּראָדוצירען מיר דאָ. זיא איז בעשטימט געווען פאַר דעם דאָפין (קרוינפרינץ) פון פראַנקרייך און ציינט, אַז שוין אַ יאָהר פופציג נאָך קאָ־לומבוס'עס ערשטע רייזען זיינען דיא געגענדען ביים סענט לאָרענס טייך און ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ צימליך גוט אויסגעפאָרשט געווען.

נאָך דעם טויט פון פראַנסואַ דעם ערשטען אין 1547 זיינען דיא צייטען אין פראַנקרייך געווען אַזעלכע אונרוהיגע (דער קאַמפף צווישען קאַטאָליקען און הוגענאָטען, וואָס האָט געפיהרט צו דער שוידערליכער אויסשלאַכטונג פון

פּראָטעסטאַנטען אין דער נאַכט פון 23טען אויגוסט 1572, גענאַנט אין דער געשיכטע דיא הריגה פון הייליגען בארטהאָלאָמעע), אז קיינעם איז גאָר ניט געלעגען אין זינען צו קאָלאָניזירען קענעדע. ערשט אין 1597 (אלזאָ, 100 יאָהר נאָך קאַבאָט'ס ערשטע רייזע און 62 יאָהר נאָך קארטיע'ס ערשטע רייזע) איז אַרויסגעשיקט געוואָרען פון פראַנקרייך אַ נייע עקספּעדיציע צו בעזעצען דיא געגענדען ביים גאָלף און טייך סענט לאָרענס. אויף דעם פראַנצויזישען טהראָן איז שוין דאַן געזעסען דער בעריהמטער הענריך דער פיערטער, וועלכער איז אָנפאַנגס געווען אַ הוגענאָט און וועלכער איז דערשטאָכען געוואָרען אין 1610 פון אַ פאַנאַטישען קאַטאָליק מיט'ן נאָמען ראוואיאַק.

דיא "דאפין קארטע" פון נארד־אמעריקא ארום 1543.

דיעזע עקספּעדיציע האָט זיך אָבער געענדיגט נאָך אונגליקליכער וויא ראָבערוואַל'ס מיט 55 יאָהר פריהער. זיא האָט אפילו ניט דערגרייכט דעם סענט לאָרענס טייך. דער מארקיז דע לאַ ראָק, דער אָנפיהרער און וויצע־קעניג, האָט געליטען ניט וועניגער פאר דיא אונגליקליכע קאָלאָניסטען, וועלכע זיינען געבליבען אויף דעם וויסטען אינזעל, וואָס טראָגט יעצט דעם נאָמען סאבל (זאמד) איילענד.

צו דיזער צייט האָבען זיך דיא ענגלענדער בעזאָנדערס אַ נעהם געטאָן צו גרינדען קאָלאָניעס און צו פערכאַפּען אינזלען און פּאָרטען אין נאָרד־אמע־

ריקאַ. שטיצענדיג זיך אויף קאַבאָט'ס ענטדעקונגען האָט סער האָמפרי גילבערט גענומען פּאָסעסיע פון ניו־פאַונדלענד (אין 1583) אין נאָמען פון דער ענגלי־שער קעניגין עליזאַבעט. ער האָט מיטגעבראַכט עטליכע ענגלישע האַנדווער־קער און אַוואַנטוריסטען צו גרינדען דאָרטען אַ קאָלאָניע אונטער דעם ענגלישען פלאַג. מיט איינינגע יאָהר פריהער האָט דער ענגלישער ים־פאָהרער מאַרטין פראָבישער דערגרייכט ביז צו די ברעגען פון גרענלאַנד, זוכענדיג אַלץ אַ וועג נאָך כינאַ. וועגען די אָנשטרענגונגען פון סער וואָלטער ראָלעי (אַ האַלבער ברודער פון סער האָמפרי גילבערט) צו גרינדען אַ קאָלאָניע אין וויר־דזשיניאַ איז שוין איבערגעגעבען געוואָרען אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס (זעה זייט 24).

ניט רעכענענדיג די פישער פון פערשיעדענע נאַציאָנען, ספּעציעל די פראַנצויזישע, פון וועלכע איינינגע פלעגען איבערווינטערען אין ניו־פאַונדלענד און אַנדערע אינזלען און האַלב־אינזלען אַרום דעם סענט לאָרענס גאָלף, איז פון אַלע עקספּעדיציעס, וועלכע די הערשער פון פראַנקרייך און ענגלאַנד האָבען געשיקט אין 16טען יאָהרהונדערט צו גרינדען קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקאַ, כמעט גאָר ניט געבליבען אויסער שילדערונגען פון העלדענטהאַטען און אונגליקען. צו די פישער זיינען ביסלעכווייז צוגעקומען יעגער און פעלץ־הענדלער, וועלכע האָבען זיך געלאָזען אַלץ ווייטער און טיעפער אין קענעדע, אום צו פאַנגען באָברען, פוקסען און פערשיעדענע אַנדערע חיות, וואָס זייערע פעלצען זיינען הויך געפּרייזט געווען און וואָס האָבען זיך געפונען אין גרויסע צאָהלען אין די וועלדער און טייכען דאָרטען.

די מייסטע פון דיזע יעגער און פעלץ־הענדלער זיינען ווידער געווען פראַנצויזען. אַרום דעם סוף פון 16טען און אין אָנפאַנג פון 17טען יאָהרהונ־דערטע פלעגען שוין צוקומען צו די ברעגען פון ניו־פאַונדלענד און קענעדע יעדען פריהלינג ביז 400 פראַנצויזישע שיפען מיט פישער און אויך מיט יעגער און הענדלער, וועלכע פלעגען אויסבייטען מעסערס, שערען, נאָדלען, פּאַטשערקעס א. ז. וו. אויף די איינציגע טהייערע אַרטיקלען וואָס די אינדיאַנער האָבען גע־קענט דערפאַר געבען, נעמליך: פוטערוואַרג.

דיזע הענדלער זיינען עס פּאַקטיש געווען די גרינדער פון ניי־פראַנק־רייך אָדער קענעדע. יאָגענדיג זיך אַלץ ווייטער נאָך די אינדיאַנער, אום אַרויסצוקריגען ביי זיי וואָס מעהר פעלץ־וואַרג, האָבען זיי אויך אין געוויסע סטראַטעגישע פּונקטען געגרינדעט סטאַנציעס, אַרום וועלכע איינינגע קאָלאָניס־טען האָבען זיך שפּעטער בעזעצט. אַזוי זיינען געשאַפען געוואָרען די ערשטע פראַנצויזישע בעזעצונגען אין נאָרד־אַמעריקאַ.

אין אָנפאַנג פון זיבענצעהנטען יאָהרהונדערט האָט אַ זעהר רייכער קויפ־מאַן מיט'ן נאָמען פּאָנגראַווע געקראָגען ביים קעניג די פּריווילעגיע צו

פיהרען דעם פעלץ־האַנדעל אין גאַנץ קענעדע. זיין רעכטע האַנד אין דיזער אונטערנעהמונג איז געווען סאַמועל דע שאַמפּלעין, אַן אַדעלמאַן, וואָס האָט זיך אונשטערבליך געמאַכט אַלס דער גרינדער פון ניי־פראַנקרייך און אויך אַלס דער ענטדעקער פון אַ גרויסע און הערליכע לעיק (אָזיערא), וועלכע טראָגט זיין נאָמען און געהערט צו יונייטעד סטייטס. ווען זיי זיינען צוגעקומען צו האָשעלאַגאַ, האָבען זיי שוין אָבער קיין שפּור ניט געפונען פון דער אינדיאַנער שטאָדט, וועלכע קאַרטיע האָט בעשריבען. שאַמפּלעין האָט געוואָלט דורכפאָהרען דיא לאַשין שטראָמען, אָבער דאָס איז איהם אַזוי וועניג געלונגען וויא קאַרטיע'ן. ער האָט אויסגעפאָרשט דיא געגענדען אַרום דעם טייך סאַגענעי און האָט אויך אויסגעקליבען דעם אָרט, וואו עס איז נאָכהער אויפגעבויט געוואָרען קוויבעק, דיא שטאַרקסטע פעסטונג פון ניי־פראַנקרייך.

דריטער קאַפּיטעל.

דיא גרינדונג פון פּאָר־ראָיאַל און קוויבעק

דיא ערשטע פראַנצויזישע קאָלאָניע, פון וועלכער עס זיינען געבליבען היס־טאָרישע בעריכטען, איז געגרינדעט געוואָרען אין אָנפאַנג פון 17טען יאָהר־הונדערט אין דער געגענד פון נאָרד־אַמעריקאַ, וועלכע דיא פראַנצויזען האָבען גערופען אַקאַדיע און וועלכע טראָגט דעם נאָמען נאָווע סקאָשע (ניי־שאָטלאַנד) זייט דיא ענגלענדער הערשען דאָרטען. ווען פּאָנגראַווע און שאַמפּלעין האָ־בען זיך צוריקגעקעהרט פון זייער ערשטע רייזע נאָך קענעדע, האָבען זיי געזוכט צו אָרגאַניזירען אַ קאָמפּאַניע פאַר דעם פעלץ־האַנדעל און האָבען אָבגעגעבען אַזעלכע בעריכטען, אַז דער קעניג הענריך דער פיערטער האָט גערן בעוויליגט אַ טשאַרטער אויף אַקאַדיע צו אַן אַדעליגען מיט'ן נאָמען דע־מאָן, וועלכער איז געווען אַ פּראָטעסטאַנט (קאַלוויניסט) און האָט פערשפּראָכען צו קאָלאָניזירען דיא נייע לענדער פאַר דיא וויכטיגע מאָנאָפּאָליע אין דעם פעלץ־האַנדעל דאָר־טען. ווען אַנדערע הענדלער האָבען אָנגעפאַנגען צו פּראָטעסטירען געגען אַזאַ מאָנאָפּאָליע, האָט דע־מאָן זיי בערוהיגט מיט דער ערלויבנים צו קויפען אַק־ציעס אין זיין קאָמפּאַניע און צו נעהמען אַנטהייל אין דער עקספּעדיציע. שאַמפּ־לעין און פּאָנגראַווע זיינע דאַרום אויך מיטגעפאָהרען.

דיזע עקספּעדיציע איז פינאַנציעל געשטיצט געווען בעזאָנדערס פון דיא רייכע קויפלייטע אין דער בעריהמטער פּראָטעסטאַנטישער שטאָדט לאַראָשעל. דער קעניג, וועלכער האָט אין הארצען אַלץ סימפּאַטיזירט מיט דיא הוגענאָטען, זיינע געוועזענע גלויבענס־ברידער, האָט אויך פערשפּראָכען רעליגיעזע פריי־הייט אין דער נייער וועלט אונטער דעם פראַנצויזישען פלאַג. איינער פון דיא צוועקען פון דיזער עקספּעדיציע איז אַלזאָ אויך געווען צו שאַפען זיכערע פּלעצער אין דער נייער וועלט פאַר דיא פערפאָלגטע הוגענאָטען און בכלל פאַר פּראָטעסטאַנטען. דיא אונצופריעדענע קאַטאָליקען האָט מען בערוהיגט מיט אַ צוזאָג, אַז נור זייערע גלחים וועלען דערפאַר האָבען דיא פּריווילעגיע און דיא מצוה צו בעקעהרען דיא אינדיאַנער צום קריסטענטהום.

אין 1604, ווען דע־מאָן, דער וויצע־קעניג פון אַקאַדיע, איז צוגעקומען

צו דיא ברעגען פון דעם האלב־אינזעל נאָווע סקאָשע מיט זיינע הוגענאָטען און מיט עטליכע קאַטאָליקען און קאַטאָלישע גלחים, וועלכע זיינען צוגעשטאַנען צו דיעזער עקספעדיציע, האָט מען נאָך וואנדערונגען ביי דיא ברעגען און אויף אויף דער יבשה אויסגעקליבען פאַר דעם צענטראַל־פונקט פון דער קאָלאָניע א פראַכטפאָלען פאָרט, וואָס האָט דערפאַר געקראָגען דעם נאָמען פאָר־ראָיאַל (קעניגליכער פאָרט).

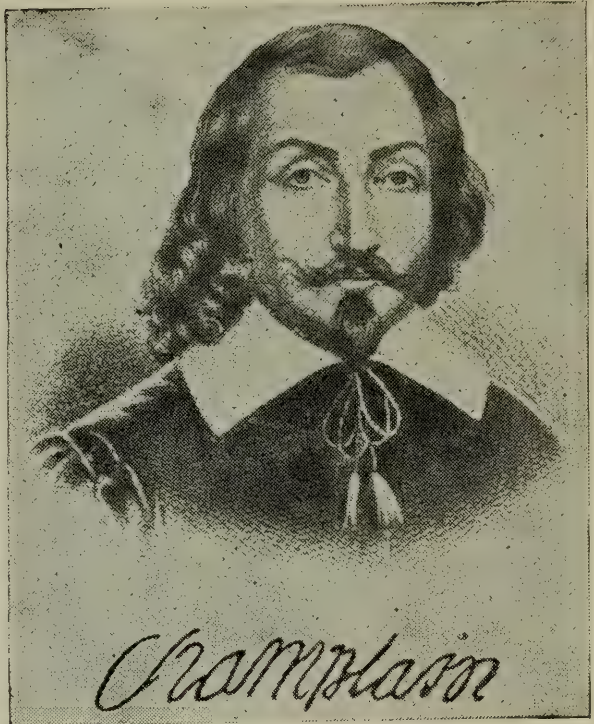
אָבער אין 1613, ווען איינינע פראַנצויזישע קאָלאָניסטען האָבען זיך וויא עס איז עטאַבלירט אין פאָר־ראָיאַל און אין אַן אַנדער פונקט פון אַקאַדיע, נאָך פיעלע רייסערייען, רעליגיעזע און ספּעציעל קאָמערציעלע (צוליעב דעם פעלץ־האַנדעל), און בכלל נאָך פערשיעדענע צרות, וועלכע זיינען געוועהנליך פערבונדען מיט דער גרינדונג פון אַ קאָלאָניע אין אַ ווילדער געגענד — זיינען גאַנץ אונערוואַרטעט צוגעקומען עטליכע ענגלישע שיפען, וועלכע זיינען אַרויס־געפאָהרען פון דער ענגלישער קאָלאָניע דזשעימסטאַון אין ווירדזשיניאַ מיט דעם צוועק צו פעריאָגען דיא פראַנצויזען. אונטער דער קאָמאַנדע פון קאַפּיטאַן אַרגאָל האָבען דיא ענגלענדער געמאַכט אַ תל פון אַ׳ע פראַנצויזישע איינ־ריכטונגען אין אַקאַדיע. אַ טהייל פון דיא פראַנצויזען, וועלכע זיינען גאָר ניט געווען פאָרבערייטעט צו אַזאַ אַטאַקע, איז געלונגען צו אַנטלויפען אין דיא וועלדער; דיא איבריגע האָבען דיא ענגלענדער געפאַנגען און אַוועקגעפיהרט נאָך ווירדזשיניאַ.

דאָס איז געווען דער ערשטער צוזאַמענשטויס צווישען דיא ענגלענדער און פראַנצויזען ניט נור אין אַקאַדיע (אַזוי האָט מען גערופען דיא געגענד, וואו עס געפינען זיך יעצט דיא קענעדער פראָווינצען נאָווע סקאָשע און ניו־בראָנסוויק און אויך דער סטייט מעין), זאָנדערן אין גאַנץ נאָרד־אַמעריקאַ. ביידע האָבען פון אָנפאַנג אָן געהאַט פּרעטענזיעס אויף דיא זעלבע טהיילען פון נאָרד־אַמעריקאַ, ספּעציעל טאַקע אויף אַקאַדיע. דיא ענגלישע פּיאָנערען אין ווירדזשיניאַ האָבען געקראָגען אַ קעניגליכען טשאַרטער אויף דער גאַנצער טעריטאָריע פון נאָרד־אַמעריקאַ צווישען דיא פּאַראַלעלען 34 און 45 (דאָס איז אונגעפעהר פון ווירדזשיניאַ ביז ניו־פאַונדלענד). אַזוי וויא דיא פראַנצויזישע בעזעצונגען אין פּאָר־ראָיאַל און אין אַנדערע פּונקטען אין אַקאַדיע זיינען גע־ווען איינגעשלאָסען אין דיזער טעריטאָריע, דאַרום האָבען דיא ווירדזשיניער קאָלאָניסטען געשיקט אַן עקספּעדיציע צו צושטערען דיזע בעזעצונגען און צו פערטרייבען דיא פראַנצויזען, ניט אַכטענדיג דערויף וואָס ענגלאַנד און פראַנק־רייך האָבען דאַן געלעבט אין פריעדען.

אָבער אַזוי וויא קיינער פון דיא ענגלענדער איז דאָרטען ניט פערבליבען און דיא צולאָפּענע פראַנצויזען האָבען זיך צוריקגעקעהרט אין דעם צושטערטען

פּאָר־ראָיאַל און נאַכהער זיינען צוגעקומען פּעליץ־הענדלער, פישער און סתם אַוואַנטוריסטען פון פראַנקרייך, דאַרום איז דיא גאַנצע געגענד אַרום געבליבען אַ פראַנצויזישע קאָלאָניע אַ לענגערע צייט, וויא מיר וועלען עס ווייטער זעהען.

דערוויילע לאָמיר זיך צוריקקעהרען צום סענט לאָרענס טייך, וועלכער איז ווירקליך צוערשט ענטדעקט געוואָרען פון דיא פראַנצויזען און אויף וועלכען דיא ענגלענדער האָבען דאַרום קיינע פּרעטענזיעס ניט געקענט האָבען אויף דעם גרונד פון קאַבאָט'ס רייזען.

סאַמועל דע שאַמפּלעין.

אויף דיא ברעגען פון דיזען אונגעהייער וויכטיגען און ווייטען אינערליכען וואַסערוועג איז געלעגט געוואָרען דער פונדאַמענט פון דער פראַנצויזישער הערשאַפט אין קענעדע, ווען סאַמועל שאַמפּלעין האָט אויסגעקליבען דעם פּונקט וואו עס געפינט זיך דיא שטאָדט קוויבעק (דער נאָמען שטאַמט פון אַן אינדיאַנער וואָרט "קעבעק", וואָס בעדייטעט אַ פערשמעלערונג פון דעם טייך, וויא דאָס איז טאַקע דאָרטען אויף'ן סענט לאָרענס) פאַר דעם צענטער פון דיא פראַנצויזישע בעזעצונגען אין דער נייער וועלט. דאָס איז געשעהן אין זומער פון 1608, נאָכדעם וויא ער האָט אַ יאָהר דריי אומגעוואַנדערט אין דיא געגענדען פון אַקאַדיע.

צו יענער צייט האָבען זיך ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען פון נאָרד־אַמעריקאַ געפונען בלויז איין ענגלישע בעזעצונג (דיא דערמאָנטע קאָלאָניע דזשעימסטאַון אין ווירדזשיניאַ) און איין שפּאַנישע (נעמליך: סענט־אָגוסטין אין פלאָרידאַ). אָבער נור דיא פראַנצויזען האָבען דאַן געהאַט אַ וואַסער־וועג אריינצודרינגען גאַנץ טיעף אין לאַנד, טויזענדע מיילען ווי־ט פון דיא ברעגען.

אויס דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס ווייסען מיר שוין, אז דיא ערשטע ענטדעקער פון דיא ריעזיגע לעיקס (אָזיערעס) און טייכען אין מיטען פון נאָרד־אַמעריקאַ זיינען געווען פראַנצויזען. דאָס איז אָבער הויפּטזעכליך געשעהען דעריבער, ווייל זיי האָבען געהאַט אַזאַ אויסגעצייכענטען וואַסערוועג, וויא דער

סענט לאָרענס מיט דער אונפערגלייכליכער סיסטעם פון אָזיערעס און טייכען, פאַר וועלכע דיעזער טייך דיענט אַלס אויספלוס צום ים.

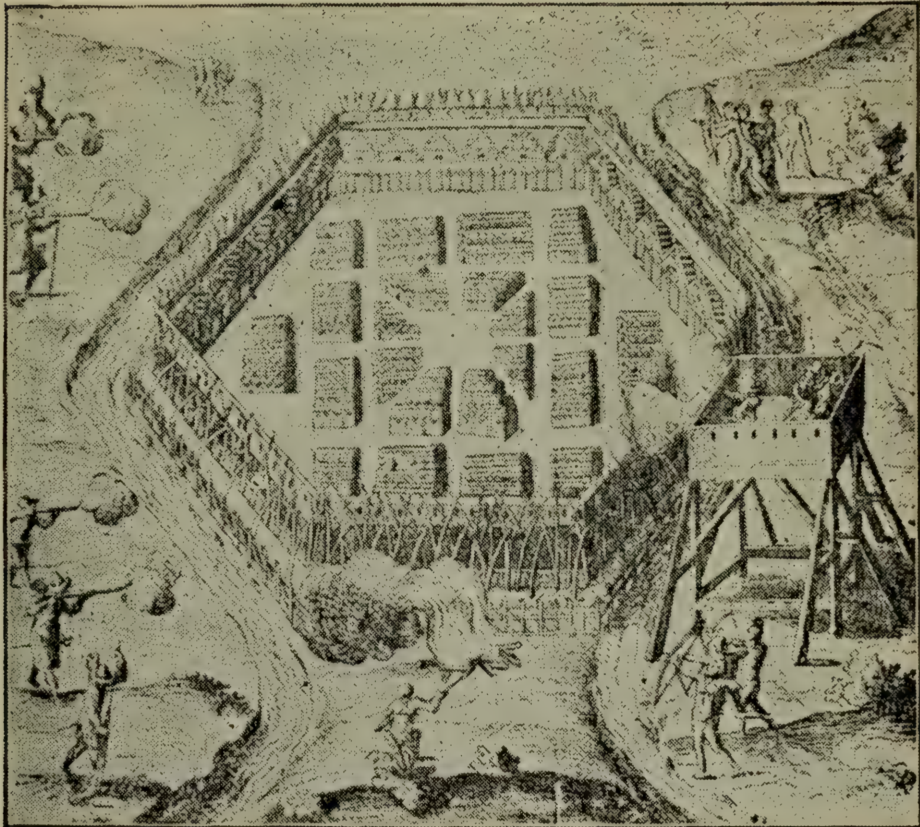
ווען אַן ענגלישע אָדער אַ שפּאַנישע עקספּעדיציע וואָלט ענטדעקט דיזען אויסעראָרדענטליכען טייך, וואָלטען דיא ערשטע גרינדער פון קאָלאָניעס דאָרטען וואהרשיינליך געווען ענגלענדער אָדער שפּאַניער. נאַכהער וואָלטען זיך שוין זיכער געפונען זייערע לאַנדסלייט צו שווימען אויף קליינע שיפלעך צוזאַמען מיט אינדיאַנער אַליץ ווייטער און טיעפער אין לאַנד, וויא דיא מוטהיגע פראַנצויזישע רייזענדע און פאָרשער האָבען עס געטאָן.

א בליק אויף דער לאַנדקאַרטע פון נאָרד־אַמעריקאַ ציינט אונז, אז דיא טייכען, וואָס פאַלען אריין אין אַטלאַנטישען אָקעאַן, זיינען קורצע. דיא ענג־לענדער וואָס האָבען זיך, נאַטירליך, צוערשט בעזעצט ביי דיא ברעגען פון אָקעאַן, האָבען דאַרום ניט געקענט אריינדרינגען טיעף אין לאַנד דורך זייערע טייכען. אויף דער יבשה צו לאָזען זיך אין ווייטע רייזען איז געווען שווער און געפעהר־ליך ניט נור צוליעב דיא ווילדע אינדיאַנער, זאָנדערן אויך צוליעב דיא געדיכטע וועלדער און הויכע בערג, ספּעציעל דיא אַפּעלאַטשיאַן בערג, וועלכע ציהען זיך גראַדע אין דער לענג (פון נאָרד צו זיד) פערהעלטניסמעסיג ניט ווייט פון דיא ברעגען פון אַטלאַנטישען אָקעאַן.

דאָס דאַרף מען נעהמען אין אַנבעטראַכט, ווען מען לעזט דיא געשיכטען פון דיא ענגלישע און פראַנצויזישע קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקאַ, ספּעציעל ווען מען לעזט, וויא אַזוי פראַנצויזישע גלחים, פּעלץ־הענדלער און אַוואַנטורים־טען זיינען אין אַ קורצער צייט אויך צוגעקומען צום מיסיסיפּי טייך און דורך דיזען "פאָטער פון וואסערן" (אַזוי איז דיא בעדייטונג פון דעם אינדיאַנער נאָמען מיסיסיפּי) דערגרייכט ביז צום מעקסיקאַנער ים (מעקסיקען גאָלף אויף ענגליש), וואו עס איז געגרינדעט געוואָרען דיא פראַנצויזישע קאָלאָניע לואיזענע מיט דער הויפּט־שטאָדט ניו־אָרליענס. אָט בשעת קאַרטיע איז צוגעשוואומען צו האָשעלאַגאַ, וויא דאָס איז אויבען בעשריבען געווען, האָט ער זיך שוין געפונען אונגעפעהר טויזענד מייל ווייט פון דיא ברעגען פון ניו־פאַונדלענד. אין דיזער הינזיכט איז זיין רייזע געווען אַן אויסנאַהמע פון אַלע אַנדערע אין אָנפאַנג פון 16טען יאָהרהונדערט, ווען מען פלעגט געוועהנליך פאַרבייפאָהרען ביי דיא ברעגען.

אונגעפעהר אַ יאָהר נאָכדעם וויא שאַמפּלעין האָט געגרינדעט קוויבעק און דאָרט אויך געלייגט דעם פונדאַמענט פון קענעדע, אָדער וויא מען האָט איהר אויך גערופען, "לאַ פראַנס נואוועל (ניי־פראַנקרייך)", האָט ער אליין טיעף און געפעהרליך אונטערגעגראָבען זיין אייגענע געביידע. דאָס איז געשעהן דורך זיין אַנטהייל אין אַ שלאַכט צווישען אינדיאַנער, וועלכע האָבען געהערט צו דיא שטענדיג קעמפּפענדע און טויט־פיינדליכע שטאַמען, דיא שוין דערמאָנטע אַל־

גאַנקינער און איראָקוואָים. ווינשענדיג צו בעקענען זיך מעהר מיט דיא געגענדען ארום קוויבעק און מאָנטריאָל, איז שאַמפּלעין צוגעשטאַנען צו אַ פּאַרטיע פון אַלגאָנקינער און הוראָנער אינדיאַנער, וועלכע האָבען זיך אַ לאָז געטאָן צו פיהרען קריעג מיט זייערע אַלטע ביטערע שונאים, דיא איראָקוואָים.

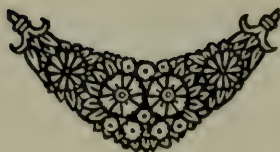

דער אינדיאַנער פּאָרט אָנאָנדאָגא (נאָך שאַמפּלעין'ס צייכנונג).

זייער צוזאַמענשטויס איז פאָרגעקומען לעבען דיא ברעגען פון דער פּראַכט־פאָלער אָזיערע, וועלכע טראָגט זיין נאָמען און געהערט צו יונייטעד סטייטס. שאַמפּלעין, צוזאַמען מיט צוויי פראַנצויזען, וועלכע ער האָט מיטגענומען, זיינען דאַן ארויסגעטראָטען אין פראָנט פון זייערע אינדיאַנער פריינד, דיא אַלגאָנקי־נער, און האָבען אויסגעשאָסען פון זייערע ביקסען. שאַמפּלעין'ס ערשטע קויל האָט געטראָפען און געטויטעט דעם אָנפיהרער פון דיא איראָקוואָים. ווען דיזע אינדיאַנער האָבען דערזעהען, אז זייערע שילדען בעשיצען זיי גאָר ניט געגען "דיא שטעקענס וואָס דונערען און שפּייען מיט פייער", זיינען זיי זיך צולאָפען וואו דיא אויגען האָבען זיי געטראָגען.

דיזער בליץ־שנעלער זיעג האָט אָבער געקאָסט זעהר טהייער די פראָנ־צויזען אין קענעדע. די איראָקוואָיס זיינען גראָדע געווען די שטאַרקערע און אויך ענטוויקעלטערע פון די אינדיאַנער שטאַמען, וועלכע האָבען געוואָהנט אין די געגענדען אַרום די גרויסע לעיקס און דעם סענט לאָרענס טייך. זיי זיינען געווען פערבונדען אין די זאָ־גענאַנטע "פינף נאַציאָנען", וועלכע האָבען זיך געפונען מייסטענס אין די געגענדען צום זידען פון די לעיקס אָנטאַריאָ און אירי (דער גרעסטער טהייל פון זיי אין סטייט ניו יאָרק). ווען שאַמפּלעין וואָלט געהאַט די קלענסטע אַהנונג, צו וואָס פאַר שוידערליכע רעזולטאַטען זיין שי־סעריי אויף די איראָקוואָיס האָט געפיהרט אין פערלויף פון מעהר וויא א יאָהר־הונדערט, וואָלט ער זיך געהיט אריינצומישען זיך אין דעם קאַמפף צווישען די פיינדליכע אינדיאַנער שטאַמען.

די איראָקוואָי־שטאַמען האָבען דאַן געשוואָרען ראַכע צו די פראַנצויזען און זיי פלעגען ביי יעדער געלעגענהייט בעפאַלען און אויסשלאַכטען די איינ־וואָהנער אין קענעדע, וויא מיר וועלען עס זעהען אין די נעכסטע קאַפּיטלעך. היסטאָריקער פון קענעדע דענקען, אז די בלוטיגע שנאה פון די איראָקוואָיס איז געווען איינע פון די הויפּט־אורזאַכען, וואָרום פראַנקרייך האָט שליסליך פערלאָרען אַלע איהרע קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקא.

פיערטער קאַפּיטעל.

קוויבעק נאָך דעם אָנפאַל פון דיא ענגלענדער

ביז זיין פלעצליכען טויט אין 1635 האָט שאַמפּלעין אונערמידליך געאַר־ בייט צו פערשטאַרקען דיא פראַנצויזישע פּאָזיציעס און צו פערמעהרען קאָלאָ־ ניסטען אין קענעדע. ער פלעגט אָפט מאַכען רייזען פון קוויבעק נאָך פראַנק־ רייך און יעדעס מאָל פלעגט ער מיטברענגען גלחים און פערשיעדענע קאָלאָניס־ טען. פון צייט צו צייט פלעגט ער מאַכען רייזען אַלץ ווייטער אין קענעדע גופא אין דער בעגלייטונג פון דיא פריינדליכע אינדיאַנער. אויך פלעגט ער העלפען דיא אַלגאָנקינער אין זייער קאַמפּף מיט דיא איראָקוואָיס.

אַזוי וויא דיא קאָלאָניע האָט ניט געקענט עקזיסטירען זעלבסטשטענדיג און האָט געמוזט בעציהען אפילו שפּייזוואַרג פון פראַנקרייך, דאַרום איז דער הויפּטצוועק פון זיינע רייזען אַהיים געווען צו קריגען פינאַנציעלע שטיצע און צו אָרגאַניזירען האַנדעלס־קאָמפּאַניעס, וויא אויך צו קריעגען פריינד און מיט־ העלפער אין קעניגליכען הויף. אין 1620 איז ער אויך אָפיציעל געוואָרן דער גובערנאַטאָר פון ניי־פראַנקרייך.

ביסלעכוועיז זיינען דיא פראַנצויזישע בעזעצונגען ביי דיא ברעגען פון סענט לאָרענס גרעסער געוואָרען דורך נייע הענדלער, יעגער, קאָלאָניסטען, גלחים און פערשיעדענע אַוואַנטוריסטען. דיא יעזואיטען, וועלכע האָבען שנעל געקראָגען דיא אויבערהאַנד אין דער קאָלאָניע, האָבען זיך געלאָזען אַלץ ווייטער און טיעפער אין דיא געגענדען אַרום דיא ריזיגע לעיקס, אום צו בעקעהרען דיא אינדיאַנער שטאַמען צום קאַטאָליציזם. דורך דעם האָבען זיי אויך ענטדעקט נייע וועגען פאַר דיא פעלץ־הענדלער. נאָרד־אַמעריקאַ איז אַזוי אַלץ מעהר אויסגעפאָרשט און בעקאַנט געוואָרען.

אָבער אין 1628, נאָכדעם וויא עס איז געגרינדעט געוואָרען אַ נייע קאָמ־ פּאַניע צו עקספּלואַטירען קענעדע, דיא רייכע "קאָמפּאַניע פון הונדערט מיט־ גליעדער", איינער פון וועלכע איז אויך געווען דער בעריהמטער קאַרדינאַל רי־ שעליע, דער אַלמעכטיגער קאַנצלער פון פראַנקרייך, און נאָכדעם וויא דיא קאָ־ לאָניע איז געשטעלט געוואָרען אויף אַ פעסטען פוס, האָט אויסגעבראָכען אַ

קריעג צווישען ענגלאַנד און פראַנקרייך, וואָס האָט געפיהרט צו זעהר טרויע־ריגע רעזולטאַטען פאַר שאַמפּלעין און פאַר זיין הויפּטשטאָדט קוויבעק. דיא ערשטע שיפען מיט געוועהר און פּראָוויאַנט וואָס דיא "קאָמפּאַניע פון הונדערט מיטגליעדער" האָט ארויסגעשיקט נאָך קוויבעק איז געפאַנגען געוואָרען פון דיא ענגלענדער אונטער דער קאָמאַנדע פון אדמיראַל קירק.

צו דער צייט זיינען שוין געווען עטאַבלירט דיא פּוריטאַנער קאָלאָניעס אין מאַסאַטשוזעטס, און דיא ענגלישע רעגיערונג האָט זיך אויך געשטיצט אויף זיי צו פערשפּרייטען איהר הערשאַפט איבער גאַנץ נאָרד־אמעריקא. אדמיראַל קירק, אַ געשוואָרענער פיינד פון דיא קאַטאָליקען און פראַנצויזען, האָט צוערשט איינגענומען פּאָרט־ראָיאַל אין אַקאַדיע און דיא קאָלאָניע טאַדוסאַק ביי דעם סענט לאָרענס ניט ווייט פון קוויבעק. שאַמפּלעין האָט שוין קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט, וויא זיך אונטערגעבען, ווען דיא ענגלישע שיפען זיינען צוגעקומען צו קוויבעק. ער האָט קיין הילפע ניט געקראָגען פון פראַנקרייך, און זיין קליינער גאַרניזאָן האָט פּשוט געליטען פון הונגער. מען האָט איהם דאַן צוזאַמען מיט זיינע קאָמפּאַניאָנען ארויפגעזעצט אויף אַן ענגלישע שיף און אַוועקגעפיהרט נאָך ענגלאַנד.

ווען שאַמפּלעין האָט געלאַנדעט אין ענגלאַנד, האָט ער זיך דערוואוסט, אַז פריעדען איז געשלאָסען געוואָרען מיט צוויי מאָנאַט פאַר דיא אונטערגעבונג פון קוויבעק. אַזעלכע סורפּריזען האָבען ניט זעלטען געטראָפען אין דיא צייטען, ווען רייזען איבער'ן אַטלאַנטיק אויף זעגעל־שיפען האָבען געדויערט אַזוי לאַנג.

אין 1632 איז אונטערשריבען געוואָרען דער פריעדענס־אָבמאַך צווישען ענגלאַנד און פראַנקרייך, נאָך וועלכען דיא פראַנצויזען האָבען געקראָגען צו־ריק אַלע פּונקטען, וואָס דיא ענגלענדער האָבען איינגענומען אין אַקאַדיע און אין קענעדע. אין מערץ פון נעכסטען יאָהר איז שאַמפּלעין ארויסגעפאָהרען פון דעם פראַנצויזישען פּאָרט דיעפּ מיט אַ גאַנצער פלאָטע, אויף וועלכער עס האָבען זיך געפונען איבער 200 פּערזאָן און אַ סך געוועהר און סחורות. אַ גע־וויסע צאָהל יעזואיטען, וועלכע קאַרדינאַל רישעליע האָט געשטיצט, האָבען בע־גלייטעט דיזע עקספּעדיציע, וועלכע איז נאַטירליך אויפגענומען געוואָרען מיט דער גרעסטער פריידע פון דיא אונגעפעהר הונדערט פראַנצויזען וואָס זיינען פערבליבען אין קוויבעק אין דער צייט, ווען אדמיראַל קירק האָט דאָרטען געהערשט.

אין דיא צוויי יאָהר, וועלכע שאַמפּלעין האָט געלעבט נאָך דיזע פּאַסירונ־גען, האָט ער געזוכט צו פערשטאַרקען זיינע פּאָזיציעס געגען דיא פיינדליכע איראָקוואָיס, וויא אויך צו געווינען דיא פריינדשאַפט פון דיא אַנדערע אינדיאַ־נער שבטים צו דיא פראַנצויזען. אום דיזע אינדיאַנער זאָלען ניט קענען פיהרען דעם פעלץ־האַנדעל מיט דיא ענגלענדער און אויך מיט דיא האָלענדער, וועלכע

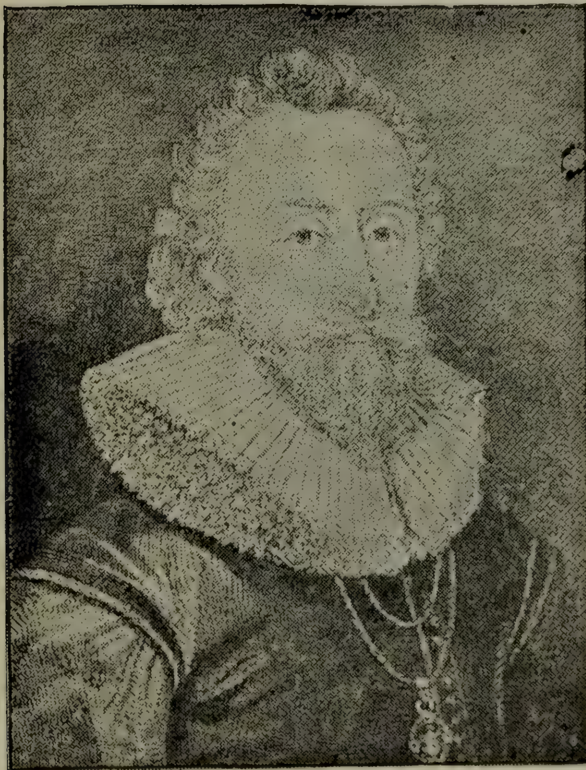
האָבען שוין דאַן געהאַט עטאַבלירט זייערע פּאָסטען ביי דיא ברעגען פון האָד־סאָן טייך און האָבען געזוכט צו לעבען פריינדליך מיט דיא איראָקוואָיס, דיא ביטערע שונאים פון דיא פראַנצויזען, האָט שאַמפּלעין געגרינדעט פּאָרטען און האַנדעלס־פּלעצער אין געוויסע סטראַטעגישע פונקטען צווישען מאָנטריאָל און קוויבעק.

דיא יעזואיטען פון זייער זייט האָבען געגרינדעט דעם ערשטען קאָלעדזש אין קוויבעק און אויך געזוכט צו פּעראינטערעסירען פרומע און רייכע קאַטאָ־ליקען פון אַלט־פראַנקרייך אין דעם שיקזאַל פון ניי־פראַנקרייך, וואָס עס איז זיי טהיילוויז געלונגען. אַ דאַנק דער שטיצע פון קאַרדינאַל רישעליע און דיא נייע קרעפטע, וועלכע זיי פלעגען צוציהען פון פראַנקרייך, וויא בכלל דער בלינדער טרייהייט פון דיא פראַנצויזישע קאָלאָניסטען צו דער קאַטאָלישער קירכע, זיינען דיא יעזואיטען געוואָרען דיא אמת'ע פיהרער און הערשער פון קענעדע. זיי האָבען אַרויפגעלייגט זייער שטעמפּעל ניט נור אויף דער געשיכטע פון ניי־פראַנקרייך, זאָנדערן אויך אויף דעם גאַנצען לעבען פון דיא פראַנצויזיש־שפּרעכענדע קענעדער עד היום.

צו דיא יעזואיטען און בכלל קאַטאָלישע גלחים, וועלכע האָבען ניט זעלטען געאָפּפערט מיט זייערע לעבענס, ווען זיי פלעגען זיך לאָזען אַלץ טיעפער אין לאַנד צו בעקעהרען דיא אינדיאַנער, און וועלכע האָבען אויך געגרינדעט שולען און האָספּיטעלער, זיינען געקומען צו הילפע איינינגע מאָנאַשקעס און זעהר פרומע דאַמען. אין 1639 זיינען אָנגעקומען אין קוויבעק איינינגע מאָנאַשקעס, וועלכע זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרען פון אַ קלויסטער אין דיעפּ אויף דער רעכ־נונג פון אַ פּלימעניצע פון קאַרדינאַל רישעליע. דיא רעליגיעזע בעגייסטערונג איז דאַן געוועזען אַזוי גרויס אין פראַנקרייך, אַז אויך אַריסטאָקראַטישע יונגע דאַמען האָבען בעשלאָסען צו אָפּפערען זיך פאַר דיא בעקעהרונג פון אינדיאַנער צום קריסטענטהום. מאַנכע פון זיי האָבען זיך בעריהמט געמאַכט און זיינען פערהייליגט געוואָרען, ספּעציעל מאַריע גויאַר, וועלכע ווערט גערופען צווישען דיא קענעדער פראַנצויזען "מער דע ל'ענקאַרנאַסיאָן (מוטער פון געטליכער פערקערפּערונג)".

פינפטער קאַפּיטעל.

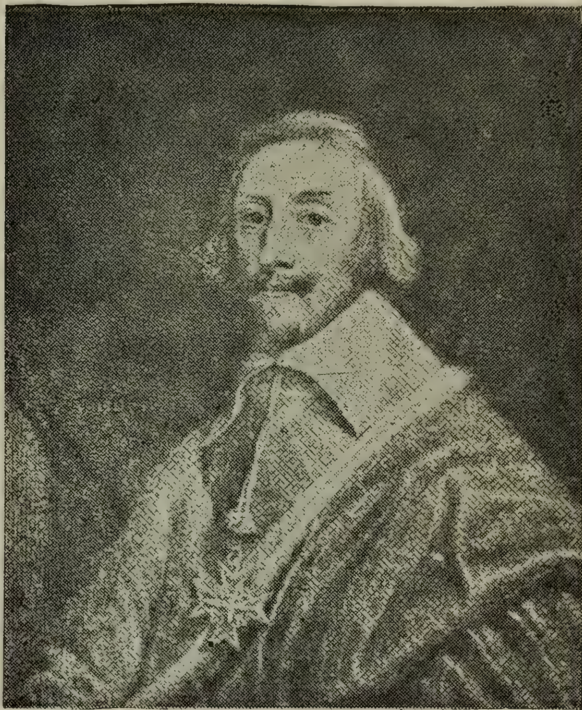
פראַנצויזען און ענגלענדער אין אַקאַדיע און אין ניו־פאַונדלענד

סער וויליאם אלעקסאנדער.

מיר וועלען דערווייל איבערלאָזען קוויבעק אין דיא הענד פון יעזואיטען און ווארפען א בליק אויף דעם אַנדערען צענטער פון פראַנצויזישער קאָלאָניזאַציאָן אין נאָרד־אַמעריקאַ, נעמליך אויף דעם שוין אונז בעקאַנטען פּאָר־ראָיאַל אין אַקאַדיע.

אונגעפעהר אַ יאָהר פופצעהן נאָך דער אַטאַקע פון קאַפּיטאַן אַרגאָל, וועלכע איז בעשריבען געוואָרען אין אַ פאָריגען קאַפּיטעל, איז עס געקומען צו נייע צוזאַמענשטויסען צווישען פראַנצויזען און ענגלענדער אין אַקאַדיע. אין 1627, ווען לאַטור, איינער פון די פראַנצויזישע אַנפיהרער, האָט פערשטארקט זיינע פּאָזיציעס אין אַקאַדיע און איז אוועקגעפאָהרען נאָך פראַנקרייך בעטען שטיצע ביי קארדינאַל רישעליע, האָט אַ שאָטלענדישער אַדעלמאַן, סער וויליאַם אַלעקסאַנדער, געקראָגען פון ענגלישען קעניג, דזשעימס דעם ערשטען, אַ טשארטער אויף אקאַדיע, וועלכע ער האָט אַ נאָמען געגעבען נאָווע סקאָשע (ניי־שאָטלאַנד). דער פּלאַן פון דיזען שאָטלענדישען בּאַראָן צו גרינדען אין אַקאַדיע אַ שאָטלענדישע קאָלאָ־

ניע איז אויסגעפיהרט געוואָרען פון זיין זוהן דעם נעכסטען יאָהר, ווען לאַטור איז געפאַנגען געוואָרען פון אַדמיראַל קירק צוזאַמען מיט דיא פראַנצויזישע שיפען, וועלכע קאַרדינאַל רישעליע האָט געהייסען אַרויסשיקען מיט פּראָוויאַנט און געוועהר פאַר דיא קאָלאָניסטען אין פּאָר־ראָיאַל און אין אַנדערע אַקאַדישע פּונקטען.

קאַרדינאַל רישעליע.

פון די ענגלישע פּראָבעס צו גרינדען אַ קאָלאָניע לעבען פּאָר־ראָיאַל איז אָבער גאָר נישט גע־וואָרען, ווייל נאָך דעם שוין דערמאָנטען פריעדענס־אָבמאַך צווישען פראַנקרייך און ענגלאַנד אין 1632 איז אויך אַקאַדיע אַנערקענט געוואָרען אַלס אַ פראַנצויזישע פּאָסעסיע. קאַר־דינאַל רישעליע האָט נאָך דיזען אָבמאַך אַרויסגעשיקט אַן עקספּעדיציע אונטער דער קאָ־מאַנדע פון זיינעם אַ פריינד מיט'ן נאָמען איסאַק דע ראַזילי, וועמען ער האָט אויסגעקליבען פאַר דעם גובערנאַטאָר פון אַקאַ־דיע. אין דיזער עקספּעדיציע האָבען זיך געפונען אַקערבויער, האַנדווערקער, גלחים און אייניגע אַדעליגע, וועלכע האָבען נאַכהער געשפּיעלט אַ בעדייטענדע ראָלע אין דער געשיכטע פון אַקאַדיע און בכלל פון נייע־פראַנקרייך.

נאָך דעם טויט פון דיזען גובערנאַטאָר אין 1635 האָט אויסגעבראָכען אַ לאַנגער און בלוטיגער קאַמפּף צווישען דיא פראַנצויזען גופא צוליעב דעם פּלאַץ פון אַ נייעם גובערנאַטאָר. דיא קאָנקורענטען זיינען געוועזען דער שוין דערמאָנ־טער לאַטור און אַן אַדעלמאַן מיט'ן נאָמען ד'אָנעי, וועלכער האָט געהאַט אַ פריינד אין קעניגליכען הויף און איז געשטיצט געוואָרען פון דיא גלחים דערפאַר, וואָס לאַטור'ס פאָטער איז געוועזען אַ הוגענאָט און לאַטור'ן אליין האָט מען חושד געווען אין פיינדשאַפט צו דער קאַטאָלישער קירכע. אין דיזען קאַמפּף, וועלכער האָט זיך געצויגען ביז 1650, ווען ד'אָנעי איז צופעליג דער־טרונקען געוואָרען, זיינען אויך אריינגעשלעפּט געוואָרען דיא קאָלאָניסטען פון

ניו־אינגלענד, ספּעציעל פון באָסטאָן, וואָס האָט שנעל אָנגעהויבען צו וואַקסען אַלס אַ האַנדעלס־פּאָרט. דיא פּוריטאַנער האָבען סימפּאַטיזירט מיט לאַטור'ן, ווייל זיי האָבען איהם גערעכענט פאַר אַ פּראָטעסטאַנט, און דערצו זיינען זיי אין כעס געווען אויף ד'אָנעי'ען פאַר זיינע אַטאַקעס אויף זייערע הענדלער מיט דיא אינדיאַנער אין דיא אַקאַדישע געגענדען, וועלכע זיינען אויך לאַנגע צייטען שפּע־טער ניט געווען אָבגעגרענעצט צווישען דיא ענגלישע און פראַנצויזישע קאָלאָ־ניעס.

לאַטור איז שליסליך אַנערקענט געוואָרען פון דער קעניגליכער רעגיערונג פאַר דעם געזעצליכען גובערנאַטאָר פון אַקאַדיע, אָבער פריעדען האָט ניט לאַנג געהערשט אין דיזער קאָלאָניע, וואו דיא ענגלענדער און פראַנצויזען האָבען זיך פון אָנפאַנג אָן צוזאַמענגעשטויסען אַלס פייערדיגע געגנער. צו דער צייט איז אין ענגלאַנד פאָרגעקומען דיא גרויסע רעוואָלוציאָן, ווען דער קעניג טשאַרלז דער ערשטער איז געקעפּט געוואָרען און אָליווער קראָמוועל איז געוואָרען דער הערשער אונטער דעם טיטול לאָרד פּראָטעקטאָר. אין 1653 האָבען זיך דיא קאָלאָניסטען פון ניו־אינגלענד געווענדעט צו איהם מיט ביטעס, אַז מען זאָל צונעהמען גאַנץ אַקאַדיע ביי דיא פראַנצויזען. אָבער ניט וואַרטענדיג אויף זיין אַנטוואָרט און ניט קימערנדיג זיך אפילו וועגען דעם, וואָס ענגלאַנד און פראַנק־רייך האָבען דאַן אָפיציעל געלעבט אין פריעדען, האָבען דיא קאָלאָניסטען אָר־גאַניזירט דעם נעכסטען יאָהר אַן עקספּעדיציע געגען דיא פראַנצויזען אונטער דער קאָמאַנדע פון מאַיאָר סעדזשוויק פון מאַסאַטשוזעטס.

דיא פראַנצויזען, וועלכע האָבען זיך אַליין ארומגעריסען צווישען זיך און זיינען גאָר ניט געווען פאָרבערייטעט צו פערטהיידיגען זיך געגען אַן ענגלישע אַטאַקע, האָבען זיך באַלד אונטערגעגעבען. לאַטור אַליין, וועלכער האָט פיעל געליטען פון זיינע לאַנדסלייט און איז ניט געשטיצט געוואָרען פון דער פראַנ־צויזישער רעגיערונג, האָט זיך געשטעלט אונטער דעם שוץ פון ענגלאַנד. קראָמוועל האָט איהם דאַרום געגעבען דעם טיטול פון אַן ענגלישען באַראָן און געשיקט צוזאַמען מיט צוויי ענגלישע אַדעליגע צו פערוואַלטען און צו פיהרען דעם האַנדעל אין גאַנץ אַקאַדיע.

אָבער אויך דיזעס מאָל האָבען דיא ענגלענדער געהערשט דאָרטען אַ קורצע צייט. נאָך דעם אָבמאַך וואָס טראָגט דעם נאָמען טראַקטאַט פון ברעדאַ און וואָס איז געשלאָסען געוואָרען אין 1667, ווען אויף'ן ענגלישען טראָן איז געזעסען טשאַרלז דער צווייטער און אויף'ן פראַנצויזישען לואי דער פיער־צעהנטער, איז אַקאַדיע ווידער פערבליבען אין פראַנצויזישע הענד.

דער שיקזאַל פון דיזער קאָלאָניע איז נאָכדעם ענגער פערבונדען געוואָרען מיט'ן שיקזאַל פון דער פיעל גרעסערער און וויכטיגערער קאָלאָניע אין דעם

טהאָל פֿון סענט לאָרענס טייך מיט דער הויפּט־שטאָדט און הויפּט־פֿעסטונג קוויבעק, וויא מיר וועלען עס זעהען אין דיא נעכסטע קאַפּיטלעך.

וואָס אָנבעלאַנגט צו ניו־פֿאונדלענד, וואָס ליעגט צום נאָרד פֿון דעם האַלב־אינזעל נאָווע סקאָשע און קאָמאַנדירט דעם אריינפֿאָהר אין דעם גאָלף (ים־בוזים) פֿון סענט לאָרענס, איז דאָס צו יענער צייט גאָר געוועזן אַ לאַנד אָהן אַ בעל הבית, ווען מען זאָל ניט רעכענען דיא בעטיקען און אַנדערע אינדיאַנער שטאַמען, וועלכע האָבען זיך אַרומגעשלעפּט אין דיא וועלדער פֿון דיזען גרויסען אינזעל. דיא ענגלענדער האָבען עטליכע מאָל פּרובירט גרינדען דאָרטען אַ שטענדיגע קאָלאָניע, אָבער דאָס איז זיי אַלץ ניט געלונגען. אין איינינגע פּונקטען האָבען זיי זיך צוזאַמענגעשטויסען מיט דיא פֿראַנצויזען, וועלכע האָבען זיך בעזעצט אין דעם פּאָרט פּלעזאַנס. איינע פֿון דיא ניט געלונגענע ענגלישע קאָלאָניזאַציאָנס־פֿערזוכען אין ניו־פֿאונדלענד האָט זיך גאָר געענדיגט דערמיט, דאָס דער אָנפֿיהרער, לאָרד באַלטימאָר, האָט גאָר געגרינדעט דיא קאָלאָניע מערילענד, וואָס איהר גרעסטע שטאָדט טראָגט זיין נאָמען און וואָס איז געוואָרען אַ סטייט פֿון דער גרויסער נאָרד־אַמעריקאַנער רעפּובליק.

אַרום דעם מיטען פֿון 17טען יאָהרהונדערט, 150 יאָהר נאָך קאַבאָט'ס ענטדעקונג פֿון דיזען אינזעל, איז די גאַנצע ענגלישע בעפֿעלקערונג דאָרטען אין די בעזעצונגען ביי דיא מזרח־ברעגען בעשטאַנען פֿון אַ 2000 פּערזאָן. אין זומער פֿלעגען אָבער אָנקומען אַ סך פֿישער און הענדלער פֿון פֿערשיעדענע לענדער. דיא פֿראַנצויזישע פֿישער און הענדלער האָבען זיך בעזעצט אין איינינגע פּונקטען ביי דיא וועסטליכע ברעגען. זייער צענטראַל פּונקט איז געוועזן אין דעם פּאָרט פּלעזאַנס.

דיא פֿישער, הענדלער און אַוואַנטוריסטען פֿון דיזע צוויי נאַציאָנען, וועלכע האָבען זיך איבעראַל צוזאַמענגעשטויסען, ספּעציעל אין דיא נאָרד־אָסטליכע טהיילען פֿון דער נייער וועלט, האָבען זיך אויך ניט געקענט אויסגלייכען אין ניו־פֿאונדלענד. פֿון צייט צו צייט פֿלעגען זיי בעפֿאַלען איינע דיא אַנדערע, נור בעזאָנדערס ווען עס פֿלעגט קומען צו אַ מלחמה צווישען זייערע מוטערלענדער. אין דעם לעצטען פֿערטעל פֿון 17טען יאָהרהונדערט, ווען עס האָט אויסגעבראָכען אַ גרויסע מלחמה פֿון ענגלאַנד, שפּאַניען, עסטרייך און האָלאַנד געגען פֿראַנקרייך צוליעב דיא גרויסע אַמביציעס פֿון לואי דעם פֿערצעהנטען, וועלכער ווערט אויך גערופֿען דער גרויסער, איז עס געקומען צו בעזאָנדערס גרויסע געגענזייטיגע אַטאַקאַס אין ניו־פֿאונדלענד. דיא ענגלענדער זיינען צוערשט בעפֿאַלען פּלעזאַנס, אָבער זיי זיינען צוריקגעשטויסען געוואָרען פֿון דיא פֿראַנצויזען. דערפֿאַר זיינען דיא פֿראַנצויזען אונטער דער קאָמאַנדע פֿון דעם פֿלאָטען־אָפּיציער פּיער ד'איבערוויל, וועלכער איז געבאָרען געוואָרען אין מאָנטריאָל און האָט געשפּיעלט אַ בעדייטענדע ראָלע אין דער געשיכטע פֿון זיין געבורט־לאַנד ניי־

פראַנקרייך, בעפּאַלען דיא ענגלענדער אין דעם פּאָרט סענט דזשאָהן (יעצט איז דאָרטען דיא הויפּטשטאָדט פון דיזער ענגלישער קאָלאָניע, וועלכע האָט זיך נאָך ניט פעראייניגט מיט קענעדע). זיי איז דאַן געלונגען צו צושטערען כמעט אַלע ענגלישע בעזעצונגען דאָרטען. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט נאכהער געשיקט אַהין שיפען מיט גאַנצע צוויי רעגימענטען סאָלדאַטען צו פעריאָגען דיא פראַנצויזען. אָבער ווען דיזע עקספּעדיציע איז אָנגעקומען, האָבען זיך שוין דיא פראַנצויזען אליין געהאַט צוריקגעצויגען, ווייל זיי האָבען געקראָגען צו וויסען, אַז ווען פריעדען וועט געשלאָסען ווערען, וועט ענגלאַנד סאַי וויא סאַי בעקומען ניו־פאַונדלענד.

אַזוי איז עס טאַקע געווען נאָך דעם אָבמאַך, וועלכער איז געשלאָסען געוואָרען אין דער האָלענדישער שטאָדט ריסוויק אין 1697. דיזער גרויסער אינזעל איז זייט דאַן געבליבען אַן ענגלישע פּאָסעסיע, אָבוואָהל דיא רייסערייען צווישען דיא ענגלישע און פראַנצויזישע פישער האָבען דאָרטען ניט אויפגעהערט ביז אונזערע צייטען. נאָך דעם בעריהמטען טראַקטאַט פון אוטרעכט, וועלכער איז געשלאָסען געוואָרען אין 1713, האָבען דיא פראַנצויזען געקראָגען טעריטאָריעלע רעכטע אויף דיא וועסטליכע ברעגען פון ניו־פאַונדלענד (דיא זאָ־גענאַנטע "פרענטש שאָר") און געוויסע פריווילעגיעס פאַר זייערע פישער. דיזע רעכטע און פּריווילעגיעס זיינען געווען אַ קוואַל פון שטענדיגע שטרייטען און פיינד־ליכקייטען צווישען דיא ענגלישע און פראַנצויזישע פישער. ערשט אין 1904, נאָכדעם וויא פראַנקרייך און ענגלאַנד האָבען געשליכטעט אַלע זייערע קאָלאָניאַלע שטרייטען אין דער אַלטער וועלט, האָבען זיך דיא פראַנצויזען אָבגעזאָגט פון אַלע זייערע פּרעטענזיעס אויף דער "פרענטש שאָר" אין ניו־פאַונדלענד, ווען זיי האָבען דערפאַר געקראָגען זעהר בעדייטענדע טעריטאָריעס אין סענעגאמביא און אין אַנדערע טהיילען פון וועסט־אַפריקאַ.

זעקסטער קאַפּיטעל.

דער קאַמפּף מיט דיא איראָקוואָיס און דיא ענדערונג אין 1663

אין פערלויף פון אַ יאָהר דרייסיג נאָך שאַמפּלעין'ס טויט האָבען דיא פראַנצויזען אין קענעדע בעזאָנדערס געליטען פון דיא אַטאַקעס פון דיא אי־ראָקוואָיס, וועלכע האָבען געקראָגען ביקסען ביי דיא האָלענדישע פוטער־הענד־לער. דיא אינדיאַנער האָבען שנעל זיך אויסגעלערנט צו שיסען פון ביקסען אַזוי גוט וויא זייערע אייראָפּעאישע לעהרער. דיא האָלענדער, וועלכע זיינען צוגעקומען צו דיא איראָקוואָיס דורך דעם האָדסאָן טייך, האָבען זיך צוזאַ־מענגעשטויסען מיט דיא פראַנצויזען אין דיא געגענדען אַרום דיא גרויסע לעיקס אַלס קאָנקורענטען אין דעם זעהר פּאָרטהיילהאַפטען פעלץ־האַנדעל מיט דיא אינ־דיאַנער.

צווישען דיא איראָקוואָיס פון איין זייט און דיא אַלגאָנקינער און הוראָנער שטאַמען פון דער אַנדער זייט איז לאַנגע יאָהרען געפיהרט געוואָרען אַ קאַמפּף אויף טויט און לעבען. דיא פראַנצויזען האָבען, וויא עס איז שוין אָנגעוויזען געוואָרען אין אַ פּאָריגען קאַפּיטעל, געשטיצט דיא אַלגאָנקינער און בכלל דיא שטאַמען, וועלכע האָבען געוואָהנט לעבען סענט לאָרענס און אַרום דיא גרויסע לעיקס. דיא מיטגליעדער פון דיא פינף גרויסע שטאַמען פון דיא איראָקוואָיס, "פייוו נעישאָנס" וויא דיא ענגלענדער האָבען זיי גערופען,*) פלעגען זיך מייסטענס אריינרייסען אין קענעדע, בעזאָנדערס דורך לעיק שאַמפּלעין און טייך רישעליע און נאַכהער פלעגען זיי זיך אַ לאָז טהאָן אויף זייערע שיפלעך איבער דעם סענט לאָרענס און דיא גרויסע לעיקס מיט דיא אַנדערע טייכען, וועלכע פאַלען אריין אין דיא לעיקס. וואו נור זיי פלעגען טרעפען אַ בעזעצונג פון דיא אַלגאָנקינער און הוראָנער שטאַמען, פלעגען זיי דאָרטען אַלעס צושטערען

*) דיא פערענגלישטע נעמען פון דיזע שטאַמען: מאָהאָק, סענעקאַ, אָנאָנדאָגאַ, אָנעידאַ און קאַיוגאַ זיינען פערבליבען אין די נעמען פון געוויסע טייכען, לעיקס און טהיילען פון ניו יאָרק סטייט, וואו זיי האָבען מייסטענס געלעבט.

און קיין לעבעדיג גליעד ניט איבערלאָזען. אָבוואָהל זיי זיינען אין אַלגעמיינען געשטאַנען אויף אַ העכערער קולטור־שטופע וויא דיא אַנדערע אינדיאַנער שטאַמען, אָבער אין גרויזאַמקייטען האָבען זיי אַלעמען איבערטראָפען.

אין אַ קורצער צייט האָבען דיזע זעהר קריעגערישע, מוטהיגע און גרויזאַמע אינדיאַנער אויסגעשלאַכטעט אַלע הוראָנער און אַ גרויסען טהייל פון דיא אַלגאָנקינער, ניט אַכטענדיג אויף דיא שטיצע פון דיא פראַנצויזען און אויף דיא געוועהר, וואָס יענע פלעגען קריגען פון דיא פראַנצויזישע פעלץ־הענדלער. דערביי זיינען אויך אויסגעשלאַכטעט געוואָרען אַ סך יעזואיטען, וועלכע האָבען זיך בעזעצט צווישען דיא הוראָנער און אַנדערע פריינדליכע אינדיאַנער, אום זיי צו בעקעהרען צום קריסטענטהום. דיא איראָקוואָים פלעגען מיט אַ בעזאָנדערען פערגניגען מאַטערען דיא גלחים, דיא "שוואַרצע קאַפּאָטעס", וועלכע האָבען געהאַט דעם אונגליק אריינצופאַלען אין דיא הענד פון דיזע בלוטדורשטיגע ווילדע. אין דער געשיכטע פון ניי־פראַנקרייך זיינען פערצייכענט דיא נעמען פון יעזואיטישע מיסיאָנערען, וועלכע זיינען געפייניגט און געטויטעט געוואָרען פון דיא איראָקוואָים.

אין 1656 האָבען דיא איראָקוואָים זיך געפיהלט אַזוי שטאַרק, אַז זיי האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אויף זייערע קאָרענע שיפלעך אין פראָנט פון קוויבעק גופא און האָבען זיך געריייצט מיט דיא פראַנצויזען אויף זייער ווילדען שטייגער. זיי האָבען געפייניגט געפאַנגענע הוראָנער אונטער דיא אויגען פון דעם פערצווייפעלטען גובערנאַטאָר פון קוויבעק. עס האָט דאַן ניט פיעל געפעהלט, אַז פון אַלע פראַנצויזישע בעזעצונגען אין קענעדע זאָל קיין שפור ניט בלייבען.

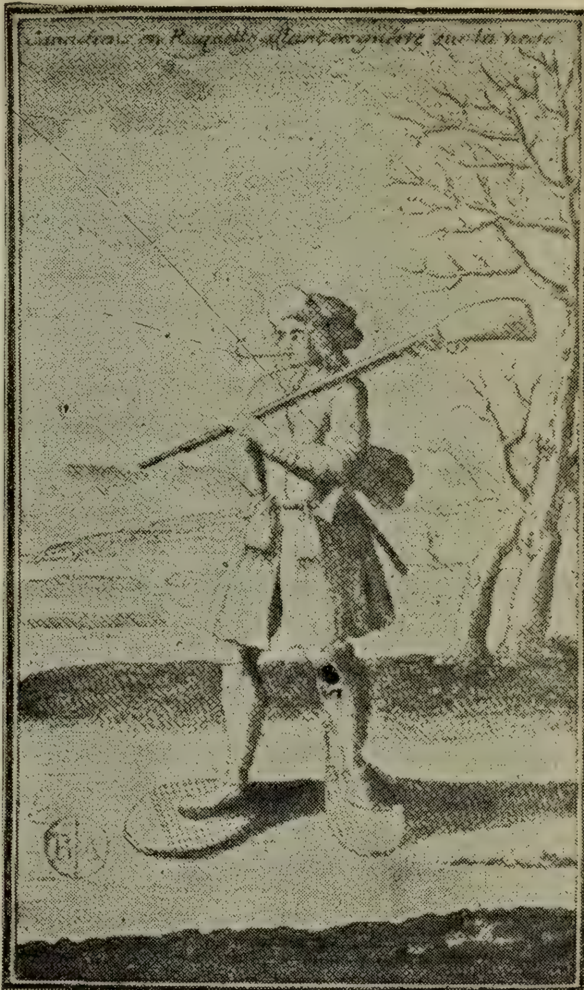
מען רעכענט, אַז ניט מעהר פון אַ 2000 פראַנצויזען האָבען זיך דאַן געפונען אין גאַנץ ניי־פראַנקרייך. זיי זיינען פון אָנפאַנג אָן געווען צוטהיילט אין פיער קלאַסען: 1) פעלץ־הענדלער מיט זייערע אַגענטען, 2) יעזואיטען, 3) יעגער (מען האָט זיי גערופען אין פראַנצויזיש: **coureurs des bois**, וואָס עס מיינט וואַלד־לויפערס; צווישען זיי האָבען זיך געפונען אַ סך אַוואַנטוריסטען) און 4) אמת'ע קאָלאָניסטען, וועלכע מען האָט גערופען **habitants** (האַביטאַן) וואָס עס מיינט איינוואָהנער, תושבים.

דיא פעלץ־הענדלער, פון וועלכע אַ טהייל פלעגט וואָהנען אין פראַנקרייך, צוזאַמען מיט זייערע אָנגעשטעלטע און יעגער זיינען געווען דיא מאַיאָריטעט. דיא וואַלד־לויפער האָבען זיך שנעל צוגעוואָהנט צו אַ יעגער־לעבען אין דיא וועלדער אַזוי וויא דיא אינדיאַנער, מיט וועלכע זיי האָבען געזוכט צו לעבען וואָס פריינדליכער. זיי פלעגען הייראַטהען מיט דיא אינדיאַנער פרויען, און פון זיי זיינען עס מיט דער צייט ענטשטאַנען דיא מעטיסען, וויא מען רופט געוועהנליך אַ מישונג פון אייראָפּעער מיט אינדיאַנער.

מיט אויסנאַהמע פון איינינע יעזואיטישע מיסיאָנערען, וועלכע האָבען רי־

זיקירט מיט זייערע לעבענס לשם שמים, און דיא וואלד־לויפער, וועלכע האָבען געוואוסט וויא אויסצומיידען דיא פיינדליכע אינדיאנער און זיינען געווען מערקווירדיג מוטהיגע מענער און אויסגעצייכענטע שיסער, האָט דאַן קיינער ניט געוואגט צו פערלאָזען דיא וואָהנונגען אין דיא דריי צענטראַל־פונקטען, נעמליך: קוויבעק, מאָנטריאָל און טרוא־ריוויער (דריי טייכען). צוליעב דעם האָבען דיא קאָלאָניסטען ניט געקענט אפילו פערזייהען אויף דיא פעלדער אַרום דיזע בעזעצונגען. אָהן דיא שפּייז, וועלכע מען פלעגט ברענגען יעדען זומער אויף שיפען פון אַלט־פראַנקרייך, וואָלט ניי־פראַנקרייך פשוט אויסגעגאַנגען פון הונגער.

דיא לאַגע פון דיא הייפּעלעך פראַנצויזען אין קענעדע איז געווען אַזאַ פערצווייפעלטע, אַז עס איז גאָר א וואונדער, וויא אַזוי זיי האָבען געקענט אויסהאַלטען אַלע צרות. עס האָט אויסגעזעהען אַזוי וויא דיא נאַטור אליין האָט זיך אויפגעהויבען געגען זיי, ווייל אין 1663 האָט פּאַסירט אַן אויסעראָרדענטליכע ערד־ציטערנים אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס.

א וואלד־לויפער אויף שנעע־שיך.
(נאָך אַן אַלטער צייכנונג).

נאָך פיעלע הילפס־געשרייען פון דיא אונגליקליכע קאָלאָניסטען האָט דער קעניג לואי דער 14טער ענדליך געהייסען אַרויסשיקען שיפען מיט סאָלדאַטען נאָך ניי־פראַנקרייך. אויך האָט ער גוטגעהייסען א פּלאַן צו רעאָרגאַניזירען דיא פערוואלטונג פון קענעדע. אין 1663 איז ניי־פראַנקרייך ערקלערט געוואָרען פאַר א קעניגליכע קאָלאָניע, און א געניטער גענעראל, מארקיז דע טראַסי, איז אָנגעקומען מיט א רעגימענט, וואָס האָט זיך אויסגעצייכענט אין שלאַכטען מיט טערקען. אויסער

סאָלדאטען זיינען אָנגעקומען הענדלער און, וואָס עס איז געווען בעזאָנדערס וויכטיג פאר דיא צוקונפט פון קענעדע, אויך יונגע פרויען. דיא בעפעלקערונג פון ניי־פראַנקרייך איז אין אַ פּאָר יאָהר נאָך דעם אָנקומען פון מארקיז דע טראסי מעהר וויא פערדאָפּעלט געוואָרען.

דער נייער גובערנאַטאָר האָט זיך זעהר ענערגיש אַ נעהם געטאָן צו בעפעסטיגען דיא סטראטעגישע פּאָזיציעס אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס און צו בעשטראָפען דיא איראָקוואָיס. אַן עקספּעדיציע איז געשיקט געוואָרען אין זייער טעריטאָריע. איין דאָרף נאָך דעם אַנדערען פון דיזע אינדיאַנער איז פערברענט געוואָרען פון דיא פראַנצויזען. דיא איראָקוואָיס זיינען זיך בעצייטענס צולאָפען אין דיא וועלדער און האָבען געבעטען פריעדען און גנאַדע. זייער מאַכט איז אזוי געבראָכען געוואָרען, און אַ צוואַנציג יאָהר נאָכדעם האָבען דיא פראַנצויזען ניט געליטען פון דיא אינדיאַנער אטאַקעס און האָבען געקענט זיך פערמעהרען און פערשפּרייטען אַלץ ווייטער און ווייטער אין קענעדע.

דער בעריהמטער מיניסטער קאָלבער, וועלכער האָט אונטער דער הערשאַפט פון לואי דעם 14טען זעהר פיעל אויפגעטאָן פאר גאַנץ פראַנקרייך, האָט אויך גענומען אַ האַנד אין דער ענטוויקלונג פון ניי־פראַנקרייך. אַ נייע פערוואַלטונגס־סיסטעם איז דאָרטען איינגעפיהרט געוואָרען. דיא האַנדעלס־קאָמפּאַניע וואָס קארדינאַל רישעליע האָט געהאָלפען צו גרינדען אין שאַמפּלעין'ס צייט, איז צופאַלען געוואָרען דורך פערשיעדענע אורזאַכען, ספּעציעל דורך דיא שרעקליכע און פערוויסטענדע אטאַקעס פון דיא איראָקוואָיס. מארקיז דע טראסי האָט געגרינדעט אַ נייע האַנדעלס קאָמפּאַניע, אָבער זיא האָט זיך געהאַלטען קוים אַ יאָהר צעהן. דיא בעזעצונגען אין קענעדע זיינען אין דעם דריטען פערטעל פון 17טען יאָהרהונדערט געוואָרען צו גרויס, אַז זיי זאָלען קענען פערבלייבען אונטער אַ מאָנאָפּאָל פון אַ פּריוואַט־קאָמפּאַניע.

דיא סיסטעם וואָס איז איינגעפיהרט געוואָרען אין קענעדע נאָך 1663, ווען זיא איז ערקלערט געוואָרען פאר אַ קעניגליכע קאָלאָניע, איז געווען טהיילווייז נאָך דעם מוסטער פון דער פעאָדאַלער אָרדנונג אין דעם מוטערלאַנד. אום פון איין זייט צו בעשיצען ניי־פראַנקרייך געגען צוקינפטיגע אטאַקעס פון איראָקוואָיס און אירגענד וועלכע פיינדליכע אינדיאַנער און פון דער אַנדער זייט צו געבען חשק דיא סאָלדאטען, וועלכע האָבען אַנטהייל גענומען אין דער עקספּעדיציע געגען דיא איראָקוואָיס, אַז זיי זאָלען זיך בעזעצען אין געוויסע סטראַטעגיישע פּונקטען, האָט מען זיי און ספּעציעל זייערע אָפיצירען געשאָנקען גרויסע שטיקער לאַנד ביי דיא ברעגען פון סענט לאָרענס און פון איינינגע טייכען, וועלכע פאַלען אין איהם אריין, ספּעציעל פון דעם טייך וואָס ציהט זיך פון לעיק שאַמפּלעין און טראָגט אויך היינט דעם נאָמען רישעליע. מען האָט אזוי

פּרובירט איינפיהרען א קלאַס פון אַדעליגע גוטסבעזיצער אין דער נייער וועלט. דיא מייסטע פון דיזע ניי־געבאַקענע פעאָדאַלען האָבען זיך אָבער צוריקגע־קעהרט נאָך פראַנקרייך. א געדרעכענים אָן זיי איז פערבליבען אין דיא נעמען פון איינגע דערפער אין דער פראָווינץ קוויבעק.

קאָלבער האָט געזאָרגט, אַז ניי־פראַנקרייך זאָל קריגען וואָס מעהר קאָלאָ־ניסטען און אויך האַנדוועקער. יעדען פריהלינג פלעגען אָנקומען שיפען מיט פאַמיליעס פון אַקערבויער. דיא יעזואיטען פון זייער זייט, וועלכע האָבען אָפט געוועלטיגט אפילו איבער דיא גובערנאַטאָרען, האָבען אויך געזוכט אַריבערצו־ברענגען פון דער היים וואָס מעהר קאָלאָניסטען. דערביי האָבען זיי שאַרף אויפגעפּאַסט, אַז דיא ניי־אָנגעקומענע זאָלען זיין טרייע קאַטאָליקען. דיא אַקערבויער פאַמיליען פלעגען כמעט אויסשליסליך קומען פון נאָרמאַנדיע, וואַנ־דעי און אַנדערע וועסטליכע און נאָרד־וועסטליכע פראַנצויזישע פּראָווינצען, וואו דער קאַטאָליציזם בלייבט נאָך היינט אויך בעזאָנדערס שטאַרק איינגע־וואָרצעלט. דאַרום איז עס ניי־פראַנקרייך געוואָרען א בעזאָנדערס שטאַרקע פעסטונג פון דער קאַטאָלישער קירכע. עס איז שווער צו געפינען נאָך אַ לאַנד, וואו דיא קאַטאָלישע גלחים האָבען אַזאַ גרויסען איינפלוס אויף דער בעפעלקע־רונג, וויא אין דער פראַנצויזישער קענעדע.

ניט אַכטענדיג דערויף, וואָס ניי־פראַנקרייך האָט זיך אַזוי געגוויטיגט אין קאָלאָניסטען, האָט מען דאָך קיינע פּראָטעסטאַנטען ניט אַריינגעלאָזען. דיא יעזואיטישע אויגען האָבען געלויערט, אַז קיין אפּקורסות זאָל זיך חס ושלום ניט אַריינגנב'ענען אין זייער ממשלה. דיא הוגענאָטען, וויא מען האָט גערופען דיא פראַנצויזישע פּראָטעסטאַנטען, זיינען נאָך דער צוריקרופונג פון דעם בע־ריהמטען בעפעהל (אין דער געשיכטע רופט מען איהם "עדיקט פון נאַנט"), וואָס דער קעניג העגריך דער פיערטער האָט אַרויסגעלאָזען אין 1598 צו גונסטען פון דיא פּראָטעסטאַנטען, געצוואונגען געווען אויסצו־וואַנדערען פון זייער פאָטערלאַנד. אונטער דער הערשאַפט פון לואי דעם 14טען האָט מען דיזען בעסטען טהייל פון פראַנצויזישען פאָלק אָנגעהויבען צו דריקען און צו פערפאָלגען אַלץ מעהר צוליעב זייער גלויבען. זיי האָבען אויסגעוואַנדערט אין דיא נעכסטע פּראָטעסטאַנטישע לענדער, ספּעציעל אין ענגלאַנד און האָלאַנד, וועלכע האָבען דערפון זעהר פיעל געוואונען אין זייערע אינדוסטריען. א טהייל פון דיא הוגענאָטען האָבען זיך אויך א לאָז געטאָן נאָך דער נייער וועלט. אַזוי וויא דיא יעזואיטען האָבען פערשפּאַרט פאַר זיי דיא טויערען פון קענעדע, האָבען זיך דיזע בראַווע קעמפּפער פאַר רעליגיעזע פרייהייט בעזעצט אין דיא ענגלישע קאָלאָניעס, ספּעציעל אין ווירדזשיניאַ און אין דיא צוויי קאַראָליינאַס.

אַרום דער צייט פון דער צוריקרופונג פון דעם עדיקט פון נאַנט (דאָס האָט פּאַסירט אין 1685) האָט קענעדע געצעהלט א 10,000 פראַנצויזען פון

אַלע קלאַסען. דיא קעניגליכע קאָלאָניע איז פעסט עטאַבלירט געוואָרען און האָט געקענט וואַקסען. זיא האָט אָבער קיין זעלבסטפערוואַלטונג ניט געהאַט. אַלעס איז געווען אָבהענגיג פון דעם גוטען ווילען פון דיא גובערנאַטאָרען, וועלכע האָבען דעספּאָטיש געהערשט אין נאָמען פון קעניג. דערמיט האָבען זיך דיא פראַנצויזישע קאָלאָניעס בעזאָנדערס אונטערשיידעט פון דיא ענגלישע, וואו זעלבסטפערוואַלטונג איז פון אָנפאַנג אָן פעסט איינגעוואָרצעלט געוואָרען, וויא מיר האָבען עס געזעהן אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס.

זיעבעטער קאַפּיטעל.

דיא גרויסע ענטדעקונגען פון פראַנצויזישע רייזענדע

דיא צווייטע העלפט פון 17טען יאָהרהונדערט, ווען קענעדע איז עטאַב־לירט געוואָרען אַלס אַ קעניגליכע קאָלאָניע, איז אויך געווען דיא צייט פון דיא געוואַגטע רייזען און גרויסע ענטדעקונגען פון דיא פראַנצויזען אין נאָרד־אַמעריקאַ. אונטער דער לייטונג פון דיא גובערנאַטאָרען טאַלאָן און גראַף פראָנטע־נאַק זיינען דיא גרענעצען פון ניי־פראַנקרייך אַלץ ווייטער פערשפּרייט געוואָרען.

אין אַ פאָריגען קאַפּיטעל איז שוין ערקלערט געוואָרען, אַז דער סענט לאָרענס טייך האָט געגעבען דיא פראַנצויזען דעם בעסטען און לייכטעסטען וועג אריינצודרינגען טיעף אין נאָרד־אַמעריקאַ און צו דערגרייכען פון דעם גאָלף פון סענט לאָרענס ביז צום גאָלף פון מעקסיקאָ. מיט אַ פּאָר יאָהר פאַר שאַמפּלעין׳ס טויט איז אַ געוויסער זשאַן ניקאָלע, אַ פּעלץ־הענדלער און דאָל־מעטשער, צוגעקומען צו דיא גרויסע לעיקס, איז דורכגעשוואומען דיא שטראָ־מען צווישען לעיק הוראָן און לעיק מישיגאַן — דיא סטרעיטס (שטראַס אָדער וואַסער־וועג) מאַקינאַק — און האָט אויך געהערט פון אַ "גרויסען וואַסער" צווי־שען אינדיאַנער, וועלכע האָבען דערמיט געמיינט דעם טייך מיסיסיפּי.

אין 1641 האָבען צוויי יעזואיטישע מיסיאָנערען דערגרייכט אַזוי ווייט אין דער געגענד פון לעיק סופּיריאָר, אַז זיי האָבען געקראָגען ידיעות וועגען סייאָקס און דאַקאָטאַ שבטים אין נאָרד־וועסט. זיי האָבען געהאָפט, אַז זיי וועט עס געלינגען צו דערגרייכען ענדליך צו כינאַ, ווען זיי וועלען אַלץ ווייטער מאַרשירען צו מערב. אויך ניקאָלע און פיעלע אַנדערע פּעלץ־הענדלער און גלחים, וועלכע האָבען זיך אַלץ ווייטער געלאָזען דורך דיא טייכען און וועלדער פון נאָרד־אַמעריקאַ, האָבען געהאַט אַזעלכע האָפנונגען.

דיא שרעקליכע אָנפאַלען פון דיא איראָקוואָיס האָבען אַ געוויסע צייט אָב־געהאַלטען דיזע רייזען און אויספאָרשונגען. אָבער ווען דיא פראַנצויזען האָבען זיך אָבגערעכענט מיט דיזע ווילדע, האָט דער אַוואַנטוריסטישער גייסט אַרומ־געכאַפּט ניט נור דיא וואַלד־לויפער און דיא הענדלער, וועלכע האָבען נאַ־טירליך געזוכט נייע יאַגד־פּלעצער און נייע אינדיאַנער שטאַמען, אום צו קרי־

גען וואָס מעהר און ביליגער פּוטערוואַרג, זאַנדערן אויך אייניגע פון דיא ניי־אַנגעקומענע ארעליגע שווערד־העלדען.

צווישען דיזע אלע זוכערס פון נייע געגענדען און האַנדעלס־וועגען פערנעהמען דעם ערשטען פּלאַץ דער פּעלץ־הענדלער זשאָליעט, דער מיסיאָנער מארקעט און דער קאוואַל־ער לאַסאַל, מיט וועלכע מיר האָבען זיך שוין אביסעל בעקענט אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס. דיזע מוטהיגע רייזענדע געהערען צו דער געשיכטע פון גאַנץ נאָרד־אַמעריקאַ. דיא געשיכטען פון יונייטעד סטייטס און קענעדע זיינען בכלל זעהר ענג פערבונדען. עס קומט דאָרום אויס צו ווידערהאָלען דיא זעלבע נעמען און דיא זעלבע פּאַסירונגען, בעזאָנדערס פון 17טען און 18טען יאָהרהונדערטע.

דער קלוגער און וויטזיכטיגער גובערנאַטאָר טאַלאָן האָט אויסגעקליבען זשאָליעט'ן אויסצופּאָרשען דיא וועסטליכע געגענדען און צו געפינען דאָס "גרויסע וואַסער", וואָס איז אַלץ מעהר און עפּטער דערמאָנט געוואָרען אין דיא שילדערונגען פון דיא מיסיאָנערען, הענדלער און וואַלד־לויפער, וועלכע האָבען געגרינדעט פּאָסטען לעבען דעם וויטעסטען און גרעסטען פון דיא לעיקס, וואָס טראָגט דעם נאָמען סופּיריאָר (בעדייטעט: אויבערשטע). זשאָליעט איז געוועזען אַ געבאָרענער קענעדער און איז פון קינדערווייז אָן געוואָהנט געוואָרען צו וואַנדערונגען אין דיא וועלדער, צום האַנדעל מיט אינדיאַנער און בכלל צו אַן אַוואַנטוריסטישען לעבען. דער יעזואיט מארקעט האָט עטאַבלירט אַ מי־סיאָן אין אַ סטראַטעגישען פּונקט לעבען דעם אויבענדערמאָנטען וואַסערוועג מאַקינאַק. אויף דיזען אָרט געפינט זיך יעצט דיא שטאָדט סענט איגנעס, וואָס געהערט צום סטייט מישיגען. פון דיא ארומיגע אינדיאַנער האָט דיזער יעזואיטישער מיסיאָנער זיך דערוואוסט וועגען דיא וועגען צום "גרויסען וואַ־סער", וואָס איז גערופען געוואָרען מיט'ן אינדיאַנער וואָרט „מיסיסיפּי".
דער מוטהיגער הענדלער און דער בעגייסטערטער מיסיאָנער האָבען זיך צוזאַ־מענגערעדט און אין 1673 האָבען זיי זיך אַ לאָז געטהאָן מיט פינף בעגלייטער אויף צוויי שיפלעך אונגעפעהר אויף דעם זעלבען וועג, וואָס זשאַן ניקאָלע האָט דורכגעמאַכט מיט אַ יאָהר 40 פריהער. שווימענדיג צום זיד לעבען דיא וועסטליכע ברעגען פון לעיק מישיגען זיינען זיי צוגעקומען צו דיא ערטער, וועלכע זיינען יעצט אַ טהייל פון סטייט וויסקאָנסין. דיא אינדיאַנער לעבען דעם פאָקס ריווער, וואָס פאַלט אריין אין לעיק מישיגען (גענויער גרין־בעי) און איז דאָרום פערבונדען מיט דער ריזיגער וואַסער־סיסטעם פון סענט לאָ־רענס, האָבען געצייגט דיזע רייזענדע וויא אַזוי צו צוקומען צום טייך וויסקאָנ־סין, וואָס פאַלט אריין אין מעכטיגען מיסיסיפּי טייך.

אויף דיא שיפלעך, וועלכע זיי האָבען אריבערגעשלעפּט איבער דעם אָרט, וואָס טהיילט אָפּ דיא קוואַלען אָדער דעם אָנפאַנג פון דעם פאָקס ריווער ביז

דיא קוואַלען אָדער דעם אָנפאַנג פון וויסקאָנסין ריווער (אויף פראַנצויזיש און ענגליש רופט מען אַזאַ אָרט מיט דעם וואָרט "פּאָרטאַזש", וואָס עס מיינט אָבטהיילונג, אָבזונדערונג), האָבען זיי זיך אַ לאָז געטאָן אויף גאָט'ס בעראָט אַרונטער מיט'ן שטראָם. אַ מאָנאַט נאָך זייער אָפּרייזע פון דער מיסיאָן סענט איגנעס האָבען זיי געהאַט דיא "אונבעשרייבליכע פריידע", וויא מאַרקעט דריקט זיך אויס אין זיינע שריפטען, צו געפינען זיך אויף דעם "גרויסען וואַסער". זיי זיינען געשוואומען אַלץ ווייטער איבער דעם מיסיסיפי, האָפענדיג צו דערגרייכען צו דיא ברעגען פון פּאַסיפישען אָדער אַטלאַנטישען אָקעאַן.

ווען זיי זיינען צוגעשוואומען צום אָרט, וואו דער טייך אַרקאַנזאַס (אַר־קענסאָ) פאַלט אריין אין מיסיסיפי, זיינען זיי געקומען צום שלוס, נאָך דיא בעריכטען און ערקלערונגען פון דיא דאָרטיגע אינדיאַנער, אַז זיי וועלען גאָר דערגרייכען דעם מעקסיקאַנער גאָלף. דאַרום האָבען זיי בעשלאָסען אָבצולעגען זייערע ווייטערע אויספאָרשונגען און צוריק צו קעהרען זיך אַהיים, אום אָבצו־געבען אַ בעריכט פון זייערע ענטדעקונגען. צוריקוועגס האָבען זיי געמאַכט אַ נייע וויכטיגע געאָגראַפישע ענטדעקונג. ווען זיי זיינען צוגעקומען צו דער מינדונג (מויל) פון אילינאָי טייך, האָבען זיי אַהין פערקירעוועט און זיינען צוגעשוואומען צו אַן אָרט, פון וואַנען זיי זיינען צוגעקומען צום שיקאַגאָ טייך, וואָס פאַלט אריין אין דעם זידליכען סוף פון לעיק מישיגאַן. דאָס איז דער שיקאַגאָ "פּאָרטאַזש" וואָס איז זעהר פיעל בענוצט געוואָרען פון דיא פעלץ־הענדלער און יעגער אין שפּעטערע צייטען.

כמעט גלייכצייטיג מיט זשאָליעט'ן האָט אויך דער קאַוואַליער לאַסאַל אָנגעפאַנגען צו עקספּלאָרירען דיא געגענדען אַרום דיא גרויסע לעיקס און צו זוכען אַ וועג צום געהיימניספאָלען "גרויסען וואַסער". ער איז אָנגעקומען אין ניי־פראַנקרייך, ווען ער איז נאָך געוועזען אַ יונגער מאַן. ער האָט געטרוימט, אַז ער וועט עס ענטדעקען ענדליך דעם לאַנג געזוכטען וועג נאָך כינאַ. ער האָט ניט געקענט איינזיצען אויף דעם שטיק לאַנד, וואָס ער האָט געקראָגען פון דיא גלחים ניט ווייט פון מאָנטריאַל לעבען דיא שנעלע שטראָמען אויף סענט לאָרענס, וועלכע טראָגען זייט דאַן דעם נאָמען לאַ־שין (דער פראַנצויזישער נאָמען פון כינאַ) טאַקי דעריבער, ווייל ער האָט זיך אַלץ אַרומגעטראָגען מיט'ן געדאַנק צו געפינען אַ וועג פון דעם סענט לאָרענס טייך אַזש ביז כינאַ.

צוזאַמען מיט צוויי גלחים האָט ער אין 1669 גענומען אויספאָרשען דיא וועסטליכע ברעגען פון לעיק אָנטאַריאָ, וואו ער האָט זיך צוזאַמענגעטראָפען מיט זשאָליעט'ן. העכסט וואַהרשיינליך האָבען זיי געפיהרט לאַנגע געשפּרע־כען וועגען אַלעס, וואָס מען האָט דאַן געוואוסט און געזוכט צו דערגעהן ווייטער מכח דיא טייכען און בכלל מכח דיא וועגען אין דיא זידליכע און וועסט־ליכע געגענדען. פּאָזיטיוו ווייס מען, אַז ער האָט זיך אָבגעטהיילט פון

דיא צוויי גלחים, וועלכע האבען פארטגעזעצט זייער רייזע אויף דעם שוין בע־קאנטען נארדליכען וועג ביז צו לעיק סופיריאר, און האט בעשלאסען אויסצו־פארשען א נייען וועג צו דיא זידליכע געגענדען. וואס ער האט דיא נעכסטע צוויי יאהר אויפגעטאן, איז ניט בעקאנט גענוג. מען רעכענט, אז ער האט דאן ענטדעקט דעם אהייא טייך אדער אן אנדער טייך וואס פאלט אריין אין

ראבערט דע לאסאל.

מיסיסיפי. אזוי וויא ער האט ניט דערגרייכט דעם הויפט צוועק פון זיין רייזע, נעמליך צו ענטדעקען א וועג נאך כינא, האט ער גאר קיין בעריכט ניט אנגע־געשריבען וועגען זיינע ערשטע וואנדערונגען. דיא קענעדער האבען עס דאן צום שפאס געקרוינט זיין גוטסבעזיין מיט'ן נאמען לא־שין.

ערשט אין 1682 האט דיזער אונערמידליכער רייזענדער געקענט אויס־פיהרען זיין טרוים צו דערגרייכען ביז דעם ארט, וואו מיסיסיפי פאלט אריין אין ים. אין נאמען פון קעניג לואי דעם 14טען האט ער גענומען פאסעסיע פון דיזע מיסיסיפי־געגענדען, וועלכע זיינען טהיילווייז לאנג פריהער ענטדעקט

געוואָרען פון דע־סאָטאָ און אַנדערע שפּאַנישע רייזענדע און אוואַנטוריסטען. ווען ער איז אין 1683 געקומען אין פראַנקרייך, האָט איהם דער קעניג זעהר פריינדליך אויפגענומען און איהם געגעבען דיא ערלויבניס צו גרינדען קאָלאָניעס אין דיא געגענדען פון מיסיסיפּי, וועלכע האָבען געקראָגען דעם אַלגעמיינען נאָמען לואיזיאַנאַ. אָבער, צו זיין אונגליק, האָט ער דעם נעכסטען יאָהר, ווען ער איז געקומען צו גרינדען דיא ערשטע קאָלאָניע לעבען דער מינדונג פון מיסיסיפּי, גאָר געלאַנדעט אין אַ זעהר אונגינסטיגען אָרט ביי דיא ברעגען פון היינטיגען סטייט טעקסעס. דיא קאָלאָניסטען האָבען דאָרטען גלייך פון אָנפאַנג שטאַרק געליטען. לאַסאַל האָט דאַרום בעשלאָסען צו מאַכען אַ פּראָבע צו דער־גרייכען ביז צו דיא לעיקס, אום זיי צו ברענגען הילפע; אָבער אויף'ן וועג איז ער ערמאָרדעט געוואָרען פון צוויי פון זיינע בעגלייטער. דיא עטליכע פראַנצויזען, וועלכע זיינען פערבליבען אויף'ן אָרט, זיינען געטויטעט אָדער געפאַנגען געוואָרען פון דיא פיינדליכע אינדיאַנער, איידער דיא שפּאַניער זייי־נען אָנגעקומען צו פערטרייבען זיי פון דאָרטען אויף דעם גרונד, דאָס דיא גע־גענד געהערט צו שפּאַניען.

אַזוי זיינען דיא פראַנצויזען צוגעקומען פון קענעדע ביז צום גאָלף פון מעק־סיקאָ און צו דיא שפּאַנישע פּאָסעסיעס און אַזוי האָט געענדיגט זיין לעבען איינער פון דיא גרעסטע און מוטהיגסטע רייזענדע אין נאָרד־אַמעריקאַ.

אַכטער קאַפּיטעל.

ניי־פראַנקרייך און ניי־ענגלאַנד אין 18טען יאָהרהונדערט

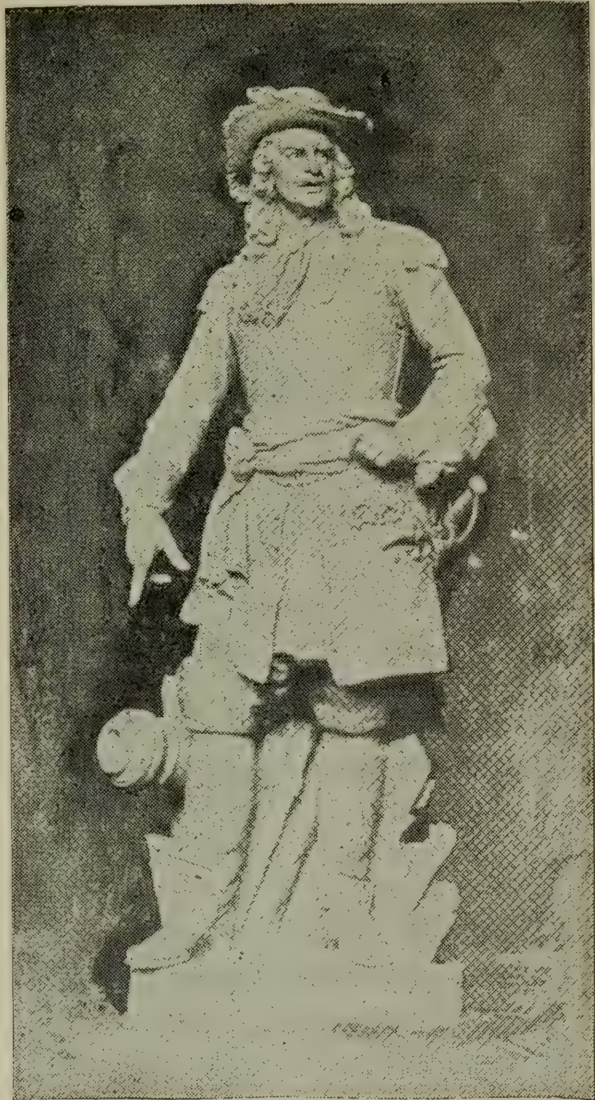
אין דער צייט פון דיא אויבען־בעשריבענע רייזען איז גראַף פראָנטענאַק געווען דער גובערנאַטאָר פון ניי־פראַנקרייך. דאָס איז געווען אַ זעהר ענערגישער מאַן. ער האָט זעהר פיעל געהאָלפען לאַסאַל'ן און האָט אָנגעשטרענגט אַלע זיינע קרעפטע און פעהיגקייטען צו פערשטארקען דיא פּאָזיציע פון זיין פאָטערלאַנד אין נאָרד־אַמעריקאַ געגען דיא ענגלענדער. דיא איראָקוואָיס, וועלכע האָבען ווידער אָנגעפאַנגען צו בעפאַלען דיא אינדיאַנער שטאַמען, וואָס האָבען געלעבט פריינדליך מיט דיא פראַנצויזען, און אויך דיא פראַנצויזישע קאָלאָניסטען, האָבען געציטערט אפילו פאר זיין נאָמען. אונטער זיין קאָמאַנדע האָט זיך ניי־פראַנקרייך געפיהלט זיכער.

נור דיא יעזואיטען האָבען איהם געהאַסט. זיי האָבען ניט געקענט פערטראָגען, וואָס ער האָט זיך ניט געלאָזט פיהרען פון זיי און וואָס ער האָט געשיצט אַן אַנדער קאַטאָלישען אָרדען, דיא זאָ־גענאַנטע רעקאָלעקטס, וועלכע האָבען אויך געבויט קירכען, האָספּיטעלער, שולען און געשיקט מיסיאָנערען צו דיא אינדיאַנער. דיא יעזואיטען האָבען אַזוי לאַנג אינטריגירט געגען איהם אין קעניגליכען הויף ביז זיי האָבען אויסגעפיהרט, אַז מען זאָל איהם צוריקרופען. אָבער זיין נאָכפאָלגער, אַ געוויסער לאַבאַר, וועלכער איז געווען אַ שפּיעלכעל אין דיא יעזואיטישע הענד, האָט זיך אַרויסגעצייגט אַזוי אונפעהיג צו בעשיצען דיא קאָלאָניע געגען דיא אַטאַקעס פון דיא איראָקוואָיס, וועלכע זיינען אונטערגעהעצט געווען פון דיא ענגלישע און האָלענדישע הענדלער געגען זייערע אַלטע בלוטפיינד, אַז מען האָט געמוזט ווידער שיקען דעם גראַף פראָנטענאַק אַלס גובערנאַטאָר פון ניי־פראַנקרייך.

ווען ער איז אָנגעקומען צום צווייטען מאָל אין קענעדע, האָט ער שוין בעדאַרפט אָרגאַניזירען עקספּעדיציעס ניט נור געגען דיא איראָקוואָיס, זאָנדערן אויך געגען דיא ענגלענדער. דאָס איז געווען אין 1689, וואָס טראָגט אין דער געשיכטע פון ניי־פראַנקרייך דעם נאָמען: "דאָס שרעקליכע יאָהר", ווייל בלויז אין דעם דאָרף לאַ־שין לעבען מאָנטריאָל האָבען דיא איראָקוואָיס אויס־

געשלאַכטעט פיער הונדערט מענער, פרויען און קינדער און האָבען אַלעס אַרום און אַרום פערברענט. דיא בלוטדורשטיגע אינדיאַנער האָבען געוואָלט אַרויפיאָגען אַ טויט־שרעק אויף דיא פראַנצויזען. זיי האָבען אפילו געצוואונגען דיא געפאַנגענע מוטערס צו בראָטען זייערע אייגענע קינדער!

דיא מלחמה, וועלכע האָט ווידער אויסגעבראָכען אין דיזען יאָהר צווישען ענגלאַנד און פראַנקרייך, ווען ווילהעלם פון אָראַנזש האָט פערטריעבען פון ענגלישען טהראָן דזשעימס דעם צווייטען, וועלכער איז געשטיצט געווען פון לואי דעם 14טען, האָט זיך, ווי געוועהנליך, אָבגערופען אין זייערע קאָלאָניעס. אַלס גרינדע פון דער מלחמה האָט דער נייער ענגלישער קעניג אויך אָנגעגעבען, וואָס דיא קענעדער זיינען בעפאַלען דיא ענגלענדער אין דער קאָלאָניע ניו יאָרק, אין האָדסאָן בעי (ים־בוזים) און אין ניו־פאונדלענד. דיא קאָלאָניסטען פון ניו־ענגלאַנד האָבען דאַן געוואָלט פערכאַפען גאַנץ קענעדע און זיי האָבען זיך פערבונדען מיט דיא איראָקוואָיס, דיא געשוואָרענע שונאים פון דיא פראַנצויזען.

גראף פראָנטענאַק.
(אַ פאָטאָגראַפיע פון זיין סטאַטוע אין קוויבעק).

גראַף פראָנטענאַק האָט שנעל אָרגאַניזירט דריי עקספעדיציעס געגען דיא ענגלישע קאָלאָניסטען און פאַר איין גאַנג אויך צו בעשטראָפען דיא איראָקוואָיס. דיא ערשטע עקספעדיציע איז אין מיטען ווינטער פון 1690 צוגעקומען ביז דעם אָרט, וואו עס געפינט זיך יעצט דיא שטאָדט סקענעקטעדי אין סטייט ניו יאָרק. זיי האָבען

דאָרטען אַלעם פערברענט, אַ טהייל פון דיא איבערראַשטע איינוואָהנער גע־טויטעט און אַ טהייל מיטגעשלעפּט אַלס געפאַנגענע. דיא אַנדערע עקספּעדיציעס זיינען בעפאַלען אַנדערע ענגלישע בעזעצונגען. דיא פראַנצויזען האָבען ניט נור געלאָזען דיא אבענאקים און דיא אנדערע אינדיאַנער שבטים, מיט וועלכע זיי האָבען געלעבט פריינדליך און וועלכע האָבען זיי בעגלייטעט, צו שלאַכטען און צו פּייניגען דיא געפאַנגענע ענגלענדער מיט דיא גרעסטע רציחות, זאָנדערן האָבען זיך אליין אויך געפיהרט וויא באַרבאַרען. מען מוז אָבער צוזעצען, אַז דיא ענגלענדער זיינען ניט מענשליכער געווען.

פערטרעטער פון דיא ענגלישע קאָלאָניעס, וועלכע האָבען בעזאָנדערס שטאַרק געליטען פון דיזע פראַנצויזיש־אינדיאַנישע אָנפאַלען, זיינען זיך דאַן צוזאַמענגעקומען אויף אַ קאָנגרעס אין ניו יאָרק, אום צו בעטראַכטען פּלענער, וויא אַם בעסטען זיך אָבצורעכענען מיט דיא פראַנצויזען. צוערשט האָבען זיי בעשלאָסען צו שיקען אַן עקספּעדיציע נאָך אַקאַדיע, וואו איינער פון זייערע טיכטיגסטע קריעגס־פיהרער, סער וויליאַם פיפּס, האָט איינגענומען פּאָר־ראָיאַל און צושטערט עטליכע אַנדערע פראַנצויזישע בעזעצונגען. אַן אַנדער עקספּע־דיציע איז אָרגאַניזירט געוואָרען אין ניו יאָרק און קאָנעקטיקוט צו בעפאַלען מאָנטריאָל, אָבער דאָס איז ניט געלונגען. נאַכהער איז עס וויליאַם פּיפּס צו־געקומען מיט אַ פלאָטע פון 32 שיפען און 2300 פאַרמערס, יעגער, פישער און מאַטראָזען פון דיא קאָלאָניעס ביז צו קוויבעק, וואו פראָנטענאַק האָט פער־שטאַרקט דיא פעסטונגען. דיא קאָלאָניסטען האָבען פּרובירט שטורמען דיזען צענטער פון ניי־פראַנקרייך, אָבער זיי זיינען זעהר טרויעריג דורכגעפאַלען און האָבען זיך געמוזט צוריק קעהרען נאָך באָסטאָן.

פראָנטענאַק האָט טריאומפירט כמעט אויף אלע פונקטען. מיט דיא אי־ראָקוואָיס האָט ער זיך אַזוי אָפּגערעכענט, אַז זיי האָבען נאַכהער אויפגעהערט צו זיין אַ געפאַהר פאַר דיא פראַנצויזען. דיא מלחמה האָט זיך אָבער געענדיגט צו גונסטען פון ענגלאַנד. דער שטאָלצער לואי דער 14טער איז געצוואונגען געווען צו אונטערשרייבען אין 1713 דעם טראַקטאַט פון אוטרעכט, נאָך וועלכען ענגלאַנד האָט בעקומען אַקאַדיע, ניו־פאַונדלענד און אויף האָדסאָן בעי. דערצו נאָך האָט פראַנקרייך זיך פערפּליכטעט צו לאָזען צו רוה דיא איראָקוואָיס, וועלכע זיינען געשטעלט געוואָרען אונטער דער פּראָטעקציאָן פון ענגלאַנד. דאָס האָט בעדייטעט, אַז דיא געגענדען, וועלכע דיזע אינדיאַנער שבטים האָבען גע־רעכענט פאַר זייערע, זיינען צוזאַמען מיט זיי איבערגעגעבען געוואָרען צו דיא ענגלישע קאָלאָניעס. ווען עס איז אָבער געקומען צו בעשטימען דיא גרע־נעצען פון דיזע געגענדען, וויא אויך פון אַקאַדיע, זיינען ענטשטאַנען צווישען דיא ענגלענדער און פראַנצויזען שוועריגקייטען און שטרייטיגקייטען, וועלכע האָבען זיך געצויגען אַ האַלבען יאָהרהונדערט.

נאָך דעם טראַקטאַט פון אוטרעכט זיינען דיא פראַנצויזען געבליבען הער־שער איבער דיא אונגעהייערע געגענדען פון דעם גאָלף פון סענט לאָרענס ביז דעם גאָלף פון מעקסיקאָ. א בליק אויף דיא לאַנדקאַרטען פון קענעדע און פון דעם טהאָל פון מיסיסיפּי מיט אַלע טייכען, וועלכע פאַלען אין איהם אריין, צייגט, וואָס פאַר א ריזיגע קאָלאָניאַלע אימפּעריע דאָס איז געווען. אָבער נור אין עטליכע פּונקטען האָבען זיך געפונען פראַנצויזישע בעזעצונגען. דאָס איז גע־ווען אַן אימפּעריע אויף'ן פּאַפּיער, א לאַנד אָהן א בעפעלקערונג, ווען מען זאָל ניט רעכענען דיא וואַנדערענדע אינדיאַנער און דיא הייפעלעך פראַנצויזישע ענדלער, וואַלד־לויפער, גלחים און אַוואַנטוריסטען אין עטליכע סטראַטעגישע פּונקטען.

ביי דער מינדונג פון מיסיסיפּי איז געגרינדעט געוואָרען דיא קאָלאָניע לואיזענע מיט דער הויפּטשטאָדט ניו־אָרליענס, אום צו בעשיצען דעם אריינ־פאָהר אין דעם מעכטיגען טייך. ביי דער מינדונג פון סענט לאָרענס האָבען זיך אָבער געפונען דיא ענגלענדער אין ניו־פאַונדלענד און אין אַקאַדיע. אין פאַל פון א מלחמה, און דאָס האָט דאַן געטראָפען זעהר אָפט, כמעט אונאויפהער־ליך, האָט ענגלאַנד געקענט גאַנץ לייכט בלאָקירען דעם וועג צו קוויבעק, מאָנטרי־אָל און צו אַלע אנדערע פראַנצויזישע בעזעצונגען אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס טייך און דערמיט זיי אָבשניידען פון זייער מוטערלאַנד.

אום זיך צו פערזיכערען געגען אַזאַ פאַל האָט זיך דיא פראַנצויזישע רע־גיערונג זעהר ענערגיש א נעהם געטאָן צו בעפעסטיגען דעם אינזעל קעיפּ ברע־טאָן, וואָס ליעגט צום נאָרד פון נאָווע סקאָשע ביי דעם וויכטיגסטען אריינ־פאָהר אין דעם סענט לאָרענס גאָלף. דעם דאָזיגען אינזעל האָבען דיא פראַנ־צויזען דאַן גערופען איל ראָיאַל, וואָס עס מיינט קעניגליכער אינזעל. דאָרטען האָבען דיא פראַנצויזען בעשלאָסען צו בעפעסטיגען א פאָרט, וואָס זיי האָבען א נאָמען געגעבען לואיבורג לכבוד דעם קעניג לואי דעם 14טען. דיא רעגיערונג האָט ניט געשפּאָרט קיין געלד צו בעפעסטיגען וואָס מעהר דיזען זעהר וויכטיגען סטראַטעגישען פּונקט נאָך דיא פּלענער פון דעם בעריהמטען וואָבאַן און אַנדע־רע גרעסטע אינזשענערען פון יענער צייט. דיא פאָרטיפיקאַציאָנען האָבען איינגעשלונגען מעהר פון צעהן מיליאָן דאָלאַר. דאָס איז דאַמאָלס געווען דיא גרעסטע און שטאַרקסטע ים־פעסטונג אין דער נייער וועלט.

אָבער זיא האָט דאָך ניט אויסגעהאַלטען אַן אַטאַקע פון די קאָלאָניסטען פון ניו ענגלאַנד. דאָס איז געשעהען א יאָהר דרייסיג נאָך דעם טראַקטאַט פון אוטרעכט, ווען עס האָט ווידער אויסגעבראָכען א מלחמה צווישען ענג־לאַנד און פראַנקרייך (דאָס איז געווען דיא מלחמה וועגען דיא עסטרייכער ירושה). אויסער דעם וואָס דיא פראַנצויזען האָבען געסטראַשעט דיא זיכער־הייט פון דיא ענגלישע קאָלאָניסטען אין נאָווע סקאָשע, מעין און מאַסאַטשו־

זעטס דורך זייער גרויסע פעסטונג אין לואיבורג, האבען זיי אויך געהעצט דיא אבענאקים, מיקמאקס און אלע אינדיאנער שטאמען דארטען ארום צו בעפאלען און אויסשלאכטען דיא ענגלענדער. דיא גובערנאטארען פון קענעדע פלעגען שיקען אגענטען, מייסטענס גלחים, צווישען וועלכע איינער מיט'ן נאמען לע־לוטר האט זיך בעזאנדערס אויסגעצייכענט מיט זיינע נידערטרעכטיגקייטען, אין אקאדיע, אום אויפצומונטערען דיא ווילדע צו צושטערען דיא ענגלישע בעזעצונגען דארטען. דער צוועק פון דיא פראנצויזען איז געווען אפצושרעקען דיא ענגלענדער פון בעזעצען זיך אין נאווע סקאשע. דיא אקאדישע אינדיא־נער, מיט וועלכע דיא פראנצויזען האבען שטענדיג פריינדליך געלעבט און וועלכע האבען אויך פיינט געהאט דיא ענגלענדער — עס איז אין אלגעמיין בעוואוסט, אז דיא ענגלענדער האבען קיין מאל ניט געקענט צוציהען צו זיך אירגענד וועלכע אינדיאנער אזוי וויא דיא פראנצויזען — האבען דיא פראנצויזישע אגענ־טען פערזיכערט, אז באלד וועט פראנקרייך צוריק בעקומען גאנץ אקאדיע.

דיזע האנדלונגען פון דיא פראנצויזען האבען שליסליך געפיהרט צו דער געוואגטער און בעריהמטער אטאקע פון דיא ענגלישע קאלאניסטען אויף לואי־בורג גופא. אן עקספעדיציע פון 4000 מאן איז ארגאניזירט געווארען אין ניו־ענגלאנד, ספעציעל אין מאסאטשוזעטס, וואס איז דאן געווען דיא וויכטיגסטע און בעפעלקערטסטע ענגלישע קאלאניע. אין פריהלינג פון 1745 זיינען דיזע מוטהיגע פארמערס צוגעקומען מיט זייער קאמאנדיר, גענעראל פעפערעל, צו דער גרעסטער פראנצויזישער פעסטונג, וועלכע האט בעשיצט דעם אריינ־פאהר אין סענט לארענס גאלף. דער גארניזאן פון לואיבורג, וועלכער איז ניט גע־ווען גענוג פארבערייטעט צו אזא אטאקע, האט אויסגעהאלטען דיא בעלאגערונג 40 טעג, אבער האט זיך געמוזט אונטערגעבען, ווען דיא ענגלישע פלאטע האט געפאנגען דיא פראנצויזישע שיף, וועלכע האט געפיהרט שפייז און אמוניציע פאר דיא בעלאגערטע. דיא גאנצע בעפעלקערונג פון לואיבורג, סאלדאטען, האנד־ווערקער א. ז. וו., איז בעשטאנען פון קנאפע 2000 נפשות. איידער זיי האבען זיך אונטערגעגעבען, האבען זיי אויסגענומען, אז מען זאל זיי צוריק טראנספאר־טירען נאך פראנקרייך, וואס דיא ענגלענדער האבען גערן געטאן.

דיא נאכריכט וועגען דעם פאל פון לואיבורג האט ארויסגערופען פריידע אין ענגלאנד, ספעציעל נאטירליך אין ניו־ענגלאנד, און טרויער אין פראנקרייך. דיא פראנצויזישע רעגיערונג האט געמאכט גרויסע אנשטרענגונגען צו געווינען צוריק קעיפ ברעטאן, וואס איז, נאך זיין געאגראפישער פאזיציע, א שליסעל צום גאלף און טייך פון סענט לארענס. זיא האט ארויסגעשיקט א גרויסע עקספע־דיציע אין 1746, אבער דיא שיפען האבען זעהר פיעל געליטען פון שטורמען און דיא מאנשאפט פון קראנקהייטען. איין אונגליק נאך דעם אנדערען האט פערפאלגט דיזע פראנצויזישע פלאטע, וועלכע האט אפילו ניט געקענט צוקו־

מען צו לואיבורג. דיא צווייטע פלאָטע, וואָס דיא פראַנצויזישע רעגיערונג האָט געשיקט דעם נעכסטען יאָהר נאָך אקאדיע, איז בעזיעגט געוואָרען פון א שטאַרקערער ענגלישער פלאָטע.

דער גובערנאַטאָר פון קענעדע האָט פון זיין זייט אָרגאַניזירט אַן עקספּעדיציע פון פראַנצויזען און אינדיאַנער צו פעריאָגען דיא ענגלענדער פון גאַנץ אקאדיע. דאָס וואָלט איהם וואהרשיינליך געלונגען, אויב דיא פלאָטען, אויף וועלכע ער האָט נאַטירליך געלייגט זעהר גרויסע האָפנונגען, וואָלטען געקענט קומען צו הילפע. אָבער אין 1748, ווען פריעדען איז געשלאָסען געוואָרען אין דער שטאָדט עי־לאַ־שאַפּעל, האָט דיא ענגלישע רעגיערונג אָבגעטראָטען קעיפּ ברעטאָן צו דיא פראַנצויזען פאַר דעם פאָרט מאַדראַס אין אינדיען, וועלכען דיא פראַנצויזען האָבען איינגענומען. דיא פּאָליטישע קאַרטע פון נאָרד־אַמעריקא האָט זיך אַלזאָ ניט געענדערט נאָך דעם טראַקטאַט פון עי־לאַ־שאַפּעל, צו דער גרויסער אונצופריעדענהייט פון דיא ניו־ענגלענדער, וועלכע האָבען שליסליך גאָר ניט אויסגעפיהרט מיט זייערע העלדענטהאַטען אין לואיבורג.

נײנטער קאַפּיטעל.

דער סוף פון דער פראַנצויזישער הערשאַפט אין קענעדע

ניט לאַנג אָבער האָט אָנגעהאַלטען דיזער פריעדען און ניט לאַנג נאָכדעם זיינען דיא פראַנצויזען פערבליבען דיא הערשער ניט נור אין קעיפּ ברעטאָן, זאָנדערן אין גאַנץ קענעדע. מיט יעדען יאָהר האָט זיך דער קאַמפּף צווישען ענגלאַנד און פראַנקרייך װעגען זייערע קאָלאָניעס בכלל און װעגען זייער הער־שאַפט איבער נאָרד־אַמעריקאַ בפרט אַלץ מעהר פאַנאַנדערגעפלאַקערט. אפילו אין דיא יאָהרען פון אָפּיציעלען פריעדען צווישען זיי, ניט אַכטענדיג אויף דיא טראַקטאַטען, האָט דיזער קאַמפּף ניט אויפגעהערט אין פערלויף פון 18טען יאָהרהונדערט.

מיר קומען דאָ צום לעצטען קאַפּיטעל פון דער געשיכטע פון קענעדע אונטער דעם פראַנצויזישען פלאַג. אויסער אין אַקאַדיע, אין ניו־פאַונדלענד, אין דיא געגענדען פון דיא איראָקוואָים (דער גרעסטער טהייל פון ניו יאָרק סטייט) האָבען זיך דיא פראַנצויזען און ענגלענדער צוזאַמענגעשטויסען אַרום דעם מי־טען פון 18טען יאָהרהונדערט אויך אין דעם טהאָל פון מיסיסיפּי. אין 1754 האָבען דיא ענגלענדער אָנגעפאַנגען צו בויען אַ פאָרט ביי אַ געוויסען פונקט (דער אָרט פון דער שטאָדט פּיטסבורג אין פּענסילווייניאַ) פון אָהייאָ ריווער, װעלכער פאַלט אריין אין מיסיסיפּי. דיא פראַנצויזען, װעלכע האָבען געהאַלטען, אַז דיא ריזיגע געגענדען פון מיסיסיפּי מיט אַלע טייכען, װעלכע פאַלען אין איהם אריין, געהערען צו זיי אויף דעם גרונד פון זייערע ערשטע רייזען און ענטדעקונגען, האָבען פערכאַפּט דיזען פאָרט און פעריאָגט דיא ענגלענדער. אין איינעם פון דיזע צוזאַמענשטויסען אין דעם טהאָל פון אָהייאָ האָט אויך אַנטהייל גענומען דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, װעמען עס האָט זיך בשעת מעשה און אפילו אין צוואַנציג יאָהר נאָכהער ניט גע'חלום'ט, אַז ער װעט גאָר אַליין קעמפּפען געגען זיין מוטערלאַנד און װעט װערען דער ערשטער פּרעזידענט פון דער ער־שטער און גרעסטער רעפּובליק אין דער נייער װעלט.

אין 1756, אַכט יאָהר נאָך דעם פריעדענס־אָבמאַך אין עי־לאַ־שאַפּעל, האָט זיך אָנגעפאַנגען דיא אינטערנאַציאָנאַלע מלחמה, װעלכע טראָגט אין דער װעלט־געשיכטע דעם נאָמען "זיעבעניעהריגע", ווייל זיא האָט זיך געצויגען זיעבען

יאָהר (פון 1756 ביז 1763). פראַנקרייך, עסטרייך און רוסלאַנד האָבען זיך פער־איינינגט געגען ענגלאַנד און פּרייסען. אין דיזער מלחמה האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט פריעדריך דער גרויסער פון פּרייסען, און ענגלאַנד האָט דורך דעם זעהר פיעל געוואונען אויף דער רעכנונג פון דיא פראַנצויזישע קאָלאָניעס ניט נור אין נאָרד־אַמעריקאַ, זאָנדערן אויך אין אַזיען (אינדיען).

ניי־ענגלאַנד און ניי־פראַנקרייך אָבער, וועלכע האָבען געהאַט אייגענע רעכנונגען און שטרייטען, וויא מיר האָבען עס געזעהען, האָבען אייגענטליך גאָר ניט געוואַרט אויף אַן אָפיציעלער קריעגס־ערקלערונג צווישען זייערע מוטערלענדער. זיי האָבען דאַן געפיהרט זייערע קליינע מלחמות, וויא געזאָגט, אין אַקאַדיע, אין דעם טהאָל פון אָהייאָ, אין דער קאָלאָניע ניו יאָרק (ספּעציעל לעבען דיא לעיקס שאַמפּלעין און דזשאָרדזש). בעזאָנדערס ביטער און גרויזאַם איז דיזער קאַמפּף פאָרגעקומען אין אַקאַדיע. גלייך נאָך דעם טראַקטאַט פון עי־לאַ־שאַפּעל האָבען דיא פראַנצויזען און דיא ענגלענדער אָנגעפאַנגען צו בעפעסטיגען זייערע פּאָזיציעס און צוזאַמענקלייבען זייערע קרעפטע אין דיא טהיילען פון אַקאַדיע, וועגען וועלכע זיי האָבען זיך אַלץ אַרומגעריסען. דיא פראַנצויזען, וועלכע זיינען געווען אין דער מינאָריטעט אויף אַלע פּונקטען, האָבען אויך דיזעס מאָל געהאַט דיא הילפע פון כמעט אַלע אינדיאַנער שטאַמען (אויסער דיא איראָקוואָיס, זעלבסטפערשטענדליך), וויא געוועהנליך. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט זיך אַרומגעזעהען, אַז זיא האָט בעגאַנגען אַ גרויסען פעהלער, ווען זיא האָט צוריקגעקעהרט קעיפּ ברעטאָן צו פראַנקרייך, און זיא האָט דאַרום אָנגעפאַנגען צו שיקען אַ סך קאָלאָניסטען נאָך נאָווע סקאָשע און צו בויען דאָרטען פעסטונגען, ספּעציעל אין דעם גרויסאַרטיגען האַפען פון האַליפאַקס, וואו עס געפינט זיך אויך היינט דיא שטאַרקסטע ענגלישע ים־פעסטונג אין נאָרד־אַמעריקאַ.

דיא ענגלענדער זיינען אַזוי פערצווייפעלט געוואָרען דורך דיא שטענדיגע צוזאַמענשטויסען מיט דיא אַקאַדיער פראַנצויזען און אינדיאַנער, אַז זיי האָבען בעשלאָסען אין גאַנצען צו פעריאָגען דיא פראַנצויזען פון נאָווע סקאָשע. דאָס איז געווען אַ גרויזאַמער אקט פון זייער זייט, אפילו פאַר יענע באַרבאַרישע צייטען. נאָך דעם טראַקטאַט פון אוטרעכט אין 1713 זיינען פערבליבען אַ געוויסע צאָהל פראַנצויזישע קאָלאָניסטען אין נאָווע סקאָשע. מען האָט זיי אפילו געגעבען אַ יאָהר צייט צו בעשטימען, אויב זיי ווילען שווערען טרייהייט צו ענגלאַנד. איינינגע האָבען דאַן אויסגעוואַנדערט, אָבער דיא מייסטע, ספּעציעל אַזעלכע וואָס האָבען זיך דאָרטען לאַנג בעזעצט און האָבען געהאַט גוטע פאַרמס אין דעם טהאָל פון אַנאַפּאָליס, זיינען פערבליבען. פראַנצויזישע היסטאָריקער ערקלערען, אַז דיא גובערנאַטאָרען פון נאָווע סקאָשע האָבען געשטערט דיא פראַנצויזישע קאָלאָניסטען אויסצואוואַנדערען, ווייל אָהן זיי וואָלט דיא

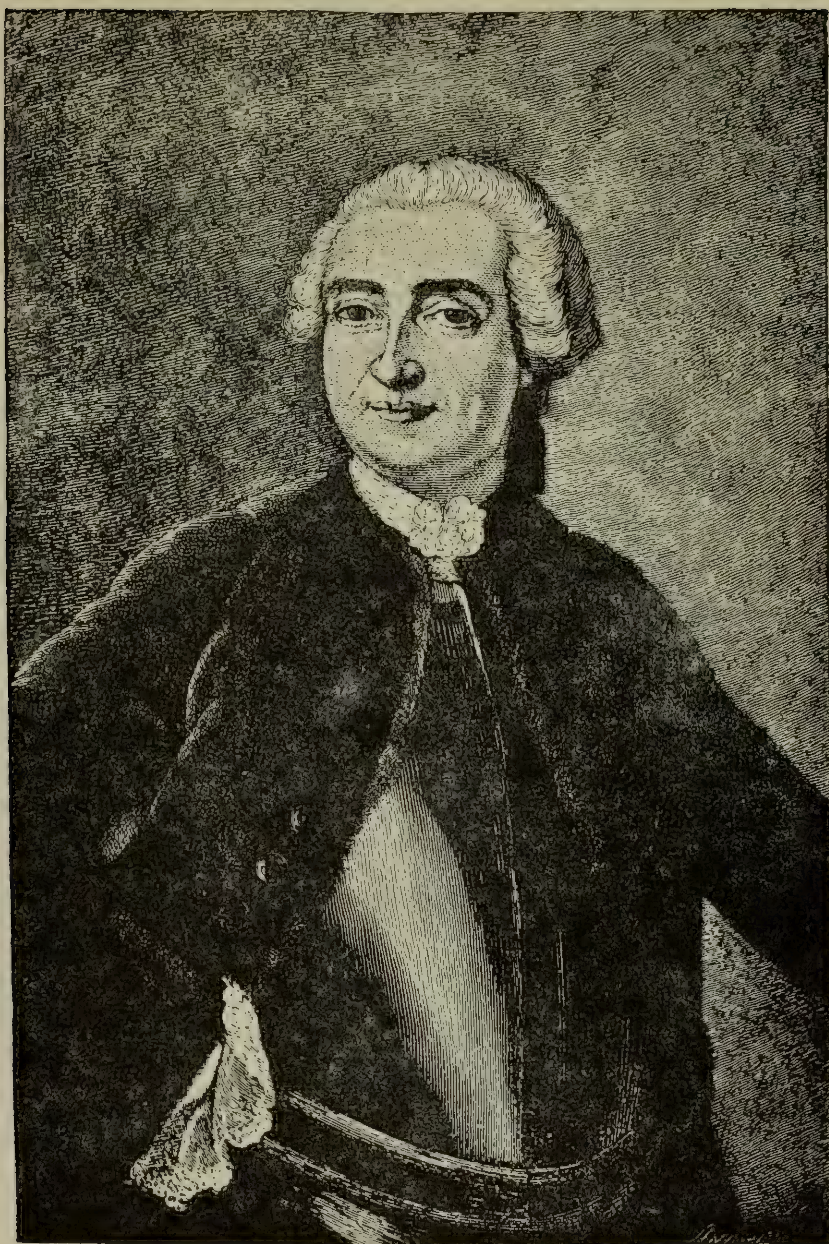
גאַנצע געגענד פערוויסטעט געוואָרען. ענגלישע היסטאָריקער ערקלערען אָבער, אַז אַ טהייל פון דיא אַקאַדיער פראַנצויזען זיינען נור געבליבען אויף זייערע אַלטע ערטער, ווייל זיי האָבען ניט אויפגעגעבען דיא האָפנונג צו זעהען אויף נאָווע סקאָשע אונטער זייער נאַציאָנאַלען פלאַג.

יעדענפאַלס האָבען זיך דיא פראַנצויזען דאָרטען ביסלעכווייז פערמעהרט אַזוי, אַז דיא ענגלענדער האָבען גענומען קוקען דערויף וויא אויף אַ גרויסע גע־פאַהר פאַר זיך. דיא פערטרעטער פון דער ענגלישער רעגיערונג האָבען דאַרום אַלץ ענערגישער אָנגעהויבען צו פאָדערען, אַז דיא אַקאַדיער זאָלען שווערען טרייהייט צו ענגלאַנד אָדער אין גאַנצען אויסוואַנדערען. זיי האָבען זיך אָבער ניט נור ענטזאַגט צו פאָלגען, זאָנדערן האָבען צוגעשטעלט שפייז צו זייערע לאַנדסלייט אין דער פעסטונג לואיבורג און אויך געהאָלפען צו בויען געוויסע בעפעסטיגטע פונקטען געגען דיא ענגלענדער. דיא ענגלישע קאָלאָניסטען האָ־בען יעדענפאַלס ניט אויפגעהערט צו בעקלאָגען זיך, דאָס זיי וועלען זיך קיין מאָל ניט פיהלען זיכער זאָ לאַנג דיא אַקאַדיער, וויא מען האָט אויך גערופען דיא פראַנצויזישע קאָלאָניסטען פון נאָווע סקאָשע, וועלען זיך ניט אונטערגעבען אין גאַנצען.

דער סוף איז געווען, דאָס דיא ענגלענדער האָבען אין 1755 גענומען יאָגען דיא אַקאַדיער אַזוי וויא ווילדע חיות. עטליכע טויזענד מענער, פרויען און קינדער זיינען אַרויסגעשליידערט געוואָרען פון זייערע הייזער און געטרי־בען געוואָרען פון זייערע פיינע פאַרמס מיט אַ ווילדער רציחה. אַ טהייל פון דיזע אונגליקליכע זיינען אומגעקומען אין דיא וועלדער, אויף'ן וועג, אַ טהייל האָבען זיך דערשלעפּט ביז קוויבעק און אַ טהייל זיינען צושפּרייט גע־וואָרען אין ניי־ענגלאַנד, וואו מען האָט זיי גאָר ניט פריינדליך בעהאַנדעלט.

אין קענעדע גופא האָבען דיא פראַנצויזען גראַדע געהאַט בעזונדערס גרויסע ערפאָלגען דיא ערשטע צוויי יאָהר פון דיזער מלחמה. דאָס האָבען זיי געהאַט צו פערדאַנקען ניט נור זייער פעהיגען און מוטהיגען גובערנאַטאָר, דעם בע־ריהמטען מאַרקיז מאָנקאַלם, זאָנדערן אויך דער אונפעהיגקייט פון מאַנכע פון דיא ענגלישע קאָמאַנדירען. ניט נור אויף דער יבשה, זאָנדערן אויך אויף'ן ים האָבען דיא ענגלענדער געליטען ביטערע נידערלאַגען אין 1756 און בעזאָנדערס אין 1757. מאָנקאַלם האָט דאַן טריאומפירט אַזוי וויא זיין גרויסער פאָרגענ־גער, גראַף פראָנטענאַק, מיט 75 יאָהר פריהער.

אָבער דאָס איז געווען וויא אַן אויפבּאַפונג פאַר'ן טויט. דיא רעדעל האָט זיך שנעל איבערגעדרעהט, ווען פיטט (לאָרד טשעטהעם), איינער פון דיא גרעסטע שטאַאטס־מענער פון זיין צייט, איז געוואָרען פרעמיער פון ענגלאַנד. ער האָט אויך זעהר ענערגיש געשטיצט דיא קאָלאָניסטען מיט שיפען און סאָלדאַטען, ווערענד דיא פראַנצויזישע רעגיערונג האָט דאַן נאָך מעהר וויא געוועהנליך

Montcalm.

מארקיז מאנקאלם.

פערנאכלעסיגט איהרע קאָלאָניעס. שליסליך וואָלטען דיא פראַנצויזען אין קע־נעדע סאַי וויא סאַי געמוזט פערלירען, ווייל זיי זיינען געווען צו שוואך אין פערגלייך מיט זייערע שכנים אין ניו־ענגלאַנד.

צו דער צייט פון דער זיעבען־יעהריגער מלחמה האָבען דיא 13 ענגלישע קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקאַ געהאַט אַ בעפעלקערונג פון אונגעפעהר אַ מיליאָן און אַ פיערטעל נפשות, ניט רעכענענדיג דיא נעגערס אין דיא זידליכע קאָלאָניעס, וועהרענד גאַנץ קענעדע צוזאַמען מיט לואיזענע האָבען ניט געצעהלט מעהר פון 80 טויזענד נפשות. אין אַלע אַנדערע הינזיכטען, פּאָליטיש אַזוי גוט וויא עקאָנאָמיש, האָבען דיא ענגלישע קאָלאָניעס איבערגעוואויגען דיא פראַנצויזישע קאָלאָניעס אין דער זעלבער פּראָפּאָרציע. אפילו אין קוויבעק און אין מאָנטריאָל איז אין 1757 געווען אַזוי וועניג שפּייז, דאָס דיא סאָלדאַטען און איינוואָהנער האָבען געמוזט עסען פערד־פלייש. דיא ענגלישע קאָלאָניעס האָבען געבליהט און זיינען מערקווירדיג שנעל געוואַקסען אין רייכטהום און אין מענשען. דיא קענעדער מיליציאַנטען צוזאַמען מיט דיא רעגעלע סאָלדאַטען פון פראַנקרייך פלעגען שטענדיג זיין קלענער אין צאָהל פאַר דיא בריטישע סאָלדאַטען צוזאַמען מיט די מיליציאַנטען פון די ענגלישע קאָלאָניעס, ווען די לעצטע פלעגען אָנפאַלען אויף קענעדע. דערצו נאָך פלעגען דיא ענגלענדער מייסטענס האָבען דיא שטיצע פון אַ מעכטיגער פלאָטע. דערפאַר האָבען דיא פראַנצויזען געהאַט אַזעלכע פעסטונגען, וועלכע עס איז געווען לייכט צו פערטהיידיגען געגען שטאַרקע בעלאַגערונגס אַרמעען. קוויבעק איז דיא גאַנצע צייט געווען דער שליסעל פון ניי־פראַנקרייך. אויך מאָנטריאָל און דיא פאָרטען לעבען לעיק שאַמפּלעין זיינען געווען אַזוי גוט בעפעסטיגט, אַז קליינע גאַרניזאָנען האָבען געקענט אויסהאַלטען אַטאַקעס פון צאָהלרייכע שונאים. ווייטער האָבען דיא פראַנצויזען שטענדיג געהאַט דיא הילפע פון דיא אינדיאַנער שטאַמען אין זייער קאַמפּף מיט דיא ענגלענדער, וויא מיר האָבען עס געזעהן אין דיא פאָריגע קאַפּיטלען.

זאָ לאַנג קוויבעק איז געבליבען אין דיא הענד פון דיא פראַנצויזען, האָבען זיי ניט נור בעהערשט דעם טהאָל פון סענט לאָרענס, זאָנדערן האָבען זיך געקענט האַלטען אין נאָרד־אַמעריקאַ, ניט אַכטענדיג אויף נידערלאַגעס אין אַנדערע פונקטען. דאַרום האָט עס פּיטט בעשלאָסען צו מאַכען דיא גרעסטע אָנשטרענ־גונגען, אום אַרויסצוטרייבען ביי דיא פראַנצויזען דיזען שליסעל צו קענעדע. ער האָט גלייכצייטיג אָרגאַניזירט דריי עקספּעדיציעס געגען דיא קענעדער פראַנ־צויזען און האָט אויסגעקליבען זעהר פעהיגע און ענערגישע קאָמאַנדירען. דער פּלאַן איז געווען צו אַטאַקירען מיט אַמאָל דיא פראַנצויזישע פּאָזיציעס ביים אריינפאָהר אין סענט לאָרענס, ביי לעיק שאַמפּלעין און אין דעם טהאָל פון אָהייאָ.

אין זומער פון 1758 איז אַן ענגלישע פלאָטע פון איבער 50 שיפען צו־

געקומען צו דיא ברעגען פון קעיפּ ברעטאָן לעבען דיא בעריהמטע פעסטונג לואיבורג, וועלכע איז פערשטאַרקט געוואָרען זייט דיא קאָלאָניסטען פון ניו־ענגלאַנד האָבען איהר איינגענומען, וויא דאָס איז בעשריבען געוואָרען אין א פאָריגען קאַפּיטעל. דיזע ענגלישע פלאָטע האָט מיטגעבראַכט א 14 טויזענד מאַטראָסען און סאָלדאַטען און איז געווען בעוואַפּענט מיט 1800 קאַנאָנען.

גענעראַל דזשיימס וואָלף.

אין לואיבורג האָבען זיך געפונען אונגעפעהר 3000 סאָלדאַטען, ניט רעכע־נענדיג א קליינע צאָהל אינדיאַנער און איינוואָהנער. אין פּאָרט, אונטער דעם שוץ פון דער פעסטונג, האָבען זיך געפונען 14 פראַנצויזישע קריעגשיפען מיט אונגעפעהר 3000 מאַן און א 500 קאַנאָנען.

דיא ענגלענדער זיינען אַלזאָ געווען וועניגסטענס צוויי מאָל שטאַרקער פאַר דיא פראַנצויזען, נור דיא פעסטונג וואָלט געקענט אויסהאַלטען א לאַנגע צייט אַן אַטאַקע פון אפילו פון א פיעל גרעסערער אַרמעע, ווען זיא וואָלט געווען גענוג פאָרבערייטעט דערצו און ווען דער פראַנצויזישער אַדמיראַל וואָלט גע־

ווען אזוי פעהיג און ענערגיש, וויא דער גובערנאטאָר פון אינזעל קעיפ ברע־טאָן. דיא פראנצויזישע סאָלדאטען האָבען מיט פערצווייפלונג געקעמפפט ביז דיא לעצטע כחות אין פערלויף פון א צוויי מאָנאט. זיי האָבען זיך אונטער־געגעבען ערשט נאָכדעם, וויא דיא וויכטיגסטע פאָרטען פון לואיבורג זיינען געווען צושטערט, זייערע קאנאָנען זיינען געבליבען צושמעטערט אָדער אָהן קוילען, 800 סאָלדאטען זיינען געטויטעט און פערוואונדעט געוואָרען און 1200 זיינען קראנק געוואָרען.

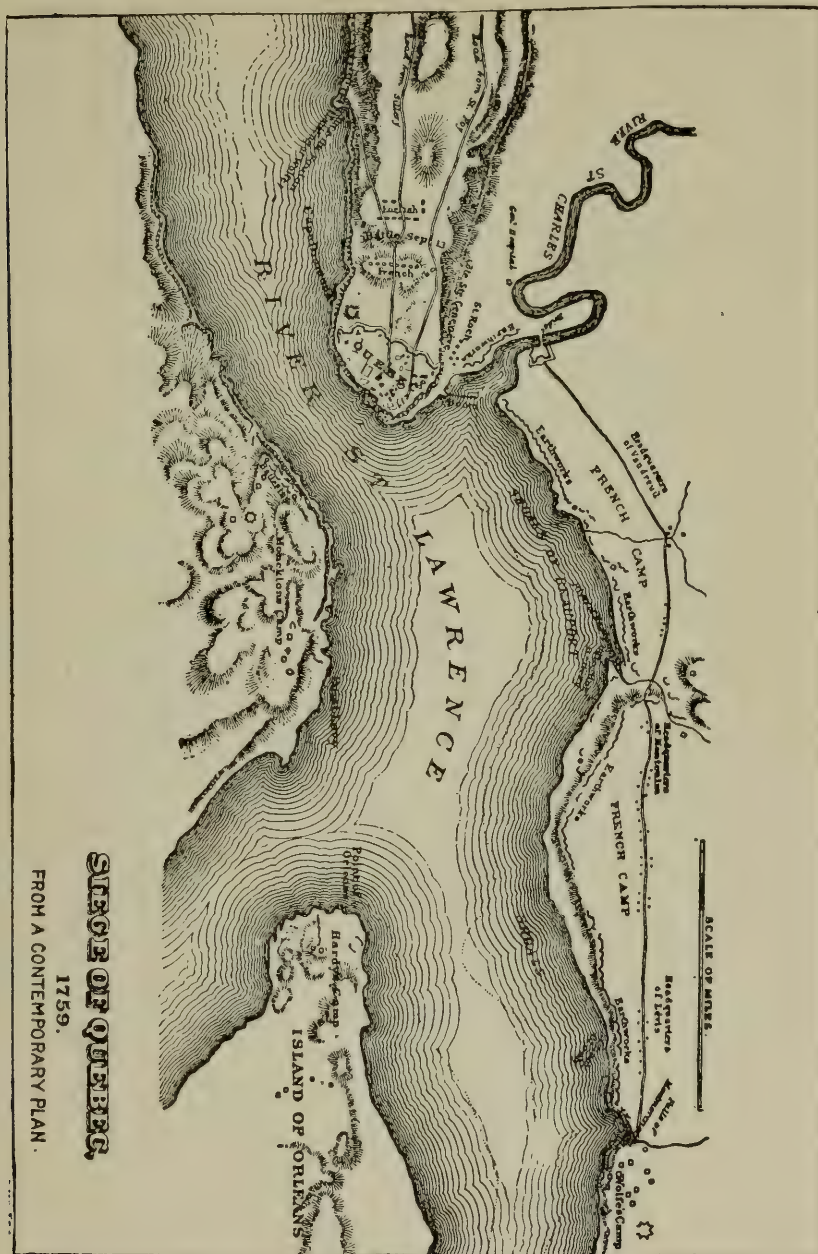
עטליכע יאָהר נאָך דיזען וויכטיגען זיעג האָבען דיא ענגלענדער אין גאנ־צען צושטערט דיא פאָרטען פון לואיבורג. זיי האָבען געוואָלט, אז עס זאָל אפילו קיין סימן ניט בלייבען פון דער פראנצויזישער הערשאפט דאָרטען. דיא זיעגער האָבען אזוי גרויזאם געיאָגט דיא פראנצויזישע קאָלאָניסטען, האנדווערקער, פישער א. ז. וו. פון קעיפ ברעטאָן און פון דיא אנדערע אינזלען אין גאָלף פון סענט לאָרענס, אזוי וויא פון נאָווע סקאָשע. פראנצויזישע פארמס און דערפלעך זיינען אונבארמהערציג צושטערט געוואָרען פון ענגלישע סאָלדאטען און מאט־ראָזען, וועלכע זיינען ספעציעל ארויסגעשיקט געוואָרען צו דיזען צוועק.

נאָך דער צושטערונג פון לואיבורג האָבען דיא ענגלענדער פאָלשטענדיג קאָנטראָלירט דעם אריינפאָהר אין סענט לאָרענס גאָלף. דיא פראנצויזען אין קענעדע האָבען שוין ניט געקענט קריעגען שטיצע פון פראנקרייך, סיידען א פראנצויזישע פלאָטע זאָל צושמעטערען דיא ענגלישע, וועלכע איז געשטאנען אויף דער וואך ביי דיא ברעגען פון אקאדיע. דער שיקזאָל פון קוויבעק גופא איז דורך דעם פערזיעגעלט געוואָרען.

דיא לעצטע שטונדע פון דער פראנצויזישער הערשאפט אין קענעדע האָט טאקע געשלאָגען דעם נעכסטען יאָהר, ווען דער ענגלישער גענעראל דזשעימס וואָלף האָט ענדליך אויך בעוויזען ארויפצוקלעטערען מיט זייערע סאָלדאטען אויף דיא פעלזען פון קוויבעק און איינגעהמען דיזע בעריהמטע פעסטונג. דער זעלבער יונגער און פעהיגער גענעראל האָט זיך פריהער אויסגע־צייכענט ביי דער אטאקע אויף לואיבורג, און אין 1759, ווען א שטארקע ענגלישע פלאָטע איז צוגעקומען צו קוויבעק, איז ער געוואָרען דער קאָמאנדיר איבער דער ארמעע, וועלכע האָט געזאָלט שטורמען דיא פעסטונג.

דיא בעלאגערונג פון קוויבעק האָט זיך געצויגען עלף וואָכען אין דעם זומער פון 1759 און האָט זיך געענדיגט מיט א נידערלאגע פון דיא פראנצויזען נאָכדעם וויא גענעראל וואָלף האָט בעוויזען עטוואס, וואָס עס איז דאן גערעכענט געוואָרען פון מיליטעריסטען פאר אן אונמעגליכקייט. איהם איז נעמליך גע־לונגען צו דערגרייכען צו דיא פעסטונגען אויף דיא בערג הינטער דער שטאָדט, אויף דעם פעלד, וואָס טראָגט דעם נאָמען אבראהאם, איידער דיא פראנצוי־

זען אונטער דער קאָמאַנדע פון זייער פעהיגען און מוטהיגען גובערנאַטאָר מאָנ־קאַלם האָבען עס דערזעהען.

קוויבעק און דיא ארומיגע פעסטונגען אין 1759.

אין דער בעריהמטער שלאַכט אויף דעם פעלד פון אברא‏האם זיינען דיא העלדישע קאָמאַנדירען פוןביידע אַרמעען געפאַלען. גענעראַל וואָלף, וועלכער איז דאַן אַלט געווען בלויז 33 יאָהר, האָט אויסגעהויכט זיין לעצטען אָטהעם

אויף'ן שלאכטפעלד, ווען ער האט געהערט, אז דיא פראנצויזען צולויפען זיך. מאנקאלם איז שטערבליך פערוואונדעט געווארען, ווען ער האט געוואלט אב־האלטען און ברענגען אין א מיליטערישער ארדנונג זיינע צוריקלויפענדע סאל־דאטען.

נאך דיזען זיעג האט שוין דער גארניזאן פון דיא פעסטונגען אין קוויבעק קיין אנדער ברירה ניט געהאט וויא זיך אונטערצוגעבען. לויט דיא פונקטען פון דער קאפיטולאציאן האבען דיא פראנצויזישע סאלדאטען געקראגען דאס רעכט ארויסצומארשירען מיט זייער געוועהר און מיליטערישע עהרע און אויף צוריקגעשיקט ווערען אויף ענגלישע שיפען נאך פראנקרייך. אין אייניגע אנ־דערע פונקטען, ספּעציעל ארום מאנטריאל, האבען דיא פראנצויזען אנגע־שטרענגט זייערע לעצטע קרעפטע צו האלטען זיך געגען דיא ענגלענדער.

גענעראל לעווים, זייער פעהיגסטער קאמאנדיר, האט זאגאר געפלאנעוועט צו אטאקירען אין פריהליגג פון 1760 דיא ענגלענדער אין קוויבעק. אבער אן ענגלישע פלאטע, וועלכע איז אנגעקומען גראדע אין דער צייט, ווען דער ענגלישער גארניזאן האט זיך געפונען אין א געפעהרליכער לאגע, האט צו־קלאפט דיא לעצטע האפנונגען פון דיא פראנצויזען צוריק צו געווינען דעם שלי־כעל פון סענט לארענס. גענעראל לעווים איז דאן געצוואונגען געוועזן זיך צו־ריקצוציהען נאך מאנטריאל, וואו ער האט אין עטליכע מאנאט ארום געמוזט קאפיטולירען אויף דיא זעלבע בעדינגונגען, וויא דער גארניזאן פון קוויבעק. צווישען דיזע בעדינגונגען זיינען דיא וויכטיגסטע געוועזן און געבליבען: דיא בעשטעטיגונג פון דיא פריווילעגיעס פון דער קאטאלישער קירכע, דיא אנער־קענונג פון דער פראנצויזישער שפראך און פון דיא פראנצויזישע פיהרונגען בכלל. דער ענגלישער פלאג האט דאן געפלאטערט אויף דעם פלאץ פון דעם פראנ־צויזישען אין גאנצען טהאל פון סענט לארענס.

צעהנטער קאַפּיטעל.

די קענעדער פראַנצויזען און די אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן

אין 1760 זיינען דיא ענגלענדער אזוי געוואָרען דיא פאַקטישע הערשער איבער גאַנץ קענעדע. אין 1763, ווען דער טראַקטאַט פון פּאַריז איז געשלאָסען געוואָרען, איז עס אויך אָפּיציעל אַנערקענט געוואָרען. פראַנקרייך האָט דאַן געמוזט אָבטרעטען צו ענגלאַנד ניט נור אַקאַדיע, קעיפּ ברעטאָן און גאַנץ קענעדע, זאָנדערן אויך אַלע לענדער צום מזרח פון מיסיסיפּי (דער טהאָל פון אָהייאָ נאַטירליך אריינגערעכענט) מיט אויסנאַהמע בלויז פון דער שטאָדט ניו־אָרליענס און פון דעם דיסטריקט אַרום (יעצט אַ טהייל פון סטייט לואיזענע).

נאָך דיזען טראַקטאַט איז עס ענגלאַנד געוואָרען ניט נור דיא גרעסטע ים־מאַכט, זאָנדערן אויך דיא גרעסטע קאָלאָניאַלע מאַכט אין דער וועלט. דיא פראַנצויזען האָבען פערלאָרען אַ ריזיגע קאָלאָניאַלע אימפּעריע. אַלעס וואָס עס איז זיי איבערגעבליבען פון ניי־פראַנקרייך — דאָס זיינען דיא צוויי קליינע און וויסטע אינזלען סען־פּיער און מיקעלאָן לעבען דיא זידליכע ברעגען פון ניו־פאַונדלענד.

אָבער ניט לאַנג איז ענגלאַנד געבליבען דיא איינציגע הערשענדע מאַכט אין דיא אונגעהייערע געגענדען פון נאָרד־אַמעריקאַ. דרייצעהן יאָהר נאָך דעם פּאַריזער טראַקטאַט איז אויפגעקומען אַ נייע מאַכט אין דער נייער וועלט. דער לעזער פערשטעהט שוין, אַז דאָס מיינט מען דיא גרויסע נאָרד־אַמעריקאַנישע רעפּובליק, וואָס טראָגט דעם נאָמען יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ. אַן אויסעראָרדענטליכע איבערקעהרענעס איז אין דיזער קורצער צייט פּאַר־געקומען אין דיזען טהייל פון דער נייער וועלט. גראַדע דיא ענגלישע קאָלאָניעס, וועלכע האָבען אַזוי טריי געשטיצט זייער מוטערלאַנד אין דעם לאַנגען און בי־טערען קאַמפּף מיט דיא פראַנצויזען, וויא מיר האָבען עס געזעהען אין דיא פאָריגע קאַפּיטלעך, האָבען זיך אָבגעטהיילט און געבילדעט אַן אונאַבהענגיגען שטאַאַט, וועהרענד דיא פראַנצויזישע קאָלאָניעס זיינען פערבליבען טריי צו זייערע פרעמדע הערשער. ניי־פראַנקרייך, דיא בעזיעגטע, רואינירטע, פראַנ־צויזיש־שפּרעכענדע און קאַטאָליש־פאַנאַטיזירטע קענעדע, האָט געדולדעט און זאָגאַר געשטיצט דעם פלאַג פון אַ פרעמדער און פּראָטעסטאַנטישער נאַציאָן,

און נייע־ענגלאַנד צוזאַמען מיט ניו יאָרק, פּענסילווייניא, ווירדזשיניא און דיא אַנדערע ענגלישע קאָלאָניעס — 13 אין צאָהל וויא מיר ווייסען עס — האָבען צוריסען דיזען פלאַג, דעם פלאַג פון זייער מוטערלאַנד, דעם פלאַג אונטער וועלכען זיי האָבען ניט אויפגעהערט צו קעמפּפען געגען דיא פראַנצויזען אין אַקאַדיע און קענעדע! וואָס פאַר אַ וואונדערבאַרע ענדערונג!

דיא אורזאַכען פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן זיינען ערקלערט געוואָרען אין דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס. דאָ בלייבט צו ערקלערען דיא אורזאַכען, וועלכע האָבען געפיהרט דערצו, אַז דיא קענעדער זיינען ניט צוגעשטאַנען צו דיא קעמפּפער געגען דיא ענגלישע הערשאַפט.

צוערשט דאַרף מען נעהמען אין בעטראַכט, אַז אונטער דעם ענגלישען פלאַג האָבען זיך דיא איינוואָהנער פון קענעדע באַלד אָנגעפאַנגען צו פיהלען זיכערער און פרייער, וויא אונטער דעם פראַנצויזישען פלאַג. דיא אמת'ע קאָלאָניסטען, דיא אַקערבויער, דיא "האַביטאַן", זיינען פערבליבען אויף זייערע ערטער. עס איז אַ פאַקט, אַז קיינער פון דיזע "האַביטאַן" האָט ניט פערלאָזען קענעדע נאָך דעם פאַל פון קוויבעק און נאָך דעם פּאַריזער טראַקטאַט. בלויז איינינגע אַדעליגע פאַמיליעס, איינינגע קויפלייטע און בעאַמטע — מען רעכענט אַז זייער צאָהל האָט קוים דערגרייכט ביז דריי הונדערט — האָבען זיך צוריקגעקעהרט נאָך פראַנקרייך.

דיא "האַביטאַן", אָדער דער בויערן קלאַס, זיינען זעהר צוגעבונדען געוואָרען צו זייערע נייע היימען. פאַר זיי איז קענעדע טאַקע געוואָרען אַ צווייטע פאָטערלאַנד. יעדענפאַלס איז ביי זיי אויף דעם ערשטען פּלאַן געשטאַנען דיא קאַטאָלישע קירכע. זייערע לעהרער, וועגווייזער און אָנפיהרער זיינען פון אָנפאַנג אָן געוועזען דיא יעזואיטען און בכלל דיא גלחים. אין דיא נאָרד־וועסטליכע פּראָווינצען פון פראַנקרייך, פון וואַנען די מייסטע קאָלאָניסטען זיינען אַריבערגעקומען, וויא דאָס איז שוין בעמערקט געוועזען אין אַ פּאָריגען קאַפּיטעל, איז דער קאַטאָליציזם אויך געוועזען בעזאָנדערס שטאַרק און איינפלוסרייך. דאַרום האָבען זיי זיך גאַנץ ווענינג געקימערט וועגען זייער אַלטע היימאַטה און זיינען געוועזען צופריעדען, ווען זיי האָבען געקראָגען פולע רעליגיעזע אַטאָנאָמיע און דערצו נאָך דיא אַנערקענונג פון זייערע ציוויל־געזעץ און שפּראַך. אונטער דער הערשאַפט פון ענגלאַנד האָבען דיא קענעדער פראַנצויזען געקראָגען אַ געוויסע זעלבסטפערוואַלטונג, וואָס זיי האָבען קיין מאָל ניט געהאַט אונטער דער הערשאַפט פון זייערע קעניגע און גובערנאַטאָרען.

דיא ענגלישע רעגיערונג האָט פון איהר זייט געזוכט צו געווינען דיא סימפּאַטיע פון דער פראַנצויזישער בעפעלקערונג בכלל און פון דיא גלחים בפרט. זיא האָט געוואָלט, אַז דיא "האַביטאַן" זאָלען פערבלייבען אויף זייערע ערטער און רוהיג פאָרטזעצען זייערע בעשעפטיגונגען. דיא קאָמאַנדירען האָבען גע־

קראַגען בעפעהלען ניט צו דערלאָזען צו אַזעלכע באַרבאַרישע האַנדלונגען אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס, וויא אין אַקאַדיע, פון וואַנען דיא ענגלענדער האָבען טאַקע אַרויסגעיאָגט כמעט אַלע פראַנצויזען. דיא פּונקטען פון דעם פּאַריזער טראַקטאַט מכח דיא, מעג מען זאָגען, רעליגיעז־נאַציאָנאַלע אָטאָ־נאָמיע פון דיא קענעדער פראַנצויזען זיינען אַזוי אויסגעפיהרט געוואָרען פון דיא ענגלישע הערשער, אַז ניט נור דיא גלחים, זאָנדערן אויך דיא אַדעליגע גרונדבעזיצער האָבען זיך שנעל אַרומגעזעהען, דאָס זייערע אינטערעסען ליידען גאָר ניט און געווינען זאָגאַר דורך דיא נייע אָרדנונג.

דיא הייסע געגנער פון דער ענגלישער הערשאַפט אין ניי־פראַנקרייך זיי־נען, נאָך דעם פאַל פון קוויבעק און פון מאָנטריאָל, אַוועק אין דיא נאָרד־וועסטליכע געגענדען, ספּעציעל אַרום דיא גרויסע לעיקס, וואו עס האָבען זיך געפונען עטליכע קליינע פראַנצויזישע פעסטונגען און בעזעצונגען און וואו דיא אינדיאַנער האָבען זיי געשטיצט געגען דיא ענגלענדער. אין דער נאַכבאַרשאַפט פון דיטראָיט, מאַקינאַק און אַנדערע ערטער פון דיא געגענדען, וואָס געהערען יעצט צו דיא סטייטס מישיגען, וויסקאָנסין און אילינאָי, האָבען געלעבט אין דערפלעך און פאָרטען פון צוויי ביז דריי טויזענד פראַנצויזען (מייסטענס יעגער און פעלץ־הענדלער). זיי האָבען זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען צו דיא ענגלענ־דער און האָבען אויפגעהעצט אין 1763 דיא אינדיאַנער שבטים צו אַן אויפ־שטאַנד געגען ענגלאַנד. פראַנצויזישע אַגענטען האָבען איינגערעדט דיא אינ־דיאַנער, אַז דיא ענגלענדער ווילען זיי פּעריאָגען פון זייערע דערפער און יאַגד־פּלעצער אין דיא געגענדען אַרום דיא לעיקס און אויך אין דעם טהאָל פון מיסיסיפּי. ביז דעם טראַקטאַט פון פּאַריז האָבען טהיילען פון דיא פראַנצויזען אַלץ געגלויבט, אַז קענעדע וועט פערבלייבען אונטער דער הערשאַפט פון זייער מוטערלאַנד, טראָץ דעם פאַל פון קוויבעק. ווען זיי האָבען זיך אָבער דער־וואוסט, אַז גאַנץ קענעדע פערבלייבט אין ענגלישע הענד, האָט גלייך אויס־געבראָכען אַ פראַנצויזיש־אינדיאַנער אויפשטאַנד, אין וועלכען עס האָט גענומען אַנטהייל אפילו אַ שטאַם פון דיא איראָקוואָיס, נעמליך דיא סענעקאַס וואָס האָבען געלעבט אין דער געגענד אַרום דעם ניאַגאַראַ וואַסערפאַל.

אָבער דיזער אויפשטאַנד, וועלכער ווערט גערופען אין דער געשיכטע פּאָנ־טיאַק׳ס מלחמה נאָך דעם פראַנצויזישען נאָמען פון דעם גרעסטען און בע־ריהמטעסטען פון דיא אינדיאַנער קריעגס־פיהרער, האָט יזעלבסטפערשטענדליך ניט געקענט ענדערען דעם שיקזאַל פון קענעדע. אום צו בערוהיגען דיא אינ־דיאַנער האָט דער ענגלישער קעניג, דזשאָרדזש דער דריטער, ערקלערט אין אַ פּראָקלאַמאַציאָן, אַז מען וועט זיי לאָזען צו רוהע אין זייערע יאַגד־פּלעצער. פּאָנטיאַק זעלבסט איז באַלד נאָכדעם פערשוואונדען געוואָרען. מען

רעכענט, אז ער איז געטויטעט געוואָרען פון אן אינדיאנער פון דעם שטאם אילינאָי.

ערשט אין 1774 איז פעסטגעשטעלט געוואָרען דיא נייע אָרדנונג אין קענעדע. צום ערשטען מאָל האָט דער ענגלישער פּארלאמענט דאן אריינגעמישט זיך אין דיא אינערליכע אנגעלעגענהייטען פון דיזער קאָלאָניע. אום צו מאכען א סוף פון דיא שטרייטען, וועלכע זיינען אלץ הייסער און שארפער געוואָרען צווישען דיא איבערגעבליבענע פראנצויזען און דיא ניי־אנגעקומענע ענגלענדער וועגען דעם, וועלכע געזעץ מען זאָל אנווענדען, דיא פראנצויזישע אָדער דיא ענגלישע, האָט דער פּארלאמענט, נאך לאנגע דעבאטען, אנגענומען דעם זאָ־גענאנטען קוויבעק אקט, וועלכער איז געווען בעזאָנדערס גינסטיג פאר דיא קענעדער פראנצויזען. דיא גרענעצען פון דער פּראָווינץ קוויבעק זיינען דאן זעהר וויט פערשפּרייטעט געוואָרען, און דאָס האָט בעדייטעט, אז דיא פראנ־צויזען און בכלל דיא קאטאָליקען האָבען געקענט אנהאלטען זייערע פּריווי־לעגיעס און פיהרען דיא רעדעל אין דיא נייע טעריטאָריעס, אין דיא טהיילען צום וועסט פון מאָנטריאָל, ספּעציעל אין דער געגענד וואָס ווערט יעצט פער־נומען פון דער פּראָווינץ אָנטאריאָ, וואו ענגלישע קאָלאָניסטען האָבען דאן אנגעפאנגען צו בעזעצען זיך.

דער קוויבעק אקט פון 1774 האָט אָבער זעהר פיעל פערשטארקט דיא אונצופריעדענהייט, וועלכע האָט זיך אלץ מעהר און שארפער ארויסגעצייגט אין דיא ענגלישע קאָלאָניעס. דאָס איז דאך שוין געווען דיא צייט פון דער אמעריקאנער רעוואָלוציאָן, מיט פיער יאָהר נאך דעם "באָסטאָן מעסעקר (הריגה)" און בלויז מיט צוויי יאָהר פאר דער אונאבהענגיגקייטס־ערקלערונג פון דיא 13 פערבונדענע ענגלישע קאָלאָניעס. עס איז זיכער, אז דער ענגלישער פּארלאמענט האָט זיך ארויסגעצייגט אזוי ליבעראל צו דיא פראנצויזען און קאטאָליקען אין קענעדע, אום זיי זאָלען ניט מאכען יד אחת מיט זייערע שכנים אין ניו־ענגלאנד און אין ניו יאָרק און זאָלען בכלל מעהר צוגעבונדען ווערען צו דער ענגלישער קרוין.

דיא רעזולטאטען פון דיזער ליבעראלער פּאָליטיק זיינען יעדענפאלס גע־ווען אויסגעצייכענטע פאר ענגלאנד. עס וועט ניט זיין איבערטריבען צו זאָגען, אז א דאנק דעם קוויבעק אקט פון 1774 איז קענעדע געבליבען אונטער דער הערשאפט פון ענגלאנד. אויסערדעם האָבען דיא פיהרער פון דער אמעריקא־נער רעוואָלוציאָן, וועלכע האָבען פּרובירט צוציהען דיא קענעדער מיט אויפ־רופען אין נאָמען פון פרייהייט און פון אזעלכע פראנצויזישע דענקער וויא מאָנטעסקיע, ארויסגעוויזען, וויא וועניג זיי האָבען געקענט זייערע פראנצוי־זיש־שפּרעכענדע שכנים. דיא "האביטאן" האָבען בכלל ניט געקענט לעזען. זיי האָבען זעלטען ווען געזעהען א בוך. אונטער דער פראנצויזישער הערשאפט

האָט קיין איינציגע פּריוואַט־דרוקעריי ניט עקזיסטירט אין קענעדע. דיא גלחים האָבען אויך געדענקט פאַר דיא "האַביטאַן". אין דיא קענעדער דער־פער האָט מען זיך אייגענטליך גאָר ניט אינטערעסירט מיט דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן. דיא אונוויסענדע און בלינד־קאַטאָלישע פּויערים זיינען געוועזען צופריעדען, וואָס זייערע פרעמדע הערשער האָבען זיך ניט געמישט אין זייערע אַלטע פיהרונגען, אין זייער געמיינדע־לעבען, אין זייער רעליגיאָן.

וואָס אָנבעלאַנגט צו דיא יעזואיטען און אַלע אַנדערע גלחים אין קענעדע, איז לייכט זיך פאָרצושטעלען, וואָס פאַר אַן איינדרוק עס האָבען אויף זיי געקענט מאַכען אויפרופען פון רעוואָלוציאָנערען, וועלכע האָבען ניט נור פּראָ־טעסטירט געגען דעם קוויבעק אַקט, זאָנדערן האָבען עס אויך פאָרגעשטעלט אַלס אַ זיעג פון דער קאַטאָלישער טיראַניי. דיא ענגלישע קאָלאָניסטען זיינען דאָך געוועזען פערביסענע פּראָטעסטאַנטען און אין זייערע צוזאַמענשטויסען מיט דיא פראַנצויזען האָט זייער האַס צום קאַטאָליציזם און פּאַפּסטהום געשפּיעלט אַ זעהר גרויסע ראָלע.

מיט אויסנאַהמע פון אַ קליינער צאָהל אויפגעקלעהרטע פראַנצויזען אין קוויבעק און אין מאָנטריאָל (איינער פון זיי מיט׳ן נאָמען פלוירי מעספּלע האָט געעפענט דיא ערשטע דרוקעריי אין מאָנטריאָל, אום צו פערשפּרייטען פראַנ־צויזישע פּראָקלאַמאַציעס געגען ענגלאַנד) און אַ געוויסען טהייל פון דיא ניי־אָנגעקומענע ענגלענדער האָט קיינער אין קענעדע ניט סימפּאַטיזירט מיט דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן. און דיא קענעדער ענגלענדער, וועלכע האָבען געוואָלט העלפען דיא רעוואָלוציאָנערען אין דיא קאָלאָניעס, זיינען מייסטענס געוועזען געגנער פון דעם קוויבעק אַקט און האָבען געוואָלט בעהערשען דיא פראַנ־צויזען און פיהרען דיא רעדעל אין גאַנץ קענעדע.

דארום איז עס געוועזען נאַטירליך, אַז דיא אַמעריקאַנער גענעראַלען האָבען כמעט גאָר קיין מיטהעלפער ניט געפונען צווישען דיא פראַנצויזישע איינ־וואָהנער, ווען זיי האָבען זיך אין 1775 אַ לאָז געטאָן איינצונעהמען קענעדע. דיא צאָהל פון ענגלישע סאָלדאַטען איז דאַן געוועזען זעהר קליין אין קענעדע. אפילו אין קוויבעק גופא, וואוהין סער גאַי קאַרלטאָן, דער זעהר פעהיגער און ליבעראַלער ענגלישער גובערנאַטאָר (ער איז עס געוועזען דער גרעסטער און הייסעסטער קעמפּפער פאַר דיא רעכטע פון דיא קענעדער פראַנצויזען בכלל און פאַר דעם קוויבעק אַקט פון 1774 בפרט), האָט זיך צוריקגעצויגען אין גרויס איילעניש נאָכדעם וויא גענעראַל מאָנטגאָמערי, דער קאָמאַנדיר פון אַ שטאַרקער אַמעריקאַנער מחנה, האָט אויך פערנומען מאָנטריאָל — אָט אין דיזער בעריהמ־טער פעסטונג איז דער גאַרניזאָן בעשטאַנען בלויז פון 1800 רעגולעמעסיגע ענגלישע סאָלדאַטען צוזאַמען מיט מיליציאַנטען, פון וועלכע 500 זיינען געוועזען פראַנצויזישע קענעדער. אַנשטאָט צו העלפען דיא רעוואָלוציאָנערען, וויא דיא

אַמעריקאַנער גענעראַלען און סאָלדאַטען האָבען עס געהאָפּט, האָבען גאָר דיא פראַנצויזען געהאָלפען דיא ענגלישע סאָלדאַטען אין דער דאַמאָלסדיגער הויפּט־שטאָדט פון קענעדע.

מיט אויסנאַהמע פון קוויבעק איז אין 1775 גאַנץ קענעדע געווען אין דיא הענד פון דער אַמעריקאַנער אַרמעע. עס קען זיין, אַז אויב עס וואָלט דיא אַמע־ריקאַנער געלונגען אויך איינצונעהמען דיזע פעסטונג, וואָלט ענגלאַנד טאַקע פערלאָרען קענעדע אַזוי וויא זיא האָט פערלאָרען איהרע נאָרד־אַמעריקאַני־שע קאָלאָניעס. אָבער דיא אַטאַקעס פון דיא אַמעריקאַנער גענעראַלען מאָנט־גאָמערי און אַרנאָלד אויף קוויבעק האָבען זיך געענדיגט זעהר אונגליקליך פאַר זיי. גענעראַל מאָנטגאָמערי צוזאַמען מיט זיינע אַדיוטאַנטען און אַ בעדייי־טענדער צאָהל פון זיינע סאָלדאַטען זיינען געפאַלען טויט און גענעראַל אַרנאָלד איז פערוואונדעט געוואָרען. דיא אַמעריקאַנער האָבען ניט געהאַט גענוג קאַ־נאָנען צו באָמבאַרדירען אַזאַ פעסטונג וויא קוויבעק און זיי האָבען אויך זעהר פיעל געליטען פון קראַנקהייטען, פון קעלט (דאָס איז געווען אין מיטען ווינטער) און פון מאַנגעל אין שפּייז.

אין פריהלינג, ווען עס זיינען אָנגעקומען שיפען מיט סאָלדאַטען, געוועהר און פּראָוויאַנט פון ענגלאַנד, האָבען דיא אַמעריקאַנער, וועלכע האָבען בעלאַגערט קוויבעק, געפונען פאַר נויטיג צוריקצוציהען זיך אין איילענעס פון זייערע פּאָ־זיציעס לעבען קוויבעק נאָך מאָנטריאָל. עטליכע וואָכען שפּעטער, ווען אין קוויבעק זיינען אָנגעקומען 7 ענגלישע רעגימענטען אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל בורגאָין צוזאַמען מיט אַן אָבטהיילונג פון געדונגענע דייטשע סאָל־דאַטען, האָט גענעראַל אַרנאָלד אויך פערלאָזען מאָנטריאָל און זיך אַריבער־געצויגען אין ניו יאָרק סטייט. אַלע קענעדער פונקטען, וועלכע דיא אַמעריקאַנער האָבען פערנומען אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס און לעבען לעיק שאַמפּלעין אין 1775, זיינען דאַן אַריבער צוריק אין דיא הענד פון דיא ענגלענדער. סער גאַי קאַרלטאָן, וועלכער האָט זיך אַזוי אויסגעצייכענט געגען דיא אַטאַקעס פון דיא אַמעריקאַנער, וויא אַמאָל דער פראַנצויזישער גובערנאַטאָר פראָנטע־נאַק געגען דיא אַטאַקעס פון דיא ענגלענדער צוזאַמען מיט דיא אַמעריקאַנער קאָלאָניסטען, האָט אויך בעוויזען צו צושטערען אַן אַמעריקאַנער פלאָטע אויף לעיק שאַמפּלעין. דיא אַמעריקאַנער עקספּעדיציע ארויסצוטרייבען קענעדע פון ענגלישע הענד איז אַזוי געווען אַ דורכפאַל.

אפילו ווען דיא פראַנצויזישע רעגיערונג האָט גענומען העלפען דיא אַמע־ריקאַנער רעוואָלוציאָנערען, אום זיך אָפּצורעכענען אויף דיזען וועג מיט ענגלאַנד פאַר דעם פערלוסט פון ניי־פראַנקרייך, וויא מיר ווייסען עס שוין פון דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס, זיינען דיא קענעדער פראַנצויזען אויך געבליבען גלייכגילטיג צום גרויסען קאַמפּף פון זייערע ענגליש־שפּרעכענדע שכנים פאַר

אונאַבהענגיגקייט. דיא "האַביטאַן" האָבען שנעל פערלאָרען זייער ליעבע צו זייער מוטערלאַנד, און דיא גלחים, וועלכע זיינען געווען דיא גייסטיגע פיהרער און וועגווייזער פון דיזע אונוויסענדע אַקערבויער, וויא מיר ווייסען עס שוין, זיינען באַלד געקומען צום שלום, אַז זייער ממשלה איז מעהר געזיכערט אונטער דעם ענגלישען פלאַג, וויא אונטער דעם פראַנצויזישען פלאַג.

אָט דאַרום האָט עס פּאַסירט, דאָס אין 1783, ווען ענגלאַנד איז שליסליך געצוואונגען געווען צו אַנערקענען דיא אונאַבהענגיגקייט פון איהרע אַלטע קאָ־לאָניעס, זיינען גראַדע איהרע נייע קאָלאָניעס אין נאָרד־אַמעריקאַ געבליבען אונטער איהר הערשאַפט.

עלפטער קאַפּיטעל.

דיא לאָיאַליסטען און דיא ענגליש־אַמעריקאַנער מלחמה פון 1812

איינער פון דיא וויכטיגסטע רעזולטאַטען פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן פאַר קענעדע איז געווען, וואָס דיא טאָרים, וויא מען האָט דאַן גערופען אין דיא אַמעריקאַנער קאָלאָניעס דיא אַנהענגער פון ענגלאַנד און, פאָלגליך, דיא געגנער פון דעם קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט, האָבען עמיגרירט נאָך נאָווע סקאָשע, אָנטאַריאָ און בכלל דיא קענעדער פראָווינצען. אין געשיכטען פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן רופט מען זיי אויך אַמאָל פעררעטהער. דיא קעמפּפער פאַר אונאַבהענגיגקייט אין דיא 13 קאָלאָניעס האָבען יעדענפאַלס געקוקט אויף אַזעלכע ענגלישע פּאַטריאָטען וויא אויף פעררעטהער און האָבען זיי אויך פערפאָלגט דערפאַר, ניט זעלטען טאַקע זעהר גרויזאַם. עס איז געווען נאַטירליך, אַז דיא יעניגע, וועלכע האָבען רעבעלירט געגען דיא ענגלישע הערשאַפט און ריזיקירט מיט זייערע לעבענס אין דעם לאַנגען קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט, זאָלען קוקען אויף דיא יעניגע, וועלכע האָבען געוואָלט בלייבען טריי צו זייער מוטערלאַנד, וויא אויף פעררעטהער און יעדענפאַלס וויא אויף געפעהרליכע שונאים, וועלכע עס איז, זאָ צו זאָגען, אַ רעוואָלוציאָנערע מצוה צו אונטערדריקען און צו פערטריבען.

אין דער געשיכטע פון קענעדע טראָגען אָבער דיזע טאָרים דעם עהרען־נאָמען "יונייטעד עמפּאַיר לאָיאַליסטס" און פערנעהמען אַ בעזאָנדערס וויכטיגען פּלאַץ. זיי זיינען נאַטירליך געווען דיא פערביטערטסטע שונאים פון יונייטעד סטייטס, און זייער שנאה איז אויך איבערגעגאַנגען צו זייערע קינדער. דיזע טאָרים אָדער לאָיאַליסטען האָבען אָנגעפאַנגען צו פערלאָזען דיא קאָלאָניעס אין דיא לעצטע יאָהרען פון דער רעוואָלוציאָן, ווען עס איז אַלץ קלערער געוואָרען, אַז ענגלאַנד וועט שליסליך מוזען אַנערקענען דיא אונאַבהענגיגקייט פון דער ניי־געשאַפענער רעפּובליק און ווען דיא רעוואָלוציאָנערען האָבען אָנגעפאַנגען אַלץ מעהר צו קאָנפיסצירען זייערע מאַיאָנטקעס און אין אַלגעמיין צו פערפאָלגען זיי אויף יעדען שריט. בעזאָנדערס האָבען זיי גענומען אויסוואַנדערען

נאָך דעם טראַקטאַט פון 1783, אָבוואָהל דיא ענגלישע פערטרעטער, וועלכע האָבען נאַטירליך געזוכט צו העלפען דיא לאָיאַליסטען, האָבען שליסליך אויסגעפיהרט, אַז מען זאָל אריינשטעלען אַ פּונקט, דאָס דער קאָנגרעס רעקאָמענדירט צו דיא לעדזשיסלייטשורס פון דיא סטייטס צוריקצוקעהרען צו דיא לאָיאַליסטען דיא קאָנפיסצירטע מאַיאָנטקעס און בכלל זיי צו רוהע צו לאָזען (דיזע רעקאָמענדאַציאָן איז אָבער קיין מאָל ניט אויסגעפיהרט געוואָרען).

מען רעכענט, אַז פון 40 ביז 50 טויזענד אַזעלכע לאָיאַליסטען האָבען זיך בעזעצט אין דער בריטישער נאָרד־אַמעריקאַ, ספּעציעל אין דיא פּראָווינצען נאָווע סקאָשע, ניו־בראָנסוויק און אין אָפּפּער (אויבערשטע) קענעדע, וויא מען האָט דאַן גערופען דיא פּראָווינץ אָנטאַריאָ. דאָס איז געווען אַ גרויסער געווינס פאַר דיא איבערגעבליבענע ענגלישע פּאָסעסיעס אין נאָרד־אַמעריקאַ, וועלכע זיינען געווען זעהר ווענינ בעפעלקערט, וויא מיר ווייסען עס, און דערצו נאָך מייסטענס פון פראַנצויזען. אין דיזער זעהר לאָיאַלער ענגלישער בעפעלקערונג האָט דיא מוטערלאַנד געפונען אַ שטאַרקע שטיצע ניט נור געגען דיא אויסערליכע שונאים, ספּעציעל דיא אַמעריקאַנער, וועלכע האָבען ניט אויפגעגעבען דיא האָפנונגען צו פערבינדען זיך מיט קענעדע, זאָנדערן אויך געגען דיא אינערליכע געגנער, ספּעציעל דיא פראַנצויזען, וועלכע האָבען אַלץ ניט אויפגעגעבען זייערע האָפנונגען אָראָבצושליידערען פון זיך דעם ענגלישען יאָך.

דיא ענגלישע רעגיערונג האָט טאַקע זעהר פיעל געשטיצט דיא יונייטעד עמפּאַיר לאָיאַליסטען, וועלכע זיינען אין גאַנצען רואינירט געוואָרען דורך דיא פערפאָלגונגען פון דיא אַמעריקאַנער פּאַטריאָטען. זיא האָט זיי אויסגעטהיילט שפּייז און קליידער און געגעבען דיא נויטיגע זאכען צו בעאַרבייטען דיא געשאָנקענע פאַרמס. דיא לאָיאַליסטען האָבען מייסטענס געהערט צו דיא רייכערע, אַנגעזעהענערע און געבילדעטערע קלאַסען אין דיא קאָלאָניעס. אַ סך פון זיי זיינען געווען רעגיערונגס־בעאַמטע. צו פאַרמעריי זיינען זיי גאָר ניט געוואָהנט געווען. אָבער זיי זיינען געווען זעהר ענערגישע און מוטהיגע מענשען און זיי האָבען זיך ביסלעכווייז צוגעוואָהנט צום שווערען און פּראָסטען לעבען פון פּיאָנערען אין דיא ווילדע געגענדען פון קענעדע. זיי זיינען עס געווען דיא גרינדער פון דער פּראָווינץ אָנטאַריאָ, וועלכע פערנעהמט היינט דעם ערשטען פּלאַץ אין דער דאָמיניאָן אָוו קענעדע, און זייערע פאַמיליען זיינען עס דיא יחסן׳ישע דאָרטען אַזוי וויא דיא פאַמיליען פון דיא פּוריטאַנער אין יונייטעד סטייטס.

אין 1786, ווען סער גאַי קאַרלטאָן, וועלכער איז ערהויבען געוואָרען צום טיטול לאָרד דאָרטשעסטער, איז צום צווייטען מאָל געוואָרען גובערנאַטאָר פון קענעדע אום איינצופיהרען אַ בעסערע קאָנסטיטוציאָנעלע אָרדנונג, האָבען זיך אין גאַנץ בריטיש נאָרד־אַמעריקאַ געפונען העכסטענס אַ פיערטעל מיליאָן נפשות, פון וועלכע אַ העלפט האָבען געלעבט אין דעם טהאָל פון סענט לאָרענס און

האָבען כמעט אויסשליסליך געשפּראָכען פראַנצויזיש. די ענגליש־שפּרעכענדע העלפט איז געווען צושפּרייט איבער אַלע פּראָווינצען, ווערענד די פראַנצויזיש־שפּרעכענדע העלפט איז פערבליבען אין די אַלטע בעזעצונגען פון ניי־פראַנקרייך אָדער לאָוער (אונטערשטע) קענעדע (די היינטיגע פּראָווינץ קוויבעק).

צווישען דיזע צוויי נאַציאָנאַלע גרופּען זיינען נאַטירליך פאָרגעקומען ריי־בעריייען און שטרייטיגקייטען וועגען זייערע רעכטע און פּרעטענזיעס. אַלע האָבען אָבער געפאָדערט מעהר זעלבסטפערוואַלטונג און בכלל קאָנסטיטוציאָנעלע רעפאָרמען. די ענגלישע רעגיערונג, וועלכע האָט זיך אָבגעבריהט אין איהרע אַלטע קאָלאָניעס, ווייל זיא האָט ניט געוואָלט נאָכגעבען די גערעכטע פאָדערונגען פון זייערע איינוואָהנער, און וועלכע האָט בכלל זעהר פיעל געלערנט דורך די אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן, וויא צו פערוואַלטען קאָלאָניעס, האָט אין 1791 איינגעפיהרט אַ קאָנסטיטוציאָן אין די קענעדער פּראָווינצען. די אַלטע פּראָווינץ קוויבעק איז דאַן צוטהיילט געוואָרען אין צווייען, וויא די לאָיאַליסטען און בכלל די ענגלענדער האָבען עס פערלאַנגט, נעמליך אין אָפּפּער קענעדע (אָנטאַריאָ) און לאָוער קענעדע (קוויבעק). די אַנדערע פּראָווינצען זיינען דאַן געווען: נאָווע סקאָשע, ניו־בראָנסוויק און פּרינס עדוואַרד איילענד (זיי טראָגען דעם אַלגעמיינען נאָמען "מאַריטים פּראָווינסעס", וואָס עס מיינט די פּראָווינצען ביי די ברעגען פון ים).

ווען דער גענעראַל־גובערנאַטאָר לאָרד דאָרטשעסטער, וועלכער האָט דורכגעפיהרט דעם קאָנסטיטוציאָנעלען אַקט פון 1791, האָט צוזאַמענגערופען די ערשטע געזעצגעבענדע קאַמער פון לאָוער קענעדע אין אַן אַלטען שלאָס פון קוויבעק, האָבען די ענגלישע דעפּוטאַטען פאָרגעשלאָגען, אַז דער פאָרזיצענדער זאָל זיין אַן ענגלענדער און אַז די פראַנצויזישע שפּראַך זאָל גאָר ניט געהערט ווערען אין די דעבאַטען. די פראַנצויזען האָבען נאַטירליך העפטיג פּראָטעסטירט דאַגעגען און אַזוי וויא זיי האָבען געהאַט די מאַיאָריטעט, האָבען זיי אויסגעפיהרט וואָס זיי האָבען געוואָלט, וויא ווייט דאָס איז זיי מעגליך געווען אונטער אַ פרעמדער הערשאַפט. עס איז שליסליך געבליבען, אַז אַלע פערהאַנדלונגען אין דעם פּראָווינציעלען פּאַרלאַמענט פון קוויבעק זאָלען פּובליצירט ווערען אין ביידע שפּראַכען.

אין די אַנדערע פּראָווינצען האָט עס ניט געקענט קומען צו אַזעלכע נאַציאָנאַלע שטרייטען, ווייל די בעפעלקערונג דאָרטען איז כמעט אויסשליסליך געווען אַן ענגלישע. אין אַלגעמיינען האָבען אַלע דיזע פּראָווינצען געמאַכט גוטע פאָרשריטע און זיינען געוואַקסען אין בעפעלקערונג אין פערלויף פון די צוואַנציג יאָהר זייט די איינפיהרונג פון דעם קאָנסטיטוציאָנעלען אַקט פון 1791 ביז צו דער ענגליש־אַמעריקאַנער מלחמה אין 1812.

די אורזאַכען פון דיזער מלחמה זיינען ערקלערט געוואָרען אין דער גע־

שיכטע פון יונייטעד סטייטס. וואָס אַנבעלאַנגט צו דיא איינוואָהנער פון דיא קענעדער פראָווינצען, האָבען דיא דאָזיגע אורזאַכען גאָר ניט געהאַט צו טאָן מיט זיי. אָבער צרות האָבען דיא קענעדער דערפון געהאַט פונקט אַזוי פיעל, וויא ווען זיי אליין וואָלטען אַרויסגערופען דעם קריעג. דיא קענעדער האָבען עס געהאַלטען פאַר זייער פליכט צו העלפען דיא ענגלענדער נאָך זייערע קרעפ־טען. זיי האָבען דערביי אַרויסגעוויזען אַ מערקווירדיגע טרייהייט צו ענגלאַנד. דיא יונייטעד עמפּאַיר לאָיאַליסטען האָבען ערשט דאָ געקראָגען דיא געלעגענ־הייט זיך אָבצורעכנען מיט זייערע פערפאָלגער אין דיא "סטייטס", וויא זיי פלעגען געוועהנליך רופען יונייטעד סטייטס. זיי האָבען געקעמפּפט וויא לייבען געגען דיא אַמעריקאַנער, און עס וועט ניט זיין איבערטריבען צו זאָגען, דאָס אַ דאַנק זיי האָט האַן ענגלאַנד ניט פערלאָרען אירגענד וועלכען טהייל פון קע־נעדע.

פון אָנפאַנג ביז'ן סוף איז דיזע מלחמה געפיהרט געוואָרען מייסטענס אויף דעם קענעדער באָדען. דיא אַמעריקאַנער האָבען דאַן אַנדערש ניט געקענט טרעפען דיא ענגלענדער וויא נור אין קענעדע. אויף'ן ים איז דאָך דיא יונגע רעפּובליק, וועלכע האָט שוין אַפילו געצעהלט אַרום יענער צייט אומגעפעהר 8 מיליאָן נפשות, געווען מאַכטלאָז געגען ענגלאַנד, וועלכע איז אויך דאַמאָלס געווען דיא גרעסטע ים־מאַכט אין דער וועלט. אויף דער יבשה איז דער וועג, זעלבסטפערשטענדליך געלעגען צו דיא נעהענטסטע קענעדער פּראָווינצען, ספּע־ציעל צו אָפּפּער קענעדע אָדער אָנטאַריאָ, וועלכע האָט דאַן געצעהלט העכסטענס 80 טויזענד נפשות.

דיא רעזולטאַטען פון דיזער מלחמה האָבען בעוויזען, וויא פיעל דיא אַמע־ריקאַנער זיינען געווען גענאַרט אין זייערע האָפנונגען צו אַנעקטירען קענעדע אָדער וועניגסטענס אַרויסצורייסען ביי ענגלאַנד דיא פּראָווינץ אָנטאַריאָ, וועל־כע שנײַדט זיך אריין אַזוי וויא אַ קלין אין דער טעריטאָריע פון יונייטעד סטייטס. אויך אין דיזער פּראָווינץ האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וואָס זיינען ניט געווען צופריעדען מיט דער הערשאַפט פון ענגלאַנד און וואָס האָבען סימ־פּאַטיזירט מיט דער אַמעריקאַנער רעפּובליק, אָבער דיא גרויסע מאַיאָריטעט איז געבליבען מערקווירדיג לאָיאַל צו דער ענגלישער קרוין. דיא אַטאַקעס פון דיא אַמעריקאַנער זיינען צוריקגעשטויסען געוואָרען פון דיא ענגלישע רעגולערע סאָלדאַטען צוזאַמען מיט דיא קענעדער מיליץ, וועלכע איז מייסטענס בע־שטאַנען פון דיא יונייטעד עמפּאַיר לאָיאַליסטען. דיא פראַנצויזיש־שפּרעכענדע קענעדער האָבען פערהעלטניסמעסיג גאַנץ וועניג אַנטהייל גענומען אין דיזער מלחמה. דיא ענגליש־שפּרעכענדע קענעדער האָבען גראַדע אַרויסגעציינט אַזא הייסען פּאַטריאָטיזם צו ענגלאַנד, וויא דיא אַמעריקאַנער צו זייער רעפּובליק.

דאָס זיינען שוין דאַמאָלס געווען, מעג מען זאָגען, צוויי בעזונדערע נאַציאָנען, אָבוואָהל זייער אָבשטאַמונג, שפּראַך און מנהגים זיינען געווען דיא זעלבע.

אין 1814, ווען פריעדען איז געשלאָסען געוואָרען צווישען ענגלאַנד און יונייטעד סטייטס אין דער בעלגישער שטאָדט גהענט, האָט דער אַמעריקאַנער פלאַג געפלאַטערט נור איבער איין קענעדער דערפעל, וועהרענד דער ענגלישער פלאַג האָט געפלאַטערט איבער עטליכע פאָרטען פון סטייט מעין און איבער דעם וויכטיגען סטראַטעגישען פונקט מאַקינאַק אין דעם סטייט מישיגען. עס איז אָבער אָבגעמאַכט געוואָרען, אַז זייערע פריהערע גרענעצען זאָלען גאָר ניט געענדערט ווערען.

צוועלפטער קאַפּיטעל.

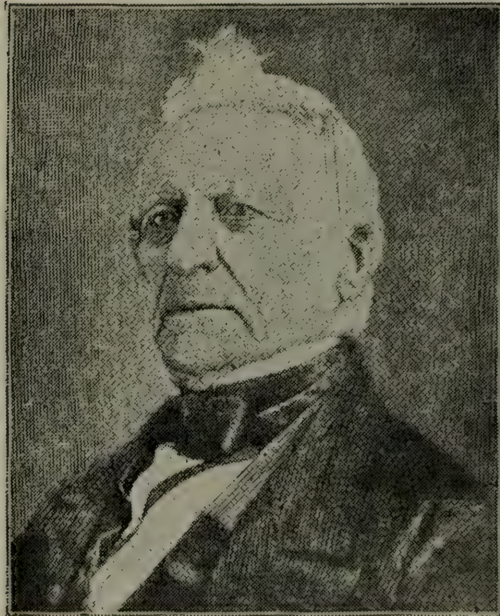
דיא אורזאַכען און דיא פאָלגען פון דעם אויפשטאַנד אין 1837

נאָך דער מלחמה מיט יונייטעד סטייטס זיינען אַלע קענעדער פּראָווינצען שנעל געוואַקסען אין בעפעלקערונג און אין רייכטהום. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט געשיקט אויף איהר רעכנונג עמיגראַנטען פון גאַנץ גרויס־בריטאַניען, ספּעציעל פון שאָטלאַנד און אירלאַנד. זיא האָט נאַטירליך געוואָלט וואָס מעהר בעזעצען איהרע ריזיגע פּאָסעסיעס אין נאָרד־אמעריקא. אַ סך זיינען אויך געקומען אויף זייער רעכנונג, דאַרונטער אויך אַ טהייל פון יונייטעד סטייטס (אַליין טאָרים אָדער לאָיאַליסטען). וויא שנעל דיא בעפעלקערונג איז געוואַקסען צייגען פאָלגענדע ציפער: אין 1812 האָט אָפּפּער קענעדע (אָנטאַריאָ) געצעהלט 75,000, אין 1824 — 157,000 און אין 1841 — 470,000 נפשות; אין 1812 האָט לאָוער קענעדע (קוויבעק) געצעהלט 225,000, אין 1824 — 430,000 און אין 1841 — 630,000 נפשות.

אין דער זעלבער צייט זיינען אָבער אויך געוואַקסען דיא אינערליכע רייַסערייען און שטרייטען. ניט נור איז דער שטענדיגער נאַציאָנאַליסטישער קאַמפּף צווישען דיא פראַנצויזען און ענגלענדער אַליין שטאַרקער און ביטערער געוואָרען, זאָנדערן אויך דער קאַמפּף געגען דיא ענגלישע רעגיערונג אָדער, ריכטיגער, דער קאַמפּף פאַר רעפאָרמען. דיא פּראָווינציאַלען האָבען געפאָרדערט וואָס מעהר זעלבסטפערוואַלטונג, וואָס מעהר פרייהייט. אפילו אין אזעלכע לאָיאַלע פּראָווינצען, וויא נאָווע סקאָשע און ניו־בראָנסוויק, איז דיא אונצופריעדענהייט מיט דיא גובערנאַטאָרען און בכלל מיט דיא ענגלישע בעאַמטע אַליין שאַרפער און טיעפער געוואָרען. צווישען דיא פּראָווינציעלע פאַרלאַמענטען און דיא גובערנאַטאָרען, וועלכע האָבען פערטראָטען דיא ענגלישע קרוין, זיינען פאָרגעקומען פערשיעדענע שטרייטיגקייטען.

אין דער פּראָווינץ קוויבעק, וועלכע איז דאַן געוועזן ניט נור דיא גרעסטע און וויכטיגסטע, זאָנדערן אויך דיא צאָהלרייכסטע אין בעפעלקערונג, זיינען צו דיא אַלגעמיינע פּאָליטישע שטרייטיגקייטען צווישען דיא פאָלקספערטרעטער

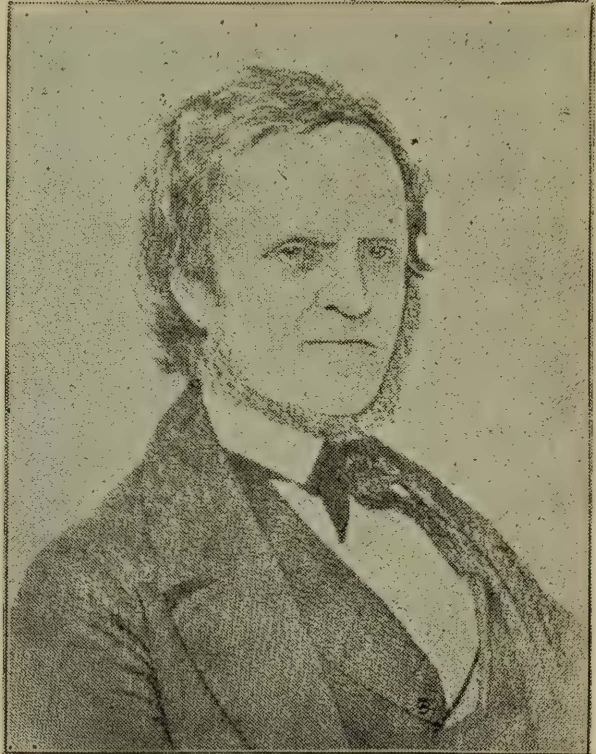
און דיא גובערנאטארען צוגעקומען, נאטירליך, רייסערייען צווישען דיא פער־טרעטער פון דיא צוויי נאציאנאליטעטען. אין דער לעגיסלאטור אדער פראווינ־ציעלען פארלאמענט האבען דיא פראנצויזען, זעלבסטפערשטענדליך, געוואלט בענוצען זייער מאיאריטעט, אום דורכצופיהרען וואס מעהר גינסטיגע געזעץ פאר זיך און געגען דיא שטרעבונגען פון דער ענגלישער מינאריטעט; אבער דיא עקזעקוטיווע מאכט איז דאך געלעגען אין דיא הענד פון דיא ענגלענדער. עס איז טאקע געוועזען, וויא דער גענעראל גובערנאטאר לארד דורהעם האט עס ערקלערט אין זיין בעריהמטען בעריכט איבער דעם צושטאנד אין קענעדע: "איך האב געפונען צוויי נאציאנען פיהרענדיג קריעג אין איין שטאאט; איך האב געפונען א קאמפף ניט פון פרינציפען, נור פון ראסען".

לואי פאפינא (Papineau)

דיא אינערליכע רייסערייען האבען שליסליך געפיהרט צו אן אויפשטאנד אין 1837. דער הויפט־פיהרער פון דיא פראנצויזען און, מען מעג אויך זאגען, דיא נשמה פון דעם דאמאלסדיגען קאמפף געגען די ענגלישע הערשאפט איז געוועזען לואי פאפינא, וועלכער האט זיך בעזאנדערס אויסגעצייכענט מיט א גרויסען רעדנער־טאלענט. צו איהם און בכלל צו דיא פראנצויזען, וועלכע האבען געוואלט אומוואנדלען זייער פראווינץ קוויבעק אין א בעזונדערען און זאגאר אונאבהענגיגען שטאאט, זיינען צוגעשטאנען אונצופריעדענע און רעפארמערס פון דיא ענגליש־שפרעכענדע פראווינצען, ספעציעל פון אנטאריא, וואו עס איז אויך אויפגעקומען א פארטיי, וועלכע איז געוועזען געניינט צו א פעראייניגונג מיט יונייטעד סטייטס.

דער וויכטיגסטער פיהרער פון דיזער פארטיי איז געוועזען א סקאטשמען (שאטלענדער) מיט'ן נאמען וויליאם לייאן מעק־קענזי. אין זיין צייטונג "קאלאניאל אדוואקייט" פלעגט ער זעהר ביטער אטאקירען דיא קאנסערוואטיווע אדער, ריכטיגער, דיא רעגיערונגס־פארטיי, וועלכע האט גערופען דיא צונע־מענעס "פעמילי קאמפעקט", ווייל עטליכע לאיאליסטישע פאמיליען האבען פערנומען אלע רעגיערונגס־שטעלען און געגעבען גרויסע שטיקער לאנד צו זייערע קירכען (דיא עפיסקאפאלישע), ניט אכטענדיג אויף דיא פראטעסטען פון דיא

מעטהאָדיסטען און אַנדערע פּראָטעסטאַנטישע סעקטאַנטען, וועלכע זיינען גע־וועזען דיא מאַיאָריטעט אין אָפּפּער קענעדע. אין דער זעלבער צייט פלעגט ער אויך שאַרף קריטיקירען דיא האַנדלונגען פון דיא גובערנאַטאָרען און פון דער גאַנצער ענגלישער רעגיערונג. אין 1830, ווען דיא טאָרים אָדער דיא "פעמילי קאָמפּעקט" פּאַרטיי, וועלכע האָט געהאַט דיא מאַיאָריטעט אין דער אַסעמבלי אָדער לע־גיסלאַטור, האָבען איהם אויס־געשלאָסען פאַר זיינע פייער־דיגע אַטאַקעס אויף זיי צוזאַ־מען מיט דער רעגיערונג, איז ער אַוועקגעפאָהרען נאָך ענג־לאַנד מיט אַ לאַנגען צעטעל פון קלאַגען געגען זיי און דיא גובערנאַטאָרען. דיא ראַדיקאַ־לען אין ענגלאַנד האָבען איהם פריינדליך אויפגענומען, און אפילו אין קאָנסערוואַטיווע קרייזען האָט ער געפונען סימ־פּאַטיע; אָבער דאָס האָט איהם גאָר ניט געהאָלפען אין זיין ענערגישען קאַמפּף פאַר רע־פאָרמען אין קענעדע.

יויליאַם לייאָן מעק־קענזי.

אין 1836, ווען מעק־קענ־זי האָט זיך אַרומגעזעהען, אַז מיט געוועהנליכע פּראָטעסטען געגען דיא הערשענדע פּאַרטיי, וועלכע איז דאַן בעזאָנדערס שטאַרק געשטיצט געוועזען פון אַ זעהר פערביסענען קאָנסערוואַטיווען גובערנאַטאָר, וועט ער גאָר נישט אויספיהרען, האָט ער בעשלאָסען צו פערבינ־דען זיך מיט דעם פראַנצויזישען פיהרער פּאַפּינאָ, אום אַרויסצורופען אַן אויפ־שטאַנד געגען דיא ענגלישע הערשאַפט. פּאַפּינאָ האָט געטרוימט פון אַ רע־פּובליק אויף דיא ברעגען פון סענט לאָרענס. זיינע אַנהענגער, וועלכע האָבען זיך גערופען "פרייהייטס־קינדער" און "פּאַטריאָטען", האָבען אָבגעהאַלטען גע־היימע פערזאַמלונגען אין איינִיגע שטעדט און דערפער פון לאָוער קענעדע. מאַנ־כע פון אַזעלכע פערזאַמלונגען האָבען געפיהרט צו אונרוהען און צו אַן אָפענעם אויפשטאַנד אין 1837.

דיא קאַטאָלישע קירכע האָט זיך אָבער אויך דיזעס מאָל געשטעלט אויף

דער זייט פון ענגלאַנד. דיא גלחים האָבען איבערהויפּט ניט געטרויט דיא אַנהענגער פון פּאַפּינאָ. אין דיא אויגען פון דיא יעזואיטען זיינען פּאַפּינאָ און דיא אַנדערע פיהרער פון דער רעפאָרם־בעוועגונג געווען געפעהרליכע רע־וואָלוציאָנערען. דארום האָבען עס זעהר וועניג פון דיא "האביטאַן" אַנטהייל גענומען אין דיזען אויפשטאַנד. וואָס אַנבעלאַנגט צום דעם ענגליש־שפּרעכענדען טהייל פון דער בעפעלקערונג אין דער פּראָווינץ קוויבעק איז ער כמעט אויס־שליסליך געווען געגען דיזען אויפשטאַנד, אָבוואָהל עס האָבען זיך געפונען צווי־שען זיי רעפאָרמערס און בכלל אַזעלכע, וועלכע זיינען ניט געווען צופריעדען מיט דיא האַנדלונגען פון דיא גובערנאַטאָרען און מיט דער גאַנצער פּאָליטיק פון דער ענגלישער רעגיערונג.

דארום איז עס לייכט געווען צו אונטערדריקען דיזען אויפשטאַנד גלייך אין אָנפאַנג. טראָץ דעם וואָס דיא קענעדער "פּאַטריאָטען" האָבען געקראָגען הילפע פון יונייטעד סטייטס, וואו איינינע האָבען זיך געוואָלט בענוצען מיט דיזער געלעגענהייט צו אַנעקטירען גאַנץ קענעדע אָדער וועניגסטענס אָבצורייסען אַ פּאָר פּראָווינצען פון ענגלאַנד, האָבען זיי אין קיין איינציגען פונקט ניט געקענט אויסהאַלטען אַן אַטאַקע פון ענגלישע סאָלדאַטען. איינינע שטעדטלעך און דערפער אין לאָווער קענעדע זעהר פיעל געליטען דורך דיזען שוואַכען אויפשטאַנד. אין איין אָרט (סענט יוסטאַש) זיינען איינינע פון דיא פראַנצוי־זישע מיאַטעזשניקעס פערברענט געוואָרען אין אַ קירכע, וואו זיי האָבען זיך פּאַרבאַריקאַדירט. אין אַן אַנדער אָרט (סענט בענוא) האָבען דיא לאָיאַליסטען פערברענט אַלע הייזער פון דיא "האביטאַן", וועלכע מען האָט פערדעכטיגט אַלס אַנהענגער פון פּאַפּינאָ.

פּאַפּינאָ אַליין האָט זיך אַריבערגעכאַפּט אויף דער אַמעריקאַנער זייט פון דעם גרענעץ, וויא נור עס איז געקומען פון ווערטער צו טהאַטען. דר. נעלסאָן, אַן ענגליש־שפּרעכענדער אָנפיהרער פון דיא רעבעלען, האָט זיך אָבגעטראָגען נאָך יונייטעד סטייטס נאָכדעם וויא אַבטהיילונגען פון דיא "פּאַטריאָטען" אונטער זיין קאָמאַנדע און אונטער דער קאָמאַנדע פון אַן אַמעריקאַנער מיט'ן נאָמען טהאָמאַס סטאָראָו בראון זיינען צוטריעבען געוואָרען פון ענגלישע סאָל־דאַטען.

אין אָפּפּער קענעדע איז עס געקומען צו אַ בלוטיגען צוזאַמענשטויס צווי־שען דיא לאָיאַליסטען און רעפאָרמערס אין דער שטאָדט טאָראָנטאָ. דיא לאָ־יאַליסטען האָבען געזיעגט, און דיא וויכטיגסטע אָנפיהרער פון דער רעפאָרם־בעוועגונג, דארונטער אויך מעק־קענזי, זיינען אַנטלאָפען נאָך יונייטעד סטייטס. דיא רעבעלען האָבען דאָן פּרובירט אָרגאַניזירען עקספּעדיציעס אין יונייטעד סטייטס, אום צו בעפאַלען קענעדע. מעק־קענזי און איינינע אַנדערע אַנטלאָפענע אָנפיהרער פון דער בעוועגונג פּאַר אַ קענעדער רעפּובליק האָבען אַזוי לאַנג

אינטריגירט און געהעצט צו אַטאַקעס אויף קענעדע, אַז דיא רעגיערונג פון יוניי־טעד סטייטס איז געצוואונגען געווען זיי צו אַרעסטירען און צו פערפאָלגען.

אַלע אַטאַקעס פון דיא קענעדער רעבעלען צוזאַמען מיט זייערע אַמעריקאַנער אונטערשטיצער זיינען צוריקגעשטויסען געוואָרען פון דיא לאָיאַליסטישע וואָ־לאָנטירען. פיעלע פון זיי זיינען געפאַנגען געוואָרען, אָבער נור עטליכע זיינען הינגעריכטעט געוואָרען. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט ניט געוואָלט זיין צו שטרענג מיט דיא רעבעלען, ווייל זיא האָט פון איין זייט אַנערקענט, אַז דיא גובערנאַטאָרען האָבען געהאַנדעלט טיראַניש, און פון דער אַנדער זייט האָט זיא געוואָלט בערוהיגען דיא אונצופריעדענע בעפעלקערונג. לאָרד דורהעם, וועל־כער האָט זיך אויסגעצייכענט אין ענגלאַנד אַלס רעפאָרמער, איז געשיקט גע־וואָרען אין 1838 אַלס גענעראַל־גובערנאַטאָר, אום צו אונטערזוכען דיא אורזאַ־כען פון דער רעבעליאָן און איינצופיהרען אַ בעסערע אָרדנונג. ער האָט זיך בע־גאַנגען בעזאָנדערס מילד מיט דיא שולדיגע אין דער רעבעליאָן. דר. נעלסאָן און 7 אַנדערע פון דיא וויכטיגסטע פיהרער, וועלכע זיינען געפאַנגען געוואָרען און זיינען געהאַלטען געוואָרען אין געפענגניסע, האָט ער בעפוילען צו פערשיקען נאָך דעם אינזעל בערמיודאַ. פאַפּינאָ און אַנדערע רעבעלען, וועלכע זיינען ניט אריינגעפאַלען אין ענגלישע הענד און האָבען זיך אויפגעהאַלטען אין יונייטעד סטייטס, זיינען געסטראַשעט געוואָרען פון דיזען מערקווירדיגען גענעראַל־גו־בערנאַטאָר מיט'ן טויט, אויב זיי וועלען זיך צוריק קעהרען נאָך קענעדע.

פאַר דיזע הומאַנע און אויך קלוגע האַנדלונגען איז ער אָבער זעהר פיעל און ביטער קריטיקירט געוואָרען אין ענגלאַנד אויף דעם גרונד, דאָס ער האָט איבערטראָטען דיא געזעץ, נאָך וועלכע ער האָט בעדאַרפט איבערגעבען דיא רעבעלען צו אַ קריעגס־געריכט. מען האָט איהם בעשולדיגט, דאָס ער האָט זיך געפיהרט וויא אַ דיקטאַטאָר, אַ זעלבסטהערשער, אָבוואָהל אפילו זיינע בי־טערסטע געגנער האָבען געמוזט צוגעבען, דאָס דיא געשריעבענע געזעץ האָט ער פערבויגען נור אין נאָמען פון מענשליכקייט און פון דיא העכערע פּאָליטישע אינטערעסען פון דער ענגלישער אימפּעריע. זיינע קריטיקער האָבען אויסגע־פיהרט, אַז מען האָט איהם צוריקגערופען אין 1839 נאָך ענגלאַנד, וואו ער איז אין עטליכע מאָנאַטען אַרום געשטאָרבען, אָבער זיינע ליבעראַלע מיינונגען און פּלענער, וויא ער האָט זיי איבערגעגעבען אין זיין בעריהמטען בעריכט צום ענגלישען פּאַרלאַמענט, זיינען אויסגעפיהרט געוואָרען אין דעם וויכטיגען קאָנ־סטיטוציאָנעלען אַקט, וואָס טראָגט אין דער געשיכטע פון קענעדע דעם נאָמען יוניאָן אַקט פון 1840.

דיא רעבעליאָן אין דיא פּראָווינצען האָט געעפענט דיא אויגען פון דער ענגלישער רעגיערונג אויף דער נויטווענדיגקייט פון אַדמיניסטראַטיווע רעפאָר־מען אין קענעדע, און דער בעריכט פון לאָרד דורהעם האָט אָנגעצייכענט דעם

בעסטען וועג וויא זיי איינצופיהרען אונטער דיא דאמאָלסדיגע אומשטענדען. דיא וויכטיגסטע ענדערונג, וועלכע דער יוניאָן אקט פון 1840 האָט געבראכט אין אַלע קענעדער פראָווינצען, איז געוועזן דיא אַנערקענונג פון דעם פרינציפּ פון א פעראַנטוואָרטליכען מיניסטעריום אין דיא קאָלאָניעס אזוי גוט וויא אין ענגלאַנד גופא. עס איז געבליבען, וויא לאָרד דורהעם האָט עס פאָרטרעפליך ערקלערט אין זיין בעריכט, אז דיא גובערנאטאָרען זאָלען פערטרעטען דיא ענג־לישע קרוין אין דיא פראָווינצען, אָבער זיי זאָלען זיך רעכענען מיט דיא מיי־נונגען און פאָדערונגען פון דיא פאָלקספערטרעטער אין דיא פראָווינציעלע פאַר־לאַמענטען. דיא ראטהגעבער און מיניסטאָרען האָבען געמוזט האָבען דעם צוטרויען פון דער מאַיאָריטעט פון דיא ערוועהלטע דעפּוטאַטען. קורץ, עס איז דאַן געלעגט געוואָרען דער פונדאמענט פון דער ענגלישער פאַרלאַמענטאַרישער סיסטעם, וועלכע איז פערבליבען אין דער דאָמיניאָן אָוו קענעדע און וועלכע איז גאַנץ פערשיעדען פון דער פאַרלאַמענטאַרישער סיסטעם אין יונייטעד סטייטס.

דרייצעהנטער קאַפּיטעל.

דער פערבאַנד פון די פּראָווינצען אין 1867

אין דעם פיערטעל יאָהרהונדערט נאָך דער איינפיהרונג פון דעם יוניאָן־אַקט פון 1840 האָט זיך די בעפעלקערונג פון אַלע קענעדער פּראָווינצען בע־זאָנדערס שנעל פערמעהרט. דערפער, שטעדטלעך און שטעדט זיינען אויפגע־בויט געוואָרען מיט אַ שנעלקייט, וועלכע איז ניט זעלטען געווען גרעסער וויא אפילו אין יונייטעד סטייטס. פון אָנדערטהאלב מיליאָן נפשות אין 1840 זיינען אין 1861 געוואָרען דריי און אַ פיערטעל מיליאָן. דאָס איז אויך געווען די צייט פון אַ פיעבערהאפטער אויפבויאונג פון אייזענבאהנען. אין 1850 האָבען זיך אין גאַנץ קענעדע געצויגען 50 מייל פון אַן אייזענבאהן־ליניע. אין די נעכסטע 25 יאָהר זיינען די ריזיגע געגענדען דאָרטען דורכגעשניטען געוואָרען מיט אייזענבאהן־ליניעס, וועלכע האָבען זיך געצויגען 3000 מייל.

די ענגלישע רעגיערונג פון איהר זייט האָט אַ קורצע צייט נאָך דעם יוניאָן־אַקט פון 1840 געגעבען אַמניסטיע אויך צו די הויפּט־פיהרער פון דער רעבעליאָן פון 1837. זיא האָט געוואָלט, אַז מען זאָל וואָס שנעלער פערגעסען אָן אַזעלכע אונגליקליכע פּאַסירונגען. פּאַפּינאָ און מעק־קענזי, וועלכע האָבען זיך אויך בענוצט מיט דיזער אַמניסטיע, זיינען זאָגאַר ווייטער ערוועהלט גע־וואָרען אַלס מיטגליעדער פון פּאַרלאַמענט.

די צווייסטיגקייטען און רייסערייען צווישען די פראַנצויזען און ענגלענ־דער האָבען פון דעסטוועגען אַ מינוט ניט אויפגעהערט. אין 1845 איז עס גע־קומען אַזוי ווייט, אַז איינינגע פון די לאָיאַליסטען האָבען אַרויסגעלאָזען אַ מאַ־ניפעסט צו גונסטען פון אַ פערייניגונג מיט יונייטעד סטייטס. די אורזאַכע פון אַזאַ רעבעלישען מאַניפעסט איז געווען וואָס לאָרד עלדזשין, דער גענעראַל־גובערנאַטאָר, האָט אויך אונטערשטיצט אַ פּאָרשלאַג צו בעלוינען אַלע די יע־ניגע, וועלכע האָבען געליטען שאַדען דורך די רעבעליאָן פון 1837. די קאָנ־סערוואַטיווע ענגלישע פּאַרטיי האָט ניט געוואָלט דערלאָזען, אַז אויך די פראַנ־צויזען פון לאָוער קענעדע זאָלען קריגען שאַדענערזאַץ פאַר זייערע פערלוסטען. "קיינע צאָהלונגען צו רעבעלען!" האָבען געשריען די זעלבע טאָריס, וועלכע האָבען פערלאַנגט און אויך געקראָגען שאַדענערזאַץ פאַר זייערע פריינד וואָס

האָבען געהאַט שאָדען דורך דעם אויפשטאַנד. אין דיזען גערודער איז דיא גע־בײדע פון פּאַרלאַמענט אין מאָנטריאָל אָבגעברענט געװאָרען, אַ מאַסע דאָקו־מענטען זיינען צושטערט געװאָרען און לאָרד עלדזשין איז גראָב בעליידיגט געװאָרען פאַר זיין צושטימונג צו דעם דאָזיגען בעלױנונגס־פאָרשלאַג.

דיא איינװאָהנער פון דער פּראָװינץ אָנטאַריאָ זיינען געװאָרען אַלץ אונ־צופריעדענער מיט דעם יוניאָן־אַקט פון 1840, װאָס מעהר דיא בעפעלקערונג איז דאָרטען געװאַקסען, מייסטענס דורך איינװאַנדערונג. זיי האָבען געפאָדערט אַ גרעסערע צאָהל פערטרעטער אָדער דעפּוטאַטען אין דעם אַלגעמיינען פאַר־לאַמענט, פּראָפּאָרציאָנעל צו דער שנעל אויפגעװאַקסענער בעפעלקערונג; אָבער דיא איינװאָהנער פון דער פּראָװינץ קװיבעק האָבען עס ניט געװאָלט נאָכ־געבען.

צװישען דיא פערטרעטער פון דיזע צװיי פּראָװינצען איז דאַרום דער קאַמפּף אַלץ העפטיגער געװאָרען. זיי האָבען ניט געקענט שטימען צוליעב רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע אורזאַכען. קװיבעק אָדער דיא לאָװער קענעדע איז געװעזען און אויך געבליבען עד היום קאַטאָליש און פראַנצױזיש, װעהרענד אָנטאַריאָ אָדער אָפּפּער קענעדע איז געװעזען און געבליבען עד היום פּראָטעסטאַנטיש און ענגליש. ביידע פּראָװינצען האָבען אָבער, נאָך דעם יוניאָן אַקט פון 1840, געהאַט אַ גלייכע צאָהל פערטרעטער אין דעם אַלגעמיינען פּאַרלאַמענט. זאָ לאַנג דיא פּראָװינץ קװיבעק האָט געהאַט אַ גרעסערע בעפעלקערונג פאַר דער פּראָװינץ אָנטאַריאָ, זיינען דיא איינװאָהנער פון דער לעצטער געװעזען צופריעדען. דיא טאָריס האָבען גערעכענט, אַז זיי דאַרפען איבערהױפּט פיהרען דיא רעדעל אין גאַנץ קענעדע פאַר זייער טרייהייט צו דער ענגלישער קרוין. װיא נור אָנטאַריאָ האָט איבערשטיגען קװיבעק אין בעפעלקערונג, האָבען זיי גענומען פאָדערען מעהר פערטרעטער אין דעם פּאַרלאַמענט פון ביידע פּראָװינצען און בכלל אַן ענדערונג אין דעם יוניאָן־אַקט פון 1840.

דער רעזולטאַט דערפון איז געװעזען, דאָס אין 1864 זיינען זיך צוזאַמענ־געקומען אין דער שטאָדט קװיבעק 33 פערטרעטער פון דיא דאַמאָלסדיגע פּראָװינצען פון דער בריטישער נאָרד־אַמעריקאַ. דער צװעק איז געװעזען צו פער־בינדען אַלע פּראָװינצען אונטער איין רעגיערונג, צו בילדען אַ מין פעראייניגטע שטאַאַטען פון קענעדע. דער דאָזיגער צװעק איז דערגרייכט געװאָרען נאָך לאַנגע דעבאַטען און בעטראַכטונגען אין 1867. דיא דעלעגאַטען פון ביידע קענעדעס (קװיבעק און אָנטאַריאָ) און פון דיא מאַריטים פּראָװינצען (נאָװע סקאָשע, ניו־בראָנסװיק און פּרינס עדװאַרד איילענד) האָבען אויסגעאַרבייט און איינשטימיג אָנגענומען 72 רעזאָלוציאָנען, װעלכע זיינען איבערגעגעבען געװאָרען צו דער אָבשטימונג פון דיא לעגיסלאַטורען אָדער פּראָװינציעלע פּאַרלאַמענטען.

עס האָט גענומען אונגעפעהר צוויי יאָהר ביז דיזע פונקטען פון אַ פעדע־ראַטיווען פערבאַנד זיינען גוטגעהייסען געוואָרען פון דיזע פאַרלאַמענטען. נאָכ־דעם האָט שטאַטגעפונען אַ צווייטע קאָנפערענץ פון פראָווינציעלע דעלעגאַטען. דיזעס מאָל האָבען זיי זיך שוין צוזאַמענגעטראָפען אין לאָנדאָן, אום צו קומען צו אַ נעהענטערער פערשטענדיגונג מיט דער ענגלישער רעגירונג און מיט דיא פיהרער פון דעם ענגלישען פאַרלאַמענט. נאָך אייניגע ענדערונגען אין דיא רעזאָלוציאָנען, וואָס זיינען אויסגעאַרבייט געוואָרען אויף דער קוויבעק'ער קאָנ־פערענץ, איז אין ענגלישען פאַרלאַמענט איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען אַ סטאַטוס אָדער קאָנסטיטוציאָן, וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "בריטיש נאָרטה־אַמעריקאַ אַקט, 1867" און וואָס איז געבליבען דער פונדאַמענט פון דער עקזיסטירענדער פּאָליטישער אָרגאַניזאַציאָן פון דער דאָמיניאָן אָוו קענעדע.

אין דיזען אַקט זיינען אויך פערצייכענט געוואָרען פונקטען, אַז ניו־פאַונד־לענד, בריטיש קאָלומביאַ און דיא ריזיגע געגענדען אין נאָרד־וועסט, וואו עס זיינען נאָכהער אויפגעקומען נייע פראָווינצען, זאָלען קענען אריינטרעטען אין דעם פערבאַנד. דאָס איז טאַקע געשעהען, מיט אויסנאַהמע בלויז פון ניו־פאַונדלענד, וועלכע פערבלייבט עד היום אַ בעזונדערע ענגלישע קאָלאָניע. דורך דיזען פּאָליטישען פערבאַנד איז אויך ענטשטאַנען אַ נאַציאָנאַלער פער־באַנד. דיא פריהער אָבגעזונדערטע און זאָגאַר שטרייטענדע פראָווינצען זיינען געוואָרען טהיילען פון איין לאַנד, און אין דער נייער וועלט איז אַזוי אויפ־געקומען נאָך אַ נייע נאַציאָן.

אין דער זעלבער צייט זיינען אויך דיא בעציהונגען און פערבינדונגען פון קענעדע מיט יונייטעד סטייטס געוואָרען נעהענטער. דיא דיפערענצען וועגען דיא גרענעצען פון סטייט מעין און פון דער פראָווינץ ניו־בראָנסוויק זיינען אויסגעגליכען געוואָרען אין 1842. מיט פיער יאָהר שפּעטער האָט ענגלאַנד אויך אָנגענומען דעם אַמעריקאַנער פאָרשלאַג, אַז דיא גרענעץ־ליניע צווישען קענעדע און יונייטעד סטייט צום וועסט פון דיא גרויסע לעיקס ביז צום פּאַ־סיפישען אָקעאַן זאָל זיין דער 49טער געאָגראַפישער פּאַראַלעל. אין 1854 איז צווישעןביידע לענדער געשלאָסען געוואָרען אַ געגענזייטיגער האַנדעלס־אָבמאַך, אַ רעסיפּראָסיטי טריטי, אָבער ער האָט נור אָנגעהאַלטען צוועלף יאָהר. אין 1866 האָט זיך יונייטעד סטייטס ענטזאָגט פון איהם.

אַזוי וויא מיר האַלטען דערביי, וועלען מיר דאָ מאַכען אַ שפּרונג אין דער געשיכטע פון קענעדע און יונייטעד סטייטס אויף אונגעפעהר אַ האַלבען יאָהר־הונדערט. אין 1910 האָבען דיא פערטרעטער פון דיזע לענדער געשלאָסען אַ נייעם רעסיפּראָסיטי טריטי. דיזעס מאָל איז דיזער זעהר וויכטיגער האַנדעלס־אָבמאַך אָנגענומען געוואָרען אין יונייטעד סטייטס, אָבער ער איז פערוואָרפען

געוואָרען אין קענעדע נאָך אַלגעמיינע פּאַרלאַמענטאַרישע וואַהלען אין 1911 ספּעציעל וועגען דיזע פראַגע.

איינע פון דיא וויכטיגסטע אורזאַכען, וואָרום יונייטעד סטייטס האָט זיך אָבגעזאָגט אין 1866 ווייטער אָנצוהאַלטען דעם רעסיפּראָסיטי אָבמאַך פון 1854, איז געווען, ווייל אין דער צייט פון דעם בירגער קריעג וועגען דיא אָבשאַפונג פון דער נעגער־שקלאַווערייַ האָבען איינינע פון דיא קאָנפעדעראַטען, וועלכע האָבען עמיגרירט נאָך קענעדע, געמאַכט אַן אָנפאַל אויף אַ באַנק אין סטייט ווערמאָנט. דאָס האָט זעהר שטאַרק אויפגערעגט דיא אַמעריקאַנער אין דיא נאָרדליכע סטייטס, וואו מען האָט בכלל פערדעכטיגט דיא קענעדער אין סימפּאַטיע צו דיא קאָנפעדעראַטען פון דיא זידליכע סטייטס. דיא קענעדער רעגיערונג האָט פון איהר זייט אַלעס געטאָן צו איבערצייגען דיא אַמעריקאַנער, אַז זיא איז געווען אַבזאָלוט נייטראַל צום בירגער קריעג אין יונייטעד סטייטס און אַז זיא האָט גאָר ניט געוואוסט פון דעם דאָזיגען אָנפאַל. זיא האָט איבערגעגעבען דיא שולדיגע צום געריכט, האָט אויסגעשטעלט באַטאַליאָנען פון וואָלאָנטירען צו בעוואַכען דיא גרענעצען און האָט זאָגאַר בעצאָהלט אַ גרויסע סומע שאַדענערזאַץ. אָבער אויסגעלאָזען האָט עס זיך, אַז דיא גאַנצע אַמעריקאַנער נאַציאָן איז געווען אויפגעבראַכט ספּעציעל אויף קענעדע נאָך דעם סוף פון דעם בירגער־קריעג. אין דיא נאָרדליכע סטייטס איז מען געווען אין כעס אויף קענעדע ספּעציעל דערפאַר, וואָס דיא שיפען פון דיא קאָנפעדעראַטען האָבען געפונען אַ מקום מנוחה אין ענגלישע פּאָרטען, און אין דיא זידליכע סטייטס האָט מען אויסגעלאָזען דיא פערביטערטע הערצער צו קענעדע דערפאַר, וואָס דיא קאָנפעדעראַטען האָבען ניט געקראָגען פון ענגלאַנד דיא ערוואַרטעטע שטיצע.

דיזע פיינדליכע שטימונג איז דאַן נאָך פערשטאַרקט געוואָרען דורך דיא אָנפאַלען אויף קענעדע פון דיא אירלענדישע פּאַטריאָטען, בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "פעניער". דיא אירלענדער, וועלכע האָבען עמיגרירט אין מאַסען נאָך יונייטעד סטייטס, האָבען נאַטירליך געטראָגען אַ האַס צו ענגלאַנד. אין 1866 האָבען זיי אָרגאַניזירט באַנדעס צו בעפאַלען קענעדע, האָפענדיג אויף דיזען וועג זיך אָבצורעכענען מיט זייערע ענגלישע אונטערדריקער. קענעדע האָט דאָ ווידער געליטען פאַר דיא זינד פון איהר מוטערלאַנד. דיא פעניער האָבען זיך אריינגעריסען אין קענעדע און האָבען צושטערט אייגענטהום אין איינינע פּונקטען. אין איין אָרט, ניט ווייט פון דעם ניאַגאַראַ וואַסערפאַל, איז עס געקומען צו אַ בלוטיגען צוזאַמענשטויס צווישען דיא פעניער מיט קענעדער פער־

טהיידיגער. אייניגע פון דיא פעניער, וועלכע האָבען אַנטהייל גענומען אין דיזע אָנפאַלען אויף קענעדע, זיינען אַרעסטירט געוואָרען אין יונייטעד סטייטס, אָבער מען האָט זיי ווייטער ניט פערפאָלגט. אין 1870 און אויך אין 1871 האָבען דיא פעניער ווידער פּרובירט בעפאַלען קענעדע, אָבער דיא רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס האָט בעצייטענס גענומען שריטע געגען דעם און האָט אויך אויסגעשטעלט סאָלדאַטען צו בעוואכען דעם גרענעץ. דיא בעציהונגען צווישען דיא קענעדער און אַמעריקאַנער זיינען נאָכדעם אַלץ פריינדליכער געוואָרען.

פיערצעהנטער קאַפּיטעל.

דיא נייע פּראָווינצען אין נאָרד־וועסט

נאָך דעם פערבאַנד פון 1867 האָט קענעדע אָנגעפאַנגען צו וואַקסען אויך אין דער ברייט. צו דיא אַלטע פּראָווינצען זיינען שנעל צוגעקומען נייע, וועלכע ציהען זיך איבער דיא אונגעהייערע געגענדען צווישען דיא גרויסע לעיקס אין מזרח, בריטיש קאָלומביא אין מערב, האָדסאָן בעי און קאַלטען ים אין נאָרד און יונייטעד סטייטס אין זיד. דאָס איז דיא נייע קענעדע. פריהער פלעגען זיך דאָרטען אַרומשלעפען נור יעגער, מייסטענס אינדיאַנער, און פעלץ־הענדלער. צוויי גרויסע האַנדעלס־קאָמפּאַניעס האָבען דאָרטען ניט נור קאָנקורירט אין פערלויף פון אַ 200 יאָהר, זאָנדערן אויך געפיהרט באַטאַליעס. איין קאָמפּאַניע איז געווען אַן ענגלישע, דיא אַנדערע אַ פראַנצויזישע. דיא ערשטע האָט גע־טראָגען דעם נאָמען האָדסאָן בעי קאָמפּאַניע און האָט בעהערשט דיא געגענדען אַרום דיזען ים און ווייטער צום נאָרד־וועסט, דיא געגענדען, וועלכע זיינען לאַנג בעקאַנט געווען אונטער דעם נאָמען רופּערט׳ס לאַנד. זיא איז אָרגאַניזירט גע־וואָרען אין 17טען יאָהרהונדערט און האָט געקראָגען אַ טשאַרטער פון ענגלי־שען קעניג טשאַרלז דעם צווייטען. דיא ענגלענדער זיינען צוגעקומען צו דיזע ווייטע נאָרדליכע געגענדען פון דער נייער וועלט דורך׳ן ים און האָבען אויפ־געבויט פאָרטען אין געוויסע פּונקטען ביי דיא ברעגען פון האָדסאָן בעי, אום צו פיהרען דעם פעלץ־האַנדעל מיט דיא אינדיאַנער און אויך צו קענען אויסהאַל־טען דיא אַטאַקעס פון דיא פראַנצויזען, וועלכע זיינען אַהין צוגעקומען אויך דורך דיא יבשה־וועגען פון זייערע בעזעצונגען אין קוויבעק, מאָנטריאָל און אַנ־דערע ערטער ביי דיא טייכען סענט לאָרענס און אָטאַווא.

איינער פון דיא ערשטע קענעדער וואַלד־לויפער און אַוואַנטוריסטען, וועלכע האָבען דערגרייכט דורך דיא וועלדער און טייכען צום נאָרד פון דיא גרויסע לעיקס ביז צום האָדסאָן בעי, איז געווען לאַ ווערענדרי מיט זיינע צוויי זיהן. דאָס איז געווען אין 1743. דורך דעם איז געעפענט געוואָרען אַ וועג פאַר דיא פראַנ־צויזישע, ריכטיגער געזאָגט, פראַנצויזיש־קענעדער יעגער און פעלץ־הענדלער צו דיא געגענדען, וועלכע זיינען בעזאָנדערס רייך געווען אין חיות מיט דיא טהייערסטע סאָרטען פעלצען און וועלכע דיא ענגלענדער, ריכטיגער געזאָגט,

דיא מיטגליעדער און בעאַמטע פון דער האָדסאָן בעי קאָמפּאַניע האָבען געהאַלטען פאַר זייערע, וואו נור זיי מעגען פיהרען דעם האַנדעל מיט דיא אינדיאַנער יעגער.

אין דער צווייטער העלפט פון 18טען יאָהרהונדערט האָבען דיא גרעסטע פעלץ־הענדלער פון קענעדע זיך פעראייניגט, אום צו קענען בעסער קאָנקורירען מיט דער האָדסאָן בעי קאָמפּאַניע. זיי האָבען זיך אָרגאַניזירט אונטער דעם נאָמען נאָרטה־וועסט קאָמפּאַניע. דיא דירעקטאָרס און וויכטיגסטע מיטגליע־דער פוןביידע דיזע קאָמפּאַניעס זיינען געווען ענגלענדער און שאָטלענדער, נור דיא נאָרטה־וועסט קאָמפּאַניע האָט כמעט אויסשליסליך בעשעפטיגט פראַנ־צויזישע יעגער און אַגענטען און האָט זיך בכלל געשטיצט אויף דער פראַנצויזיש־קענעדער בעפעלקערונג. דיא אַגענטען און בעאַמטע פון דער האָדסאָן בעי קאָמפּאַניע זיינען מייסטענס געווען שאָטלענדער. אין דער קאָנקורענץ פון דיזע האַנדעלס־קאָמפּאַניעס, וועלכע פלעגען זיך צוזאַמענשטויסען אין פיעלע ערטער פון דיא ריזיגע קאַלטע געגענדען אין נאָרד פון קענעדע, זיינען דאַרום אויך אריינגעמישט געווען נאַציאָנאַלע און רעליגיעזע דיפערענצען.

יעדע פון דיזע קאָמפּאַניעס האָט עטאַבלירט איהרע קאָנטאָרען און פּאָסטען אין געוויסע ערטער, אום דורך דעם צו האָבען אַ חזקה אויף דיא געגענדען און דעם פעלץ־האַנדעל אַרום. דיא נעמען פון אייניגע פון דיזע האַנדעלס־פּאָסטען אָדער סטאַנציאָנען טראָגען היינט שטעדט און שטעדטלעך אין דיא נייע פּראָ־ווינצען, וועלכע זיינען ענטשטאַנען אין דיזע אונגעהייערע געגענדען אין דיא לעצטע פופציג יאָהר. דיא אַגענטען און בעאַמטע פון ביידע קאָמפּאַניעס פלעגען אַלץ זוכען נייע ערטער און אינדיאַנער יעגער, און אַזוי זיינען דאָרטען ענטדעקט געוואָרען פיעלע טייכען און לעיקס. איינער פון דיא מיטגליעדער פון דער נאָרטה־וועסט קאָמפּאַניע האָט ענטדעקט דעם ריזיגען טייך וואָס טראָגט זיין נאָמען מאַק־קענזי און וואָס פאַלט אריין וויט־וויט צום נאָרד אין קאַלטען ים. אַנאַנ־דער פעלץ־הענדלער, סיימאָן פרעיזער, האָט ענטדעקט דעם מערקווירדיגען טייך וואָס שניידט דורך דיא בערג פון בריטיש קאָלומביאַ און טראָגט זיין נאָמען.

דיזע שטרייטען און צוזאַמענשטויסען צווישען דיא קאָמפּאַניעס און זייערע אָנגעשטעלטע און יעגער האָבען אין איין אָרט געפיהרט צו אַן אויפשטאַנד גע־גען דיא ענגלישע רעגיערונג גופא. דיזער אויפשטאַנד איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען ריעל׳ס רעבעליאָן. דיא אַנטהייל נעהמער אין דיזער רעבעליאָן זיי־נען געווען דיא האַלבע פראַנצויזען און האַלבע אינדיאַנער (מען רופט זיי גע־וועהנליך מעטיסען אָדער האַף־בריעדס), וועלכע האָבען זיך בעזעצט אין געגענד לעבען דעם רעד ריווער, וואו עס געפינט זיך היינט וויניפעג, דיא הויפּט שטאָדט פון דער פּראָווינץ מאַניטאָבאַ. ביי דיא ברעגען פון רעד ריווער, לעבען דעם פונקט וואו עס פאַלט אריין דער אַסיניבאָין טייך, האָט דער דערמאָנטער לאָ

ווערענדרי אויפגעבויט אין 1735 דעם פאָרט רוזש (רויטער פאָרט), וואו עס פלעגען זיך אויפהאַלטען דיא קענעדער וואַלד־לויפער און אינדיאַנער יעגער. דאָס איז דאַן געווען דער ווייטעסטער האַנדעלס־פּאָסט צו מערב זייט פון דיא גרויסע לעיקס. דיא וואַלד־לויפער און בכלל דיא ווייסע, וועלכע פלעגען אַהין צוקומען, פלעגען געוועהנליך חתונה האָבען מיט אינדיאַנער פרויען, זאָ דאָס ביסלעכווייז איז דאָרטען ענטשטאַנען אַ געמישטע פראַנצויזיש־שפּרעכענדע בע־פעלקערונג, וועלכע האָט געקוקט מיט פיינדליכע אויגען ניט נור אויף דיא ענג־לענדער, זאָנדערן אויך אויף יעדען פרעמדען וואָס האָט געוואָלט בעזעצען זיך דאָרטען אַלס פאַרמער. דיא געגענדען אַרום זיינען גראַדע אויסגעצייכענטע פאַר אַקערבוי. דאָרטען ציהען זיך דאָך אויף טויזענדע מיילען דיא פּרעירים (סטעפּעס), וואו עס זיינען אויפגעקומען דיא גרויסע אַגריקולטורעלע פּראָווינצען מאַניטאָבא, סאַסקאַטשעוואַן און אַלבערטאַ.

אין 1811 האָט אַ שאָטלענדישער אַדעלמאַן, לאָרד סעלקירק, וועלכער האָט בעזעסען אַ גרויסען טהייל פון דיא אַקציעס פון דער האַדסאָן בעי קאָמפּאַניע, געקויפט דאָרטען ביי דיזער קאָמפּאַניע אַ שטיק לאַנד פון איבער 100,000 סקוועער מייל, וואָס ער האָט אַ נאָמען געגעבען אסיניבאָיאַ. מיט אַ יאָהר שפּע־טער האָט ער אַהין געשיקט שאָטלענדער און אירלענדער צו גרינדען אַ קאָלאָניע. זיי האָבען זיך אויך בעזעצט ביי דיא בּרעגען פון רעד ריווער. דיא מעטיסען און דיא אַגענטען פון דער נאָרטה־וועסט קאָמפּאַניע האָבען געקוקט מיט פער־דאַכט אויף דער גאַנצער אונטערנעהמונג פון לאָרד סעלקירק. אין 1816 זיינען זיי בעפאַלען דיא שאָטלענדישע קאָלאָניע, האָבען צושטערט דאָרטען דעם פאָרט דאָגלאַס און ערמאָרדעט דעם גובערנאַטאָר.

נאָך דעם טויט פון לאָרד סעלקירק אין 1818 האָבעןביידע קאָמפּאַניעס, וועלכע האָבען זעהר פיעל געליטען דורך זייער ווילדע קאָנקורענץ און בלוטיגע צוזאַמענשטויסען, זיך פערבונדען און בעהערשט דיא ריזיגע געגענדען ביז 1870. דיא ערשטע בעזעצונגען לעבען רעד ריווער זיינען געוואָרען דיא הויפּט־קוואַר־טיר פון דיזער קאָמפּאַניע. דיא פראַנצויזיש־שפּרעכענדע בעפעלקערונג האָט זיך אַליין פערמעהרט אין דיזער צייט. איהר הויפּט־בעשעפטיגונג איז בעשטאַנען אין געיעג אויף פעלץ־טהיערע און אין פעלץ־האַנדעל. נור אַן אונבעדייטענדער טהייל פון דיזער געמישטער בעפעלקערונג האָט זיך אָבגעגעבען מיט אַקערבוי.

ווען דיא רעגיערונג פון קענעדע האָט נאָך דעם פערבאַנד פון דיא אַלטע פּראָווינצען אין 1867 געוואָלט אָרגאַניזירען אַ רעגיערונג אין דער געגענד אַרום רעד ריווער און האָט געשיקט סאָרוועיאָרס (לאַנד־מעסטער) אַהין, האָט עס אַרויסגערופען אַ זעהר גרויסע אונצופריעדענהייט צווישען אַלע דאָרטיגע איינ־וואָהנער, אפילו דיא ענגלישע אויך. דיא מעטיסען האָבען זיך אויך דערשראָקען, אַז מען וועט ביי זיי צונעהמען זייערע שטיקער לאַנד. עס האָבען זיך אויך געפו־

נען געגנער פון דער ענגלישער הערשאַפט, וועלכע האָבען אויפגעהעצט דיא אונ־וויסענדע פראנצויזיש־שפּרעכענדע בעפעלקערונג, אז דיא ענגלענדער וועלען זיי גאָר אין גאַנצען פעריאָגען.

דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, דאָס צו ענדע פון 1869 האָט דאָרטען אויסגעבראָכען אַן אויפשטאַנד. דיא מעטיסען צוזאַמען מיט דיא אונצופריע־דענע אַגענטען פון דער האַדסאָן בעי קאָמפּאַניע האָבען אָרגאַניזירט אַ מין רעגיערונג. דער נאָמינעלער פּרעזידענט איז געווען אַ שאָטלענדער מיט'ן נאָמען דזשאָהן ברוס, אָבער דער אמת'ער אָנפיהרער איז געווען דער מעטיס לואי ריעל, וועלכער האָט געקראָגען אַן אָבערפלעכליכע בילדונג אין קוויבעק. אין נאָמען פון דעם "ראַטה פון טעריטאָריאַלע פערטהיידיגונג" האָט ער עס, אַלס סעקרעטער פון דיזער רעוואָלוציאָנערער רעגיערונג, בעפוילען דעם גובערנאַטאָר מאַק דוגאַל, וועמען דיא פעדעראַלע רעגיערונג פון קענעדע האָט געשיקט איינצופיהרען אַ פּראָווינציעלע רעגיערונג, צוריק צו ציהען זיך פון דיזער גע־גענד. ווען דער גובערנאַטאָר האָט ניט געפאָלגט, איז ער טאַקע פעריאָגט גע־וואָרען פון אַ באַנדע מעטיסען, וועלכע האָבען אויך פערכאַפּט פאָרט גאַררי און האָבען צוזאַמענגערופען אַ פערזאַמלונג פון דיא פערטרעטער פון דער פראַנ־צויזישער און ענגלישער בעפעלקערונג אין דער טעריטאָריע מאַניטאָבאַ. ריעל איז דאַן געוואָרען פּרעזידענט און ער האָט אָנגעהויבען צו טרוימען וועגען גרינ־דען אַן אונאַבהענגיגען שטאַאַט אין מאַניטאָבאַ.

דיא פעדעראַלע רעגיערונג, וועלכע האָט איינגעזעהען אַז זיא האָט צו ראַש געהאַנדעלט, האָט געזוכט צו בעאיינפלוסען דיא מעטיסען דורך דיא קאַ־טאָלישע גייסטליכע און ספּעציעל דורך דעם בעוואוסטען אַרכיביסקופּ טאַשע און האָט אויך פערשפּראָכען אַמניסטיע צו אַלע רעבעלען. אָבער אַזוי וויא ריעל האָט זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען און האָט נאָך בעגאַנגען אַזעלכע בלוּ־טיגע אַקטען, וויא דיא הינריכטונג פון איינִיגע געפאַנגענע, האָט זיא אין 1870 געשיקט אַן עקספּעדיציע פון רעגעלע סאָלדאַטען און ענגלישע וואָלאָנטירען פון דער פּראָווינץ אָנטאַריאָ צו אונטערדריקען דעם אויפשטאַנד. ריעל האָט זיך אָבער בעצייטענס אָבגעטראָגען נאָך יונייטעד סטייטס, און אַ נייע פּראָווינץ מיט'ן נאָמען מאַניטאָבאַ איז דאַן געשאַפען געוואָרען.

דיא אונצופריעדענהייט פון דיא מעטיסען האָט זיך אָבער דערמיט ניט גע־ענדיגט. אַ גרויסער טהייל פון זיי האָבען פערלאָזען מאַניטאָבאַ, וואו פאַר־מערס האָבען אָנגעפאַנגען שנעל צו בעזעצען זיך, און האָבען פערנומען געוויסע געגענדען אין דעם זידליכען טהייל פון דער יעצטיגער פּראָווינץ סאַסקאַטשעוואַן. דאָרטען האָבען זיי, אונגעפעהר פיער טויזענד אין צאָהל, געקענט פאָרטזעצען זייער געוועהנליכען יעגערשען לעבען. אָבער דיא צוויליזאַציאָן האָט זיי אויך אָנגעהויבען צו יאָגען פון דאָרטען. ווייסע אַקערבויער האָבען זיך גערוקט אַלץ

וויטער צו וועסט און האָבען פערנומען די פרוכטבארע פעלדער פון סאַס־קאטשעוואן. מיט דיזער אונצופריעדענהייט האָבען זיך ריעל און אַנדערע אַגי־טאַטאָרס און אָנפיהרער פון די מעטיסען און אינדיאַנער בענוצט, אום אַרויס־צורופען אַ נייעם אויפשטאַנד. אין פריהלינג פון 1885, פיערצעהן יאָהר נאָך דעם אויפשטאַנד אין דער געגענד פון רעד ריווער, האָט אויסגעבראָכען אַן אויפשטאַנד פון מעטיסען און אינדיאַנער אין סאַסקאַטשעוואַן. די הויפּטפיהרער זיינען געווען ריעל און דיומאָן, אויך אַ מעטיס.

דיזעס מאָל האָט די פעדעראַלע רעגיערונג אין אָטאַוואַ ניט לאַנג גע־וואַרט. פון אַלע פּראָווינצען, דאַרונטער אויך פון קוויבעק, זיינען וואָלאָנטירען גע־קומען צו שטיצען די רעגיערונג. צו יענער צייט איז שוין די קענעדיען פּאַסיפיק רעילראָוד, וואָס שניידט דורך די גאַנצע ברייט פון בריטיש נאָרד־אַמעריקאַ, פון די ברעגען פון אַטלאַנטישען אָקעאַן ביז צו די ברעגען פון פּאַ־סיפישען אָקעאַן, געווען אויפגעבויט אַזוי וויט צו מערב זייט וויא 1600 מייל פון דער הויפּטשטאָדט אָטאַוואַ, זאָ דאָס מען האָט געקענט צוקומען צו די וויטע, ווילדע און פערוואָרפענע מקומות פון נאָרד־וועסט אין אַ פערהעלטניס־מעסיג קורצער צייט. עס האָט דאָך גענומען אַ מאָנאַט צייט ביז די וואָלאָנ־טירען, איבער 4000 אין צאָהל, אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל מידלטאָן, האָבען דערגרייכט פון אָטאַוואַ ביז צו אַ טייכעל אין סאַסקאַטשעוואַן, וואו עס איז געקומען צו אַ שלאַכט, אין וועלכער אַ בעדייטענדע צאָהל וואָלאָנטירען זיינען געפאַלען פון די קוילען פון די מעטיסען און אינדיאַנער אונטער דער קאָמאַנדע פון דיומאָן. דיזע יעגער זיינען נאַטירליך געווען אויסגעצייכענטע ציעל־שיסער.

נאַכהער אָבער, ביי דער שלאַכט לעבען באַטוש, זיינען די רעבעלען אַזוי צוקלאַפּט געוואָרען, אַז זיי האָבען שוין ניט געקענט פאָרטזעצען דעם קאַמפף. דיזע נידערלאַגע איז פאַקטיש געווען דער סוף פון דעם אויפשטאַנד. דיומאָן האָט זיך געראַטעוועט דורך אַ פּליטה נאָך יונייטעד סטייטס, אָבער ריעל איז גע־פאַנגען געוואָרען נאָך דער שלאַכט ביי באַטוש און איז פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט פון אַ געריכט און הינגעריכטעט געוואָרען אין נאָוועמבער 1885. איינינע אינדיאַנער פיהרער זיינען דאַן אויך הינגעריכטעט געוואָרען.

דאָס איז געווען דער לעצטער ווידערשטאַנד פון די מעטיסען, אינדיאַנער און יעגער בכלל אין דעם וויטען נאָרד־וועסט, וואָס ווערט אַלץ מעהר בעזעצט פון פאַרמערס. זייט דאַן הערשט אין דיזער ריזיגער מדינה ניט נור רוהע, זאָנדערן אויך פּאָליטישע איינינקייט פוןביידע נאַציאָנאַליטעטען. דער נאַציאָ־נאַלער געפיהל, וואָס האָט זיך אַרויסגעצייגט ביי דער אונטערדריקונג פון ריעל׳ס רעבעליאָן, איז געוואָרען אַלץ טיעפער און שטאַרקער. אין אָטאַוואַ, טאָראָנטאָ

און וויניפּעג האָט מען געשטעלט מאָנומענטען צום אָנדענקען פון דיא וואָלאָנטירען, וועלכע האָבען אַנטהייל גענומען אין דעם קאַמפּף געגען דיא רעבעלען.

דיא היינטיגע קענעדע*) בעשטעהט פון דיא אַמאָליגע אַקאַדיע (דיא דריי מאַריטים פּראָווינצען נאָווע סקאָשע, ניו־בראַנסוויק און פּרינס עדוואַרד איילענד), פון דיא אַלטע קענעדע (דיא פּראָווינצען קוויבעק און אָנטאַריאָ), פון דיא נייע פּראָווינצען מאַניטאָבאַ, סאַסקאַטשעוואַן, אַלבערטאַ און בריטיש קאָלאָמביאַ און פון דיא טעריטאָריעס אונגאַווא (אויף דעם האַלב־אינזעל לאַבראַדאָר), קיוואַטין (צום נאָרד פון אָנטאַריאָ), מאַק־קענזי און פרענקלין (צום נאָרד פון סאַסקאַטשעוואַן און אַלבערטאַ) און יוקאָן (צו מזרח זייט פון אַלאַסקאַ). צוזאַמען פערנעהמען זיי 3,729,665 סקווער מייל, וואָס עס איז מיט 113 טויזענד סקווער מייל גרעסער פון יונייטעד סטייטס צוזאַמען מיט אַלאַסקאַ. דאָס איז אַ זעכצעהנטעל פון דער גאַנצער יבשה אויף דעם ערד־קוגעל. דיא בעפעלקערונג אָבער איז זעהר קליין, סך הכל אַ זיעבען מיליאָן נפשות נאָך דעם לעצטען צענזוס (אין 1911). דער גרעסטער טהייל פון דער בעפעלקערונג, כמעט פיער־פינפטעל, געפינט זיך אין דיא פּראָווינצען אָנטאַריאָ און קוויבעק. נור מיט דער צייט וועלען דיא נייע פּראָווינצען פון נאָרד־וועסט, וועלכע מעגען גערעכענט ווערען פאַר דיא גרעסטע ווייץ־שפּייכלערס פון דער וועלט, איבעריאָגען דיא אַלטע פּראָווינצען אויך אין בעפעלקערונג.

קענעדע האָט בכלל אַ גלענצענדע צוקונפט. זיא מוז וואַקסען אַלץ שנעלער אין בעפעלקערונג און אין רייכטהום. ״דער צוואַנציגסטער יאָהרהונדערט געהערט צו קענעדע!״ האָט מיט שטאָלץ אויסגערופען אין איינער פון זיינע רעדעס סער ווילפריד לאָריער, דער בעריהמטער קענעדער פראַנצויז, פיהרער פון דער ליבעראַלער פּאַרטיי און לאַנג־יעהריגער פּרעמיער פון קענעדע. אַזוי גלויבען בכלל דיא קענעדער, און מען מוז אַנערקענען, אַז זיי זיינען בערעכטיגט אַזוי צו גלויבען.

*) דער אָפיציעלער נאָמען איז Dominion of Canada אין ענגליש און Puissance du Canada אין פראַנצויזיש.

לאטיינישע אמעריקא

פאָרוואָרט צו דער לאַטיינישער אַמעריקאַ

צום זיד פון יונייטעד סטייטס ציהט זיך דיא העלפט פון דער נייער וועלט, וועלכע ווערט געוועהנליך גערופען לאטיינישע אמעריקא. מען וואָלט איהר געקענט רופען שפאניש־שפרעכענדע אמעריקא, ווען ניט בראזיליען, וואו דיא לאנד־שפראך איז פאָרטוגעזיש. דיא בראזיליאנישע רעפובליק איז כמעט אזוי גרויס און צעהלט אויך כמעט אזוי פיעל איינוואָהנער וויא אלע 9 שפאניש־שפרעכענדע רעפובליקען פון זיד־אמעריקא. מען מעג רעכענען, דאָס א העלפט פון זיד־אמעריקא איז פאָרטוגעזיש און א העלפט שפאניש.

לאטיינישע אמעריקא איז פאָליטיש צוטהיילט אין צוואנציג רעפובליקען און אין איניגע קאָלאָניען, מייסטענס אינזלען אין צענטראל־אמעריקא, וועל־כע געהערען צו אייראָפעאישע מעכטע, ספעציעל צו ענגלאנד, פראנקרייך און האָלאנד.

דיזע רעפובליקען זיינען זעהר עהנליך אין פיעלע פרטים. מאנכע פון זיי אונטערשיידען זיך אזוי ווייניג, אז מען וואונדערט זיך, ווארום זיי האָבען זיך ניט פערבונדען און בלייבען אלץ אָבגעזונדערט. ספעציעל איז דאָס אזוי וועגען דיא קליינע רעפובליקען פון צענטראל־אמעריקא. זייערע איינוואָהנער געהערען, מעג מען זאָגען, צו איין פאָלק. זיי זיינען זעהר עהנליך אין שפראך, געשיכטע, גלויבען, מנהגים און אָבשטאמונג, וויא מיר וועלען עס זעהען אין דיא קאפיטלעך פון דער געשיכטע פון מעקסיקאָ און פון צענטראל־אמעריקא.

פאר דעם היסטאָריקער זיינען בעזאָנדערס אינטערעסאנט דיא ערטער פון דער לאטיינישער אמעריקא, וואו עס זיינען אויפגעקומען מלוכות און עס האָט זיך ענטוויקעלט א ציוויליזאציאָן איידער דיא שפאניער האָבען זיך אריינגעריסען אהין א קורצע צייט נאָך קאָלאָמבוס׳עס ענטדעקונג. דיזע ערטער האָבען זיך געפונען, וויא מיר וויסען עס שוין פון דער איינלייטונג צו דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס, אויף דיא ברעגען פון פאסיפישען אָקעאן. דיא גרעסטע און וויכטיגסטע צענטערס פון דיזע איינגעבאָרענע ציוויליזא־ציאָנען האָבען זיך געפונען אין מעקסיקאָ (צענטראל־אמעריקא אריינגערע־

כענט) און אין פּערו, ריכטיגער גערעדט, דיא אימפּעריע פון דיא אינקאס אין זיד־אמעריקא.

דיזע רעפּובליקען זיינען וועיט ניט גלייך אין שטח און בעפעלקערונג*), וויא פאָלגענדע ליסטע צייגט עס:

צענטראל־אמעריקא	סקוועיר מייל	בעפעלקערונג
מעקסיקא	767,090	15,063,207
גוואטעמאלא	48,290	1,992,000
האָנדוראַס	46,250	353,460
סאַן סאַלוואַדאָר	7,225	1,700,000
ניקאַראַגוא	49,200	600,000
קאָסטאַ ריקא	23,000	379,550
פאַנאַמאַ	32,380	386,745

זיד־אמעריקא	סקוועיר מייל	בעפעלקערונג
קאָלאָמביאַ	438,436	4,313,000
ווענעצועלאַ	393,976	2,713,703
עקוואַדאָר	116,000	1,500,000
פּערו	679,600	4,900,000
באָליוויאַ	708,195	2,267,935
טשילי	292,580	3,329,030
אַרגענטינאַ	1,139,979	7,171,910
אורוגוואַי	72,210	1,112,000
פּאַראַגוואַי	171,204	715,841
בראַזיליען	3,218,991	21,461,100

וועסט־אינדיען	סקוועיר מייל	בעפעלקערונג
האיטי	10,200	2,020,000
סאַן דאָמינגאָ	19,325	675,000
קובאַ	44,164	2,161,662

אַ בליק אויף אַ קארטע פון דער נייער וועלט צייגט אונז, אַז דיא צענטערס פון דער ציוויליזאַציאָן פון דער רויטהויטיגער ראַסע האָבען זיך געפונען צווישען דיא טראָפּיקס און מייסטענס אויף דיא בערג־לענדער ביי דיא ברעגען פון פּאַסיפישען אָקעאַן. איינע פון דיא הויפּט־שטעדט פון דער פּערואַנער אימפּעריע, קוויטאָ, וועלכע איז אויך פערבליבען דיא הויפּט־שטאָדט פון דער היינטיגער רעפּובליק עקוואַדאָר, ליעגט טאקע אויף

*) נאָך דעם יאהר־בוך (1913) פון דער ענציקלאָפּעדיא בריטאַניקאַ.

דעם סאַמע עקוואַטאָר. אין אַזעלכע הייסע לענדער וואָלט גאָר ניט מעגליך געווען צו דערגרייכען צו אַזאַ הויכער קולטור־שטופע, וויא דיא שפּאַניער האָבען עס דאָרטען געפונען, ווען ניט דיא הויכע בערג, וועלכע טראָגען דיא אַלגעמיינע נעמען קאָרדילעראַ און אַנדעס. אפילו אונטער דער עקוואַ־טאָרישער זון איז עס קיהל אויף אַזעלכע הויכקייטען. דיא קלימאַטישע בע־דינגונגען זיינען דאָרטען דיא בעסטע, אַנגענעהמסטע און געזינדעסטע אויף׳ן ערד־קוגעל. דיא טעמפּעראַטור איז דאָרטען שטענדיג אַ מעסיגע און ענדערט זיך גאַנץ ווענינג אין פערלויף פון יאָהר. אַזעלכע הויכלענדער אָדער פּלאַטאָ (plateaux), וויא מען רופט זיי געוועהנליך אין געאָגראַפיעס, זיינען אויך אויסגעצייכענט פאַר אייראָפּעער.

דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען, דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס (עראָבערער), וויא מען רופט זיי אין דיא געשיכטען פון דער לאַטיינישער אמעריקא, האָבען אבער ליידער צושטערט דיא מייסטע מאָנומענטען און סמנים פון דיזע איינגעבאָ־רענע ציוויליזאַציאָנען. דיא פאַנאַטישע גלחים זיינען נאַכהער אונטערגע־קומען און האָבען אויך פערניכטעט אין יעזוס׳עס נאָמען דיא שריפטען, בילדער און געצען אין דיא טעמפּלען פון דיא טאָלטעקען, אַצטעקען, מאַיאַס, אינקאַס און אַנדערע אינדיאַנער שטאַמען. עס זיינען דאַרום פערבליבען פיעלע דונקעלע פּונקטען אין דער געשיכטע פון דיזע מערקווירדיגע ציוויליזאַציאָנען.

מיר וועלען דאָ אין קורצען איבערגעבען וואָס מען איז דערגאַנגען, נאָך לאַנגע און שווערע פאָרשונגען, וועגען דיא געשיכטע פון דיזע אינדיאַנער קולטור־לענדער ביז צו דער צייט פון דיא שפּאַנישע קאָנקוויסטאַדאָרעס. אָנפאַנ־גען וועלען מיר מיט מעקסיקאָ, ווייל זיא פערנעהמט דעם ערשטען און וויכטיג־סטען פּלאַץ אין דער געשיכטע פון דער שפּאַנישער הערשאַפט אין דער נייער וועלט און אויך אין דער געשיכטע פון דער לאַטיינישער אמעריקא.

אין מעקסיקאָ איז פאָרגעקומען דער ערשטער צוזאַמענשטויס צווישען דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען, וועלכע האָבען פאָרגעשטעלט דיא איירא־פּעאישע ציוויליזאַציאָן, און דיא מעקסיקאַנער קריעגער, וועלכע האָבען פאָר־געשטעלט דיא אינדיאַנער ציוויליזאַציאָן אין צענטראַל־אַמעריקאַ.

דיא געשיכטע פון מעקסיקאָ ווערט צוטהיילט אין דריי פּעריאָדען: 1) דער אַלטער, וועלכער איז צוגלייך דיא געשיכטע פון דער אייגענאַרטיגער ציוויליזאַציאָן פון דיא פערשיעדענע אינדיאַנער שטאַמען אין צענטראַל־אמע־ריקאַ; 2) דער קאָלאָניאַלער, זייט דיא שפּאַנישע עראָבערונג ביז צו דער גרינדונג פון אַן אונאַבהענגיגער רעפּובליק, און 3) דער אונאַבהענגיגער, וועל־כער האָט זיך אָנגעפאַנגען מיט דער ערקלערונג פון אונאַבהענגיגקייט אין 1821.

עס איז נויטיג צו וויסען ניט נור דיא געשיכטע פון דער שפּאַנישער הערשאַפט אין צענטראַל־אַמעריקאַ, זאָנדערן אויך דיא געשיכטע פון דיא אינ־

דיאַנער מלוכות דאָרטען, אום צו פערשטעהן דיא פּאַסירונגען און דעם צושטאַנד אין דעה אונאַבהענגיגער מעקסיקאַ. דיא אינדיאַנער בילדען נאָך עד היום דיא מאַיאָריטעט פון דער בעפעלקערונג אין מעקסיקאָ, וויא אויך אין גאַנץ צענטראַל־אַמעריקאַ. העכסטענס אַ פינפטעל פון דיא איינוואָהנער אין מעקסיקאָ קענען גערעכענט ווערען פאַר ווייסע (מייסטענס זיינען זיי קרעאָלען). דיא איבעריגע זיינען ריינע אינדיאַנער (38 פּראָצענט) און געמישטע, געגאַנט געוועהנליך מעסטיזאָס (43 פּראָצענט). דיא צאָהל פון מעסטיזאָס אָדער מעטיסען (קינדער פון ווייסע און אינדיאַנער) ווערט אַלץ גרעסער, זאָ דאָס מיט דער צייט, רעכענט מען, וועט אויפקומען ניט נור איין מעקסיקאַנער נאַציאָן, זאָנדערן אויך אַ מעקסיקאַנער ראַסע. מאַנכע פון דיא אינדיאַנער שבטים זיינען נאָך היינט אַזוי ווילד וויא פאַר דער ענטדעקונג פון אַמעריקאַ. אַנדערע זיינען האַלב־ווילד, און דיא מייסטע פון דיא, וועלכע רעדען שוין אפילו שפּאַניש, זיינען אַנאַלפאַבעטען (בעזגראַמאָטנע, אַזעלכע וואָס קענען ניט לעזען און שרייבען).

יעדענפאַלס איז עס זעלבסטפערשטענדליך אַז דיא אינדיאַנער מאַסען האָבען פון זייער זייט געמוזט שלעכט ווירקען אויף זייערע ווייסע ציוויליזירער און אַרויפלעגען זייער שטעמפּעל אויף דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציאָן, וועלכע דיא שפּאַניער האָבען איינגעפיהרט דאָרטען. אַזוי איז עס אויך אין אַלע אַנדערע שפּאַניש־שפּרעכענדע רעפּובליקען, וואו דיא אינדיאַנער און מעטיסען זיינען דיא מאַיאָריטעט.

מען רעכענט, אַז עס געפינט זיך היינט אין גאַנץ אַמעריקאַ אַ 15 מיליאָן אינדיאַנער. אין נאָרד־אַמעריקאַ, וואו זיי זיינען שטענדיג געווען אין קליינע גרופּען אַלס ווילדע יעגער, דערגרייכט היינט זייער צאָהל העכסטענס ביז אַ האַלב מיליאָן (נאָך דיא לעצטע פאָלקס־צעהלונגען געפינען זיך אין קענעדע 110,000 און אין יונייטעד סטייטס אַרום 350,000). דיא איבריגע, מען מעג זאָגען דיא גאַנצע רויטהויטיגע ראַסע, געפינט זיך אין דער לאַטיינישער אַמעריקאַ, ספּעציעל אין דיא געגענדען, וואו זיי האָבען געלעבט אין פערהעלטניסמעסיג גרויסע צאָהלען און געהאַט מלוכות און זאָגאַר אימפּעריעס צו דער צייט פון דער שפּאַנישער עראָבערונג.

מעקסיקא

Mexico

ערשטער קאפיטעל.

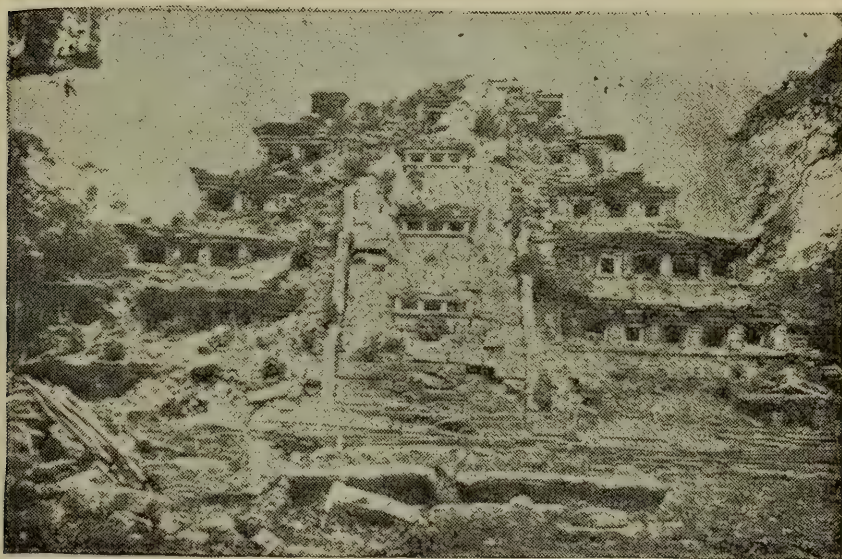
דיא אינדיאַנישע ציוויליזאַציאָן

דער אַלטער נאָמען פון דער פראַכטפאָלער און פרוכטבאַרער געגענד, וואו עס געפינט זיך דיא הויפּט־שטאָדט פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק, איז געווען אַנאַהואַק. אויף דער שפּראַך פון דיא נאַהוא־שטאַמען, צו וועלכע דיא אַצטע־קען האָבען אויך געהערט, מיינט עס: "דאָס לאַנד ביים וואַסער". דיזער נאָמען שטאַמט פון דיא לאַגונען (לעיקס, אָזערעס) אין דעם טהאָל וואָס ווערט יעצט גערופען דער טהאָל פון מעקסיקאָ. ביי דיא ברעגען פון דער גרעסטער פון דיזע אָזערעס, גענאַנט טעכקוקאָ אָדער טעצקוקאָ, אויף דעם אָרט, וואו עס שטעהט דיא היינטיגע הויפּט־שטאָדט פון מעקסיקאָ, איז אויך געשטאַנען דיא הויפּט־שטאָדט פון דיא אינדיאַנער, וועלכע האָבען זיך גערופען מעכיקאַ אָדער אַצטעקאַ. איהר נאָמען איז געווען טענאָטשטיטלאַן, וואָס עס מיינט "דער אָרט פון א שטיין און א קאקטוס־פלאַנץ". אזוי וויא דיא אצטעקען האָ־בען אויך זייער הויפּט־שטאָדט גערופען מעכיקאַ לכבוד זייער קריעגס־גאָט (מעכיטלי, וויא דיא שפּאַניער שפּרעכען אוים דעם בוכשטאב X), Mexitli האָבען דיא שפּאַניער אויסגעקליבען דיזען נאָמען, וואָס איז זיי געווען לייכטער אויסצושפּרעכען און וואָס איז פערבליבען ניט נור פאַר גאַנץ אַנאַהואַק און פאַר דיא אַרומיגע געגענדען, וועלכע דיא אַצטעקישע קעניגע האָבען מעהר אָדער וועניגער בעהערשט, זאָנדערן אויך פאר אזעלכע געגענדען, וואו עס האָבען זיך געפונען אונאבהענגיגע מלוכות.

עד היום ווערען נאָך געשפּראָכען א 180 אינדיאַנער שפּראַכען און דיאַ־לעקטען אויף דער טעריטאָריע פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק. געלעהרטע שפּראַך פאָרשער האָבען סאָרטירט דיזע דיאַלעקטען אין פערשיעדענע גרופּען, אום צו בעשטימען זייערע עהנליכקייטען און אָבשטאַמונגען. יעדער דיאַלעקט ווערט געשפּראָכען פון א בעזונדערען רויטהויטיגען שטאַם. מאַנכע פון דיזע דיאַלעקטען זיינען פערבליבען אזוי וויא פאַר דער שפּאַנישער עראָבערונג. אַנדערע זיינען שוין פערשוואונדען אָדער פערשווינדען זעהר שנעל. זייער פּלאַץ ווערט פערנומען פון שפּאַניש, וועלכע ווערט מיט דער צייט, נאַטירליך,

אַרויסשטויסען דיא אינדיאַנער דיאַלעקטען אפילו פון דיא ווילדעסטע און פער־וואָרפענסטע ערטער צווישען דיא בערג.

עס פערשטעהט זיך, אַז צו דער צייט, ווען דיא שפּאַניער האָבען זיך בעוויזען אין אנאַהואַק, איז דיא צאָהל פון די אינדיאַנער שטאַמען און פון זייערע דיאַלעקטען געווען פיעל גרעסער וויא היינט. דיזע שטאַמען האָבען אויך גע־הערט צו פערשיעדענע אָבטהיילונגען אָדער גרופּען פון דער רויטהויטיגער ראַסע. דיא נאַהואַטל אָדער נאַהוא־שטאַמען, צו וועלכע דיא אַצטעקען האָבען געהערט, זיינען נור געווען איינע פון דיזע גרופּען. זיי בילדען היינט אַ פיערטעל פון דער אינדיאַנער בעפעלקערונג אין דער מעקסיקאַנער רעפּובליק, און מען מעג רעכענען, אז אזוי איז עס געווען אונטער דער הערשאַפט פון דיא אצטעקישע קעניגע.

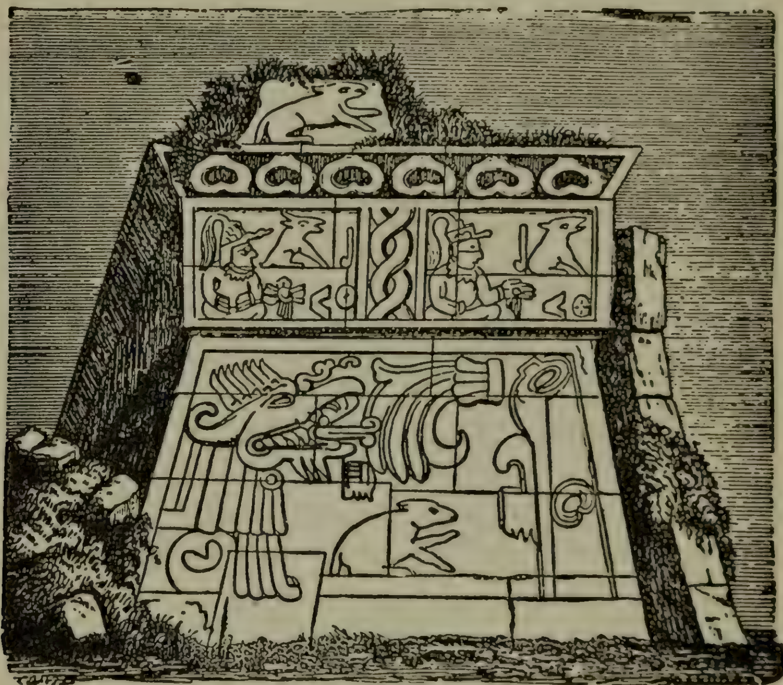

דיא טעמפּעל־פּיראַמידע אין פּאַפּאַנטלאַ, מעקסיקאַ.

דיא נאַהוא־שטאַמען זיינען אויך ניט געווען דיא ציוויליזירטעסטע אויף דיא הויכלענדער פון מעקסיקאָ. זיי זיינען אַליין געווען עראָבערער דאָרטען און האָבען פערכאַפּט אַ געגענד, וואָס איז פון דיא עלטעסטע צייטען געווען אַ קולטור־צענטער, וויא מען דאַרף עס שליסען פון געוויסע פערבליבענע סמנים. וואָס אָנבעלאַנגט דיא אַצטעקען, זיינען זיי גראַדע געווען ווילדער פאַר דיא אַנדערע נאַהוא־שטאַמען אין אַנאַהואַק, ספּעציעל פאַר זייערע שכנים לעבען טעצקוקאָ, דיא אַלקאָהואַס, וועלכע האָבען דאָרטען געגרינדעט אַן עלטערע און גרעסערע מלוכה.

ווען מען לעזט דיא בעשרייבונגען פון דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס, דאַרונטער אויך פון קאָרטעז, קען מען מיינען, אַז דיא מלוכה פון דיא אַצטעקען איז ווירקליך געווען אַ ריעזיגע און מעכטיגע. דער אמת איז אָבער, אַז דיא אַצטע־קען האָבען פערנומען נור אַ טהייל פון אַנאַהואַק גופא. גאַנץ אַנאַהואַק האָט זיך געצויגען אונגעפעהר 200 מייל אין דער לענג און 75 מייל אין דער ברייט. דיא אַצטעקען זיינען נור געווען קריעגערישער פאַר דיא אַנדערע שטאַמען אין אַנאַהואַק און ארום.

דיא געשיכטע פון דיא נאַהואַ־שטאַמען בלייבט נאָך אַלץ אין דונקעל־

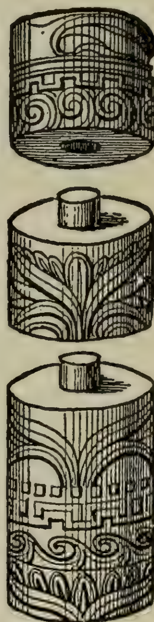

חורבות פון אַ טעמפּעל אין קסאָטשיקאַלקאָ, מעקסיקאָ.

הייט, טראָץ אַלע אָנשטרענגונגען פון ארכעאָלאָגען, לינגוויסטען און אַנדערע געלעהרטע פאָרשער, ווייל דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס און גלחים האָבען פערניכ־טעט זייערע שריפטען און צושטערט זייערע טעמפּלען. וויא פיעל מען האָט עס ביז יעצט געקענט דערגעהן נאָך פיעלע נאָכפאָרשונגען, האָבען זיך אין אַנאַהואַק און אין דיא געגענדען ארום אריינגעריסען מיט אונגעפעהר טויזענד יאָהר פאַר קאָלאָמבוס׳עס רייזע מחנות פון אַ פאָלק מיט׳ן נאָמען טאָלטעקען. מען רע־כענט, אַז זיי זיינען געקומען פון נאָרדליכע געגענדען אַזוי וויא שפּעטער דיא טשיטשימעקען, דיא אַצטעקען און בכלל דיא אַנדערע שטאַמען, וועלכע האָבען

געשפּראָכען דיאַלעקטען פון דער נאהואטל שפּראַך און האָבען נאָכגעפאָלגט דעם זעלבען וועג ביז צו אנאהואק און ווייטער צום זיד ביז יוקאטאַן און גוואטעמאלא. דיא טאָלטעקען זיינען געווען א שטאם פון דיא נאהואס. זיי האָבען געבויט גרויסע טעמפּלען. זייער נאָמען בעדייטעט: ארכיטעקטען, קינסטלער. זיי זיינען הפּנים אויך געווען די ערפינדער פון די מעקסיקאנער ביל־דער־שריפטען, צו וועלכע מען האָט נאָך אלץ ניט געפונען א שליסעל, און פון דעם מערקווירדיגען לוח, וואָס איז איבערגענומען און וואהרשיינליך אויך אויסגעבעסערט געוואָרען פון דיא אצטעקען.

אין אנאהואק, וויא אויך אין דער געגענד ארום דעם פּאָרט ווערא קרוץ, האָבען דיא טאָלטעקען איבערגעלאָזען שטומע עדות פון זייער הערשאפט אין דיא בעריהמטע חורבות פון טולא, קסאָטשיקאלקאָ, פּאפּאנטלא, טשאָלולא א. ז. וו. זייערע טעמפּלען האָבען זיך געפונען אויף פּיראמידען אזוי וויא דיא טעמפּלען פון דיא אנדערע שטאמען, דארונטער אויך פון דיא אצטעקען. איינע פון זייערע וויכטיגסטע שטעדט איז געווען טאָלאַן (יעצט טולא), א מייל 50 צום נאָרד פון דער מעקסיקאנער הויפּט־שטאָדט. טולא איז צושטערט געוואָרען מיט א יאָהר 500 פאר דיא שפּאנישע הערשאפט, וואהרשיינליך פון דיא וויל־דע שטאמען, וועלכע האָבען געטראָגען דעם נאָמען טשיטשי־מעגען אין דיא לעגענדען און כראָניקעס פון דיא אצטעקען. דיא טעמפּלען פון טשאָלולא זיינען טהיילווייז צושטערט געוואָרען פון דיא שפּאניער אונטער דער קאָמאנדע פון קאָרטעז. ביי אויסגראָבונגען אין דיזע ערטער האָט מען געפונען איינינע זיילען און געצען. דיא בעדייטונג פון דיא צייכענס און ביל־דער אויף דיזע מאָנומענטען בלייבט א געהיימנים.

א זייל פון טולא, מעקסיקא.

מען האָט געפונען בעווייזע ביי אויסגראָבונגען, און אזוי דארף מען אויך שליסען פון דיא מעקסיקאנער לע־גענדען און בילדער־שריפטען, אז דיא אצטעקען האָבען אי־בערגענומען ביי דיא טאָלטעקען אויף דעם זונען־גאָט קוועצאל־קאָאטל, וועלכער איז אויך פערעהרט געוואָרען פון דיא מאיאס און וועלכער האָט אין מאנכע פּונקטען מערקווירדיגע עהנליכ־קייטען מיט דיא זונען־געטער און "ערלייזערס", געבאָרענע פון בתולות און געקרייציגטע אין הימעל, ביי דיא קולטור־פעלקער אין דער אלטער וועלט.

וועגען דיזען אבגאָט זיינען אָנגעשריעבען געוואָרען פיעלע ביכער. דיא שפּאנישע גלחים האָבען ספּעציעל צושטערט אלעס, וואָס האָט נור געהאט א שייכות מיט איהם, ווייל ער האָט זיי צו פיעל דערמאָנט אָן יעזוס קריסטוס. דיא בעדייטונג פון זיין נאָמען בע־

שטעטיגט דיא מיינונג פון געלעהרטע פאָרשער, אז דיזער אבגאָט האָט פער־זאָניפיצירט דיא שאַפענדע קראַפט פון דער זון. קוועצאַלקאָאַטל בעדייטעט:

א סטאַטוע פון קוועצאַלקאָאַטל

"א שלאַנג בעדעקט מיט פעדערן", אין קורצען: "אַ פויגעל־שלאַנג". דאָס איז א פערבינדונג פון דיא געוועהנליכע סימבאָלען פון ווינט און בליץ, וויא דאַניעל ברינטאָן, דער בעוואוסטער קענער פון אינדיאַנער שפּראַכען און לעגענדען פיהרט

עס אויס אין זיין ווערק: "דיא מיטהען פון דער נייער וועלט". אין אַלע מי־טהאָלאָגיען ווערט דער בליץ פערגליכען צו אַ שלאַנג. דער "געטליכער שלאַנג", דער "הימלישער שלאַנג", דער "דראַגאָן" — דאָס זיינען אַלץ מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונגען פון דיא בליצען, וועלכע שניידען דורך דיא וואָלקענס אין דער צייט פון אַ שטורם.

פערשיעדענע מעשות ווערען דערצעהלט וועגען קוועצאַלקאָאטל צווישען די אינדיאַנער אויף דיא הויכלענדער פון מעקסיקאָ. מיר קענען זיך דאָ אָבער מיט זיי ניט פערנעהמען*), ווייל דאָס וועט אונז אָוועקפיהרען צו ווייט פון אונזער ענין. אייניגע פון דיעזע מעשות האָבען גראַדע זעהר גוט געדיענט קאָרטעזין אין דעם קאַמפּף מיט דיא אַצטעקען, וויא מיר וועלען עס שפּעטער זעהען. מען האָט געפונען געצקעס פון קוועצאַלקאָאטל אין פערשיעדענע ערטער. זיינע אַטריבוטען און אויפטואונגען זיינען אויך פאָרגעשטעלט געוועזען אויף באַ־רעליעפען אין דיא טעמפּלען צו זיין עהרע און אין בילדער־שריפטען. אין דיא גרויסע מוזעאומס פון אייראָפּאַ און אַמעריקאַ געפינען זיך פּי־גורען פון דיזען אבגאָט. מיר ברענגען דאָ צוויי פון אַזעלכע פיגורען, איינע אַ קאָפּיע פון אַ סטאַטוע, דיא אַנדערע אַ קאָ־פּיע פון אַ צייכנונג אין אַ פערבליבענעם אַצטעקישען מאַ־נוסקריפּט.

פיגורען פון דיא געטער קוועצאַלקאָאטל און טע־פּעיאַלאָטלי (נאָך אַן אַצטעקישען מאַנוסקריפּט).

אין דעם שטאַאט אָאַקסאַ־קאַ פון דער מעקסיקאַנער רע־פּובליק געפינען זיך חורבות פון אַ זעהר אַלטער שטאָדט מיט'ן נאָמען מיטלאַ. דאָרטען פלע־גען בעערדיגט ווערען דיא פּריעסטער און קעניגע פון דיא זאַפּאָטעקען, וועלכע געהערען צו אַן אנדער גרופּע פון דער רויטהויטיגער ראַסע, ווי דיא נאַהואַס. דיא זאַפּאָטעקען האָבען זיך געפונען אין געגענדען צום וועסט פון דיא נאַהואַ־שטאַ־מען און האָבען אויך געהאַט אַן אייגענע מלוכה, ווען דיא אַצטעקען האָבען גע־הערשט אין אַנאַהואַק. ווייטער אַרונטער צום זיד האָבען שוין מייסטענס גע־וואָהנט דיא מאַיאַ־שטאַמען, וועלכע האָבען געהאַט זייערע וויכטיגסטע צענ־

*) איינצעלהייטען וועגען דיעזען מערקווירדיגען אבגאָט קען דער לעזער געפינען אין דעם קאַפּיטעל "דער מעקסיקאַנער זונען־גאָט און משיח קוועצאַלקאָאטל" פון מיין בוך "אַמעריקאַ פאַר קאָלאָמבוס". — פ. ק.

טערס אויף דעם האַלב־אינזעל יוקאַטאַן און בכלל אין צענטראַל־אַמעריקאַ. אַזוי וויא דיא שטאַמען פון דיא נאַהואַס, מאַיאַס און אנדערע פון דער רויטהויטיגער

א זייל מיט פיגורען און היעראָגליפען, געפונען אין דיא חורבות פון קאָפאַן.

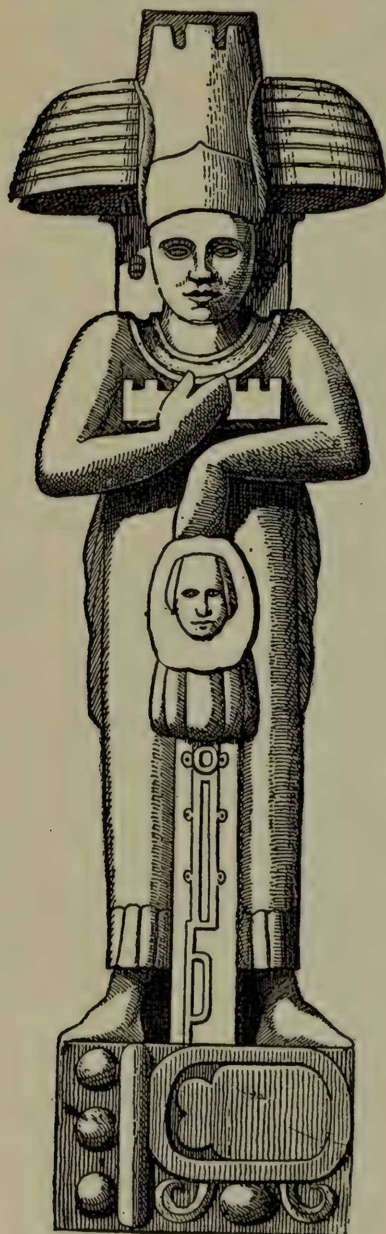
ראַסע האָבען זיך צוזאַמענגעמישט אין איינינע ערטער און האָבען געלערנט איינע פון דיא אַנדערע, דאַרום וועלען מיר דאָ אויך זיך אָבשטעלען אויף דער אַלטער ציוויליזאַציאָן פון גאַנץ צענטראַל־אַמעריקאַ.

דיזע ציוויליזאציאָן ווערט היינט פאַרגעשטעלט נור דורך חורבות פון טעמפּ־לען און פּאַלאַצען אין ערטער, וועלכע ווערען אויסגעפאָרשט פון ארכעאָלאָגען. דיא מערקווירדיגסטע פון דיזע חורבות געפינען זיך אין פּאלענקע (אַ דערפעל אין שטאַאט טשיאַפּאַס פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק), אין טשיטשעניצאַ (אויף דעם מעקסיקאַנער טהייל פון האַלב־אינזעל יוקאַטאַן), אין קווירינוּאַ (גוואַ־טעמאַלאַ), אין קאָפּאַן (האָנדוראַס). זיי ווערען יעצט בעוואונדערט פון פאָרשער און רייזענדע. אַ בליק אויף זיי צייגט, אַז זייערע בויערס האָבען דערגרייכט צו אזא הויכע קולטור, וויא דיא בויערס פון דיא פּיראַמידען אין מצרים. דיא טעמפּלען זיינען בעציערט געווען מיט סטאַטוען, זיילען און אויפשריפטען, ריכטיגער, אויסקריצונגען, רעליעפען און בכלל מיט אזעלכע צייכענס, וועלכע האָבען געדיענט אזוי וויא דיא היעראָגליפען אין מצרים. א ביישפּיעל פון אזעלכע פיגורען און היעראָגליפישע צייכענס ליעפערט אונז דיא פאָטאָגראַפיע פון דעם זייל, וואָס איז געפונען געוואָרן צווישען די חורבות פון קאָפּאַן. די בויערס פון דיזע טעמפּלען, דיא שרייבערס פון דיעזע היעראָגליפען און דיא ארטיסטען, וועלכע האָבען געמאַכט דיא סטאַטוען פון די געטער און דיא בעפּוצונגען, זיינען שוין געווען פערשוואונדען מיט אַ צייט פריהער פאַר קאָלאָמבוס'עס רייזע. דיא מאַיאַ־שטאַמען, וועלכע דיא שפּאַניער האָבען געפונען אין דיזע ערטער, האָבען אַליין ניט געוואוסט, ווער דיא בויערס פון דיזע טעמפּלען זיינען געווען.

דעם העכסטען אינטערעס פון פאָרשער רופען ארויס דיא חורבות, וועלכע זיינען צופעליג ענטדעקט געוואָרען אין 18טען יאָהרהונדערט פון אַ גלח פון דערפעל פּאַלענקע. צו דער צייט ווען קאָרטעץ האָט דורכמאַרשירט דיזע געגענ־דען אויף דעם וועג פון מעקסיקאָ נאָך האָנדוראַס, זיינען שוין דיזע מערקווירדיגע סמנים פון אַן אַמאָליגער מלוכה געווען אזוי בעוואַקסען מיט טראָפּישע פלאַנצען, אַז קיינער האָט פון זיי גאָר קיין אַהנונג ניט געהאַט. אין 1764 האָט דיא שפּאַנישע רעגיערונג געשיקט געלעהרטע צו אונטערזוכען דיזע חורבות. זייט דאַן האָבען אַנדערע פאָרשער בעזוכט דיזע פערוואָרפענע ערטער אין טראָפּישע וועלדער און האָבען אויספיהרליך בעשריעבען און פאָטאָגראַפירט אלעס, וואס זיי האָבען דאָרטען געפונען. נאָך דיא סמנים פון לאַנגע גאַסען שליסט מען, אַז דאָרט וואו עס געפינט זיך היינט פּאַלענקע, האָט זיך אַמאָל געפונען אַ גרויסע שטאָדט, וואהרשיינליך דיא הויפּט־שטאָדט פון אַ מלוכה.

אזוי דאַרף מען אויך שליסען פון דיא חורבות פון אַ פּאַלאַץ, וואָס איז דאָרטען געווען אויפגעבויט אויף אַ גרויסער און הויכער פּיראַמידע פון אָנגע־שאָטענער ערד, בעדעקט מיט גרויסע פלאַכע שטיינער. אונטען זיינען אין דער פּיראַמידע געווען דורכגעננגע און גאַלערעען און ארום האָבען זיך געפונען טרעפּ, וועלכע האָבען געפיהרט צום פּאַלאַץ, וואס זיינע חורבות רופען היינט ארויס בע־וואונדערונג. דיא בעפּוצונגען און דיא סטאַטוען דאָרטען אונטערשיידען זיך

אין מאנכע פּרטים פון דיא בעפּוצונגען און סטאטוען אין דיא אַנדערע פּאַלאַצען און טעמפּלען פון דיא מאיאס אין צענטראַל־אַמעריקאַ. דיא זיילען ביי דיא ארייננגענגע אין דיעזען פּאַלאַץ, וואָס האָט פּער־נומען 180 פוס אין דער לענג און 128 פוס אין דער ברייט, זיינען בעציערט געוועזן מיט סטאטו־ען, זעקס פוס הויך, און מיט היעראָגליפישע אויפ־שריפטען איבער זייערע קעפּ. דיזע היעראָגליפען בלייבען פאַר אונז אַזאַ געהיימניס ווי די היעראָג־ליפען אין די אַנדערע אַמאָליגע קולטור־צענטערס אויף דיא הויכלענדער פון מעקסיקאָ און צענט־ראַל־אַמעריקאַ. וויא ווייט דיא קונסט האָט דאָר־טען דערגרייכט, קען דער לעזער שליסען פון דיא אילוסטראַציעס, וועלכע מיר גיבען דאָ.

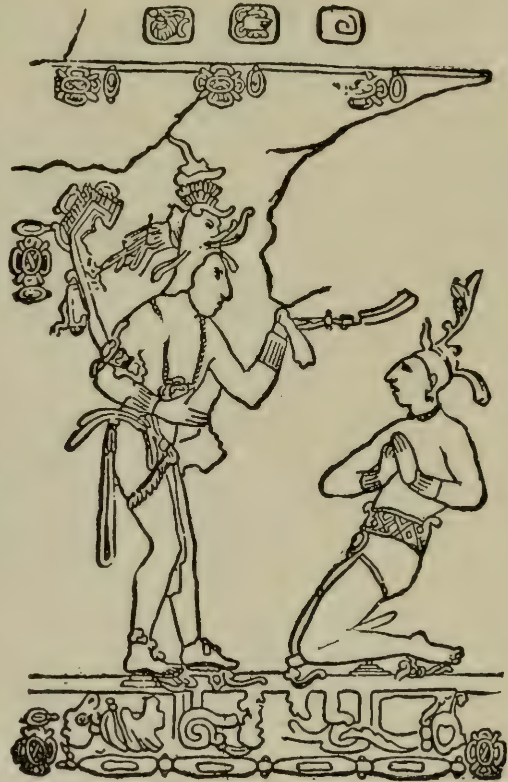
א סטאטוע פון פּאַלענקע.

אינווענינ איז דער פּאַלאַץ פון פּאַלענקע געווען בעציערט מיט זאָנדערבאַרע סקולפּטורען פון גראַניט. זיי זיינען אונגעפעהר 13 פוס הויך. דיא וועגט, וועלכע זיינען פון 2 ביז 3 פוס דיק, זיינען אויך געפּארבט. איינע פון דיא געהיימ־ניסע פון דיזען פּאַלאַץ איז אויך, וואָס דיא טרעפּ, וועלכע פיהרען צו איהם, זיינען גאָר ניט אויסגעריבען. זייערע ברעגען זיינען אַזוי שאַרף, וויא מען וואָלט זיי ערשט אויסגעהאַקט און קיין מאָל ניט בעטראָטען. מאנכע פאָרשער שליסען דערפון, אַז עפּעס האָט געטראָפען מיט דיא איינוואָהנער באַלד נאָך דער אויפבויאונג פון דיזען פּאַלאַץ, וואָס זיי האָבען פּלוצלונג געמוזט פערלאָזען זייער שטאָדט.

נאָך מעהר בעוואונדערונג רופט ארויס א טעמפּעל דאָרטען, וועלכער איז העכסט וואהר־שיינליך געבויט געוואָרען צו עהרע פון דער זון. מען האָט איהם א נאָמען געגעבען "טעמפּעל פון קרייץ", ווייל מען האָט דאָרטען געפונען לעבען מזבח א סקולפּטור, וואָס האָט דיא פאָרמע פון א קרייץ און זעהט אויס, וויא אויף דער צייכנונג זייטע 209. דיא אויפפּאַלענ־דע עהנליכקייט פון דיזען קרייץ צום קריסטליכען האָט ארויסגערופען פיעלע דיס־קוסיאָנען צווישען געלעהרטע און גלחים. עס קען קיין צווייפעל ניט זיין, אַז

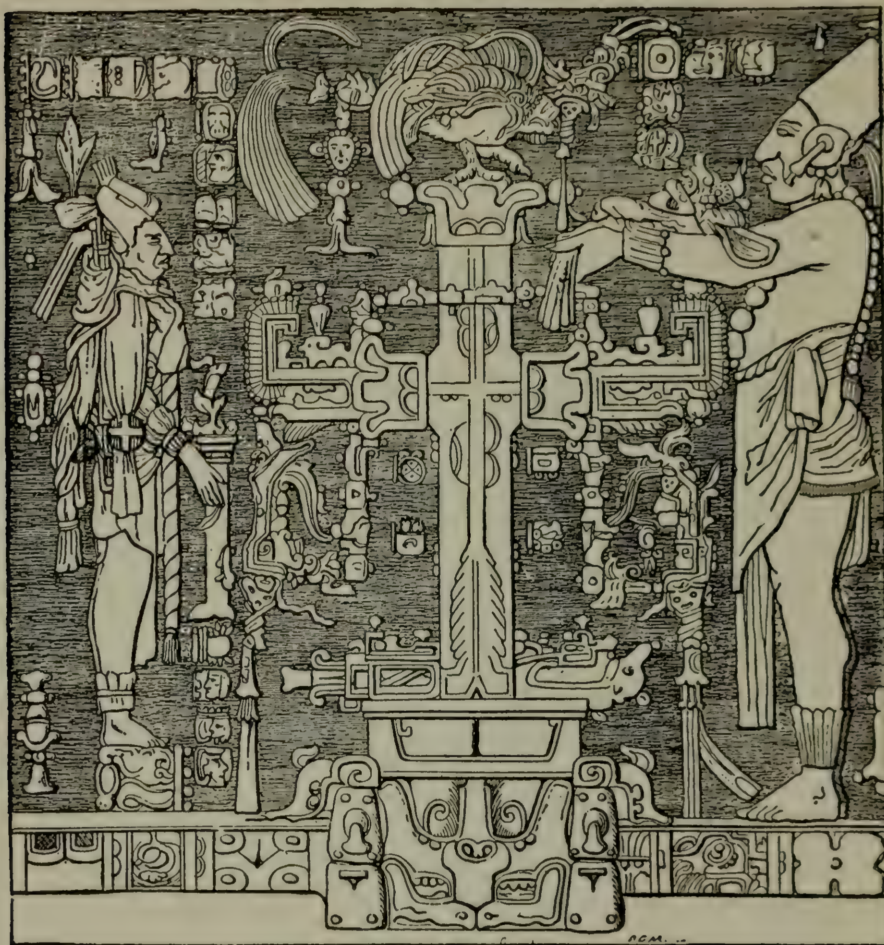
ווען דיא גלחים וואָלטען ענטדעקט דעם דאָזיגען קרייץ פון פּאַלענקע אין דיא צייטען פון קאָרטעז און אַנדערע קאָנקוויסטאַדאָרעס, וואָלטען זיי איהם צושטערט, אַז עס וואָלט פון איהם קיין שפּור ניט געבליבען, אַזוי ווי פון די אַנדערע קרייצען און סימבאָלען, וועלכע זיי האָבען געפונען אין אַנדערע טעמפּלען און וועלכע האָבען צו פיעל דערמאָנט אָן דיא קריסטליכע סימבאָלען.

פון דיא דריי מאַרמאָר פּלאַטען, וועלכע האָבען בעציערט דעם מזבח פון דעם דאָזיגען "טעמפּעל פון קרייץ", געפינט זיך איינע אין דעם נאַציאָנאַלען מוזעאום פון מעקסיקאָ, דיא אַנדערע אין סמיטהסאָניען אינסטיטוט אין וואַשינגטאָן און דיא דריטע בלייבט אַלץ אין פּאַלענקע. יעדע פּלאַטע איז 6 פוס פיער צאָל לאַנג, 4 פוס ברייט און 6 צאָל דיק. א בליק אויף דיא פיגורען און צייכענס לעבען דיזען קרייץ צייגט, אַז זיי שטעלען פאָר א גאָטעסדיענסט. ווען מען וואָלט געפונען א שליסעל צו דיא היעראָגליפען און סימבאָלען אַרום דעם דאָזיגען בעריהמטען קרייץ, וואָלט מען פערשפּאָרט צו דיספּוטירען וועגען זיין ריכטיגע בעדייטונג. אַזוי אָבער וויא מען איז שוין דערגאַנגען אויף זיכער, אַז דיא מאַיאַס האָבען בעטראַכט דעם קרייץ פאַר א צייכען פון דער שעפּפענדער קראַפט פון דער נאַטור, בלייבט אָנצונעהמען, אַז דאָס איז טאַקע דיא בעדייטונג פון דעם קרייץ פון פּאַלענקע. מען וויים אויך, אַז דער קרייץ איז איינגעפיהרט געוועזען ביי דיא מאַיאַס און אַנדערע אינדיאַנער שטאַמען, אַזוי גוט וויא ביי פערשיעדענע קולטורפעלקער אין אַזיע, אַפריקאַ און אוירָאפּאַ, אַלס א צייכען פון דיא פיער עקען וועלט און פון דיא פיער יאָהרעסצייטען. דיא זאָנדערבאַרע בעפּליגעלטע בעשעפּעניש איבער דעם דאָזיגען קרייץ זאָל, נאָך דיא מיינונגען פון געלעהרטע אַרכעאָלאָגען, וועלכע האָבען פּרובירט אויפדעקען דיא טיעפע געהיימניס פון דיזע אַלע צייכענס, סימבאָלען און היעראָגליפען, האָבען פאָרגעשטעלט דעם מאָרגענשטערן.

פיגורען מיט היעראָגליפען פון פּאַלענקע.

נור וואָס פאַר אַ גלויבען עס איז ניט געווען פערבונדען מיט דיעזען גע־

דער קרייץ פון פאַלענקע.

הייםניספאָלען קרייץ, איז עס דאָך קלאָר, אַז דיא בויערס פון אַזעלכע פּאַלאַצען און טעמפּלען זיינען שוין געשטאַנען אויף אַ הויכער שטופע פון קולטור.

צווייטער קאַפּיטעל.

דיא מלוכות אין אַנאַהואַק

נאָך דיא טאָלטעקען האָבען זיך אַריינגעריסען אין אַנאַהואַק אַנדערע נאַהואַ־שטאַמען, פון וועלכע דיא בעקאַנטעסטע זיינען דיא טשיטשימעגען און אַצטעקען.

זיי זיינען געווען זעהר ווילד און גרויזאַם, אָבער בּיסלעכווייז זיינען זיי גע־וואָרען ציוויליזירטער אונטער דעם איינפלוס פון דיא טאָלטעקען און אַנדערע פּאָרטגעשריטענע שטאַמען אין דעם טהאָל פון מעקסיקאָ. אַלעס וואָס מען ווייס פון זיי, איז פון איינינע איבערגעבליעבענע אָריגינעלע בילדער־שריפטען און גע־שיכטען, וועלכע אַ פּאָאָר שפּאַניש־געבילדעטע מעקסיקאַנער האָבען אָנגע־שריעבען אַ קורצע צייט נאָך דער שפּאַנישער עראָבערונג. דיא וויכטיגסטע קווע־לען פאַר דיא געשיכטע פון אַלט־מעקסיקאָ, ספּעציעל פון דיא מלוכות אין אַנאַ־הואַק, געפינען זיך אין דיא בעשרייבונגען פון פערנאַנדאָ דע אַלוואַ איכטלילכאָ־טשיטל (Ixtlilxochitl), וועלכער האָט געשטאַמט פון דער קעניגליכער פאַמיליע אין טעצקוקאָ און איז געווען אָנגעשטעלט אַלס דאָלמעטשער ביי דיא שפּאַנישע וויצע־קעניגע אין מעקסיקאָ. ער האָט זיינע היסטאָרישע ווערק געשריעבען אין שפּאַניש, נור ער האָט אויך פערשטאַנען דיא בילדער־שריפטען פון זיינע לאַנדס־לייט. ער האָט געהאַט אַ גרויסע ביבליאָטהעק און פלעגט זעהר פלייסיג שטו־דירען דיא מעקסיקאַנער מאַנוסקריפּטען, וועלכע ער האָט נור געקענט קריעגען. ער האָט אויך איבערגעגעבען דיא לעגענדען פון דיא נאַהואַ־שטאַמען. אין זיין געשיכטע זיינען אָבער היסטאָרישע פאַקטען אַזוי צוזאַמענגעמישט מיט מיטהען און באָבע־מעשות, אַז עס איז אָפט שווער צו דערגעהן דעם אמת.

דיא טשיטשימעגען שטעלט ער פאָר אַלס ווילדע, וועלכע פלעגען אַרומ־געהן נאַקעט און פרעסען הינט, וועלף, מייז, יאַשטשערקעס, שלאַנגען און אפילו ווערים. דיא קריעגסגעפאַנגענע פלעגען זיי ניט נור סקאַלפּירען, וויא דאָס איז געווען דער מנהג פון אינדיאַנער בכלל, און אָפּפערן צו דיא געטער, וויא אַלע אַנדערע שטאַמען אין מעקסיקאָ און צענטראַל־אַמעריקאַ, זאָנדערן פּשוט אויפפרעסען. זיי האָבען פערגעטערט דיא נאַטור־קרעפטע, וויא אַלע אַנדערע פּרימיטיווע מענשען אויף דעם ערדקוגעל. זייער הויפּט־גאָט ניכקאָאטל איז

גענוען אַ פערזאָניפיצירונג פון דער שטראַהלענדער, וואַרעמענדער און אויפלע־בענדער זון. דיא בעדייטונג פון דיזען נאָמען איז "דיא שלאַנג פון דיא וואָל־קענס". דאָס איז געווען זייער יופיטער מיט'ן דונער און בליץ. וויא מיר ווייסען עס שוין פון דיא ערקלערונגען איבער קוועצאַלקאָאַטל, האָט מען זיך פאָרגע־שטעלט בליצען אין דער פאָרמע פון שלאַנגען.

דיא טשיטשימעגען האָבען געלעבט אַ לענגערע צייט אין אַנאַהואַק, ווען דיא טאָלטעקען האָבען דאָרטען געהערשט. נאָכהער אָבער, אין אָנפאַנג פון צוועלפטען יאָהרהונדערט, וויא מען שליסט עס פון דיא איבערגעבליבענע מעק־סיקאַנער כראָניקעס, האָבען זיי זיך פערבונדען אונטער דער קאָמאַנדע פון אַ פיהרער מיט'ן נאָמען כאָלאָטל, וועלכער איז געווען דער גרינדער פון אַ קעניג־ליכער דינאַסטיע, מיט וועלכער דיא אַצטעקישע איז שפעטער פערוואַנדט גע־וואָרען. זיי האָבען אָבער אפנים שנעל איבערגענומען דיא ציוויליזאַציאָן פון דיא טאָלטעקען און בכלל פון דיא עלטערע מלוכות אין אַנאַהואַק. איינער פון כאָלאָטל'ס יורשים האָט געגרינדעט לעבען דיא ברעגען פון דער אָזערע טעצקוקאָ אַ מלוכה, וועלכע איז געווען אַנערקענט פאַר דיא בעסטע און ציוויליזירטעסטע.

איכטלילכאָטשיטל, וועלכער האָט געשטאַמט פון דיזער קעניגליכער די־נאַסטיע, בעשרייבט אין זיין געשיכטע בעזאָנדערס אויספיהרליך און מיט זעהר הערצע פאַרבען דיא מלוכה פון טעצקוקאָ, וועלכע האָט דערגרייכט איהר העכסטע שטופע אונגעפעהר אַ הונדערט יאָהר פאַר דיא שפאַנישע עראָבערונג. ער שטעלט פאָר איינעם פון דיא קעניגע פון טעצקוקאָ, מיט'ן לאַנגען נאָמען נעזאַהואַלקאָ־יאָטל (דאָס מיינט : דער הונגעריגער פוקס) אַלס אַ גרויסען חכם און פילאָזאָף, אַלס אַ גלויביגען אין איין גאָט און פערדיגער געגען מענשליכע קרבנות. ער האָט אויך פערצייכענט איינגע שפריכע און שירים פון דיזען מעקסיקאַנער שלמה המלך.

צו דער צייט פון דיזען קעניג און פון זיין זוהן מיט'ן נאָמען נעזאַהואַלפילי איז שוין אויך שטאַרק געוואָרען דיא מלוכה פון דיא אַצטעקען. דיא איינוואָהנער פון טעצקוקאָ, דיא אַלקאָהואַס, און דיא אַנדערע שטאַמען אין אַנאַהואַק און אַרום האָבען געקוקט מיט פערעכטונג אויף דיא אַצטעקען, וועלכע האָבען זיך בעזעצט אויף עטליכע קליינע אינזלען אין דיא ערגסטע און זומפיגסטע ערטער ביי דער אָזערע טעצקוקאָ. מען האָט זיי בעזאָנדערס געהאַסט פאַר זייער מענ־שען־פרעסענדע רעליגיאָן, פאַר דיא גרויסע צאָהלען מענשליכע קרבנות, וועלכע זיי פלעגען שטענדיג ברייגנען צו זייער קריעגס־גאָט מיט'ן לאַנגען נאָמען הוי־ציליאָפאָטשטלי און מיט'ן קירצערן נאָמען מעכיטלי. אָבער מען האָט אויך מורא געהאַט פאַר זיי, ווייל זיי זיינען געווען זעהר קריעגעריש. ביסלעכווייז האָבען זיי זיך ניט נור פערמעהרט און פערשטאַרקט אויף זייערע אינזלען, זאָנדערן זיי האָבען אויך געקראָגען דיא אויבערהאַנד. דער צענטער פון קולטור איז אַלין פער־

בליבען אין דער מלוכה פון דיא אַלקאָהואַס אָדער טעצקוקער, אָבער דיא פּאָלי־טישע מאַכט איז געלעגען אין דער מלוכה פון דיא אַצטעקען. דיזע צוויי מלוכות צוזאַמען מיט דער קלענערער מלוכה טלאַקאָפּאַן פון דעם שטאַם טרעפּאַנעקען האָבען עס געהאַט געבילדעט דעם דריי־בונד פון אַנאַהואַק צו דער צייט פון דער שפּאַנישער עראָבערונג.

דיא מעקסיקאַנער כראָניקעס שילדערן דיא לאַנגע און ביטערע מלחמות, וועלכע זיינען געפיהרט געוואָרען אין פערלויף פון אונגעפעהר צוויי הונדערט יאָהר פאַר קאָלומבוס'עס רייזע צווישען דיא שטאַרקסטע שטאַמען פון אַנאַהואַק, דיא טשיטשימעגען, אַלקאָהואַס, טרעפּאַנעקען און אַצטעקען, פאַר דיא אויבער־הערשאַפט. קיינער פון זיי איז אָבער ניט געווען גענוג שטאַרק צו בעהערשען אַ לענגערע צייט־דיא אַנדערע. ווען איינע פון זייערע קליינע מלוכות פלעגט ווערען צו שטאַרק אונטער דער פיהרונג פון אַ קריעגערישען קעניג, פלעגען זיך דיא אַנדערע פערבינדען געגען איהם, אום צו ברעכען זיין מאַכט און אָנהאַלטען דאָס פּאָליטישע גלייכגעוויכט.

דיא אַצטעקען, וועלכע זיינען געווען דיא שוואַכסטע בשעת זיי האָבען אַריינגעוואַנדערט אין דעם טהאָל פון מעקסיקאָ און זיינען אַ געוויסע צייט זאָגאַר פערשקלאַוט געווען פון דיא טרעפּאַנעקען, האָבען אַליין געוואונען אין מאַכט דורך זייער מיליטערישע הילפע אין דיא מלחמות צווישען דיא שטאַרקערע שטאַמען. אין אָנפאַנג פון 14טען יאָהרהונדערט האָבען זיי געהאָלפען דיא טרעפּאַנעקען אין דעם קאַמפּף געגען דיא מלוכה פון דיא טשיטשימעגען אין טעצקוקאָ, נור מיט איינינגע יאָהרען שפּעטער האָבען זיי זיך פערבונדען מיט דיא טעצקוקער געגען מאַכטלאַ, דעם גרויזאַמען קעניג פון דיא טרעפּאַנעקען. נאָך אַ גרויסער שלאַכט, וועלכע האָט זיך געענדיגט מיט'ן טויט פון מאַכטלאַ און מיט דער צערשטערונג פון זיין הויפּט־שטאָדט, וואָס עס איז געשעהען אין דער ערשטער העלפט פון 15טען יאָהרהונדערט, מיט אונגעפעהר אַ יאָהר אַכציג פאַר קאָרטעץ'עס עקספּעדיציע, האָבען דיא אַצטעקען אויסגעקליבען פאַר זייער הערשער אַ מיטגליעד פון זייער קעניגליכער פאַמיליע, וועלכער האָט זיך בעזאָנדערס אויסגעצייכענט אַלס קריעגער אין דעם לאַנגען קאַמפּף מיט דיא טרעפּאַנעקען. זיין אַצטעקישער נאָמען איז געווען מאָנטעקהוזאָמאַ אילהוקאַמינאַ. דאָס איז אפנים געווען דער ערשטער פון דיא אַצטעקישע קעניגע מיט'ן נאָמען מאָנטעקהוזאָמאַ אָדער מאָנטעזומאַ, וויא דיא שפּאַניער האָבען עס אויסגע־שפּראָכען.

אונטער דער הערשאַפט פון דיזען קריעגערישען קעניג זיינען דיא אַצטעקען אַליין שטאַרקער געוואָרען. דיא אַנדערע קעניגע אין אַנאַהואַק האָבען מורא גע־האַט איינצוהייסען מיט איהם. ער האָט פערשפּרייטעט דיא גרענעצען פון זיין מלוכה און געצוואונגען אַ סך שבטים אַרום צו צאָהלען איהם קאָנטריבוציע.

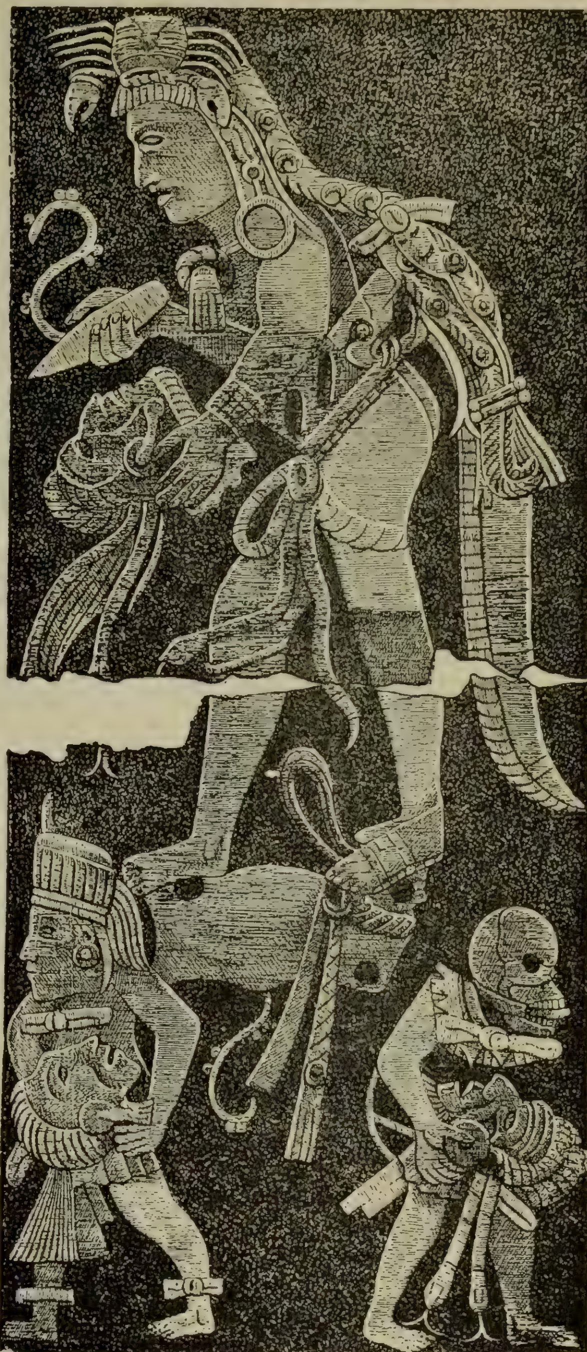
דיא שוידערליכע זייט פון דיזער קאָנטריבוציע איז בעשטאַנען אין מענשליכע קרבנות צו דיא געטער, ספּעציעל צום קריעגס־גאָט הויצילאָפּאָטשטלי. לכבוד דיזען בלוטיגסטען פון אַלע בלוטיגע אָבגעטער ביי אַלע אינדיאַנער פעלקער האָט דיזער מאָנטעזומא, וועלכער איז אויך געווען אַ גרויסער פאַנאַטיקער, אויפגע־בויט אַ ריזיגען טעמפּעל אָדער "טעאָקאַלי" אויף דעם מעקסיקאַנער לשון. דאָס איז געווען דער גרעסטער טעאָקאַלי אין אַנאַהואַק צו דער צייט פון קאָרטעז, וועלכער האָט איהם צושטערט נאָך איינער פון זיינע אַטאַקעס אויף דער הויפּט־שטאָדט פון דיא אַצטעקען.

דיא ערעפנונג פון דיזען טעמפּעל איז געפייערט געוואָרן מיט גרויסע צע־רעמאָניעס און מיט מאַסען מענשליכע קרבנות. דיא פעלקער וואָס האָבען גע־מוזט אַנערקענען דיא אויבערמאַכט פון דיא אַצטעקען, האָבען אויך געמוזט צו־שטעלען אַ בעשטימטע צאָהל יונגע לייט אַלס אָפּפער צו דיא אַצטעקישע געטער. אָבער אַזוי וויא דאָס איז ניט גענוג געווען פאַר דעם אויסעראָרדענטליכען בלו־טיגען געצענדיענסט פון דיא אַצטעקען, פלעגען זייערע קעניגע פיהרען מלחמות און בעפאַלען דיא שוואַכערע שטאַמען אין אַלע ווייטערע געגענדען, אום צו פאַנגען קרבנות פאַר זייער אונערזעטליכען הויצילאָפּאָטשטלי.

זיי פלעגען זוכען ניט צו טויטען זייערע שונאים אין קריעג, נור זיי צו פאַנגען לעבעדיגערהייט. זיי האָבען געגלויבט, אַז דער בעסטער אָפּפער און טהייערסטער מאכל פאַר זייערע געטער איז דאָס צאַפּעלדיגע הארץ פון אַ קריעגס־געפאַנגענעם. אַזאַ גלויבען איז אויך געווען פערשפּרייטעט ביי דיא אַנדערע נאַהואַ שטאַמען, ביי דיא מאַיאַס א. ז. וו. געוועהנליך פלעגען זיי אָפּ־פערן צו זייערע געטער קריעגס־געפאַנגענע און בכלל פרעמדע. נור דיא אַצטע־קען האָבען אפּנים איבערטראָפען אין דיזע רעליגיעזע אויסשלאַכטונגען אַלע אַנדערע אינדיאַנער, אויב מען זאָל אָננעהמען פאַר כשר'ע מטבעות דיא בע־שרייבונגען פון דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס, וועלכע האָבען נאַטירליך געהאַט אַן אינטערעס צו מאָלען דעם שונא וואָס שוואַרצער, אום דערמיט צו רעכטפערטי־גען זייערע אייגענע ווילדע רציחות.

פאַרביינגעהענדיג ווען מיר דאָ פערצייכנען דעם פאַקט, דאָס קאָרטעז האָט זעהר פיעל געוואונען אין דיא שלאַכטען מיט דיא אַצטעקען ניט נור דורך דעם, וואָס זיי זיינען פערהאַסט געווען פון דיא אַרומיגע שטאַמען פאַר דיא מענשליכע קרבנות, וועלכע זיי פלעגען אַלין מעהר פאָרדערען, זאָנדערן אויך דורך דעם, וואָס זיי פלעגען אַלין זוכען צו פאַנגען אַ שפּאַניער לעבעדיגער־הייט, אום איהם צו אָפּפערן צו זייער קריעגס־גאָט. עס קען זיין, אַז קיין איינ־ציגער פון דיא שווערד־העלדען אונטער דער קאָמאַנדע פון קאָרטעז וואָלט ניט

געבליבען צו דערצעהלען עפּעס וועגען דיא וואונדערבאַרע עראָבערונג פון מעקסיקאָ, ווען דיא אַצטעקישע קריעגער וואָלטען געציעלט זיי צו טויטען און ניט צו פאַנגען לעבעדיגערהייט.

א סקולפּטור וואס שטעלט פאר וויא מען האט מקריב געוועזן מענשען.

וויא אזוי מען פלעגט ברייגגען מענשליכע קרבנות צו דיא געטער, איז צו זעהען פון דעם בייליעגענדען בילד, וואָס איז אַ פאָטאָגראַפיע פון אַ סקולפּטור, וועלכע אַ דייטשער רייזענדער האָט געפונען צווישען דיא חורבות פון טעמפּלען לעבען דעם דאָרף סאַנטאַ לוטשיאַ אין גוואַטעמאַלאַ (דיזע סקולפּטור איז אין מיטען איבערגעבראָכען). דער מעסער וואָס דער נאַקעטער פּריעסטער מיט משונה'דיגע בעפּוצונגען אויף'ן קאָפּ האַלט אין דער רעכטער האַנד איז געוועזן פון אַ האַרטען סאָרט שטיינער. דיא פּריעסטער אין אַנאַהואַק פלעגען צוערשט אויפשניידען דיא ברוסט פון דיא קרבנות מיט שטיינערנע מעסערס און אַרויסרייסען זייערע הערצער. זיי פלעגען עס טהאָן זעהר פלינק מיט אַזעלכע שטיינערנע מעסערס, ווי אויף דער בייליעגענדער צייכנונג. מאַנכעס מאָל פלעגט מען אָבער זעהר פיעל און לאַנג מאַטערן דיא אָפּפער, נאָך דיא פאָרשריפטען פון אַ גרוילּיכען צערעמאָניאַל, איידער מען פלעגט ענדיגען זייער לעבען דורך אַרויסרייסען זייערע צאַפּעלדיגע הערצער. ביי איינינע צערעמאָניעס

פּלעגען זיך דיא פּריעסטער בעשמירען מיט דעם בלוט און זיך אויך בעדעקען מיט די הויטען פון דיא קרבנות. מיר ברענגען אַ צייכנונג פון אַ מעקסיקאַנער סטאטוע, וועלכע שטעלט פאָר אַ פּריעסט אָנגעטאָן אין דער הויט פון אַ מענש־

אַ שטיינערנער מעסער צו עפענען דיא הערצער פון מענשליכע קרבנות.

ליכען קרבן. דיא רעליגיאָן פון דיא פעלקער אין מעקסיקאָ און צענטראַל־אַמע־ריקאַ האָט בכלל פערלאַנגט פיעל בלוט. זעהר אָפט פלעגען זיי ביי רעליגיעזע צערעמאָניעס עפענען זייערע אָדערן און זיך איינשטעכען (בעזאָנדערס אין דיא אויע־רען) אום צו לאָזען בלוט. נור הויפּטזעכליך פלעגען עס טהאָן דיא פּריעסטער.

סטאַטוע פון אַ פּריעסט אין הויט פון אַ מענשליכען קרבן.

דיא אַצטעקען פלעגען צוקוקען מיט פאַנאַטישער הארטהערציגקייט, וויא מען פלעגט מקריב זיין מענער, פרויען און אויך קינדער (אין דער צייט פון טריקענעסען פלעגט מען געוועהנליך אָפּפערן קינדער, אום איינצושטילען דעם צאָרן פון רעגען־גאָט), וויא מען פלעגט פייניגען דיא אָפּ־פער און בכלל פּראווען דיא בלוטיגע צערע־מאָניעס. דיא טעמפּלען פון דיא אַצטעקען זיינען געוועזען מענשליכע יאַטקעס. דאָרטען האָט עס שטענדיג געשטונקען מיט פער־פוילטע פלייש.

מען דאַרף אָבער דערפון ניט שליסען, אַז אין זייער פאַמיליען־לעבען און אין זיי־ערע געזעלשאַפטליכע בעציהונגען זיינען זיי געוועזען ערגער, ווילדער און גרויזאַמער פאַר אַזעלכע אינדיאַנער שטאַמען, וועלכע פלעגען גאָר ניט מקריב זיין מענשען צו

זייערע געטער, און בכלל פאר אנדערע פעלקער אויף דערזעלבער מדרגה פון קולטור. פערקעהרט, זיי האבען זיך גראדע געפיהרט אין זייער געוועהנליכען לעבען גאנץ פיין אפילו נאך די בעשרייבונגען פון די שפאניער. אונטער דעם איינפלוס פון די טעצקוקער זיינען די אצטעקען אויך אלץ מעהר ציוויליזירט געווארען. די פרויען זיינען פערהעלטניסמעסיג גוט בעהאנדעלט געווארען. פאליגאמיע איז געווען פערבאטען. זיי זיינען געווען מוזיקאליש, וויא די מעקסיקאנער היינט. זיי האבען געהאט שולען, וואו מען פלעגט ניט נור לערנען לעזען און שרייבען זייערע שריפטען און געבען אונטערריכט אין רעליגיאן, מאראל און וועלטליכע קענטניסע (בעזאנדערס אסטראלאגיע און א בעקאנטשאפט מיט זייער מערקווירדיגען לוח), זאנדערן אויך איינשטודירען פאעמען און לידער. זיי האבען זיך אויסגעצייכענט מיט א בעזאנדערער ליעבע צו בלומען, וויא זייערע קינדער ביז היינט צו טאג. ביי זיי זיינען אויך איינגעפיהרט געווען געוויסע טעאטראלע פארשטעלונגען מיט טענץ, נור די שוישפיעלער פלעגען טראגען מאסקעס פון פערשיעדענע חיות.

סטאטוע פון מעקסיקאנער גאט פון טענץ און ספארט.

צווישען די איבערגעבליבענע שטומע עדות פון זייער ציוויליזאציאן איז דער מערקווירדיגסטער א גרויסער אויסגעקריצטער שטיין, וואס געפינט זיך יעצט לעבען דעם קאטאלישען קאטהעדראל פון דער מעקסיקאנער הויפט־שטאדט. ער טראגט דעם נאמען קאלענדער־שטיין, ווייל די אצטעקען האבען אויף איהם אויסגעקריצט זייערע צייט־רעכנונגען אין יאהרען, מאנאטען און טעג. מיר קענען זיך ניט ארייגלאזען אין איינצעלהייטען מכח דיזע רעכנונגען, וועלכע די אצטעקען האבען איבערגענומען צוזאמען מיט די בילדער־שריפטען און אנדערע קונסטען ביי די טאלטעקען און אנדערע עלטערע שטאמען. מיר וועלען נור איבערגעבען די כמעט־איינשטימיגע מיינונגען פון געלעהרטע פארשער, דארונטער אויך פון אלעקסאנדער פאן הומבאלט, אז דער דאזיגער קאלענדער האט בעזאנדערס גרויסע עהנליכקייטען מיט דעם קאלענדער פון די מאנגאלען אין אזיע, אזעלכע עהנליכקייטען, וועלכע מען קען אם בעסטען ערקלעהרען דורך די היפאטעזע (השערה), אז די מעקסיקאנער

שטאַמען האָבען אַמאָל איבערגענומען דיא וויכטיגסטע טהיילען פון זייער לוח ביי דיא מאָנגאָלישע שטאַמען.

דיזער קאַלענדער־שטיין איז געפונען געוואָרען אין 1790 בשעת מען האָט געמאַכט אויסגראָבונגען אין דעם אָרט, וואו עס איז געווען אויסגעבויט דער גרויסער אַצטעקישער טעאָקאַלי און וואו עס שטעהט היינט דער גרויסער קאַטאָלישער קאַטהעדראַל. ער איז דאָרטען געבליבען ליעגען צווישען דיא חורבות, ווען דיא שפּאַניער אונטער דער קאָמאַנדע פון קאָרטעז האָבען צושטערט אַלע אַצטעקישע טעמפּלען. מען רעכענט, אז דיא קאַטאָלישע גלחים האָבען געהייסען אַריינוואַרפען אין דיא זומפּען דאָרטען דיזען קאַלענדער־שטיין צוזאַמען מיט

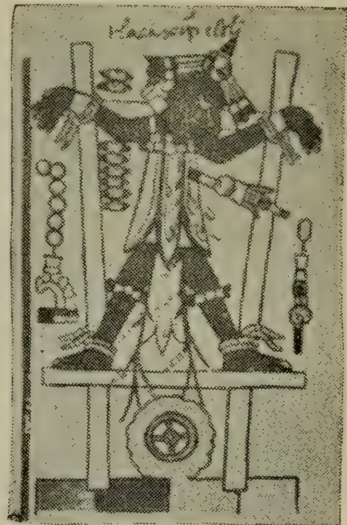

דער אַצטעקישער קאַלענדער שטיין.

געצקעם און אנדערע חפצים פון דיא צושטערטע טעאָקאַלים. נור צו דער צייט, ווען מען האָט אויסגעגראָבען דיזען שטיין, האָט שוין געהערשט אַ פרייערער גייסט אפילו צווישען דיא קאַטאָלישע גלחים אין מעקסיקאָ. זיי האָבען פערלאַנגט דעם שטיין, אָבער ניט אום איהם צו צושטערען אָדער בעגראָבען, נור צו האַל־

טען אַלס אַן אָנדענקען. דער שפּאַנישער וויצע־קעניג האָט זיי ערלויבט צו האַלטען דיזען שטיין אין קאַטהעדראַל, אָבער מיט דער בעדינגונג, אַז דאָס פּובליקום זאָל איהם קענען בעטראַכטען צו יעדער צייט. ער ווערט יעצט גע־רעכענט פאַר דאָס אייגענטהום פון נאַציאָנאַלען מוזעאום פון מעקסיקאָ.

דער קאַלענדער־שטיין איז אַ זעהר שווערער. ער פערנעהמט צוועלף פוס אין דיאַמעטער (דורכמעסער). בשעת מען האָט איהם געבראַכט צו שלעפּען (דאָס האָט פּאַסירט מיט אַ קורצער צייט פאַר דער שפּאַנישער עראָבערונג) פון דעם אָרט, וואו מען האָט איהם אויסגעהאַקט און אויסגעקריצט, נאָך דער הויפּט־שטאָדט, אום איהם אַרויפצוציהען אין דעם גרעסטען און הייליגסטען פון דיא טעאָקאַליס, האָט עס פּאַסירט, אַז ער האָט דורכגעבראָכען אַ בריק צווישען דיא אינזלען און אַז אַ סך אַרבייטער, וויא אויך איינינגע פּריעסטער, וועלכע האָבען קאָמאַנדעוועט אַלס אינזשענערען און אַרכיטעקטען, זיינען דערטרונקען געוואָ־רען. מען האָט איהם אָבער אויפגעהויבען און שליסליך אויפגעשטעלט אויף זיין בעשטימטען פּלאַץ. ביי דיזער צערעמאָניע האָט מען אויך מקריב געווען אַ סך מענשען אויף דעם דאָזיגען הייליגען שטיין גופא.

אַ געקרייציגטע פיגור מיט סימ־באָלען פון מעקסיקאַנער גאָט טלאַ־קאַכיפּענאַליצטלי (נאָך אַן אַצטע־קישען מאַנוסקריפּט)

איינינגע פון דיא אַרכעאָלאָגען, וועלכע האָ־בען זיך ספּעציעל אָבגעגעבען מיט אויספאָרשען דיא מאָנומענטען און שריפטען פון מעקסיקאָ און צענטראַל־אַמעריקאַ, רעכענען, אַז דער דאָ־זיגער קאַלענדער־שטיין האָט אויך געדיענט אַלס זונען־זייגער און אַלס מזבח צום זונען גאָט.

אין דעם אָרט, וואו דיזער קאַלענדער־שטיין איז געוועזן בעגראָבען, האָט מען אויך געפונען אַ מוסטער פון דער אַצטעקישער סקולפּטור־קונסט. דאָס איז אַ סטאַטוע פון אַ געטין, וואָס האָט גע־טראָגען דעם נאָמען קאָאַטליקו אָדער ציהואַקאָ־אַטל, (בעדייטעט דיא "שלאַנגען פרוי"). דיזע זאָנדערבאַרע סטאַטוע מיט שלאַנגען געפינט זיך אין נאַציאָנאַלען מוזעאום פון דער מעקסיקאַ־נער הויפּט־שטאָדט. דיא דאָזיגע געטין איז גערעכענט געווען אַלס דיא מוטער פון דער ערשטער מענשליכער פּאָאָר און אויך פון דעם זונען־גאָט קוועצאַלקאָאַטל. מען האָט איהר אויך פערעהרט אַלס דיא הערשערין איבער דיא טויטע.

די בילדער־שריפטען זיינען ביסלעכווייז אַזוי ענטוויקעלט געוואָרען, אַז מען האָט זאָגאָר געקענט לעזען די נעמען פון פּערזאָנען און ערטער, ווי אויך דאַטען פון פּאַסירונגען. דאָס האָט דאַרום זעהר פיעל געהאָלפען און העלפט דיא אויראָ־

פּעאישע און היינטיגע מעקסיקאנישע געלעהרטע צו דערגעהן וואס עס האט זיך געטהאן אין דיזע אינדיאנער מלוכות.

מען דארף דערביי נעהמען אין אנבעטראכט, דאס דיזע פעלקער האבען ניט געהאט קיינע לאסט־טהיערע. פערד, אקסען, שעפּסען, ציגען א. ז. וו. — דאס איז אלץ געבראכט געווארען פון אייראפּא באלד נאך דער ענטדעקונג פון אמעריקא. די בופעל־אקסען האבען זיך געפונען אין די געגענדען ווייט צום נארד פון די מעקסיקאנער הויכלענדער. דיזע בהמות זיינען קיין מאל ניט געצאמט געווארען פון די ווילדע אינדיאנער שטאמען אין די געגענדען, וועלכע געהערען יעצט צו יונייטעד סטייטס און קענעדע. די אצטע־קען און אנדערע פעלקער אין מעקסיקא און אין צענטראל־אמעריקא האבען וואהר־שיינליך גאר ניט געהערט פון אזעלכע חיות. זיי האבען אפילו ניט געהאט אזעלכע קליינע און שוואכע לאסט־טהיערע וויא די פּערואנער שעפּסען (לאמאס, אלפּאקאס). זיי האבען דארום געמוזט אלעס אליין שלעפּען, וואס עס האט נאטירליך זיי געמוזט זעהר פיעל שטערען אויף יעדען שריט צו א העכערער קולטור. דערצו נאך האבען זיי גאר ניט געוואוסט פון אייזען און אפילו מיט קופּערנע געצייג האבען זיי זיך גאנץ ווייניג בענוצט. מען מוז זיך דארום וואונ־דערן, וויא אזוי זיי האבען געקענט אויפבויען אזעלכע ריזיגע טעמפּלען און אויס־האקען, פּאלירען, אויסקריצען און שלעפּען אזעלכע גרויסע שטיינער, וויא די חורבות אין די אמאליגע קולטור־צענטערס און מלוכות דארטען ציינגען עס.

דריטער קאפיטעל.

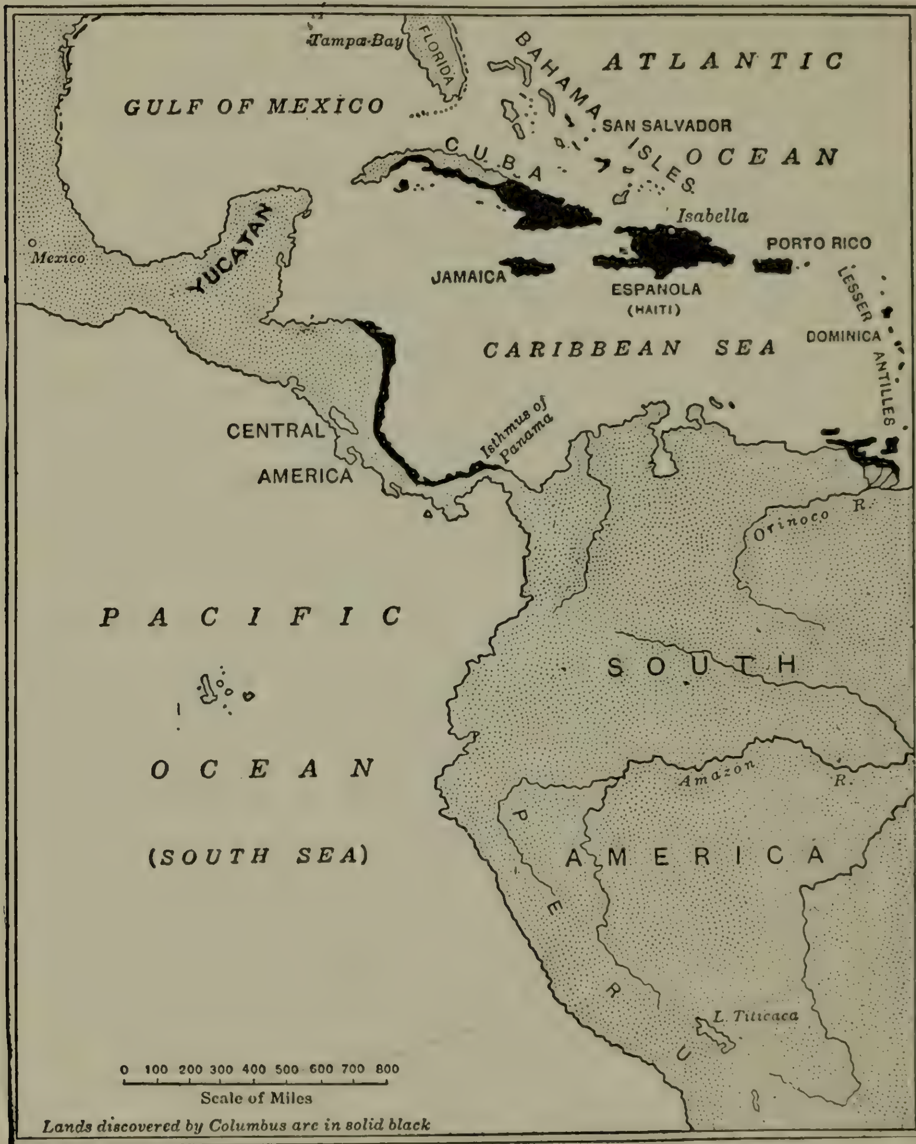
דיא ערשטע עקספעדיציעס נאָך מעקסיקאָ

דער ערשטער צוזאמענשטויס צווישען דיא שפּאַניער און דיא איינגעבאָרע־נע פון צענטראַל־אַמעריקאַ איז פאָרגעקומען אַ יאָהר 25 נאָך קאָלומבוס'עס ערשטע רייזע. איינינע שפּאַנישע אַוואַנטוריסטען אונטער דער קאָמאַנדע פון פראַנציסקאָ הערנאַנדעץ דע קאָרדאָוואַ האָבען זיך אין 1517 אַ לאָז געטהאָן פון קובאַ צו זוכען נייע לענדער ווייטער צו וועסט און אויך צו פאַנגען נייע שקלאַווען פאַר דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס אויף דיא וועסט־אינדישע אינזלען, וואו דיא שוואַכע איינגעבאָרענע, וועלכע האָבען גאָר ניט געטויגט צו שווערע אַרבייט, זיינען אין אַ קורצער צייט אויסגעגאַנגען פּשוט וויא פליעגען אונטער דער קריסט־ליכער השגחה פון זייערע שפּאַנישע הערשער. מען האָט אפילו באַלד נאָך דער גרינדונג פון די ערשטע קאָלאָניעס אין עספּאַניאָלאַ, קובאַ און פּאָרטאָ ריקאָ אָנגע־פאַנגען צו אימפּאָרטירען דיא קרעפטיגע שוואַרצע פון אַפריקאַ אויף דעם פּלאַץ פון דיא שוואַכע איינגעבאָרענע, אָבער דאָס איז ניט געווען גענוג פאַר דיא שפּאַנישע קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען געזוכט וואָס שנעלער צו ערווערבען גרוי־סע רייכטהימער.

דיזע אַוואַנטוריסטען זיינען צוגעשוואומען צו דיא מזרח־ברעגען פון האַלב־אינזעל יוקאַטאַן, וואָס ליעגט ניט ווייט פון דיא מערב־ברעגען פון קובאַ און וואָס איז געווען דער גרעסטער צענטער פון דער ציוויליזאַציאָן פון דיא מאַיאַ־שטאַמען. אין איין אָרט האָט מען זיי אויפגענומען פריינדליך, אין אַן אַנדערן אָבער האָט מען זיי בעגעגענט מיט אַ רעגען פון פיילען, ווען זיי האָבען געוואָלט לאַנדען. זיי האָבען זיך דאַרום שנעל צוריקגעקעהרט נאָך קובאַ. קאָרדאָוואַ האָט געקראָגען אַזעלכע וואונדען ביי אַ צוזאַמענשטויס מיט דיא איינגעבאָרענע אין יוקאַטאַן, אַז ער איז געשטאָרבען עטליכע טעג נאָך זיין אָנקומען צוריק אין האַוואַנאַ.

זיי האָבען אָבער געזעהען גענוג צו בעוואונדערען דיא שטעדט פון דיא

מאַיאַס און אויפצומונטערען מיט זייערע בעשרייבונגען אַנדערע שווערד־העלדען און אויך וועלאַסקעז, דעם גובערנאַטאָר פון קובאַ, צו עראָבערען דיזע לענדער.

דיא שווארצע טהיילען אויף דיזער לאַנדקארטע פון וועסט־אינדיען אדער אַנטיל־אינזלען, פון צענטראַל־אַמעריקאַ און פון אַ טהייל פון זיד־אַמעריקאַ בעצייכנען דיא ערטער, וואַס קאָלומבוס האַט ענטדעקט אין זיינע פיער רייזען.

פאַר דעם הויפט פון דער עקספעדיציע האָט דיזער גובערנאַטאָר אויסגעקליבען אַ געוויסען כואַן דע גריכאַלוואַ, איינעם פון זיינע פערוואַנדטע. אין 1518 איז

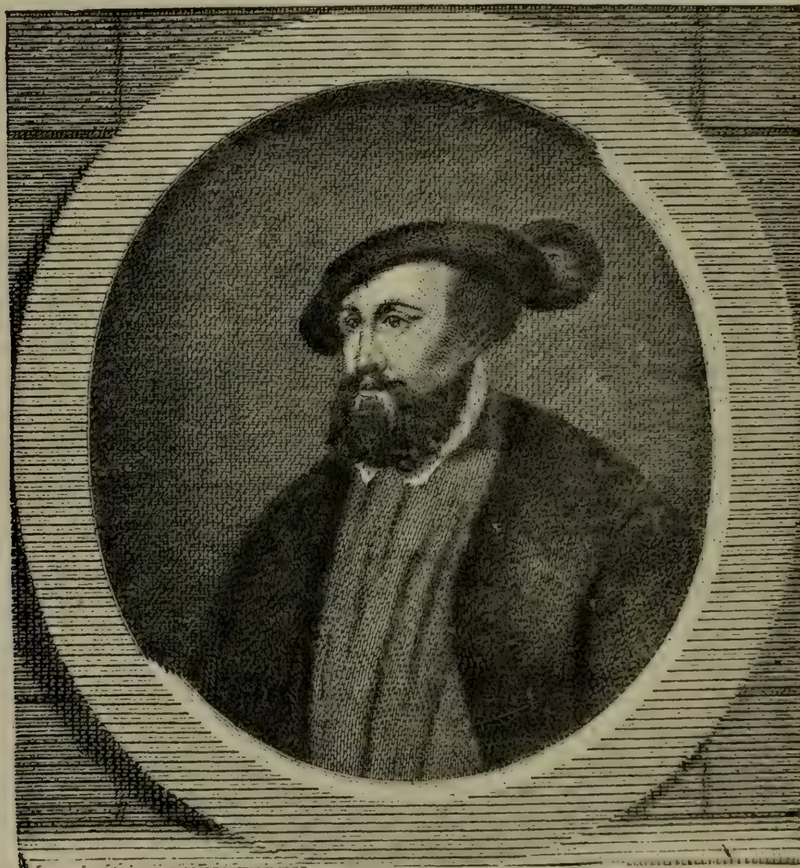
גריכאַלוואַ צוגעקומען מיט זיין באַנדע שפּאַניער צו דיא נאָרדליכע געגענדען פון יוקאַטאַן, וועלכע האָבען געהאַט נעהנטערע פערבינדונגען מיט דער מלוכה פון דיא אַצטעקען. לעבען דער מינדונג פון דעם טייך טאַבאַסקאָ, וועלכער פליסט דורך דעם מעקסיקאַנער שטאַאט מיט'ן זעלבען נאָמען, האָבען זיך דיא שפּאַניער אונטער דער קאָמאַנדע פון גריכאַלוואַ צוזאַמענגעטראָפען צום ערשטען מאָל מיט דיא געזאַנדטע פון דעם אַצטעקישען קעניג מאָנטעזומאַ, וועמעס הערשאַפט איז שוין אויך געווען פערשפּרייט איבער ווייטע געגענדען לעבען דיא ברעגען פון גאָלף אָוו מעקסיקאָ. דיא רייכע פּרעזענטען, מייסטענס גאָלד־ציערונגען, וואָס דיא שפּאַניער האָבען געקראָגען פון מאָנטעזומאַ'ס שלוחים און פון דיא קאַ־סיקען (עלטסטע) אין טאַבאַסקאָ, וויא אויך דיא קליידער און דיא האַלטונג פון דיעזע אינדיאַנער־אַריסטאָקראַטען, האָבען געגעבען דיא שפּאַניער צו פערשטעהן, אַז דאָ האָבען זיי שוין צו טהאָן מיט אַ גרויסער און רייכער אימפּעריע, ניט בלויז מיט נאַקעטע און שוואַכע אינדיאַנער, וויא אין קובאַ און אין גאַנץ וועסט־אינדיען.

גריכאַלוואַ האָט אַוועקגעשיקט איינעם פון זיינע וויכטיגסטע אַדיוטאַנטען, דעם זעלבען פּעדראָ דע אַלוואַראַדאָ, וועלכער איז אויך געוואָרען דיא רעכטע האַנד פון קאָרטעץ און האָט זיך בעריהמט געמאַכט ביי דער עראָבערונג פון מעקסיקאָ און ביי וויי־טערע עקספּעדיציעס אין צענטראַל־אַמעריקאַ, — צוריק נאָך קובאַ, אום צו דערלאַנגען די טייערע געשאַנקען צום גובערנאַטאָר וועלאַסקעץ און אָבצוגעבען אַ בעריכט איבער דיא ניי־ענטדעקטע לענדער. אַליין איז גרי־כאַלוואַ ווייטער אַרומגעשוואומען ביי דיא ברעגען פון מעקסיקאָ און דערביי איז איהם אויך אויסגעקומען צו זעהען אויף איין אינזעל אַ טעמפּעל, וואו מען פּלעגט ברענגען מענשליכע קרבנות.

ער האָט אָבער אויך ניט לאַנג אַרומגערייזט דאָרטען און האָט זיך צוריק־געקעהרט נאָך קובאַ, אום צו בעשפּרעכען נייע פּלענער מיט דעם גובערנאַטאָר וועלאַסקעץ. דער לעצטער האָט שוין אָבער ניט געוואַרט אויף אויספיהרליכע בעריכטען פון גריכאַלוואַ. דיא געשאַנקען, וואָס אַלוואַראַדאָ האָט געבראַכט פון מעקסיקאָ, האָבען אויפגערייצט דעם אונערזעטליכען גאָלד־אַפּעטיט פון דיא שווערד־העלדען אין קובאַ זיך אַ לאָז צו טהאָן אַהין צו שעפּען גאָלד און צו בעהערשען נייע לענדער. וועלאַסקעץ האָט גלייך בעשלאָסען אויסצושטאַטען נייע שיפען און צו אָרגאַניזירען אַ שטאַרקע עקספּעדיציע. פאַר דעם פיהרער פון דיזער עקספּעדיציע האָט ער אויסגעקליבען אַ יונגען שווערד־העלד, וועלכער פערנעהמט דעם ערשטען פּלאַץ צווישען אַלע קאָנקוויסטאַדאָרעס און וועלכער האָט טאַקע איינגענומען מיט אַ הייפעל שפּאַניער דיא שטאַרקסטע מיליטערישע מלוכה אין דער נייער וועלט. דער לעזער פערשטעהט שוין, אַז דאָס איז געווען

הערנאנדאָ קאָרטעז, וועמעס אויפטהואונגען רופען ארויס אַלגעמיינע בעוואונ־
דערונג.

ער איז אַלט געווען בלויז 19 יאָהר, ווען ער איז אין 1504 אוועק זוכען
גליק אין דער נייער וועלט. זיין פאָטער איז געווען אַן אדעלמאַן פון דער שפּאַ־
נישער פּראָווינץ עסטרעמאַדורא, אָבער אַן אָרימער. ער האָט געשיקט זיין זוהן
שטודירען יוריספּרודענץ אין דער אוניווערזיטעט פון סאַלאַמאַנקאַ, אום איהם

הערנאנדא קארטעז.

פאַרצובּרייטען פאַר אַ ציוויל־קאַריערע. אָבער דער יונגער קאָרטעז האָט גע־
טרוימט פון אַ מיליטערישער קאַריערע און האָט בכלל קיין חשק ניט געהאַט
צו שטודירען. ער איז צוערשט אריינגעטראָטען אין דער אַרמעע, אום צו דיענען
אונטער דער קאָמאַנדע פון דעם בעריהמטען שפּאַנישען קריעגס־פיהרער גאָנ־
סאַלוואָ דע קאָרדאָוואַ אין נעאַפּעל. אָבער פאַר דער אָפּרייזע פון דער פלאָטע
איז ער גראַדע פערוואונדעט געוואָרען דורך אַ פאַל פון אַ דאַך, און ווען ער איז

גענזונד געוואָרען, האָט ער בעשלאָסען צו פאָלגען דעם ביישפּיעל פון פיעלע מוטהיגע קאוואַליערען אין זיין צייט צו צייגען גבורות און העלדען־טהאַטען אין דער נייער וועלט. איינער פון דיא קרובים פון זיין פאַמיליע איז גראַדע דאַן בעשטימט געוואָרען פאַר דעם גובערנאַטאָר פון סאַן דאָמינגאָ (האַאיטי), וואו עס האָט זיך געפונען דיא ערשטע פון דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס, וועלכע קאָלומבוס האָט געגרינדעט אין וועסט־אינדיען. קאָרטעז האָט איהם בעגלייט און האָט געקראָגען זיין חלק לאַנד מיט אינדיאַנער שקלאַווען, "רעפּאַרטיעמענ־טאָ" וויא מען האָט עס גערופען אויף שפּאַניש, אין האַאיטי אַזוי וויא יעדער שפּאַניער, וועלכער האָט נור געוואָלט זיך בעזעצען אין אַ קאָלאָניע און ווערען אַ פּלאַנטאַטאָר.

דער גובערנאַטאָר האָט פּאַטראָניזירט זיין קרוב, וועלכער איז געווען אַזוי שעהן און בראַוו וויא יונג, און האָט איהם געגעבען געלעגענהייטען צו מאַכען געלד. אָבער קאָרטעז האָט לאַנג ניט געקענט פערבלייבען אויף איין אָרט. ער האָט געטרוימט פון ווייטע רייזען, אַוואַנטורען און עראָבערונגען. דארום האָט ער זיך בעטהייליגט אין דער עקספּעדיציע, וועלכע איז געשיקט געוואָרען אונ־טער דער קאָמאַנדע פון דיעגאָ וועלאַסקעז אין 1511 נאָך קובאַ. ער האָט זיך דאָרט אַזוי אויסגעצייכענט, אַז וועלאַסקעז האָט איהם געמאַכט פאַר דעם אַל־קאַדע אין סאַנטיאַגאָ און נאַכהער איהם אַנפערטרויט דיא עקספּעדיציע נאָך מעקסיקאָ, וויא מיר ווייסען עס שוין.

פון זיינע "רעפּאַרטיעמענטאָס" אין האַאיטי און קובאַ, וואו ער האָט בע־האַנדעלט דיא פערשקלאַווטע אינדיאַנער און אויך נעגערן, וועלכע מען האָט אָנגעפאַנגען אַליין מעהר צו אימפּאָרטירען אין אַלע שפּאַנישע און פּאָרטוגעזישע קאָלאָניעס, אַזוי גרויזאַם וויא דיא אַנדערע קאוואַליערען, האָט ער אָנגעזאַמעלט אַ היבשע סומע געלד, אָבער ער האָט אויסגעגעבען זיין גאַנצען פערמעגען און האָט נאָך געבאָרגט, וויא פיעל ער האָט געקענט, אום וואָס בעסער אויסצושטאַ־טען דיא עקספּעדיציע נאָך מעקסיקאָ.

נאָך אַלע אָנשטרענגונגען פון וועלאַסקעז און קאָרטעז, וויא אויך פון אַנ־דערע קאוואַליערען און אַוואַנטוריסטען, וועלכע האָבען זיך אָנגעכאַפּט אָן דער געלעגענהייט צו ערווערבען זיך אַ גרויסען שם אין דער וועלט און רייכטהימער, האָט מען געקענט צוזאַמענברענגען בלויז 11 קליינע זעגעל־שיפען מיט 110 מאַטראָזען, 553 סאָלדאַטען, פון וועלכע נור 45 זיינען געווען בעוואַפענט מיט ביקסען. דערצו נאָך האָבען זיי געהאַט אַ צעהנדליג האַרמאַטען און 16 פערד. אָט מיט דיזער "מחנה" האָט זיך עס הערנאַנדאָ קאָרטעז אַ לאָז געטהאָן אין נאָוועמבער 1518 צו עראָבערען לענדער, וועגען וועלכע ער האָט שוין געוואוסט אַז זיי זיינען בעפעלקערט פון שטאַרקע און קריעגערישע שטאַמען אונטער דער הערשאַפט פון אַ גרויסען קייזער מיט'ן נאָמען מאָנטעזומאַ. זיין אַדיוטאַנט

אַלוואַראַדאָ און עטליכע אַנדערע שווערד־העלדען, וועלכע האָבען זיך בעטהייליגט אין קאָרדאָוואַ'ס און גריכאַלוואַ'ס עקספעדיציעס, האָבען איהם נאַטירליך איבערגעגעבען אַלעס, וואָס זיי האָבען געזעהען און געהערט אין צענטראַל־אַמעריקאַ.

אָבער דיא קאַוואַליערען און אַוואַנטוריסטען, וועלכע האָבען זיך אַ שאָט געטהאָן צו זאַמלען אוצרות אין דיא עלדאָראַדאָס פון דער נייער וועלט, האָבען זיך ניט אָבגעשטעלט פאַר קיינע געפאַהרען. מען מעג זאָגען, אַז פאַר זיי איז קיין זאַך ניט געווען צו שווער. זיי האָבען טאַקע בעוויזען אַזעלכע העלדען־טהאַטען און גבורות, וואָס שיינען אונז פשוט אונגלויבליך. דיא ווירקליכקייט האָט ניט איין מאָל איבערטראָפען דיא פאַנטאַזיעס אפילו פון דיא דאָזיגע שווערד־העלדען גופא. עס איז זיכער, אַז קאָרטעז האָט זיך גאָר ניט געקענט פאָרשטעלען, וויא שווער און בלוטיג עס וועט זיין דער קאַמפף מיט דיא אַצטעקען, אפילו ווען ער האָט שוין פערברענט זיינע שיפען און אָנגעפאַנגען זיין בעריהמטען מאַרש אויף דיא בערג צו דער מעקסיקאַנער הויפּטשטאָדט.

קאָרטעז אין פולער בעוואָפנונג
(דער אָריגינאַל געפינט זיך אין נאַציאָנאַלען מוזעאום פון מאַדריד).

פון דער אַנדער זייט אָבער דאַרף מען האָבען אין זינען, אַז דיזע שווערד־העלדען האָבען זיך נאַטירליך פערלאָזען אויף זייערע פייערשיסענדע און אייזערנע געוועהר, וויא אויך אויף זייער העכערע קריעגס־קונסט. פייל־און־בויגענס און שטיינער געגען ביקסען און קאַנאָנען; שטיינערנע העק און פיקעס געגען אייזערנע; הילצערנע שווערדען מיט אַריינגעשטאָכענע שפּיציגע שטיקלעך פון אָבסידיאַן (וואולקאַנישע גלאָז) און אַנדערע סאָרטען האַרטע שטיינער (אַזעלכע שווערדען זיינען געווען דיא שטאַרקסטע און געפעהרליכסטע געוועהר פון דיא אַצטעקען) געגען שטאָהלענע שווערדען — דאָס איז פונקט וויא אַ צוזאַמענשטויס פון אַ ליימענעם טאָפּ מיט אַן אייזערנעם. עס ווערט אונז דאַן פערשטענדליך, וויא אַזוי עטליכע שווערד־העלדען האָבען געקענט ניט נור אויסהאַלטען דיא פערצווייפעלטע אַטאַקעס פון טויזענדער אינדיאַנער, זאָנדערן אויך זיי צו פעריאָגען און אויסשלאַכ־

טען. נור ווען מען זאָל אפילו פערוואָרפען דיא שפּאַנישע בעריכטען (און קיין אַנדערע האָבען דאָך גאָר ניט געקענט בלייבען) אַלס זעהר איבערטריבענע, מוז מען אַלץ צוגעבען, אַז עס איז טאַקע אַ וואונדער, וויא אַזוי אַזאַ געוואַגטע אונ־טערנעהמונג איז שליסליך געלונגען.

ווען קאָרטעז, וועלכער האָט נאָכגעפאָלגט דעם וועג פון גריכאַלוואַ'ס עקס־פּעדיציע, איז צוגעקומען צו קאָזומעל, אַן אינזעל ביי דיא ברעגען פון יוקאַטאַן, האָט ער ערפאַהרען דורך צייכענס פון דיא איינגעבאָרענע, אַז זיי האָבען געזעהען ווייסע מענשען מיט בערד אַלס געפאַנגענע. קאָרטעז האָט דאַן איבערגעלאָזען אַ בריעף מיט אַ שיפעל און עטליכע סאָלדאַטען פאַר זיי. מען האָט טאַקע באַלד אויסגעפונען אַ ווייסען מאַן געקליידעט און טאַטואירט וויא דיא מאַיאַס, צווישען וועלכע ער האָט ·שוין געהאַט אָבגעלעבט זיעבען יאָהר. זיין שפּאַנישער נאָמען איז געווען כעראָם ד'אַגילאַר. ער האָט דערצעהלט, אַז אין 1511 איז דיא שיף, אויף וועלכער ער איז געפאָהרען צוזאַמען מיט אַנדערע אוואַנטוריסטען, געזונקען לעבען דיא ברעגען פון יוקאַטאַן. ער איז געווען איינער פון דיא פערצעהן, וועלכע עס איז געלונגען צו רעטען זיך דורך שווימען. דער קאַסיק האָט זיי גראָדע גוט בעהאַנדעלט און אויך ניט דערלאָזען, אַז מען זאָל זיי מקריב זיין צו דיא געטער. זיי זיינען אָבער אַלע אויסגעשטאָרבען אויסער איהם, וועלכער האָט שוין געהאַט אַ מאַיאַ־וויב מיט קינדער און האָט זיך אַזוי צוגעוועהנט צו לעבען וויא דיא איינגעבאָרענע, אַז ער האָט זיך אָנפאַנגס ענטזאַגט צו נעהמען אַנטהייל אין קאָרטעז'עס עקספּעדיציע. מען האָט איהם אָבער שנעל איבער־גערעדט, און אַזוי וויא ער האָט זיך געקענט צוזאַמענריידען מיט דיא מאַיאַס, איז ער נאַטירליך געווען זעהר ניצליך אַלס דאָלמעטשער. דיזער פאַל בעווייזט, אַז שפּאַניער האָבען זיך שוין געפונען אין דער נאַכבאַרשאַפט פון מעקסיקאָ ווע־ניגסטענס מיט אַ יאָהר זיעבען פאַר גריכאַלוואַ'ס עקספּעדיציע. אויב מאָנטע־זומאַ און דיא אַנדערע הערשער אין אַנאַהואַק האָבען דערפון געהערט, בלייבט אַן אָפענע פראַגע.

יעדענפאַלס איז עס זיכער, אַז צו דער צייט ווען קאָרטעז איז צוגעקומען צו דיא ברעגען פון טאַבאַסקאָ, וואו דיא איינגעבאָרענע האָבען פּרובירט זיך ווערען און וואו זיי האָבען שנעל זיך אונטערגעגעבען און אפילו צוגעזאָגט אָנצונעהמען דיא קריסטליכע רעליגיאָן, וויא נור זיי האָבען דערהערט דיא שי־סעריי פון ביקסען און דערזעהן דיא פערד, האָבען שוין דיא אַצטעקען גענוג געוואוסט פון דיא וואונדערבאַרע פרעמדע, אום זיך צו שרעקען פאַר זיי זעהר שטאַרק. דיזער נאַטירליכער שרעק פאַר אַזעלכע מענשען מיט אַזעלכע געוועהר איז נאָך פערגרעסערט געוואָרען דורך דיא מאַכט פון אַבערגלויבען, ספּעציעל דורך דיא זאָנדערבאַרע לעגענדען וועגען דעם שוין דערמאָנטען זונען־גאָט קווע־צאַלקאָאַטל.

נאָך דיזע לעגענדען האָט קוועצאַלקאָאַטל שליסליך פערלאָזען דיא הויכ־לענדער פון מעקסיקאָ, וואו ער האָט אויפגעטהאָן זעהר פיעל גוטעס פאַר דיא פעלקער, וועלכע האָבען פריהער געלעבט אין פינסטערנים און ווילדקייט, איז אוועק צו דיא ברעגען פון אַטלאַנטישען אָקעאַן און איז אַוועקגעשוואומען צו דער פּאַבעלהאַפּטער מדינה טלאַפּאַלאַן. פאַר זיין אָברייזע האָט ער אָבער געטרייסט זיינע פערטרויערטע בעגלייטער, אַז ער וועט נאָך צוריק קומען און דאַן וועלען זיך אָנפאַנגען, זאָ צו זאָגען, משיח'ס צייטען. דיא מעקסיקאַנער האָבען פעסט געגלויבט, אַז ער וועט האַלטען וואָרט און וועט קומען פון מזרח צו ער־לייזען זיי פון אַלע זייערע צרות. אַזוי וויא זיי האָבען זיך פאָרגעשטעלט דיזען זונען־גאָט מיט אַ ווייסער הויט און אויך מיט אַ לאַנגער באָרד, האָט מען דיזע לעגענדען צוזאַמענגעפלאָכטען מיט קאָרטעץ'ן און זיינע בעגלייטער. דיזע פאָרשטעלונגען, וועלכע שטימען נאַטירליך ניט מיט אַ רויטהויטיגער און באָרד־לאָזער ראַסע, וואָלטען געבליבען אין גאַנצען אונערקלערליך, ווען גרינדליכע קולטור־געשיכטליכע נאָכפאָרשונגען איבער מיטהאָלאָגיע בכלל און איבער זונען־געטער בפרט, וואָלטען ניט געצייגט, אַז דיא געטער, וועלכע האָבען פּערזאָניפּי־צירט דיא שיינענדע, וואַרעמענדע און אויפלעבענדע קראַפט פון דער זון און וועלכע זיינען דאַרום בעטראַכטעט געוועזען אַלס ציוויליזירער און לעהרער, וויא אויך ערלייזער, האָבען זיך אַלע פעלקער געוועהנליך אויך פאָרגעשטעלט אין אַ העלער געשטאַלט און מיט שטראַהלענדע האָאָר.

נור וואָס פאַר מיינונגען מען זאָל ניט האָבען וועגען דעם אורשפּרונג פון אַזעלכע ערשטוינענדע פאָרשטעלונגען און לעגענדען, איז עס זיכער, אַז קאָרטעץ, וועלכער איז אויך געוועזען אַ געשיקטער דיפּלאָמאַט, איז געוועזען צופריעדען, וואָס דיא אינדיאַנער האָבען איהם צוערשט אָנגענומען פאַר דעם דאָזיגען אַבגאָט אַליין אָדער פאַר זיינעם אַ זוהן. דאָס האָט איהם אויך זעהר פיעל געהאָלפען אין זיינע אונטערהאַנדלונגען מיט דעם הערשער פון דיא אַצטעקען. דער לעצ־טער פון דיא מאָנטעזומאַס איז ערצויגען געוואָרען אַלס פריעסטער איידער ער איז אויסגעקליבען געוואָרען אַלס קעניג, וויא עס האָט זיך געפיהרט ביי דיא אַצטעקען. ער איז געוועזען זעהר אַבערגלויביש און פאַנאַטיש. דיא לעגענדען וועגען קוועצאַלקאָאַטל האָבען בעזאָנדערס שטאַרק געווירקט אויף זיין שוואַכער און שרעקעדיגער שטעלונג צו קאָרטעץ'ן, וויא מיר וועלען עס באַלד זעהען.

דער הערשער פון דיא אַצטעקען, פאַר וועמען אַלע פעלקער אַרום האָבען געציטערט, האָט נור געזוכט איינצורעדען דיא "קינדער פון קוועצאַלקאָאַטל", אַז זיי זאָלען זיך אָבטראָגען צוריק אָדער ווענינגסטענס ניט אַריינדרינגען אין זיין לאַנד. זיין ערשטער אולטימאַטום איז געוועזען, ווען ער האָט געקראָגען בעריכטען פון זיינע עסטאַפּעטען וועגען דיא לאַנדונג פון קאָרטעץ'עס עקספּע־דיציע אין דעם פּאָרט, וואָס טראָגט זייט דאַן דעם נאָמען ווערא קרוץ, אַז דיא

אונגעבעטענע געסט זאָלען זיך באַלד צוריקציהען. אזוי איז געוועזן דער בעשלוס פון דעם שטאַאטס־ראַטה, וואָס מאָנטעזומא האָט צוזאַמענגערופען, אום צו בע־שטימען, וואָס מען זאָל טהאָן אין אזא אויסעראָרדענטליכען פאַל. אין דער זעלבער צייט האָט ער אָבער געשיקט אַזעלכע טהייערע געשאַנקען, אַז דאָס האָט נור געקענט נאָך מעהר אויפרייצען דעם בעגעהר פון דיא שפּאַניער צו פערכאַפּען אַזעלכע רייכע לענדער.

אין דער צייט וואָס מאָנטעזומא האָט דורך זיינע שלוחים ניט אויפגע־הערט צו פאָדערען, אַז דיא פרעמדע זאָלען פערלאָזען זיין לאַנד, האָט קאָרטעץ זיך אַליין מעהר בעקאַנט מיט דיא שטאַמען אין דער נאַכבארשאַפט פון ווערא קרוץ און האָט געפּלאַנעוועט וויא אַזוי אָם בעסטען צו דערגרייכען צו דער הויפּט־שטאָדט פון דיא אַצטעקען. ער האָט באַלד אויסגעפונען, אַז דיא אַצטע־קען זיינען פערהאַסט געוועזן ביי דיזע שטאַמען פאַר זייערע אונטערדריקונגען און ספּעציעל פאַר דיא מענשליכע קרבנות, וועלכע זיי פלעגען פערלאַנגען אַלס דעם וויכטיגסטען טהייל פון דער קריעגס־קאָנטריבוציע, וויא מיר ווייסען דאָס שוין. איין טאָג האָט קאָרטעץ געקראָגען דיא איינלאַדונג פון אַ קאַסיק פון אַן אָרט, וואָס בערנאַל דיאַץ און דיא אַנדערע בעשרייבער פון דער עראָבערונג פון מעקסיקאָ רופען צעמפּאָאַלאַן, צו בעזוכען זיין הויפּט־שטאָדט. דערביי האָט ער אויך געלאָזט וויסען, אַז ער איז מאָנטעזומא'ס אַ שונא. קאָרטעץ, וועלכער האָט אויסגעקוקט אויף מיטהעלפער צווישען דיא איינגעבאָרענע געגען דעם הערשער פון דיא אַצטעקען, האָט זיך, זעלבסטפערשטענדליך, באַלד אָנגעכאַפּט אָן אַזאַ געלעגענהייט. אגב האָט ער אויך געוואָלט פערלאָזען זיין לאַגער ביי דיא הייסע און אונגעזונטע ברעגען פון אַטלאַנטישען אָקעאַן און אַריינדרינגען אין דיא געבירגיגע געגענדען, וואו עס איז קיהל אפילו אין זומער.

דיא שפּאַניער זיינען אויפגענומען געוואָרען אין צעמפּאָאַלאַן מיט גרויס פריידע. דאָרטען האָט עס קאָרטעץ זיך דערוואוסט פון אַ לאַנד מיט'ן נאָמען טלאַכקאַלאַ, וואו דיא איינוואָהנער האָבען איינגעפיהרט אַ רעפּובליק און זיינען געוועזן געשוואָרענע שונאים פון דיא אַצטעקען. ער האָט דאַן גלייך בעשלאָסען אָנצופאַנגען אַ מאַרש צו דיזען לאַנד, אום צו בענוצען זיך מיט דער הילפע פון דיזע אינדיאַנער רעפּובליקאַנער געגען מאָנטעזומא, אויב דאָס וועט נור נויטיג זיין פאַר איהם.

דעם 16טען אָגוסט 1519, נאָכדעם וויא קאָרטעץ האָט פערבראַכט אונ־געפעהר דריי מאָנאַט אין ווערא קרוץ, האָט ער אָנגעפאַנגען דעם בעריהמטען מאַרש צו דיא הויכלענדער פון מעקסיקאָ, וועלכער האָט זיך געענדיגט אין צוויי יאָהר אַרום מיט דער צערשטערונג פון דער אַצטעקישער אימפּעריע. פאַר זיין אָברייזע האָט ער בעגאַנגען אַ טהאַט, וועלכע מוז פערצייכענט ווערען אַלס איינע פון דיא זעלטענסטע, מערקווירדיגסטע און געוואַגטעסטע אין דער וועלט־גע־

שיכטע. ער האָט נעמליך פערברענט זיינע שיפען, מיט אויסנאַהמע פון דער קלענסטער, אום טאַקע אָבצושניידען דעם וועג צוריק. ער איז געווען ענטשלאָ־סען צו קעמפּפען ביז'ן לעצטען אָטהעם און ער האָט געוואָלט, אַז זיינע סאָלדאַ־טען זאָלען אויך קוקען דעם מלאך המות גלייך אין דיא אויגען אויף יעדען שריט. ער האָט גערעכענט, אַז ווען זיי וועלען וויסען, דאָס זיי קענען גאָר ניט האָפען צו אַנטלויפען, וועלען זיי זיך ניט אָבשטעלען פאַר קיינע געפאַהרען און וועלען אַלץ מאַרשירען פאָרויס ביז זיי וועלען שטאַרבען אָדער דערגרייכען זייער ציעל — דיא עראָבערונג פון מעקסיקאָ. זיינע רעכנונגען האָבען זיך אַרויסגעוויזען פאַר זעהר קלוגע און ריכטיגע.

פערטער קאפיטעל.

דער מאַרש נאָך מאָנטעזומאַ'ס הויפּט־שטאָדט און דיא "טרויעריגע נאַכט"

דיא עקזיסטענץ פון טלאַכקאַלאַ ליפערט אונז דעם שטאַרקסטען בעווייז, אַז דיא מאַכט פון דער אַצטעקישער אימפּעריע איז גאָר ניט געווען אַזוי גרויס, וויא דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס האָבען עס געשילדערט אין זייערע בעריכטען. דאָס איז דער קלענסטער פון דיא 27 שטאַאטען און 3 טעריטאָריעס, אין וועלכע דיא היינטיגע מעקסיקאַנער רעפּובליק איז פּאָליטיש צוטהיילט. טלאַכקאַלאַ פערנעהמט היינט דעם זעלבען שטח, וויא אין מאָנטעזומאַ'ס צייט, נעמליך, 1595 סקווער מייל (ניט פיעל גרעסער פאַר רהאָד איילענד און אונגעפעהר פינף מאָל אַזוי גרויס וויא ניו יאָרק סיטי). נאָך דעם צענזוס פון 1910 צעהלט דער דאָזיגער סטייט 172,315 נפשות. מען מעג מיט זיכערהייט אָננעהמען, אַז מיט 400 יאָהר צוריק איז דיא בעפעלקערונג דאָרטען ניט געווען געדיכטער וויא היינט. דער באָדען איז אַ מאָגערער, ווענינ פּרוכטבאַר, און עס קען זיין, אַז דאָרום האָבען דיא טלאַכקאַלאַנער, וועלכע האָבען געהערט צו דער נאַהואַ־ראַסע און האָבען מיט אַ פּאָאָר הונדערט יאָהר פאַר דיא שפּאַנישע עראָבערונג אויסגעוואַנדערט פון אַ געגענד לעבען דיא וועסטליכע ברעגען פון טעכקוקאָ, געקענט פערבלייבען דאָרטען און אָנהאַלטען זייער פּאָליטישע אונאַבהענגיגקייט.

יעדענפאַלס, ווען אַזאַ קליינער און אָרימער שטאָט אין אַזאַ קליינער און אָרימער געגענד אין אַנאַהואַק, טאַקע אין זעהר נאָהענטער נאַכבאַרשאַפט מיט מאָנטעזומאַ'ס הויפּט־שטאָדט, האָט געקענט אויסהאַלטען דיא אַטאַקעס פון דיא אַצטעקען, בלייבט דערפון צו שליסען, אַז דיא שפּאַנישע בעריכטען זיינען בכלל זעהר איבערטריבענע, בעזאָנדערס ווען זיי שילדערן זייערע שלאַכטען מיט דיא אַצטעקען. פאַר דיא הייפעלע שוועררד־העלדען אונטער קאָרטעז'עס קאָמאַנדע זיינען אָבער דיזע רויטהויטיגע רעפּובליקאַנער געווען אַ גליק. מען מעג זאָגען, אַז אָהן דער הילפע פון דיא טלאַכקאַלאַנער וואָלט קאָרטעז ניט דערלעבט אַריינצורייסען זיך אין דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט. קיין בע־

סערע מיטהעלפער האָט ער גאָר ניט געקענט קריעגען געגען מאָנטעזומאַ. זיי האָבען געהאַסט דיא אַצטעקען וויא דעם טויט.

צוערשט אָבער האָבען זיי גאָר ניט פריינדליך אויפגענומען דיא שפּאַניער. זייערע אָנפיהרער זיינען ניט געווען איינינ וועגען דעם, וויא אַזוי זיי זאָלען בעגעגענען דיא פרעמדע. זיי האָבען געפיהרט וועגען דעם לאַנגע און פייער־דיגע דיסקוסיעס. אייניגע האָבען פאָרגעשלאָגען, אַז מען זאָל זיך בענוצען מיט אַזאַ טהייערער געלעגענהייט זיך אָבצורעכענען מיט דעם פערהאַסטען הערשער פון דיא פערהאַסטע אַצטעקען, אַנדערע האָבען פאָרויסגעזאָגט גרויסע אומגליקען דורך אַ פערבאַנד מיט אַזעלכע וואונדערליכע מענשען. קאָרטעץ, וועלכער איז נאַטירליך געווען אונגעדולדיג צו דערגרייכען וואָס שנעלער דעם ציעל פון זיין געוואַגטער אונטערנעהמונג, האָט געוואַרט עטליכע טעג אויף דער אַנטוואָרט פון דיא עלטסטע דאָרטען, אָבער נאָך אַ צוזאַמענשטויס מיט אַ שטאַם, וואָס איז געווען פריינדליך צו דיא מוטהיגע רעפּובליקאַנער און וואָס האָט פּרובירט איבערהאַקען דעם וועג דיא שפּאַניער, האָט ער בעשלאָסען מעהר ניט צו וואַר־טען און אַריינצורייסען זיך אין זייער הויפּט־שטאָדט. דאַן האָבען זיי אָנגע־נומען דעם ראַטה פון דיא עלטסטע, וועלכע האָבען גע'טענה'ט, אַז מען דאַרף וואָס שנעלער פעריאָגען און פערניכטען דיא פרעמדע און אויך זיי פאַנגען אַלס קרבנות צו דיא געטער (דיא רעליגיאָן פון דיא טלאַכקאַלאַנער איז געווען אַ בלוטיגע, וויא ביי אַלע נאַהוא־שטאַמען, און זיי פלעגען פון צייט צו צייט אויך מקריב זיין מענשען צו דיא געטער).

דעם 5טען סעפּטעמבער 1519 איז אַזוי געקומען צו אַ שלאַכט צווישען דיא שפּאַניער און דיזע אינדיאַנער. דיא שלאַכט האָט זיך געצויגען פיער שטונדען און האָט זיך געענדיגט צו גונסטען פון דיא ערשטע. דיא טלאַכקאַלאַ־נער האָבען אָבגעהאַלטען אַ נייעם ראַטה און אָנגעפרעגט דיא געטער דורך דיא פּריעסטער. אַזוי וויא דער כהן גדול זייערער האָט ערקלערט, אַז דיא פרעמדע פון מזרח־זייט זיינען זונען־קינדער און זיינען דאַרום אונבעזיעגבאַר זאָ לאַנג דיא זון שיינט, אָבער ביי נאַכט פערלירען זיי זייער געטליכע גבורה און ווערען געוועהנליכע שטערבליכע, איז עס געבליבען, אַז מען זאָל פּרובירען אַטאַקירען דיא זונען־קינדער ביי נאַכט. ווען דיזע אַטאַקע האָט זיך אָבער געענדיגט דערמיט, וואָס דיא טלאַכקאַלאַנער זיינען זיך באַלד צולאָפען אין שרעק, וויא נור דיא שפּאַניער האָבען אָנגעפאַנגען צו שיסען, האָבען זיי זיך אַזוי ווייט אונטערגעגעבען, אַז זיי האָבען אַנערקענט דיא אויבערהערשאַפט פון שפּאַנישען קעניג און אַפילו אָנגענומען דעם שפּאַנישען גאָט, וויא קאָרטעץ האָט עס גע־פאָדערט.

זייט דאַן זיינען דיזע מוטהיגע רעפּובליקאַנער געוואָרען דיא טרייעסטע העלפער פון דיא שפּאַניער. זיי האָבען בעגלייטעט קאָרטעץ'ן אין זיין מאַרש

און האָבען אַנטהייל גענומען אין אַלע שלאַכטען ביז דיא אַצטעקישע מלוכה איז צושטערט געוואָרען.

קאָרטעץ איז פערבליבען אַ פּאָאָר טעג אין זייער שטאָדט, וואו זיי האָבען געזוכט אַרויסצוצייגען פריינדשאַפט צו דיא אונבעזיעגבאַרע זונען־קינדער, און האָט זיך אַ לאָז געטהאָן צו דער אַלטער האנדעלס־שטאָדט טשאָלולא, וואו עס האָט זיך געפונען דער גרעסטער און בעריהמטעסטער טעמפעל לכבוד קוועצאַל־קאָאַטל אויף אַ פּיראַמידע, וואָס איז הויך געווען 177 פוס און האָט פערנומען אַ שטח פון 45 אַקער. אַזוי וויא דיא פאַנאַטישע קאָנקוויסטאַדאָרעס האָבען צושטערט אַלעס וואָס זיי האָבען געפונען אין דיזען טעמפעל, וואוהין עס פלעגען קומען פּילגרימען פון אַלע ווינקלען פון אַנאַהואַק, ווייס מען עד היום זעהר ווייניג בעשטימטעס וועגען דיא געשיכטע פון דיזען אַלטען צענטער פון דער מעקסיקאַנער קולטור. נאָך דיא בעריכטען פון קאָרטעץ און פון בערנאַל דיאַץ, דעם הויפּט־היסטאָריקער פון זיין עקספּעדיציע, האָבען זיך אין טשאָלולא געפונען 20,000 איינוואָהנער, אָבער מאָדערנע היסטאָריקער דענקען, אַז דאָס איז אַזוי איבערטריבען, וויא אַלע בעריכטען, רעכנונגען און אָבשאַצונגען פון דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס.

אין טשאָלולא האָבען דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען געצייגט, וויא ווילד־גרויזאַם זיי קענען זיין און וויא פיעל בלוט זיי קענען פערגיסען אין אַ פּאָאָר שטונדען. דיא איינוואָהנער האָבען אויפגענומען דיא אונגעבעטענע געסט העפ־ליך און זאָגאַר פריינדליך, אָבוואָהל זיי האָבען זיך געפונען אונטער דער אויי־בערהערשאַפט פון מאָנטעזומאַ. זיי האָבען געהאַט זייערע אייגענע קאַסיקס. זייער אונטערטהעניגקייט צו מאָנטעזומאַ האָט זיך אויסגעדריקט אין דער צאָה־לונג פון אַ געוויסער קאָנטריבוציע. מען ווייס ניט אויף ריכטיג, וואָס דיא קאַסיקס דאָרטען האָבען בעשלאָסען צו טהאָן מיט דיא פרעמדע אין זייער שטאָדט, נור קאָרטעץ פערזיכערט אין זיין בעריכט, דאָס זיי האָבען געפּלאַנע־ועט אַרומצורינגלען פּלוצלונג און אויסצושלאַכטען דיא שפּאַניער. דאַרום האָט ער בעשלאָסען זיי צו בעשטראָפען אַזוי, אַז דאָס זאָל אַרויפיאָגען אַ טויט־שרעק אויף אַלע פעלקער אין אַנאַהואַק. ער האָט צוזאַמענגעקליבען דיא קאַסיקס און דיא אָנגעזעהענסטע איינוואָהנער אין אַ גרויסען הויף, און נאָכדעם וויא ער האָט זיי בעשולדיגט אין אַ פערברעכערישער פערשווערונג און האָט זיך ענטזאָגט אויסצוהערען זייערע טענות און ערקלערונגען, האָט ער געגעבען אַ סיגנאַל זיי אויסצושלאַכטען. "מעהר פון דריי טויזענד זיינען אומגעקומען אין צוויי שטונדען", אַזוי שטעהט אין אַ בריעף, אין וועלכען קאָרטעץ בעשרייבט דיזע שוידערליכע בלוט־באָד. דיא טלאַכקאַלאַנער, וועלכע האָבען בעגלייטעט דיא שפּאַניער און געהאָלפען אין דיזער הריגה, האָבען אויך גערויבט וויא פיעל זיי האָבען געקענט אַוועקשלעפּען.

ווען מאָנטעזומאַ האָט געקראָגען צו וויסען דורך זיינע שלוחים און שפּיאָ־נען אין טשאָלולאַ וועגען דיזע בלוט־באָד, האָט ער נאָך מעהר אָנגעפאַנגען צו ציטערען פאַר אַזעלכע שרעקליכע מענשען. דיא איינוואָהנער פון טשאָלולאַ האָבען דאַן בלינד געפאָלגט, וואָס דיא שפּאַניער האָבען געהייסען. ווען קאָר־טעץ האָט פערלאָזען טשאָלולאַ, אום פאָרטצוזעצען זיין מאַרש צו דער מעקסי־קאַנער הויפּט־שטאָדט, איז ער בעגלייטעט געוועזען ניט נור פון דיא טלאַסקאַלאַ־נער, וועלכע זיינען העכסט צופריעדען געוועזען מיט אַזעלכע אונבעזיעגבאַרע פריינד, זאָנדערן אויך פון פיעלע טשאָלולאַנער. קיינער האָט שוין מעהר ניט געזוכט צו שטערען דיא "קינדער פון קוועצאַלקאָאַטל" אויף זייער וועג צום הערליכען טהאָל פון מעקסיקאָ. ווען זיי זיינען צוגעקומען צו דער מלוכה פון טעכקוקאָ, איז דער יונגער קעניג קאַקאַמאַציין אַרויס זיי אַנטקעגען מיט רייכע מתנות, נור ער האָט געבעטען אין נאָמען פון מאָנטעזומאַ, אַז זיי זאָלען זיך צוריקקעהרען. קאָרטעץ האָט קורץ און שאַרף געענטפערט, אַז קיין זאַך אין דער וועלט וועט איהם ניט אָבהאַלטען פון זיין ציעל צו דערגרייכען מאָנטעזו־מאַ'ס הויפּט־שטאָדט. דיא אורזאַכע, וואַרום דיזער קעניג האָט אָנגענומען אַזאַ שליחות און וואַרום דיא טעכקוקער האָבען דאַן געהאַט אַ פיעל קלענערע בע־דייטונג אין פערגלייך מיט דיא אַצטעקען, איז געוועזען, וואָס אַ ביטערער קאַמפּף פאַר דעם טהראָן איז געפיהרט געוואָרען צווישען צוויי ברידער, דיא זיהן פון דעם קעניג נעזאַהואַלפּילי. איינער פון זיי, קאַקאַמאַציין, איז געוועזען אונטער־שטיצט פון מאָנטעזומאַ'ן, און דער אַנדערער, מיט'ן נאָמען איכטלילכאָטשיטל, האָט זיך געווענדעט צו דער הילפע פון דיא שפּאַניער, וויא נור קאָרטעץ האָט דערגרייכט טלאַסקאַלאַ. דיזע אינערליכע רייסערייען אין אַנאַהואַק גופא האָ־בען נאַטירליך געהאָלפען דיא שפּאַניער אין דער עראָבערונג פון מעקסיקאָ.

דעם 8טען נאָוועמבער 1519, קנאַפּע דריי מאָנאַט נאָך זיין אָבפאָהר פון וועראַ קרוז, איז קאָרטעץ אריין אין טענאָטשטיטלאַן מיט זיינע שווערד־העלדען און פערד, בעגלייטעט פון עטליכע טויזענד טלאַסקאַלאַנער, וועלכע וואָלטען זאָנסט ניט געוואַגט צו צייגען זייערע נעזער דאָרטען, וואו מען פלעגט זיי געוועהנליך אָפּפערען צו דיא געטער, ווען נור דיא אַצטעקישע קריעגער פלעגען האָבען דעם מזל צו פאַנגען איינעם פון זיי לעבעדיגערהייט. מאָנטעזומאַ אַליין, אַרומגערינגעלט פון פרינצען און דיא וויכטיגסטע קאַסיקס און גענעראַלען, אַלע געקליידעט אין זייערע טייערסטע צערעמאָניע קאָסטיומען, האָט אויפגענומען דיא אונגעבעטענע געסט אין איין פּלאַץ פון זיין הויפּט־שטאָדט. קאָרטעץ איז רעספּעקטפול צוגעגאַנגען צו מאָנטעזומאַ'ן און האָט אָנגעטהאָן אויף זיין האַלז אַ גאָלדענע קייט מיט קאָלירטע פאַטשערקעס. מאָנטעזומאַ האָט העפליך בע־גריסט דיא פרעמדע און בעמערקט, אַז אַזוי איז גאָט'ס ווילען. דאַן האָט ער

זיך צוריקגעצויגען מיט גרויסע צערעמאָניעס, איבערלאָזענדיג צוויי פּרינצען צו בעגלייטען דיא שפּאַניער צו דעם פּאַלאַץ, וואָס איז בעשטימט געוואָרען פאַר זיי.

אויף'ן וועג צו דיזען פּאַלאַץ האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט, וועלכע האָט פאָרויסגעזאָגט אַ בלוטיגען שטורם. מאָנטעזומאַ האָט בעגריסט דיא "קינדער פון קוועצאַלקאָאַטל", ווייל ער האָט זיך אנדערס ניט געקענט העלפען, אָבער זיינע אונטערטאַנען האָט ער שטרענג בעפוילען ניט צו בעווייזען זיך אין דיא גאַסען, ווען דיא פרעמדע וועלען אריינטרעטען. זיי האָבען געפאָלגט, און קאָרטעץ האָט פערשטאַנען, אַז דאָס איז אַ ווארנונג פאַר איהם.

דיא שווערד־העלדען האָבען פון זייער זייט געקוקט מיט זעהר פערדעכטיגע אויגען ארום זיך. דיא ערשטע זאַך האָבען זיי בעפעסטיגט דעם פּאַלאַץ, וואו זיי האָבען געלאַגערט צוזאַמען מיט דיא טלאַכקאַלאַנער, און אויסגעשטעלט אַ וואַך צו זיין געזיכערט געגען אַ פּלוצליכען איבערפאַל, אויף וועלכען זיי האָבען זיך געמעגט ריכטען צו יעדער צייט. קאָרטעץ האָט געזוכט צו געווינען דיא פריינדשאַפט פון דעם אַצטעקישען קעניג, וועלכער האָט אַלץ שטאַרקער גענומען גלויבען, אַז ער האָט טאַקע צו טהאָן מיט קוועצאַלקאָאַטל'ס קינדער און אַז מען דארף זיי דאַרום פאָלגען. קאָרטעץ האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, אַז ער טאָר קיין מינוט ניט פערלירען ביז ער וועט דערגרייכען זיין רעליגיעז־פּאָליטישען צוועק, נעמליך: צו שטעלען דיא אַצטעקישע מלוכה אונטער דעם שפּאַנישען פלאַג און צו בעוועגען מאָנטעזומאַ'ן און זיינע אונטערטאַנען אָנצונעהמען דיא קריסטליכע רעליגיאָן.

מאָנטעזומאַ (נאָך אַן אַלטער צייכנונג).

וויא פיעל ער האָט זיך געקענט צוזאַמענרעדען דורך אַ דאָלמעטשער מיט דעם אַצטעקישען הערשער, האָט ער געזוכט צו ערקלערען דיא קריסטליכע לעהרע. דיא אונטערהאַנדלונגען זיינען געפיהרט געוואָרען דורך אַן אַצטעקישע פרוי, וועלכע איז בעריהמט אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ. ווען קאָרטעץ האָט זיך געפונען אין טאַבאַסקאָ, האָט ער געקראָגען צוזאַמען מיט אַנדערע מתנות פון דעם קאַסיק אויך אַ צוואַנציג יונגע שקלאַווינען צו באַקען און צו קאָכען פאַר דיא שפּאַניער. ער האָט גלייך געהייסען זיי אָבטויפען. צווישען זיי האָט זיך

געפונען איינע, וואָס האָט געשטאַמט פון אַן אָנגעזעהענער אַצטעקישער פאַמי־ליע, נור וואָס איז פערקויפט געוואָרען פון איהר מוטער פאַר אַ שקלאַווין צו רייזענדע הענדלער, וועלכע האָבען איהר געבראַכט נאָך טאַבאַסקאָ און דאָרטען פערקויפט צום קאַסיק. ביים טויפען האָט זיא געקראָגען דעם נאָמען מאַרינאַ, וואָס דיא אינדיאַנער האָבען אויסגעשפּראָכען מאַלינאַ, ווייל אין זייערע שפּראַ־כען פעהלט דער קלאַנג "ר". מען האָט זיך ניט אַרומגעקוקט אויף איהר מעהר וויא אויף דיא אַנדערע שקלאַווינען ביז דיא שפּאַניער האָבען זיך צוזאַמענגע־טראָפען מיט אַצטעקען. אַגילאַר האָט זיך נור געקענט צוזאַמענרעדען מיט דיא מאַיאַס, אָבער האָט ניט פערשטאַנען אַ וואָרט פון דיא נאַהואַ־דיאַלעקטען. ווען מען האָט בעמערקט, אַז מאַרינאַ פיהרט אַ געשפּרעך מיט דיא אָנגעקומענע אַצ־טעקען, האָט מען איהר גלייך גערופען צו קאָרטעז'ן, און זיא איז ניט נור גע־וואָרען דיא דאָלמעטשערין, זאָנדערן אויך דיא פרוי פון דעם שפּאַנישען קאָ־מאַנדיר. ביז דיזע אַצטעקישע מיידעל, וועלכע האָט אַרויסגעצייגט זעהר גרויסע פעהיגקייטען, האָט אויסגעלערנט דיא שפּאַנישע שפּראַך, פלעגט זיא צוערשט איבערזעצען פון אַצטעקיש אין דער מאַיאַ־שפּראַך, וועלכע אַגילאַר האָט אויס־געלערנט אין זיין געפאַנגענשאַפט, און ער פלעגט שוין איבערזעצען אין שפּאַניש.

ביי אַזאַ דאָפּעלטער איבערזעצונג האָבען נאַטירליך געמוזט פאָרקומען מיס־פערשטענדניסע, בפרט נאָך ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען רעליגיאָן און אַנדערע הויכע ענינים. דאָס האָט אָבער אַ האָאָר ניט אָבגעהאַלטען קאָרטעז'ן פון זיין פאַנאַטישען בעגעהר צו בעקעהרען וואָס שנעלער מאָנטעזומאַ'ן צום קריסטענטהום דורך דיא פערמיטלונג פון דיזער געוועזענער שקלאַווין. דער אַצטעקישער הערשער האָט ניט געקענט פערשטעהן פון מאַרינאַ'ס מויל, וואָס דאָס איז אַזוינס קריסטענטהום און מיט וואָס דאָס אונטערשיידט זיך פון זיין רעליגיאָן, אויסער נאַטירליך וואָס דיא רעליגיאָן פון דיא שפּאַניער איז געווען ענטשיעדען ניט נור געגען מענשליכע קרבנות, זאָנדערן בכלל געגען בלוט־פער־גיסונגען ביים גאָטעסדיענסט, און אויב ער האָט עפּעס געקענט דערגעהן דורך איהרע איבערזעצונגען, האָט ער עס געווים געהאַלטען ביי זיך און געצייגט דורך זיַשעסטען, אַז ער ווייס ניט, וואָס קאָרטעז וויל האָבען פון איהם. קאָרטעז איז אָבער ניט נור געוואָרען אַלץ אונגעדולדיגער מיט יעדען טאָג, וואָס ער האָט פערבראַכט אין דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט, וואו דיא גאַנצע בעפעלקערונג האָט געקוקט פיינדליך אויף דיא פרעמדע, זאָנדערן ער האָט זיך אויך אָנגע־פאַנגען אַלץ מעהר צו שרעקען פאַר אַ פּלוצליכען איבערפאַל.

דאַרום האָט ער געפּאַסט אַ בעשלוס, וואָס מוז אַרויסרופען בעוואונדע־רונג. ער האָט נעמליך בעשלאָסען אַריינצוקריעגען מאָנטעזומאַ'ן אין זיינע הענד. בענוצענדיג זיך מיט דער געלעגענהייט, וואָס איינינגע קאַסיקס זיינען געווען פערמיישט אין דער ערמאָרדונג פון עטליכע שפּאַניער לעבען ווערא קרוז,

האָט קאָרטעץ צוערשט פערלאַנגט, דאָס מאָנטעזומא זאָל הייסען זיי בעשטראָ־
פען דערפאַר מיט'ן טויט, און נאָכהער האָט ער קורץ און שאַרף געזאָגט, אַז
עס וואָלט איבערהויפּט געווען בעסער, ווען דער קעניג אַליין זאָל זיך אַריבער־
ציהען אין דעם פּאַלאַץ, וואו דיא שפּאַניער האָבען זיך געפונען. מאָנטעזומא
האָט ניט געגלויבט זיינע אויערן, ווען ער האָט דערהערט אַזאַ פאָרשלאַג. ער
האָט זיך נאַטירליך ענטזאַגט. קאָרטעץ האָט געזוכט איהם איינצורעדען מיט
גוטען. אָבער וועלאַסקעץ דע לעאָן, איינער פון קאָרטעץ'עס אַדיוטאַנטען, ווע־
מען עס איז איבערדריסיג געוואָרען צו הערען דיא טענות, האָט אויסגשריען,
אַז מען דאַרף פּשוט כאַפּען און אַוועקשלעפּען מאָנטעזומא'ן מיט געוואַלט. דאָס
האָט זעהר שטאַרק איבערגעשראָקען און אויך נידערגעשלאָגען דעם אַצטעקישען
הערשער. מען ווייס ניט, וואָס ער האָט בשעת מעשה געטראַכט און געפיהלט,
נור עס איז אַ פאַקט, אַז ער האָט נאָכגעגעבען און געלאָזט זיך אַוועקפיהרען
פון דיא שפּאַניער.

אַזוי איז דער קעניג פון דיא אַצטעקען, וועמעס נאָמען עס פלעגט אַרויפ־
יאָגען אַ שרעק אויף אַלע אַרומיגע פעלקער, אַריינגעקראָכען אין קאָרטעץ'עס
הענד. עס קען זיין, אַז דורך דיזע מערקווירדיגע פּאַסירונג וואָלט עס קאָר־
טעץ'ן טאַקע געלונגען אויסצופיהרען זיין געוואַגטען פּלאַן פריעדליך און יעדענ־
פאַלס אָהן גרויסע בלוט־פערגיסונגען און אָהן דיא צערשטערונג פון דער אַצטע־
קישער הויפּט־שטאָדט, ווען ער וואָלט ניט געווען געצוואונגען זיך אַ לאָז צו
טהאָן צוריק מיט אַ טהייל פון זיינע שווערד־העלדען נאָך ווערא קרוץ, וואו עס
האָט געלאַנדעט אַן אַנדער שפּאַנישע עקספּעדיציע, וועלכע דער גובערנאַטאָר
פון קובאַ האָט אַרויסגעשיקט, אום איהם אַרונטערצוזעצען. מען דאַרף וויסען,
אַז דיזער גובערנאַטאָר האָט חרטה געקראָגען, וואָס ער האָט אַנפערטרויט דיא
עקספּעדיציע נאָך מעקסיקאָ צו קאָרטעץ'ן, וויא נור זיא האָט פערלאָזען האַוואַנאַ,
און אַז ער האָט גלייך געשיקט אַ שיף מיט אַ בעפעהל, אַז קאָרטעץ זאָל זיך
צוריקקעהרען. דיזע שיף האָט אָנגעיאָגט קאָרטעץ'עס שיפען, און איהר קאַפּי־
טאַן האָט איבערגעגעבען דעם גובערנאַטאָר'ס בעפעהל; אָבער קאָרטעץ צוזאַ־
מען מיט זיינע שווערד־העלדען האָבען זיך ענטשיעדען ענטזאָגט צו פאָלגען.
דורך דעם איז קאָרטעץ'עס פּאָזיציע געוואָרען אַן אונרעגעלמעסיגע און אונגע־
זעצליכע. ווען ער וואָלט דורכגעפאַלען, וואָלט ער נאָך פערפאָלגט געוואָרען
פאַר אונגעהאָרכזאַמקייט. ווען ער וואָלט אַריינגעפאַלען אין דעם גובערנאַ־
טאָר'ס הענד, וואָלט ער שוין אַ לעבעדיגער פון זיי ניט אַרויסגעקומען.

קאָרטעץ האָט דאַרום בעשלאָסען צו האַנדלען ווייטער אייגענהענטיג און
פּשוט צו פעריאָגען דעם גובערנאַטאָר'ס שליח. דאָס איז איהם שנעל געלונגען.
ער איז פּלוצלונג בעפאַלען דעם לאַגער פון דער נייער עקספּעדיציע און האָט
געפאַנגען דעם קאָמאַנדיר נאַרוואַעץ מיט דעם גרעסטען טהייל פון זיינע העל־

פער. נאָכהער האָט קאָרטעז אייניגע פון זיי איינגערעדט און אַנדערע גע־צוואונגען צוצושטעהען צו איהם. ער איז דארום שטאַרקער געוואָרען אויף דער רעכנונג פון דעם קובאַנער גובערנאַטאָר. אויסער נייע סאָלדאַטען און אַ סך געוועהר, האָט ער אויך צוגעקראָגען פערד, אין וועלכע ער האָט זיך בע־זאָנדערס גענויטיגט. זיין קליינע קאַוואַלעריע האָט געשפּיעלט דיא וויכטיגסטע ראָלע אין דיא שלאַכטען מיט דיא אַצטעקען.

ווען ער האָט זיך צוריקגעקעהרט אין דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט אַזוי שנעל, וויא ער האָט עס נור געקענט, האָט ער געפונען, אַז זיין שטעלפערטרע־טער, דאָן פּעדראָ דע אַלווארַאדאָ, האָט מיט זיינע ווילדע און גרויזאַמע האַנד־לונגען אַזוי אויפגעבראַכט דיא גאַנצע בעפעלקערונג, אַז דער לאַגער פון דיא שפּאַניער איז אַרומגערינגעלט און בעפאַלען געוואָרען פון אַ צורייצטער מאַסע. אַלוואראַדאָ איז געווען אַ גוטער סאָלדאַט און האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין העלדישען מוטה אפילו צווישען דיא אַוואַנטוריסטען, וועלכע האָבען צו יעדער מינוט ריזיקירט מיט זייערע לעבענס; אָבער איהם האָט געפעהלט דער טאַקט, וויא אויך דער געזונדער פערשטאַנד פון קאָרטעז'ן. אָהן קאָרטעז'ן וואָלט דער שפּאַנישער לאַגער צושטערט געוואָרען און אַלע שווערד־העלדען וואָלטען אויסגעשלאַכטעט געוואָרען אָדער געבראַכט געוואָרען אַלס אָפּפער צו הויציל‏אָפּאָטשטילי, ווען נור דיא אַצטעקען וואָלטען זיי געפאַנגען לעבעדיגער־הייט.

אפילו נאָכדעם וויא קאָרטעז איז אָנגעקומען מיט פערשטערקונגען פון ווערא קרוז, האָט זיך דיזע אַטאַקע פון דיא אַצטעקען געענדיגט אַזוי טרויעריג פאַר דיא שפּאַניער, אַז זיא טראָגט אין דער געשיכטע פון דער עראָבערונג פון מעקסיקאָ דעם נאָמען La noche triste (טרויעריגע נאַכט). צוערשט האָט קאָרטעז פּראָבירט פעריאָגען דיא אַצטעקישע קריעגער, וועלכע האָבען בעלאַגערט דעם פּאַלאַץ, וואו דיא שפּאַניער צוזאַמען מיט מאָנטעזומאַ האָבען זיך געפונען. אָבער יעדעס מאָל האָט ער זיך געמוזט צוריקציהען מיט אַלץ קלענערע צאָהלען פון זיינע סאָלדאַטען. פאַר דעם טויט פון יעדען שפּאַניער האָבען דיא אַצטע־קען בעצאָהלט מיט צעהנדליגע און אפשר הונדערטע פון זייערע, אָבער עס זיי־נען דאָך אַלץ געבליבען צעהנדליגע טויזענדע פאַר דיא ווייטערע בעלאַגערונג.

ענדליך האָט קאָרטעז בעוואָגען און אפשר געצוואונגען מאָנטעזומאַ'ן ארויס־צוגעהן אויף דעם פּלאַכען דאַך פון דעם פּאַלאַץ צו צייגען זיך פאַר זיינע אונ־טערטאַנען און צו בעטען זיי, אַז זיי זאָלען אויפהערען צו בעפאַלען דיא שפּאַ־ניער. אָבער ווען ער האָט זיך בעוויזען אין זיינע קעניגליכע קליידער, בעגלייט פון זיינע האָפליַיטע, און האָט אָנגעפאַנגען צו ריידען צום עולם, וואָס האָט איינ־געהאַלטען דעם אָטהעם, אום צו הערען, וואָס ער וויל זאָגען, האָט אויסגעבראָ־כען אַ שטורם פון ווילדען צאָרן, וויא נור מען האָט דערהערט, אַז זיין ראטה

איז, דאָס מען זאָל ווערען גוט פריינד מיט דיא שפּאַניער. ניט נור האָט מען איהם געענטפערט מיט דונערענדע פּראָטעסטען און געשרייען, אַז ער איז אַ פּעררעטהער, זאָנדערן מען האָט גענומען שיסען אויף איהם מיט פיילען פון בויגענס און שליידערן שטיינער. איין שטיין האָט איהם אַזוי געטראָפען אין קאָפּ, אַז אין עטליכע טעג אַרום איז ער געשטאָרבען פון דיזער וואונד.

דיא אַצטעקען האָבען דאַן אויסגעקליבען פאַר זייער קעניג מאָנטעזומא׳ס ענערגישען ברודער גוואַטעמאָזין, וועלכער איז גערעכענט געוועזען פאַר אַ פעהי־גען קאָמאַנדיר און וועלכער האָט טאַקע געקעמפפט מיט אַ פערצווייפעלטען מוטה געגען דיא שפּאַניער. דיא לאַגע פון דיא שפּאַניער איז געוואָרען אַזוי געפעהרליך, אַז קאָרטעץ האָט, נאָך אַ בעראַטהונג מיט זיינע אַדיוטאַנטען, בעשלאָסען צו פערלאָזען דיא אַצטעקישע הויפּט־שטאָדט. דיזער פערצווייי־פעלטער פּלאַן איז אויסגעפיהרט געוואָרען אין דער נאַכט פון 1טען יולי 1520, אויף מאָרגען נאָך מאָנטעזומא׳ס טויט און אין קנאַפּע אכט מאָנאַט נאָך זייער אַריינפאָהר אין טענאָטשטיטלאַן. דאָס האָט אָבער געקאָסט אַזוי טהייער דיא שפּאַניער, אַז אפילו קאָרטעץ אַליין האָט פערלאָרען דעם מוטה און פערגאָסען טרעהרען אין דיזער טרויעריגער נאַכט. עס איז אַ וואונדער, וויא אפילו איינער פון דיא שפּאַניער איז דאַן אַרויס אַ לעבעדיגער פון דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט, וואו פיעלע בריקען איבער דיא קאַנאַלען און דאמבעס זיינען צו־שטערט געוואָרען אויף גוואַטעמאָזין׳ס בעפעהל.

דיא בעריכטען פון דיא שפּאַניער איבער זייערע פערלוסטען אין דיזער נאַכט זיינען פערשיעדען. מען נעהמט געוועהנליך אָן, אַז קאָרטעץ האָט פער־לאָרען 450 פון זיינע שווערד־העלדען, 4000 פון דיא טלאַכקאַלאַנער און אַנ־דערע אינדיאַנער, וועלכע זיינען צוגעשטאַנען צו דיא שפּאַניער, און אויך 26 פערד און אייניגע קאַנאָנען. וויא גרויס עס איז געווען דער פערלוסט פון דיא אַצטעקען, וועט שוין בלייבען אַן אייביגע געהיימניס. מען קען זיך פאָרשטע־לען, אַז טויזענדע פון זיי זיינען געפאַלען פון דיא ביקסען, קאַנאָנען, פערד און שווערדען פון דיא פערצווייפעלטע שפּאַניער.

מען רעכענט, אַז דער פערלוסט פון דיא שפּאַניער וואָלט אין דיזער "נאַ־טשע טריסטע" געווען פיעל גרעסער, ווען דיא אַצטעקען וואָלטען ניט געזוכט אַלץ צו פאַנגען דיא שפּאַניער לעבעדיגערהייט, אום זיי מקריב צו זיין אויף דעם בלוטיגען מזבח פון זייער שוידערליכען קריעגס־גאָט. אייניגע שווערד־העלדען האָבען טאַקע געהאַט דעם אונגליק געפאַנגען צו ווערען פון דיא אַצ־טעקען, און מען דערצעהלט, אַז קאָרטעץ אַליין האָט מיט בלוטיגע טרעהרען אין דיא אויגען געזעהען פון דער וויייטענס, וויא דיא אַצטעקישע פריעסטער האָבען געטריעבען אייניגע נאַקעטע שפּאַניער אויף דיא טרעפּ פון דעם גרויסען

טעאָקאַלי צום מזבח פון הויצילאָפּאָטשטלי און ווייא מען האָט אַרונטערגע־שליידערט זייערע קערפּער צו דער ווילדער מענגע אַרום. מען קען זיך פּאָר־שטעלען, ווייא עס איז איהם און דיא אַנדערע לעבעדיג געבליבענע שפּאַניער געווען אויף׳ן האַרצען, ווען זיי האָבען געמוזט צוזעהען אַזעלכע שוידערליכע סצענעס. ניט אומזיסט ווערט דיזע נאַכט גערופען "נאָטיטע טריסטע".

פינפטער קאַפּיטעל.

דיא צערשטערונג פון דער אצטעקישער מלוכה

נאָך דיזער שוידערליכער נאַכט איז פאַר דיא שפּאַניער קיין אַנדער אויסוועג ניט געבליבען, וויא צו מאַרשירען צוריק נאָך טלאַכקאַלאַ. קאָרטעז, וועלכער האָט אפילו אַ סעקונדע ניט געטראַכט אויפצוגעבען דעם קאַמפּף מיט דיא אַצטעקען, האָט גערעכענט, אַז דאָרטען וועט איהם געלינגען צוזאַמענצוקלייבען נייע קרעפטע פאַר אַן אַטאַקע אויף דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט, פון וואַנען ער האָט זיך קוים גערעטעט מיט גאַנצע ביינער, אָבוואָהל ניט אָהן שום וואונדען. אויף׳ן וועג איז דיא שפּאַניער אויסגעקומען צו ליידען פּשוט הונגער, ווייל דיא איינוואָהנער פון דיא דערפלעך אַרום זיינען זיך צולאָפען אין שרעק אָדער אויף דעם בעפעהל פון דעם נייען אַצטעקישען קעניג, און וואָס זיי האָבען ניט געקענט מיטשלעפּען, האָבען זיי פערניכטעט.

נור אין איין אָרט האָבען דיא אינדיאַנער פּרובירט איבערהאַקען דיא שפּאַניער דעם וועג. דאָס איז געוועזען לעבען אָטומבאַ. נאָך דיא שפּאַנישע בעריכטען איז דאָרטען פּאָרגעקומען אַ זעהר גרויסע שלאַכט, אין וועלכער דיא שפּאַנישע שווערד־העלדען און בעזאָנדערס קאָרטעז האָבען בעוויזען גאָר אויסעראָרדענטליכע גבורות. דיזע בעריכטען וועגען דיא שלאַכטען ביי אָטומבאַ זיינען געוויס אַזוי איבערטריבען, וויא דיא אַנדערע וואָס דיא קאָנקוויסטאַדאָרעם האָבען איבערגעלאָזען. יעדענפאַלס האָבען דיא שפּאַניער געקענט פאָרטזעצען נאָך דיזען צוזאַמענשטויס זייער מאַרש נאָך טלאַכקאַלאַ אָהן אירגענד וועלכע בעזאָנדערע שטערונגען און פּאַסירונגען.

דיא איינוואָהנער פון דיזער רעפּובליק זיינען געבליבען טריי צו דיא שפּאַניער, אָבוואָהל אַ קליינע צאָהל פון זייערע קריעגער האָבען דערלעבט זיך צוריקצוקעהרען פון טענאָטשטיטלאַן. קאָרטעז האָט פערבראַכט ביי זיי אַ האַלב יאָהר איידער איהם איז געלונגען צו אָרגאַניזירען אַזאַ מחנה, מיט וועלכער ער האָט געקענט האָפען איינצונעהמען דיא אַצטעקישע הויפּט־שטאָדט. אויסער דיא טלאַכקאַלאַנער זיינען דאַן צוגעשטאַנען צו איהם אַנדערע אינדיאַ־

נער שטאַמען. בעזאָנדערס וויכטיג איז געווען פאַר דיא שפּאַניער דיא שטיצע פון דעם דערמאָנטען איכטלילכאָטשיטל, וועלכער איז געוואָרן קעניג פון טעכ־קוקאָ נאָך דעם טויט פון זיין ברודער, וואָס האָט געקעמפּפט געגען דיא שפּאַ־ניער צוזאַמען מיט דיא אַצטעקען. ער האָט צוזאַמענגעקליבען אַ גרויסע מחנה און אויך אַ סך שפּייז פאַר דיא גאַנצע אַרמעע, וואָס קאָרטעז האָט צוזאַמענ־געבראַכט צווישען דיא שטאַמען, וועלכע האָבען געהאַסט דיא אַצטעקען. נאָך דיא בעריכטען פון דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס איז דיזע אַרמעע בעשטאַנען זאָגאַר פון אַ 200,000 מאַן, אָבער דאָס איז זיכער איבערטריבען.

דעם 31טען דעצעמבער 1520 איז קאָרטעז אָנגעקומען אין טעכקוקאָ, וואו ער איז זעהר פריינדליך אויפגענומען געוואָרען פון דעם קעניג און וואו ער האָט געמאַכט וויטערע פאָרבערייטונגען פאַר זיין אַטאַקע. דאָס האָט איהם גענומען ביז ענדע מאַי 1521, ווען ער האָט אָנגעפאַנגען דיא רעגעלמעסיגע בעלאַגערונג פון דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט. צו דער צייט האָט ער אויך געהאַט אַ פלאָטע, וועלכע האָט איהם זעהר פיעל געדיענט אין דעם פערצווייפעלטען קאַמפּף מיט דיא אַצטעקען. ווען ער האָט זיך געפונען אין טלאַכקאַלאַ, האָט ער געהייסען אויפבויען אַזעלכע שיפען, וועלכע ער זאָל קענען בעוואַפּענען מיט קאַנאָנען און געברויכען צו באָמבאַרדירען דיא אַצטעקען אויף זייערע אינזלען. אונטער דער לייטונג פון איינינגע שפּאַנישע מאַטראָזען, וועלכע האָבען געהאַט אַ ידיעה אין בויען שיפען, האָבען דיא אינדיאַנער דאָרטען פלייסיג געאַרבייט און פערטיג געמאַכט אַ פלאָטע פון דרייצעהן אַזעלכע גרויסע און שטאַרקע זעגעל־שיפען, וועלכע דיא מעקסיקאַנער האָבען פריהער קיין מאָל ניט געזעהען. ביי דיזער בויאונג האָט מען זיך בענוצט מיט שטיקער און טהיילען פון דיא שפּאַנישע שיפען, וועלכע זיינען געבליבען ליעגען ביי דיא ברעגען פון וועראַ קרוז.

טויזענדע אינדיאַנער אין טעכקוקאָ האָבען געאַרבייט וויא ביענען אונטער דער קאָמאַנדע פון שפּאַניער ביי דער צוזאַמענשטעלונג פון דיזע שיפען און ביי דער אַרונטערלאָזונג אין דעם וואַסער פון דער אָזערע מיט דעם זעלבען נאָמען. קאָרטעז האָט צוטהיילט זיין אַרמעע אין דריי דיוויזיעס אונטער דער קאָמאַנדע פון זיינע בעסטע און פעהיגסטע אדיוטאַנטען פעדראָ דע אַלוואַ־ראַדאָ, קריסטאָבאַל דע אָליד און גאָנזאַלאָ דע סאַנדאָוואַל, וועלכע האָבען זיך אַלע אויך אויסגעצייכענט אין שפּעטערע עקספּעדיציעס. אַליין האָט ער אי־בערגענומען ספּעציעל דיא קאָמאַנדע איבער דער פלאָטע.

דער יונגער אַצטעקישער קעניג גוואַטעמאָזין האָט אויך ניט געדרעמעלט. ער האָט צוזאַמענגעקליבען אַלע זיינע קרעפטע און אָנגעגרייט אַזוי פיעל שפּייז

אין זיין הויפט־שטאָדט, וויפיעל ער האָט נור געקענט. דיא גאַנצע שטאָדט איז אומגעוואַנדעלט געוואָרען אין אַ מיליטערישען לאַגער. יונג און אַלט, וויא אויך פרויען, האָבען געהאָלפען דיא קריעגער און אַלע האָבען געקעמפפט מיט אַ ווילדער און פאַנאַטישער פערצווייפלונג. דיא בעלאַגערונג האָט זיך געצויגען אַכציג טעג. קאָרטעז האָט געפיהרט דיא אַטאַקע פון אַלע זייטען. נאָך יעדער אַטאַקע פלעגען טויזענדע אַצטעקען פאַלען פון דיא קאַנאָנען, ביקסען און שווערדען פון דיא שפּאַניער, וויא אויך פון דיא פיילען, שטיינער און אַנ־דערע געוועהר פון דיא טלאַכקאַלאַנער און אַנדערע אינדיאַנער מיטהעלפער. דיא טעמפּלען זיינען צושטערט און פערברענט געוואָרען. גאַנצע גאַסען און קוואַרטאַלען זיינען פערניכטעט געוואָרען. דיא אינדיאַנער מיטהעלפער פלעגען רויבען, פערברענען הייזער און שלאַכטען אויך פרויען און קינדער פון דיא אַצטעקען. דיא שיפלעך פון דיא אַצטעקען זיינען געזונקען געוואָרען פון קאָר־טעז'עס שיפען. פיעלע קאַנאַלען זיינען פערשאָטען געוואָרען מיט דיא חורבות פון דיא טעמפּלען און הייזער, אום צו שאַפען אַ בעסערען וועג פאַר דיא אַטאַ־קירענדע. דערצו נאָך האָבען דיא בעלאַגערטע געליטען שרעקליך פון הונגער. דאָך האָבען זיי זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען ביז אַ שיפּעל, אויף וועלכער גוואַטעמאָזין האָט זיך געפונען, איז אָנגעיאָגט און ארומגערינגעלט געוואָרען פון דיא שפּאַנישע שיפען. זעהענדיג, אַז ער קען זיך שוין ניט אַרויסדרעהען אַ לעבעדיגער פון שפּאַנישע הענד, האָט ער אויסגעשריען: "איך בין גוואַטע־מאָזין, פיהרט מיך אוועק צו אייער קאָמאַנדיר".

דאָס איז געשעהען דעם 13טען אָגוסט 1521, קנאַפּע דריי יאָהר נאָך קאָרטעז'עס אָברייזע פון קובאַ און נאָהענט פון צוועלף מאָנאַט נאָך דער "נאָ־טשע טריסטע". דאַן האָבען זיינע אונטערטאַנען אויפגעגעבען דעם קאַמפּף. דיא שטאָדט איז אָבער געווען אַזוי צושטערט און אַזוי פיעל קערפּערס האָבען זיך געוואַלגערט צווישען דיא חורבות, אַז קאָרטעז האָט געמוזט צוריקציהען זיך מיט זיין זיעגרייכער אַרמעע אין אַ פאָרשטאָדט. אין טענאָטשטיטלאַן גופא זיינען דאַן זעהר ווייניגע לעבעדיגע נפשות פערבליבען. ווער עס האָט נור גע־קענט, איז אַנטלאָפען אין דיא בערג און געגענדען אַרום. קאָרטעז האָט אָבער בעשלאָסען, אַז דיא הויפּט־שטאָדט פון דיא אַצטעקען זאָל פערבלייבען דיא הויפּט־שטאָדט פון מעקסיקאָ אונטער דער שפּאַנישער הערשאַפט און דאַרום האָט ער באַלד געהייסען בעגראָבען דיא טויטע, אָבראַמען דיא חורבות און אויפשטעלען נייע געביידעס.

אָנפאַנגס זיינען גוואַטעמאָזין מיט דיא אַנדערע געפאַנגענע פּרינצען און קאַסיקס פּיין און ערדעל בעהאַנדעלט געוואָרען פון דיא זיעגער. אָבער ווען דיא שווערד־העלדען האָבען ניט געפונען דיא אוצרות, אויף וועלכע זיי האָבען זעהר

פיעל גערעכענט בשעת זיי האָבען געשטעלט אין קאָן זייערע לעבענס אין דעם לאנגען און פערצווייפעלטען קאמפף מיט דיא אַצטעקען, האָבען זיי אָנגעפאנגען צו שרייען, אַז דיא אַצטעקען האָבען ערגעץ בעהאַלטען דיא עדעלע מעטאַלען און ציערונגען, און צו פאָדערען, אַז מען זאָל דיא הויכע געפאנגענע פייניגען, אום זיי זאָלען אָנצייגען דעם בעהאַלטונגס־אָרט. מען דערצעהלט, אַז קאָרטעץ האָט דאַן געלאָזען פייניגען אויך דעם אַצטעקישען קעניג צוזאמען מיט דעם קעניג פון דער קליינער מלוכה טלאַקאפאַן. דיא געפייניגטע האָבען ערקלערט, אַז אַלע ציערונגען זיינען אפּנים אריינגעשליידערט געוואָרען אין וואסער. דיא שפאניער האָבען דאַן געיאָגט אינדיאַנער צו זוכען אויף דעם גרונט פון דער אָזערע, אָבער מען האָט קיין גאָלד און זילבער ניט געפונען. אויב עס האָבען זיך ווען עס איז געפונען אוצרות אין דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט, בלייבט עס אַ געהיימניס ביז היינט צו טאָג.

נאָך דער צערשטערונג פון דער אַצטעקישער מלוכה איז שוין לייכט געווען פאַר דיא שפאניער איינצונעהמען דיא מלוכות און לענדער אַרום. קאָרטעץ, וועלכער האָט זיך אַליין ערקלערט פאַר דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר פון אַלע לענדער, וועלכע האָבען געקראָגען דעם אַלגעמיינען נאָמען ניי־שפאניען, האָט אַרויסגעשיקט מיליטערישע עקספּעדיציעס און אויך פריעדליכע שלוחים צו דיא פעלקער אַרום, אַז זיי זאָלען אַנערקענען דיא אויבערהערשאַפט פון שפּאַ־ניישען קעניג. ער האָט דערביי ווידער אַרויסגעצייגט זיינע גרויסע פעהיגקייטען אַלס קאָמאַנדיר און אַלס דיפּלאָמאַט. ער האָט נור אָנגעווענדעט געוואַלט, ווען ער האָט ניט געקענט אויספיהרען מיט פריעדליכע מיטעל. ער האָט צו רוהע געלאָזען אַזעלכע קעניגע אין מעקסיקאָ, וועלכע האָבען זיך גלייך אונטערגעגעבען און גע־צייגט זייער טרייהייט צו די נייע הערשער. אין פערלויף פון דריי יאָהר האָט ער אַזוי פערשפּרייט זיין הערשאַפט אין נאָמען פון שפאַנישען קעניג, ביי וועמען ער האָט דאַן גאָר ניט געדענקט עפּעס אָנצופרעגען, איבער דעם גאַנצען שטח פון דער היינטיגער מעקסיקאַנער רעפּובליק און אויך איבער געגענדען ווייטער צום נאָרד און צום זיד.

קריסטאָבאַל דע אָליד, איינער פון זיינע הויפּט־אַדיוטאַנטען, וועלכער האָט דערגרייכט ביז האָנדוראַס, האָט דאָרטען גאָר געוואָלט גרינדען אַן אייגענע מלוכה. דאָס האָט אָבער שנעל געפיהרט צו זיין טויט, און קאָרטעץ האָט דאַן בע־שלאָסען אַליין צו מאַרשירען נאָך האָנדוראַס. אויף דיזען וועג האָט דיזער מערקווירדיגער מאַן בעגאַנגען אַ גרויל־טהאַט, פאַר וועלכע אַלע זיינע ביאָגראַ־פען פערדאַמען איהם בעזאָנדערס און וועלכע זאָל אויך האָבען געדריקט זיין געוויסען אַ לאַנגע צייט לויט דיא פערזיכערונגען פון אייניגע פון זיינע שווערד־העלדען. ווען ער איז שוין געווען ווייט פון מעקסיקאָ גופא, האָט ער מיט

אמאָל ערקלערט, אַז ער האָט ענטדעקט אַ פערשוועררונג פון דיא אַצטעקען געגען דיא שפּאַניער. אין דיעזער פערשוועררונג האָט ער ספּעציעל בעשולדיגט דעם אַצטעקישען קעניג, וועלכען ער האָט מיטגעשלעפּט צוזאַמען מיט אַנדערע וויכ־טיגע געפאַנגענע. מען ווייס ניט, וואָס דאָרטען איז פאָרגעקומען און אויב דער פערדאַכט פון דיא שפּאַניער האָט טאַקע געהאַט עפּעס אַ ראַיעלען גרונד. עס איז זעהר מעגליך, אַז קאָרטעץ האָט זיך געוואָלט בענוצען מיט אַ גינסטיגער געלעגענהייט פּטור צו ווערען פון דעם אַצטעקישען הערשער ווייט פון זיין גע־וועזענער מלוכה. זאָ לאַנג גוואַטעמאַזין האָט געלעבט, האָבען דיא שפּאַניער געהאַט צו רעכענען, טאָמער וועט איהם געלינגען זיך אַרויסצורייסען פון גע־פאַנגענשאַפט און אַרויסרופען אַן אויפשטאַנד. עס פערשטעהט זיך, אַז גוואַ־טעמאָזין איז שטענדיג געווען אונטער אַ שטרענגער אויפזיכט פון דיא שפּאַ־ניער. קאָרטעץ האָט איהם מיטגענומען אויף זיין וועג נאָך האָנדוראַס, וועיל ער האָט איהם אפילו אויף אַ מינוט ניט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיינע הענד. יעדענפאַלס האָט זיך דיא קלאַגע אין אַ פערשוועררונג געענדיגט דערמיט, וואָס גוואַטעמאָזין צוזאַמען מיט אַ פּאָאָר קלענערע קעניגע זיינען פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט פון אַ קריעגס־געריכט פון עטליכע שווערד־העלדען אונטער דעם פאָרזיץ פון קאָרטעץ גופא און אויפגעהאַנגען געוואָרען אויף אַ בוים נאָכ־דעם וויא מען האָט זיי שרעקליך געפּייניגט*).

*)אין 1889 האָט מען אין דער הויפּט־שטאָדט פון מעקסיקאָ אויפגעשטעלט א ריעזיגע סטאַטוע פון דיזען לעצטען אַצטעקישען קעניג מיט זעהר גרויסע צערעמאָניעס. דער גובער־נאַטאָר פון טלאַכקאַלאַ האָט דערביי געהאַלטען אַ רעדע אין דער אַצטעקישער שפּראַך.

זעקסטער קאפיטעל.

די קאָלאָניאַלע צייט

וויא נור מען האָט געקראָגען אין שפּאַניען בעריכטען וועגען דיא וואונ־דערליכע גבורות, וואָס קאָרטעץ מיט זיין הייפעלע שווערד־העלדען האָבען בע־וויזען אין מעקסיקאָ, האָבען זיך אַהין אַ שאָט געטהאָן אַנדערע שווערד־העלדען און אַוואַנטוריסטען, אום צו "שעפּען גאָלד". איינינגע האָבען זיך אויך אַ לאָז געטהאָן צו עראָבערן נייע מלוכות אין דער נייער וועלט, צו פאָלגען דעם ביישפּיעל פון קאָרטעץ. דאָס האָט אויך גאַנץ שנעל געפיהרט צו דער עראָ־בערונג פון דער גרעסטער זיד־אַמעריקאַנישער מלוכה אונטער דער קאָמאַנדע פון פראַנציסקאָ פּיזאַראָ, וויא דאָס וועט בעשריבען ווערען, ווען מיר וועלען קומען צו דער געשיכטע פון פּערו.

דיא רעגיערונג וואָס קאָרטעץ מיט זיינע אַדיוטאַנטען האָבען איינגעפיהרט איז נאַטירליך געוועזען אַ מיליטערישע. קאָרטעץ איז נאַטירליך געוואָרען דער הויפּט־קאָמאַנדיר און גובערנאַטאָר. ער האָט זיך געפיהרט וויא אַ דיקטאַטאָר. דיא אינדיאַנער זיינען גלייך פערשקלאַווט געוואָרן, מיט אויסנאַהמע בלויז פון דיא טלאַכקאַלאַנער, וועלכע האָבען זיך צוריקגעקעהרט אַהיים מיט דיא זאַכען וואָס זיי האָבען צוזאַמענגערויבט אין דער צייט פון דער צערשטערונג פון דער אַצטעקישער הויפּט־שטאָדט און וואָס דיא שפּאַניער האָבען געהאַלטען פאַר ווערטהלאָז. עס איז איינגעפיהרט געוואָרען דיא סיסטעם פון "רעפּאַרטי־מיענטאָס" אָדער "ענקאָמיענדאַס". דאָס איז געוועזען אַ פערטהיילונג פון דיא לענדער צוזאַמען מיט דיא איינוואָהנער צווישען דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס און בכלל צווישען דיא שפּאַניער. דיא אינדיאַנער זיינען געצוואונגען געוועזען צו אַרבייטען אויף דיא פעלדער און אין דיא זילבער־מינען פאַר זייערע ווייסע הערשער. זיי זיינען געוואָרען לייבקנעכט, אָדער פּאַנסטשיזניקעס אונטער דעם נאָמען "פּעאָנען", וועלכע דיא מאַסען אין מעקסיקאָ און אין צענטראַל־אַמעריקאַ טראָגען עד היום.

נאָך דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס זיינען געקומען דיא גלחים, וועלכע האָבען זיך אַ נעהם געטהאָן צו רעטען דיא נשמות פון דיא רויטהויטיגע. קאָרטעץ

פלעגט אַליין צווינגען דיא געפאַנגענע און בעזיעגטע אינדיאַנער זיך צו טויפען, גאָר ניט קימערענדיג זיך וועגען דעם, אויב זיי האָבען עפּעס אַ בעגריף וועגען דיזער קריסטליכער צערעמאָניע. צוזאַמען מיט זיין ערשטען בעריכט צום שפּאַנישען קעניג, וועלכער איז אויך געוועזען דער קייזער פון דייטשלאַנד אונטער דעם נאָמען קאַרל דער פינפטער, האָט ער געשיקט אַ ביטע, אַז מען זאָל וואָס שנעלער אַרויסשיקען מיסיאָנערען צו בעקעהרען און בעלערנען דיא איינגעבאָרענע. צוערשט זיינען געקומען דיא פראַנציסקאַנער גלחים (אין 1524), נאָכהער אַנדערע קאַטאָלישע אָרדענס און שפּעטער דיא יעזואיטען, וועלכע האָבען זיך דיא ערשטע צייטען ווירקליך אויסגעצייכענט מיט אַ טיעפען גלויבען, מיט בלינדער געהאָרכזאַמקייט צום פּאַפּסט, מיט גרויסע פעהיגקייטען צו בעקעהרען ווילדע צום קריסטענטהום און אויך מיט אָפּפערווילליגקייט אין זייער מיסיאָנערסקער טהעטיגקייט (דיזער בעריהמטער אָרדען איז, וויא בעוואוסט, געגרינדעט געוואָרען פון דעם שפּאַניער לאָיאָלאַ אין 1534 ספּעציעל מיט דעם צוועק צו פערשטאַרקען און צו פערשפּרייטען דעם קאַטאָליציזם). דיא גלחים האָבען אין אַ קורצער צייט אָבגעטויפט דיא אינדיאַנער און דערמיט איינגעפיהרט ניט נור דעם קאַטאָליציזם, זאָנדערן אויך דיא שפּאַנישע אויבערהערשאַפט אין ניי־שפּאַניען.

אַזוי שנעל וויא דיא גלחים האָבען זיך בעוויזען, האָבען אויך אָנגעפאַנגען צו פּאַסירען קאַטאָלישע וואונדער. דער ערשטער פון דיזע וואונדער איז געוועזען אַ מעשה, דאָס גאָט'ס מוטער האָט זיך בעוויזען פאַר אַן אינדיאַנער אין גוואַדאַלופּ, אַ פּלאַץ לעבען דיא הויפּט־שטאָדט מעקסיקאָ. צום אַנדענקען פון דעם דאָזיגען נס האָט מען דאָרטען אויפגעבויט אַ קירכע, וועלכע ציהט צו פּילגרימען פון אַלע עקען פון מעקסיקאָ און צענטראַל־אַמעריקאַ עד היום. דיא גלחים פלעגען מיט ווילדען פאַנאַטיזם צושטערען ניט נור דיא טעמפּלען פון דיא איינגעבאָרענע, זאָנדערן אויך דיא היעראָגליפישע שריפטען; אָבער דאָך זיינען אין דער קאַטאָלישער קירכע פון מעקסיקאָ פערבליבען אַבערגלויבענס און געצענדיענערישע צערעמאָניעס פון דיא אַצטעקען.

דיא גלחים האָבען אָבער אויך איינגעפיהרט שולען און געזוכט צו ציוויליזירען דיא איינגעבאָרענע און זיי צו לערנען אייראָפּעאישע מלאכות. אין 1553 האָבען זיי געגרינדעט אַן אוניווערזיטעט אין מעקסיקאָ, אָבער מיט 18 יאָהר שפּעטער האָבען זיי אויך איינגעפיהרט דיא אינקוויזיציאָן...

אַזוי וויא דיא שפּאַניער פלעגען געוועהנליך קומען אָהן פרויען, זיינען שנעל ענטשטאַנען געמישטע ראַסען. דאָס האָט אויך געפיהרט צו אַ פערטהיילונג אין קאַסטעס נאָך דיא פאַרבען פון דיא געמישטע דורות. דיא העכסטע קאַסטע האָבען נאַטירליך געבילדעט דיא ריינע ווייסע. אָבער זיי זיינען אויך שנעל צוטהיילט געוואָרען אין צוויי קלאַסען, נעמליך: אין שפּאַניער וואָס זיינען

געבאָרען געוואָרען אין אייראָפּא (זיי האָבען געקראָגען דיא צונעמענים Gachupino, נאָך אַן אַצטעקישען וואָרט, וואָס זאָל בעדייטען "פּיס מיט שפּאָ־רען") און אין שפּאניער, וואָס זיינען געבאָרען געוואָרען אין דיא קאָלאָניעס און וואָס האָבען געקראָגען דעם אַלגעמיינען נאָמען "קרעאָלען". דיא "גאטשו־פינאָס" זיינען מיט דער צייט געוואָרען אַ זעהר קליינע מינאָריטעט אפילו פון דער ווייסער בעפעלקערונג, אָבער זיי האָבען פערנומען דיא העכסטע רעגירונגס־שטעלען און האָבען געקוקט פון אויבען אַראָב אויף דיא קרעאָלען. דארום האָ־בען דיא לעצטע שטענדיג פיינט געהאַט דיא ערשטע און ביסלעכווייז אויך אָנגעפאַנגען צו רעבעלירען. אַנדערע אייראָפּעער האָבען זיך גאָר ניט געקענט בעזעצען אין ניי־שפּאניען. דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט פערבאָטען אַריינ־צולאָזען פרעמדע אין איהרע קאָלאָניעס פּשוט אויס האַבזוכט, זיא האָט גע־וואָלט מאָנאָפּאָליזירען אַלעס פאַר זיך, האָט געשטערט דיא עקאָנאָמישע ענט־וויקלונג דורך פערשיעדענע בעשרענקונגען און שטייער און האָט אפילו איין צייט פערבאָטען איינוואַנדערער פון שפּאניען גופא.

אַלע איבריגע איינוואָהנער זיינען צוטהיילט געווען וועניגסטענס אין פינף בעשטימטע קאַסטעס נאָך זייערע פאַרבען: מעסטיזאָס (קינדער פון אינדיאַנער און ווייסע), מולאַטאָס (קינדער פון נעגער און ווייסע), זאַמבאָס (קינדער פון אינדיאַנער און נעגער), ריינע אינדיאַנער און ריינע נעגער. צווישען זיי זיינען אָבער געווען געוויסע שאַטירונגען אין דיא הויטפּאַרבען, ניט וועניגער פון אַ דוצענד. דיא וואָס זיינען געווען נאָהענט צום טיפּ פון אַ ווייסען, זיינען מיט דער צייט אַריינגערעכענט געוואָרען אין דעם קלאַס פון קרעאָלען, וועלכער איז אַזוי אַלץ געוואַקסען און האָט דארום אויך גענומען שפּיעלען אַלץ אַ גרעסערע פּאָליטישע ראָלע.

קאָרטעז האָט אין אָנפאַנג פון זיין פערוואַלטונג איינגעפיהרט דיא זאָ־גענאַנטע "איונטאַמיענטאָס" אָדער שטאָדט־פערוואַלטונגען און לאָקאַלע ראַ־טהען. אַלס מוסטער האָט געדיענט דיא פערוואַלטונג פון דיא שטעדט און פּראָווינצען אין שפּאַניען. דיא וויכטיגסטע אויפגאַבען פון דיא איונטאַמיענ־טאָס זיינען געווען איינצופיהרען אַ סיסטעם אין דער פערוואַלטונג פון דיא עקזיסטירענדע שטעדט, צו גרינדען נייע שטעדט, צו פערטהיילען דיא גיטער צווישען דיא קאָלאָניסטען א. ז. וו. מאַנכע פון זייערע איינפיהרונגען זיינען פערבליבען אין קראַפט ביז היינט צו טאָג.

ניט לאַנג אָבער האָט קאָרטעז געהערשט אין דיא לענדער, וועלכע ער האָט אויף זיין אייגענעם ריסק איינגענומען אין נאָמען פון שפּאַנישען קעניג. קלאַגען געגען איהם אַליין און געגען זיין אַדמיניסטראַציאָן זיינען אַלץ שטאַר־קער און צאָהלרייכער געוואָרען. אין קעניגליכען הויף האָבען זיך געפונען אַזעלכע וואָס האָבען איהם סתם ניט פערגונען זיין גדולה און אויך אַזעלכע,

וואָס האָבען אונטערשטיצט דיא פּרעטענזיעס און קלאַגען פון וועלאַסקעז, דעם גובערנאַטאָר פון קובאַ. מען האָט אינטריגירט געגען איהם פון פערשיעדענע זייטען. מען האָט אויך געזוכט אויפצוהעצען געגען איהם דעם קעניג מיט פאַלשע בעריכטען און פערלוימדונגען, אז ער וויל גאָר גרינדען אַן אייגענע מלוכה אין דער נייער וועלט.

דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, אַז דער קעניג האָט אין 1527 געהייסען שיקען אַן אונטערזוכונגס־קאָמיסיאָן פון פינף פּערזאָן און זיי איבערגעגעבען דיא ציוויל־פערוואַלטונג פון גאַנץ ניי־שפּאַניען. קאָרטעץ איז נור פערבליבען אַלס מיליטערישער קאָמאַנדיר. אַלע גובערנאַטאָרען פון דיא פּראָווינצען און קאָרטעץ אַליין האָבען געהאַט צו פאָלגען דיא בעפעהלען פון דיזער ערשטער קעניגליכער קאָמיסיאָן אָדער, שפּאַניש גערעדט, "אוידיענציאַ". דיא מיטגליע־דער פון דיזער אוידיענציאַ זיינען געווען זעהר פיינדליך צו קאָרטעץ'ן און האָבען געזוכט איהם צו ערגערען און צו שעדיגען אויף יעדען שריט. זייער פאָר־זיצענדער, איינער מיט'ן נאָמען נוניאָ דע גוזמאַן, האָט זיך בעזאָנדערס אויס־געצייכענט מיט זיין גרויזאַמקייט און האַבזוכט. אַלע האָבען זיי זיך אַזוי פערהאַסט געמאַכט, אַז דיא מאַדרידער רעגיערונג האָט באַלד געמוזט שיקען אַ צווייטע אוידיענציאַ, וועלכע האָט אָבגעשאַפט אַלעס וואָס דיא ערשטע האָט אויפגעטהאָן. זיא האָט בכלל געשטרעבט צו בעשיצען און צו ציוויליזירען דיא אינדיאַנער. אין נאָמען פון קעניג האָבען איהרע מיטגליעדער אַרויסגע־לאָזען אַ פּראָקלאַמאַציאָן, אַז אַלע אינדיאַנער זיינען פרייע אונטערטהאַנען. דאָס האָט אפילו פאַקטיש ניט פערבעסערט פיעל דיא עקאָנאָמישע און אויך ניט דיא פּאָליטישע לאַגע פון דיא פּעאָנען, אָבער דאָך איז עס נאַטירליך גע־ווען זעהר וויכטיג ניט נור פאַר זיי, זאָנדערן פאַר גאַנץ מעקסיקאָ, אַז דיא פערשקלאַפונג פון דיא אינדיאַנער איז געזעצליך פערבאָטען געוואָרען.

קלאַגען האָבען אָבער אויך ניט אויפגעהערט געגען דיא צווייטע אוידיענ־ציאַ. עס איז, זעלבסטפערשטענדליך, געווען שווער איינצופיהרען אָרדנונג אין אַזאַ ריזיגער מדינה מיט אַזוי פיעל פערשיעדענע איינגעבאָרענע שטאַמען, פון וועלכע אייניגע האָבען אָנגעהאַלטען זייער אונאַבהענגיגקייט צווישען דיא בערג און אין די פערוואָרפענע ווינקלעך אפילו ביז אונזערע צייטען, ווי אויך צוליעב דיא שטענדיגע רייסערייען און אינטריגעס צווישען דיא שפּאַניער גופא. קיין רעגיערונג וואָלט אונטער אַזעלכע אומשטענדען ניט געקענט איינפיהרען אַ גוטע פערוואַלטונג. נור דיא שפּאַניער האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט אַ בע־זונדערער אונפעהיגקייט צו פערוואַלטען זייערע ריזיגע קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט.

דער קעניג האָט ענדליך בעשלאָסען אויסצופּרובירען דעם פּלאַן צו שיקען אַ וויצע־קעניג נאָך ניי־שפּאַניען. דיזער פּלאַן איז אויסגעפיהרט געוואָרען אין

1535. אָבער אנשטאָט קאָרטעז'ן, וועלכער האָט אַלץ געהאָפט, אז מען וועט איהם בעלוינען מיט דיזען הויכען אמט, האָט קארל דער פינפטער אויסגעקלי־בען גראַף אַנטאָניאָ דע מענדאָזאַ, איינעם פון דיא עלטעסטע און העכסטע אַריסטאָקראַטישע פאַמיליעס אין שפּאַניען. דיזער אַריסטאָקראַט איז גראַדע גע־ווען אַ נאָבלער מאַן אויך אין כאַראַקטער און דערצו נאָך אַזאַ ליבעראַל, אַז דיא גלחים האָבען איהם גאָר ניט געגליכען, אָבוואָהל ער האָט זיי צוליעב פּאָ־ליטישע צוועקען זעהר פיעל געשטיצט אין אַלע זייערע אונטערנעהמונגען און שטרעבונגען צו ציוויליזירען און צו בילדען דיא איינגעבאָרענע. ער האָט איינ־געפיהרט וויכטיגע רעפאָרמען, האָט געגרינדעט נייע שטעדט, געהאָלפען דיא מיסיאָנערען איינצופיהרען שולען און האָט געזוכט צו ענטוויקלען אויך אינ־דוסטריען און בכלל צו פערבעסערן דיא עקאָנאָמישע לאַגע פון גאַנצען לאַנד. אַ יאָהר נאָך זיין אָנקומען איז געדרוקט געוואָרען דער ערשטער בוך אין מעק־סיקאָ (און דאָס מיינט אין דער נייער וועלט) אויף אַ פּרעס, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון שפּאַניען.

וואָס אַנבעלאַנגט צו קאָרטעז'ן, איז ער צו דיזער צייט ניט געווען אין מעקסיקאָ. זיין פּאָזיציע איז ביז צום סוף פון זיין לעבען געווען אַ אונרע־געלמעסיגע. דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט איהם שליסליך בעהאַנדעלט ניט בעסער וויא קאָלומבוס'ען. מען האָט איהם אפילו ניט איינגעשמידט אין קיי־טען, אָבער מען האָט איהם געערגערט, ערניעדריגט און זאָגאַר פערפאָלגט. ווען דיא ערשטע אוידיענציאַ איז אָנגעקומען, האָט ער בעשלאָסען צוריקצוקעהרען זיך נאָך שפּאַניען, אום זיך צו רעכטפערטיגען פאַר'ן קעניג געגען דיא קלאַגען און בעשולדיגונגען פון זיינע פיינד און אום צו געווינען מעכטיגע אַנהענגער אין קעניגליכען הויף צו שטיצען איהם געגען דיא מעכטיגע פריינד פון זיין בלוטפיינד, דעם קובאַנער גובערנאַטאָר וועלאַסקעז.

ענדע 1527 איז קאָרטעז אָנגעקומען אין פּאַלאָס, אין דעם זעלבען פּאָרט, וואו קאָלומבוס האָט געלאַנדעט מיט 35 יאָהר צוריק נאָך זיין ענטדעקונג פון אַ נייער וועלט, וועלכע האָט אַרויסגערופען אַ גרויסע איבערקעהרענים אין דער אַלטער וועלט. דאָס פּאָלק האָט איהם דאַן אויך אויפגענומען מיט אַזאַ ענטהו־זיאַזם וויא קאָלומבוס'ען נאָך דער ערשטער רייזע. אין קעניגליכען הויף האָט מען איהם פּשוט געטראָגען אויף דיא הענד. דער קעניג אַליין האָט איהם גע־צייגט אויסערגעוועהנליכע גנאַדע. ווען דער עראָבערער פון מעקסיקאָ איז געוואָרען קראַנק פון פיעבער, איז דער שטאָלצער קאַרל דער פינפטער אַליין געקומען איהם מבקר חולה זיין. אָבער זיין וואונש צו בלייבען דער הויפּט פון דער רעגיערונג אין ניי־שפּאַניען איז דאָך ניט ערפילט געוואָרען. דער קעניג האָט איהם געשאָנקען דעם הויכען טיטול פון אַ מאַרקיז און ריזיגע מאַ־יאָנטקעס מיט 20 שטעדט אין אָאַכאַקאַ (יעצט אַ סטייט פון דער מעקסיקאַ־

נער רעפובליק); אָבער דיא פערוואַלטונג פון ניי־שפּאַניען איז איבערגעלאָזען געוואָרען צו אַנדערע. דער קעניג און זיינע ראַטהגעבער האָבען אַלץ מורא געהאַט, טאָמער וועט זיך קאָרטעז בענוצען מיט זיין מאַכט אין מעקסיקאָ צו גרינדען אַן אימפּעריע אין דער נייער וועלט. דיא שפּאַנישע קעניגע און מי־ניסטאָרען האָבען בכלל געקוקט מיט פערדאַכט אויף דיא וויצע־קעניגע און אפילו גובערנאַטאָרען, וועלכע זיי פלעגען שיקען אין דיא קאָלאָניעס. דיא וויצע־קעניגע פלעגט מען דאַרום ניט לאָזען אָנוואַרעמען זיך אויף זייערע פּלע־צער. מען פלעגט זיי אָפּט אַרונטערזעצען אָדער שיקען פון איין קאָלאָניע אין אַן אַנדערע.

אין דיא קנאַפּע 300 יאָהר פון דער שפּאַנישער הערשאַפט אין מעקסיקאָ האָבען זיך דאַרום אומגעביטען ניט ווייניגער פון 64 וויצע־קעניגע, פון וועלכע דיא ערשטע צוויי (גראַדע אויך דיא בעסטע) האָבען רעגירט נאָהענט פון 30 יאָהר. דאָס מעג גערעכענט ווערען פאַר איינע פון דיא אורזאַכען פון דער קלעגליכער פערוואַלטונג פון אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס. מען מוז אָבער צוגע־בען, אַז אַזעלכע פערדאַכטען זיינען ניט געווען גאַנץ אונבעגרינדעטע. ניט איינער פון דיא קאָנקוויסטאַדאָרעס און אפילו פון דיא וויצע־קעניגע האָט געטרוימט וועגען גרינדען אַן אייגענע מלוכה אין דער נייער וועלט. אין יענע צייטען, ווען דער פערקעהר איז געפיהרט געוואָרען דורך קליינע און אונזיכערע זעגעל־שיפען, איז עס געווען בעזאָנדערס שווער צו פערוואַלטען פון דער ווייטענס אַזוי פיעל קאָלאָניעס, וויא שפּאַניען האָט פלוצלונג בעקומען דורך דיא רייזען פון קאָלאָמבוס און דיא עראָבערונגען פון קאָרטעז, פּיזאַראָ און אַנדערע שווערד־העלדען.

אַט אונגעפעהר פינף יאָהר נאָך דעם טויט פון קאָרטעז האָט מען ענט־דעקט אין מעקסיקאָ אַ פערשווערונג פון דיא גרויסע לאַנדבעזיצער און פון איי־ניגע שווערד־העלדען צו גרינדען אַ נייע מלוכה אין ניי־שפּאַניען און אַרויפ־צוזעצען קאָרטעז'עס עלטעסטען זוהן אויף'ן טראָן. דאָס איז געשעהען אין דער צייט פון דעם צווייטען וויצע־קעניג, דאָן לואי דע וועלאַסקאָ, וועמען קאַרל דער פינפטער האָט אַליין אויסגעקליבען אויף דעם פּלאַץ פון מענדאָזאַ, וועלכער איז געשיקט געוואָרען אין 1550 אַלס וויצע־קעניג פון פּערו. דיזער וועלאַסקאָ האָט געוואָלט אָבשאַפען דיא סיסטעם פון רעפּאַרטיעמענטאָס און האָט אָנגענומען אַזעלכע מיטעל צו בעשיצען דיא אינדיאַנער געגען דיא אונ־טערדריקונגען און האַבזוכט פון דיא שפּאַנישע גוטבעזיצער, אַז דיא לעצטע האָבען געוואָלט מאַכען אַ פערזוך פּטור צו ווערען אין גאַנצען פון דער אויבער־הערשאַפט פון דעם שפּאַנישען קעניג. דיזע פערשווערונג איז שנעל און גרויזאַם אונטערדריקט געוואָרען פון דעם וויצע־קעניג וועלאַסקאָ.

ווען קאָרטעז איז אין 1530 געקומען צוריק אין מעקסיקאָ, האָט ער שוין

איינגענטליך קיין אַנטהייל ניט געקענט נעהמען אין דער ציוויל־פערוואַלטונג פון נייי־שפּאַניען. ער איז פערבליבען מיט זיינע טיטולען אַלס מאַרקיז און גענעראַל־קאַפּיטאַן און מיט זיינע מאַיאָנטקעס, פון וועלכע ער האָט געקענט ציהען אַ יעהרליכע איינקונפט פון 100,000 דאָלאַר. ער האָט אָבער ניט געקענט רוהען און האָט אויסגעגעבען אַ גרויסען טהייל פון זיין פערמעגען אויף נייע עקספּעדיציעס, וועלכע דער קעניג האָט איהם ערלויבט צו מאַכען. ער האָט אַזוי געמאַכט דיא רייזע אויף אַרום דעם האַלב־אינזעל קאַליפאָרניאַ אין 1532, אַ רייזע וועלכע האָט איהם אַ סך געקאָסט און נור פערשאַפט אַ סך נייע צרות. אַ געוויסע צייט האָט מען איהם פערבאָטען זאָגאַר צו צייגען זיך אין דער מעקסי־קאַנער הויפּט־שטאָדט, און ער האָט זיך דאַרום בעזעצט אין דער שטאָדט טעכקוקאָ.

אין 1540 איז ער ווידער אָבגעפאָהרען נאָך שפּאַניען, אום צו פערלאַנגען שוץ און גערעכטיגקייט ביים קעניג. דיזעס מאָל אָבער האָט מען איהם פון אַלע זייטען געצייגט, אַז ער איז שוין אַ געפאַלענער שטערן. דער קעניג האָט איהם אויפגענומען זעהר קאַלט. מען פלעגט איהם לאַנג לאָזען וואַרטען, ווען ער האָט געוואָלט זעהען דעם קעניג. נאָכהער האָט מען איהם גאָר ניט צוגע־לאָזען און אפילו זיינע בריעף און ביטעס זיינען געבליבען ניט געענטפערט. מען דערצעהלט וועגען דעם אַזאַ מעשה: איין מאָל, ווען קאָרטעז'ן איז איבער־דריסיג געוואָרען צו וואַרטען אין קעניגליכען הויף, האָט ער זיך דורכגעשטופּט דורך אַ סוויטע, וועלכע האָט אַרומגערינגעלט דעם קעניג'ס קאַרעטע, און האָט דערלאַנגט אַ שפּרונג אויף דעם טרעפּעל. "ווער איז דיזער מאַן?" האָט קאַרל דער פינפטער אַ פרעג געטהאָן מיט ענטריסטונג. "דאָס איז איינער וואָס האָט אייך געגעבען מעהר פּראָווינצען, וויא פיעל שטעדט איהר האָט געקראָגען פון אייערע עלטערן", האָט קאָרטעז געענטפערט מיט שטאָלץ.

אַרום זיעבען יאָהר האָט קאָרטעז פערבראַכט אין שפּאַניען, האָפענדיג אַלץ צו געווינען צוריק חן אין דיא אויגען פון דעם קעניג. אָבער מעהר וויא האַריץ־קלעמענעס און ערנידעריגונגען האָט ער ניט געהאַט. ער איז אין דיזע יאָהרען זעהר שנעל געוואָרן אַלט און געבראָכען. ער האָט שוין ניט דערלעבט צו קומען צוריק צו זיין פאַמיליע אין מעקסיקאָ. ענדע 1547, אויף'ן וועג צו סע־ווילאַ, פון וואַנען ער האָט געזאָלט אָבפאָהרען נאָך וועראַ קרוז, איז ער שנעל אויסגעגאַנגען אין אַלטער פון 62 יאָהר, פערלאָזען כמעט פון אַלעמען.

פון צייט צו צייט פלעגען אויסברעכען אויפשטאַנדען פון אינדיאַנער, וועל־כע האָבען זיך ניט געלאָזט פערשקלאַווען. דיא מייסטע וויצע־קעניגע האָבען אין נאָמען פון דיא אַלגעמיינע אינטערעסען פון נייי־שפּאַניען אַזוי גוט וויא פון אַלט־שפּאַניען געזוכט צו בעשיצען דיא איינגעבאָרענע, וועלכע דיא האַב־זיכטיגע שווערד־העלדען האָבען אונבאַרמהערציג געיאָגט אין דיא זילבער־מינען.

אין אָנפאַנג פון 17טען יאָהרהונדערט זיינען פאָרגעקומען גרויסע אויפשטאַנדען פון אינדיאַנער אין דיא פראָווינצען דוראַנגאָ און סענאַלאָא און אויך אַן אויפ־שטאַנד פון דיא נעגער־שקלאַווען אין דער פראָווינץ וועראַ קרוץ (אין 1609).

נעגער האָט מען אָנגעפאַנגען צו ברענגען אויך אין מעקסיקאָ אויף דעם פּלאַץ פון דיא אינדיאַנער. זייער צאָהל איז אָבער דאָרטען געווען קליין, ווייל דיא אינדיאַנער זיינען פאַקטיש געבליבען לייבקנעכט ביז צו ענדע פון 18טען יאָהרהונדערט. פאַר דיא אינדיאַנער האָבען זיך אויך אָנגענומען אייניגע גלחים, ספּעציעל דער בעריהמטער לאַס קאַזאַס, וועמעס פאָטער איז געווען אַ בעגלייטער פון קאָלומבוס און וועלכער איז געוואָרען דער ביסקופּ פון טשיאַפּאַס (מעקסיקאָ). מען רופט איהם "אַפּאָסטעל פון דיא אינדיאַנער", און דיזען נאָמען פערדיענט ער כשר. זעהענדיג אַז אַלע זיינע טענות, קלאַגען און בקשות צו רעטען דיא איינגעבאָרענע אין האַאיטי און קובאַ פון אונטערגאַנג — מען האָט אויסגערעכענט, אַז 15 יאָהר נאָך קאָלומבוס׳עס רייזע זיינען פון אַ מיליאָן אינדיאַנער (דיא קאַריבען) אין האַאיטי געבליבען בלויז 60 טויזענד — האָט דיזער עדעלער מאַן פאָרגעשלאָגען אין זיין בעריהמטער פּעטיציע צום קעניג. אין 1517 צו ברענגען אויף זייער פּלאַץ דיא שוואַרצע פון אפריקאַ. נאָכהער האָט עס געקרענקט זיין געוויסען, וואָס ער האָט גאָר פאָרגעשלאָגען צו פערשקלאַווען אונשולדיגע מענשען; אָבער דיא שוואַרצע האָבען אויסגעהאַלטען אונפערגלייכ־ליך בעסער פאַר דיא רויטהויטיגע דיא שווערע אַרבייט אין דיא מינען און אויף דיא פּלאַנטאַציעס אונטער דער טראָפּישער זון. זיי פּלעגען שוין ניט פאַלען וויא פליעגען אונטער דיא בייטשען פון זייערע גרויזאַמע הערשער. ניט איין אינדיאַנער שטאַם איז געראָטעט געוואָרען פון פערניכטונג דורך דיא נעגער־שקלאַווערײ, וועלכע איז זעהר שנעל געוואַקסען אין אַלע קאָלאָניעס.

צווישען דיא פערשיעדענע אָרדענס פון דיא גלחים זיינען אויך פאָרגעקומען רייסערייען וועגען דעם קאָנטראָל איבער דיא אינדיאַנער. דיא גוטע און פרומע נשמה־רעטערס האָבען זיך ניט געקענט אייניגען וועגען דיא מעשר און בכלל גרויסע הכנסות, וועלכע זיי האָבען אַרויסגעשלאָגען פון דיא זינדיגע קערפּער פון דיא אינדיאַנער. אין 1621, ווען דער וויצע־קעניג מאַרקיז דע געל־וועס, אַן ענערגישער רעפאָרמער, האָט זיך אַריינגעמישט אין דיא אינערליכע שטרייטען פון דיא גלחים, אום צו העלפען בעסער דיא אינדיאַנער, איז ער אַריינגעלעגט געוואָרען אין חרם פון דעם אַרכיביסקופּ פון מעקסיקאָ. אין 1647 האָט דער ביסקופּ פון דער נייער שטאָדט פּועבלאַ (אין טלאַכקאַלאַ), וואָס איז געוואָרען דער צענטער פון דער קאַטאָלישער גייסטליכקייט און וואו עס האָט זיך דאַרום אויך געפונען דיא "הייליגע" אינקוויזיציאָן, אַריינגעלעגט אין חרם אַפילו דיא יעזואיטען גופא.

וויא גרויס עס זיינען געוואָרען דיא פערמעגענס און דיא מאַכט פון דער

קירכע אין נײ־שפּאַניען, צײגט אַם בעסטען דיא פּעטיציע, וואָס דיא איונטאַ־מיענטאָ פון דער הויפּט־שטאָדט האָט געשיקט אין 1644 (אַלזאָ, אַרום 120 יאָהר נאָך קאָרטעז'עס עראָבערונג) צום קעניג פיליפּ דעם פערטען, אַז מען זאָל אויפהערען צו גרינדען נײע קלויסטערס, ווייל דיא עקזיסטירענדע בעזיצען שוין אַ העלפט פון דעם אײגענטהום אין גאַנצען לאַנד, אַז מען זאָל מעהר ניט מאַכען נײע גלחים, ווייל 6000 פון דיא אַלטע האָבען קיין בעשעפטיגונג, און אַז מען זאָל אָבשאַפען אַ טהייל פון דיא פייערטעג, ווייל מען האָט שוין אײנגעפיהרט אַזעלכע ווענינסטענס צוויי יעדע וואָך.

דיא שפּאַנישע קרוין האָט בעטראַכטעט מעקסיקאָ און בכלל איהרע ער־וואָרבענע לענדער אין דער נײער וועלט ניט אַלס קאָלאָניעס, נור אײנפאַך אַלס איהרע מאַיאָנטקעס. דיא מינען, וועלדער און פעלדער זיינען געוואָרען קעניג־ליכע אײגענטהום. אפילו דיא געגענדען, וואו דיא אינדיאַנער זיינען פערבליבען אַלס מעהר אָדער ווענינער זעלבסטשטענדיגע אַקערבויער, זיינען גערעכענט גע־ווען אַלס קעניגליכע קאָנצעסיעס אָדער אַרענדעס. דאַרום פלעגט עס דער קעניג ציהען זיין אײנקונפט פון דיא שפּאַנישע פּאָסעסיעס אין דער נײער וועלט ניט אין דער פאָרמע פון שטײער, זאָנדערן פון רענט פאַר דעם געברויך פון "זיינע" גיטער. דיא בעאַמטע זיינען גערעכענט געווען פאַר דעם קעניג'ס דיענער. דער וויצע־קעניג איז געווען דער שטעלפערטרעטער פון דעם קעניג און זיין מאַכט איז גאַנץ ווענינ בעשרענקט געווען פון דיא העכסטע טריבונאַלען אָדער אוידי־ענציאַס, וועלכע זיינען פערבליבען ביז דעם סוף פון דער שפּאַנישער הערשאַפט.

עס זיינען אײנגעפיהרט געוואָרען פריווילעגיעס, גענאַנט **fueros**, פאַר פערשיעדענע ערטער, קלאַסען און אויך פּראָפעסיאָנען. עס האָבען עקזיסטירט בעזונדערע געריכטען פאַר זיי, און יעדערער האָט געקענט אויסקלייבען אין וועלכען געריכט זיין פּראָצעס זאָל געפיהרט ווערען. נײן־צעהנטעל פון דיא אינדיאַנער און געמישטע זיינען געבליבען פעאָנען אָדער באַטראַקעס און דיענער. אויף'ן פּאַפּיער זיינען זיי גערעכענט געווען פאַר פרײע, אָבער אין דער רעגיע־רונג האָבען זיי קיין שום דעה ניט געהאַט.

עס זיינען אײנגעפיהרט געוואָרען פערשיעדענע האַנדעלס־פּריווילעגיען און מאָנאָפּאָלען. פּרעמדע האָט מען, וויא אויבען בעמערקט, בכלל ניט צוגעלאָזען, ניט נור אום אויסצומיידען זייער קאָנקורענץ, זאָנדערן אויך אום צו פערהיטען דיא "געטליכע רײנקייט" פון דער קאַטאַלישער קירכע. די גלחים האָבען גלייך נאָך זייער אָנקומען אין מעקסיקאָ פערלאַנגט, אַז מען זאָל אײנפיהרען די אינקוויזיציאָן נאָך דעם הײמיישען מוסטער. זיי האָבען געציטערט, טאָמער וועלען זיך אַרײנ'־גנב'ענען ניט נור אידען און מורען, זאָנדערן אויך פּראָטעסטאַנטען. אַ קעניג־ליכער בעפעהל געגען דיא אַרײנלאָזונג פון אידען און מורען אין נײ־שפּאַניען איז אַרויסגעלאָזען געוואָרען אַזוי פריה וויא 1527; אָבער אָבצורעכענען זיך

מיט פּראָטעסטאַנטען און מאַראַנען אויף אויטאָ־דאַ־פעס האָבען דיא גלחים גע־קענט ערשט נאָך דער איינפיהרונג פון דער אינקוויזיציאָן מיט 48 יאָהר שפּע־טער. דער ערשטער פייערדיגער יום טוב פון דער אינקוויזיציאָן אין מעקסיקאָ האָט פּאַסירט אין 1574, ווען עס זיינען פערברענט געוואָרען, נאָך דעם פּנקס פון א פרומען גלח, "21 פערפּעסטעטע לוטהעראַנער".

דיא גלחים זיינען געווען אַזוי אונוויסענד דורכשניטליך, וויא גייציג. וויא פיעל זיי האָבען געבילדעט דעם עולם, קען מען שליסען דערפון, דאָס קוים א צוואַנציגסטעל פון דער גאַנצער בעפעלקערונג, אריינגערעכענט דיא ווייסע אויך, האָבען אפילו אין אָנפאַנג פון 19טען יאָהרהונדערט געקענט לעזען און שרייבען.

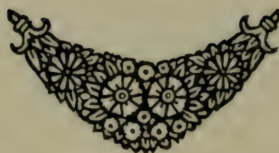
דיא ערשטע צייטען פון דער שפּאַנישער הערשאַפט זיינען מאַסען אינדי־אַנער אויף אומגעקומען פון דיא פערשלעפּטע עפּידעמישע קראַנקהייטען, בע־זאָנדערס פון פּאָקען. פיעלע געגענדען, אפילו זעהר פּרוכטבארע, זיינען גע־בליבען כמעט גאָר אָהן בעפעלקערונג און זיינען דאָרום פערוויסטעט געוואָרען. דיא אַרמוטה פון דיא פּעאָנען, וועלכע האָבען געבילדעט וועניגסטענס דריי־פערטעל פון דער בעפעלקערונג, איז געווען א פירכטערליכע. זייער איינגעבאָ־רענע פוילקייט איז נאָך פערשטאַרקט געוואָרען דורך דיא אויסעראָרדענטליך גרויסע צאָהל פעסט־טעג לכבוד דיא הייליגע, וואָס דיא גלחים האָבען איינגע־פיהרט. דיא יעזואיטען, וויא אויך דיא פראַנציסקאַנער און דאָמיניקאַנער, האָ־בען איינגענטליך נור געזאָרגט, אַז דיא אינדיאַנער זאָלען בלייבען איינגעזונקען אין דיא גרעבסטע און ווילדעסטע אבערגלויבענס. מען האָט פערשלאָגען דיא קעפּ פון דיא מאַסען מיט אָפטע רעליגיעזע פּראָצעסיאָנען און אַמוזירט מיט געפּעכטען פון אָקסען און פון העהנער.

וואָס מעהר שפּאַניען איז געזונקען נאָך דער הערשאַפט פון קאַרל דעם פינפטען (ער האָט זיך אַליין אָבגעזאָגט פון דער קרוין און האָט זיך צוריקגע־צויגען אין א קלויסטער אין יאַנואַר 1556) און פון זיין זוהן פיליפּ דעם צוויי־טען (געשטאָרבען אין 1598), אַלץ ערגער איז עס אויך געוואָרען אין מעקסיקאָ און בכלל אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס. דיא שטייער־לאַסט איז געוואָרען אַלץ דריקענדער, און דיא אונצופרידענהייט איז אַלץ מעהר געוואַקסען אויף צווישען דיא ווייסע, וועלכע האָבען ניט פערנומען רעגיערונגס־אַמטען. דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט זיך געפיהרט דעספּאָטיש. זיא האָט וועניג זיך געקימערט וועגען דיא קלאַגען פון דיא קאָלאָניסטען.

עס האָט גאָר ניט געקענט זיין א רעדע אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס פון זעלבסטפערוואַלטונג. אַלעס איז געפיהרט געוואָרען פון אויבען. דער עולם האָט געמוזט פאָלגען וואָס דיא בעאַמטע האָבען געהייסען. דיא בעאַמטע, בע־זאָנדערס דיא העכערע, זיינען געוועהנליך געווען שפּאַניער פון מוטערלאַנד. דיא מיטגליעדער פון דיא אוידיענציאַס האָבען געמוזט זיין געבאָרענע פון שפּאַ־

ניען. פאַר זיי און פאַר דיא בעאַמטע בכלל איז ניי־שפּאַניען געווען אַ קוואַל צו שעפּען וואָס מעהר און שנעלער רייכטהום. דיא פעטע אַמטען פלעגען דאַרום געקויפט ווערען פאַר הויכע פּרייזען, און דאָס האָט נאַטירליך געמוזט פיהרען צו אַלץ מעהר אונטערקויפונגען און קאָרופּציאָן. אפילו צווישען דיא וויצע־קעניגע פלעגען דיא מייסטע זוכען וואָס שנעלער אָנצוזאַמלען גענוג גאָלד, אַז זיי זאָלען נאָכהער קענען לעבען אין לוקסוס.

נור אין דיא מוניציפּאַליטעטען אָדער איונטאַמיענטאָס האָט דאָס פאָלק געהאַט אַ שטיקעלע דעה. זייערע מיטגליעדער פלעגען געוועהנליך אויסגע־קליבען ווערען פון דיא איינוואָהנער און פלעגען אויך פערטרעטען דיא אינטע־רעסען פון פאָלק. דאָס זיינען געווען, מעג מען זאָגען, דיא איינציגע דעמאָקראַ־טישע אינסטיטוציאָנען אין ניי־שפּאַניען. ניט נור געמישטע, זאָנדערן אויך עכטע רויטהויטיגע האָבען געקענט ווערן מיטגליעדער פון דיא איונטאַמיענטאָס. שפּעטער אָבער האָט זיך דיא שפּאַנישע רעגיערונג גענומען אריינמישען אויך אין דיא וואַהלען פון דיא אַלקאַדעס און שטאָדט־פערוואַלטער און פלעגט נאָ־מינירען דיא מייסטע מיטגליעדער פון דיא איונטאַמיענטאָס.

זיעבעטער קאפיטעל.

דיא רעוואָלוציאָן און דיא אָבשאַפונג פון דער שפאַנישער הערשאַפט

עס איז שווער צו זאָגען, ווען עס וואָלט געקומען אַ סוף צו דער שפאַנישער הערשאַפט אין מעקסיקאָ און אין דער נייער וועלט בכלל, אויב אין פראַנקרייך וואָלט ניט צו ענדע פון 18טען יאָהרהונדערט אויסגעבראָכען אַ רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אַרויסגערופען אַן איבערקעהרעניש אין דער אַלטער וועלט. דיזע רעוואָלוציאָן טראָגט מיט רעכט דעם נאָמען "דיא גרויסע". מיט איהר פאַנגט זיך אָן אַ נייע צייט אין דער וועלט־געשיכטע. זיא האָט אין העכסטען גראַד אויפגערודערט אַלע ציוויליזירטע פעלקער. זיא האָט געעפענט אויך דיא מוחות פון דיא פערגרעבטע און פערפינסטערטע מאַסען.

וויא אָבגעזונדערט און פשוט אָבגעשניטען פון דער אייראָפעאישער וועלט עס זיינען ניט געווען דיא שפאַנישע קאָלאָניעס דורך דיא פערשיעדענע בע־שרענקונגען פון דער רעגיערונג און דורך דיא אַרומצאַמונגען פון דער קאַטאָ־לישער קירכע, האָבען זיך דאָך אַריינגע׳גנב׳עט אַהין דיא פרייע געדאַנקען, וועלכע זיינען פערשפרייט געוואָרען פון דיא הומאַניסטען און ענציקלאָפעדיס־טען אין פראַנקרייך. עס האָבען זיך אויך אין ניי־שפאַניען געפונען אַזעלכע, וואָס האָבען געלעזען דיא שריפטען פון מאָנטעסקיו, וואָלטער, זשאַן זשאַק רוסאָ, דידעראָ און אַנדערע גייסטיגע פאָטערס פון דער גרויסער פראַנצויזישער רע־וואָלוציאָן.

דיא בליצען פון דיזער רעוואָלוציאָן האָבען דאַרום דורכגעשניטען דיא פינסטערע וואָלקענס אויף דיא הימלען פון אַלע שפאַנישע קאָלאָניעס. דיא נאָרד־אַמעריקאַנער רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט זיך אָנגעפאַנגען מיט אַ יאָהר פופצעהן פאַר דער פראַנצויזישער, האָט אייגענטליך קיין אָבקלאַנג ניט גע־פונען אין דער זאָ־גענאַנטער לאַטיינישער אַמעריקאַ. יונייטעד סטייטס און מעקסיקאָ זיינען דאַן אָבגעטהיילט געווען דורך ריזיגע ווילדע און אויך וויסטע געגענדען. זיי זיינען געווען אָבגעזונדערט איינע פון דיא אַנדערע פיעל מעהר,

וויא יעדע פון זיי איז געווען אָבגעטהיילט פון דער אַלטער וועלט דורך דעם אַטלאַנטישען אָקעאַן. דיא ערקלערונג פון אונאַבהענגיגקייט פון דיא נאָרד־אַמעריקאַנער קאָלאָניעס איז געבליבען, מעג מען זאָגען, וויא אַ שטימע אין דער וויסטעניס צווישען דיא נייע נאַציאָנען, וועלכע זיינען אויפגעקומען אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס אין פערלויף פון קנאַפּע דריי הונדערט יאָהר.

ווען אָבער דיעזע "דעקלערייששאָן אָוו אינדעפּענדענס" איז אומגעוואַנדעלט געוואָרען אין דער פראַנצויזישער "דעקלאַראַציאָן פון מענשען־רעכטע", האָט עס אויך אָנגעפאַנגען צו שטורמען אין דיזע קאָלאָניעס. אפילו דיא אינדיאַנער האָבען געקראָגען מוטה צו קעמפּפען פאַר פּאָליטישע פרייהייטען. יעדער אייגער האָט געמוזט הערען פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, ווייל זיא האָט געפיהרט ניט נור צו זעהר גרויסע שטערונגען אין דעם האַנדעלס־פערקעהר פון דיא קאָלאָניעס מיט'ן מוטערלאַנד, זאָנדערן אויך צו דער אַרונטערזעצונג פון דער קעניגליכער פאַמיליע אין שפּאַניען. דיא נאַפּאָלעאָנישע מלחמות האָבען אַרויסגערופען און געמוזט אַרויסרופען רעוואָלוציאָנערע אויפשטאַנדען אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס. אַלע אונצופריעדענע מיט דער שפּאַנישער רעגיערונג האָבען נאַטירליך אויפגעהויבען דיא קעפּ, וויא נור עס איז בעקאַנט געוואָרען אין דיא קאָלאָניעס, אַז פערדינאַנד דער זיעבעטער, דער געזעצליכער קעניג, איז אַרונטערגעזעצט געוואָרען פון פרעמדע און אַז אויף זיין פּלאַץ איז אַרויפגעזעצט געוואָרען זשאָזעף באָנאַפּאַרטע, נאַפּאָלעאָן'ס ברודער. שפּאַניען איז אין אָנפאַנג פון 19טען יאָהרהונדערט געלעגען אונטער נאַפּאָלעאָן'ס פיס. וויא אַזוי האָט זיא געקענט אָנהאַלטען איהר הערשאַפט אין דיא קאָלאָניעס?

דער שפּאַנישער קעניג, וועלכער האָט געמוזט אַנטלויפען פון מאַדריד אין 1808, אום ניט אַריינצופאַלען אין פראַנצויזישע הענד, האָט אָנפאַנגס גערעכענט אַריבערצופּעקלען זיך אין מעקסיקאָ. נור פון דיזען פּלאַן איז גאָר נישט געוואָרען. אין מעקסיקאָ האָט מען דאַן גלייך אָנגעפאַנגען צו פערלאַנגען אונאַבהענגיגקייט. דיא איונטאַמיענטאָ פון דער הויפּט־שטאָדט האָט אויפגעפאָדערט דעם וויצע־קעניג איטוריגאַראַי אַרויסצולאָזען אַ פּראָקלאַמאַציאָן וועגען אונאַבהענגיגקייט. ער האָט דאַן פאָרגעשלאָגען צוזאַמענצורופען אַ נאַציאָנאַלען קאָנגרעס. אָבער דיא מיטגליעדער פון דער אודיענציא צוזאַמען מיט אַנדערע שפּאַנישע בעאַמטע, וויא אויך דיא מייסטע אַריסטאָקראַטען און גייסטליכע, האָבען אַרויסגערופען אַן אויפשטאַנד געגען איהם אויף דעם גרונד, דאָס ער וויל אַליין ווערען קעניג. זיי האָבען זיך אַריינגעריסען אין וויצע־קעניגליכען פּאַלאַץ, געפאַנגען דיזען ליבעראַלען וויצע־קעניג מיט זיין פאַמיליע און האָבען איהם געהאַלטען איינגעשפּאַרט אין אַ פעסטונג ביז זיי האָבען איהם געקענט צוריקשיקען נאָך שפּאַניען.

דיא וויצע־קעניגע האָבען זיך נאָכהער שנעל געביטען, און דאָס גאַנצע

לאַנד איז געווען אין אויפרוהר. דער שטענדיגער קאַמפּף צווישען דיא קרעאָלען און געבאָרענע שפּאַניער איז געוואָרען פייערדיגער. דיא גרויסע גרונד־בעזיצער, דיא שפּאַנישע בעאַמטע און דיא גלחים האָבען זיך פערבונדען געגען דיא פריי־הייטס־קעמפּפער און בכלל געגען ליבעראַליזם. זיי האָבען געשטיצט דיא אַלטע שפּאַנישע אָרדנונג, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט צו פערלירען זייערע פּריווי־לעגיען, ווען מעקסיקאָ וועט געווינען אונאַבהענגיגקייט און ווערען אַ רעפּוב־ליק. דערמיט ערקלערט זיך, וואָס עס האָט גענומען צוועלף יאָהר זייט דעם אויפשטאַנד, אונטער דער לייטונג פון דעם גלח הידאַלגאָ, און טייכען בלוט זיינען אין זייער צייט פערגאָסען געוואָרען ביז מעקסיקאָ האָט טאַקע אין גאַנצען אָרונטערגעשליידערט פון זיך דעם שפּאַנישען יאָך.

דער סיגנאַל צו אַן אויפשטאַנד פון פאָלק, צו אַזאַ אויפשטאַנד אין וועלכען דיא אינדיאַנער האָבען אויך אַנטהייל גענומען, איז געגעבען געוואָרען אין דער נאַכט פון 15טען סעפּטעמבער 1810 פון הידאַלגאָ אין דעם שטעדטעל דאָלאָ־רעס, וואו ער איז געווען פּריעסט. ער האָט געהערט צו אַ גרופּע פרייהייטס־קעמפּפער, וועלכע האָט געצויגען דיא בעזאָנדערע אויפמערקזאַמקייט פון שפּאַ־נישע בעאַמטע. איינינע פון זיי זיינען אַרעסטירט געוואָרען אויף דעם גרונד, דאָס זיי האָבען קאָנספּירירט צו גרינדען אַ רעפּובליק. הידאַלגאָ וואָלט אויך אַרעסטירט געוואָרען, ווען ער וואָלט ניט געוואָרענט געוואָרען בעצייטענס און וואָלט ניט בעשלאָסען גלייך אָנצופאַנגען אַן אויפשטאַנד.

דיזער מערקווירדיגער גלח ווערט פערעהרט פון מעקסיקאַנער פאָלק און ער פערדיענט עס אויך. ער איז טאַקע געווען אַן אויפריכטיגער פריינד פון דיא מאַסען. אין דער צייט, ווען ער האָט זיך צוגעגרייט צו ווערען אַ פּריעסט, האָט ער אויך שטודירט דיא פראַנצויזישע שפּראַך און געלעזען דיא רעוואָלוציאָ־נערע פראַנצויזישע ליטעראַטור. דאָס האָט איהם געטריעבען אין דיא רייהען פון דיא פרייהייטס־קעמפּפער, און שליסליך, ווען ער איז שוין אַלט געוואָרען 57 יאָהר (ער איז געבאָרען אין 1753), איז ער געוואָרן דער פיהרער פון אַ גרויסען אויפשטאַנד און אויך דער קאָמאַנדיר פון אַ צאָהלרייכער אַרמעע.

צוזאַמען מיט זיין ברודער און אַ צעהנדלינג בעוואַפענטע אַנהענגער איז הידאַלגאָ אַוועק צום געפענגניס פון דאָלאָרעס אונטער דעם קלאַנג פון דיא גלאָקען אין זיין קירכע און האָט בעפרייט איינינע געפאַנגענע און זיי בעוואַפענט מיט שווערדען. נאַכהער האָבען זיי זיך אַלע אַ לאָז געטהאָן צו דיא אַרומיגע שטעדט און דערפער, וואו זיי האָבען געקראָגען אַלץ מעהר אַנהענגער. אין איין אָרט איז צו זיי צוגעשטאַנען אַ גאַנצער רעגימענט סאָלדאַטען אונטער דער קאָמאַנדע פון אַ געוויסען אַלענדע, וועלכער איז געוואָרען הידאַלגאָס הויפּט־לייטענאַנט. שנעל איז געוואַקסען דיזע רעוואָלוציאָנערע אַרמעע, וואָס עס

האָט געצייגט, וויא גרויס עס איז געווען דער האַס צו דער שפּאַנישער הער־שאַפט אין גאַנצען לאַנד.

"טויט צו דיא גאַטשופּינאָס !" האָט מען געשריען פון אַלע זייטען. אָבער דיא גאַטשופּינאָס האָבען געצייגט, אַז זיי קענען מוטהיג קעמפּפען פאַר זייערע לעבענס און פּריווילעגיעס. אָנפאַנגס האָבען דיא פּאַטריאָטען געזיעגט. זייער קריענס־געשריי: "עס לעבע דיא אמת'ע רעליגיאָן, ניעדער מיט פאַלשע רע־גיערונג!", וואָס איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "גריטאָ (געשריי) דע דאָ־לאָרעס", האָט געוועקט דיא מאַסען צום קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט. אין עטליכע טעג האָט הידאַלגאָ געהאַט אַ מחנה פון 50,000 מאַן, מיט וועלכע איהם איז געלונגען איינצונעהמען אַזאַ גרויסע און וויכטיגע שטאָדט וויא גוּאַנאַכוּאַטאָ, ניט ווייט פון דער הויפּט־שטאָדט. עס האָט ניט פיעל געפעהלט, אַז דיא פּאַטריאָטען זאָלען אויך זיך אַריינרייסען אין דער הויפּטשטאָדט. אָבער הידאַל־גאָ און זיינע אַדיוטאַנטען האָבען פערלאָזען דיא גינסטיגע געלעגענהייט, און דאָס האָט שנעל געפיהרט צו זייער נידערלאַגע און הינריכטונג.

דער וויצע־קעניג, דאָן וועגעגאַס, אַן ערפאַהרענער גענעראַל, וועלכער האָט זיך אויסגעצייכענט אין דיא שלאַכטען געגען נאַפּאָלעאָנען אין שפּאַניען, האָט שנעל אָרגאַניזירט אַן אַרמעע פון דיא שפּאַנישע סאָלדאַטען און אויך מאַטראָזען, וועלכע האָבען זיך געפונען אין דיא שטעדט און פּאָרטען פון נייע־שפּאַניען. אום אָבצושוואַכען די בעוועגונג פאַר אונאַבהענגיגקייט, האָט ער געהייסען בעפרייען דיא אינדיאַנער פון טאַקסעס. ער האָט אויך פערשפּראָכען אַמניסטיע צו אַלע רע־וואָלוציאָנערען, אויסער הידאַלגאָ און זיינע בעסטע אַדיוטאַנטען, אַלענדע און אַלדאַמאַ (אַ פּרייז פון טויזענד דאָלאַר איז געשטעלט געוואָרען אויף זייערע קעפּ), אויב זיי וועלען גלייך אָוועקלייגען דיא וואַפען.

דיא גלחים האָבען געשטיצט דעם וויצע־קעניג און דיא שפּאַנישע הער־שאַפט בכלל מיט אַלע זייערע קרעפטען. הידאַלגאָ איז אַריינגעלעגט געוואָרען אין חרם. אין אַלע קירכען האָט מען געהאַלטען פייערדיגע דרשות געגען איהם און זיינע אַנהענגער און זיי ערקלערט פאַר אפּיקורסים, אָבוואָהל זיי האָבען אָנגענומען פאַר זייער פאָהן אַ וואונדער־שאַפענדע איקאָנע פון גאָט'ס מוטער, וועלכע הידאַלגאָ האָט אַרויסגענומען פון אַ בעריהמטער קירכע, וואָס האָט גע־צויגען פּילגרימען און קראַנקע פון אַלע ווינקעלעך פון מעקסיקאָ. דיא אינקווי־זיציאָן האָט זיך דערמאָנט, אַז נאָך אין 1800 האָט מען אַריינגעבראַכט קלאַגען געגען הידאַלגאָ, דאָס ער איז גאָר אַ פריידענקער און רעוואָלוציאָנער, און זיא האָט אַרויסגעלאָזען אַ בעפעהל, דאָס ער זאָל ערשיינען פאַר איהר הייליגען טריבונאַל.

דיא אינדיאַנער האָבען אָבער געקוקט אויף דיזען בראַווען מאַן, וויא אויף זייער ערלייזער. אפילו נאָך דער גרויסער נידערלאַגע דעם 7טען נאָוועמבער

1810, ווען ער איז אַטאַקירט געוואָרען פון אַן אַרמעע אונטער דער קאָמאַנדע פון דעם שפּאַנישען גענעראַל קאַלעכאַ ביי אַ פּלאַץ ניט ווייט פון דער הויפּט־שטאָדט, האָט ער אַלץ געקענט צוזאַמענבריינגען אַ מחנה פון אַ הונדערט טויזענד מאַן. אין דער שטאָדט גוואַדאַלאַכאַרא, וואו הידאַלגאָ האָט גענומען זיך בעפעס־טיגען, האָט ער אָרגאַניזירט אַ פּראָוויזאָרישע רעגיערונג און זיך ערקלערט פאַר דעם גענעראַליסימאָ אָדער הויפּט־קאָמאַנדיר. ער האָט אויך אַרויסגעשיקט אַ דיפּלאָמאַטישען פערטרעטער צו דער רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס, אָבער דיא שפּאַניער האָבען דעם דאָזיגען שליח געפאַנגען אויף'ן וועג. ניט אַכטענדיג אויף דעם ראַטה פון אַלענדע און אַנדערע זיינע מיליטערישע אַדיוטאַנטען, אַז מען זאָל וואַרטען ביז מען וועט קענען מעהר דיסציפּלינירען און בעסער בע־וואַפּנען דיא מחנות אינדיאַנער, האָט ער בעשלאָסען צו בעפאַלען עטליכע באַ־טאַליאָנען שפּאַנישע סאָלדאַטען אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל קאַלעכאַ, וועלכע האָבען זיך בעפעסטיגט אין אַ סטראַטעגישען פּונקט מיט'ן נאָמען פּוענ־טע דע קאַלדעראָן. דיזע אַטאַקע, וועלכע איז פאָרגעקומען דעם 16טען יאַנואַר 1811, איז געוועזען פאַטאַל פאַר דיזען אויפשטאַנד און זיינע פיהרער. דיא רעוואָלוציאָנערען זיינען בעזיעגט און פעריאָגט געוואָרען, און גענעראַל קאַלעכאַ איז אַריין מיט טריאומף אין גוואַדאַלאַכאַרא. הידאַלגאָ האָט זיך דאַן אַ לאָז געטהאָן מיט זיינע טרייעסטע אַדיוטאַנטען און מיט אַ טהייל פון זיינע מחנות צו דיא ווייטע און וועניג בעפעלקערטע נאָרדליכע פּראָווינצען, וואו ער האָט געהאָפט צו עטאַבלירען אַ נייע רעגיערונג. ער איז אָבער פערראַטהען געוואָרען און איז אַריינגעפאַלען אין דיא הענד פון שפּאַנישע סאָלדאַטען אין אַ וויסטען פּלאַץ ניט ווייט פון ריאָ גראַנדע דעל נאָרטע, דעם גרויסען טייך וואָס גרענעצט היינט אָב מעקסיקאָ פון יונייטעד סטייטס. אַ קריעגס־גערעכט אין טשיהואַהואַ האָט איהם פערורטהיילט צום טויט, וויא אויך זיינע אַדיוטאַנטען אַלענדע, אַלדאַמאַ און כימענעץ. מען האָט הינגעריכטעט הידאַלגאָ'ן דעם 31טען יולי 1811, צעהן און אַ האַלב מאָנאַט נאָך דעם אויסברוך פון דעם אויפשטאַנד אין דאָלאָרעס. דיא קעפּ פון דיזע פיער מאַרטירער האָט מען צוגענעגעלט צו דיא פיער ווינקלען פון אַ פעסטונג אין גוּאַנאַכוּאַטאָ, וואו זיי זיינען פערבליבען גאַנצע צעהן יאָהר ביז מעקסיקאָ האָט ענדליך געוואונען אונאַבהענגיגקייט. מען האָט בעערדיגט דיא שאַרבענס פון דיזע מאַרטירער אין דעם גרויסען קאַטהע־דראַל פון דער הויפּט־שטאָדט.

דאָס האָט אָבער ניט אָבגעהאַלטען דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג. דער קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט איז דאַן פאָרטגעזעצט געוואָרען אונטער דער אָנפיהרונג פון מאָרעלאָס, אויך אַ גלח. ער האָט אַרויסגעוויזען גרעסערע מילי־טערישע פעהיגקייטען און איז געווען ערפאָלגרייכער פאַר הידאַלגאָ'ן. אָבוואָהל ער האָט געליטען אַ שרעקליכע נידערלאַגע אין דער שטאָדט קוּאַוּטלאַ (טראָגט

היינט זיין נאָמען, ליעגט אַרום 85 מייל צום זיד פון דער הויפּט־שטאָדט) וואו ער האָט זיך געהאַלטען 62 טעג (ביז דעם 2טען מאַי 1812) געגען דיא אַטאַקעס פון דער שפּאַנישער אַרמעע אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל קאַלעכאַ, האָט ער ניט נור געקענט פיהרען דעם רעוואָלוציאָנערען קאַמפּף דריי יאָהר, זאָנ־דערן אויך צוזאַמענרופען אַ קאָנגרעס אין דער שטאָדט טשילפּאַנצינגאָ. דאָס איז געווען דער ערשטער קאָנגרעס פון דער מעקסיקאַנער נאַציאָן. דיזער קאָנ־גרעס האָט אַרויסגעלאָזען אַ דעקלאַראַציאָן פון אונאַבהענגיגקייט און האָט ער־נאַנט מאָרעלאָס'ן פאַר דעם הויפּט־קאָמאַנדיר פון דיא רעוואָלוציאָנערע מחנות דעם 15טען סעפּטעמבער 1813, פּונקט דריי יאָהר נאָך דעם אָנפאַנג פון הידאַל־גאָ'ס אויפשטאַנד.

נאָך אַ רייהע שלאַכטען מיט שפּאַניער און מיט מעקסיקאַנער ראָיאַליסטען איז מאָרעלאָס אויך אַריינגעפאַלען אין שפּאַנישע הענד און דעם 22טען דע־צעמבער 1815 איז ער פערורטהיילט געוואָרען צום טויט פון אַ קריעגס־געריכט און דערשאָסען געוואָרען. דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג האָט זיך אָבער אַלץ ווייטער און טיעפער פערשפּרייטעט. דיא פּאַטריאָטען אונטער דער קאָמאַנדע פון גערעראָ, וועלכער איז געוואָרען זייער וויכטיגסטער פיהרער נאָך דעם טויט פון מאָרעלאָס, האָבען זיך געהאַלטען אין פעלד, געפיהרט שלאַכטען און אויך עטאַבלירט אַ פּראָוויזאָרישע רעגיערונג ביז 1820, ווען דיא גרויסע פּאָליטישע ענדערונגען אין שפּאַניען פון איין זייט און דיא אַמביציע פון אָגוסטין דע איטורבידע, דעם פעהיגסטען קאָמאַנדיר און פיהרער פון דיא ראָיאַליסטען אין מעקסיקאָ, פון דער אַנדער זייט האָבען געטריבען צו מאַכען אַ סוף פון דעם לאַנגען און בלוטיגען בירגער־קריעג און פון דער שפּאַנישער הערשאַפט.

פערדינאַנד דער זיעבעטער איז צוריק אַרויף אויף דעם שפּאַנישען טראָן, ווען דיא פראַנצויזען האָבען געמוזט צוריקציהען זיך פון שפּאַניען אין 1814; אָבער דיא בעוועגונג פאַר פּאָליטישע פרייהייטען אונטער דעם איינפלוס פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן איז אויך אַלץ שטאַרקער געוואָרען אין דיזער גרעסטער פעסטונג פון קאַטאָליציזם און אינקוויזיציאָן. אין 1820 האָט אויס־געבראָכען אַ רעוואָלוציאָן אין מאַדריד, און דער קעניג איז געצוואונגען געווען איבערצוגעבען דיא רעגיערונג אין דיא הענד פון ליבעראַלע מיניסטאָרען, צו־זאַמענצורופען דיא קאָרטעסען (אַזוי רופט מען דעם פּאַרלאַמענט אין שפּאַניען), אָבצושאַפען דיא אינקוויזיציאָן, איינצופיהרען פּרעס־פרייהייט און צו עטאַבלי־רען אַ נאַציאָנאַלע מיליץ.

עס פערשטעהט זיך, אַז אַזאַ איבערקעהרעניס אין שפּאַניען האָט געמוזט פערשטאַרקען דיא ליבעראַלען און פרייהייטס־קעמפּפער אין מעקסיקאָ און בכלל אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס, וואו רעוואָלוציאָנען זיינען צו יענער צייט אויסגעבראָכען, וויא מיר וועלען עס שפּעטער זעהן. דיא נאַכריכטען

ווענן דיא רעוואָלוציאָן אין מוטערלאַנד זיינען אויפגענומען געוואָרען מיט דער גרעסטער פריידע אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס. דיא אָבשאַפונג פון דער אינקוויזיציאָן און דיא איינפיהרונג פון פּרעס־פרייהייט זיינען געפייערט געוואָרען מיט גרויס ענטהוזיאַזם אין דער מעקסיקאַנער הויפּט־שטאָדט. דאָס האָט איבערגעשראָקען דיא אַריסטאָקראַטען, גלחים, בעאַמטע און בכלל אַלע פריי־ווילעגירטע. זיי האָבען דאַרום קאָנספּירירט צו עטאַבלירען אַ מאָנאַרכיע אין מעקסיקאָ. דער וויצע־קעניג אַפּאָדאַקאַ האָט אפילו געקראָגען אַ בעפעהל פון דיא קאָרטעסען אין מאַדריד, אַז ער זאָל איינפיהרען דיא קאָנסטיטוציאָן אין מעקסיקאָ; אָבער אין דער זעלבער צייט, ווען ער האָט עפענטליך געפאָלגט דיזען בעפעהל, האָט ער אין געהיים אונטערשטיצט דעם פּלאַן פון דיא רעאַק־ציאָנערען אַריבערצוברענגען פערדינאַנד דעם זיעבעטען נאָך מעקסיקאָ און איהם צו ערקלערען פאַר אַן אונבעשרענקטען קייזער.

צו דיזען צוועק האָט אַפּאָדאַקאַ צוזאַמענגעקליבען אַן אַרמעע און איהר געשטעלט אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל איטורבידע, אום ביי דער ערשטער בעסטער געלעגענהייט דורכצופיהרען דיזען רעאַקציאָנערען פּלאַן. דיא מאָנאַרכיסטישע פּאַרטיי האָט געלעגט דיא גרעסטע האָפנונגען אויף דיזען פעהיגען גענעראַל, וועלכער האָט פון זיינע יונגע יאָהרען אָן געקעמפּפט געגען דיא רעוואָלוציאָנערען און האָט זעהר פיעל בייגעטראָגען צו זייערע נידערלאַגעס, בעזאָנדערס צום טראַגישען סוף פון מאָרעלאָס. אָבער ביסלעכוויז, וואָס וויי־טער דער רעוואָלוציאָנערער קאַמפּף האָט זיך געצויגען, האָט ער זיך אַרומגעזעהן, אַז עס וועט זיין פיעל בעסער פאַר איהם פערזענליך און פאַר זיין פאַטערלאַנד (ער איז געבאָרען געוואָרן אין מעקסיקאָ אין 1783), ווען ער וועט צושטעהן צו דיא פּאַטריאָטען און זיי העלפען צו געווינען דיא אונאַבהענגיגקייט פון מעק־סיקאָ. ער איז דאַרום געקומען צו אַ פערשטענדיגונג מיט גענעראַל גערעראָ, דעם פיהרער פון דיא רעוואָלוציאָנערען, און דעם 24טען פעברואַר 1821 האָט ער אַרויסגעלאָזען אַ פּראָקלאַמאַציאָן, וואָס טראָגט דעם נאָמען "פּלאַן פון איגואַלאַ" און וואָס זיינע דריי וויכטיגסטע פּונקטען זיינען: 1) דיא אויפהאַל־טונג פון דער קאַטאָלישער קירכע און דיא אויסשליסונג פון אירגענד וועלכע אַנדערע רעליגיאָנען און סעקטען, 2) דיא אַבזאָלוטע אונאַבהענגיגקייט פון מעק־סיקאָ אונטער אַ קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנאַרכיע מיט אַ מיטגליעד פון דער קע־ניגליכער פאַמיליע פון שפּאַניען אויף'ן טראָן, 3) אַ פריינדליכע פעראייניגונג פון שפּאַניער און מעקסיקאַנער. דיזע דריי פּונקטען האָט מען אויך גערופען דיא "דריי גאַראַנטיעס".

ווען אַפּאָדאַקאַ האָט דערהערט, וויא איטורבידע האָט איהם פערראַטהען, האָט ער צוזאַמענגעקליבען אַן אַרמעע פון 6000 מאַן און האָט זיך אַ לאָז געטהאָן געגען דיא פערבונדענע פּאַטריאָטען; אָבער ער האָט נור אויסגעפיהרט,

אַז ער איז פערלאָזען געוואָרען אפילו פון זיין אייגענע וואַך אין פּאַלאַץ און האָט געמוזט צוריקפאָהרען נאָך שפּאַניען. איטורבידע האָט טריאומפירט אויף אַלע פּונקטען, און פיעלע פיהרער פון דער ראָיאַליסטישער פּארטיי האָבען זיך דאַן אויך ערקלערט צו גונסטען פון דעם "פּלאַן פון איגואַלאַ".

אויף אָפּאָדאַקאָ'ס פּלאַץ איז געשיקט געוואָרן פון מאַדריד אַן אַנדער וויצע־קעניג, איינער מיט'ן נאָמען כואַן אָ'דאָנאָכו, וועלכער האָט שוין ניט געקענט צוקומען צו דער הויפּט־שטאָדט. דאָס איז געווען דער לעצטער פון דיא שפּאַנישע וויצע־קעניגע. איטורבידע האָט איהם בעגעגענט אויף'ן וועג פון וועראַ קרוז צו דער הויפּט־שטאָדט און האָט איהם ערקלערט, אַז אַלע אַנשטרענגונגען פון שפּאַניען זיינען אומזיסט. דאַן האָט אָ'דאָנאָכו, זעהענדיג אַז ער וועט גאָר נישט אויספיהרען, אונטערשריעבען אַן אָבמאַך מיט איטורבידע אויף דעם גרונד פון דעם "פּלאַן פון איגואַלאַ". דיזער אָבמאַך טראָגט דעם נאָמען "טראַקטאַט פון קאָרדאָוואַ".

דעם 27טען סעפּטעמבער 1821 איז איטורבידע אַריין מיט טריאומף אין דער הויפּט־שטאָדט. ער איז געווען בעגלייטעט פון אַן אַרמעע פון 16 טויזענד רעוואָלוציאָנערע סאָלדאַטען מיט 68 קאַנאָנען. דאָס איז געווען דער לעצטער טאָג פון דער שפּאַנישער הערשאַפט, וועלכע האָט געדויערט 300 יאָהר.

דעם נעכסטען טאָג האָט זיך צוזאַמענגעטראָפען אַ פּראָוויזאָרישער רע־גיערונגס־קאָמיטעט, אַ כונטאַ, וויא מען רופט עס אויף שפּאַניש, און האָט ערקלערט גענעראַל איטורבידע פאַר דעם פּרעזידענט. דיזע כונטאַ איז בע־שטאַנען פון 38 מיטגליעדער, אַלץ נאַטירליך בעוואוסטע פיהרער. זיי האָבען געשוואָרען צו שטיצען דעם "פּלאַן פון איגואַלאַ" און דעם "טראַקטאַט פון קאָרדאָוואַ". זיי האָבען דאַרום ערקלערט מעקסיקאָ פאַר אַן אונאָבהענגיגע אימ־פּעריע. אין דער ערוואַרטונג, אַז איינער פון דער שפּאַנישער קעניגליכער פאַ־מיליע וועט קומען פערנעהמען דעם טראָן פון דיזער נייער אימפּעריע, וועלכע האָט פערנומען אַ ריזיגען שטח פון גוואַטעמאַלאַ אין דרום ביז אָרעגאָן אין צפון (טעקסאַס, קאַליפאָרניאַ, ניו מעקסיקאָ און אַריזאָנאַ אריינגערעכענט), האָט דיזע כונטאַ אַנערקענט אַ פּראָוויזאָרישע רעגיערונג פון איטורבידע אַלס פּרעזידענט און פון פינף מיטגליעדער, פון וועלכע אָ'דאָנאָכו איז געווען איינער ביז זיין נאַטירליכען טויט אין אַ מאָנאַט אַרום.

אכטער קאפּיטעל.

אונענדליכע רעוואָלוציאָנען און דיקטאַטורען

דיא ווייטערע געשיכטע פון מעקסיקאָ איז פול מיט רעוואָלוציאָנען און קאָנטער־רעוואָלוציאָנען. אונאַבהענגיג איז מעקסיקאָ פערבליבען, אַ רעפּובליק איז עטאַבלירט געוואָרען, אַ קאָנסטיטוציאָן איז איינגעפיהרט געוואָרען; אָבער רוהע און אָרדנונג פעהלען נאָך עד היום. איין פּאָליטישע איבערקעהרעניש האָט געפּאָלגט נאָך דער אַנדערער, איין דיקטאַטאָר האָט אַרויסגעריסען דעם רעגיערונגס־רודער ביי אַן אַנדערען. אין פערלויף פון דיא ערשטע 58 יאָהר פון דער מעקסיקאַנער אונאַבהענגיגקייט (פון 1821 ביז 1879) האָבען זיך אומגעביטען 53 דיקטאַטאָרס. ווען מען זאָל אַרונטעררעכענען דיא 17 יאָהר פון דער הערשאַפט פון כוארעז, מאַקסימיליאַן (קייזער) און פּאָרפירא דיאַז (זיין ערשטע פּרעזידענטשאַפט), בלייבט 41 יאָהר פאַר 50 פּרעזידענטען און דיקטאַטאָרס, וואָס עס מאַכט אַ דורכשניטליכען טערמין פון 9 מאָנאַט און 21 טעג*).

פון ערשטען בליק זעהט עס אויס, אַז דיזע רעוואָלוציאָנען זיינען אַרויס־גערופען געוואָרען נור דורך דיא אַמביציעס און שטרייטען צווישען דיא פיהרער

---

*) אַט איז אַ פערקירצטע, אָבער פיעל זאָגענדע ליסטע פון דיזע הערשער און פון דער צייט פון זייער הערשאַפט: איטורבידע, פּרעזידענט אין 1821; איטורבידע, קייזער אין 1822; דיא גענעראַלען גערערא, בראַוואָ און נעגרעטע, דיקטאַטאָרס אין 1823; גענעראַל וויקטאָריאַ, פּרעז. אין 1824; גענ. פּעדראַזא, פּרעזידענט אין 1827; גענ. גערערא, פּרעז. אין 1828 און דיק־טאַטאָר אין 1829; גענ. בוסטאַמענטע, פּרעז. אין 1830; גענ. פּעדראַזא, ווידער פּרעז. אין 1832; גענ. סאַנטא אננא, פּרעזידענט אין 1833; גענעראַל באַראַגאַן, פּרעז. אין 1835; גענעראַל בוסטאַ־מענטע, וויעדער פּרעזידענט אין 1836; גענעראַל פּאַרעדעס, פּראָוויזאָרישער פּרעזידענט אין 1841; סאַנטאַ אננאַ, וויעדער פּרעזידענט אין 1841 און דיקטאַטאָר אין 1843; גענעראַל הערערא, פּרעזידענט אין 1845; פּאַרעדעס, וויעדער פּרעזידענט אין 1846; גענעראַל סאַלאַס, פּראָוויזאָ־רישער פּרעזידענט אין 1846; סאַנטאַ אננאַ, וויעדער דיקטאַטאָר אין 1846; גענעראַל פּעניאַ, פּראָוויזאָרישער פּרעזידענט אין 1847; הערערא, וויעדער פּרעזידענט אין 1848; גענעראַל אַריסטאַ, פּרעזידענט אין 1851; סאַנטאַ אננא, נאָך אַמאָל דיקטאַטאָר אין 1853; גענעראַל קאַ־רערא, פּראָוויזאָרישער פּרעזידענט אין 1855; גענעראַל אַלוואַרעז, דיקטאַטאָר אין 1855; גע־נעראַל קאָמאָנפּאָרט, פּרעזידענט אין 1856; גענעראַל זולאָאַגאַ, פּרעזידענט אין 1858; גענעראַל מיראַמאָן, פּרעזידענט אין 1859; בעניטאָ כוארעז, פּרעזידענט אין 1861; מאַקסימיליאַן, קייזער אין 1864; כוארעז, וויעדער פּרעזידענט אין 1867 און ערוועהלט נאָך אַמאָל אין 1871; גענעראַל לערדאָ דע טעכודא, פּרעזידענט אין 1872 און וויעדער ערוועהלט אין 1876.

און גענעראלען; אבער ווען מען בעטראכט זיי נעהענטער, געפינט מען פער־שידענע געזעלשאפטליכע אורזאכען, וועלכע שטאמען מייסטענס פון דער שפא־נישער הערשאפט. דיא וויכטיגסטע פון זיי זיינען: דער שטענדיגער ראסען־קאמפף; דיא רייסערייען צווישען דיא שפאניער און קרעאלען (דיזע אורזאכע האט ביסלעכווייז אויפגעהערט, ווען דיא קרעאלען האבען געקראגען דיא אויבערהאנד); דער קאמפף צווישען דיא פריווילעגירטע קלאסען און דיא מאסען; פון צייט צו צייט אויך א קאמפף אין דיא רייהען פון דיא פריווילעגירטע קלא־סען, בעזאנדערס צווישען דיא קירכע און דיא ארמעע; דיא שטרייטען צווישען דיא קאנסערוואטיווע און ליבעראלען אדער, וויא מען רופט זיי אויך צענטרא־ליסטען און פעדעראליסטען. צו דער צענטראליסטישער פארטיי האבען גע־הערט דיא אפיציערען, גלחים, מאנארכיסטען און בכלל אזעלכע, וואס האבען געזוכט איינצופיהרען א דעספאטישע צענטראל־רעגיערונג; צו דער פעדערא־ליסטישער פארטיי האבען געהערט דיא ליבעראלען, רעפובליקאנער און בכלל אזעלכע, וועלכע האבען געוואלט פערשטארקען דיא פראווינציעלע רעגיערונגען און איינפיהרען וואס מעהר האום־רול אדער זעלבסט־פערוואלטונג.

דער קאמפף צווישען דיא צענטראליסטען און פעדעראליסטען האט זיך אנגעפאנגען נאך אונטער דער שפאנישער הערשאפט, ספעציעל זייט דיא רע־פארמען, וואס זיינען איינגעפיהרט געווארען פון א ספעציעלער קעניגליכער קאמיסיאן מיט א יאהר דריי פאר דער פראנצויזישער רעוואלוציאן אין דער פערוואלטונג פון דיא פראווינצען פון ניי־שפאניען. אין אלע שפאנישע קא־לאניעס איז פארגעקומען אן עהנליכער פארטיי־קאמפף אונטער עהנליכע בע־דינגונגען און צוליעב עהנליכע אורזאכען. דיא רעזולטאטען זיינען דארום אויך געווען עהנליכע, נעמליך: דיקטאטורען, רעוואלוציאנען און קאנטר־רעוואלו־ציאנען. ביז היינט צו טאג זיינען דיא רעגיערונגען אין אלע רעפובליקען אויף דעם פלאן פון דיא שפאנישע קאלאניעס אטאקראטישע, דיקטאטארישע און יעדענפאלס ניט עכט־קאנסטיטוציאנעלע. זייערע פרעזידענטען זיינען מעהר אדער ווייניגער דיקטאטארס. דיא פעדעראלע רעגיערונגס־סיסטעם, וואס איז איינגעפיהרט געווארען אין מעקסיקא און אין אנדערע שפאניש־אמעריקאנישע רעפובליקען נאך דעם מוסטער פון יונייטעד סטייטס, האט אייגענטליך עקזיס־טירט אויף'ן פאפיער.

דיא צענטראליסטען און רעאקציאנערען האבען יעדענפאלס ניט געקענט פערווירקליכען זייער אימפעריאליסטישען פלאן. איטורבידע, דער ערשטער מעקסיקאנער וואס איז פראקלאמירט געווארען אלס אימפעראטאר אונטער דעם נאמען אגוסטין דער ערשטער, האט דערפאר בעצאהלט מיט זיין לעבען.

אזוי וויא דיא שפאנישע קארטעסען האבען זיך ענטזאגט צו אנערקענען דעם "פלאן פון איגואלא" און דעם "טראקטאט פון קארדאווא", האבען דיא

פערעהרער און אנהענגער פון איטורבידע צוזאמען מיט דיא רעאקציאָנערען און קלעריקאלען אָנגעפאנגען צו אינטריגירען און צו אגיטירען, אז דער קאָנגרעס, וואָס איז ערעפענט געוואָרען אין דער מעקסיקאנער הויפט־שטאָדט דעם 24טען פעברואר 1822, זאל אויסקלייבען גענעראל איטורבידע פאר א קייזער. דאָס האָט געפיהרט צו א פייערדיגען קאמפף צווישען דיא אנהענגער פון איטורבידע, דיא אנהענגער פון א בורבאָנישען פרינץ (דיא שפאנישע דינאסטיע איז דאן געווען א צווייג פון דיא פראנצויזישע בורבאָנען) און דיא רעפובליקאנער. דיא מאיאָריטעט אין קאָנגרעס איז געווען א רעפובליקאנישע; אָבער איטורבידע האָט געמאכט א "פראָנונסיאמענטאָ", דאָס הייסט א מיליטערישע רעוואָלו־ציאָן. דער קאָנגרעס איז דאן געצוואונגען געווען אונטער דעם מיליטערישען דרוק צו ערקלערען איהם פאר א קייזער.

דעם 21טען יולי 1822 איז איטורבידע געקרוינט געוואָרען אין דעם קאַ־טהעדראל פון דער הויפט־שטאָדט מיט אלע צערעמאָניעס פון דער אלטער וועלט ביי אזעלכע "זאלבונגען". אָבער ניט לאנג האָט ער געטראָגען דיא קרוין. גערערא, בראוואָ און אנדערע גענעראלען און פיהרער פון דיא רעפובליקאנער האָבען אָנגעפאנגען אן אויפשטאנד. ארום פיער מאָנאט נאָך איטורבידע'ס קאַ־ראָנאציע איז אין ווערא קרוץ ערקלערט געוואָרען א רעפובליק אונטער דער לייטונג פון גענעראל אנטאָניאָ לאָפעץ דע סאנטא אננא, וועלכער האָט פריהער געדיענט אין דער ארמעע פון שפאניען. דיא רעפובליקאנער ארמעע האָט אפילו פערלאָרען דיא ערשטע שלאכט מיט דיא אימפעריאליסטען, אָבער דיא אונ־צופריעדענהייט מיט דער נייער אימפעריע איז געוואָרען אזוי גרויס און ברייט, אז אין אפריל 1823 איז איטורבידע געצוואונגען געווען צו ענטזאגען זיך פון טראָן. דער קאָנגרעס האָט דאן ארויסגעלאָזען א בעפעהל, אז איטורבידע מוז פערלאָזען דאָס לאנד, און האָט איהם בעוויליגט א פענסיע פון 25 טויזענד דאָ־לאר א יאָהר, אויב ער וועט פערבלייבען אין אויסלאנד. ער האָט טאקע גע־פאָלגט און איז אוועקגעפאָהרען נאָך ליוואָרנאָ (איטאליען). אָבער ער האָט זיך באלד צוריקגעקעהרט מיט דער אויסרעדע, אז ער האָט ערפאהרען, דאָס דיא שפאנישע רעגיערונג אינטריגירט געגען דיא אונאבהענגיגקייט פון מעקסיקאָ, און אז ער מוז דארום וויעדער קעמפפען מיט'ן שווערד אין האנד פאר זיין פאטערלאנד. דער קאָנגרעס האָט איהם אָבער ערקלערט אויסערהאלב געזעץ אלס א פעררעטהער און פעראורטהיילט צום טויט. דארום איז ער ארעסטירט געוואָרען באלד נאָך זיין לאנדונג דעם 14טען יולי, 1824, וויא נור מען האָט איהם דערקענט, און נאָך א פייערדיגער דיסקוסיאָן אין קאָנגרעס, איז עס אָב־געשטימט געוואָרען, אז ער מוז בעשטראָפט ווערען מיט'ן טויט. דער טויט־אורטהייל איז אויסגעפיהרט געוואָרען אין דער שטאָדט פאדילא צוויי וואָכען נאָך דער לאנדונג פון דעם עקס־אימפעראטאָר.

דער קאמפף צווישען דיא צענטראליסטען און פעדעראליסטען איז דאן געוואָרען בעזאָנדערס ברענענדיג. דיא יונגע רעפובליק איז געוועזן וויא א שיף אָהן א רודער אָדער, אפשר ריכטיגער, וויא א שיף מיט א סך רודערס. אונטער דעם פּאָרזיץ פון דעם רעפובליקאנישען פיהרער וויקטאָריא האָבען דיא פעדע־ראליסטען דורכגעפיהרט אין אָקטאָבער 1824 א קאָנסטיטוציאָן נאָך דעם מוס־טער פון יונייטעד סטייטס. נור דיא קלעריקאלען האָבען דערביי אויסגעפיהרט זייער פאָרדערונג, אז בלויז דיא קאטאָלישע רעליגיאָן זאָל אנערקענט ווערען. דיא וויכטיגסטע פונקטען פון דיזער קאָנסטיטוציאָן זיינען יעדענפאלס געבלי־בען טויטע בוכשטאבען.

צו דיא אלטע שטרייטען זיינען צוגעקומען נייע, ווען מען האָט פּרובירט בעשטימען, וויא פיעל יעדער פון דיא סטייטס האָט בייצוטראָגען פאר דיא אויסגאבען פון דער נאציאָנאלער אָדער צענטראלער רעגיערונג. סטאטיסטישע רעכנונגען האָבען בכלל געפעהלט. דיא ערשטע פאָלקס־צעהלונג וואָס איז גע־מאכט געוואָרען אין מעקסיקאָ אונטער דער שפּאנישער הערשאפט אין אָנפאנג פון 18טען יאָהרהונדערט, איז אויך ניט געוועזן א גאנץ ריכטיגע. אין דער צייט פון דער לאנגער רעוואָלוציאָן געגען שפּאניען און פון דיא אינערליכע איבערקעהרענעסען און פערשיעדענע בלוט־פערגיעסונגען האָט מען נאטירליך ניט געקענט אפילו דענקען וועגען אזעלכע פריעדליכע זאכען, וויא פאָלקס־צעהלונגען.

דער וועלט־בעריהמטער דייטשער געלעהרטער, אלעקסאנדער פאָן הומ־באָלדט, וועלכער האָט געמאכט א פאָרשונגס־רייזע איבער דער לאטיינישער אמעריקא צו דער צייט פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן, האָט אויסגערעכענט, אז אין 1803, ווען ער האָט געלאנדעט אין מעקסיקאָ, האָבען זיך דאָרטען געפונען קנאפּע 6 מיליאָן נפשות. אזוי איז עס וואהרשיינליך אויך געוועזן מיט א פערטעל יאָהרהונדערט שפּעטער. מען מעג גיכער אָננעהמען, אז דורך דעם שטענדיגען בירגער־קריעג איז די בעפעלקערונג דאָרטען פערקלענערט געוואָרען. מען האָט דאן ניט געוואוסט און ניט געקענט וויסען, וויא פיעל איינוואָהנער עס געפינען זיך אין דיא פּראָווינצען און שטעדט, זאָ דאָס ביי דעם בעסטען ווילען, אפילו אונטער דיא רוהיגסטע אומשטענדען, וואָלט עס זעהר שווער געוועזן צו קומען צו א פערשטענדיגונג און אן אויסגלייך מכח דיא שטייער און בכלל דיא רעכטע און פליכטען פון יעדען סטייט.

אין מעקסיקאָ אָבער, וויא אין אלע לאטיינישע רעפובליקען אין דער נייער וועלט, האָט מען געפיהרט דעם פּארטיי־קאמפף מיט געוועהר אין דיא הענד. דיא הערשענדע פּארטיי, ריכטיגער גערעדט, דיא פּאָליטישע גרופּע, ניט זעלטען פּשוט א גענעראל מיט א געוויסער צאָהל סאָלדאטען און אנהענגער, וואָס האָבען פערכאפּט דיא רעגיערונגס־מאכט, האָבען איינגעפיהרט א דיקטאטור, און דיא

אָפּאָזיציאָן האָט געזוכט צו שטירצען דיזע דיקטאַטור דורך אַ רעוואָלוציאָן אָדער, אויף דעם שפּאַנישען שטייגער, דורך אַ פּראָנונסיאַמענטאָ, אום איינצופיהרען איהר אייגענע דיקטאַטור אין פאַל פון אַן ערפאָלג. רעוואָלוציאָנען אַנשטאַט וואַהלען; פּראָנונסיאַמענטאָס פון גענעראַלען געגען פּרעזידענטען, וואָס פלעגען אַמאָל אויסגעוועהלט ווערען לויט דיא פאָרשריפטען פון דער קאָנסטי־טוציאָן; קוילען אַנשטאַט באַלאָטס (שטימצעטלעך), שלאַכטען אַנשטאַט קאָמ־פּראָמיסען; ניט זעלטען אויך הינריכטונגען פון דיא בעזיעגטע דיקטאַטאָרס אָדער פון גענעראַלען, וואָס האָבען אַרויסגערופען אויפשטאַנדען צו ווערען דיק־טאַטאָרס — דאָס איז געווען דער שיקזאַל פון אַלע רעפּובליקען, וועלכע זיינען אויפגעקומען אין דעם ערשטען פערטעל פון פאָריגען יאָהרהונדערט אין דיא שפּאַנישע און פּאָרטוגעזישע קאָלאָניעס און דאָס איז נאָך עד היום דיא גרעסטע צרה פון אַ בעדייטענדען טהייל פון זיי, דאַרונטער אויך פון מעקסיקאָ. דורך דיזע רעוואָלוציאָנען האָבען זיי זיך ניט געקענט ענטוויקלען אַזוי וויא זייערע נאַטירליכע רייכטהימער ערלויבען עס. אפילו אין דיא רעפּובליקען, וואו דער געלער פיעבער פלעגט בעזאָנדערס שניידען מענשליכע לעבענס, איז עס אַ פראַגע, אויב דיא בעפעלקערונגען האָבען געליטען מעהר פון דיזער נאַטירליכער מגפה אָדער פון דער רעוואָלוציאָנערער מגפה. דעם געלען פיעבער קען מען שוין, אַ דאַנק דער נאַטור־וויסענשאַפט, בעקעמפפען און אויסראָטען; אָבער ווער ווייסט, וויא פיעל עס וועט נאָך נעהמען, איידער מען וועט פּטור ווערען פון דיא פּראָנונסיאַמענטאָס אין דער לאַטיינישער אמעריקא?

מען דאַרף אָבער אויך נעהמען אין בעטראַכט, ווען מען לעזט דיא גע־שיכטען פון דיזע רעפּובליקען, אַז אין דיא פּראָנונסיאַמענטאָס האָבען געוועהנ־ליך אַנטהייל גענומען קליינע צאָהלען פון דיא בעפעלקערונגען, מייסטענס קרע־אָלען. דיא מאַסען פון מעקסיקאָ, און דאָס מיינט דיא אינדיאַנער, זיינען גע־בליבען גלייכגילטיג צו דיא אונענדליכע שטרייטען און שלאַכטען פון דיא פיהר־רער, גענעראַלען און העכערע קלאַסען בכלל. דיא רעוואָלוציאָנען און קאָנטר־רעוואָלוציאָנען זיינען אייגענטליך געווען דיא בעשעפטיגונג פון בעאַמטע, פּאָ־ליטיקער, מיליטעריסטען, וויא אויך אַוואַנטוריסטען און באַנדיטען אונטער דער קאָמאַנדע פון פערשיעדענע אמביציעזע גענעראַלען און דיקטאַטאָרס. דאַ־רום האָט עס אויך געטראָפען, אַז איין דיקטאַטאָר פלעגט פערכאַפּען דעם פּלאַץ פון אַן אַנדערען כמעט גאָר אָהן בלוט־פערגיסונג. דיא שוואַכערע זייט פלעגט זיך אַמאָל צוריקציהען אָהן אַ שלאַכט. דיא בעזיעגטע דיקטאַטאָרס און גע־נעראַלען פלעגען זיך געוועהנליך אָבטראָגען נאָך אויסלאַנד, מייסטענס נאָך אייראָפּאַ, וואו זיי פלעגען לעבען אַ גוטען טאָג און אויסוואַרטען אויף אַ געלעגענהייט צוריקצוקעהרען זיך אָנצופאַנגען אַ נייע רעוואָלוציאָן.

דורך דיזע שטענדיגע אונרוהען און פּראָנונסיאַמענטאָס האָבען זיך אויף

פערמעהרט באַנדעס פון איינפאַכע רויבער. פון באַנדיטעריי האָט מעקסיקאָ געליטען, מעג מען זאָגען, זייט דיא צייטען פון הערנאַנדאָ קאָרטעז. פיעלע אַצטעקען און אַנדערע קריעגערישע אינדיאַנער שטאַמען האָבען זיך אויפגע־האַלטען אין דיא ווילדעסטע געבירגיגע געגענדען און האָבען געזוכט צו נעה־מען ראַכע פון זייערע ווייסע הערשער דורך רויבערישע אַטאַקעס. אָבער קיין מאָל איז באַנדיטעריי ניט געווען אַזוי פערשפּרייטעט, וויא אין דעם האַלבען יאָהרהונדערט נאָך דער ערקלערונג פון אונאַבהענגיקייט. לעבען דער הויפּט־שטאָדט גופא איז ניט געווען זיכער צו רייזען. אפילו דער עלטעסטער און וויכ־טיגסטער וועג, נעמליך פון דעם גרעסטען און רייכסטען פּאָרט ווערא קרוץ ביז צו דער הויפּט־שטאָדט (אונגעפעהר 180 ענגלישע מייל), איז אָפט געווען בע־לאַגערט פון באַנדיטען. ניט זעלטען פלעגען דיא באַנדיטען אויך אַריינטרעטען אין דיענסט פון דיא אַמביציעזע גענעראַלען. פאַר זיי זיינען דיא פּראָנונסיאַ־מענטאָס געווען וויא צוגעמאָסטען.

דיא פּאָליטישע פיהרער און גענעראַלען זיינען מאַנכעס מאָל געווען ניט בעסער און מענשליכער פאַר דיא אָנפיהרער פון באַנדעס רויבער. זייערע רוי־בערייען פלעגען זיי קרוינען מיט'ן נאָמען קאָנפיסקאַציע. קאָנסטיטוציאָנעלע גאַראַנטיעס זיינען בכלל פערבליבען אויף'ן פּאַפּיער און פרייהייט האָט איי־גענטליך עקזיסטירט נור פאַר דיא זיעגער. דער קאָנגרעס זעלבסט האָט בע־וויזען אַ ביישפּיעל פון אונגערעכטיגקייט און גרויזאַמקייט דורך זיין בעפעהל אַרויסצוטרייבען שפּאַניער פון לאַנד. דאָס איז געשעהען אין 1827 אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון דעם זעלבען גענעראַל וויקטאָריאַ, וועלכער האָט עס דורכגעפיהרט אַ קאָנסטיטוציאָן נאָך דעם אַמעריקאַנער מוסטער. דיא מעק־סיקאַנער קרעאָלען האָבען דאַן געהאַנדעלט פונקט אַזוי באַרבאַריש געגענאיבער דיא שפּאַניער, וויא דיא שפּאַניער האָבען געהאַנדעלט מיט אַ 300 יאָהר פריהער געגענאיבער דיא אידען און מורען. פיעלע שפּאַנישע פאַמיליען, וועלכע האָ־בען געמוזט פערלאָזען מעקסיקאָ, האָבען זיך בעזעצט אין דער פראַנצויזישער שטאָדט באָרדאָ.

דעם נעכסטען יאָהר האָט אויסגעבראָכען אין דער הויפּט־שטאָדט אַן אויפשטאַנד, וועלכער האָט אויך געפיהרט צו אַ רויבעריי פון רייכע מאַגאַזינען און גרויסע אויסלענדישע געשעפטען. אונטער געשרייען: "וויוואַ לאַ ליבער־טאַד!" זיינען מענגעס בעפאַלען דעם האַנדעלס־קוואַרטאַל און האָבען גערויבט אין פערלויף פון עטליכע טעג. דיזע רויבערייען, וועלכע זיינען געווען פערבונדען מיט אַ ביטערען קאַמפּף צווישען דיא ליבעראַלען און קאָנסערוואַטיווע ביי דיא זאָ־גענאַנטע וואַהלען פאַר אַ פּרעזידענט אויף גענעראַל וויקטאָריאַ'ס פּלאַץ, האָבען אין צעהן יאָהר אַרום געפיהרט צו דער זאָ־גענאַנטער "צוקערלעקעך מלחמה" מיט פראַנקרייך. אַ בעקעריי פון אַ פראַנצויזישען קאָנדיטאָר איז

דאַן אויך בערויבט געוואָרען. דער פראַנצויז האָט פערלאַנגט 60,000 דאָלאַר שאַדענערזאַץ דורך זיין רעגיערונג, און אַזוי וויא דיא מעקסיקאַנער רעגיערונג האָט זיך ענטזאַגט צו צאָהלען, האָט דיא פראַנצויזישע רעגיערונג געשיקט עט־ ליכע קריעגס־שיפען און געצוואונגען דיא מעקסיקאַנער צו בעצאָהלען נאָכדעם וויא פראַנצויזישע סאָלדאַטען האָבען געלאַנדעט און פערנומען ווערא קרוץ און איינינע אַנדערע ערטער (ענדע 1838).

דער פעהיגסטער און וויכטיגסטער פון דיא גענעראַלען און דיקטאַטאָרס אין דיזער אונרוהיגסטער צייט פון דער מעקסיקאַנער געשיכטע איז געווען דער אויבען דערמאָנטער סאַנטאַ אַננאַ. ער האָט אָנפאַנגס געשטיצט דיא לי־ בעראַלע פּאַרטיי, אָבער שפּעטער איז ער געוואָרען אַ קאָנסערוואַטאָר. זיין לעבענס־געשיכטע איז ניט נור אַם ענגסטען פערבונדען מיט אַלע פּאָליטישע איבערקעהרעניסען אין זיין פאָטערלאַנד אין פערלויף פון אַ האַלבען יאָהר־ הונדערט, זאָנדערן רעפּרעזענטירט און כאַראַקטעריזירט זיי אַם בעסטען. אין 1810, ווען ער איז אַלט געווען 15 יאָהר, איז ער אַריינגעטראָטען אַלס קאַדעט אין דער שפּאַנישער אַרמעע. ער האָט געקעמפּפט געגען הידאַלגאָ און דיא רעוואָלוציאָנערען ביז איטורבידע איז געוואָרען דיקטאַטאָר. פאַר זיין מוטה און פעהיגקייטען האָט איהם איטורבידע בעלוינט מיט'ן ראַנג פון אַ גענעראַל און מיט דעם זעהר וויכטיגען אַמט פון גובערנאַטאָר פון דער פּראָווינץ ווערא קרוז. אין דיזער פּראָווינץ איז סאַנטאַ אַננאַ געבאָרען געוואָרען, דאָרטען האָט ער געהאַט זיינע לאַנדגיטער און דאָרטען האָט ער געזוכט צו געווינען פּאָפּו־ לאַריטעט, אום נאָכהער דאָס צו בענוצען פאַר זיינע אַמביציעזע פּלענער.

מיר ווייסען שוין, אַז ער איז צוגעשטאַנען צו דיא רעפּובליקאַנער און האָט ערקלערט אַ רעפּובליק אין זיין פּראָווינץ, ווען איטורבידע איז געקרוינט גע־ וואָרען אַלס אימפּעראַטאָר. ער וואָלט שוין אפשר דאַן געקענט ווערען דיקטאַ־ טאָר, ווען ער וואָלט ניט בעשלאָסען צו שטיצען ביז אַ צייט עלטערע פיהרער. ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין פיעלע שלאַכטען מיט זיין קוראַזש און אויך מיט גרויזאַמקייטען. אין 1829, ווען דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט זיך מישב געווען צו שיקען אַן עקספּעדיציע, אום ווידער צו עראָבערען מעקסיקאָ, האָט גענעראַל סאַנטאַ אַננאַ שנעל אָרגאַניזירט אַ פּאַטריאָטישע אַרמעע און פעריאָגט דיא שפּאַניער. אין 1838, ווען עס האָט זיך אָנגעפאַנגען דיא אויבען דער־ מאָנטע "צוקערלעקעך מלחמה" און דיא פראַנצויזען האָבען פערנומען ווערא קרוץ, האָט ער ווידער אָרגאַניזירט אַ פּאַטריאָטישע אַרמעע. ביי איין שלאַכט מיט דיא פראַנצויזען איז ער פערוואונדעט געוואָרען אין אַ פוס, וועלכען מען האָט געמוזט אָבשניידען. דאָס האָט איהם ניט געשטערט צו פיהרען שלאַכטען ביז זיינע אַלטע יאָהרען. מען פלעגט איהם אויך רופען "גענעראַל מיט'ן היל־ צערנעם פוס".

אין דעם ביטערען קאמפף צווישען דיא צענטראַליסטען, וועלכע האָבען אַרויסגעשטעלט גענעראַל פעדראַזאַ פאַר זייער קאַנדידאַט ביי דיא פּרעזידענטי־שע וואַהלען אין 1828 (נאָך דעם סוף פון פּרעזידענט וויקטאָריאַ'ס טערמין), און דיא פעדעראַליסטען, וועלכע האָבען געשטיצט דיא קאַנדידאַטור פון דעם רעוואָלוציאָנערען קעמפפער גערעראָ, האָט סאַנטאַ אַננאַ אויסגעפיהרט דורך אַ פּראָנונסיאַמענטאָ, אַז גערעראָ זאָל ווערען פּרעזידענט. אָבער דעם נעכסטען יאָהר איז ער אַרויסגעטראָטען געגען גערעראָ און האָט געהאָלפען דעם וויצע־פּרעזידענט בוסטאַמענטע צו ווערען דיקטאַטאָר. גערעראָ האָט געענדיגט זיין לעבען וויא אַ מאַרטירער. דורך אַ נידערטרעכטיגען פעררעטה איז ער אַריינ־געפאַלען אין דיא הענד פון זיינע פּאָליטישע געגנער. זיי האָבען אונטערגע־קויפט אַ קאַפּיטאַן פון אַן איטאַליענישע האַנדעלס־שיף איהם איינצולאַדען צו אַ מיטאָגשפּייז, און ווען ער איז געקומען, האָט מען איהם געפאַנגען און אַוועק־געשלעפּט אין אַן אָרט, וואו מען האָט איהם איבערגעגעבען צו אַ מיליטער־געריכט פון זיינע געגנער, פעראורטהיילט צום טויט און דערשאָסען דעם 15טען פעברואַר 1831 (ער ווערט פערעהרט פון מעקסיקאַנער פאָלק אַלס איינער פון דיא מאַרטירער פאַר אונאַבהענגיגקייט און פרייהייט; איינער פון דיא מעק־סיקאַנער סטייטס טראָגט זיין נאָמען).

בוסטאַמענטע איז אָבער ניט לאַנג פערבליבען דיקטאַטאָר נאָך אַזאַ טראַ־גישען סוף פון זיין געגנער. אַ גרויסער אויפשטאַנד האָט אויסגעבראָכען געגען איהם אין 1832, און סאַנטאַ אַננאַ האָט דיזעס מאָל געמאַכט אַ פּראָנונסיאַ־מענטאָ צו גונסטען פון גענעראַל פעדראַזאַ, וועמען ער האָט פעריאָגט מיט פיער יאָהר פריהער. ווען אָבער פעדראַזאַ און נאָכהער זיין נאָכפאָלגער, דער וויצע־פּרעזידענט פאַריאַס (אין 1833), האָבען פּרובירט איינפיהרען וויכטיגע רעפאָר־מען, נעמליך: אָבשאַפען דיא פּריווילעגיעס פון דיא גלחים און מיליטערישע אָפי־ציערען, וויא אויך אַרויסרייסען וועניגסטענס דיא העכערע ערציהונג פון דיא גלח'ישע הענד, איז סאַנטאַ אַננאַ צוגעשטאַנען צו דיא רעאַקציאָנערען און קלע־ריקאַלען און האָט געמאַכט אַ נייע פּראָנונסיאַמענטאָ, וועלכע האָט זיך געענ־דיגט ניט נור דערמיט, וואָס ער איז אַליין געוואָרען פּרעזידענט־דיקטאַטאָר, זאָנדערן אויך דערמיט, וואָס ער האָט אָבגעשאַפט דיא פעדעראַלע קאָנסטיטור־ציאָן און איינגעפיהרט אַ צענטראַליסטישע (צו ענדע 1836). אַלס דיקטאַטאָר האָט ער פאַנאַנדערגעיאָגט דעם קאָנגרעס, וואו דיא פעדעראַליסטען און לי־בעראַלען האָבען געהאַט דיא מאַיאָריטעט, וויא אויך דיא לעגיסלאַטורען אָדער פאַרלאַמענטען פון דיא סטייטס, און האָט געמאַכט פאַר גובערנאַטאָרען און פאַר בירגערמייסטער זיינע טרייעסטע אַנהענגער און נאָכפאָלגער.

דיזע רעאַקציאָנערע קאָנסטיטוציאָן, וועלכע האָט מיט איין קלאַפּ אָבגע־שאַפט דיא זעלבסטפערוואַלטונגען פון סטייטס און שטעדט, האָט נאַטירליך

אין העכסטען גראד אויפגערעגט דיא פעדעראליסטען. דאס האט אויך טהייל־ווייז ארויסגערופען דעם אויפשטאנד אין טעקסאס, וואס איז דאן שנעל בע־זעצט געווארען פון אמעריקאנער. דיזער אויפשטאנד האט עס געפיהרט צו דער מלחמה צווישען יונייטעד סטייטס און מעקסיקא, וועגען וועלכע מיר ווייסען שוין פון דער געשיכטע פון יונייטעד סטייטס. סאנטא אננא האט זיך א לאז געטהאן מיט אן ארמעע פון אונגעפעהר 6000 מאן, אום צו אונטערדריקען דעם אויפשטאנד אין טעקסאס. צוערשט האט ער געהאט ערפאלג, אבער נאכהער איז ער ניט נור בעזיעגט געווארען פון דיא אמעריקאנער קאלאניסטען און קאר־באים אונטער דער קאמאנדע פון סעם האוסטאן, זאנדערן ער איז אליין גע־פאנגען געווארען. דיא טעקסאסער האבען איהם דאן געצוואונגען צו אונטער־שרייבען אן אבמאך, אז טעקסאס זאל אנערקענט ווערען פאר אן אונאבהענגיגע רעפובליק. דער מעקסיקאנער קאנגרעס, וועלכער האט דערווייל אויסגעקלי־בען דר. אנטאניא בוסטאמענטע פאר פרעזידענט, האט זיך אבער ענטשיעדען ענטזאגט פון דעם דאזיגען אבמאך.

ווען סאנטא אננא האט זיך צוריקגעקעהרט אין 1837 פון זיין געפאנגענ־שאפט אין טעקסאס, האט מען איהם אויפגענומען זעהר קאלט אפילו אין זיין געבורטס־סטייט ווערא קרוץ, וואו ער איז פערבליבען אויף זיינע גיטער ביז ער האט זיך געקענט אויסצייכנען דעם נעכסטען יאהר אין דער דערמאנטער "צוקערלעקעך מלחמה" מיט דיא פראנצויזען. דיא פעדעראליסטען, וועלכע האבען נאטירליך געזוכט צו פערכאפען דיא מאכט אין זייערע הענד און איינ־צופיהרען צוריק זייער קאנסטיטוציאן, האבען געמאכט א רעוואלוציאן אין 1840. סאנטא אננא איז דאן ארויסגעטראטען אלס א פערמיטלער. זיין פער־מיטלונג האט זיך אבער געענדיגט אין 1841 דערמיט, וואס ער איז ווידער געווארען דיקטאטאר. ער האט זיך געווארפען אויף אלע זייטען ביז 1844, ווען עס האט אויסגעבראכען אזא אויפשטאנד געגען איהם אונטער דער פיהרונג פון גענעראל פארעדעס, אז ער האט געמוזט זיך אבטראגען פון מעקסיקא. פאר פרעזידענט איז דאן אויסגעוועהלט געווארען גענעראל הערערא. וויא ווילד און שרעקליך דער קאמפף צווישען דיא גענעראלען פון דיא פערשיעדענע פארטייען און גרופען פלעגט געפיהרט ווערען, קען מען שליסען פון פאלגענדען פאל. איינער פון דיא פייערדיגסטע געגנער פון סאנטא אננא, א גענעראל מיט'ן נאמען מעביא, איז נאך א שלאכט, וועלכע ער האט פערלארען, געפאנגען געווארען פון סאנטא אננא'ס סאלדאטען. ווען מען האט איהם אנגעזאגט, אז ער איז פעראורטהיילט געווארען צום טויט, האט ער געפרעגט, ווען דער טויט־אורטהייל וועט אויסגעפיהרט ווערען. "אין דריי שטונדען ארום", איז געווען דיא אנטווארט. "אה, ווען סאנטא אננא וואלט אריינגעפאלען אין מיינע הענד, וואלט איך איהם געגעבען בלויז דריי מינוט!" האט ער אויסגערופען.

סאַנטאַ אננאַ איז פערבליבען אין קובא ביז 1846, ווען עס האָט זיך אָנ־געפאַנגען דיא מלחמה צווישען יונייטעד סטייטס און מעקסיקאָ. זיינע אַנהענ־גער האָבען איהם אַרויסגערופען צו בעשיצען דאָס פאָטערלאַנד געגען אַ מעכ־טיגען אויסלענדישען שונא. גענעראַל פּארעדעס, וועלכער איז דאַן געווען דיק־טאַטאָר (נאָכדעם וויא ער האָט געמאַכט אַ פּראָנונסיאַמענטאָ געגען גענעראַל הערערא), האָט געמוזט אָבטרעטען זיין פּלאַץ צום וויצע־פּרעזידענט בראַוואָ, ווייל מען האָט איהם פערדעכטיגט אין אַ פערשווערונג צו שטירצען דיא רע־פּובליק און אַריבערצובערענגען אַ בורבאָנישען פּרינץ פון שפּאַניען צו גרינדען אַ מאָנאַרכיע. בראַוואָ האָט פון זיין זייט איבערגעגעבען דיא דיקטאַטור צו סאַנטאַ אננאַ, וועלכער האָט קאָמאַנדעוועט ביז צום סוף פון דיזער מלחמה (ער האָט געליטען איין נידערלאַגע נאָך דער אַנדערער אין דיא שלאַכטען מיט דיא אַמעריקאַנער), ווען ער איז אַרונטערגעזעצט געוואָרען און האָט וויעדער געמוזט פערלאָזען זיין פאַטערלאַנד.

אין 1853, נאָכדעם וויא גענעראַל הערעראַ איז וויעדער געוואָרען פּרע־זידענט (פון 1848 ביז 1851) און האָט אָבגעטראָטען זיין פּלאַץ פריעדליך צו זיין געזעצליך ערוועהלטען נאָכפאָלגער גענעראַל אַריסטאַ (דאָס איז געווען דער ערשטער פאַל אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ, אז דער פּרעזידענט־אַמט איז איבערגעגאַנגען פון איינעם צו אַן אַנדערען אָהן פּראָנונסיאַמענטאָס און אָהן אירגענד וועלכע געוואַלט־אַקטען), וועלכער האָט געמוזט רעזיגנירען אין אָנפאַנג פון 1853 — איז סאַנטאַ אננאַ נאָך אַמאָל געוואָרען דיקטאַטאָר. ער האָט זיך דאַן ערקלערט פאַר אַ דיקטאַטאָר אויף זיין גאַנצען לעבען מיט דעם טיטול פון אַ פּרינץ. ער האָט אפּנים גערעכענט, אַז איהם וועט געלינגען צו ווערען קעניג; אָבער ניט לאַנג האָט געדויערט דיזע גדולה זיינע. דעם נעכסטען יאָהר (אין פריהלינג פון 1854) האָט אויסגעבראָכען אַן ערפאָלגרייכער אויפשטאַנד פון פעדעראַליסטען און ליבעראַלען געגען איהם, און ער האָט געמוזט פון דאָס נייע זיך אָבטראָגען נאָך אויסלאַנד.

אָבוואָהל ער איז שוין דאַן אַלט געווען 60 יאָהר, האָט ער ניט געקענט זיך בערוהיגען און האָט אַלץ געזוכט אַ געלעגענהייט זיך אַריינצוכאַפּען אין מעקסיקאָ, אום צו מאַכען נאָך אַ פּראָנונסיאַמענטאָ און ווערען וויעדער אַ דיקטאַטאָר. זיין לעצטע פּראָבע האָט ער געמאַכט אין 1867. מען האָט איהם אָבער שנעל געפאַנגען און פעראורטהיילט צום טויט. נור דער טויט־אורטהייל איז ניט אויסגעפיהרט געוואָרען צוליעב זיין אַלטקייט, וויא אויך צוליעב מאַנכע פון זיינע גוטע אויפטהואונגען און זיינע פּאַטריאָטישע לייסטונגען אין דיא מלחמות מיט פרעמדע. ער איז שוין געווען געבראָכען, אָבער נאָך אַלץ אַ לייב, פאַר וועלכען מען האָט מורא געהאַט. מען האָט איהם דאַרום ניט גע־

לאָזען פערבלייבען אין מעקסיקאָ און פעראורטהיילט צו פערבאַנונג אויף 8 יאָהר. מיט איינינע יאָהר שפּעטער האָט מען איהם אויך אַמניסטירט און ער־לויבט צו ענדיגען זיינע יאָהרען אפילו אין דער הויפּט־שטאָדט גופא. געשטאָר־בען איז ער דאָרטען אין 1876, אַ הינקענדיגער און בלינדער זקן פון 81 יאָהר, אין אַרמוטה און פערגעסענהייט.

ניינטער קאפיטעל.

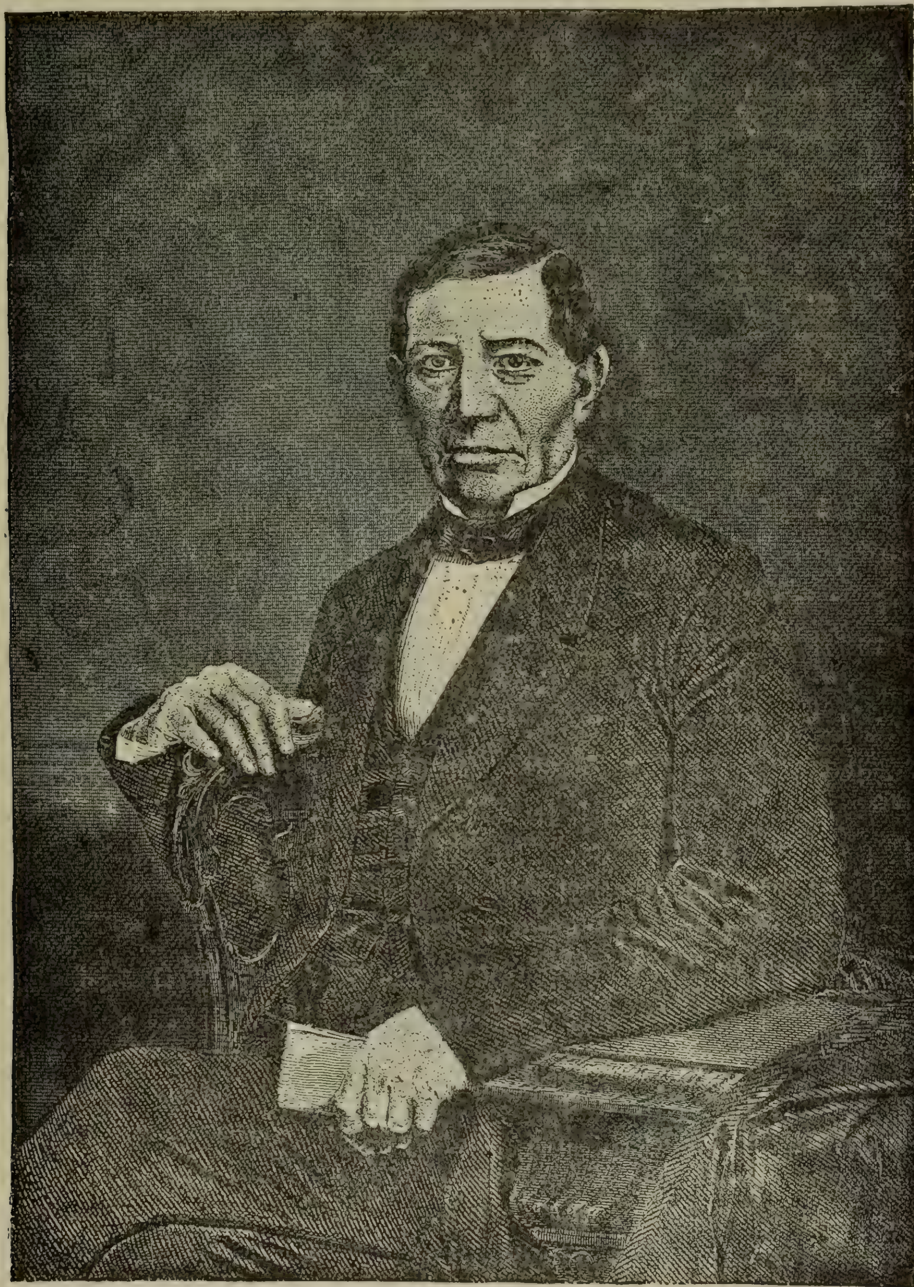
בעניטאָ כוארעץ און מאקסימיליאן

נאָך דער מלחמה מיט יונייטעד סטייטס איז דיא בעוועגונג פאַר ראַדי־קאַלע רעפאָרמען שטאַרקער געוואָרען. דיא ביטערע נידערלאַגעס ביי יעדען צוזאַמעשטויס מיט אַמעריקאַנער האָבען געעפענט דיא אויגען פון אַלע אינ־טעליגענטע מעקסיקאַנער אויף דעם קלעגליכען צושטאַנד פון זייער פאַטערלאַנד דורך דיא שטענדיגע פראָנונסיאַמענטאָס. עטליכע יאָהר נאָך דעם וויא פריע־דען איז געשלאָסען געוואָרען מיט יונייטעד סטייטס, האָבען זיך דיא פיהרער פון דיא קעמפּפענדע פאַרטייען און דיא אַמביציעזע גענעראַלען צוריקגעהאַל־טען פון אויפשטאַנדען און פראָנונסיאַמענטאָס. איינער פון דיא גוטע רעזול־טאַטען דערפון איז געווען, וויא מיר האָבען עס געזעהען אין פאָריגען קאַפּיטעל, אַז דער געזעצליך ערוועהלטער פּרעזידענט אַריסטאַ האָט אין 1851 געקענט פערנעהמען דעם פּלאַץ פון דעם געזעצליך ערוועהלטען פּרעזידענט הערעראַ אין 1848.

אָבער דער קאַמפּף צווישען דיא ליבעראַלען, וועלכע האָבען פערלאַנגט דיא אָבשאַפונג פון דיא פּריווילעגיעס פון דיא גלחים און אויך דיא פערטהיי־לונג פון דיא לאַנדגיטער פון דער קאַטוילישער קירכע צווישען דיא פּעאָנען, און פון דיא קלעריקאָס (קלעריקאַלען) אָדער קירכען־פּאַרטיי, וועלכע האָט נאַ־טירליך געוואָלט אָנהאַלטען דיזע פּריווילעגיעס און לאַנדגיטער — דיזער קאַמפּף איז אַזוי פייערדיג געוואָרען אין דעם דריטען פערטעל פון פאָריגען יאָהרהונדערט, אַז ער האָט געפיהרט צו אַ נייע רייהע פון אויפשטאַנדען, פּראָנונסיאַמענטאָס, בלוטיגע שלאַכטען און זאָגאַר צו אַ פערזוך צו גרינדען אַן אימפּעריע אונטער אַן אייראָפּעאישען פּרינץ.

דער גרעסטער, פעהיגסטער און בעסטער פון דיא אָנפיהרער פון דער לי־בעראַלער פּאַרטיי איז דאַן געווען בעניטאָ כוארעץ (געב. אין 1806, געשטאָרבען אין 1872). ער ווערט פערעהרט פון מעקסיקאַנער פאָלק ניט נור פאַר זיינע וויכטיגע אויפטהואונגען, פאַר זיין מוטהיגען און אָפּפערוויליגען קאַמפּף פאַר ליבעראַלע רעפאָרמען און אויך פאַר דיא אינדיאַנער מאַסען, זאָנדערן אויך

דערפאַר, וואָס ער איז אַליין געווען אַן אינדיאַנער, דער זוהן פון אַ בויער אין

בעניטא כוארעץ

דעם סטייט אואַכאַקאַ. ער איז געווען דער ערשטער און בלייבט דערוויילע

דער איינציגער אינדיאַנער אָהן אירגענד וועלכע צומישונג פון בלוט פון אַ ווייסען, וואָס האָט דערגרייכט צו ווערען פרעזידענט פון דער רעפובליק. דיא אינדיאַנער שטאָלצירען מיט איהם. זיין קאַריערע, וועלכע איז אַם ענגסטען פערבונדען מיט דער געשיכטע פון מעקסיקאָ אין פערלויף פון אַ יאָהר דרייסיג, האָט אויפגעמונטערט דיא אינדיאַנער מאַסען צו קעמפּפען פאַר זייערע רעכטע. ער בלייבט זייער אידעאַל עד היום.

מען דערצעהלט, אַז צו צוועלף יאָהר האָט בעניטאָ כואַרעז נאָך ניט געקענט אפילו לעזען. ער האָט דאַן געאַרבייט ביי אַ בוכבינדער, נור ער האָט אַרויסגעוויזען אַזעלכע פעהיגקייטען, אַז אַ גלח האָט אָנגעפאַנגען צו לערנען מיט איהם און אַז אַ רייכער מאַן האָט איהם געשטיצט ביז ער האָט געענדיגט אַ העכערע שול און איז געוואָרען אַן אַדוואָקאַט. זיין ערשטער אַרויסטריט אויף דער פּאָליטישער ביהנע איז געווען אַלס מיטגליעד פון דער לעגיסלאַטור פון זיין געבורטס־סטייט אואַכאַקאַ. ער האָט זיך דאָרט אַזוי אויסגעצייכענט, אַז אין 1846 האָט מען איהם אויסגעוועהלט צום קאָנגרעס און אַ יאָהר שפּעטער איז ער געוואָרען גובערנאַטאָר פון דיזען סטייט. אונטער סאַנטאַ אננאַ׳ס דיקטאַטור אין 1853 איז כואַרעז געצוואונגען געווען צו פערלאָזען מעקסיקאָ. ער איז פערבליבען אין יונייטעד סטייטס ביז 1855, ווען סאַנטאַ אננאַ האָט אַליין געמוזט זיך אָבטראָגען פון מעקסיקאָ. אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון אַלוואַרעז איז כואַרעז געוואָרען יוסטיץ־מיניסטער און האָט באַלד דורכגעפיהרט אין קאָנגרעס (ענדע 1855) אַ געזעץ, וואָס טראָגט זיין נאָמען און וואָס האָט אָבגעשאַפט דיא ספּעציעלע געריכטען פאַר גייסטליכע און מיליטעריסטען. דיזע געריכטען זיינען געווען אַן אונגליק פאַר דעם מעקסיקאַנער פאָלק און האָבען געפיהרט צו קאָרופּציאָן אין פּאָליטישען און געזעלשאַפטליכען לעבען פון מעקסיקאָ.

דיא פּריווילעגירטע קלאַסען האָבען נאַטירליך געקעמפּפט מיט אַלע כוחות געגען אַזאַ געזעץ. דיא גלחים האָבען אויפגעהויבען געשרייען ביז׳ן הימעל און האָבען געסטראַשעט מיט הימלישע שטראָפען, אויב אַזאַ גאָטלאָזער געזעץ וועט פערבלייבען אין קראַפט. זייער ווידערשטאַנד האָט געפיהרט צו אַ נייער איבערקעהרענעס אין דער רעגיערונג. קאָמאָנפאָרט, דער קריעגס־מיניסטער פון פּרעזידענט אַלוואַרעז, האָט זיך פערבונדען מיט דיא מעסיגערע ליבעראַלען און איז געוואָרען פּרעזידענט און שפּעטער דיקטאַטאָר. ער האָט אונטערדריקט אַן אויפשטאַנד פון קלעריקאַלען אין פּועבלאַ (דיא שטאָדט פון דער אינקוויזיציאָן) אין אָנפאַנג פון 1856 און האָט אויך קאָנפיסצירט לאַנדגיטער ביי דער קירכע; אָבער ער האָט פון דער אַנדער זייט געזאָרגט, אַז דיא גלחים זאָלען ניט פערלירען אַ סך ביים פערקויף פון דיא קירכען־גיטער. אונטער זיין דיק־

טאַטור איז עס איינגעפיהרט געוואָרען אַ נייע קאָנסטיטוציאָן, וועלכע איז בע־זאָנדערס קאָפּירט געוואָרען נאָך דער קאָנסטיטוציאָן פון יונייטעד סטייטס.

דיזע קאָנסטיטוציאָן האָט זיך אָבער געהאַלטען אַזוי אין דער לופטען, וויא זיין דיקטאַטור. אין אָנפאַנג 1858 איז גענעראַל קאָמאָנפאָרט ניט נור אַרונטערגעזעצט געוואָרען נאָך אַ פּראָנונסיאַמענטאָ פון דעם רעאַקציאָנערען גענעראַל זולאָאַגאַ, זאָנדערן ער איז אויך פערייאָגט געוואָרען פון מעקסיקאָ. אין פערלויף פון אַ יאָהר דריי האָט זיך ניט נור געצויגען אַ ווילדער בירגער־קריעג צווישען דיא ליבעראַלען און קלעריקאַלען, זאָנדערן עס האָבען אויך עק־זיסטירט צוויי רעגיערונגען: דיא ליבעראַלע אונטער בעניטאָ כואַרעז אין ווערא קרוז און דיא רעאַקציאָנערע אין דער הויפּט־שטאָדט. כואַרעז האָט זיך ערקלערט פאַר דעם געזעצליכען פּרעזידענט אויף דעם גרונד, דאָס ער איז געוועזען דער העכסטער ריכטער אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון קאָמאָנפאָרט. דיא רעאַקציאָנערען זיינען צוערשט אָנגעפיהרט געווען פון גענעראַל זולאָאַגאַ און נאָכהער פון דעם יונגען אָפיציער מיראַמאָן, וועלכער האָט זיך אויסגעצייכענט מיט מיליטערישע פעהיגקייטען, מיט גרויזאַמקייט און מיט געוויסענלאָ־זיגקייט.

אין צוויי שלאַכטען לעבען דיא הויפּט־שטאָדט זיינען דיא ליבעראַלען אָדער, וויא מען האָט זיי דאַן גערופען, כואַריסטען, געשלאָגען געוואָרען פון דיא רעאַקציאָנערען אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל מיראַמאָן. נאָך דער צווייטער שלאַכט (אין אַפּריל 1859) האָבען דיא רעאַקציאָנערען דערשאָסען, מיט דער צושטימונג פון גענעראַל מיראַמאָן, 53 אָפיציערען (דאַרונטער אויך איינינגע דאָקטוירים, צווישען וועלכע עס האָט זיך געפונען אַן ענגלענדער) פון דער ליבעראַלער אַרמעע, וועלכע האָט זיך אונטערגעגעבען. דיזע אָפּפער פון דער ווילדער גרויזאַמקייט פון דיא קלעריקאַלען און פון זייער קאָמאַנדיר זיינען בעקאַנט אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ אונטער דעם נאָמען "דיא מאַרטירער פון טאַקובאַיאַ". דאָס צייגט, וויא ווילד דער בירגער־קריעג איז געפיהרט געוואָרען.

דיא רעגיערונג אונטער דער לייטונג פון בעניטאָ כואַרעז איז אַנערקענט געוואָרען פון דער אַמעריקאַנער רעגיערונג. אין יונייטעד סטייטס האָט מען סימפּאַטיזירט מיט דיא מעקסיקאַנער ליבעראַלען בכלל. אַזוי וויא דיא כואַ־ריסטען האָבען קאָנטראָלירט דיא אַטלאַנטישע פּאָרטען, האָבען זיי געקענט אימפּאָרטירען געוועהר פון אויסלאַנד. דיא אַנערקענונג פון יונייטעד סטייטס איז געווען בעזאָנדערס וויכטיג פאַר דיא כואַריסטען, ווייל זיי האָבען געקענט ניט נור אונגעשטערט איינקויפען געוועהר, זאָנדערן אויך צוזאַמענקלייבען וואָ־לאָנטירען און אָרגאַניזירען עקספּעדיציעס אין ניו־אָרליענס און אין אַנדערע

אַמעריקאַנער פּאַרטען. אין 1859 האָט כואַרעץ ארויסגעלאָזען אַ רייהע פון ליבעראַלע געזעצע, וואָס האָבען געציעלט צו ברעכען דיא מאַכט פון דער קירכע. ער האָט אָבגעשאַפט דיא קאַטאָלישע אָרדענס, איינ־געפיהרט ציוויל־הייראַטהען, איבערגעגעבען דעם קאָנטראָל איבער בית עולם׳ס צו דיא ציוויל־בעאַמטע פון דיא שטעדט, נאַציאָנאַליזירט דיא לאַנדגיטער פון דיא קירכען און קלויסטערס א. ז. וו. דעם זעלבען יאָהר איז געשלאָסען געוואָרען דער זאָ־גענאַנטער מאַקליין־כואַרעץ טראַקטאַט, נאָך וועלכען יונייטעד סטייטס האָט געקראָגען ספּעציעלע קאָמערציעלע און אויך פּאָליטישע רעכטע אין מעק־סיקאָ. דער יונייטעד סטייטס סענאַט האָט זיך אָבער ענטזאָגט צו בעשטעטי־גען דיזען אָבמאַך, וואָס איז געווען אַ פּערמאַסקירטער פּראָטעקטאָראַט איבער דער מעקסיקאַנער רעפּובליק.

צו דער צייט איז יונייטעד סטייטס אַליין געשטאַנען אויף׳ן שוועל פון אַ בירגער־קריעג. דער שטענדיגער פּאַרטיי־קאַמפּף וועגען דיא נעגער־שקלאַ־ווערייט, איז געוואָרען אַלץ ביטערער און פייערדיגער. דיא גרויסע נאָרד־אַמערי־קאַנישע רעפּובליק האָט דאַן געהאַט צו זאָרגען פאַר איהר אייגענע עקזיסטענץ און יעדענפאַלס פאַר דיא אייניגקייט פון אַלע איהרע טהיילען. דערמיט האָט זיך בענוצט נאַפּאָלעאָן דער דריטער, אום דורכצופיהרען אַ פּלאַן צו גרינדען אַן אימפּעריע אין מעקסיקאָ — אַ פּאַסירונג וואָס האָט ניט צו זיך קיין גלייכע אין דער געשיכטע פון דער נייער וועלט.

דיא אריינמישונג פון אייראָפּעאישע מעכטע אין מעקסיקאָ איז געוואָרען אונפערמיידליך דורך דעם, וואָס דיא אויסלענדער האָבען זעהר פיעל געליטען דורך דיזען בירגער־קריעג. דיא ליבעראַלען זיינען ניט געווען בעסער פאַר דיא קלעריקאַלען אין זייער פּשוט רויבערישע האַנדלונגען געגענאיבער אייראָ־פּעער. דיא מעקסיקאַנער האָבען זיך גאָר ניט געקימערט וועגען אינטערנאַציאָ־נאַלע געזעצע. זיי פלעגען פערכאַפּען אייראָפּעאישע סחורות אין דיא צאָל־אַמטען און געלד אין דיא באַנקען פון אייראָפּעער. פיעלע אייראָפּעער זיינען דאַן ניט נור בערויבט געוואָרען, זאָנדערען אויך ערמאָרדעט גע־וואָרען. דיא ענגלישע רעגיערונג האָט דארום אָבגעבראָכען דיפּלאָמאַטישע פערבינדונגען מיט מעקסיקאָ אין אָנפאַנג פון 1859, און דיא רעגיערונגען פון פראַנקרייך, ענגלאַנד, פּרייסען און שפּאַניען האָבען געפיהרט אין 1860 אונ־טערהאַנדלונגען וועגען שיקען אַ געמיינשאַפטליכע מיליטערישע עקספּעדיציע, אום צו בעשיצען זייערע בירגער און צו צווינגען דיא מעקסיקאַנער צו רעס־פּעקטירען אויסלענדער און צו צאָהלען שאַדענערזאַץ. ענדע 1860 האָט זיך גענעראַל מיראַמאָן ערלויבט זאָגאַר צו פערכאַפּען אין דעם ענגלישען אַמבאַסאַד גופא דיא סומע פון $630,000 אין גאָלד, וואָס איז דאָרטען געלעגען בערזיע־

געלט און וואָס איז בעשטימט געוועזן צו צאָהלען דיא פּראָצענטען צו דיא באָנד־האָלדערס אָדער אַקציאָנערען.

אין אָנפאַנג פון 1861, ווען בעניטאָ כואַרעץ איז אַריין מיט טריאומף אין דער מעקסיקאַנער הויפּט־שטאָדט, נאָכדעם וויא זיין גענעראַל אָרטעגאַ האָט בעזיעגט דיא אַרמעע פון גענעראַל מיראַמאָן, האָט ער אויסגעפונען, אַז דיא אויראָפּעאישע רעגיערונגען האַלטען פעראַנטוואָרטליך זיין רעגיערונג פאַר אַלע שאָדענס און צרות, וואָס זייערע בירגער האָבען געליטען פוןביידע זייטען, סאַי פון דיא כואַריסטען, סאַי פון דיא מיראַמאָניסטען. דער כואַריסטישער קאָנגרעס האָט זיך אָבער ענטזאַגט צו צאָהלען אירגענד וועלכע חובות. דאַן האָבען ענגלאַנד, פראַנקרייך און שפּאַניען, וואָס זייערע בירגער האָבען בעזאָנדערס געליטען דורך דיא רויבערייען פון דיא מעקסיקאַנער, אָבגעמאַכט צווישען זיך צו צווינגען מיט געוואַלט דיא מעקסיקאַנער רעגיערונג צו צאָהלען שאַדענערזאַץ.

אין דעצעמבער 1861 איז וועראַ קרוץ פערנומען געוואָרען פון שפּאַנישע סאָלדאַטען. באַלד נאָכדעם איז אָנגעקומען אַ פראַנצויזישע פלאָטע מיט סאָלדאַטען. דער פראַנצויזישער קאָמאַנדיר האָט געהאַט אינסטרוקציעס צו פערכאַפּען אַלע מעקסיקאַנער פּאָרטען ביי דיא מזרח־ברעגען און צו קאָלעקטירען אין דיא צאָל־אַמטען דיא אָבצאָהלונגען אויף אימפּאָרטירטע סחורות פאַר דיא ענגלענדער און שפּאַניער אויך, ביז דיא מעקסיקאַנער רעגיערונג וועט נאָכגעבען אַלע זייערע פּאָדערונגען. די ענגלישע רעגיערונג האָט אויך געשיקט קריעגסשיפען, אָבער בלויז 700 ענגלישע סאָלדאַטען האָבען געלאַנדעט אין וועראַ קרוץ.

ענגלאַנד און שפּאַניען האָבען אָבער באַלד (אין מערץ 1862) צוריקגעצויגען זייערע סאָלדאַטען, ווערהענד פראַנקרייך האָט געשיקט פערשטערקונגען. דיא אורזאַכע וואַרום ענגלאַנד און שפּאַניען האָבען אַזוי געהאַנדעלט, איז געוועזן, ווייל זיי האָבען אויסגעפונען, אַז דיא פראַנצויזישע רעגיערונג האָט אויך אַנדערע אַבזיכטען אויסער קאָלעקטירען שאַדענערזאַץ פאַר איהרע בירגער. עס איז אַלץ קלאָרער געוואָרען, אַז נאַפּאָלעאָן דער דריטער האָט געוואָלט ניט נור זיך אַריינמישען אין דיא אינערליכע אַנגעלעגענהייטען פון מעקסיקאָ צו גונסטען פון דיא רעאַקציאָנערען, זאָנדערן אויך צו עטאַבלירען אַ מאָנאַרכיע דאָרטען און אַרויפזעצען אויף׳ן טראָן דעם אַרכידוקעס מאַקסימיליאַן, דעם ברודער פון עסטרייכער קייזער פראַנץ יאָזעף. דיא מעקסיקאַנער רעאַקציאָנערען און קלעריקאַלען, וועלכע האָבען זיך אָבגעטראָגען נאָך פּאַריז, דאַרונטער אויך דער אַרכיבישאָף פון מעקסיקאָ, האָבען אינטריגירט אין נאַפּאָלעאָן׳ס הויף, אַז פראַנקרייך זאָל זיי קומען צו הילפע. זיי האָבען זיך פון איין זייט בענוצט דערמיט, וואָס נאַפּאָלעאָן האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט פאַנטאַסטישע פּלענער וועגען גרינדען אַן אימפּעריע אין צענטראַל־אַמעריקאַ און דורכגראָבען אַ קאַנאַל

אין פּאַנאַמאַ מיט יאָהרען פריהער איידער איהם איז געלונגען צו ווערען פּרע־זידענט און נאָכהער קייזער פון פראַנקרייך; און פון דער אַנדער זייט דערמיט, וואָס זיין פרוי, דיא בעריהמטע יוזשעניע, איז געווען אַ שפּאַניערין — אום ניט נור צו בעזיעגען זייערע פּאָליטישע געגנער, דיא ליבעראַלען, וועלכע האָבען אַלץ מעהר געוואונען און געקראָגען דיא אויבערהאַנד אונטער דער פיהרונג פון בע־ניטאָ כואַרעז, זאָנדערן אויך מעהר צו פערשטאַרקען דיא קירכע און צו עטאַבלי־רען אַ צענטראַלע רעגיערונג אונטער זייערען אַ דיקטאַטאָר אָדער אפילו אונטער אַ פרעמדען פּרינץ אַלס קעניג.

דיא פראַנצויזישע רעגיערונג האָט זיך דאַן אָנגעכאַפּט אָן דיא קלאַגע פון אַ באַנקיר מיט'ן נאָמען זשעקער געגען דיא מעקסיקאַנער רעגיערונג. דיזער פינאַנסיסט איז אייגענטליך געווען אַ בירגער פון דער שווייץ, נור זיינע קרע־דיטאָרען זיינען מייסטענס געווען פראַנצויזען. אין 1859 האָט ער געליהען דער רעגיערונג פון גענעראַל מיראַמאָן דריי־פערטעל מיליאָן דאָלאַר און האָט דערפאַר אַרויסגעקראָגען פאַר זיין גרויסען ריסק אָבליגאַציעס אָדער באָנדס, וואָס זייער נאָמינעלער ווערטה האָט בעטראָפען גאַנצע 15 מיליאָן דאָלאַר. דיזע הלואה ליפערט אַ ביישפּיעל, וויא פיעל דיא באַנקירען פלעגען פערלאַנגען און בעקומען, ווען זיי פלעגען אויסהעלפען מיט געלד איינע פון דיא מעקסיקאַנער רעגיערונגען. פון דער אַנדער זייט ערקלערט עס, וואַרום דיא כואַריסטישע רעגיערונג האָט זיך ענטזאַגט צו צאָהלען דיא חובות פון דער קלעריקאַלער רע־גיערונג.

עטליכע מאָנאַט נאָך דיזער פינאַנציעלער אָפּעראַציע האָט זשעקער באַנק־ראָטירט, און גענעראַל מיראַמאָן איז בעזיעגט געוואָרען פון דיא ליבעראַלען. זשעקער האָט דאַן אָבגעמאַכט מיט דעם דיפּלאָמאַטישען פערטרעטער פון פראַנק־רייך אין מעקסיקאָ, אַז פאַר אַ געוויסען טהייל פון דיא 15 מיליאָן דאָלאַר, וועלכע ער האָט פערלאַנגט לויט זיין אָבמאַך מיט מיראַמאָן'ס רעגיערונג, זאָל ער קריעגען דיא שטיצע פון דער פראַנצויזישער רעגיערונג. דער רעזולטאַט דערפון איז געווען, אַז נאַפּאָלעאָן האָט צוערשט ערקלערט דורך אַ קייזערליכען בעפעהל דיזען שווייצערישען באַנקיר פאַר אַ פראַנצויזישען בירגער און נאָכהער אויפגענומען יענעמ'ס קלאַגע געגען מעקסיקאָ. פּאָליטישע אינטריגעס און פי־נאַנציעלע שווינדעל זיינען דורך דעם צוזאַמענגעמישט געוואָרען, און אין 1862 האָט זיך שוין געפונען אין ווערא קרוז און אומגעגענד אַ פראַנצויזישע אַרמעע פון 30,000 מאַן.

נאָך איינינע צוזאַמענשטויסען מיט מעקסיקאַנער פּאַטריאָטען, צווישען וועלכע פּאָרפיריאָ דיאַז, דער צוקינפטיגער דיקטאַטאָר, האָט זיך אָנגעפאַנגען אויסצוצייכנען, זיינען דיא פראַנצויזען אריין אין דער מעקסיקאַנער הויפּט־שטאָדט און האָבען עטאַבלירט אַ פּראָוויזאָרישע רעגיערונג פון מעקסיקאַנער

מאקסימיליאן

קלעריקאַלען. דיזע רעגיערונג האָט ערקלערט, אַז מעקסיקאָ ווערט אַ מאָנאַרכיע און האָט איינגעלאַדען פרינץ מאַקסימיליאַן צו פערנעהמען דעם נייען טראָן. ער האָט עס, צו זיין אונגליק, אָנגענומען, און אָנפאַנגס איז אַלעס גענאַנגען וויא געשמירט. נאַפּאָלעאָן האָט געמיינט, אַז ער וועט שוין קענען דורכפיהרען אַלע זיינע פּלענער אין צענטראַל־אַמעריקאַ, און מאַקסימיליאַן האָט איינגעפיהרט אין זיין קייזערליכען מעקסיקאַנער הויף אַזאַ שטרענגע עטיקעטע וויא אין דעם קייזערליכען הויף פון זיין ברודער אין וויען.

אָבער באַלד האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דיזער טראָן האַלט זיך בלויז אויף דיא פראַנצויזישע באַיאָנעטען, וועגען וועלכע דער זעלבער נאַפּאָלעאָן האָט געזאָגט זעהר וויציג און טיעפזיניג, אַז "מען קען מיט זיי טאָן אַלעס אין דער וועלט, נור זיצען אויף זיי קען מען ניט". וויא פיעל מאַקסימיליאַן האָט ניט געזוכט צו געווינען חן אין דיא אויגען פון דיא מעקסיקאַנער דורך אַ רייהע פון רעפאָרמען, וועלכע האָבען געשיינט זעהר פיין אויף'ן פּאַפּיער (עס איז גאָר ניט מעגליך געווען דורכצופיהרען אירגענד וועלכע רעפאָרמען צוליעב דעם בירגער־קריעג), האָט מען אַלץ געקוקט אויף איהם וויא אויף אַן אויסלענדער. דעם 12טען יוני 1864, ווען מאַקסימיליאַן איז אַריין מיט טריאומף אין דער מעקסיקאַנער הויפט־שטאָדט אַלס קייזער, האָט כואַרעז געהאַט עטאַבלירט אַ ליבעראַלע רעגיערונג אין דער שטאָדט סאַן לואי פּאָטאָזי און בעהערשט דיא נאָרדליכע סטייטס. שפּעטער איז ער געצוואונגען געווען אָבצוטראָגען זיך ווייטער צום נאָרד, אין דער הויפט־שטאָדט פון סטייט טשיהואַהואַ. אָבער אין פערלויף פון דיא אונגעפעהר דריי יאָהר, וואָס מאַקסימיליאַן האָט געפיהרט דיא קייזערליכע גרענדע אין דעם פּאַלאַץ טשאַפּולטעפּעק מיט דער הילפע פון פראַנצויזישע סאָלדאַטען, האָט כואַרעז אַ מינוט ניט אויפגעגעבען דעם אונגלייכען קאַמפּף און איז פערבליבען נאָמינעל דער פרעזידענט פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק. פּאָרפּיריאָ דיאַז האָט זיך געהאַלטען אין אָאַכאַקאַ (דיא הויפט־שטאָדט פון דעם סטייט מיט'ן זעלבען נאָמען) געגען דיא פראַנצויזען אַרום צעהן מאָנאַט נאָך מאַקסימיליאַן'ס אָנקומען אין מעקסיקאָ. דיא מעקסיקאַנער פּאַטריאָטען האָבען נור געקענט פיהרען אַ גערילאַ קריעג געגען דיא פראַנצויזישע סאָלדאַטען, וועלכע זיינען נאַטירליך געשטיצט געווען פון דיא מעקסיקאַנער אימפּעריאַליסטען און קלעריקאַלען. דיא פראַנצויזישע קאָמאַנדירען האָבען אָרגאַניזירט קאָנטר־גערילאַס, זאָ־גענאַנטע פליהענדע באַטאַליאָנען, אום צו פאַנגען און פשוט נידערצושיסען דיא פּאַטריאָטישע קעמפּפער. וויא נור דיא פראַנצויזישע סאָלדאַטען פלעגען פערלאָזען איין אָרט, אום צו יאָגען זיך נאָך דיא פּאַטריאָטען אין אַן אַנדער אָרט, פלעגען זיך דאָרט ווידער בעוויזען כואַריסטען.

פון ביידע זייטען איז דער קאַמפּף געפיהרט געוואָרען מיט ווילדע רציחות. געפאַנגענע פלעגט מען מייסטענס נידערשיסען. אין אָקטאָבער 1865, ווען

מאקסימיליאן האט געמיינט, אז ער זיצט שוין פעסט אויף זיין טראָן, און ווען דיא כּואריסטען האבען געהאלטען בעזאָנדערס שמאָל, האט ער ארויסגעלאָזען א בעפעהל, אז מען זאָל איבערגעבען צו מיליטערישע געריכטען און נידערשיסען אלע רעפּובליקאנישע קעמפּפער, ווען מען וועט זיי פאנגען מיט געוועהר אין דיא הענד. דערמיט האט ער אונטערשריעבען, מעג מען זאָגען, זיין אייגענעם טויט־אורטהייל. ער האט נאטירליך ניט געקענט ערוואַרטען גנאַדע פון זיינע געגנער, נאָכדעם וויא ער האט זיי אליין געהייסען אויסשיסען. ווען ער איז שליסליך אריינגעפאלען אין דיא הענד פון דיא כּואריסטען ארום 19 מאָנאט נאָך דיזען גרויזאמען בעפעהל און איז פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט פון א מיליטערישען געריכט, האט מען געזוכט צו ענטשולדיגען איהם דערמיט, דאָס בשעת ער האט בעפוילען צו מאכען א קורצען סוף פון דיא רעפּובליקאנישע קעמפּפער, האט ער זיך פערלאָזען אויף א פאלשען בעריכט, אז כּוארעז איז שוין אנטלאָפען נאָך יונייטעד סטייטס און אז עס האט שוין דארום קיין רע־פּובליקאנישע רעגיערונג ניט עקזיסטירט אין מעקסיקא.

מאקסימיליאן'ס סוף איז געקומען, ווען דיא פראנצויזישע סאלדאטען האָ־בען זיך געמוזט צוריקציהען. נאפּאלעאָן האט זיך ארומגעזעהען, אז ער איז צו ווייט פערקראָכען מיט זיין פּלאן צו שאפען אן אימפּעריע אין מעקסיקא. דאָס איז געוואָרען א צו קאָסטבארע און אויך געפעהרליכע אונטערנעהמונג פאר איהם אליין. דיא פראנצויזישע רעגיערונג האט דארום אָנגעפאנגען צו זוכען א וועג, וויא אזוי ארויסצוקריכען פון מעקסיקא מיט עהרע. דערצו נאָך האט זיא געמוזט זיך רעכנען מיט דיא אלץ דרינגליכערע פאָרדערונגען פון דער אמע־ריקאנער רעגיערונג. וויא נור דיא אמעריקאנער האבען געענדיגט זייער איי־גענעם בירגער־קריעג, האָבען זיי אָנגעפאנגען צו פּראָטעסטירען אין נאָמען פון דער מאָנראָו דאָקטרין געגען דיא אריינמישונג פון פראנקרייך אין דיא אינער־ליכע אנגעלעגענהייטען פון מעקסיקא. דיא סימפּאטיען פון דיא אמעריקאנער זיינען נאטירליך געווען צו גונסטען פון דיא כּואריסטען און בכלל פון רעפּוב־ליקאנער און ליבעראלען און געגען דיא אימפּעריאליסטען און בכלל רעאקציאָ־נערען און קלעריקאלען.

אין אנטוואָרט אויף א דיפּלאָמאטישע נאָטע פון דער רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס האט נאפּאָלעאָן פערשפּראָכען אין אָנפאנג פון 1866 צוריק־צורופען דיא פראנצויזישע סאלדאטען אין פערלויף פון צוועלף מאָנאטען (פון נאָוועמבער 1866 ביז נאָוועמבער 1867). מאקסימיליאן האט דאן געטראכט וועגען ענטזאגען זיך אין גאנצען פון דעם געפעהרליכען טראָן; אָבער זיין אמ־ביציעזע פרוי שארלאָטע, דיא טאָכטער פון בעלגישען קעניג לעאָפּאָלד דער ערשטער, האט איהם אָבגערעדט דערפון. זיא האט געהאָפט, אז ווען זיא וועט אליין קומען בעטען ווייטערע הילפע ביי נאפּאלעאָן'ען, וועט זיא עס אויס־

פיהרען. זיא האָט דארום איבערגעלאָזען איהר מאַן אין דעם פּאַלאַץ פון טשאַ־פּולטעפּעק און איז אַוועקגעפאָהרען נאָך פּאַריז. נאַפּאָלעאָן האָט איהר אָבער זעהר קאַלט אויפגענומען. ווען זיא האָט געזעהען, אַז זיא קען שוין ניט ער־וואַרטען אירגענד וועלכע שטיצע פון דער פראַנצויזישער רעגיערונג, איז זיא אַוועק בעטען הילפע ביים פּאַפּסט אין רוים, אָבער דאָרטען איז זיא פון האַרץ־קלעמענגעס אַראָב פון זינען (סעפּטעמבער 1866).

מאַקסימיליאַן האָט זיך געוואָרפען אויף אַלע זייטען. אָנפאַנגס האָט ער פּרובירט קאָקעטירען מיט דיא מעסיגע ליבעראַלען. ער האָט זיך, למשל, ענט־זאגט צוריקצוקעהרען צו דער קירכע גיטער, וואָס זיינען קאָנפיסצירט געוואָרען פון דער פּראָוויזאָרישער רעגיערונג און פערקויפט געוואָרען, אום צו שאַפען געלד פאַר דיא אויסגאַבען. ער האָט אויך געוואָלט, אַז מען זאָל טאָלערירען פּראָטעסטאַנטישע קירכען אין מעקסיקאָ. פאַר דיא קלעריקאַלען איז דיזער קאַטאָלישער פּרינץ געוועזען צו ליבעראַל. אָבער ווען דיא ליבעראַלען זיינען ניט צוגעשטאַנען צו איהם און דיא פראַנצויזען האָבען זיך גענומען קלייבען אין אַהיים, האָט ער זיך אַליין ענגער פערבונדען מיט דיא קלעריקאַלען. ווען דיא גאַנצע פראַנצויזישע אַרמעע האָט אין פעברואַר 1867 פערלאָזען מעקסיקאָ, האָט מאַקסימיליאַן צוזאַמענגעקליבען זיינע אַנהענגער אין קווערעטאַראָ (דיא הויפּט־שטאָדט פון אַ סטייט מיט'ן זעלבען נאָמען, ניט ווייט צום נאָרד פון דער שטאָדט מעקסיקאָ). דיא כואַריסטען האָבען דאַן שנעל געוואונען אויף אַלע פּונקטען און האָבען בעלאַגערט דיא קלעריקאַלע אַרמעע אין קווערעטאַראָ. מאַק־סימיליאַן צוזאַמען מיט זיינע גרעסטע גענעראַלען, מיראַמאָן און מעכיאַ, זיינען אַריינגעפאַלען אין דיא הענד פון דיא כואַריסטען דורך אַ פערראַטה און זיינען איבערגעגעבען געוואָרען צו אַ מיליטער־געריכט, וועלכער האָט זיי פעראור־טהיילט צום טויט. דיעזער טויט־אורטהייל איז אויסגעפיהרט גע־וואָרען דעם 19טען יוני 1867, ניט אַכטענדיג אויף דיא פּראָטעסטען פון אַלע אייראָפּעאישע רעגיערונגען און פון גרויסע מענער, צווישען וועלכע וויקטאָר הוגאָ און גאַריבאַלדי האָבען פערנומען דעם ערשטען פּלאַץ.

אַזוי טראַגיש האָט זיך געענדיגט דער פערזוך איינצופלאַנצען אין דער נייער וועלט אַ מאָנאַרכיע.

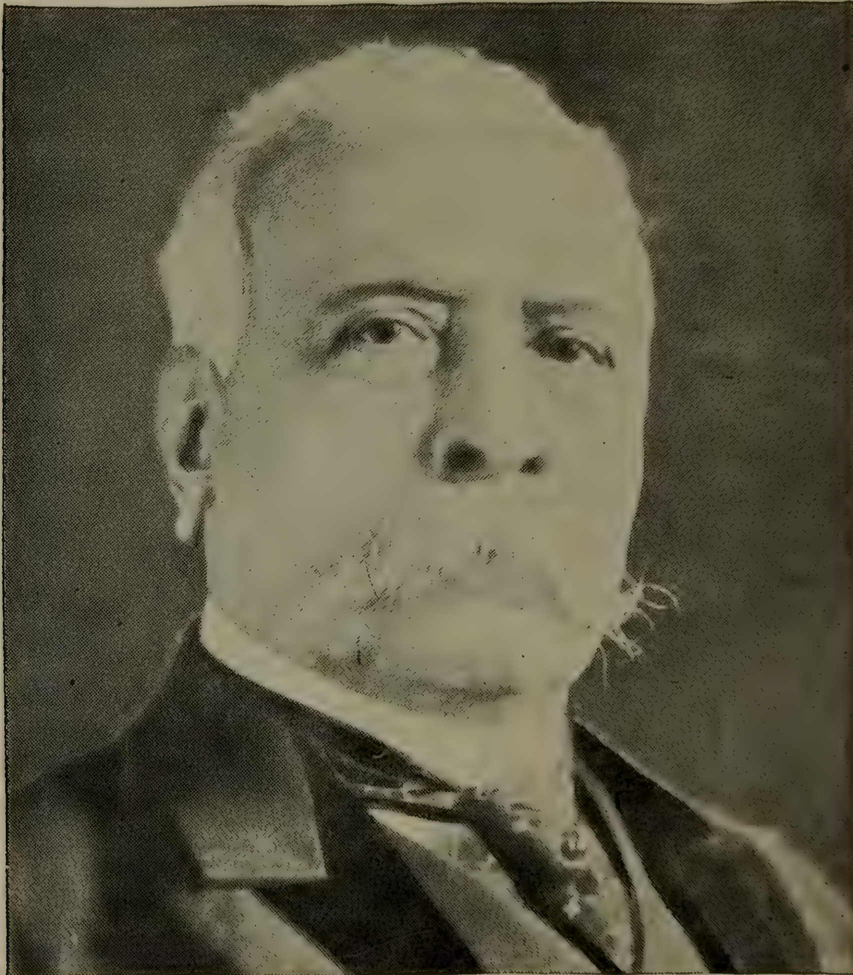
צעהנטער קאפיטעל.

דיאַז, מאַדעראָ און הוערטאַ

א פּאָאָר טעג נאָך דער עקזעקוציע פון דעם צווייטען קייזער פון מעקסיקאָ זיינען דיא ליבעראַלען אריין אין דער הויפּט־שטאָדט אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל פּאָרפיריאָ דיאַז. אַ מאָנאַט שפּעטער איז געפּאַלען דיא לעצטע פעסטונג פון דיא קלעריקאַלען. דיא ליבעראַלען האָבען דאַן טריאומפירט אויף אַלע פּונקטען. דיא מעקסיקאַנער זיינען אָבער ניט געוואָהנט געוואָרען צו דולדען איין רעגיערונג אַ לענגערע צייט. ביי דיא וואַהלען אין אָקטאָבער 1867 איז כואַרעז אויסגעוועהלט געוואָרען פאַר פּרעזידענט אויף נאָך פיער יאָהר; אָבער אין דיא רייהען פון דיא ליבעראַלען האָבען זיך אָנגעפאַנגען פערשיעדענע שטרייטען. גענעראַל דיאַז, וועלכער האָט דאַן געוואונען אַ סך אַנהענגער דורך זיינע מיליטערישע פעהיגקייטען, האָט אַרויסגעשטעלט זיין קאַנדידאַטור געגען כואַרעז, אָבער ער איז דורכגעפאַלען.

אויפשטאַנדען האָבען אויסגעבראָכען אין פערשיעדענע ערטער, ניט נור פון רעאַקציאָנערען און קלעריקאַלען, זאָנדערן אויך פון אונצופריעדענע ליבעראַלען, און באַנדיטען האָבען זיך שרעקליך פערמעהרט אין גאַנצען לאַנד. אין 1870, ווען עס איז ערקלערט געוואָרען אַן אַלגעמיינע אַמניסטיע, איז עס רוהיגער געוואָרען, נור דעם נעכסטען יאָהר, ווען עס איז געקומען צו נייע וואַהלען פון אַ פּרעזידענט, האָט זיך פאַנאַנדערגעפלאַקערט אַ קאַמפּף, וואָס האָט געפיהרט צו אַ נייער רעוואָלוציאָן. אַלס קאַנדידאַטען זיינען אַרויסגעטראָטען כואַרעז, גענעראַל דיאַז און לערדאָ דע טעכאַדאַ, דער פּאָרזיצענדער פון העכסטען געריכט אין לאַנד. אזוי וויא קיינער פון זיי האָט ניט געקראָגען אַ זיכערע מאַיאָריטעט ביי דיא אַלגעמיינע וואַהלען, איז עס געבליבען, אַז דער קאָנגרעס זאָל ענטשיידען, ווער עס זאָל ווערען פּרעזידענט. נור ווען דער קאָנגרעס האָט אויסגעקליבען כואַרעז'ן, האָט דיאַז זיך ענטזאַגט איהם צו אַנערקענען אויף דעם גרונד, אַז עס איז בכלל געגען דיא קאָנסטיטוציאָן, דאָס ווער עס איז זאָל בלייבען פּרעזידענט פון דער רעפּובליק מעהר פון איין טערמין. דיא "פּאָרפּיריסטאַס" אָדער "דיאַזיסטאַס" און דיא "לערדיסטאַס" האָבען זיך דאַן פער־

בינדען געגען דיא "כואַריסטאַס", און עס האָט אויסגעבראָכען נאָך אַ בירגער־קריעג, וועלכע האָט זיך געצויגען ביז דעם פּלעצליכען טויט פון כואַרעז, דעם גרויסען אינדיאַנער פיהרער, דעם 18טען יולי 1872. לערדאָ דע טעבאַדאַ איז דאַן געוואָרען פּרעזידענט לויט אַ פּונקט פון דער קאָנסטיטוציאָן (ווייל ער איז

גענעראַל פּאָרפיריאָ דיאַז

געוועזען פּרעזידענט פון העכסטען געריכט). ער האָט באַלד אַמניסטירט דיא רעבעלען, און דאָס האָט אויף אַ צייט איינגעשטילט דעם פייערדיגען פּאַרטיי־קאַמפּף.

אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון ד'יעזען ריכטער זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען איינינע וויכטיגע אַנטי־קלעריקאַלע רעפאָרמען. פּראָטעסטאַנטישע

מיסיאָנען האָבען דאַן געקראָגען דיא מעגליכקייט צו עטאַבלירען זיך אין מעק־סיקאָ. אונגעפעהר דריי יאָהר איז דיא אָרדנונג ניט געשטערט געוואָרען דורך אויפשטאַנדען און פּראָנונסיאַמענטאָס, און דיא לאַגע פון לאַנד האָט זיך אָנ־געפאַנגען צו פערבעסערען. דיא וויכטיגע אייזענבאַהן צווישען וועראַ קרוץ און דיא הויפּט־שטאָדט איז ערעפענט געוואָרען און נייע אייזענבאַהנען האָט מען געפּלאַנעוועט. אָבער צו ענדע פון 1875 האָט עס זיך אָנגעפאַנגען צו רודערען אין לאַנד מכח אַ נייער פּראָנונסיאַמענטאָ. דיא אַנהענגער פון פּאָר־פיריאָ דיאַז און אַנדערע געגנער פון לערדאָ דע טעכאַדאַ׳ס רעגיערונג האָבען פערשפּרייטעט קלאַנגען, אַז דיזער פּרעזידענט וויל אויך ווערען אַ דיקטאַטאָר. אין אָנפאַנג פון 1876 האָט אויסגעבראָכען אַ רעוואָלוציאָן אונטער דער קאָמאַנדע פון גענעראַל דיאַז. אָנפאַנגס האָבען דיא דיאַזיסטען געליטען עטליכע נידער־לאַגעס און דיאַז אַליין איז שיער ניט אַריינגעפאַלען אין דיא הענד פון זיינע געגנער; אָבער שליסליך האָבען זיי געזיעגט, און לערדאָ דע טעכאַדאַ האָט גע־מוזט זיך אָבטראָגען פון מעקסיקאָ אין 1877.

דיאַז איז דאַן געוואָרען פּרעזידענט, ריכטיגער גערעדט, דיקטאַטאָר; נור ער האָט געוואָלט צייגען, אַז ער האַלט וואָרט מכח איין טערמין פאַר אַ פּרע־זידענט. זיין פּאַרטיי האָט דורכגעפיהרט אין קאָנגרעס דעם לאַנג־פערשפּראָ־כענען פערבאָט צו ערוועהלען אַ צווייטען מאָל אַ פּרעזידענט. אין 1880, ווען עס האָט זיך געענדיגט זיין געזעצליכער טערמין, האָט ער טאַקע קאָנסטיטו־ציאָנעל אָבגעטראָטען זיין פּלאַץ צו זיין פריינד, גענעראַל גאָנזאַלעז, וועלכער איז אויך געזעצליך ערוועהלט געוואָרען. דאָס איז געווען דאָס צווייטע מאָל אין דער געשיכטע פון דער מעקסיקאַנער רעפּובליק, אַז איין פּרעזידענט זאָל איבערגעבען דעם רעגיערונגס־רודער אין דיא הענד פון זיין געזעצליכען נאַכ־פאָלגער אָהן שום רוהעשטערונגען און שטרייטען.

אונטער דער אַדמיניסטראַציאָן פון דיזע צוויי גענעראַלען האָט מעקסיקאָ געקענט זיך אָברוהען און מאַכען פאָרטשריטע אין האַנדעל און אינדוסטריע. אין 1878 און דעם נעכסטען יאָהר האָט גענעראַל עסקאָבעדאָ, וועלכער איז גע־ווען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון דער כּואַריסטישער אַרמעע בשעת מאַקסימיליאַן איז געפאַנגען און הינגעריכטעט געוואָרען, פּרובירט מאַכען אַ פּראָנונסיאַמענטאָ געגען פּרעזידענט דיאַז; אָבער דאָס איז איהם ניט געלונגען. אין 1884, ווען עס האָט זיך געענדיגט דער טערמין פון פּרעזידענט גאָנזאַלעז, האָט דיאַז וויע־דער אַרויסגעשטעלט זיין קאַנדידאַטור, ווייל זיינע אַנהענגער האָבען אויסגע־פיהרט, אַז מען זאָל ענדערען דעם פּונקט געגען דיא ווידער־ערוועהלונג פון אַ פּרעזידענט. דיאַז איז נאַכהער קאָנסטיטוציאָנעל ערוועהלט געוואָרען נאָך אַמאָל און ווידער אַמאָל פאַר פּרעזידענט. דיזע וואַהלען זיינען אַזוי געוואָרען אַ מין צערעמאָניע, און דיאַז איז פּאַקטיש געבליבען אַ דיקטאַטאָר. ער האָט

געהערשט פון 1884 ביז 1910 וויא אַ קייזער, אָבוואָהל אָפיציעל האָט ער גע־הייסען פרעזידענט און יעדע פיער יאָהר פלעגט ער "ערוועהלט" ווערען אויף דעם גרונד פון דער קאָנסטיטוציאָן. זיעבען מאָל כסדר האָט ער זיך געלאָזט ערוועהלען, אום עס זאָל ניט הייסען, אַז ער איז אַ זעלבסטהערשער אָדער לע־בענסלענגליכער דיקטאַטאָר.

מען מוז אָבער געבען קרעדיט דיזען מערקווירדיגען מאַן, וועלכער פער־נעהמט אַ בעזאָנדערס גרויסען פלאַץ אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ און וועלכער מיג גערעכענט ווערען צווישען דיא גרעסטע און פעהיגסטע הערשער און אַדמיניסטראַטאָרס אין דער נייער וועלט, פאַר זיינע גוטע און וויכטיגע אויפטהואונגען. ער האָט געהערשט מיט אַן אייזערנער האַנד און געהאַנדעלט ניט זעלטען וויא אַ דעספאָט, ער האָט אויך גרויזאַם פערפאָלגט זיינע געגנער; אָבער דערפאַר האָט ער עטאַבלירט רוהע און אָרדנונג, געבויט אייזענבאַהנען אין פאָרטען, וויא אויך געגרינדעט שולען פאַר'ן פאָלק און זעהר פיעל געזוכט צו ענטוויקלען שנעלער און מעהר דיא אונפערגלייכליכע נאַטירליכע רייכ־טהימער פון דיזען פיעל געפלאָגטען לאַנד.

אום בעסער אויסצוראָטען דיא באַנדעס רויבער, וועלכע האָבען זיך בע־זאָנדערס פערמעהרט אין דער צייט פון דעם לאַנגען בירגער־קריעג, האָט ער געשאַפען אַ זשאַנדאַרמעריע פון דיא באַנדיטען, וועלכע פלעגען געפאַנגען ווערען פון זיינע סאָלדאַטען. אַנשטאַט זיי נידערצושיסען, וויא מען פלעגט עס געוועהנליך פריהער טהאָן, האָט ער געהייסען זיי בעגנאַדיגען מיט דער בעדינגונג, אַז זיי זאָלען דיענען דער געזעצליכער רעגיערונג, אום צו פאַנגען זייערע חברים און צו האַלטען אָרדנונג. דיזע זשאַנדאַרמען, דיא זאָ־גענאַנטע „גאַרדיאַס רוראַלעס" האָבען טאַקע אין אַ קורצער צייט געמאַכט אַ קורצען סוף פון דיא רויבערישע באַנדעס.

אום מעהר און שנעלער צו ענטוויקלען דיא אינדוסטריען אין לאַנד, האָט דיאַז איינגעפיהרט הויכע טאַריפען אויף אימפּאָרטירטע סחורות און געשטיצט אויסלענדיישע אונטערנעהמער און קאַפּיטאַליסטען. ריזיגע קאַפּיטאַלען פון אַמעריקאַנער, ענגלענדער, פראַנצויזען און דייטשען זיינען אריינגעלעגט גע־וואָרען אין מינען, פאַבריקען, אייזענבאַהנען און האַפענס פון מעקסיקאָ. דורך דעם זיינען נאַטירליך דיא איינקינפטע פון דער רעגיערונג שנעל געוואַקסען. איינער פון דיא וויכטיגסטע רעזולטאַטען פון דיזער עקאָנאָמישער ענטוויקלונג איז דאָס אויפקומען פון אַ מיטעלקלאַס אין מעקסיקאָ. אַזאַ קלאַס האָט גע־פעהלט אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס אין דער נייער וועלט, און דאָס איז געווען איינע פון דיא גרעסטע אורזאַכען פון זייערע שטענדיגע רעוואָלוציאָנען און פון זייער הינטערשטעליגקייט בכלל. דיא רעגיערונג איז שטענדיג געלעגען אין דיא הענד פון אַ קליינער צאָהל פּריווילעגירטע שפּאַניער און קרעאָלען,

וועלכע האָבען צוטהיילט צווישען זיך די בעסטע לאַנדגיטער און וועלכע האָבען געקוקט מיט דער פעראַכטונג פון דער שפּאַנישער אַריסטאָקראַטיע אויף האַנדעל און אינדוסטריע. צווישען דיזע אַריסטאָקראַטען און גוטסבעזיצער פון איין זייט און די אינדיאַנער פון דער אַנדער זייט, די פּעאָנען וואָס זיינען פּאַקטיש געבליבען שקלאַווען, איז ניט געשטאַנען אַ קלאַס פון קליינע הענדלער, האַנדווערקער, קויפלייטע און פאַבריקאַנטען, וויא אפילו אין שפּאַניען גופא, אַ קלאַס וואָס שפּיעלט די גרעסטע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע ראָלע אין ציוויליזירטע לענדער זייט די גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, אַ קלאַס וואָס זיין עקזיסטענץ איז בעזאָנדערס אָבהענגיג פון רוהע און אָרדנונג און וואָס איז דאַרום דער נאַטירליכער שונא פון אויפשטאַנדען און בכלל פון געוואַלטיגע פּאָליטישע איבערקעהרעניסען.

מען קען ניט זאָגען, אַז אונטער דער לאַנגער אייזערנער דיקטאַטור פון גענעראַל דיאַז זיינען גאָר קיינע אויפשטאַנדען ניט פאָרגעקומען. אין 1890 און 1891 זיינען געמאַכט געוואָרען אַ פּאָאָר פּראָבעס פון אַ פּראָנונסיאַמענטאָ אין די נאָרדליכע סטייטס, וואו עס איז געוועהנליך לייכט צו בעקומען געווער און אויך וואָלאָנטירען און אַוואַנטוריסטען פון יונייטעד סטייטס. אין 1891 האָט אַויסגעבראָכען אַן אויפשטאַנד צווישען די אינדיאַנער (די מאַיאַס) אין יוקאַטאַן און אין 1899 — אַן אויפשטאַנד פון די אינדיאַנער (די יאַקים) אין סטייט סאָנאָרא. דיזע אויפשטאַנדען זיינען אונטערדריקט געוואָרען מיט שרעקליכע רציחות און האָבען יעדענפאַלס ווענינ געשטערט די רעגיערונג דורכצופיהרען איהר עקאָנאָמישען פּראָגראַם.

די מעקסיקאַנער רעגיערונג האָט זיך שוין אָנגעפאַנגען צו פיהלען אַזוי שטאַרק, אַז זיא האָט געקראָגען די אַמביציע צו שפּיעלען אין דער נייער וועלט די ראָלע פון אַ גרויסמאַכט נאָך יונייטעד סטייטס. אין 1895, ווען צווישען ענגלאַנד און יונייטעד סטייטס זיינען פאָרגעקומען העפטיגע דיפּלאָמאַטישע שטרייטען און אַ שאַרפער קאָנפליקט וועגען די חובות און גרענעצען פון דער רעפּובליק ווענעצועלאַ, האָט די מעקסיקאַנער רעגיערונג זיך אויסגעשפּראָכען צו גונסטען פון דער מאָנראָו דאָקטרין. אין פּרינציפּ, נור האָט דערביי בעמערקט, אַז די אויפהאַלטונג פון דיזער דאָקטרין זאָל ניט איבערגעלאָזען ווערען צו יונייטעד סטייטס אַליין און אַז די אַנדערע רעפּובליקען זאָלען זיך קענען בעטהייליגען. אין דעם זעלבען יאָהר האָט מעקסיקאָ ניט דערלאָזען דורך איהר אריינמישונג צו אַ מלחמה צווישען די רעפּובליקען פון צענטראַל־אַמעריקאַ. די הויפּט־שטאָדט פון מעקסיקאָ איז אויסגעקליבען געוואָרען פאַר דעם פּלאַץ פון דעם ערשטען פּאַן־אַמעריקאַנישען קאָנגרעס (דאָס מיינט פון אַלע רעפּובליקען אין דער נייער וועלט) אין 1901. אויף דעם גרונד פון דעם אָבמאַך מיט דער רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס אין 1907 האָט די מעקסיקאַנער רע־

גיערונג אנטהייל גענומען אין דער עטאבלירונג פון א שטענדיגען שיעדעס־גע־ריכט פאר דיא צענטראל־אמעריקאנישע רעפובליקען אין קארטאגא, קאסטא ריקא. דער צוועק פון דיזען געריכט איז ניט צו דערלאזען צו מלחמות צווישען דיזע רעפובליקען, וועלכע זיינען לאנגע יאהרען געווען פעראייניגט און וועלכע האבען בעדארפט בלייבען פעראייניגט.

דיא גרעסטע גדולה האט פארפיריא דיאז דערגרייכט צו דער צייט, ווען ער האט זיך צוזאמענגעטראפען מיט פרעזידענט טאפט פון יונייטעד סטייטס לעבען גרענעץ אין טעקסאס. אזא בעגעגענים האט פאסירט צום ערשטען מאל אין דער געשיכטע פון דיזע רעפובליקען, וואו עס איז איינגעפיהרט, אז א פרע־זידענט דארף פערבלייבען אין דיא גרענעצען פון זיין לאנד אין פערלויף פון זיין טערמין. זיי האבען דארום אבגעשטאטעט איינער דעם אנדערען פריינד־ליכע וויזיטען אין דער גרענעץ־שטאדט על פאסא אין אקטאבער 1909. אלע האבען דאן גערעכענט, אז ענדליך איז מעקסיקא פטור געווארען פון דיא אויפ־שטאנדען און פראנונסיאמענטאס, וועלכע האבען איהר פעראונגליקט אזוי וויא אלע אנדערע רעפובליקען אין דער לאטיינישער אמעריקא.

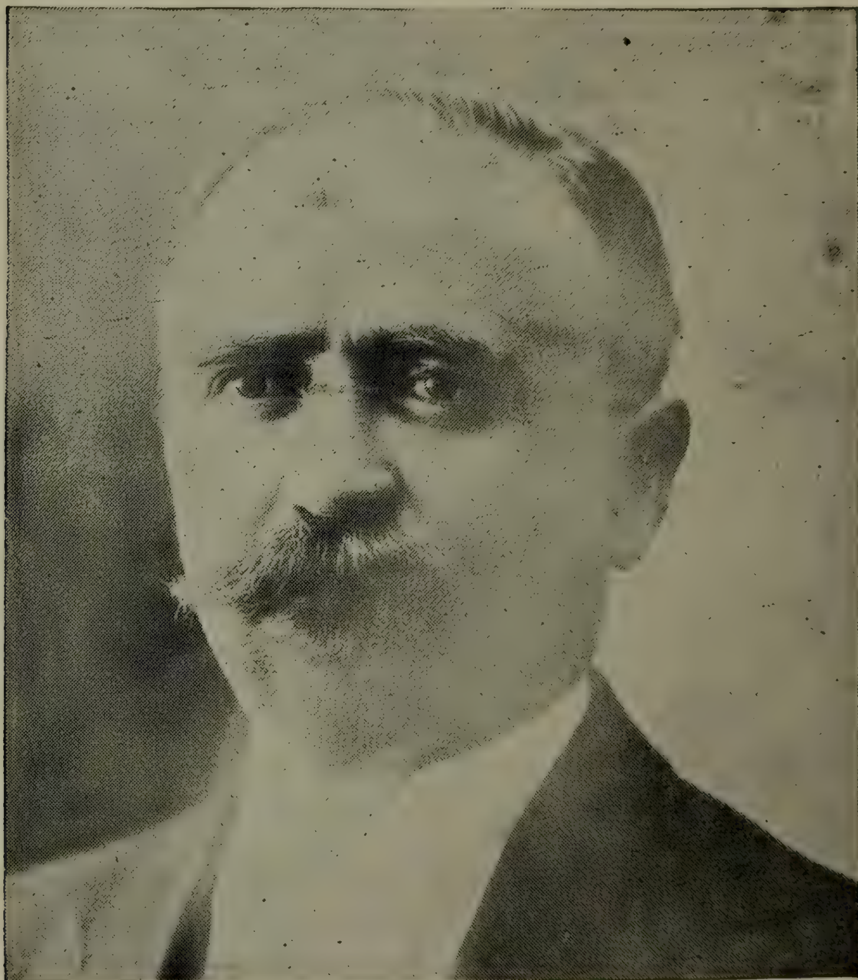
אבער שטורמוואלקענס האבען זיך געצויגען אלץ ווייטער איבער דעם שיינבאר קלארען פאליטישען הימעל פון דיזען פיעל געפרופטען לאנד. עס פערשטעהט זיך, אז אין דער צייט פון אזא לאנגער דיקטאטור האט דיא צאהל פון געגנער געמוזט וואקסען. דיא אונצופריעדענהייט איז געווארען אלץ גרע־סער אויך צווישען דיא אינדיאנער מאסען, וועלכע פלעגען פריהער זיך ניט מישען אין דיא פאליטישע איבערקעהרעניסען. דורך דיא פערמעהרונג פון פאלקס־שולען, פאר וועלכע דער גרויסער דיקטאטאר האט שטענדיג געזארגט, איז נאטירליך געוואקסען דיא צאהל פון אזעלכע וואס קענען לעזען און שריי־בען. דיא ענטוויקלונג פון האנדעל און אינדוסטריע האט געפיהרט אין מעק־סיקא, אזוי גוט וויא איבעראל, צו דער ענטשטעהונג פון א נייעם קלאס פון פאבריק־ארבייטער, אייזענבאהן־ארבייטער און בכלל פראלעטאריער. דיא פע־אנען האבען אלץ העכער און ענערגישער פערלאנגט דיא לאנג־פערשפראכענע פערטהיילונגען פון קהל'שע לאנד און בכלל אגראר־רעפארמען, פון וועלכע עס האבען גאר ניט געוואלט הערען דיא "סיענטיפיקאס", וויא מען האט א נאמען געגעבען דיא מיניסטארען און גובערנאטארען וואס האבען ארומגערינגעלט דעם דיקטאטאר.

עס קען זיין, אז מען וואלט פון דעסטוועגען ווייטער געדולדעט דיזע דיק־טאטור און אז מען וואלט געלאזט דיאז'ן ענדיגען זיינע יאהרען אלס פרע־זידענט, ווען ער וואלט זיך ניט איינגעשפארט, אז ראמאן קאראל, איינער פון דיא בעזאנדערס פערהאסטע "סיענטיפיקאס", זאל פערבלייבען וויצע־פרעזי־דענט. אזוי וויא דיאז איז דאן אלט געווען 81 יאהר (ער איז געבארען געווארען

אין 1828), איז עס נאַטירליך בעזאָנדערס וויכטיג געווען, ווער עס וועט פער־נעהמען זיין פּלאַץ. אין 1904 האָט מען איינגעפיהרט דעם אַמט פון אַ וויצע־פּרעזידענט נור צוליעב דיא אַלטקייט פון דעם דיקטאַטאָר. מען האָט געוואָלט אויף דיזען וועג אויסמיידען רוהע־שטערונגען און פּראָנונסיאַמענטאָס אין פאַל פון זיין טויט. מען האָט אויך גערעכענט, אַז ער וועט אפשר מוזען רעזיגנירען אין מיטען פון זיין אַמט צוליעב קראַנקהייט און אַלטקייט. ווען מען האָט אָנ־געפאַנגען צו פּראָטעסטירען אַלץ מעהר, וואָרום ער טרעט ניט אָב דעם פּלאַץ צו אַן אַנדערען און לאָזט ניט צו איינגערע מענשען צום רעגיערונגס־רודער, האָט ער געלאָזט פערשפּרייטען קלאַנגען, אַז ער וועט שוין מעהר ניט זיין אַ קאַנדידאַט פאַר פּרעזידענט און וועט זיך בכלל צוריקציהען פון פּאָליטישען לעבען. ווען עס איז אָבער געקומען צו דיא וואַהלען אין 1909, האָט ער ניט נור ווידער אַרויסגעשטעלט זיין קאַנדידאַטור, וואָס עס האָט געמיינט, אַז קיין אַנדערער זאָל גאָר ניט וואַגען אַרויסצוטרעטען אַלס קאָנקורענט, און איז נאַטירליך ערוועהלט געוואָרען אויף דעם אַלטען שטייגער, זאָנדערן ער האָט אויך געצוואונגען, אַז ראַמאָן קאָראַל זאָל ווידער ווערען וויצע־פּרעזידענט. ווען עס האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ בעוועגונג, אַז גענעראַל בערנאַרדינאָ רעיעס, גו־בערנאַטאָר פון סטייט נועוואָ ליאָן, וועלכער איז געווען פּאָפּולער אין דער אר־מעע, זאָל אַרויסטרעטען אַלס קאַנדידאַט פאַר פּרעזידענט, האָט דיאַז איהם אַוועקגעשיקט נאָך אייראָפּאַ כלומרשט צו פאָרשען דיא מיליטערישע סיסטע־מען אין אייראָפּאַ.

דאָס אַלעס האָט שליסליך געטריבען צו אַן אויפשטאַנד אין 1910 אונטער דער פיהרונג פון אַ יונגען ראַדיקאַל מיט'ן נאָמען פראַנציסקאָ מאַדעראָ, וועלכער האָט זיך צוערשט אויסגעצייכענט מיט אַ בוך געגען דיא גאַנצע רעגיערונגס־סיסטעמע אונטער דער דיקטאַטור פון גענעראַל דיאַז. ער האָט צוערשט פּרו־בירט אַרויסטרעטען אויף אַ געזעצליכען וועג אַלס קאַנדידאַט פאַר פּרעזידענט געגען דעם אַלמעכטיגען דיקטאַטאָר; אָבער ווען ער איז אַרעסטירט געוואָרען און איהם איז געלונגען צו אַנטלויפען נאָך יונייטעד סטייטס, האָט ער בעשלאָ־סען צו אָרגאַניזירען אַן אויפשטאַנד און צו מאַכען אַ פּראָנונסיאַמענטאָ נאָך דיא אַלטע מוסטערס. דאָס איז איהם געלונגען שנעלער און בעסער, וויא מען האָט עס געקענט ערוואַרטען און וויא ער אַליין האָט עס געהאָפט. ער איז געווען אַ זעהר רייכער גוטסבעזיצער און זיין פאַמיליע, וועלכע האָט איהם גע־שטיצט, איז איינע פון דיא רייכסטע אין מעקסיקאָ. דאַרום האָט ער געהאַט געלד צו קויפען געוועהר און צוזאַמענצוקלייבען קאָמאַנדעס פון רעוואָלוציאָ־נערען און בכלל אונצופריעדענע מיט דער דיקטאַטור פון גענעראַל דיאַז. ער האָט געקראָגען שטיצע און אַנהענגער פון פיעלע זייטען, ניט נור אין מעקסיקאָ, זאָנדערן אויך אין יונייטעד סטייטס, וואו דאָס פאָלק האָט סימפּאַטיזירט מיט

דיזער רעוואָלוציאָן אין נאָמען פון פרייהייט געגען דיא טיראַנײ פון אַ דיקטאַטאָר. מאַדעראָ איז אַרויסגעטראָטען מיט אַ זעהר ראַדיקאַלען פּראָגראַם. ער האָט פערשפּראָכען ניט נור דורכצופיהרען דעם פּונקט וועגען בלויז איין טערמין פאַר אַ פּרעזידענט, זאָנדערן אויך דיא גרעסטע, וויכטיגסטע און אויך דיא שווערסטע פון אַלע רעפאָרמען, נעמליך: אַ פערטהיילונג פון לאַנד צווישען דיא פּעאָנען.

פראַנציסקאָ מאַדעראַ

דער רעזולטאַט פון דיזער שטאַרקער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג איז געווען, דאָס דיאַז איז געצוואונגען געוועזען צו רעזיגנירען אין מאַי 1911. ער האָט דאַן אויך פערלאָזען מעקסיקאָ און איז אַוועק ענדיגען זיינע יאָהרען אין אייראָפּאַ, וויא פיעלע אַנדערע אַרונטערגעזעצטע דיקטאַטאָרס פון מעקסיקאָ און פון אַנ־

דערע רעפובליקען פון דער לאטיינישער אמעריקא האָבען עס געטהאָן. לויט אַן אָבמאַך צווישען דיא פערטרעטער פון פאָרפיריאָ דיאַז און פון פראַנציסקאָ מאַדעראָ איז פראַנציסקאָ דע לאַ באַרא, וועלכער איז דאַן געווען געזאַנדטער פון מעקסיקאָ אין וואַשינגטאָן, געוואָרען דער פראָוויזאָרישער פרעזידענט ביז נאָך דיא נייע וואַהלען פאַר אַ רעגעלמעסיגען פרעזידענט. דיא פאָפולאַריטעט פון מאַדעראָ איז דאַן געווען אַזוי גרויס, אַז ניט נור איז ער איינשטימיג אויסגע־וועהלט געוואָרען, זאָנדערן ער האָט אויך געצוואונגען אָרונטערצושלינגען זיין אייגענעם קאַנדידאַט פאַר וויצע־פרעזידענט, געגען וועמען עס האָבען פראָטעס־טירט אַ גרויסער טהייל פון דיא פיהרער און גענעראַלען, וועלכע האָבען זיך אויסגעצייכענט אין דער רעוואָלוציאָן געגען דיאַז.

דעם 6טען נאָוועמבער 1911 איז מאַדעראָ געוואָרען דער געזעצליכער פרע־זידענט. אָבער פעסט איז ער אפשר דיא ערשטע פאָאָר מאָנאַט געזעסען אויף'ן פרעזידענט־שטול אין דעם נאַציאָנאַלען פאַלאַץ און אין טשאפולטעפעק, וואָס האָ־בען געזעהען אַזוי פיעל ענדערונגען אין פאָריגען יאָהרהונדערט. די שטרייטען מיט זיינע אַדיוטאַנטען וועגען דעם קאַנדידאַט פאַר וויצע־פרעזידענט האָבען גע־פיהרט צו אַ נייעם אויסברוך פון אויפשטאַנדען, וועלכע הערען ניט אויף. מען האָט איהם בעשולדיגט אַלץ מעהר, דאָס ער האַלט ניט וואָרט און וויל ניט אויספיהרען דיא פערשפראָכענע ראַדיקאַלע רעפאָרמען, ספעציעל מכח דיא פער־טהיילונג פון לאַנד צווישען פעאָנען. אין דעם ערשטען יאָהר פון זיין פרעזי־דענטשאַפט זיינען שוין געמאכט געוואָרען צוויי פראָבעס פון פראָנונסיאַמענ־טאָס, דיא ערשטע פון דעם אויבען דערמאָנטען אַלטען גענעראַל בערנאַרדינאָ רעיעס, וועלכער האָט געהאָפט בעזאָנדערס אויף דער שטיצע פון דיא קלערי־קאַלען און קאָנסערוואַטיווע עלעמענטען, און דיא צווייטע פון גענעראַל פעליקס דיאַז, אַ פלעמעניק פון פאָרפיריאָ דיאַז, וועלכער האָט געהאָפט אויף דער שטיצע פון דיא פערעהרער פון זיין אָנקעל. דיזע פראָנונסיאַמענטאָס זיינען זעהר שנעל דורכגעפאַלען, און ביידע גענעראַלען זיינען געפאַנגען און איינגעשפאַרט געוואָרען אין פעסטונגען.

אַ פיעל וויכטיגערער אויפשטאַנד איז אין דעם זעלבען יאָהר געווען אונ־טער דער פיהרונג פון גענעראַל אָראָזקאָ, וועלכער איז געווען מאַדעראָ'ס הויפט־גענעראַל אין דער ערפאָלגרייכער רעוואָלוציאָן געגען פאָרפיריאָ דיאַז. צוליעב פערזענליכע גרינדע איז ער צוגעשטאַנען צו דיא אונצופריעדענע מיט מאַדעראָ'ס רעגיערונג. איהם איז אָנפאַנגס געלונגען צו פערכאַפען איינינע וויכטיגע שטעדט לעבען דער אַמעריקאַנער גרענעץ אין דיא נאָרדליכע סטייטס טשיהואַהואַ און סאָנאָראַ, אָבער ער האָט זיך דאָרטען ניט געקענט האַלטען געגען דיא סאַלדאַטען פון מאַדעראָ'ס רעגיערונג און האָט געמוזט אַנטלויפען נאָך יונייטעד סטייטס.

צום אָנפאַנג פון 1913 האָט מען שוין געקענט מיינען, ווענינסטענס פון

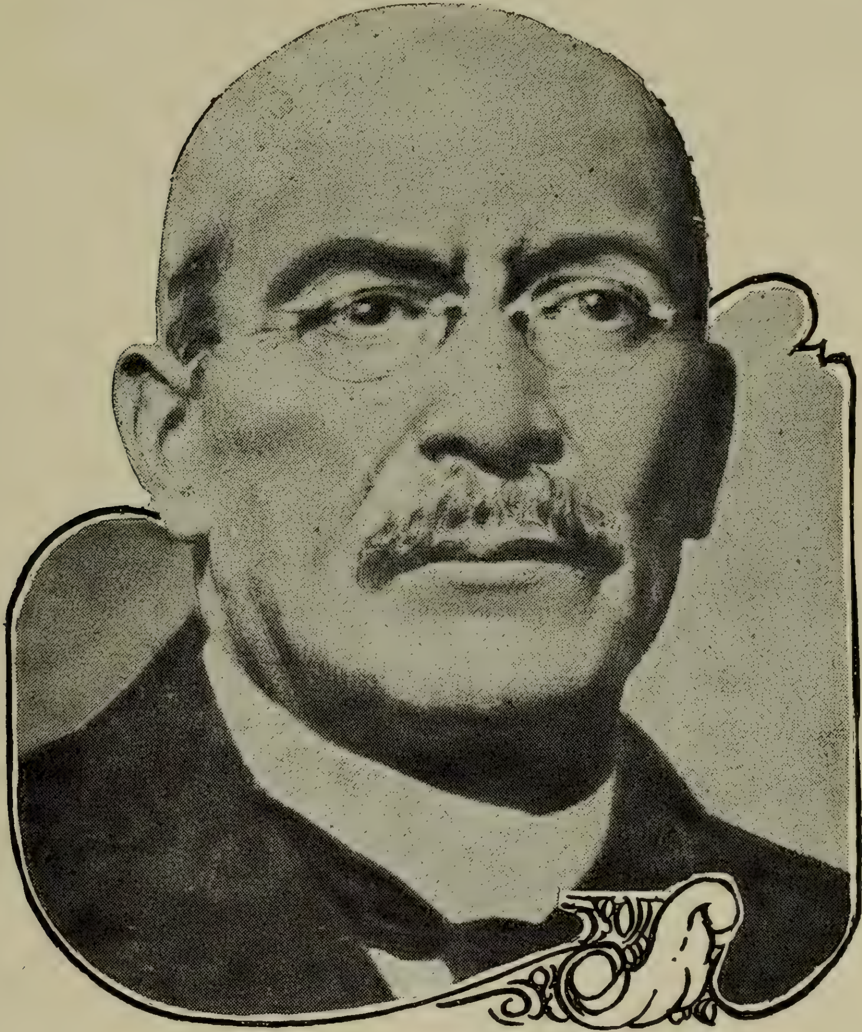
ווייטענס, אז מאדערא וועט וויא עס איז ענדיגען זיין געזעצליכען טערמין אהן אויפשטאנדען און פראנונסיאמענטאס. אבער אויסגעלאזען האט עס זיך, אז אין פעברואר איז דיזער יונגער טרוימער, וועמעס אבזיכטען עס זיינען געוויס געוועזען גוטע און עהרליכע, ניט נור ארונטערגעזעצט געווארען מיט געוואלט פון זיינע אייגענע מיליטערישע קאמאנדירען, זאנדערן אז ער איז אויך ערמארדעט געווארען צוזאמען מיט זיין וויצע־פרעזידענט כאזע פינא סוארעץ.

עס האט דאן פאסירט עטוואס אונגעוועהנליכעס אפילו אין דער געשיכטע פון מעקסיקאנער פראנונסיאמענטאס און פאליטישע איבערקעהרענעסען. דעם 9טען פעברואר 1913 האט זיך ניט נור אנגעפאנגען א מיליטערישער אויפשטאנד אין דער הויפט־שטאדט גופא, זאנדערן אויך א שיסעריי מיט קאנאנען אין רעכטען מיטען שטאדט. דיא אנהענגער פון גענעראל פעליקס דיאז, וועמען עס איז געלונגען צו אנטלויפען פון געפענגניס (מאדערא האט געוואלט צייגען גנאדע און האט ניט געלאזען אויספיהרען דעם טויט־אורטהייל פון דעם מיליטערישען געריכט, וואס האט גע'משפט דיאז'ן פאר רעבעליאן), און פון אלטען גענעראל בערנארדינא רעיעס, וועלכער איז געזעסען אין דער מיליטערישער תפיסה פון דער הויפט־שטאדט, האבען זיך פערבונדען און האבען צוגעצויגען אויף זייער זייט א טהייל פון דעם גארניזאן.

זייער פלאן צו בעפאלען פלוצלונג דעם פרעזידענט'ס פאלאץ און צו פאנגען מאדערא'ן האט זיך אבער ניט איינגעגעבען. זייער ערשטע אטאקע איז צוריקגעשטויסען געווארען, און גענעראל בערנארדינא רעיעס, וועמען דיא פערשווערער האבען ארויסגעשלעפט פון געפענגניס, איז געוועזען איינער פון דיא געטויטעטע אין דיזער אטאקע. דיא רעבעלען האבען זיך דאן בעפעסטיגט אונטער דער קאמאנדע פון גענעראל פעליקס דיאז אין ארסענאל, פון וואנען זיי האבען גענומען באמבארדירען דעם פרעזידענט'ס פאלאץ, ניט אכטענדיג דערויף, וואס זייטיגע מענשען, אונשולדיגען איינוואהנער פון שטאדט, האבען געמוזט דערביי פערוואונדעט און געטויטעט ווערען. פון פאלאץ, וואו עס האבען זיך צוזאמענגעקליבען דיא מיליטערישע פערטהיידיגער פון פרעזידענט מאדערא אונטער דער קאמאנדע פון גענעראל הוערטא, האט מען געענטפערט מיט קאנאנען־שיסערייען אויף'ן ארסענאל.

דיזער שרעקליכער ארטילערישער דועל אין צענטער פון א שטאדט, וואס צעהלט ארום א האלבען מיליאן נפשות, האט זיך געצויגען גאנצע 9 טעג און האט אומגעבראכט, וויא ווייט מען האט עס געקענט אויסרעכענען, ארום 3000 נפשות, מייסטענס ארימע איינוואהנער, וועלכע האבען געמוזט ריזיקירען מיט זייערע לעבענס אויף דיא גאסען. עס איז איבעריג צו זאגען, אז א סך הייזער זיינען דערביי בעשעדיגט און צושטערט געווארען, אבוואהל דיא ארטילעריסטען פון ביידע זייטען האבען זיך געסטארעט צו טרעפען ריכטיג אין זייערע ציעלען.

עס איז שווער צו זאָגען, ווען און וויא אזוי דיזער ארטילערישער דועל וואָלט זיך געענדיגט, ווייל ביידע זייטען זיינען געוועזן כמעט גלייך אין קראפט, אויב עס וואָלטען זיך ניט ארייננעמישט פון איין זייט דיפּלאָמאטישע פער־

גענעראל וויקטאריאנא הוערטא

טרעטער, וועלכע האָבען נאטירליך געזוכט צו מאכען אַן ענד פון אזא שרעק־ליכען צושטאנד, און פון דער אנדער זייט גענעראל וויקטאָריאנאָ הוערטא, אויף וועמעס מיליטערישע פעהיגקייטען מאדעראָ האָט בעזאָנדערס פיעל גערעכענט. דיזער גענעראל, וועלכער האָט זיך נאָך אויסגעצייכענט אלס קאָמאנדיר אונטער

דער פּרעזידענטשאַפט פון פּאָרפּיריאָ דיאַז און וועלכער האָט אויך אונטערדריקט אָראָזקאָ'ס אויפשטאנד געגען מאַדעראָ'ן (ער האָט איבערהויפּט געזוכט צו דיע־נען דיא געזעצליך־עטאַבלירטע רעגיערונגען וויא אַ סאָלדאַט, וואָס האַלט זיין טרייהייטס־שבועה), האָט אין געהיים אָבגעמאַכט מיט גענעראַל פעליקס דיאַז, אַז מאַדעראָ זאָל אַרונטערגעזעצט ווערען. ער האָט נאָכהער ערקלערט, אַז עס איז איהם פּשוט אונמעגליך געווען ווייטער צו האַלטען זיך אין פּאַלאַץ געגען דיא באָמבאַרדירונג פון דיא רעבעלען אין ארסענאַל. אויך האָט ער זיך ענט־שולדיגט דערמיט, וואָס דער פערלאַנג פון דיא רעבעלען, אַז מאַדעראָ זאָל רע־זיגנירען, איז אַלץ מעהר אונטערשטיצט געוואָרען ניט נור פון אַלע קלאַסען פון פאָלק, זאָנדערן אויך פון דיפּלאָמאַטישע פערטרעטער, דער אַמעריקאַנער אַמבאַ־סאַדאָר הענרי לעין ווילסאָן אריינגערעכענט.

יעדענפאַלס זיינען מאַדעראָ און סואַרעז אַרעסטירט געוואָרען אויף הוער־טאַ'ס בעפעהל דעם 18טען פעברואַר, און דיא שוידערליכע באָמבאַרדירונג האָט דאַן אויפגעהערט. לויט אַן אָבמאַך צווישען דיא גענעראַלען דיאַז און הוערטאַ איז דער לעצטער געוואָרען דער פּראָוויזאָרישער פּרעזידענט ביז דער קאָנגרעס וועט עס פאָרמעל אַנערקענען, וואָס עס איז אויך באַלד געשעהען. דער פער־מיטלער צווישען זיי איז גראַדע געווען דער דערמאָנטער אַמעריקאַנער אַמבאַ־סאַדאָר.

מאַדעראָ און סואַרעז זיינען געהאַלטען געוואָרען אונטער אַרעסט אין פּאַ־לאַץ ביז דער נאַכט פון 22טען פעברואַר, ווען דיא פּראָוויזאָרישע רעגיערונג אונטער הוערטאַ'ס קאָמאַנדע האָט בעשלאָסען זיי אַריבערצופיהרען אין אַ געפענגניס. לעבען דיזע געפענגניס האָט מען זיי אָבער דערשאָסען אויף טויט. וויא אַזוי דיזע טראַגעדיע האָט פּאַסירט און וואָס פאַר אַ ראָלע עס האָט אין איהר געשפּיעלט גענעראַל הוערטאַ, וועלכער איז געוואָרען דיקטאַטאָר — דאָס וועט דער צוקינפטיגער אונפּאַרטייאישער היסטאָריקער קענען אָנווייזען בע־שטימט. עס פערשטעהט זיך, אַז גענעראַל הוערטאַ האָט געהאַט אַן אינטערעס אָבצוראַמען פון וועג אַזעלכע געגנער, און עס פערשטעהט זיך אויך, אַז ער האָט זיך אָבגעטרייסעלט פון יעדער פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דיזען מערדערישען אַקט. דיא מאַדעריסטען וואַרפען, נאַטירליך, דיא שולד אויף איהם, און דיא אַנטי־מאַדעריסטען ערקלערען גאָר, אַז דיא מערדער זיינען געווען דיא פריינדע פון דעם קאָלאָנעל ריוועראָל, וועמען מאַדעראָ זאָל האָבען דערשאָסען אויף טויט, בשעת יענער איז געקומען איהם אָנזאָגען אין נאָמען פון דיא גענעראַלען הוערטאַ און בלאַנקעט, אַז ער זאָל רעזיגנירען.

נור אויב דיא הוערטיסטען, דיא דיאַזיסטען און אַלע אַנדערע אַנטי־מאַדע־ריסטען האָבען גערעכענט, אַז נאָך מאַדעראָ'ס טויט וועלען זיי ניט האָבען צו שרעקען זיך שטאַרק פאַר אויפשטאַנדען, האָבען זיי אַ גרויסען טעות געהאַט.

וויא נור עס איז בעקאַנט געוואָרען דער טראַגישער סוף פון דעם קאָנסטיטוציאָנעלען פּרעזידענט, האָט אויסגעבראָכען אַ רעוואָלוציאָן געגען דעם דיקטאַטאָר אין נאָמען פון דער קאָנסטיטוציאָן. דיזע רעוואָלוציאָן ציהט זיך נאָך צו דער צייט, ווען מיר שליסען דיזע געשיכטע (אָנפאַנג פון 1914), און מען דאַרף טאַקע זיין אַ נביא פּאָרויסצוזאָגען, ווען זיא וועט זיך ענדיגען. דער הויפּט־פיהרער פון דיזער רעוואָלוציאָן, וועלכע איז בעזאָנדערס שטאַרק אין דיא שיטער בעפעלקערטע נאָרדליכע סטייטס, וויא געוועהנליך ביי אַלע אַנדערע מעקסיקאַנער רעבעליאָנען, ווייל מען קען אָהן פערהעלטניסמעסיג לייכט אריינשמוגלען געוועהר פון יונייטעד סטייטס, — איז איינער פון דיא מאָדעריסטישע גוּבערנאַטאָרען מיט'ן נאָמען קאַראַנזאַ. ער האָט ערקלערט, אַז ער קעמפּפט איבערהויפּט פאַר אַ קאָנסטיטוציאָנעלע רעגיערונג און אַז ער וועט ניט אַוועקלייגען דיא וואַפען ביז גענעראַל הוערטאַ וועט רעזיגנירען אָדער פעריאָגט ווערען און ביז עס וועט אויסגעוועהלט ווערען אַ געזעצליכער פּרעזידענט לויט דיא פאָרשריפטען פון דער קאָנסטיטוציאָן.

אָבער דיזע פּראָוויזאָרישע רעגיערונג האַלט זיך אַליין, און פיעל פעסטער וויא מען האָט עס געקענט רעכענען באַלד נאָך דער ערמאָרדונג פון מאַדעראָ, צום טראָץ ניט נור פון דיא קאַראַנזיסטען אָדער קאָנסטיטוציאָנאַליסטען און פון אַלע איהרע אינערליכע פיינד, וועלכע אָרגאַניזירען אויפשטאַנדען אפילו אין דער נאָהענטער נאַכבאַרשאַפט פון דער הויפּט־שטאָדט און פון דעם גרעסטען און וויכטיגסטען מעקסיקאַנער פּאָרט ווערא קרוץ, זאָנדערן אויך צום טראָץ פון דער אַמעריקאַנער רעגיערונג אונטער דער לייטונג פון דעם דעמאָקראַטישען פּרעזידענט וואודראָו ווילסאָן, וועלכער האָט זיך ענטזאַגט צו אַנערקענען הוערטאַ'ס דיקטאַטור אין נאָמען פון מאָראַליטעט, הומאַניטעט און קאָנסטיטוציאָנאַליטעט (זעה דיא געשיכטע פון יונייטעד סטייטס).

ניט אַכטענדיג דערויף, וואָס אַלע אַנדערע רעגיערונגען האָבען אַנערקענט הוערטאַ'ס דיקטאַטור אַלס דיא פאַקטישע רעגיערונג, לויט דיא אַלטע אינטערנאַציאָנאַלע מנהגים, האָט דיא רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס בעשלאָסען צו האַנדלען אין דיזען פאַל גאַנץ אַנדערס און צו געהן אויף איהר אייגענעם דיפּלאָמאַטישען וועג, אין דער האָפנונג אַז דאָס וועט זיין אַ גוטע לעהרע פאַר אַלע לאַטייניש׳ע רעפּובליקען זיי זאָלען אויפהערען צו מאַכען רעוואָלוציאָנען און זיך צוגעוואָהנען צו אמת קאָנסטיטוציאָנעלע פּיהרונגען און געזעצליכע וואַהלען פון פּרעזידענטען. עס קען זיין, אַז פּרעזידענט ווילסאָן האָט דערביי זעהר פיעל געהאָפט, דאָס אָהן דער אַנערקענונג פון יונייטעד סטייטס וועט הוערטאַ'ס דיקטאַטור מוזען קומען צו אַ גאַנץ שנעלען סוף, זאָ דאָס דיא קאָנסטיטוציאָנאַליסטען וועלען קענען דורכפיהרען זייער פּראָגראַם און אַ נייער פּרעזידענט וועט טאַקע ערוועהלט ווערען אַזוי פריי און געזעצליך, וויא דאָס איז נור מעגליך אין מעק־

סיקא; אבער פאסירט האט עס גראדע, דאס דיא פאזיציע פון דיזען מיליטער־רישען דיקטאטאר איז גאר שטארקער געווארען דורך דעם, וואס ער האט זיך זעהר געשיקט בענוצט מיט דיא האנדלונגען פון דער אמעריקאנער רעגיערונג, אום צו צייגען, אז ער איז ניט בלויז אן אפפערווילליגער מעקסיקאנער פאטריאט, וואס קעמפפט מיט אלע כחות פאר דיא אונאבהענגיגקייט פון זיין פאטערלאנד, זאנדערן אויך א קעמפפער פאר דיא גאנצע לאטיינישע אמעריקא געגען דיא דיקטירונג און איבערמאכט פון יונייטעד סטייטס מיט איהר מאנראו דאקטרין.

גענעראל הוערטא שניידט זיך יעדענפאלס אויף דעם וועג פון דעם אלטען דיקטאטאר פארפיריא דיאז, וועלכער האט דערלעבט צו האבען נקמה אן דעם אונגליקליכען מאדערא און וועלכער קען נאך אפשר ענדיגען זיינע יאהרען (ער איז שוין 83 יאהר אלט) ניט אין גלות אין דער פראנצויזישער הויפט־שטאדט, נור אין דער הויפט־שטאדט פון זיין פאטערלאנד אלס פרעזידענט. ווער קען פארויסזאגען, וואס פאר איבערקעהרענישען עס קענען פארקומען אין אזא לאנד וויא מעקסיקא אפילו אין א יאהר ארום?

צענטראל אמעריקא

גוואַטעמאַלאַ, האָנדוראַס, סאַלוואַדאָר, ניקאַראַגוא, קאָסטאַ ריקאַ און פאַנאַמאַ.

ערשטער קאפּיטעל.

אינערליכע איבערקעהרעניסען און געגענזייטיגע מלחמות

צענטראל אַמעריקאַ איז היינט צוטהיילט אין זעקס אונאַבהענגיגע רעפּוב־ליקען, ניט רעכענענדיג דעם טהייל, וואָס טראָגט דעם נאָמען בעליזע אָדער בריטיש האָנדוראַס און וואָס געהערט צו ענגלאַנד. דיזע רעפּובליקען זיינען (אין דער ריכטונג פון נאָרד צו זיד): גוואַטעמאַלאַ, האָנדוראַס, סאַלוואַדאָר, ניקאַראַ־גואַ, קאָסטאַ ריקאַ און פּאַנאַמאַ. דיא ערשטע פינף זיינען אַ געוויסע צייט גע־ווען פעראייניגט אונטער איין פעדעראַלער רעגיערונג. זייער געשיכטע איז אויך מעהר אָדער וועניגער געוועז פערבונדען מיט דער געשיכטע פון מעקסיקאָ. אָבער דיא זעקסטע רעפּובליק, וועלכע איז דיא יינגסטע פון זיי און פון אַלע אנדערע רעפּובליקען אין דער נייער וועלט, איז ביז 1903 געוועז אַ פּראָווינץ פון דער רעפּובליק קאָלאָמביאַ און איז אין אַלגעמיין געוועז פערבונדען מיט זיד־אַמעריקאַ. איהר הויפּט־שטאָדט פּאַנאַמאַ ביי דיא ברעגען פון דעם גרויסען אָדער שטילען (פּאַסיפיק) אָקעאַן, וועלכען דיא שפּאַניער האָבען גערופען זידלי־כער ים, איז דיא עלטעסטע שטאָדט אויף דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט (איז געגרינדעט געוואָרען אין 1519) און איז געוואָרען דער צענטער פאַר דיא שפּאַ־נישע עקספּעדיציעס נאָך פּערו און נאָך זיד־אַמעריקאַ בכלל. דיזע נייע קליינע רע־פּובליק, וואָס צייכענט זיך נור אויס מיט איהר געאָגראַפישער לאַגע אין רעכטען מיטען און אין דעם שמאָלסטען פּאַס פון דער נייער וועלט. — דער איסטהמוס פון פּאַנאַמאַ — פערנעהמט דאַרום אַ גאַנץ בעזונדערען פּלאַץ אין צענטראַל אַמעריקאַ.

קאָלומבוס איז צוגעשוואומען צו די ברעגען פון צענטראַל־אַמעריקאַ, נעמליך פון האָנדוראַס, אין 1502, אין דער צייט פון זיין פיערטער רייזע. דאָן האָבען זיך געפונען דאָרטען, ספּעציעל אויף דעם האַלב־אינזעל יוקאטאַן, אייניגע אינדיאַנער מלוכות, פון וועלכע מיר וויסען היינט מייסטענס פון דיא חורבות וואָס זיינען איבערגעבליבען פון דיא אַמאָליגע טעמפּלען און פּאַלאַצען (זעה דיא געשיכטע פון מעקסיקאָ). דיא ציוויליזירטעסטע שטאַמען זיינען געוועזן דיא מאַיאַס, וועלכע האָבען איבערגעלעבט אַלע אונטערדריקונגען און גרויזאַמקייטען פון זיי־

ערע שפּאַנישע הערשער. נאָך דיא עקספּעדיציעס פון פּעדראָ דע אווילאַ, וועל־כער האָט איינגענומען דיא טעריטאָריע פון דער יעצטיגער רעפּובליק קאָסטאַ ריקאַ אין 1513, און פון הערנאַנדאָ קאָרטעז, וועלכער האָט דערגרייכט פון מעקסיקאָ ביז האָנדוראַס אין 1525, וויא דאָס איז בעשריעבען אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ, איז צענטראַל אַמעריקאַ געוואָרען אַ בעזונדערע שפּאַנישע קאָלאָ־ניע אונטער דעם נאָמען גוואַטעמאַלאַ. זיא איז פּערוואַלטעט געוואָרען אין פּערלויף פון 300 יאָהר, ביז דעם שלוס פון דעם קאַמפּף פאַר אונאַבהענגיגקייט אין 1821, פון אַ גענעראַל־קאַפּיטאַן און איז צוטהיילט געווען אין פינף גרויסע דערפּאַרטאַמענטען אָדער פּראָווינצען, וועלכע האָבען געטראָגען דיא נעמען און פערנומען אונגעפעהר דיא טעריטאָריעס פון דיא היינטיגע רעפּובליקען גוואַטע־מאַלאַ, האָנדוראַס, סאַלוואַדאָר, ניקאַראַגואַ און קאָסטאַ ריקאַ. אַלע אינדיאַנער שבטים זיינען פערשקלאַווט געוואָרען דאָרטען וויא אין דיא אַנדערע שפּאַנישע קאָלאָניעס. זיי זיינען אָבער ניט אומגעקומען און ניט פערשוואונדען, וויא דיא שוואַכערע קאַריב־שטאַמען אויף דיא וועסט־אינדישע אינזלען.

ביסלעכווייז האָבען דיא מאַיאַס און אַנדערע אינדיאַנער אין צענטראַל אַמעריקאַ איבערגענומען דיא רעליגיאָן און אויך דיא שפּראַך פון זייערע הערשער און זיי בילדען היינט דיא מאַיאָריטעט פון דער בעפעלקערונג, וועלכע איז העכסט וואהרשיינליך ניט אַזוי צאָהלרייך וויא צו דער צייט פון קאָלומבוס'עס ענטדע־קונג, אָבער וועלכע פערשפּרעכט אַלץ מעהר צו פערמעהרען און צו ענטוויקלען זיך. אין דיא נאָרדליכע טהיילען פון צענטראַל אַמעריקאַ, ספּעציעל אין גוואַ־טעמאַלאַ, וועלכע גרענעצט זיך מיט מעקסיקאָ, האָבען זיך דיא איינגעבאָרענע גאַנץ ווייניג אונטערשיידעט פון דיא איינגעבאָרענע אין דיא טהיילען פון יוקאַ־טאַן, וויא אויך אין טשיאַפּאַס און אָאַכאַקאַ, וועלכע געהערען יעצט צו דער מעק־סיקאַנער רעפּובליק. אויך היינט, אָבוואָהל זיי בלייבען פּאָליטיש אָבגעזונדערט, אונטערשיידען זיך זייערע בעפעלקערונגען פיעל ווייניגער אין זייערע פיהרונגען, אין זייער קולטור, אין זייער אָבשטאַמונג א. ז. וו., וויא דיא בעפעלקערונג פון איינציגע נאָרדליכע און זידליכע שטאַאַטען פון מעקסיקאָ גופאַ. אין בעצוג אויף רעליגיאָן — דיא קאַטאָלישע קירכע איז פעסט איינגעוואָרצעלט געוואָרען אין דער גאַנצער לאַטיינישער אַמעריקאַ — אין בעצוג אויף שפּראַך — דיא שפּאַ־נישע — אין בעצוג אויף ראַסע — אַלץ מעהר אָדער ווייניגער עהנליכע אינדיאַ־נער שטאַמען און דיא זעלבע מישונגען מיט שפּאַניער — אין בעצוג אויף גע־שיכטע און סאָציאַל־פּאָליטישע אָרגאַניזאַציאָנען — אַלץ רעפּובליקען, וואו דיא מינאָריטעטען פון קרעאָלען בעהערשען דיא מעסטיזאָס און ריינע אינדיאַנער — קענען גערעכענט ווערען פאַר איין נאַציאָן ניט נור דיא איינוואָהנער פון דעם האַלבען דוצענד רעפּובליקען פון צענטראַל אַמעריקאַ, זאָנדערן אויך פון מעק־סיקאָ.

אין דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן געגען שפּאַניען זיינען דיא פינף פּראָ־ווינצען פון גוואַטעמאַלאַ צוגעשטאַנען צו מעקסיקאָ. אין 1822 זיינען זיי אַריינ־געדעכענט געוואָרען אין דער מעקסיקאַנער אימפּעריע אונטער איטורבידע. אָבער דעם נעכסטען יאָהר האָבען זיך דיזע פינף פּראָווינצען אָבגעזונדערט פון מעקסיקאָ און געבילדעט אַ רעפּובליק אונטער דעם נאָמען "פּעראייניגטע שטאַאטען פון צענטראַל אַמעריקאַ".

דיזער פערבאַנד האָט אָבער אויך ניט געדויערט לאַנג. דיא געשיכטע פון צענטראַל אַמעריקאַ זייט דיא אָבשאַפונג פון דער שפּאַנישער הערשאַפט אין 1821, איז ניט נור פול מיט אויפשטאַנדען, רעוואָלוציאָנען, פּראָנונסיאַמענטאָס א. ז. וו. וויא אין מעקסיקאָ און אין אלע שפּאַניש־שפּרעכענדע רעפּובליקען, זאָנדערן אויך מיט שטרייטען און מלחמות צווישען איהרע פינף שטאַא־טען. דיא רוהיגסטע צייטען פאַר דיזע לענדער זיינען נאָך אַלעמען געווען אונ־טער דער שפּאַנישער הערשאַפט. דיא אינדיאַנער פון צענטראַל אַמעריקאַ האָ־בען אַזוי שנעל איבערגענומען דיא רעליגיאָן, דיא שפּראַך און דיא קולטור פון זייערע ווייסע הערשער, וויא דיא אינדיאַנער פון מעקסיקאָ. זיי האָבען זיך אויך ביסלעכוויז אַזוי צוזאַמענגעמישט, אַז עס איז צו דער צייט פון זייער בעפריי־אונגס־קאַמפּף אויפגעקומען, מעג מען זאָגען, אַ נייע ראַסע. די הויטפאַרב־פּראַגע האָט קיין מאָל ניט געשפּיעלט אַזאַ ראָלע אין דיא קאָלאָניעס פון שפּאַניען און בכלל פון דיא לאַטיינישע אָדער ראָמאַנישע לענדער, וויא אין דיא קאָלאָניעס פון ענגלאַנד. דיא קרעאָלען האָבען נאַטירליך פערנומען דעם אויבען־אָן און געהאַלטען אין זייערע הענד דיא רעגיערונג, אָבער דאָס איז געקומען ניט אַזוי דורך זייערע יחסן'ישע הויטפאַרב, וויא דורך זייערע פעהיגקייטען. אַזוי איז עס אויך היינט צו טאָג. אָבער מעסטיזאָס און אפילו ריינע אינדיאַנער זיינען ניט אויסגעשלאָסען געוואָרען פון רעגיערונגס־פּלעצער בלויז צוליעב זייער הויט־פאַרב. אין צענטראַל אַמעריקאַ, אַזוי וויא אין מעקסיקאָ און אין אַלע אַנדערע שפּאַניש־שפּרעכענדע רעפּובליקען, זיינען דיא פּאָליטישע רעכטע פון דיא רויט־הויטיגע און אפילו פון דיא שוואַרץ־הויטיגע געזעצליך ניט בעשרענקט געוואָרען. אַ געבילדעטער אינדיאַנער איז היינט אַזאַ יחסן וויא אַ שפּאַניער. אונטער דעם וואָרט "לאַדינאָ" (לאַטיינער) פערשטעהט מען דאָרטען אַ געבילדעטען מאַן, אָבגעזעהען פון זיין הויטפאַרב.

דיא צומישונג פון נעגערישע בלוט איז בכלל געווען אַ קליינע אין דיא שפּאַנישע קאָלאָניעס, מיט אויסנאַהמע פון דיא וועסט־אינדישע אינזלען, וואו דיא אינדיאַנער, דיא קאַריב־שטאַמען, זיינען אויסגעשטאָרבען אין אַ קורצער צייט נאָך קאָלומבוס'עס ענטדעקונג און וואו זייערע פּלעצער זיינען פערנומען גע־וואָרען פון שוואַרצע שקלאַווען. דאָרטען וואו דיא אינדיאַנער האָבען געקענט אויסהאַלטען דיא אונטערדריקונגען און רציחות פון דיא שפּאַנישע עראָבערער

און אוואנטוריסטען, איז ניט נויטיג געווען צו אימפּאָרטירען שוואַרצע שקלאַווען. אין צענטראַל אַמעריקאַ זיינען געווען גענוג אינדיאַנער שקלאַווען פאַר דיא שפּאַנישע הערשער, אַזוי וויא אין מעקסיקאָ און אין זיד־אַמעריקאַ. דאַרום זיינען דיא בלוט־מישונגען דאָרטען כמעט אויסשליסליך פון דער ווייסער און רויט־הויטיגער ראַסען.

דיא שטענדיגע רייסערייען און בלוטפערגיסונגען אין צענטראַל אַמעריקאַ נאָך דער ערקלערונג פון אונאַבהענגיגקייט זיינען געווען דער רעזולטאַט פון דיא זעלבע אורזאַכען, וועלכע זיינען ערקלערט געוואָרען אין דער געשיכטע פון מעקסיקאָ און וועלכע האָבען געפיהרט גלייכצייטיג צו בירגער־קריעג אין אַלע שפּאַנישע קאָלאָניעס. אַזוי שנעל וויא דיא "פּעראייניגטע שטאַאטען פון צענטראַל אַמעריקאַ" זיינען געגרינדעט געוואָרען, האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ ביטערער און לאַנגער קאַמפף צווישען דיזע שטאַאטען גופא צוליעב דעם, וואָס אין איינעם האָבען געקראָגען דיא אויבערהאַנד דיא קלעריקאַלען און אין אַן אַנדערען — דיא ליבעראַלען.

אין גוואַטעמאַלאַ זיינען דיא צענטראַליסטען און קאָנסערוואַטאָרס, דיא געוועזענע שפּאַנישע בעאַמטע און דיא גלחים אַריינגערעכענט, געווען בעזאָנדערס שטאַרק. זיי האָבען אינטריגירט געגען דיא ליבעראַלען און פעדעראַליסטען, וועלכע זיינען געווען בעזאָנדערס שטאַרק אין האָנדוראַס. דאָס האָט געטריבען צו אַ שפּאַלטונג אין דעם פערבאַנד. אונטער דער לייטונג פון גענעראַל ראַפאַעל קאַרעראַ האָט זיך גוואַטעמאַלאַ ערקלערט פאַר אַן אונאַבהענגיגע רעפּובליק אין 1837. דיא ליבעראַלען האָבען עס ניט געוואָלט צולאָזען, נור זיי זיינען בעזיעגט געוואָרען. דאַן איז דער פערבאַנד צופאַלען געוואָרען. אין 1842 האָבען דיא ליבעראַלען ווידער פּרובירט אַרונטערזעצען גענעראַל קאַרעראַ, וועלכער איז געוואָרען דער שטענדיגער דיקטאַטאָר פון גוואַטעמאַלאַ, און איינפיהרען אַ פעדעראַלע צענטראַל־אַמעריקאַנישע רעפּובליק; אָבער זיי זיינען ווידער בעזיעגט געוואָרען. זייער פיהרער, גענעראַל פראַנציסקאָ מאָראַזאַן פון האָנדוראַס, איז דאַן געפאַנגען און דערשאָסען געוואָרען פון דיא קלעריקאַלען. אין 1850 האָבען זיך האָנדוראַס, סאַלוואַדאָר און ניקאַראַגואַ פערבונדען, אום צו עטאַבלירען צוריק דיא פעראייניגטע שטאַאטען פון צענטראַל אַמעריקאַ, אָבער זייערע אַרמעען זיינען בעזיעגט געוואָרען פון דיא גוואַטעמאַלער אונטער דער קאָמאַנדע פון קאַרעראַ.

אַזוי וויא גוואַטעמאַלאַ צעהלט מעהר פון אַ דריטעל פון דער בעפעלקערונג פון גאַנץ צענטראַל אַמעריקאַ, דאַרום איז זיא דיא שטאַרקסטע. קאַרעראַ איז דערצו נאָך געווען אַ פעהיגער דיקטאַטאָר. דאַרום האָט ער געקענט בעזיעגען דיא ליבעראַלע אַרמעען פון וועניגסטענס צוויי אַנדערע רעפּובליקען. איין צייט האָט ער געפיהרט דיא גרענדע כמעט אין גאַנץ צענטראַל אַמעריקאַ. זיין אַמבי־

ציע איז יעדענפאלס געווען צו ווערען דער פרעזידענט פון אלע פינף רעפובלי־קען. אין גוואטעמאלא גופא האט ער אין 1854 אויסגעפיהרט דורך אן ענדערונג אין דער קאנסטיטוציאן, אז ער זאל אנערקענט ווערען פאר פרעזידענט אויף זיין גאנצען לעבען.

אבער אין 1863, ווען דיזער דיקטאטאר האט אינטריגירט געגען גענעראל זשעראררא באריאס, דעם פרעזידענט פון סאלוואדאר, האט ערערליטען א נידערלאגע אין א שלאכט מיט דיא ליבעראלען. סאלוואדאר איז דיא קלענסטע פון דיא צענטראל־אמעריקאנישע רעפובליקען, אבער דערפאר איז זיא זעהר גע־דיכט בעפעלקערט. זיא צעהלט מעהר איינוואהנער פאר ניקאראגוא און האנ־דוראס צוזאמען, וועלכע פערנעהמען איבער 13 מאל מעהר לאנד פאר איהר (זעה דיא סטאטיסטיק אין דעם פארווארט צו דער געשיכטע פון דער לאטיי־נישער אמעריקא). האנדוראס איז דאן צוגעשטאנען צו סאלוואדאר; אבער ניקאראגוא און קאסטא ריקא האבען אונטערשטיצט גוואטעמאלא. דארום האט עס קארערא, וועלכער האט אלץ געקעמפפט פאר דיא יעזואיטען און בכלל דיא קלעריקאלען, געקענט פערבלייבען דער דיקטאטאר פון גוואטעמאלא ביז זיין טויט אין 1865.

זיין קאנסערוואטיווער נאכפאלגער, גענעראל צערנא, איז ארונטערגעזעצט געווארען אין 1871, ווען דיא ליבעראלען זיינען שטארקער געווארען. דיא יע־זואיטען און אפילו דער ארכיביסקופ פון דער הויפט־שטאדט גוואטעמאלא האבען דאן געמוזט זיך אבטראגען. נור גענעראל רופינא באריאס, וועלכער איז גע־ווארען פרעזידענט אין 1873 אלס פיהרער פון דיא ליבעראלען, האט זיך באלד אנגעפאנגען צו פיהרען וויא א דיקטאטאר. זיין אמביציע איז דאן געווארען צו פערבינדען אלע צענטראל־אמעריקאנישע רעפובליקען. אנפאנגס האט ער עס פרובירט דורכפיהרען דורך אונטערהאנדלונגען אויף א דיפלאמאטישען וועג. אבער ווען ער האט זיך איבערצייגט, אז מיט פריעדליכע מיטעל וועט ער גאר ניט אויספיהרען, האט ער זיך אליין ערקלערט אין 1885 פאר דעם הויפט־קאמאנ־דיר פון גאנץ צענטראל אמעריקא. דאס האט ארויסגערופען געגען איהם א פערבאנד פון סאלוואדאר, ניקאראגוא און קאסטא ריקא. ער האט זיך דאן אריינגעריסען אין סאלוואדאר מיט זיין ארמעע; אבער אין דער שלאכט איז ער געפאלען טויט.

דיא לעצטע פראבע צו עטאבלירען דיא פעראייניגטע שטאאטען פון צענ־טראל אמעריקא איז געמאכט געווארען אין 1895. ניקאראגוא, סאלוואדאר און האנדוראס האבען זיך דאן פעראייניגט, אנגענומען א פעדעראלע קאנסטיטוציאן און איינגעלאדען גוואטעמאלא און קאסטא ריקא אריינצוטרעטען. אבער דיא לעצטע האבען ניט אנגענומען דיא איינלאדונג, און אין 1898 איז סאלוואדאר אויך ארויסגעטראטען פון דיזען פערבאנד.

אין 1892 איז אַן אַנדער גענעראל מיט'ן נאָמען באַריאָס ערוועהלט געוואָרען פאר פרעזידענט אין גוואטעמאלא. ער האָט זיך "געלאָזט אויסוועהלען" אַ צווייטען מאָל אין 1897, נור איז עטליכע מאָנאַט שפּעטער ערמאָרדעט געוואָרען, וואָס עס האָט ניט איין מאָל געטראָפען מיט דיקטאַטאָרס אין אלע לאַטייניש רעפּובליקען. זיין פּלאַץ איז פערנומען געוואָרען פון דעם וויצע-פּרעזידענט, וויא עס איז פאָרגעשריעבען אין דער קאָנסטיטוציאָן; אָבער באַלד האָט זיך געפונען אַ נייער דיקטאַטאָר אין דער פּערזאָן פון גענעראל קאַברעראַ, וועלכער האָט זיך "געלאָזט אויסוועהלען" אין 1898 און נאכהער אַ צווייטען מאָל ביז 1911. זיין דיקטאטור האָט אַרויסגערופען ביזאָנדערס גרויסע אונצופריעדענהייט אין גאַנץ צענטראל אַמעריקאַ. מען האָט איהם בעשולדיגט אין גרויזאַמקייטען צו זיינע פּאָליטישע געגנער, וויא אויך אין אינטריגעס און פערשווערונגען געגען זיינע שכנים. דער רעזולטאַט איז געווען, אז אין 1906 האָט אויסגעבראָכען אַן אויפשטאַנד געגען איהם. גוט בעוואָפענטע מחנות, צווישען וועלכע עס האָבען זיך אויך געפונען אַמעריקאנער אַוואַנטורים־טען, האָבען זיך אריינגעריסען אין גוואַטעמאַלאַ פון מעקסיקאָ, סאַלוואַדאָר און אויך פון בריטיש האָנדוראַס. דיזער אויפשטאַנד האָט שנעל געפיהרט צו אַ מלחמה צווישען דיא פינף רעפּובליקען. סאַלוואַדאָר, האָנדוראַס און קאָסטאַ ריקאַ זיינען אַרויס געגען דעם דיקטאַטאָר קאַברעראַ, וועהרענד ניקאַראַגואַ האָט געהאַלטען מיט איהם.

דיזע מלחמה האָט עס געפיהרט צו אַן אַריינמישונג פון יונייטעד סטייטס און מעקסיקאָ אין דיא אינטערעסען פון פריעדען. דאַן איז געשלאָסען געוואָרען אַן אָבמאַך, וועלכער איז אונטערשריעבען געוואָרען פון דיא פערטרעטער פון גוואַטעמאַלאַ, האָנדוראַס, סאַלוואַדאָר און קאָסטאַ ריקאַ, אָבער ניט פון ניקאַראַגואַ. נאָך דיזען אָבמאַך זיינען זיי פערפּליכטעט איבערצוגעבען אלע זייערע שטרייטען צו אַ שיעדס-געריכט פון יונייטעד סטייטס און מעקסיקאָ.

אויסער זייערע מלחמות מיט גוואַטעמאַלאַ האָבען דיא אַנדערע פיער רעפּובליקען געהאַט קאָנפליקטען צווישען זיך. יעדע פון דיזע רעפּובליקען האָט געהאַט איהרע אינערליכע רייסערייען צווישען דיא קאָנסערוואַטאָרס, צענטראַליסטען און קלעריקאַלען פון איין זייט און דיא ליבעראַלען און פעדעראַליסטען פון דער אַנדער זייט; יעדע האָט געהאַט איהרע פּראָנונסיאַמענטאָס און דיקטאַטאָרס און יעדע האָט געהאַט איהרע מלחמות צוליעב איהרע גרענעצען אָדער צוליעב דיא אינטריגעס, פערשווערונגען און אַמביציעס פון דיקטאַטאָרס. אלע האָבען דורכגעלעבט דיא זעלבע צרות און פּאָליטישע איבערקעהרעניסען זייט זייער אונאבהענגיגקייט.

ניקאַראַגואַ האָט זיי אָבער אלעמען איבערטראָפען אין בלוטיגע שטרייטען און אין פּראָנונסיאַמענטאָס. דיזע רעפּובליק איז געווען דיא סצענע, מעג מען

זאגען, פון אן אונאויפהערליכען בירגער־קריעג. דורך דיא אויפשטאנדען און פראנונסיאמענטאס, וויא אויך דורך מלחמות מיט קאסטא ריקא, סאלוואדאר און האנדוראס צוליעב איהרע גרענעצען, איז איהר בעפעלקערונג, כמעט אויס־שליסליך פון אינדיאנער און מעסטיזאס אדער לאדינאס, ניט נור פעראָרימט און פערווילדעט געווארען, זאנדערן אויך בעדייטענד פערקלענערט געווארען. דער שטענדיגער ביטערער קאמפף צווישען דיא ליבעראלען, וועלכע האבען גע־האט זייער צענטער אין דער שטאדט לעאן, און דיא קאנסערוואטארס, וועלכע האבען געהאט זייער צענטער אין דער שטאדט גראנאדא, האט אויך געפיהרט צו דער דיקטאטור פון דעם בעריהמטען אמעריקאנער אוואנטוריסט וויליאם וואקער (Walker) אין 1856.

דיעזער גרעסטער און מערקווירדיגסטער פון אלע אמעריקאנער, וועלכע האָ־בען אנטהייל גענומען אין דיא רעוואלוציאנען און קאנטער־רעוואלוציאנען פון דיא רעפובליקען אין דער לאטיינישער אמעריקא, האט זיך צוערשט אויסגעציי־כענט מיט אן עקספעדיציע נאך דעם האלבאינזעל קאליפארניא, וואס געהערט צו מעקסיקא. ער האט דערביי אויך געהאט פאליטישע צוועקען, נעמליך: צו אונטערשטיצען דיא שקלאווען־האלטערס אין יונייטעד סטייטס דורך דיא גרינ־דונג פון נייע שטאאטען, וואו די נעגער־שקלאווריי זאל געזעצליך אנערקענט ווע־רען. ער האט צוערשט פראקטיצירט אלס אדוואקאט אין זיין געבורטס־שטאדט נעשוויל, טענעסי (ער איז דארט געבארען געווארען אין 1824); אבער ער האט עס שנעל אויפגעגעבען, אום צו שטודירען מעדיצין. עטליכע מאנאט האט ער פראקטיצירט מעדיצין אין פילאדעלפיא. נאכהער איז ער אוועק נאך ניראָרלי־ענס, וואו ער האט אנגעפאנגען א קאריערע פון א זשורנאליסט אין דיא אינ־טערעסען פון דיא שקלאווען־האלטערס. צו דער צייט פון דער קאכעריי נאך דער ענטדעקונג פון גאלד אין קאליפארניא האט ער אריבערגעוואנדערט נאך סאן פראנציסקא, וואו ער האט אנגעפאנגען ארויסצוגעבען א צייטונג אין 1850.

דאן האט וואקער אויך אנגעפאנגען צו פלאנעווען, וויא דורכצופיהרען זיינע פאנטאזיעס וועגען עראבערונגען און וועגען גרינדונגען פון נייע שקלאווריי־שטאאטען. אין אקטאבער 1853 איז ער ארויס פון סאן פראנציסקא אויף א שיף מיט א באנדע אוואנטוריסטען צו פערכאפען מעקסיקאנער טעריטאריע און אין יאנואר 1854, נאכדעם וויא זיי האבען געלאנדעט אויף דעם קאליפארניער האלבאינזעל, האט ער ערקלערט דיזע געגענד און אויך דעם מעקסיקאנער שטאאט סאנארא פאר אן אונאבהענגיגע רעפובליק. דיזע עקספעדיציע האט זיך אבער באלד געענדיגט זעהר אונגליקליך. דיא אוואנטוריסטען האבען געליטען פון דיא אטאקעס פון דיא אינדיאנער און נאך מעהר פון הונגער. א טהייל פון זיי זיינען אומגעקומען, און דיא איבריגע האבען זיך קוים דערשלעפט ביז צום אמעריקאנער גרענעץ. וואקער האט זיך דאן ווידער גענומען צו זיין זשורנא־

ליסטישער פעדער, אָבער זיינע פאַנטאַסטישע פּלענער וועגען עראָבערונגען אין דער לאַטיינישער אַמעריקאַ האָט ער ניט אויפגעגעבען.

אין 1855 איז וואָקער איינגעלאַדען געוואָרען פון איינינע ליבעראַלען פון ני־קאַראַגואַ צו קומען זיי העלפען מיט אַ באַנדע אַמעריקאַנער אַוואַנטוריסטען אין זייער קאַמפּף מיט די קאָנסערוואַטאָרס. ער האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן דיזער געלעגענהייט צו פערווירקליכען זיינע טרוימען. ווען ער איז אָנגעקומען מיט זיין "מחנה", וועלכע איז בעשטאַנען פון 56 אַמעריקאַנער גליק־זוכער, זיינען צוגעשטאַנען איינינע ליבעראַלען פון ניקאַראַגואַ, וועלכע האָבען איהם געהאָל־פען צו פערכאַפּען אַ דאַמפּף־שיף פון אַן אַמעריקאַנער האַנדעלס קאָמפּאַניע אויף דער לעיק (אָזערע) ניקאַראַגואַ. מיט דער הילפע פון דיזער שיף איז איהם געלונגען איינצונעהמען די שטאָדט גראַנאַדאַ, וואָס איז געווען דער צענטער פון דער קאָנסערוואַטיווער פּאַרטיי. די פיהרער פוןביידע פּאַרטייען האָבען דאַן אָבגעמאַכט צווישען זיך אויסצוקלייבען פאַר דעם פּראָוויזאָרישען פּרעזי־דענט אַן אונפּאַרטייאישען מאַן. אָבער וואָקער איז ניט נור געבליבען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון דער אַרמעע, זאָנדערן האָט אויך אָנגעפאַנגען צו פיהרען זיך וויא אַ דיקטאַטאָר.

צו יענער צייט האָט זיך שוין געפונען דאָרטען אַן אַמעריקאַנער קאָמפּאַניע, וועלכע האָט זיך בעשעפטיגט מיט דעם טראַנספּאָרט פון סחורות און פּאַסאַ־זשירען אויף דעם וועג, וואָס ציהט זיך פון אַטלאַנטיק ביז פּאַסיפיק גרעסטענ־טהיילס דורך די לעיק ניקאַראַגואַ, די גרעסטע און וויכטיגסטע אין צענטראַל אַמעריקאַ. דאָס איז דער וועג פון דעם פיעל־מאָל געפּלאַנטעטען, אָבער דער־ווייל נאָך ניט אויסגעפיהרטען ניקאַראַגואַ קאַנאַל. דיזע קאָמפּאַניע איז קאָנ־טראָלירט געווען פון דעם מיליאָנער קאָרנעליוס וואַנדערבילט. איינינע פון איהרע מיטגליעדער האָבען צוליעב זייערע קאָמערציעלע אינטערעסען געשטיצט פינאַנציעל וואָקער׳ס עקספּעדיציע און דיקטאַטור. זיא האָט אויך טראַנס־פּאָרטירט אויף איהרע שיפען רעקרוטען פון ניו־אָרליענס און פון אַנדערע אַמע־ריקאַנער פּאָרטען נאָך ניקאַראַגואַ צו בעפעסטיגען וואָקער׳ס דיקטאַטור. די דעמאָקראַטען אין יונייטעד סטייטס האָבען סימפּאַטיזירט מיט דיזער אַוואַנ־טורע. אין מאַי 1856 האָט די וואַשינגטאָנער רעגיערונג אונטער פּרעזידענט פּיערס זאָגאַר אָפיציעל אַנערקענט די נייע רעגיערונג אין ניקאַראַגואַ. דעם נעכסטען מאָנאַט האָט די קאָנווענציאָן פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אויס־געדריקט איהר סימפּאַטיע מיט די "אָנשטרענגונגען אויפצולעבען ניקאַראַגואַ". פון זיין זייט האָט וואָקער אָבגעשאַפט די געזעצע, וועלכע האָבען פערבאָטען שקלאַווערייי דאָרטען, וויא נור ער האָט זיך "געלאָזט אויסוועהלען" פאַר פּרעז־זידענט פון דיזער רעפּובליק. זיין צוועק איז געווען צו געווינען מעהר סימפּאַ־

טיע און צו קריעגען מעהר הילפע אין געלד און רעקרוטען אין דיא שקלאווריי־
שטאאטען פון יונייטעד סטייטס.

אָבער ניט לאנג האָט אָנגעהאלטען וואָקער'ס דיקטאַטור. דיא אנדערע רעפובליקען פון צענטראל אַמעריקאַ האָבען זיך פערבונדען געגען איהם, ווייל זיי האָבען זיך דערשראָקען פאר דיא אריינמישונג פון אַמעריקאנער (דערצו נאָך האָבען זיך אויך געפונען אַמעריקאנער קאַפּיטאַליסטען, וועלכע האָבען גע־שטיצט פינאַנציעל וואָקער'ס געגנער), און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אין מאַי 1857 האָט וואָקער זיך געמוזט רעטען אויף אַן אַמעריקאַנער קריעגס־שיף, וועלכע האָט איהם אָוועקגעפיהרט נאָך יונייטעד סטייטס. ער האָט אָבער ניט געקענט רוהען און האָט אָרגאַניזירט נייע עקספּעדיציעס פון אוואַנטוריסטען אין דיא זידליכע פּאָרטען פון יונייטעד סטייטס. נאָך אייניגע אונגעלונגענע פערזוכען האָט ער זיך ארויסגע'גנב'עט פון מאָביל, אַלאַבאַמאַ, אין אָגוסט 1860 אויף אַ שיף מיט אַ באַנדע אוואַנטוריסטען און האָט געלאַנדעט אין האָנדוראַס. נור דאָרטען איז ער געפאַנגען געוואָרען פון אַ קאַפּיטאַן פון אַן ענגלישער קריעגס־שיף, וועלכער האָט איהם איבערגעגעבען אין די הענד פון דער רעגיערונג פון האָנדוראַס. דאָן האָט מען מיט איהם קיינע צערעמאָניעס ניט געמאַכט. אַ מיליטער־געריכט האָט איהם באַלד פעראורטהיילט צום טויט, און דער טויט־אורטהייל איז אויסגעפיהרט געוואָרען דעם 12טען סעפּטעמבער 1860.

וואָקער'ס טראַגישער סוף האָט ניט אָבגעשראָקען אַנדערע אַמעריקאַנער אוואַנטוריסטען צו נעהמען אַנטהייל אין דיא רעוואָלוציאָנען און קאָנטער־רעוואָ־לוציאָנען, וועלכע זיינען געווען דיא גרעסטע קללה פון אַלע לאַטיינישע רע־פּובליקען אין דער נייער וועלט אין 19טען יאָהרהונדערט, בעזאָנדערס אין דיא ערשטע פופציג יאָהר נאָך דער אָבשאַפונג פון דער שפּאַנישער הערשאַפט. דיא אָנפיהרער פון דיזע רעוואָלוציאָנען, דיא אַמביציעזע גענעראַלען, וועלכע האָבען געזוכט צו פעריאָגען אַ דיקטאַטאָר, אום נאָכהער אַליין צו פערנעהמען זיין פּלאַץ, פלעגען אויך קריעגען זייט וואָקער'ס עקספּעדיציעס פינאַנציעלע שטיצע ביי ספּעקולאַנטען, באַנקירען און בעזאָנדערס געוועהר־הענדלער אין יונייטעד סטייטס. דיא בעזיעגטע גענעראַלען, וועלכע עס פלעגט געלינגען צו אַנטלויפען מיט גאַנצעביינער, פלעגען אָרגאַניזירען עקספּעדיציעס, נאַטירליך געהיים, אין דיא זידליכע פּאָרטען פון יונייטעד סטייטס.

צוליעב דיזע אוואַנטוריסטען איז אויך דיא וואַשינגטאָנער רעגיערונג ניט איין מאָל געצוואונגען געווען זיך אריינצומישען אין דיא אינערליכע אַנגעלע־גענהייטען פון דיזע רעפּובליקען. עס פערשטעהט זיך, אַז דיא רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס האָט ניט געקענט בלייבען גלייכגילטיג צום שיקזאַל פון איהרע בירגער, וועלכע האָבען ריזיקירט מיט זייערע ביינער אין דיא שלאַכטען צווישען דיא פּאַרטייען אין דיא לאַטיינישע רעפּובליקען אָדער צווישען דיזע רעפּובלי־

קען גופא. ווען אַ געפאַנגענער אַמעריקאַנער אַוואַנטוריסט פלעגט פעראור־טהיילט ווערען צום טויט, איז עס געווען נאַטירליך, אַז דער אַמעריקאַנער דיפּ־לאָמאַטישער פערטרעטער זאָל זוכען איהם צו רעטען און זאָל פערלאַנגען ווע־ניגסטענס אַן אונפּאַרטייאישען געריכט. אין פאַל אַ געפאַנגענער אַמעריקאַנער אַוואַנטוריסט פלעגט דערשאָסען ווערען אויף דעם בעפעהל פון אַ דיקטאַטאָר, איז עס אויך געווען נאַטירליך, אַז דיא אַמעריקאַנער רעגיערונג זאָל פּראָטעס־טירען געגען דעם און פערלאַנגען בעפריעדיגונג.

אַ שלאַגענדען ביישפּיעל פון אַזאַ פאַל האָט געליפערט ניקאַראַגואַ אַזוי ניט לאַנג צוריק וויא אין 1909. דער דיקטאַטאָר איז דאַן געווען דער בעריהמ־טער גענעראַל כאָזע סאַנטאָס זעלאַיא, וועלכער האָט פערכאַפּט דיא רעגיערונג נאָך אַ פּראָנונסיאַמענטאָ אין 1893 און האָט זיך "געלאָזט אויסוועהלען" פאַר פּרעזידענט עטליכע מאָל כסדר. דיא אויפשטאַנדען, וועלכע זיינען אויסגעבראָ־כען געגען זיין דיקטאַטור, זיינען אַלע אונטערדריקט געוואָרען מעהר אָדער ווע־ניגער שנעל. זיינע פּאָליטישע געגנער זיינען אַליין ניט געווען גענוג שטאַרק איהם אַרונטערצוזעצען. נאָך דער מלחמה צווישען ניקאַראַגואַ און האָנדוראַס אין 1907, וועלכע האָט זיך געענדיגט צו גונסטען פון ניקאַראַגואַ, איז זעלאַיא'ס פּאָזיציע אַזוי שטאַרק געוואָרען, אַז מען האָט אָנגעפאַנגען איהם צו פערדעכ־טיגען, דאָס ער פּלאַנעוועט גאָר צו בעהערשען גאַנץ צענטראַל אַמעריקאַ. אַליין שטאַרקער איז דאַן געוואָרען דיא אונצופריעדענהייט מיט זיין רעגיערונג, ספּע־ציעל מיט זיינע איינפיהרונגען פון האַנדעלס־מאָנאָפּאָליעס און בעוויליגונגען פון וויכטיגע קאָנצעסיעס צו געוויסע אויסלענדישע קאַפּיטאַליסטען און ספּע־קולאַנטען, וואָס עס האָט אַליין רייכער געמאַכט איהם און זיינע טרייע אַנהענגער אויף דער רעכנונג פון גאַנצען לאַנד און וואָס עס האָט אויך אַרויסגערופען אינטריגעס און פערשווערונגען פון איין גרופּע אויסלענדישע ספּעקולאַנטען און אַוואַנטוריסטען געגען דיא אַנדערע. שליסליך האָט עס געפיהרט צו אַ רעוואָ־לוציאָן אונטער דער לייטונג פון גענעראַל עסטראַדאַ, וועלכער איז זעהר פיעל געשטיצט געוואָרען פינאַנציעל און אויך מיט רעקרוטען אין געוויסע פינאַנציע־לע קרייזען פון יונייטעד סטייטס. זעלאַיא, וועלכער האָט בכלל אַרויסגעוויזען פיינדשאַפט צו יונייטעד סטייטס, האָט זיך דערפאַר זעהר גרויזאַם אָבגערעכענט מיט צוויי אַמעריקאַנער אַוואַנטוריסטען, וועלכע האָבען געדיענט אין גענעראַל עסטראַדאַ'ס רעוואָלוציאָנערער אַרמעע און האָבען געהאַט דעם שלים־מזל גע־פאַנגען צו ווערען פון דעם דיקטאַטאָר'ס סאָלדאַטען. מען האָט בעהויפּטעט, אַז זעלאַיא האָט זיי געהייסען זאָגאַר פּייניגען; נור עס איז זיכער, אַז אויף זיין בעפעהל זיינען זיי נידערגעשאָסען געוואָרען, ניט אַכטענדיג אויף דיא פּראָ־טעסטען און וואַרנונגען פון דער וואַשינגטאָנער רעגיערונג. דאָס האָט שוין געפיהרט צו אַזאַ אַריינמישונג פון יונייטעד סטייטס, אַז זעלאַיא האָט געמוזט

אַנטלויפען אויף אַ מעקסיקאַנער שיף, אום זיך מעהר ניט צוריקצוקעהרען. ני־קאַראַגואַ איז אַזוי ענדליך פּטור געוואָרען פון דיזען לאַנגיעהריגען דיקטאַטאָר, וועלכער וועט שוין אפשר זיין דער לעצטער דאָרטען, ווייל דיא רעגיערונג פון יונייטעד סטייטס ווערט אַלץ מעהר געצוואונגען דורך דעם בעזיץ פון פּאַנאַמאַ קאַנאַל צו זאָרגען פאַר רוהע, אָרדנונג און אמת'ע קאָנסטיטוציאָנעלע פיהרונגען אין גאַנץ צענטראַל־אַמעריקאַ.

וואָס אַנבעלאַנגט צו האָנדוראַס, זאָ האָט זיך דאָרטען בעזאָנדערס אויס־געצייכענט אַן אַמעריקאַנער אַוואַנטוריסט מיט'ן נאָמען לי קריסמאַס, וועלכער איז פריהער געוועזען אַן אייזענבאַהן־ארבייטער. ער האָט אויך גענומען אַנטהייל אין 1907 אין דער מלחמה צווישען ניקאַראַגואַ אונטער דער דיקטאַטור פון זעלאַיאַ און האָנדוראַס אונטער דער דיקטאַטור פון גענעראַל באָנילאַ. פריהער האָט ער זיך בעטהייליגט אין אייניגע רעוואָלוציאָנען און קאָנטר־רעוואָלוציאָנען פון האָנדוראַס, נור ספּעציעל האָט ער געזוכט צו העלפען גענעראַל באָנילאַ. אין איינער פון דיא שלאַכטען מיט דיא ניקאַראַגואַנער איז ער געטויטעט גע־וואָרען.

צווייטער קאפיטעל.

פאַנאַמאַ: איסטמוס, קאַנאַל און רעפּובליק

דער אָנפאנג פון דער רעפּובליק פון פּאנאמא איז דער לעצטער אַקט פון דעם קאנאל, וואָס איז שוין געפּלאנעוועט געוועזן אַ קורצע צייט נאָך באלבאָא'ס ענטדעקונג פון פּאסיפיק אָקעאַן און וואָס ווערט ענדליך אויסגעגראָבען פון אמעריקאנער. דיא גאנצע בעדייטונג פון דיזער קליינער און ווייניג־בעפעלקער־טער רעפּובליק ליעגט אין איהר געאָגראפישער פּאָזיציע. איהר טערריטאָריע ציהט זיך איבער דעם שמאָלסטען פּאס לאנד, וואָס טהיילט אָב דיא גרעסטע צוויי אָקעאנען: דעם פּאסיפישען און אנטלאנטישען. דער וועג פון דער שטאָדט קאָלאָן ביי דיא ברעגען פון אטלאנטישען אָקעאַן ביז צו דער שטאָדט פּאנאמא ביי דיא ברעגען פון פּאסיפישען אָקעאַן, ד. ה. דער וועג פון פּאנאמא קאנאל, איז אייגענטליך ניט דער קירצעסטער. אַ ביסעל ווייטער צו מזרח זייט פון דער שטאָדט פּאנאמא געפינט זיך דער איסטמוס (דאָס איז אַ גריכיש וואָרט וואָס בעדייטעט: אַ שמאָלער דורכגאנג) פון סאן בלאז, וואָס איז בלויז 31 מייל לאנג, מיט 4 מייל קירצער פאר'ן פּאנאמא איסטמוס. נאָך ווייטער צו מזרח זייט און אויך ארונטער צו דרום געפינט זיך דער דריטער קירצעסטער וועג, דער איסטמוס פון דאריען, וואָס זיין לענג איז 46 מייל. די וויכטיגסטע מעלה פון דעם פּאנאמא וועג בעשטעהט אין דעם, וואָס דיא קאָרדילערען, דיא בערג וואָס ציהען זיך דורך דיא גאנצע לענג פון דער נייער וועלט אין מערב זייט, מעהר אָדער ווייניגער נאָהענט פון דיא ברעגען פון פּאסיפישען אָקעאַן, זיינען גראָדע דאָרטען נידריגער וויא אין דיא אנדערע איסטמוסען פון צענטראל אמע־ריקא, מיט אויסנאהמע בלויז פון דעם וועג דורך ניקאראגוא. דיא הויכקייט פון דיא קאָרדילערען צווישען קאָלאָן און פּאנאמא איז בלויז 300 פוס.

דארום האָט מען עס נאָך פיעלע רייזען און פאָרשונגען אין דיא שמאָלסטע ערטער פון צענטראל אמעריקא פאר אַ קאנאל שליסליך אויסגעקליבען דעם פּאנאמא־וועג. עס איז דאָרטען לייכטער און בעקוועמער צו גראָבען אַ קאנאל. אָבער מיט 400 יאָהר צוריק, ווען דיא שפּאנישע שווערד־העלדען האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אויף דעם וועג, וואָס באלבאָא האָט זיי געצייגט, האָבען זיי גע־

וואוסט בלויז פון דעם איסטמוס פון דאריען. ווען קאָלומבוס איז געפאָהרען ביי דיא ברעגען פון צענטראַל אַמעריקאַ אין 1502, האָט ער געגרינדעט נית ווייט פון דער יעצטיגער שטאָדט קאָלאָן (זיא טראָגט טאקע זיין נאָמען; דיא שפאַניער רופען איהם קריסטאָבאַל קאָלאָן) אַ קאָלאָניע, וועלכע ער האָט אַ

וואסקא נוניעץ דע באלבאא (1475—1517).

נאָמען געגעבען נאָמברע דע דיאָס און וועלכע איז באַלד צושטערט געוואָרען פון דיא אינדיאַנער. מיט אַכט יאָהר שפּעטער האָט ענסיזאָ, אַ לייטענאַנט פון אַלאָנסאָ דע אָכעדאַ, געגרינדעט אַ קאָלאָניע לעבען דעם טייך און דעם גאָלף דאריען און האָט איהר אַ נאָמען געגעבען סאַנטאָ מאַריאַ לאַ אַנטיגאַ דעל

דאַריען. דיזער פונקט, וואָס מען האָט אָנגעפאַנגען צו רופען קורץ דאַריען, איז עס בענוצט געוואָרען פון באַלבאָא און פון אַנדערע שפּאַנישע שווערד־העלדען און גאָלד־זוכער פאַר עקספּעדיציעס אַלץ ווייטער אין זיד־אַמעריקאַ. דיא בייליעגענדע לאַנדקאַרטע צייגט דיא טייכען, דיא בערג און דיא ערשטע שפּאַנישע קאָלאָניעס אַרום דעם גאָלף אָדער בעי פון פּאַנאַמאַ.

דיא לאַנדקאַרטע פון דאַריען, פּאַנאַמאַ און זידליכען ים (פּאַסיפישער אָקעאַן).

צווישען דיא אַוואַנטוריסטען, וואָס האָבען אַנטהייל גענומען אין דיא עקספּעדיציעס פון אָכעדאַ און פון ענסיזאָ לעבען דיא מזרח־ברעגען פון צענטראַל אַמעריקאַ, האָבען זיך געפונען באַלבאָא און פּיזאַראָ, פון וועלכער דער

ערשטער האַט זיך אונשטערבליך געמאַכט מיט דער ענטדעקונג פון פּאַסיפישען אָקעאַן און דער צווייטער — מיט דער עראָבערונג פון פּערו. אין 1511, ווען באַלבאָאַ מיט עטליכע אַנדערע אַוואַנטוריסטען האָט זיך אַ לאָז געטהאָן פון אַנטיגאַ דעל דאַריען צו זוכען גאָלד, דעם ענדציעל פון אַלע שפּאַנישע שווערד־העלדען, האָט ער זיך דערוואוסט פון אַן אינדיאַנער עלטסטען דאַרטען, אַז צו דרום־זייט געפינט זיך אַ גרויסער ים, וואָס זיינע ברעגען זיינען בעוואָהנט פון רייכע און ציוויליזירטע פעלקער. דאָס האָט איהם אננטערגעיאָגט צו זוכען דיזע געהיימניספאָלע געגענדען. זיין פּלאַן האָט ער אָבער געקענט אויספיהרען מיט צוויי יאָהר שפּעטער. אין דער בעגלייטונג פון 190 שפּאַניער, צווישען וועלכע עס האָט זיך אויך געפונען פראַנציסקאָ פּיזאַראָ, און פון אַ טויזענד אינדיאַנער האָט ער אָנגעפאַנגען דעם 1טען סעפּטעמבער 1513 זיין בעריהמטע רייזע דורך דיא טראָפּישע וועלדער און איבער דיא בערג פון דעם איסטמוס פון דאַריען צו דערגרייכען דעם אונבעקאַנטען ים און צו ענטדעקען נייע לענדער. דער וועג איז געווען אַ זעהר שווערער. מען האָט געמוזט אויסהאַקען פּלאַץ פאַר יעדען שריט דורך דיא געדיכטע טראָפּישע וועלדער. אָבער דיא׳ שפּאַנישע אַוואַנטוריסטען האָבען זיך ניט אָבגעשטעלט פאַר קיינע שוויריגקייטען. זיי האָבען בראַווירט דיא גרעסטע געפאַהרען און געקוקט דעם טויט גלייך אין דיא אויגען. ווען זיי האָבען, נאָך גרויסע מאַטערניסען אין פערלויף פון דריי וואָכען, דורכגעהאַקט זיך אַ וועג ביז צום שפּיץ פון אַ בארג, פון וועלכען מען האָט געקענט זעהען דעם געהיימניספאָלען ים, וויא דיא אינדיאַנער האָבען עס פערזיכערט, האָט באַלבאָאַ זיך אַ לאָז געטהאָן פאָרויס, אום צו כאַפּען דעם ערשטען בליק; אָבער אין דער לויפענעס נאָך דעם כבוד צו דערגרייכען דיא ברעגען פון דיזען ים דער ערשטער איז ער איבערגעיאָגט געוואָרען פון פראַנציסקאָ פּיזאַראָ.

אַנדערע אַוואַנטוריסטען האָבען זיך באַלד אַ לאָז געטהאָן אויף דיזען וועג, אום צו געפינען נייע לענדער מיט גאָלד און שקלאַווען. דיא שווערד־העלדען, וועלכע האָבען אין פערלויף פון דיא ערשטע צוואַנציג יאָהר נאָך קאָלומבוס׳עס ערשטע רייזע ניט נור צוזאַמענגעקראַצען דאָס גאָלד, וואָס האָט זיך געפונען אין היספּאַניאָלאַ (האַאיטי), זאָנדערן אויך אויסגעראָטעט דיא שוואַכע אינדיאַנער דאָרטען און אויף דיא אַנדערע וועסט־אינדישע אינזלען, האָבען געזוכט אַלץ נייע פעלצער צו שעפּען גאָלד. נאָך דיזע פּיאָנערען האָבען געפאָלגט נייע אַוואַנטוריסטען, זאָ דאָס אין אַ זעהר קורצע צייט האָבען זיי איינגענומען אַלע מלוכות פון די האַלב־ציוויליזירטע אינדיאַנער און אויך דערגרייכט ביז צו די פערוואָרפענסטע ערטער פון זיד־אַמעריקא — די העכסטע בערג, וואָס זיינען בעדעקט מיט אייביגען אייז, און דיא טיעפסטע טהאָלען, וואָס זיינען אימער גרין, פייכט און שטיקענד.

דער וועג דורך דעם איסטמוס האָט געדיענט ניט נור צו עראָבערען דיא מלוכות פון זיד־אַמעריקאַ, זאָנדערן אויך צו גרינדען קאָלאָניעס ביי דיא ברעגען פון פּאַסיפּישען אָקעאַן, וועלכע זיינען פיעל געזינטער און פּאַסען בעסער פאַר אויראָפּעער, וויא דיא זומפּיגע, פייכטע און פיעבער־ברענגענדע אַטלאַנטישע ברעגען פון צענטראַל אַמעריקאַ. אויסער דעם געפינען זיך אויך בעסערע האַ־פענס דאָרטען ביי דיא פּאַסיפּישע וויא ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען. דיא וועסטליכע טהיילען פון אַלע צענטראַל־אַמעריקאַנישע רעפּובליקען, וויא אויך פון זיד־מעקסיקאָ, זיינען טאַקע בעדייטענד מעהר בעפעלקערט פאַר דיא אָסט־ליכע טהיילען. אויף דיא פּלאַטאָס (הויכלענדער) פון דיא קאָרדילערען און אַנדעסען קענען אויראָפּעער וואָהנען אפילו אונטער דעם סאַמע עקוואַטאָר. דיא געגענדען ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען (געגנויער: ביי דיא ברעגען פון מעקסי־קאַנער גאָלף און פון קאַריבעער ים) פון צענטראַל אַמעריקאַ טויגען ניט פאַר אויראָפּעער אפילו אין אונזערע צייטען, ווען מען האָט שוין געפונען הילף־מיטעל געגען דיא שרעקליכע מגפה פון געלען פיעבער. דיא אינדיאַנער זיינען דאָרטען ביז היינט צו טאָג געבליבען כמעט אַזוי ווילד וויא אין באַלבאָא'ס צייט. דיזע שרעקליך אונגעזונדע ערטער זיינען אָבער זעהר פרוכטבאַר, און דאָס האָט געפיהרט צו דער נעגרישער שקלאַווערייא אויף דיא פּלאַנטאַציעס דאָרטען.

באַלבאָא האָט פיעלע מאָל אַריבערגעשפּרייזט דעם איסטמוס פון דאַריען און האָט אויך געזוכט אַנדערע וועגען, אום צו דערגרייכען צו דיא זידליכע מלוכות, וועגען וועלכע ער האָט אַלץ עפּטער געהערט פון דיא אינדיאַנער אַרום דעם גאָלף פון פּאַנאַמאַ. ער האָט אויך געפּלאַנעוועט, וויא איינצונעהמען דיא גרויסע אימפּעריע אין פּערו, וואו גאָלד האָט זיך פּשוט געוואַלגערט, וויא דיא אינדיאַנער האָבען עס דערצעהלט. ער האָט שוין אָנגעהויבען צו קלייבען מאַ־טעריאַלען צו בויען שיפען. צוויי זעגעל־שיפען איז איהם געלונגען אויפצו־בויען און צו בעוואַפּענען ביי דיא ברעגען פון פּאַנאַמאַ גאָלף. מיט דיזע שי־פען איז ער צוגעקומען צו דיא פּערל אינזלען (זעה דיא אָביגע לאַנדקאַרטע), וועלכע האָבען געקראָגען דיזען נאָמען, ווייל דאָרטען האָט מען בעקומען און מען בעקומט אויך היינט פּערל, און עס קען זיין, אַז ער וואָלט זאָגאַר צוגעשוואומען ביז צו דיא ברעגען פון פּערו, ווען דאָס וועטער וואָלט דאַן געווען גינסטיגער פאַר אַזאַ רייזע.

נור איהם איז ניט בעשערט געווען אויסצופיהרען דיזען גרויסען פּלאַן. פיער יאָהר נאָך זיין גרויסער ענטדעקונג איז ער ער געפאַלען פון דיא הענד פון זיינע לאַנדסלייט, וועלכע האָבען איהם ניט פערגונען זיין גדולה. דיא שפּאַ־נישע רעגיערונג האָט איהם בעהאַנדעלט אַזוי שלעכט, וויא קאָלומבוס'ען און דיא מייסטע אַנדערע ענטדעקער און עראָבערער, וועלכע האָבען אַלץ פערגרע־

סערט איהר ממשלה אין דער נייער וועלט. דער קעניג האָט איהם אפילו בעלוינט פאַר די ענטדעקונג פון פּאַסיפיק מיט'ן טיטול "אַדעלאַנטאַדאָ פון זידליכען ים", אָדער אַדמיראַל פון דעם נייי־ענטדעקטען ים; אָבער אַלס גובערנאַטאָר פון דאַ־ריען גופא איז געשיקט געוואָרען אַן אַדעליגער מיט'ן נאָמען פּעדראָ אַריאַס דע אַווילאַ. צווישען דיזען גובערנאַטאָר און באַלבאָא האָבען זיך אָנגעפאַנגען רייי־סערייען. דיא פריינד פון דעם נייען גובערנאַטאָר האָבען געמאַכט אַ בלבול אויף באַלבאָא'ן, אַז ער וויל גאָר גרינדען אַן אייגענע מלוכה — אַזאַ בלבול האָט מען אויך געמאַכט אויף קאָלאָמבוס'ען, קאָרטעץ'ען און אַנדערע — און אויף דעם גרונד האָט מען איהם ניט נור געמשפּט און פּעראורטהיילט צום טויט פאַר האָכפעררעטה, ווען ער האָט זיך געלאָזט אַריינגנאַרען אין דיא הענד פון זיינע געגנער, זאָנדערן דער טויט־אורטהייל איז אויף באַלד אויסגעפיהרט געוואָרען אין 1517.

באַלבאָא'ס עראָבערונגס־פּלענער זיינען אויסגעפיהרט געוואָרען פון פראַנ־ציסקאָ פּיזאַראָ, וויא מיר וועלען עס זעהען, ווען מיר וועלען קומען צו דער געשיכטע פון פּערו. אין פערלויף פון 16טען יאָהרהונדערט, ווען שפּאַניען האָט דערגרייכט איהר העכסטע פּאָליטישע גדולה, ווען איהר אימפּעריע האָט זיך אויך צושפּרייט איבער בראַזיליען און איבער פּאָרטוגאַל גופא, און אין פערלויף פון 17טען יאָהרהונדערט, ווען זיא האָט אַלץ מעהר און שנעלער אָנגעהויבען צו זינקען, האָט דער איסטמוס פון פּאַנאַמאַ געדיענט אַלס דער איינציגער פּראַק־טישער וועג צווישען איהר און איהרע פּאָסעסיעס אין זיד־אַמעריקאַ ביי דיא ברעגען פון פּאַסיפישען אָקעאַן. דיא אוצרות פון פּערו זיינען געפיהרט גע־וואָרען אויף שיפען ביז צום פּאָרט פּאַנאַמאַ. נאָכהער זיינען זיי טראַנספּאָרטירט געוואָרען איבער דעם איסטמוס ביז צו אַן אַטלאַנטישען פּאָרט, פון וואַנען שיפען פלעגען אָבפאָהרען נאָך שפּאַנישע פּאָרטען, מייסטענס נאָך קאַדיקס. אויף דיזען וועג פלעגט מען פיהרען סחורות פון שפּאַניען ניט נור נאָך פּערו און בכלל דיא לענדער פון דער אינקאַ אימפּעריע, זאָנדערן אפילו נאָך אַרגענטינע אין אַנדערע קאָלאָניעס, וואָס זייערע נאַטירליכע האַנדעלס־וועגען זיינען נור דורך דיא אַטלאַנטישע פּאָרטען. דיא אורזאַכע דערפון איז געלעגען אין דער קאָלאָניאַלער סיסטעם, וועלכע האָט רואינירט דיא גאַנצע שפּאַנישע אימפּעריע, וויא מיר וועלען עס זעהען אין דער געשיכטע פון דיא זיד־אַמעריקאַנישע רע־פּובליקען. אַן ערגערע סיסטעם צו פערוואַלטען קאָלאָניעס, וויא דיא שפּאַנישע רעגיערונג האָט איינגעפיהרט, איז גאָר שווער אויסצוטראַכטען.

דיא פערבינדונגען צווישען דיא פּראָווינץ פּאַנאַמאַ און ניי־גראַנאַדאַ (נאָכ־הער דיא רעפּובליק קאָלאָמביאַ), צו וועלכער זיא האָט פּאָליטיש געהערט, זיי־נען געפיהרט געוואָרען דורך'ן ים. דער טיעפער טהאַל פון דעם טייך אַטראַטאָ, וואָס פאַלט אריין אין דעם גאָלף פון דאַריען, האָט איבערגעהאַקט דעם יבשה־

וועג דורך דיא געדיכטע און פייכטע טראָפּישע וועלדער (דיא געגענדען דאָרטען זיינען בעזאָנדערס רעגענדיגע). אויך אין אונזערע צייטען איז עס זעהר שווער צו דערגרייכען פון קאָלאָמביא ביז צו פּאַנאַמאַ אויף יבשה־וועגען. דאָס האָט פּאַקטיש געמאַכט דיא איסטמוס־פּראָווינץ אונאַבהענגיג פון דיא וויצע־קעניגע און נאָכהער פון דיא פּרעזידענטען פון ניי־גראַנאַדאַ אָדער קאָלאָמביאַ. דאָס האָט אויך לייכטער געמאַכט דאָרטען דיא מרידות געגען דיא קאָלאָמביאַנער רעגיערונג און שליסליך מיטגעהאָלפען אין דער גרינדונג פון אַן אונאַבהענגי־גער רעפּובליק אין פּאַנאַמאַ אין 1903.

אויסער דיא פּאָרטען פון דעם איסטמוס זיינען קיינע שפּאַנישע בעזע־צונגען ניט געווען אין דיזען טהייל פון צענטראַל אַמעריקאַ. דיא וויצע־קעניגע אין באָגאָטאַ, דיא הויפּט־שטאָדט פון קאָלאָמביאַ, האָבען זיך איבערהויפּט זעהר ווייניג געקימערט וועגען דיא פּאַנאַמאַ־פּראָווינץ, צו וועלכער מען האָט נור געקענט צוקומען אויף שיפען איבער׳ן ים און וועלכע איז געווען בעזאָנדערס אונגעזונד פאַר אייראָפּעער.

דערמיט האָט זיך צו ענדע פון 17טען יאָהרהונדערט בענוצט אַ מערקוויר־דיגע פּערזאָן צו גרינדען דאָרטען אַ קאָלאָניע פון שאָטלענדער מיט דער הילפע פון דער ענגלישער רעגיערונג אין דיא אינטערעסען פון וועלט־האַנדעל און פון רעליגיעזע פרייהייט. דיא געשיכטע פון דיזער קאָלאָניע, וועלכע האָט ליידער געהאַט אַ זעהר קורצען און טרויעריגען סוף, איז בכלל זעהר אינטערעסאַנט.

דער גרינדער איז געווען דער שאָטלענדער וויליאַם פּאַטערסאָן, וועלכער איז אויך געווען דער גרינדער פון דער בענק אָוו אינגלענד און האָט זיך אויס־געצייכענט ניט נור אַלס קויפמאַן און פינאַנסיסט, זאָנדערן אויך אַלס שרייבער און טרוימער. אין איינער פון זיינע שריפטען ווערט ערקלערט "אַ פּאָרשלאַג צו עטאַבלירען אַ קאָלאָניע אין דאַריען צו פערטהיידיגען דיא אינדיאַנער געגען שפּאַניען און צו עפענען זיד־אַמעריקא פאַר דעם האַנדעל פון אַלע נאַציאָנען". דיזע שריפט צייגט, וואָס פאַר אַ ווייטען און ברייטען בליק ער האָט געהאַט איבער דער וועלט.

מיט אַ פּלאַן צו גרינדען אַ גרויסע האַנדעלס־קאָלאָניע אין דעם איסטמוס פון דאַריען האָט זיך פּאַטערסאָן, דער זוהן פון אַ פּאַרמער אין שאָטלאַנד, אַרומ־געטראָגען עטליכע יאָהר, נאָכדעם וויא ער האָט געלעבט אַ געוויסע צייט אין דיא באַהאַמאַ אינזלען, וועלכע געהערען אויך היינט צו ענגלאַנד (אויף איינעם פון דיזע אינזלען האָט עס קאָלומבוס צוערשט געלאַנדעט אין דער נייער וועלט). ער האָט געזוכט אונטערשטיצונג ניט נור אין שאָטלאַנד און אין ענגלאַנד, זאָנ־דערן אויך אין דיא האַנדעלס־פּאָרטען פון האָלאַנד, דייטשלאַנד און בכלל פון פּראָטעסטאַנטישע לענדער.

אין 1695 איז איהם שליסליך געלונגען צו גרינדען אין עדינבורג אַ האַנ־

דעלס־קאָמפּאַניע, וואָס האָט זיך אונטערנומען דורכצופיהרען זיין פּלאַן וועגען דיא קאָלאָניזירונג פון דעם איסטמוס פון דאַריען פאַר דעם פרייען האַנדעל פון דער גאַנצער וועלט. דיעזע קאָמפּאַניע האָט געהאַט אין אויג ספּעציעל דיא קאָמערציעלע אינטערעסען און אויך דיא פּאָסעסיע פון אַ פּונקט, וואָס איז "דער שליסעל פון דעם וועלט־האַנדעל", וויא וויליאם פּאַטערסאָן האָט עס ער־קלערט. ער אָבער האָט דערביי געהאַט אין זינען אויך רעליגיעזע און פּאָלי־טישע פריוויהייטען.

זיין זאָ־גענאַנטער "דאַריען פּלאַן" האָט געוואונען דיא סימפּאַטיע פון פּאָלק אין שאָטלאַנד. דורך אַן עפענטליכע סובסקריפּציאָן האָט מען דאָרטען צוזאַ־מענגעקליבען גענוג געלד צו שיקען אין 1698 אַ גרויסע עקספּעדיציע מיט דער צושטימונג פון שאָטלענדישען פּאַרלאַמענט. ארום צוועלף טויזענד שאָטלענ־דער האָבען דעם יאָהר געלאַנדעט אין דאַריען, אום צו רעאַליזירען פּאַטערסאָן'ס טרוימערישען פּלאַן וועגען דיא גרינדונג פון אַ פרייער האַנדעלס־אימפּעריע אין רעכטען מיטען פון דער נייער וועלט. אָבער דיזע אונטערנעהמונג האָט זיך געענ־דיגט אזוי שנעל ווי טרויעריג, די מייסטע קאָלאָניסטען זיינען אומגעקומען פון קראַנקהייטען און אויך פון מאַנגעל אין שפּייז. פּאַטערסאָן'ס פרוי און קינד זיינען געוועזען צווישען דיא ערשטע אָפּפער פון דעם שרעקליך־אונגעזונדען קלימאַט ביי דיא אַטלאַנטישע ברעגען פון איסטמוס. ער אַליין איז קוים גע־קומען אַ לעבעדיגער מיט אַ טהייל פון דיא קאָלאָניסטען צוריק נאָך שאָטלאַנד צו ענדע פון 1699.

נאָך אַזעלכע הערצרייסענדע ערפאַהרונגען האָט פּאַטערסאָן דאָך ניט אויפ־געגעבען זיינע פאַנטאַסטישע פּלענער. ווען עס זיינען נאָכהער אָנגעקומען אַ פּאָאַר שיפען פון שאָטלאַנד מיט נייע ענטהוזיאַסטען, האָט זיך שוין אין דאַריען געפונען אַ שפּאַנישע פלאָטע מיט סאָלדאַטען צו פעריאָגען דיא אונגעבעטענע געסט פון אַזאַ וויכטיגען סטראַטעגישען און קאָמערציעלען פּונקט. אזוי וויא דיא ענגלישע רעגיערונג איז געוועזען גלייכגילטיג צו דיזער אונטערנעהמונג, האָ־בען דיא איבערגעבליבענע שאָטלענדער זיך אונטערגעגעבען צו דיא שפּאַניער, און דיא פּראָווינץ טיערא פירמאַ, וויא מען האָט דאַן אָפיציעל גערופען דיא טעריטאָריע פון דער היינטיגער פּאַנאַמאַ רעפּובליק, איז געבליבען אין פערלויף פון דיא נעכסטע צוויי יאָהרהונדערטע אַ טהייל פון דעם וויצע־קעניגטהום נועווא גראַנאַדאַ און נאָכהער פון דער רעפּובליק קאָלאָמביאַ.

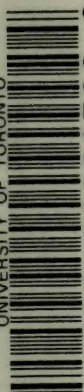
דיא וויצע־קעניגע און, נאָך דער אָבשאַפונג פון דער שפּאַנישער הער־שאַפט אין 1819, דיא פּרעזידענטען פון קאָלאָמביאַ האָבען זיך וועניג געקימערט וועגען דיזע וועניג בעפעלקערטע און אונגעזונדע פּראָווינץ, וועלכע האָט נור געדיענט אַלס אַ דורכוועג אין איהרע שמאָלסטע ערטער פאַר דעם פערקעהר און האַנדעל מיט דיא לענדער ביי דיא פּאַסיפישע ברעגען פון דער נייער וועלט.

אין 1841 האָבען דיא פראָווינצען פאַנאַמאַ און ווערגואַ פּרובירט זיך אָבצוטהיי־לען פון קאָלאָמביא, אָבער דאָס איז זיי ניט געלונגען. א צווייטע פּראָבע צו גרינדען אַ זעלבסטשטענדיגע רעפובליק אין דער פּראָווינץ פאַנאַמאַ איז גע־מאַכט געוואָרען אין 1857, עטליכע יאָהר נאָכדעם, וויא דיא קאָנסטיטוציאָן פון ניי־גראַנאַדאַ, וויא מען האָט צו יענער צייט גערופען דיא פעראייניגטע שטאַאטען פון קאָלאָמביא, האָט געגעבען דיא שטאַאטען דאָס רעכט זיך אָב־צוטהיילען. אָבער דאָס האָט אויך קיין קיום ניט געהאַט.

פאַנאַמאַ וואָלט וואהרשיינליך עד היום פערבליבען אַ שטאַאט פון קאָ־לאָמביא, טראָץ אַלע אינערליכע רייסערייען וועגען דעם קאַנאַל זייט דיא פראַנצויזען האָבען טאַקע אָנגעפאַנגען צו גראָבען דאָרטען און טראָץ אַן אויפ־שטאַנד אין 1895, ווען דיא רעגיערונג און דער קאָנגרעס אין באָגאָטאַ וואָלטען געהאַנדעלט קליגער און פּאָרזיכטיגער מיט דער רעגיערונג אין וואַ־שינגטאָן אונטער דער פּרעזידענטשאַפט פון טהעאָדאָר רוזוועלט. דיא גע־שיכטע פון דעם קאַנאַל און פון דער עטאַבלירונג פון דער רעפובליק פאַנאַמאַ אונטער דעם שוץ פון יונייטעד סטייטס איז שוין איבערגעגעבען געוואָרען אין אַ קאַפּיטעל פון דער געשיכטע פון דער מעכטיגער נאָרד־אַמעריקאַנער רעפובליק (זעה זייטע 97 און 98). מיר ווען עס דאָ ניט ווידערהאָלען. דאָ בלייבט נור צוצוזעצען, אַז דיא קאָלאָמביאַנער רעפובליק הערט ניט אויף צו פּראָטעסטירען געגען דיא האַנדלונגען פון דער אַמעריקאַנער רעגיערונג אין נאָוועמבער 1903, ווען דיא רעפובליק פאַנאַמאַ איז אין איין נאַכט געשאַפען געוואָרען אָהן אַ שאָס פולווער, און אַז זייט דאַן הערשט דאָרטען רוהע און אָרדנונג.

דיא איינגסטע פון אַלע רעפובליקען אין דער נייער וועלט האָט אַ גלענ־צענדע צוקונפט ניט נור אַ דאַנק דעם קאַנאַל, וועלכער וועט איהר מאַכען פאַר דעם צווייטען גרעסטען צענטער (נאָך זועץ קאַנאַל) פון שיף־וועלטהאַנדעל און פאַר וועלכען זיא קריעגט פון יונייטעד סטייטס אַ יעהרליכע רענט פון אַ פערטעל מיליאָן דאָלאַר, זאָנדערן אויך אַ דאַנק דער וויסענשאַפט, וועלכע האָט שוין בייגעקומען דיא שרעקליכע מגפה פון געלען פיעבער און וועלכע וועט מעגליך מאַכען פאַר וויסע צו בעזעצען זיך און צו פערמעהרען זיך דאָרטען.

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00060766 3